

A'dan Z'ye
ASUR

Ali Narçın

OZAN YAYINCILIK

Ali Narçın

A'dan Z'ye
ASUR

Ozan Yayıncılık Ltd.
İstanbul 2013

Bu kitabın tüm yayın hakları *Ozan Yayıncılık*'a aittir. Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar, Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi gereği yayınevinin iznini gerektirir.

A'dan Z'ye Asur / Ali Narçın

Yayın Yönetmeni: Mustafa Demir
Editör: Orhan Suveren
Kapak tasarımı: Ozan Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt: Ozan Matbaacılık
Davutpaşa Caddesi Güven Sanayi Sitesi B blok Kat: 2 No: 352
Topkapı - İSTANBUL

Kütüphane Bilgi Kartı (CIP):
A'dan Z'ye Asur
Asur, Uygarlıklar Tarihi, Tarih, Tarih Sözlüğü
Ozan Yayıncılık Ltd. 2013, Türkiye, İstanbul, 456 sayfa

ISBN: 978-9944-143-22-6

Dağıtım:
İstanbul: 2A, Alfa, Alkım, Artı, Bilgi, Çıra, Derya, Final, İmge, NT, Remzi, Say, Totem, Yelpaze, Yeni Çizgi
Ankara: Işık Eğitim, İmge, Arkadaş
İzmir: Erdoğanlar, Gema

İnternet satış:
www.kitapyurdu.com, www.yenisayfa.com, www.kitapnet.com, www.iskenderiye.com, www.weblebi.com, www.dharma.com.tr, www.ideefixe.com,

OZAN YAYINCILIK LTD.
Alemdar Caddesi Güzel Sanatlar Sk. No: 13 Cağaloğlu İstanbul
Tel: 212.511 93 95 - 520 43 90 Faks: 212.527 98 47
Email: info@ozanyayincilik.com Web: www.ozanyayincilik.com

Önsöz

Mezopotamya bölgesinde teknolojik gelişmelerin olmadığı sıralarda kent krallıkların büyümek, genişlemek, güçlü görünmek adına kanlı savaşlar yaptıkları görülmektedir. Hiç uğruna kentler ateşe veriliyor, insanlar toplu bir şekilde katlediliyordu. Buna en yakın örnek; Asur dönemine ait "Bavian yazıtında" yazılanlardır. Asur kralı Sanherib, Babil'de öldürülen oğlu için intikam yemini alır ve Babil'i ateşe verir. Savaşların egemen olduğu Mezopotamya bölgesinde egemenliği elinde bulunduran kralların da topraklarını genişletme ve civar bölgelere gücünü göstermekte geç kalmadıkları görülür. Asur'un sınırsal özelliğindeki ana çizgilerin Mezopotamya'da egemenlik yapmış krallıklar ve beyliklerin barındıkları alanlarla ayrılmış olabileceği de belirtilmektedir. İşte krallık ve beyliklerin istikrarsızlık içinde bulunmaları nedeniyle Mezopotamya'da iki kent devletinin varlığı ortaya çıkmıştır. Bunlar İ.Ö İkibin yılının ortalarında Yukarı Mezopotamya'da Assur (Asur), Aşağı Mezopotamya'da da Babil kent krallıklarıydı. Bu iki kent devletle birlikte ortaya çıkan diğer krallıklar da Larsa, İsin, Eşnunna ve Mari adlarıyla iki kent devletinin savaşlarına tanık oldular. Bunlar III'üncü Ur Hanedanlığının yaklaşık İ.Ö.2020 yılında yıkılmasıyla ortaya çıkan krallıklardı. Asıl Anavatanları Arabistan yarımadasındaki topraklar olan Asurlular Sami kökenli olarak bilinirler. İlk ünlü kralları da Şamsı-adad I'dir. Bu iki krallık olan Asur ile Babil krallıkları dost geçinen iki düşman krallık olarak tarih sahnesine geçer ve bir yığın enkazla günümüze bilgiler vermektedirler. Bu iki kent devlet, dost ve düşman sözcüklerini nedense birbirinden ayırmayı başaramamışlardır.

Savaşlar yapıldıkça krallığın emrindeki halkta da sosyal yaşam devam ediyordu. Yine krallığın emriyle eğitim alanları açılıyor ve gençler özellik-le sa-vaşa yönelik bir eğitimle baş başa bırakılıyordu. Kurulan okullarda ge-nelde saray ve tapınakla ilişkili olarak eğitimler yapılırdı. Ancak İgmil-Sin, Ur'daki okullarda farklı bir yöntem uygulamıştır. Yazıcıların hepsinin halktan seçilmiş olması dikkat çekicidir. Eğitim görmüş küçük bir azınlık vardı. Öğrenciyle öğretmen ya da iki öğrenci arasındaki eğitimin ilişkileri tabletlere işlenmişti. Öğrenciye "tablet evinin oğlu" öğretmene "okulun babası" üst sınıf öğrencilere de "büyük kardeş" denilirdi. Dayak eğitim verilen okullarda serbestti. Bu konuyla ilgili görevli kırbaççılar vardı (Zorla eğitim sistemi, İslami medreselerde de uygulanmıştır ve günümüzde de devam etmektedir.) Eğitimin ana temeli ezberciliğe dayanıyordu. Yazıcılar liste halinde Akkad dilinde karşılığı olan sözcükleri ezberler ve kopya ederek çalışırlardı (Ezber geleneği İslami eğiti-min temel taşlarından biridir. Asurluların ezber yoluyla bilgileri kopyala-dıkları anlatılır. İnandırıcı olmasa da Güney Amerika bölgesinde yaşayan İnka halkı yazıyı yasaklar ve temel öğrenmeyi "ezberlemek" şartıyla yeni bir yol dener. Onlara göre tanrının yazısı olmadığı için ezberin kutsal olacağını düşünmüşlerdi.) Okul dönemi çocukluk döneminden yetişkinliğe kadar devam ederdi. Babilli öğrencilerin eğitim sırasında cevaplayamadığı sorular vardı. Bu nedenle öğrenci dayakla karşı karşıya kalırdı. Yazıcılık eğitimi Asur'da en önemli eğitim olarak karşımızda durmaktadır.

Asur savaşçılarının bir betimlemesi

Asurlularla ilgili bu çalışmamda Sümer kaynaklı bazı belgelerin ortaya çıktığı ve Eski Babil ile Yeni Babil krallıklarını tanımlayan belgelerin karşılaştırmalarda karıştığı çıktı karşıma. Özellikle Babil kent krallığındaki bazı dinsel metinlerin çok daha eski yaşam dönemlerine ait olduğu belirginleşmişti. Babil kent krallığının içinde bulunduğu kaos Asur krallarını sıkıntıya sokuyordu. Bu eserde kaynaklardaki karışıklık nedeniyle bazı eski Babil bilgileriyle yeni Babil bilgilerinin varlığı görülecek. Bu tür karışıklıkların arkeolojiye dayalı uygarlıklarda normal karşılandığı da biliniyor. Sonuçta tek başına Asur krallığının ince ayrıntılarına inmenin son derece yorucu ve emek isteyen bir çalışma olduğunu belirtmek isterim.

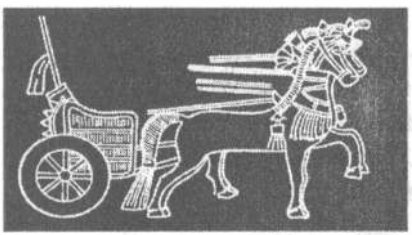
Çivi yazılı belgeler çözüldükçe Mezopotamya bölgesini bir taraftan kana bulayan ve diğer taraftan da günümüze önemli tarihsel bilgiler sunan ilgi çekici metinler ortaya çıkmaktadır. Günümüze ulaşan çoğu dinsel metinlerde Mezopotamya'daki kutsal yerlerden ve adlardan söz edilmektedir. Onların bir taraftan savaşlarla uğraşmaları diğer taraftan da dinsel kültlerini zenginleştirmek için törenlerin biçimlerini değiştirip, eski öyküleri de yeni metinler şeklinde yazıtlara işledikleri tartışmalar arasında yer almaktadır. Sümerlerin bölge doğasında oluşturduğu bir tarihin başlangıcını Asur ve Babil kent krallıkları korumak istemişseler de bölge ne yazık ki dönemin siyasal yapısı nedeniyle bölünmelerle başbaşa bırakılmıştır.

Ali Narçın
İstanbul- 2008

Asur kent krallığı

Tanrı Assur'dan adını alan ve daha sonra da başkent olarak kullanılan Asur (Assur) kentinin bugünkü adı "Kale el Şergat" olarak bilinmektedir. Kentin adı daha sonra Asur İmparatorluğu olarak tarihe geçer. Kent adını baş tanrı olarak tapınılan Assur'dan almıştır. Bugünkü Musul kentinin 100 kilometre güneyinde ve Dicle nehrinin batı kısmında yer alır. Burada yer alan sıradağların adı da Bugünkü adı Cebel Hanuka olan "Ebih" sıradağlarıydı. Bu kente ait en eski yazıtlar İ.Ö.2300 yıllarına ait olduğu anlatılır. Kenti ilk defa kuranların tanrıça İştar'a tapınmış oldukları belirtilmektedir. Bu tanrıça için tapınaklar ve tören alanları yapılmıştı. Asur kralı Salmanasar III döneminde ise doruk noktasına ulaştı. Tanrı Anu, Adad ve İştar tapınakları bu kral zamanında yapılmıştır. Kent İ.S.614 yılında Kyaksares'in imparatorluğa son vermesiyle çöktü. Halk bu kentten sürüldü. Tarihsel belgeler eski uygarlıklarda yaşamın hareketliliğini sağlayan insanların savaşlar ve açlıklar yüzünden son derece sıkıntılı günler geçirmiş olabileceklerini belirtiyorlar. İnsanların kendi aralarındaki çekişmeler, doğa olaylarının getirdiği sıkıntılar oldukça yorucu olarak belirtiliyor. Bu yorucu ve zor koşullar altında bile tanrısal inançlarını da ihmal etmemişlerdir. Güçlü olanlar savaşın bitiminde zafer kazandıkları zaman kazanma nedenini de tanrıların gücüne bağlamaktadırlar. İşte Asur kentinin kurulma nedeni de tanrısal gücün ortaya koyduğu bir yapılanma sonucunda oluşmuştur.

Asurlular Sümerlerle Akkadların kurdukları kentlerin etrafında göçebe olarak yaşayan kabilelerden oluşan bir krallıktı. Yarı göçebe ve Sami halkından oluşuyordu. Bu halk Asur kaynaklarında "Subur" ya da "Subir" Akkad dilinde ise "Subartu" adıyla anlatılırdı. Halkın Arabistan kökenli olduğunu belirten bazı kaynakların olduğu da bilinmektedir. Asurların bölgedeki ilk etkinlikleri Kral İlişuma'nın Babil'e yaptığı saldırılarla başladı. İlişuma zamanında Asur kenti oldukça gelişti. Şamsi-adad'dan önceki kralların adları ne yazıktır ki bilinmiyor. Krallar listesinin başında henüz çadırlardan kurtulamayan 17 Asur kralından söz edilir. Çadırlarda yaşayan kralların adları Kenancadır. Bu adların Samice olmadığı ifade edilmektedir. Günümüzde "Assiriya" olarak adlandırılan bir aşiretin adıyla imparatorluğa yükselen Asur aşiretinin kökenlerinden olanların, Irak topraklarında yaşadıkları belirtilmektedir. Günümüzde Assirya aşireti olarak yaşamlarını devam ettirmektedirler.

Asur'da savaş arabası modeli. (Aynı Model Urartularda da kullanılır)

Assur, Asur'ların tapındıkları en büyük tanrısıdır. İ.Ö.1'nci bin yılda Asur ile tanrıların babası sayılan Anschar ile eşdeğerde görüldü. Asur tanrısı Aşşur İ.Ö.1300 civarında Sümer tanrısı Enlil ile özdeşleştirilmek istendi. Assur'un karısı Mullissu'yu da Ninlil adı altında tapınıldığı belirtilir. İ.Ö.1300 yılında Eşşara'daki tapınaklar arasında en görkemli tapınak Assur'un tapınağıdır.

Asarhadon "...Tanrı Assur'un efendimin, cellasını (tapınağın iç tarafı) altınla kapladım. Parlak kırmızı altından olan koruyucu melekler ve kanatlı yaratıklar dizdim yan yana (...) Kerpiçle sıvar gibi sıvadım altınla..." şeklinde ona karşı olan büyük saygısını bu sözlerle göstermiştir. Bu tanrıya Sümerli

Salmanasar'ın kayaya oyulmuş görünümü

ve Babilli tüm tanrıların özellikleri verilmiştir. Kar-Tukulti-Ninurta'da tapınma başlamışsa da bu tanrının İ.Ö.2 binyılın ortasından itibaren Asur kentinde sınırlı olarak tapınılmıştır. Kralın bütün hareketleri, seferler, yapmak istedikleri bütün işleri tanrı Assur ve diğer tanrıların ortak kararıyla gerçekleşirdi. Salmanasar I zamanında savaş tanrısı olarak tapınılan Assur tanrı Enlil ile özdeşleştirilmeye çalışıldı. Nedeni de Salmanasar I tarafından yazılan yazıtlarda Enlil'in eşi tanrı Assur'un eşi şeklinde belirtilmesine bağlandı. İ.Ö.721-705 tarihlerinde hüküm sürmüş Sargon II döneminde de tanrı An'ın (Anu) babası olarak tanınan Anşar ile özdeşleştirilmiştir. Görüleceği gibi tanrı "Asur"un adı, Asur imparatorluğun adı olduğu gibi başkent konumunda kullanılan merkezleri de bu tanrının adından gelmektedir.

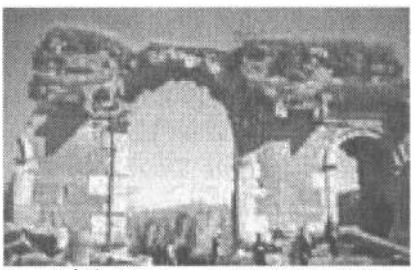
Asur, sözcüğü, Yunan dilinden alınan bir sözcüktür. Yunanlılar da bu sözcüğü Akkad dilindeki "Mat Asur" sözcüğünden esinlenmişlerdir. Prof. Dietz Otto Edzard "Das Reich der III Dynastie von Ur und seine Nachfolgestaaten" adlı yapıtında Asurluların civar halkı tarafından Su-bur, Subir ya da Subartu adıyla anıldığını yazar. Bunu Samuel Noah Kra-mer de onaylar. Asurlular İ.Ö.609 yılında yıkılana kadar bu sözcüğü kullanmışlardı.

İ.Ö. yaklaşık 2.yüzyıl başlarında Romalı tarihçi Asur halkı için "Assyrii prin-cipes omnium gentium verum potiti sunt" şeklinde bir ifadeye yer vererek "emperial" devletlerin tarihinin de Asurlarla başladığını belirtmişti. Araştırmacılar Asurluların aslen Kuzey Irak'ta Dicle nehrinin kıyısındaki Aşur/Asur ("Qalat Şarqat") kenti yakınlarında yaşayan bir-

kaç kabilenin birleştiği bir ova halkından oluşan bir beylik olduğunu belirtirler. Sami ırkıyla özdeşleştiği belirtilen bu beylikler yaklaşık İ.Ö.2000 yıllarında yaptıkları ticari organizasyonlarla doğu ila batı arasında bir köprü şeklinde İmparatorluğa kadar yükselmeyi başarırlar. Asur tarihi ile ilgili elde edilen belgelerde adından söz edilen aşiretler hakkında yeterli bilgiler elde edilemedi. Yunan ve Latince diliyle anlatılan metinlerde de bir karışıklık görülür. Zaten o metinlerde krallar ve kraliçelerden de söz edilir. Asurlarla ilgili bilgilerin ortaya çıkış tarihi İ.S (İsa'nın doğumundan sonra) bölgede yapılan arkeolojik çalışmalarla başlamıştır. O tarihte yapılan arkeolojik kazılarla inanılmaz derecede bilgiler ele geçmiştir. Araştırmacıların tümü Asurlarla ilgili karanlık bir dönemden söz ederler. Yapılan araştırmalar henüz Asurlularla ilgili sağlıklı bilgiler veremediğini gösteriyor. Asurların yaşadıkları alan Mezopotamya'ya ait "tarihsel-coğrafik" bir bütünlüğü ifade etmektedir. Önceki konumunda Fırat ve Dicle'nin geçtiği kuzey bölümü "Mezopotamya" adı verilmiştir. Bu sözcüğün dilimizdeki karşılığı ise "iki nehir arasındaki bölge"dir. Asurluların yerleşik alanı Kuzeyde Toros dağları doğuda ise Mezopotamya ovaları kaplar. İki nehirli ülke olarak bilinen Mezopotamya bölgenin kuzeyine; Babil ise güney kısmını oluşturmaktaydı. Asur devletinin bulunduğu yer bugünkü Irak'ın sınırları olarak düşünülmektedir. Ninive, Arbil ve Asur şehirlerinin etrafındaki merkez konumunda Irak yer almaktaydı. Başkentleri de Ninova kentidir. Asurlular, Fırat ve Dicle arasında yerleşen Sami dilini kullanan bir halktı. Sümer dili ve yazı geleneği kuzeye kadar ulaşmış kökeni bilinmeyen eklemeli bir dil olduğu ifade ediliyor. Sümerlerin konuştukları dil kuzeydeki şehir merkezleri dışında pek bilinmediği ortaya çıktı. Asurlar hakkında en güzel bilgiler İ.S.19 yüzyılda çivi yazısının çözülmesiyle elde edilmiştir. Bulunan metinler Sümer dilinin dışında Sami diller gurubunda olan Akkadça da yazılmış olduğu görülür. Asur ha-

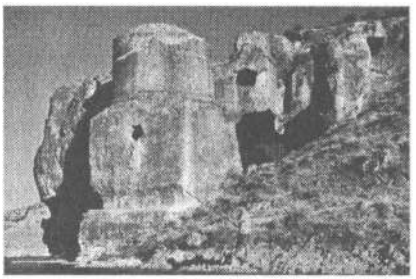
nedanlar listesi, "Asurlu krallar listesi" olarak "Eponymen-kanon" adını taşıyan eserde gösterilmiştir. İ.Ö.614 yılında Medlere karşı daha fazla dayanamayarak Asur kenti işgal edildi. Daha sonra da Ninive. Sin-Şar-İşkun'un bu savaşta ölmüş olabileceği tahmin ediliyor. Ege Üniversitesi Ön Asya Arkeoloji bölümünden Umut Devrim Eryarar ["...Asur Devleti, kurulduğundan itibaren, yayılımcı ve sömürüye dayalı bir ideolojiyi benimsemiştir. M.Ö. I'nci binyıldan itibaren uygulanan ve daha sonraları gelenekselleşen bu düşüncenin bir kanıtı olarak kullanılan krallık ünvanlarının devamlılığı gösterilebilir. Bu ideolojinin bir uzantısı olarak yeni Asur dönemine bakıldığında, Sargon'un Assur kralları için önemli bir model oluşturduğu, ayrıca 'Dört bir yanın efendisi, tümünün efendisi, dünyanın hakimi' gibi ünvanların da sıkça kullanıldığı dikkat çekmektedir. M.Ö. II. binyıldan itibaren Asur krallarının yayılımcı politikalarının en önemli kanıtlarını yazılı belgeler oluşturmaktadır... Asur Devleti'nin sınırları; güney-güney batıda merkezi Irak step bölgesi olan Jazira Gazira bölgesi, kuzey ve kuzey doğuda Zagros Dağlık Bölgesi, güneyde Babil Ülkesi ile Hamrin Dağlık alanı ve Aşağı Zap Nehri doğal bir sınır oluşturmaktadır. Asur aslında, coğrafi açıdan savunmasız bir ülkedir. Bir çölde kurulu olması ve doğu, batı ile güney tarafında herhangi bir yüksekliğin bulunmaması bu ülkeyi iyice savunmasız bırakıyordu. Tek engel kuzey sınırındaki Toros Dağlarıydı. Bu durum askeri açıdan bir olumsuzlukken, olumlu tarafı, kültürel alışverişini kolaylaştırmış olmasıdır. Bu devlet, coğrafyasının izin verdiği ölçüde, Anadolu, İran, Akdeniz dünyası ve hatta İndus Bölgelerine yayılımını gerçekleştirmiştir."] şeklinde ifade eder. İmparatorluğa kadar yükselen Asurlulardaki yönetim şeklinin yaşam koşulları ve arkeolojik kazılar sonrasında çevirileri yapılan metinlerde anlaşıldığı gibi Monarşik bir sistemle idare edildiği belirtilmektedir. Anadolu'ya yazıyı taşımış bir ulus olarak da bilinmektedirler.

Anadolu'nun çoğu yerleşim yerlerinde ticaret kolonileri kurmuş olan Asur halkının çok daha önceleri Mitanni krallığının bir sömürgesi durumunda olmasına rağmen kısa süre içinde bağımsızlıklarını elde etmişlerdi. Bağımsızlık sürecinin tarihselliği de İ.Ö. 14. yüzyıla bağlanmaktadır. Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Mezopotamya'nın kuzey kısımlarına dağıldıkları gibi Suriye sınırlarına kadar da topraklarını genişlettikleri ifade edilmektedir. Bu genişleme sürecinin Tukulti-Ninurta I'in (İ.Ö.1208) ölümünden sonra duraklama dönemine girdiği anlatılmakta. Ancak Tiglat-Pile-ser'in krallığında Asur yeniden eski gücünü bulmaya çalışır. Bu dönemde Aramilerin akınlarıyla Asurların yıprandığı gösteriliyor. Ancak Asurların bölge üzerindeki ağır baskısı devam ettiği için Tiglat-Pileser III, Sargon II, Sanherib gibi son derece akıllı ve güçlü kralların çabalarıyla Mısır topraklarına kadar ilerlemiş hatta Mısır'a hükmetmeye de başlamışlardı. Bu krallar Yeni Asur İmparatorluğu olarak adlandırılan bir imparatorluğu kurdular. İmparatorluğun son kralı olan Asurbanipal, Elam kent devletine askeri akınlar yaparak kuşatmış ve topraklarını ele geçirmeyi başarmıştı. Elam'da büyük bir katliam yaptığı tabletlerde gösterilmektedir. Yeni Asur İmparatorluğu döneminde sanatsal etkinliklerin çoğalması görüldüğü halde krallığın sona ermesine etkili olamamıştır. Ni-nive, Asur, Kalah (Nim-rud), Dur Şarrukin (Horsa-bad) kentlerindeki kazılarda bulunan belgeler sanatın yükseldiğini doğrular niteliğindedir.

Kozan kalesi

Eski Asur'un yerleşiminde karışıklık içinde olan Mezopotamya bölgesindeki krallıklar sınırın belirlenmesi için çabalar yaptıysalar da kesin olarak bilinmiyordu. Asur'un sınırsal özelliğindeki ana çizgilerin Mezopotamya'da egemenlik yapmış krallıklar ve beyliklerin barındıkları alanlarla kesilmiş olabileceği de belirtilmektedir. İşte krallık ve beyliklerin istikrarsızlık içinde bulunmaları nedeniyle Mezopotamya'da iki kent devletinin varlığı ortaya çıkmıştır. Bunlar İ.Ö. 2000 yılının ortalarında Yukarı Mezopotamya'da Assur (Asur), Aşağı Mezopotamya'da da Babil kent krallıklarıydı. Bu iki kent devletiyle birlikte ortaya çıkan diğer krallıklar da Larsa, İsin, Eşnunna ve Mari olarak belirtildiler. Bunlar III Ur Hanedanlığının yaklaşık İ.Ö.2020 yılında yıkılmasıyla ortaya çıkan krallıklardı. Asıl anayurtları Arabistan yarımadasındaki topraklar olan Asurlular Sami kökenli olarak bilinirler. İlk ünlü kralları da Şamsı-adad I'dir. (Egemenlik tarihi ise İ.Ö.1812-1797) Bu iki krallık olan Asur ile Babil krallıkları dost geçinen iki düş-man krallık olarak tarihte yerlerini bulurlar. İ.Ö.911-891 tarihleri arasında hüküm süren Adadnirari II zamanında Asur İmparatorluğunun temelleri atılır. Adad-Nirarı II bir dizi önlemler alarak Babil ile sınır antlaşmasına girer Asur-'un sınırlarını da Alzi'ye (Elazığ bölgesi) kadar genişletir. Egemenliği altına aldığı krallıkları da önemli savunma kaleleri yapar. İ.Ö.900 yıllarında ortaya çıkan Urartular, Asurluların en tehlikeli düşmanları olurlar. İ.Ö. 610 yılında Med krallığıyla ortak hareket eden Babil kralı Nabu-kudurru-Asur II (Nabukod-nosor) tarafından ortadan

kaldırıldılar. Nitekim Kal-danilerle Medlerin yaptıkları akınlarla Asur tamamen yıkılarak tarih sahnesinden silindi. Bu tarihin de İ.Ö.612-609 yılları arasındaki baskılar ve yıpratıcı savaşlarla oluştuğu belirtilmektedir.

Asur uygarlığında kaya kabartması

Asur kent devleti imparatorluk olmadan önce yaklaşık İ.Ö.2000 yılından önce Babil kökenli başarısız krallar tarafından yönetiliyordu. Babilli kralların bu boşluğundan faydalanan Asur halkı birleşerek güçlü bir ordu kurmayı başarmışlardı. Kurdukları orduyla Babil krallığına bağlı bulunan bazı toprakları ele geçiren Asurluların kurucu kralları hakkında kesin olarak belgeler bulunmamaktadır. Çoğunlukla bulunan tabletlerin kırık olması nedeniyle çözülemeyen belgeler nedeniyle kronolojik bir liste yapmak zordur. Önceki kurucu kralları bilinmeyen Asurluların başına İ.Ö.1280 tarihi olarak belirtilen bir dönemde Salmanasar I başa geçer. Onun döneminde Asurlular son derece güçlenir. Asurluların başına daha sonra Tig-lat-pileser I geçer. Asur topraklarını Babil sınırlarından Akdeniz kıyılarına kadar genişletir. Salmanasar I'in başarılarını devam ettirir. En azından alınan bazı toprakları korumaya çalıştı. Tiglat-pileser'in ölümünden sonra kral olan Asurnasirpal II Asurluların savaşlar sonucu kaybettiği toprakları geri alır. Tiglat-pileser III'e kadar Asur kralları büyük çaba gösterirler. Tiglat-pileser III, kral olunca Suriye'ye karşı askeri sefere çıkar ve Şam kentini Asur topraklarına katar. Sargon II (İ.Ö. 722)Asur tahtına bir darbe yaparak kral olur. Zaten kendisi kral olmadan önce Asur ordusunda bir komutandı. Döneminde İsrail topraklarını ele geçirir. Onun yerine oğlu Sanherib (İ.Ö.704-681) kral olur. O da Kudüs'ü işgal etti. Asarhaddon (İ.Ö.680-669) döneminde Mısır'ı kuşatırlar. Tarihsel belgeler doğrultusunda Asurların yükselişleriyle ilgili

geniş kaynakların olduğu ve bu kaynaklar aracılığıyla araştırmacıların işinin kolaylaştığı bilinen gerçekler arasında yer alır. Onların yükselişlerini ve bölgelerinde yaptıkları savaşları çok daha ayrıntılı bir şekilde ele almanın bu sayfalarda mümkün olmadığını belirtmek isterim. Bakınız Asurlular Urartularla da çok uğraşmışlardı. Bunlarla ilgili detaylı açıklamalar kaynak kitaplar arasında gösterilmektedir. Ancak tarih çoğu zaman acımasız kurallarını Asurlular üzerinde de göster-miştir. Zaman içinde Asurluların güçten düşmesi ve Medlerle Kaldelilerin birleşmesi bu imparatorluğun sona ermesini sağlamıştır.

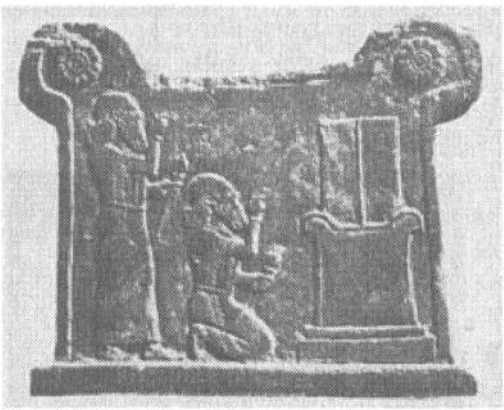
İ.Ö.627 yılında Asurbanipal'ın ölümüyle güçlü bir imparatorluk kalmıştı. Asurbanipal'ın ölümünden sonra oğlu Aşur-etel-ilani, hasta olmasına rağmen öğretmeni ve aynı zamanda başkomutanı olan Sin-şum-lişir'in yardımıyla tahta geçtikten 2 ay sonra öldü.

Onun ölümünden sonra da kardeşi Sin-şar-işkun törenle krallık tacını taktı. Onun döneminde bir yıl Babil kralsız kaldı. Çünkü ölen Babil karalı Kan-dalanu'dan sonra kimse kral olamadı. Anadolu karışıklık içindeydi. İskitler tehlike saçmaya başlamışlardı. Çünkü Kimmerleri bozguna uğratmışlardı. İskitlerin akını Asurların bölgedeki üstünlüğünü yakalamıştı. Aramlar, Kalde-riler ayaklanmaya hazırlanmışlardı. Asurbanipal'ın ölümünden sonra körfez bölgesine Kalde beyi Nabopolassar hakim olmuştu. Elamlıların da desteğini alarak Uruk kentini yağmaladı. Sin-şar-işkun, İki cephe açmak zorunda kalmıştı. Babil cephesi ve Nabopolassar cephesi. İki cepheden de kayıplar

Krala yapılan tören-Duvar kabartması

verdi. Bu savaştan sonra Babiller Nabo-polassar'ı kral yaptılar. Daha sonra Medler sahneye çıktı. Asur kentini kuşatma altına alarak yağmaladılar. Medler daha sonra Babil kralı Nabopolassar ile gençlerin evlenmeleriyle dostluk anlaşması yaptılar. İkisi birleşerek Ninova'yı da kuşattılar Asur kralı Sin-Şar-İşkun bu savaşta hayatını kaybetti. Asur'un yıkılışı Tevrat'ta son derece korkunç ve dramatizeli olarak anlatılır. Tevrat'ta (Nahum III, 2-3; 18-19) "...Dikenler gibi birbirlerine sarılı olarak sanki içkiyle sarhoş imişler gibi, kuru saman gibi tamamen yandılar. Kamçı sesi, tekerlek gürültüsü, koşan atlar, sıçrayan, devrilen cenk arabaları, saldıran atlılar, yalın kılıç ve parıldayan mızraklar ... vurulmuşlar alayı, büyük ölüler yığını ve sonsuz leşler... Ey Asur kralı, çobanların uyuyor; ileri gelenlerin kımıldayamıyor; dağlar üzerinde kavmin dağıldı ve toplayan yok. Senin kırığına dindirecek ilaç yok, yaran iyi olmaz; haberini işitenlerin hepsi senin için el çırpıyorlar; çünkü ardı kesilmeden senin kötülüğün kimin üzerinden geçmedi..." şeklinde bilgiler yer alır. Bu metinden de anlaşıldığı gibi büyük bir İmparatorluk olan Asurlar sanki birden bire yıkılmıştı.

Tukulti-ninurta'nın kabartma resmi

Onların Elam, Urartu, Mısır, Babil kent krallıklarından aldıkları (Ya da yağmaladıkları) paha biçilmez hazineler yağmalanmış, kentler ve tapınaklar boşaltılmıştı. Yapılan askeri savaşta Asur kenti (Kale el Şalgat), Korsabad (Dur Şarrukin) ve Nimrut (Kalah) harabeye dönüşmüş olarak belirtilmektedir. Ninive'nin

çökmesiyle krallık soyundan olduğu söylenen Asur-uballit II askerleriyle birlikte Harran (Urfa'nın güneyi) çekilerek kendini Aşur kralı ilan eder. Ancak Medler ve Babillerin ittifakında birleşen orduları bu defa Harran üzerine yürürler. Asur-uballit II'nin azınlıkta olan ve disip-ini dağılan ordusu daha fazla dayanamadı. Ancak iki yıl dayanabildi. Sonunda İ.Ö.612 yılında Asur İmparatorluğu tarihten silindi.

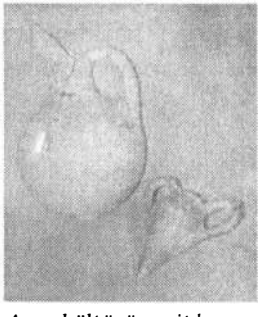
Yapılan arkeolojik araştırmalarda ele geçen metinlerde karışık bir dil ortaya çıkmıştır. Bulunan metinlerdeki yazı geleneğinin Mezopoyamya'nın güneyindeki geleneklere benzer taraflarının olabileceğini ifade eden araştırmacı yazarlar var. Asurlar taş ve kil tabletlerden başka kilden silindirler, kilden prizmalar, kil kaplar ve değerli madenler üzerine de yazmışlardı. Ancak hükümdarlarla ilgili metinler değerli madenler üzerine yazılırdı. Yapılan araştırma ve incelemelerde Mezopotamya bölgesinde halkın kullandığı çok karışık dillerin olduğu anlatılmasına rağmen kayıtlarda nedense bunlar gösterilmemiş. Burada görülen dillerden Arami dili daha sonra Asurluların başka bölgelerine sıçramış ve çoğu devlet kayıtları da "Aramice-Asurca" iki dilin de kullanıldığı görülmüştür. Asurlar, Sümerler döneminde Asur kenti civarında yerleşen Akkadların kullandıkları yazıyı yazıyorlardı. Konuştukları Doğu Sami dilini unutarak Akkadça konuşmaya başlamışlardı.

Dilbilim uzmanı Rawlinson "...Her Babil harfini ve sözcüğünü tanımladıktan sonra, doğrudan doğruya ya da anahtar bir unsur sayesinde üç dilli yazıtlarda bunlara ilişkin bir ipucu keşfediyordum. Birçok kez araştırmalardan vaz geçmeye teşebbüs ettiğimi alçakgönüllülükle kabul ediyorum. Tatmin edici en ufak bir sonuca varabileceğim konusunda umudum yoktu..." şeklinde yakınma içeren bir ifade kullanmıştı. İlk defa 1869 yılında Fransız dilbilimci, çalışmaları sırasında çeviri yapmak istediği bir yazılı tablette Sümer halkından söz

edildiğini okudu. Onun öne sürdüğü, Sümerlerin Akkadlardan çok daha önce Mezopotamya bölgesinde yaşamış oldukları ve taşları, duvarları, oyarak yazmış oldukları bir yazıyı da bulmuş olduklarını ileri sürer. Bu araştırmacı dilbilimciden yaklaşık 12 yıl sonra Leonard Woolley, Mezopotamya bölgesindeki Nippur'da çeşitli kazılar yaparak onbinlerce Asur tarihini belirleyecek yazılı tabletler buldu. Bulduğu bu tabletlerin çoğu hiyeroglifler gibi resim yazısıyla yazılmış olduğu görülünce yazının tarihini gözler önüne serdi. Gün geçtikçe bulunan tabletler Asurlarla ilgili önemli derecede tarihsel veriler verdi. Bölgede hala araştırmacı arkeologlar kazılar yapmaktadırlar. Asurlar da Sümerlerin kullanmış oldukları çivi yazısını kullanmışlardı. Bunları daha önce hazırlanmış nemli kil tabletler üzerine yazar ve daha sonra da tableti ateşte pişirerek kuruturlardı. Bu yazıyla ilk defa Asurlar kavramları belirtmek için daha değişik köşeli şekillerle yazı yazmayı başarırlar. Tarihlerini de kayda geçiren ilk halk olarak karşımıza çıkarlar. Edebiyat sanatına ilgi duyan Asurlar şiirler ve dinsel şarkılar da yazarak bunları büyük kitaplarda toplarlardı. Asurbanipal'ın Nino-va'daki kütüphanesinde toplu olarak bulunan tabletler en iyi örnek olarak değerlendirilir. Bilindiği gibi Sümerlerde "Edduba" adında eğitim okulları vardı. Bu okullarda tabletler üzerinde eğitimler görüldüğü gibi matematik, astronomi, coğrafya, tarım ve benzeri derslerin de eğitimi veriliyordu. Bu tür okullarda devlet memurluğu gibi eğitimsel görevlerin yanında toplumsal olaylarla da ilgili eğitimler yapılırdı. Sümerlerdeki bu eğitim sistemi Babil ve Asurlulara miras olarak bırakılmıştır. Çivi yazısı sisteminde öğrenciler yaklaşık 500 temel işareti bilmek zorundaydılar. Zor şartlar altında öğrenilen bu yazı sisteminde uzmanlaşmak için uzun bir süre profesyonel eğitim görülürdü. Erken bir tarih olarak bilinen ikibin yıllarında Asur eğitim okullarında bu 500 temel işaret 100 temel işarete indirgenmek istenmişse de başarılı olunamamıştır. Kurulan

okullarda genelde saray ve tapınaklarla bağlantılı olarak eğitimler yapılırdı. Ancak İgmil-Sin Ur'daki okullarda farklı bir yöntem uygulamıştır. Yazıcıların hepsinin halktan seçilmiş olması dikkat çekicidir. Eğitim görmüş küçük bir azınlık vardı. Öğrenciyle öğretmen ya da iki öğrenci arasındaki eğitimin ilişkileri tabletlere işlenmişti. Öğrenciye "tablet evinin oğlu" öğretmene "okulun babası" üst sınıf öğrencilere de "büyük kardeş" denilirdi. Dayak eğitim verilen okullarda serbestti. Bu konuda görevli kırbaççılar vardı.

Eğitimin ana temeli ezberciliğe dayanı-yordu. Yazıcılar liste halinde Akkad dilinde karşılığı olan sözcükleri ezberler ve kopya ederek çalışırlardı. Okul dönemi çocukluk döneminden yetişkinliğe kadar devam ederdi. Babilli öğrencilerin eğitim sırasında cevaplayamadığı sorular vardı. Bu nedenle öğrenci devamlı dayak yerdi. Yazıcılık eğitimi öğrenciyi eğitimden sonra çeşitli mesleklere yönlendiriyordu. Bu meslekler "ad yazıcı, askeri yazıcı, arazi yazıcısı" gibi sıfatlarla belirtilmiştir. Görüleceği gibi okullarda eğitim yapılırken görevini yerine getirmeyen öğrenciye dayak atma temelde Mezopotamya kültürüne aittir. Bu davranış biçimi daha sonraları Asurluların Anadolu'da kurmuş oldukları ticaret kolonileri nedeniyle bölgeye taşınmış ve dayak modası Anadolu'da da uygulanmaya başlanmıştı. Sümerlerden Babil edebiyatına geçen kaynaklar iki yoldan ince-lenmiştir. Bunlardan birincisi Asur ve Ninova kentlerindeki krallık kütüphaneleri diğeri de Eski Babil-'deki yazıcılık okulundaki kaynaklar olarak tanımlanır. Araştırmacıların öne sürdüğü belgelerden en eski edebi belgeler "Fara, Ebu Salabih ve Ebla arşivlerindeki kaynaklar gelir. Babiller genellikle Sümer edebi kaynaklarından çok faydalanmışlar. Ancak edebiyat kökenleri henüz belge ek-

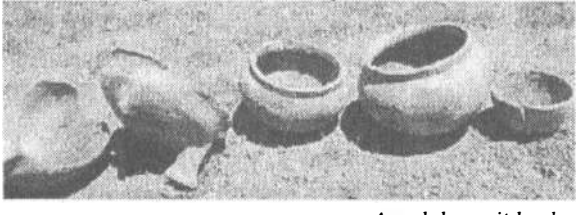

Asur kültürüne ait buluntular

sikliği nedeniyle tam olarak bilinmiyor. Babillerin kendi edebiyat kaynaklarını bilmedikleri anlatılır. Bunun nedenini Berossus, Tufandan önce Sippar kentindeki edebiyat arşivinin toprak altına gömülmüş olabileceğine bağlar. Eski Babil döneminden kalma çeşitli yazılı esrelerin olduğunu belirten tabletlerin bulunarak çözülmesi bazı önemli konuların açıklığa kavuşmasını sağlar. Okul belgeleri "diyalog" şeklinde edebi belgelerin bulunduğu söylenir. Yazılı edebiyatta yazmanlar "Adaman-dug-ga" adını vermişlerdi. (Bak Adaman-dug-ga) İkibin yıllarında Babil'de bilgelik sanatı doğdu. Bu sanatta birçok atasözü ve anlamlı vecizeler yer almıştır. Kassitler dönemine ait olduğu belirtilen ve "bilgelik tanrısını öveceğim" şeklinde tanımlanan "Ludlul-bel-nemeki" tümcesiyle anılan metinler yer alır. Kassit döneminde bir edebi anlatımda "İnsanoğlu sağır; bir şey bilemez. Kimin ne bilgisi var ki? İyi iş mi kötü iş mi yaptı bilemez..." şeklinde ifadeler kopyalanarak günümüze kazandırılmıştır. Ludlul adlı edebi çalışmanın yazarı tanrılardan uzakta bulunan kişinin iyi ile kötüyü ayırt edemediğini vurgular. "Babil Teodisesi, Babil Eklesiastesi" gibi edebi çalışmalar araştırmacılara örnek metinler olarak ortaya çıkmıştır. Mezopotamya'da ölümsüzlük teması işlenen Gılgamış destanı Babillerin diğer dünyada bir ödül beklenmediklerine işaret eder. Bu şiir "...Gılgamış nerelerde dolanıyorsun? Aradığın yaşamı hiç bulamasın. Çünkü tanrılar insanı yarattıklarında, payına ölümü verdiler ve hayat onların elinde kaldı. Gılgamış, karnını doyur. Gece gündüz keyfine bak. Her günün neşeyle dolsun. Gece gündüz dans et, müzik yap. Temiz giysiler giy, başını yıka, yıkan. Elini tutan çocuğa bak, sarıl karına sevinsin. Bunlar ilgilendirir sadece insanı....!" yaratılış destanı olarak Bilinen Enuma-Eliş, Babillerin diğer önemli edebi eseridir. Bu eserlerin dışında Babillerde kral ilahileri, Ur kentinin yıkım ağıtı, Erra destanı adlı eserler de konumlarına ve anlatımlarına göre önem verilen eserlerdir. Babiller dahil, Asur sanatında Sü-

merlerin izlerine her tarafta rastlamak mümkündür. Asurlar ve Babiller Sümerler gibi tapınak ve saraylarını pişmiş tuğlalardan yaparlardı. Kent merkezlerine manevi güç elde etmek için yerel tanrılar için tapınaklar yaptırdılar. Yaptırdıkları tapınaklarda yıllık dinsel törenlerini uygular tanrılardan güç elde etmek için ilahiler eşliğinde dualar yaparlardı. Bu tapınakları örnek alan Babiller çok daha değişik bir proje uygulayarak basamaklı tapınaklar ve tören binaları yaptılar. Asur Mimarisindeki sanat merkezinin bulunduğu kent ise Ninova'ydı. Sargon II bu kentin güzelliğinden etkilenerek yakınında bir saray yaptırdı. Bu sarayda yaklaşık 1000 oda bulunuyordu. Sanherib de modaya uymuş üç tapınak yaptırmıştır. Saray ve tapınakların Ninova'da yapılması kentin son derece kutsal oluşuna işaret eder. Babiller mimaride Ziggüratlar yaparak tarihsel döngüde önemli bir konum elde ettiler. Yaptıkları Zigguratların tepesinde de tapınak odasına benzer küçük bir tapınağın yer aldığı belirtilmektedir. Asurlar ve Babiller mimari sanatında yapılarını son derece süsler ve değişik bir tarzda bitirmek isterlerdi. Babil mimarisindeki yapı duvarlarının renkli tuğlalardan yapıldığını belirten arkeologlar, Asurların tam tersine kalın ve yassı kireçtaşından (ya da kaymaktaşı) duvarları örer ve bu duvarlarda savaşlarda ya da av hayatındaki başarılarını tablolar şeklinde işlerlerdi. Henüz anlamı bilinmeyen bir tarz olan kralların sakallı ve saçlarının kıvırcık olarak gösterilmesi büyük bir ihtimalle soylu bir ırkı temsilen uygulanmıştı.

Asurlar, Babil-lerin aksine saray ve tapınak kapılarına "insan başlı aslan" ya da boğa heykelleriyle

Asurlulara ait kaplar

süslemişlerdi. Egemenlik dönemlerinde tarihsel imza atan krallar ve tanrı konumundaki bireyler muhteşem saraylarla ön plana çıkarak derin izler bırakmışlardır. Diğer uygarlıklarda oldu-ğu gibi Asur kralları da saraylar yaptırmış ve günümüze çeşitli izler bırakmışlardır. Nabukadnezar döneminde saraylardan Kuzey, Güney ve Yazlık saray olmak üzere üç çeşit sarayın yapılmış olduğu belgelenmiştir. Yazlık sarayı Babil höyüğü denilen yerdeki kalıntılar olarak belirlenmiştir. Bu saraylar Pers döneminde restore edilerek daha farklı bir şekle sokulmuştur. Yazlık saraylar, soğutma evi olarak ele alınmışlardır. Güney saray ise Babil kentinin ana sarayı olarak kullanılmıştır. Güney sarayında adından övgüyle söz edilen 60x55 metrelik avludan geçilen odada Belşazar'dan İskender'in ölümüne kadar önem verilen bir bölüm olarak ifade edilmiştir. Babil'in batısında Nabopolasır tarafından yaptırılan bir saraydan söz edilir. Bu saray daha sonraki yıllarda saray hizmetkarları için kullanılmıştır. Saraylarda yapılan araştırmalarda Nabukadnezar ve ardılı olan krallarla ilgili tarihsel eserler ele geçmiştir. Bunlar Ünlü aslan heykeli, Mari valilerinin heykelleri, Asurbanipal ile ikiz kardeşi Şamaş-şuma-ukin'in dikmetaşları, Mari valisi Şamaş-reşa-usur'un dikmetaşı, Hititlere ait hava tanrısının bazalttan yapılmış dikmetaşı, Ur hanedanlığına ait yüzlerce tarihi buluntu ele geçmiştir. Ayrıca saraylarda Darius ile ilgili bir dikmetaş bulunmuştur. Babil'de Nabukadnezar tarafından yaptırıldığı anlatılan Güney sarayının "Aibur-şabu"dan girildiği zaman "E-mah" adındaki İştar tapınağı görülür. Bu tapınak Eski Eserler genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Ayrıca merkez'deki Aga-deli-İştar tapınağı da aynı dönemlerde restore edilmiştir. Tapınakların Babil imar planına göre yapıldığı belirtiliyor. Tapınaklarda iç avlunun kenarında geniş bir kapı, kapıya bakan arka plandaki duvarda da tanrı heykelleri için ilave bir platform yer almıştır. Araştırmacılar en önemli tapınağın Babil'de bulunan Mar-

duk'un "Esagila" adlı tapınağının olduğunu ileri sürerler. Esagila tapınağının kalıntıları Arman ibn Ali höyüğünün derinliklerinde kaldığı için arkeolog Koldewey sağlıklı bir kazıyı gerçekleştirememiş. Ancak yaklaşık 21 metre derinlikteki bir çukurda Asurbanipal ve Asarhaddon'a ait yazıtlarla ve taş döşeli bir zemini buldular. Asma bahçelerin yapımının dışında ikinci derecede Zigguratlar ele alınmıştır. "Yerin ve göğün temeli olan ev" anlamında tanımlanan Etemenanki Zigguratı, Esagila tapınağının kuzeyinde geniş bir toprak parçası üzerinde yapılmıştır. Araştırmacı arkeologların yaptıkları bitimsiz kazılar sonucu geçmiş dönemlerde yaşamın nasıl oluştuğunu ve insanların neler yapmış olduklarını günümüze aktarmaktadır. Yapılan her kazının sonucunda bulunan belgelerle mutlaka tarihin ve toprağın derinliklerinde saklı bulunan bir bilginin aydınlığa kavuşması olarak değerlendirilmektedir. Bu tür araştırmalar ve kazılar günümüz insanına geçmişteki insanların kişilik yapılarıyla, çektikleri sıkıntılar da dile getirilmektedir. İlginçtir ki günümüzdeki arkeolojik kazılar Asur ve Babil kralları tarafından da yapılmıştır. O dönemde Babil ve Asur kralları atalarının neler yaptıklarını, nelere inanmış olduklarını, inanma şekilleriyle krallık otoritelerinin nasıl yerleştiğini öğrenmek için onların bıraktıkları izleri araştırmak ve bulmak için kazılar yapmışlardı. Önemli izler bırakmış olan bir kaç kral kendinden önceki atalarıyla ilgili izleri bulabilmek için çok çaba göstermişlerdir. Yapılan incelemelerde kral Nabonid; Ur kentinde çalışmalar sürdürdü. Tapınak olarak kullanılan Zigguratı yeniden restore ettiği gibi kentin bazı binalarını da restore etti. Yaptığı çalışmalar arasında Hammurabi'ye ait olan bir de yazıt bulmuştu. Eski geleneklerden birisi olan tapınak başrahibesi "Entu" görevini kızı En-nigaldi-nanna'ya verdi. Nabukadnezar II ise Nippur kenti yakınlarında bir tapınağı restore ederken atası olan Naram-Sin ile ilgili bir yazılıtaş bularak koruma altına almıştı. Ayrıca Larsa kentindeki "güneş-

tanrı" tapınağını restore etti. Burnaburiş'in de temel kalıntılarını buldu.

Geç Babil dönemi olarak bilinen Babil krallarının bu arkeoloji tutkuları çoğu kralın kimliğini de ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Nabonid'ın yazmanlarından biri Naram-sin sarayında inceleme yaptığı sırada Şar-kali-şarri'ye ait yazılı bir taş bulmuş ve koruma altına almıştır. Görüleceği gibi yüksek derecede eğitimin olmadığı Mezopotamya coğrafyasında bazı krallar yeteneklerini krallık otoritesiyle birleştirerek bir dizi kazılar yapmış ve bu kazılarda elde edilen belgeleri de koruma altına al-mışlardı. Mitoloji Mezopotamya'daki sanatın başlangıcı olarak ifade edili-yor. Ev yapıp içine yerleşen insanlar tapındıkları tanrılarını unutmamış, on-lar için de tapınak şeklinde evler yap-mışlardır. Bunlar genellikle Ziggurat şeklinde yapılmış tapınaklardı. Bu tapınaklarda tapındıkları tanrıların taş, bronz ve mermerden yontuları da bulunurdu. Tanrıları için yaptıkları süsler, sanatsal çalışma Sümerlerde ve Babil'de çok gelişmişti. Asurlar döneminde tanrılar ve tapınaklar önemini yitirmiş krallar ve ordular halkın geleceğine karar veren mekanizmalar oldu. Tapınak yerine yapılan saraylar göz alıcıydı. Bu saraylardan Sargon II'nin Dur-şarukkin'deki sarayı; yine oğlu Sanherib'in sarayı, Sargon II'nin torunu Asur-banipal'ın Ninova'daki sarayı örnek olarak gösteriliyor. Tamamen tanrısal gücün varlığına inandıkları için yaptırdıkları bu saraylarda tanrıların heykelleriyle kralların taş yontu ve kabartmaları da yer alıyordu. Bu davranışla tanrısallığın yerini krallık almıştı. Halk bu gelişmelerle ilgili ilginç öyküler anlatmışlardı. Bu öyküler daha sonra krallar ve ordularla tanrıların için-

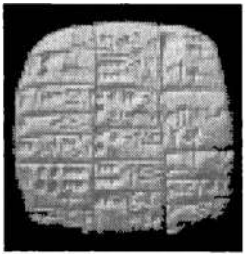

Asur kültürüne ait bir stel

de bulundukları konumlarına göre mitolojik öykülere konu olmuşlardı.

Mezopotamya'da çok renkli bir rüzgar estiren Sümerlerin dinsel geleneklerinin çoğu önemli davranışlarıyla bazı önemli tanrıları Babiller ve Asurlular tarafından da gelenek gibi görülerek devam ettirilmiştir. Özellikle Babil mitolojisinde birden fazla tanrı inancının yerleşmesi görüldüğü gibi bu tanrısal tapınmaları öyküler şeklinde diğer kuşaklara iletmeyi başarıyorlardı. Mitolojide işlenen Babil söylencelerin yaklaşık tümü Sümer kaynaklı söylencelerle örtüşen öykülerdi. Genellikle Mezopotamya bölgesinde insanların tanrılara inanma ve hizmet etmeleri için yaratılmış olduğu inancı vardı. Asur ve Babil dinsel inançlarında Sümerlerden kalma tanrılara tapınmayla başlar. Yani Asur ve Babiller Sümer tanrılarını üstlenerek tapınmayı gelenek haline getirdiler.

Özellikle Babil dinin kökenleri tarih öncesi bir geçmişe dayanır. Hatta Sümerlerin çoğu dinsel bayramlarına da sahip çıkıp törenlerle kutladılar. Halk, Asur hükümdarlarını sadece hükümdar olarak değil de devlet tanrısı Assur'un başrahibi şeklinde de görürlerdi. Ama düşünülen tanrı Asurlarda tek tanrı değildi. İ.Ö.18 yüzyılda Asur şehri çok tanrılı bir şehir olarak biliniyordu. Asur inançlarında tanrıların gezintiye çıktığı şeklinde anlatımlar vardı. Örneğin güneş tanrısının bir arabası, ay tanrısının sandalı, fırtına tanrısının bulutlara bindiği anlatıldığı gibi bunların yaya olarak da ge-zinti yaptıkları hikaye şeklinde anlatılırdı. Bu tür imgesel betimlemeler günümüz yazarlarına en ince ayrıntılarıyla ilham olduğu, katiplerin düşünsel olarak ne kadar ilerde olduğu anlamında gösterilmiştir. Asur tanrıları arasında da bürokrasinin bulunduğunu ifade eden araştırmacılar da var. Asur kenti Ur ve Akkadların elindeyken Mezo-

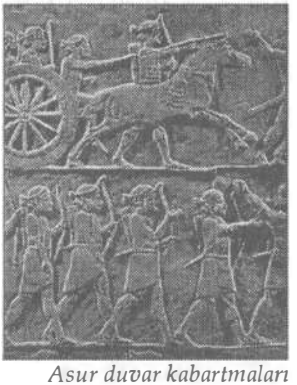

Asur dönemine ait yazılı tablet.

potamya'nın diğer bölgelerindeki merkez ya da yerel tanrı ve tanrıçalara tapınılırdı. Zaten İştar tapınağının İ.Ö.3 yıla kadar yapımı tahmin edilmekte. İ.Ö.7 yüzyıla kadar Asur'da bütün büyük tanrılara tapınaklar yapılmıştır. Bu tapınaklardan Dicle'nin kıyısındaki tapınaklar arasında tanrı Assur'un tapınağı öne çıkmaktadır. Bu tapınağa "Kainatın evi" anlamında tanımlanan "Eşarra" adı verilmişti. Tanrılar panteonu çok eski tarihlerden gelen listeye dayanır. "Sanga" adında başrahipler, "naru" adında şarkıcılar ve ruh kovucular, "Kalu" adında tanrıları müzikle meditasyona sokan görevliler vardı. Babil'de resmi dinin merkez düşüncesi, dinsel imgesi tanrıydı. Tanrıya imgeyle bağlanan heykel başka yere taşındığında tanrının bir süre o bölgede yaşamadığı inancına kapılırlardı. Tanrılara yapılan heykeller onlar için özel olarak yaptırılmış kaideler üzerinde bulunurdu. Onlar aileleriyle birlikte tapınakta yaşar, kral gibi hizmet görürlerdi. Sümerli İnanna Babil ve Asaur'da İştar adıyla bereketi temsil etmesi, Anu'nun oğlu Enlil/Ellil" rüzgar tanrısı" olarak Nippur'da koruyucu tanrı niteliğinde tapınılması.. Marduk ve diğer bir tanrı da Ea (En-ki)ydi. Marduk ile yakın ilişki içinde olan diğer bir tanrı da oğlu Nabu olarak bilinir. Ay tanrısı Sin (Nanna) Güneş tanrısı Utu (Şamaş), Adad (Hadad) İbrani dininin ilk dönemlerindeki Yahave (Yehova) gibi tanrılara tapınılmıştı. Ticaret kenti olarak bilinen Asur'da merkez tanrı tanrısal bir makamı temsil ederdi. İ.Ö.18 yüzyılda Asur kentini ele geçiren kral Şamsi-Adad.I, kente Nippur teolojisini sokar. Büyük tanrıça İştar, bitkilerin koruyucu tanrısı Dumuzi (Tammuz) önemli konumlarla tapınılmışlardı. Dumuzi İştar'ın oğluydu. Sümer ve Babillerin tapındıkları ortak tanrılar Asurlular tarafından da benimsenmiş hatta Babil tanrıçası İştar'ı en büyük tanrıça olarak anılmış ve olağanüstü ritüellerle tapınmayı gerçekleştirmişlerdi. Yaratılış ile ilgili Sümerlerin ele aldığı söylenceler daha sonraları çoğu uygarlıklar kendi geleneklerine uyarlayarak dilde ve anlatımlarda

da farklılıklar sağlayıp, öykünün orijinal konusunu başka yönlere çekmeyi başarmışlardı. Babillerin Gılgamış destanı bu söylencelere bir örnek olarak gösterilmektedir. (Bak Nippur) Asur yazılı tabletlerinde suç işleyen kadınlara verilen cezaların yazıldığı biliniyor artık. Asur yasalarında bekar bir kadın bir tapınakta hırsızlık yaparsa ya da erkeği döverse, tanrılara karşı saygısızlık yapmışsa cezasını tek başına çeker. Evli bir kadın hırsızlık suçundan yakalandığı zaman cezayı kocası çekerdi. Bu ceza para ya da bir süre kölelik yaparak geçiştirilirdi. Yasalar içinde bazı maddelerde, kadının erkeğini aldatması ve tecavüze uğraması durumlarda farklı maddeler hazırlanmıştır. Bir kadın ve bir erkek evlenmek istiyorsa; erkek bütün komşularını davet eder, onların huzurunda kadının başını bir eşarpla örterek evli olduğunu ispatlardı. Erkek "bu kadın artık benimdir" şeklinde evliliğini onaylıyordu. Kadın Asur toplumunda bir meta gibi alınıp satılıyordu. Bununla ilgili yasalar kil tabletlerde ele alınmıştır.

Araştırmacılar tarihçi Heredot'un Babillilerin doktorları tanımadığını ifade ederken günümüz araştırmacılarını kızdırmış olmalı....Bazı kaynaklarda Asur ve Babillerde hasta olanların iki türlü tıbbı eğitimden geçmiş oldukları belirtiliyor. Bunlardan biri psikolojik yönden büyü tedavisi diğeri de bitkilerden elde edilmiş ilaçlarla yapılan tedavi yöntemidir. Asurlulardan yaklaşık üç bin yıl önce Sümerler tıpla ilgilenmiş çeşitli ilaçlar üretmişlerdi. Ar-keologlar bu tedavi yöntemiyle ilgili Sümer'ce yazılmış tabletler buldular. Bu tabletler ("Ur III") koduyla koruma altına alınmıştır. "Ur III" tabletinde Me-zopotamya bölgesinde "Süt, yılan derisi, kaplumbağa kabuğu, çin tarçını, mersin, şeytan tersi ve kekik; ayrıca söğüt, ar-

Asur duvar kabartmaları

mut, çam, incir ve hurma" ürünleriyle ilaçlar yapılmış ve bu ilaçlar liste halinde belirtilmiştir. Merhemler ve likid halindeki ilaçlar da lis-telerde gösterilmiştir. Sümerlerin inançlarında olduğu gibi Babiller de bedene giren hastalığın cinler tarafından uygulandığını ve bu cinleri kovmak için büyüler yaptıkları anlatılır. Büyülere genellikle "Aşipu" adı verilmiştir. Babiller tıpa "Asutu" büyücülük işine de "Aşiputu" adını vermişlerdi. Ayrıca "Aşipu" adında tabletler hazırlanmış hastalığa neden olan cinlerin kovulması için çeşitli yazı başlıkları atılmıştı. Geç Asur döneminde Hekim Nabu-le imzasını taşıyan tıbbı bir metinde tedavi şekilleri gösterilmiştir. Metin üç bölümden oluşmuş, kullanılan bitkiler, yapılan ilaçlar ve nasıl kullanılacağını belirten listeler gösterilmiştir.

A

Abalı: Asur dilinde bir sözcüktür. Sözcük karşılığı "taşımak, aktarmak" anlamında tanımlanmıştır.

Abaeni: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca söz eder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Abarakku: Asur dilinde köy yöneticilerine verilen bir ad. Köy yöneticileri konumunda olan bu görevlileri kentlerin valileri tayin ederdi. Abarakku, eyalet anlamında da kullanılmıştır.

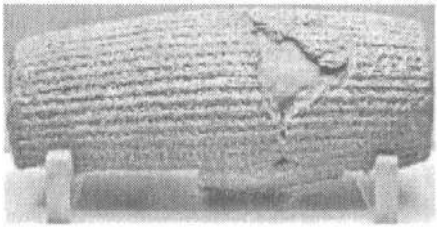
Abarsiuni: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca söz eder. Yaptığı icraatlardan da kendini

göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Abazu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Ikunum'un adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Abdi-Mulkuti: Siddon kralıdır. Asur kralı Asarhaddon ile yaptığı savaşta yenilip, esir düşer. Daha sonra Asur kralı Asarhaddon tarafından kafası kesilip, Asur kentinde teşhir edilmiştir. Buradan da anlaşılıyor ki Asur kralları çevre krallıklarına korku vermek için acımasız bazı cezalar uygulamışlardır. Kralın kafasının kesilmesi komşu düşman kentlerinin krallarına bir gönderme olarak belirtilmiştir. Bak Asarhaddon.

Abi-eşuh: (Bazı kaynaklarda Dur-abi-esuh olarak yazılmış olduğu görülmektedir.) İ.Ö.1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil hanedan kralıdır. İ.Ö.1711-1684 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Samsu-iluna'nın oğludur. İ.Ö.1711-1684 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1648-1620 tarihleri olarak da ele alınmıştır.) Döneminde Orta Fırat bölgesi Babil yönetiminin dışında kalmıştır. Dicle ırmağında set kurarak "Deniz hanedan" kralı İliman'ı elinden kaçırmıştır. Başarısızlıklarla dolu geçen bir krallığından söz edilmektedir. Tarihsel kaynaklarda kral

ile ilgili belgelerde kişisel olarak davrandığı için ülkeyi son derece pasif yönettiği belirtilmektedir. Lot 246 kodlamayla incelenen tablette (Tabletin: 71,4x31,4 = 18,4x8,2 boyutlarında olduğu belirtilmektedir.) krallık konumunda bulunduğu sıralarda nasıl bir yönetim sürmüş olduğunu belirtir. Halka eşit oranda buğdayın nasıl dağıtıldığını ve krallık tarihleri belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Abirattaş: Asur kral listesi (14616)da ve Babil kral listesinde adı geçen bir kral olarak belirtilmektedir. Kaynaklarda bu kralın Kas kent kralı olduğu şeklinde bilgiler var. İ.Ö.II bin yılın ortalarına egemenlik yapmış olduğu söylenir. Akkad dilinde yazılmış bir ad olan "Abirattaş", Türkçe karşılığı "amır, abır"("sakitlik") şeklinde belirtilmektedir. "Amin-amanlıq" şeklinde de kaynaklarda yazıldığı görülmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Ada: Asur tanrısıdır. Urartu dilinde Asur savaş tanrısının adıdır. Urartularca tapınılan Teişeba'nın adı Ada'nın ideogramı ile yazılmış olduğu ifade edilmektedir..

Abulli: Ukumeni bölgesinde göçer olarak yaşayan Gute halkının şefiydi. Asur kralı Tukurti-Ninurta'nın askeri saldırısı sonucu esir alınarak Asur'a götürüldü.

Adad: (İşkur adıyla da bilinir.) Akkadlarda fırtına tanrısı, Asurlularda ise rüzgar tanrısı olarak tapınıldı. Batı Sami halkı tarafından adı "Hadad" şeklinde değiştirilerek tapınıldı. "Fırtına-tanrı" şeklinde betimlendi. Utanapiştim'in (ya da Utnapiştim) tufan öyküsünde bu tanrının fırtınalarla gürlediği belirtilmiştir. Kaynaklarda bu tanrının da boğayla betimlendiği ve "boğa bacaklı" şeklinde betimlendiği de görülür. Asur kralı Tiglat-pileser I,bir zafer dö-

nüşünde yazdırdığı bir yazıtta fırtına tanrısı Adad için de bazı dizeler yazdırmıştı. Yazıtta "....Yüce efendimiz Asur, kutsal ülkenin hükümdarı, taç ve asa armağan ederek saltanatlar yaratan, derinliklerdeki canlara can katan ulu hakan, egemenler egemeni, Tanrıların atası, memleketlerin koruyucusu, Ayin efendisi, görkemle dolup taşan akıllı Sin düşmanların düzenini bozup iyileri koruyan, göklerin ve yeryüzünün yargıcı Şamaş, düşman ülkelerine yıkım yağdıran ölüm, felaket, yıkıntı saçan kudretli Adad, kötüleri ve düşmanları ezerek yüreğime ferahlık veren yiğit Ninib, Savaş dehşetlerini salıveren İştar..." şeklinde ifadelere yer vermişti.

Adaeni: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca söz eder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

İştar tapınağının kapısındaki adad boğasının bir kopyası

Adad-apla-iddina: İ.Ö.1157-1026 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "İkinci İsin Hanedan" kralıdır. İ.Ö.1068-1047 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği düşünülüyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliğiyle ilgili daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Adad-idri: Damaskus kralıdır. Tevrat'ta bu kralın adı "Hadad" olarak belirtilmiştir. Bilindiği gibi Akkad ve Asur tanrısı Adad'ın adı Sami halkı tarafından "Hadad" şeklinde belirtilmişti. Ne tür bir ilişkinin olabileceğini tartışmalara sunmak gerekmektedir.

Adad-Nirari: Üç Asur kralına verilen ortak bir ad. Genelde krallık soyları bazen aynı ünvanla devam ederdi. Araştırmacılar bu adların kesin karşılıklarına ulaşamadıkları için matematiksel sayılarla kodlayıp, geçiştirmektedirler. Bu adlar Adad-nirarı.I, Adad-nirarı II, Adad-nirarı.III, şeklindeydi.

Adad-Nirari.I: Adın anlamı "Adad yardımımdır" şeklindedir. (1307-1275) Tarihlerinde hüküm sürdü. Arik-Denilu'nun oğludur. (Bazı kaynaklarda bu tarih İ.Ö.1295-1264/İ.Ö.1295-1263 ya da İ.Ö. 1310-1275/ şeklinde ele alınmıştır.) Döneminde Asur son derece parlak bir gelecek yakaladı ve Kuzey Mezopotamya'yı kuşatmayı başardı. Hanigalbat'a karşı gerçekleştirdiği seferlerden başarıyla sıyrıldı. Bu kenti önceleri egemenliği altına aldı daha sonraki yıllarda ise topraklarının bir parçası yaptı. Mitannilerin kalan toprakları üzerinde askeri güç kullandı. Mitanni devletini kuşattı. Dağlık bölgelerde yaşayan göçerleri Asur tarihinde ilk defa bozguna uğratmış ve onları ezmiştir. Asur sınırlarını ise Fırat boylarına kadar genişletmiştir. Bugünkü Urfa ve Mardin çevresinde hüküm sürmüş olan Mitanni krallığı onun döneminde Hititlerin koruması altındaydı. İ.Ö.1300 yılında Hititlerle Mısır ülkesi arasında çıkan anlaşmazlıkları fırsat bilen Adad-Nirari, bölgeye girerek Mitannilerin başkenti olan Waşşukann'ı işgal etti. Kral Şattura'yı da esir aldı. Şattura'nın verdiği fidye karşılığında onu serbest bırakarak krallığa geri gönderdi. Ancak Şattura'nın ölümünden sonra oğulları

Adad-Nirarı I'in bronz kabartması

anlaşamayınca Adad-Nirari bölgeye tamamen hakim olarak Mitannı krallığına son verdi. Hititlere karşı "kral", "güçlü kral", "her yerin kralı", "birliklerin birinci adamı", tanrıların cesaretli temsilcisi" gibi ünlerle güçlü olduğunu hatırlatırcasına mektuplar gönderiyordu. Kaynaklarda Kassit kralı Shattuara'yı ve oğlu Wasashatta'yı yendiği belirtiliyor. Bu zafer Mezopotamya'daki bazı krallıkların Asurlularla birleşmesini yarattı.

Adad-Nirari.II: İ.Ö.912-889 tarihleri arasında hüküm süren Asur kralıdır. (Yönetim tarihleri bazı kaynaklarda İ.Ö.912-891 ya da 911-891 olarak ele alınmıştır.) Tarihsel yönden çelişkili rakamlar sağlıklı bir anlatımı veremeyeceği ortadadır. Uygarlığı belli olan ve çoğu tabletleri çözülen Asur krallarıyla ilgili nedense sağlıklı tarihsel anlatımlar çok az. (Bazı kaynaklarda da bu tarih İ.Ö.1310-1281/İ.Ö.1305-1274 tarihleri olarak ele alınmış olduğu görülmektedir.) Asur kralı Asur-dan'ın oğludur. Krallık koltuğuna oturduğu zaman komşu devletlerde Asur'a karşı olan kıpırdanmaları çabuk hissederek hemen askeri seferlere başladı. Asur'un iç karışıklıklarında dengelerin tamamen oturmaması düşman kentlere olan askeri seferlerine olumsuz yönden yansıdı. Bu nedenle Habur'daki Aramilere karşı son derece sıkıntılı savaşlar yaptı. Kuzeydoğusundaki dağlık alanda bulunan bütün yereri kuşatarak topraklarına kattı. Döneminde Babil'le uzun süre savaştı. Babil'de o dönemde kral olan Şamaşmudammık'ı yenilgiye uğratarak Arrafa ve Lubda kalelerini ele geçirdi. Kutmuhi/ Kilikya'yı aldı. En kanlı savaşı da Mitannılerle yaptığı savaş olarak tarihe geçti. Birinci saldırısında bir sonuç elde edemeyince komşuları olan Aram krallığı Huzirina'ya saldırdı. Kral Mamlu'yu da esir aldı. Ardından da Gıddara krallığını Asur topraklarına katınca Mitannilerin

Adad-nirari II

gücünü azaltmış oldu. Nabu-şum-ukin ile ittifak yapar. Ancak bu ittifak uzun sürmedi. Adad-Nirari II'nin her yönden zayıfladığını gören Babil kralları siyasal oyunlarıyla onu bazı topraklar üzerindeki egemenliğini etkisiz hale getirdi. Babil kralları Nabu-şum-ukin ve Şamaş-mudammik'e yenilerek bazı topraklarını kaybeder.

Adad-nirarı.III: (Bazı kaynaklarda Adad-narari şeklinde yazıldığı da görülür.) İ.Ö.809-783 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 809-781/İ.Ö.810-783/ (Bir başka kaynakta da "İ.Ö.810-782") olarak ele alınmıştır.) Şamsi-adad.V'in oğludur. Babası İ.Ö.811 yılında öldüğü zaman çok genç yaşta olmasına rağmen kralın halefiydi. Ancak genç olduğu için adı efsanelere geçen prenses Sammuramat, oğlu yerine Asur'u yönetmek üzere tahta geçti. Yaklaşık 5 yıl Tahtta oğlu yerine söz sahibi oldu. (Araştırmacılar, kraliçe Sammuramat'ın oğlu yerine tahta geçişini Mısır'ın ünlü kraliçesi (daha sonra kral olan) Hacşepsut'a benzettikleri görülmektedir. Hacsepsut bilindiği gibi Mısır'ı uzun bir süre yönetmiş ve tarihte adından sıkça söz ettirmeyi başarmıştı.) Şamşiadad V'in ölümünden sonra saray içindeki üst düzey bazı görevlilerin ayaklanma hırsı içinde olması krallığı zayıflatmıştı. Kral olarak tahta geçtiği ilk yıl Suriye üzerine seferler yaptı. Hamu krallığı karşısında yenilen genç kral Şam, Mari ülkelerini fethederek vergiye bağladı. Babil krallığına karşı yaptığı askeri seferinde başarılı çıkarak sınırları Asur'un lehine yeniden çizdirdi. Ancak Adad-nirari.III, Babil ile dost olmak istiyordu. Bu nedenle daha önceki savaşlarda Asur krallarının aldıkları tanrı Marduk'un tasvirleri ve bazı dinsel yontuları geri gönderdi. Barış anlaşmasından sonra Babil tanrıları için de düzenli törenlerin yapılmasını sağladı. Nabu tapınağını da restore eden bir kral olarak Salmanasar III'ün yazıtlarında gösterilmektedir. Annesinin naipliği döneminde Asur'u eski gücüne kavuşturdu. Bütün Suriye'yi ver-

Asur savaşçılarının bir betimlemesi

gilendirdi. 802 yılında kuzeyde tehlikeli bir büyüme içinde olan Urartulara karşı tüm gücünü kullandı. Ölümünden sonra Asur'da iç ayaklanmalar şiddetlendi.

Adad-nirari IV: Bazı kaynaklarda Adad-nirari IV adında bir Asur kralının hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Açıklaması tam yapılmayan bu kral ile ilgili www.personenencyclopedie.info adresinde "...Adad-nirari IV-At/ mZ-de Personen Encyclopedie..." şeklinde bir başlıkla belirtilmiş, ancak sitenin içeriğine girilememiştir.

Adad-apla-iddin: Babil kralıdır. Aram soyundan geldiği ifade ediliyor. İ.Ö.1067-1046 tarihlerinde hüküm sürdü. Asurlularla dostluk imzalayarak bir de Asur'dan bir kızla evlendi. Adad-apla-iddin'in Asur kralıyla son derece önemli bir dostluk mesajı sergilemiş bir kral olarak tarihte adından söz ettirdi.

Adad-salulu: Eski Asur Dönemi kralı olarak belirtilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Adad-şuma usur: Kasssit soyundan olan kral Kaştilaş'ın oğludur. Babil kralıdır. İlk defa politik yönden Babil'i yönettiği ifade ediliyor. Bu kral Asurlularla aralıksız yaptığı akınlarla Asurluların zayıflamasına yol açtı. Daha sonra Asur krallığına kendine yakın olan Prens Ninurta-apil-ekur'u getirdi. Görüleceği gibi siyasal çekişme eski dönemlerde de vardı. Babil kralı Adad-şumu-usur, düşman olarak gördüğü dönemin Asur kralını politik yollarla yıpratmayı başarmış ve onun yerine kendi yandaşı olan prens Ninurta-apil-ekur'u getirir.

Adad-şum-iddin: Babil kralıdır. İ.Ö.1238-1233 tarihleri ara-

sında hüküm sürdü. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Adad-şum-nassir: Babil kralıdır. İ.Ö. 1232-1203 tarihleri arasında hüküm sürdü. Yeniden Asur krallığı karşısında üstünlük kazanır. Kral Ellil-kudur-ussur ile teke tek dövüşürken öldürülür. Bazı kaynaklarda Ellil-kudur-ussur'un bu teke tek yapılan dövüşte zor durumda kaldığını gören askerleri Adad-şum-nassir'i öldürürler.

Adaman-dug-ga: Mezopotamya edebiyat sanatında işlenmiş "Hurma palmiyesi ve Ilgın, Yaz ve Kış, tarla sürücü ve Çoban, Kazma ve Saban" gibi metinler yazıcılar tarafından "Adaman-dug-ga" olarak adlandırılırdı. Türkçedeki karşılığı bilinmiyor. Aslında arkeologlar tarafından bulunan tabletlerin çözümünde bu tür başlıkların dilimizdeki karşılığı da bulunacaktır.

Adamu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Ikunum'un adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Adapa: Mezopotamya mitolojisinde adından övgülerle metinler bulunan bir kahraman şeklinde tanıtılmaktadır. Sümerlerde Apakullu, Apgal olarak bilinir. Güney rüzgarının kanatlarını kırdığı için Tanrı Anu'nun huzuruna çağrılır. Ea tarafından yaratıldığı öne sürülür. Tanrı Ea ona tanrı Anu (An) tarafından sorgulama sırasında sorulacak ölüm ekmeği suyunu red etmesini öğretir. (Hatta Dumuzi ile Gişzida"Ningişzida" tanrı Anu ve Adapa hakkında birleşerek bir konuşma yapıp Anu'nun fikirlerini değiştirdiler şeklinde ifadeler de var.) Adapa'nın konuşmasını beğenen Tanrı Anu ona sonsuz bir yaşam sözü verir. Ancak yanlışlıkla bunları kabul etmeyince ölümsüz

Adapa'yı belirten bir betimleme

olma şansını kaybeder. Asur tarih bilgini Ebeling tarafından İbranice "Adem" adının Asurca karşıtı olarak da yorumlanıyor. Adapa'nın öyküleri Asurlu yazmanlar tarafından da tabletlere işlenmiş ve döneminde halk arasında ilgi ile anılmıştır. Genelde Mezopotamya kültüründe adı geçen mitolojik öykülerin bir zaman sonra gerçek öyküler gibi değer görürdü. Adapa'nın öyküsü de Asur sanatçıları arasında gerçek bir öykü olarak yorumlanmıştı.

Adara-Kalamaş: Bak Al-da-ra.

Adda-guppa: Nabonid (Nabonidus ya da Nabu-naid)in annesidir. Harran ovasında kendini tanrı Sin'e adamış bir rahibeydi. Varlığı 1956 yılında bölgede yaptırılan bir camii inşaatında kullanılmak istenen yazılı taştan anlaşılmıştır. Adda-guppa'nın dört Asur kralını gördüğünü ve yaklaşık 104 yaşında ölmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Adasi: Eski Asur Dönemi kralı olarak belirtilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor. Bak Damiq-iluşu.

Adiabenos: Dicle nehri ile Fırat nehri arasındaki bölgenin ilk çağlardaki adı. Asurluların elinde olan bu bölge daha sonraki yıllarda Perslerin eline geçti. İ.Ö.40 yılında Adiabenos kralı İzates, Yahudi dinini benimsedi. Bunun üzerine annesi Helena 5 erkek çocuğuyla Kudüs'e giderek, "Krallar mezarı" adı verilen bir mezar yaptırdı. Helene'nin mezarı 1683 yılında yapılan arkeolojik kazılarla bulundu. Marcius Aurelius döneminde baskı görerek Roma himayesine girmeye zorlandı. Önce Partlara ve daha sonra da Sasanilere boyun eğdi. Helena'nın mezar kabartması Laouvre Müzesinde koruma altındadır.

Agum I: Asur kral listesi (14616) da; Babil kral listesinde adı geçen bir kral olarak belirtilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Agum.II: Asur kral listesi (14616)da; Babil kral listesinde adı geçen bir kral olarak belirtilmektedir. Kaynaklarda hak-

kında yönetim tarihi sadece İ.Ö.1570 tarihi belirtilmektedir. Ancak bu tarihin tarihsel yönü belirtilmemektedir. Kassit soyundan gelen Babil kralıdır. Hititler tarafından Babil'den götürülen tanrı Marduk'un heykelini geri getirerek halkın gözünde kahraman oldu.

Aguşaya: Tanrıça İştar'ın savaşçı görünümü.

Ahas: Yuda kralıdır. Asur kralı Tiglat-pilesar III'ün Gaza'ya girdiğini duyunca elçilerini ona göndererek yardım istedi. Tiglat-pilesar III Gaza'yı kuşatmış kralları olan Hanno ise Mısır'a kaçmıştı. Yuda kralı Ahas, İsrail ve Şam askerlerinden dolayı şikayetini bildirmişti. Tiglat-pilesar III, Ahas'ın isteği üzerine İsrail'e saldırdı ve kuşattı. Kentin başına da güvendiği adamlarından Hosea'yı kral yaptı.

Adhem: Mezopotamya bölgesinde mitolojik öyküler ve dinlere konu olan Dicle nehrinin bir koludur. Çivi yazılı belgelerde yer almış öykülerde bu ırmağın adı geçmektedir.

Adyton: Arkeolojik bir sözcüktür. Tapınaklar yapılırken avluların dip tarafında depo olarak kullanılan odalar yapılır. Bu odaların kutsal olduğu söylenmektedir. Arkeolojide Adyton olarak kodlanmıştır. Odalarda tanrı ve tanrıçalara ait, kutsal görülen yontular ve heykeller saklanmıştır.

Ahlamu: Aram krallığının Asur'daki adı. Bunlar Mitanni krallığına yardım ederek onların Asurlara karşı güçlenmesini sağlamışlardı. Asurlulara bağlı olmayan bir beylikti. Dağınık yaşadıkları için Asurlular tarafından yönetimin emirleri altına alınmış ve bu şekilde onların kontrolü sağlanmıştır.

Ahuni: Bit-adini krallığının başkenti olan Til-barsip'in kralıdır. Salmanasar III tarafından bu krallık ele geçirilmek istendi. Ancak Asurlular başarılı olamadılar. Kent kralı Ahuni ve askerleri direniş yapınca Asurlular geri dönmek zorunda kaldılar. Bir yıl sonra yeniden saldırıya geçen Asurların önünde daha fazla dayanamayan kral Ahuni kaçınca, kent düştü. Asur askerleri onların kralın ailesini ve yaklaşık 22 bin esirle geri döndüler.

Ahurri: Bir Hanedan olduğu anlatılır. Ancak bu hanedanın konumları hakkında belge yetersizliği nedeniyle tam olarak bilinmiyor. Bazı kaynaklar Ekalltum'da olduğunu anlatırlar. Bak Şamsi-Adad I.

Ahşeri: Mana (Manne) kralı. Asurlulara başkaldırarak çoğu hisarları ele geçirdi. O dönemde Asurbanipal kraldı. Asurpanipal, olayı duyar duymaz güvendiği bir komutanını bölgedeki durumu temizlemesi için gönderdi. Asur askerleri Manne krallığına bağlı olan çoğu kentleri ele geçirdikleri gibi başkentleri olan İzirtu'yu da kuşattı. Kral Ahşeri savaşta ölünce oğlu Asur askerlerine yalvararak onlara bağlı kalmak istediğini söyledi.

Aja: Mezopotamya tanrılar listesinde yer aldı. Babil'de de bu tanrıya tapınıldı. Bir güneş tanrısı olduğu şeklinde ifadeler var. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma geleneği ve kişiliği hakkında daha detaylı açıklama yapılamıyor.

Akkad: (Ya da Akkad) Kral Şarru-kin'in Babil yakınında İ.Ö.2370 yılında kurduğu kentin adı. Bu kentin yeri saptanmadığı için araştırmacılar Sümer ülkesinin kuzey bölümüne verdikleri bir adla geçiştirmişler.

Akkad dili: Asur diline verilen bir ad. Akkad dili çoğu zaman Asur dili olarak kaynaklarda yer almıştır.

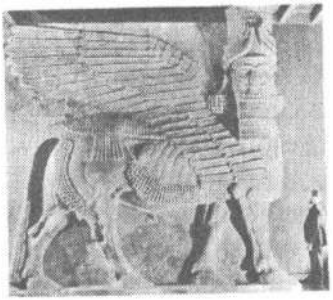
Akitu: Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "kutsal evlilik" anlamında tanımlanmıştır. Akitu adlı tören krallar tarafından tanrıların güç ve desteğini kazanmak için düzenledikleri bir tören olarak anlatılır. Babil ve Asur inançlarında törenlerle yapılan bir dinsel şenliktir. Akitu törenleri daha önceleri yalnız başına kutlanan bir törenken bininci yılda "Yeniyıl" bayramlarıyla birleştirilerek uygulanmaya başlanmıştır. Yeni yıl bayramı olarak kutlanan "Akitu", ilkbahar mevsiminde 1 ile 12 "Nisannu" arasında kutlandığı belirtilmektedir. Babil takvimi 12 aylık takvim döngüsüne dayanırdı. Bu aylara güneş evresine ulaşmak için bir 13'ncü ay eklenirdi. Akitu adlı yeni yıl bayramının baş-

langıcı bu hesaplara göre III bin yıla dayanan bir bayram olarak kutlanırdı. Eski uygarlıklarda insanlar nedense yıl içinde oldukça fazla şenlikler yaparlardı. Dinsel törenlerin şenlikleri dışında çok çeşitli ve ilginç ritüellerle kutlanan bayramlar vardı. Tanrılara kurban törenlerinin acımasız bir şekilde yapıldığı Azteklerin inancında, kurbanlık olarak seçilen kişiye bir yıl boyunca törenler yapılır, şenlikler içinde kurban olacağı güne kadar motive ederlerdi. Şenlikler, törenler, akıl almaz ritüellerin yer aldığı tapınmalar; dönemin insanları arasında ezoterik bir disiplinin var olduğuna tanıklık etmektedir.

Akitu avlusu: Özellikle tanrı Nabu adına yapılmış tapınaklarda akitu törenlerinin yapıldığı bir avlu olarak belirtilir.

Akiya: "Epominleri" (Sözcük anlamını bulamadım) yok edilmiş olarak anlatılan krallar listesinde yer alan biridir. İ.Ö.1985-1970 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Akrep İnsanlar: "Akrep-adam" anlamında olan "Girtablullu" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Araştırmacılar bu terimi "...Boynuzlu, sakallı insan başına, insan bedenine, bir kuşun but ve pençelerine, yılan kafalı bir penise ve akrep kuyruğuna sahip olan doğa üstü bir varlık için kullanılan.." Akkadca bir terim olduğunu ifade etmişlerdir. Mitolojide anlatılan bu varlığın kanatlı ya da kanatsız olabileceği anlatılır. İlk defa Üçüncü Ur hanedanlığıyla Akkad dönemi sanatında görüldüğü söylenir. Akrep adam gibi varlıkların Asur inancında tanrı Şamaş'ın ifritleri ortadan kaldırmak için güçlü varlıklar olarak kullanıldığı anlatılır. Buna benzer mitolojik öyküler yaklaşık çoğu uygarlıklarda da gözler önüne serilmektedir. Dönemin insanları bu tür öyküleri neden yaratmak istediği, bilinçsizce tanrı varlığına tapınmadan ileri gelmektedir. Nedeni çoğunlukla çözülmeyen bu tür ifritlerin en yakın

Dur-şarrukin sarayı taht odası girişinden bir lamaşşu

din olan İslam dinindeki mitolojik ifadelerde de yer almıştır.

Akur-ulanna: Bak E-kurul.

Ala: Asur dilinde bir müzik aletine verilen ad. Büyük ihtimalle "tef" olduğu söylenir. Ancak bazı kaynaklarda da bir kap adı olarak ele alınmış olduğu görüldü. Aynı sözcük hem bir müzik aletinin adı ve hem de bir kap adı olarak kullanıldı.

Alaku: Asur dilinde bir sözcüktür. Sözcük karşılığı "yürümek"tir. anlamında tanımlanmıştır.

Allatu: Bak Ereşkigal.

Albaia: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca söz eder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Al-da-ra: "Babil A" olarak kodlanan krallar listesinde adı geçen bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kralın 28 yıl egemenlik yaptığı yazılmıştır. Arkeologlar tarafından "B" olarak kodlanan krallar listesinde "Adara-Kalamaş" adıyla da yazıldığı belirtilmiştir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Adara-Kalamaş'ın (14616) koduyla inceleme altında

bulunan Asur "sinkronistik" listesinde adı "Lulla-a" şeklinde gösterilmiştir.

Algar: Sümer dilinde bir müzik aletine verilen ad. Asur dilinde de aynı sözcük bir müzik aletine verilmiştir. Büyük ihtimalle "lir" olduğu söylenir.

Amanos: Dağ zincirdir. Antakya'nın kuzey ve kuzeydoğu yönlerine doğru uzar. Bu dağda Asurlular kereste ihtiyaçlarını karşılamak için ormanlık alanını yoğun olarak kullanmışlardır.

Ambaris: Tabal kralıdır. (İ.Ö720-713 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belgelendi). Kızlarından birisi Sargon II ile evlendi. Hulli'nin yerine tahta geçti. Muşki (Phrsqia) kralı Mita ve Urartu kralı Rusa III ile anlaşıp, askerlerinin topraklarından geçmesine izin verdi. Bu karar da onun sonunu hazırladı. Çünkü tahttan indirildi. Esir alınıp Asura getirildi, daha sonra da asılarak öldürüldü.

Amel-Marduk: (Ya da Evil-Marduk. İncil'de "Evil-Merodach" adıyla belirtilir.) İ.Ö.561-560 (Ya da İ.Ö.562-560) tarihleri arasında hüküm sürdü. Babil kralıdır. Nabukadnezar'ın ölümünden sonra başa geçen bu kralın siyasal kimliği hakkında aydınlatıcı belgeler bulunamıyor. Nebukadnezar II'nin oğludur. Amel-Marduk hakkında olumlu anlatımlara nedense rastlanamadı. Ancak esir olarak Babil'e getirilen Yahudalı Yehokakin'i serbest bırakarak kral sofrasında yemek yedirmesiyle anlatılır. Bir isyan sırasında öldürüldüğü belirtiliyor. Kayınbiraderi Neriglisar (Nergal-şar-uşur) tarafından öldürüldü. İlginçtir ki dönemin kralları genellikle saray içindeki komplolar sonucu hayatlarını kaybetmişlerdir.

Aminu: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Ila-kabkaba'nın oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Ammi-ditana: (Ammiditana şeklinde yazıldığı da görülür.) İ.Ö.1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "Birinci Babil Hanedan" kralıdır. Bu kral İ.Ö. 1683-1640 civarında egemenlik sürdürmüştür. Ammiditana ile ilgili bulunan tablette Esagil tapınağına Nabu'nun heykelini yerleştirdiği belirtiliyor. Bu heykelin altından ve taşların da süslerle donatılmış parlaklığından söz edilir. Kralın güçlü ve kuvvetli bir genç olduğu da ele alınmış olarak görülür. Krallığını Emah kentin'de tanrı Namu'ya sunmuş olduğu belirtiliyor. Tabletin orijinal çevirisi ise 37 dize halinde çözülmüştür. Bu dizeler'de Ammi-ditana en yüce tanrılar olan Enlil ve Marduk'a olan bağlılığını dile getirmektedir. Dizeler ise; (1) mu am-mi-di-ta-na lugal-e ad-gi-a / ad-gi4-a / du11-ga gu-la {d}utu {d}marduk-bi-da-ke4/(2) mu sipa ni2-tuku sze-ga {d}utu {d}marduk / {d}iszkur-bi-da-ta / an {d}en-lil2-ke4 ... du8-a/(3) mu esz-bar mah-a dingir gal-gal-la sag-du-a-ni ansze3 ib2-ta-an-il2-esz-a-ta nam-a2-gal2-la {d}marduk-ke4 in-ne-en-gar-ra-ta un kalam-ma-na nam-erin2 kesz2-da-bi-sze3/(4) mu gibil sza / egir mu am-mi-di-ta-na esz-bar mah dingir gal-gal-la / nam-a2-gal2-la {d}marduk-ke4 un kalam-ma-na/(5) mu alan nam-nun-na-ni {gisz}gu-za bara2 mah-a an-da-ri-a e2-sag-il2-la-sze3 in-ni-ku4-ra/(6*) mu gibil / sza egir alan nam-nun-na-ni/(6) mu {d}utu lugal en sig5 en sun5-na {gisz}gu-za ki-bad-ra2-a ku3-sig17-ga u3 alan-a-ni hub2 ab-sa2-sa2 e2-babbar-ra-sze3 in-na-an-ku4-ra/(7) mu alan-a-ni szud3-szud3-de3 an-di-di-a {gisz}gidru szu an-du8-a u3 alan-a-ni masz2 igi-du8-a e2-sag-il2-la-sze3 in-ni-in-ku4-ra/(8) mu alan nam-lugal-la-ni alan {gisz}zubi ku3-sig17-ga-ke4 szu-a bi2-in-du8-a / szu-a bi2-in-du7-a e2-babbar-ra-sze3 / e2-babbar-ra-asz in-na-ni-ku4-ra/(9) mu nam-gal ki-dur2 {d}marduk-ke4 ma-asz-ka-an-am-mi-di-ta-na{ki} gu2 id2-buranun-na-ta bi2-/(10) mu gibil sza / egir masz-gan2-am-mi-di-ta-na{ki}-ke4 / ma-asz-ka-an-am-mi-di-ta-na{ki}-ke4 gu2 id2-buranun-

na-ta bi2-/(11) mu bad3 kar-{d}utu-a{ki}-a / kar-{d}utu-am3 gu2 id2-buranun-ta bad3-da-ni / bad3-bi bi-in-du3-a / bi2-in-du3-a/(12a) mu alan-a-ni masz2-gi6-ga u3 alan-a-ni gizkim u3?-sig5/(12b) mu alan-a-ni masz2-gi6-a dingir mu2-mu2-a ... u3 alan-a-ni gizkim sig5 nam-ti-la-ni-sze3 in-ne-en-ku4-ra/(13) mu asz-me gal-gal-la {na4}du8-szi-a-ke4 / {na4}du8-szu2-a-ke4 szu-nir-ra i3-mah-esz-a e2-babbar-ra-sze3 in-ne-en-ku4-ra/(14a) mu alan nam-szul-a-ni za-e sub2-bi2-a {na4}sur kal-kal-ha2 ... e2-sag-il2-sze3 in-ni-ku4-ra / in-na-an-dur2-ra/(14b) mu am-mi-di-ta-na lugal-e alan nam-szul-a-ni zag-ge [sub2-be2-a] ku3-sig17 sur-ra {na4}sur kal-kal szu ub-ta-an-du7-a / bi-ta-an-du7-a {d}na-bi-um e2-mah-a in-na-an-di-ni-gal2-la e2-sag-il2-la-sze3 in-na-an-ku4-ra/(14c) sza-at-tum sza am-mi-di-ta-na szar-rum sya-lam me-tye-lu-ti-szu a-li-[ik i-di] sza ku3-sig17 sya-ri-ri-im [] {na4}a-ta-ar / {na4}a-sza-ar szu-uk-lu-lu a-na {d}na-bi-um ... i-na e2 syi-ri mu/(14d) mu am-mi-di-ta-na lugal-e alan nam-szul-a-ni ma-an-sum/(15) mu {urudu}ki-lugal-gub-ba gal-gal-la kur hur-sag-ga2 id2-id2 gal-la e2-mah-a e2-nam-ti-la in-ne-en-si3-si3-ga2/(16) mu bad3-am-mi-di-ta-na{ki} gu2 id2-si2-la2-kum-ma-ta bi2-in-du3-a/(17) mu usu mah {d}utu {d}marduk-bi-da-ke4 a-ra-ha-ab lu2 ma-da [in-dab5]/(18) mu du11-ga gu-la {d}utu lugal-a-ni-ta ga2-gi-a / ga2-gi4-a tur3 dagal-la {d}utu-ke4 bad3 mah-a-ni szi-in-ga-an-du3-a/(19) mu gisz-gal / gisz-kal ku3-sig17-ga me-te ki-bad-ra2-a u3 alan-a-ni hub2 ab-sar-sar-ri-a e2-nam-ti-la-sze3 in-na-an-ku4-ra/(20) mu ki-dur2 / ki-tusz sza3 du10-ga-ni / sza3 du10-ga-ta / sza3 du10-ga-ke4 gu2 id2-a-ra-ah-tum-ma-ta e2-gal hul2-hul2-la bi2-in-du3-a/(21) mu en i3-tum2 gu-ul-la / gu-la ki-ag2 {d}marduk-ke4 / {d}utu-ke4 ur5-ra ma-da-an-ni ab-kid3-kid3-da ba-da-an-du8-a/(22a) mu en sza3-asz-sza4-a id2-am-mi-di-ta-na mu-un-ba-al-la / mu-ni bi2-in-sa4/(22b) mu en sza3-asz-sza4 si-gar gu2-ba-ni hur-sag si3-ki-a hur-sag gal-la in-dar-ra id2-am-mi-di-ta-

na mi-ni-in-ba-al-la mu-un-ni bi2-in-sa4 .../(23a) mu {urudu}alan-alan-a-ni szud3-de3 ab-ra2-ra2-e-ne-a u3 dingir-lamma dingir-lamma ku3-sig17-ga e2-babbar-ra-sze3 in-na-du3-a / in-na-an-ku4-ra/(23b) mu am-mi-di-ta-na lugal-e {urudu}alan-a-ni szud3-da ab-ra2-ra2-e-ne-a/(24) mu szita2 {gisz}tukul-la ib2-diri-gi-esz-a ku3-sig17 husz sur-ra {na4}du8-szi-a-bi-da-ke4 / {na4}du8-szu2-a-bi-da-ta {d}marduk lugal-a-na i3-dim2-dim2 e2-sag-il2-la-sze3 i-ne-en-ku4-ra/(25) mu us2-sa / gibil egir szita2 {gisz}tukul-la ib2-diri-gi-esz-a ku3-sig17 husz sur-ra {na4}du8-szi-a-bi-da-ke4/(26) mu {urudu} alan-a-ni igi-du eren2 ka kesz2-da-ke4/(27) mu {d}iszkur / {d}urasz ur-sag gal-la {gisz}tukul mah / {gisz}szita2 mah ku3-sig17 husz-a u3 dab-bu-na nim?-szur / {na4}sur gu-la/(28) mu alan-a-ni masz2-da-ri-a szu-a an-du7-a e2-nam-ti-la-sze3 i-ne-en-ku4-re/(29a) mu am-mi-di-ta-na lugal-e dingir-lamma dingir-lamma bar-su3-ga-ke4 nam-ti-la-ni-sze3 szu am3-mu2-mu2-am3 ku3-sig17 husz-a {na4}kal-la-bi-da-ke4 szu-am3 bi2-in-da-ra-du7-a / bi2-in-dim2-dim2-ma-a {d}inanna nin gal kisz{ki}-a sag lugal-la-na-ke4 an-szi-in-ib2-il2-la-asz in-ne-en-ku4-ra/(29b) sza-at-tu sza am-mi-di-ta-na szar-rum {d}la-ma-sa3-at me-re-e sza a-na ba-la-tyi-szu i-kar-ru-bu i-na ku3-sig17 ru!-szi-im u3 na4 a-qar-tim ib-ni-i-ma a-na {d}inanna nin gal kisz{ki}-a mu-ul-li-a-at szar-ru!-ti-szu u2-sze-syu2-u2/(30) mu alan-a-ni nam-nun-na-a-ni-gim {d}nanna a-a ugu-na-asz e2-ni-te-en-du10-sze3 / e2-ni2-te-en-du10-sze3 in-ne-en-ku4-ra / bi2-in-gal2-la/(31) mu {d}nin-urta am sag a2-dah-a-ni-sze3 szu-nir gal-gal-la {gisz}gu-za mah-a ki-bad-ra2-ba-sze3 e2-nam-ti-la-sze3 i-ni-in-ku4-ra/(32) mu bad3 isz-ku-un-{d}marduk{ki}-ke4 gu2 id2-da si2-la-kum-ma-ta bi2-in-du3-a/(33) mu gibil / egir bad3 isz-ku-un-{d} marduk{ki}-ke4 gu2 id2-da si2-la-kum/(34a) mu alan nam-ur-sag-ga2 sa-am-su-i-lu-na pab-bil-ga-ni / pab-bil2-ga-ni / pab-bil-en-na e2-nam-ti-la-sze3 u3 alan nam-en-na-ni alan ku3-

sig17-ga-ke4 zubi szu an-da-gal2-la e2-me-te-ur-sag-ga2-asz-sze3 / e2-ni2-te-ur-sag-ga2-asz-sze3 in-ne-en-ku4-ra/(34b) mu alan sa-am-su-i-lu-na u3 alan nam-en-na-ni/(35*) mu gibil alan nam-ur-sag-ga2 sa-am-su-i-lu-na pab-bil2-ga-ni/(35) mu bad3-am-mi-di-ta-na{ki} gu2 id2-me-e-{d}en-lil2-la2-ta bi2-in-du3-a / bi2-in-du-a/(36) mu gibil egir bad3-am-mi-di-ta-na{ki} gu2 id2-me-e-{d}en-lil2-la2-ta bi2-in-du3-a/(37) mu bad3-da bad3{ki}-ke4 / udi-nim{ki}-ke4 eren2 dam-qi2-i3-li2-szu-ke4 bi2-in-du3-a bi2-in-gul-la/(B) mu am-mi-di-ta-na lugal-e nun masz-su2 / masz-su igi-gal2-la dingir tuk-a/(D) mu ... zi-da an {d}en-lil2?-na?/E) mu ... bar ba ... ni-tum nin? nam-lugal ... tum ... en la/(F) mu ... gisz sag nam- .../(G) mu a[m-mi-di-ta-na / a[m-mi-sya-du-qa lugal-e] alan ...-um/(H) mu ... ar pi ... ig szi ig bi tum sza ... {d}Marduk / (İ) mu da-an-na {d}marduk/(J) mu am-mi-di-ta-na lugal-e ... id2-idigna..." şeklindeidir. Tabletlerin çevirisinin İnglizcedeki çeviris de "...(1)Year Ammi-ditana the king on the great spoken advice of Szamasz and Marduk (established justice in his country) (MCS 2 44, BE 6-2 68),(2) Year in which (Ammi-ditana) the respectful and obedient shepherd of Szamasz and Marduk / Adad / An and Enlil (released the debts of his people) (Mcs 2 44),(3) Year (Ammi-ditana) by the high decrees of the great gods, his begetters, after they had elevated him and by the might delivered to him by Marduk, in order to draft the people of his country ... (Pbs 8.2 200, Map 19, YOS 13 33)/(4) Year after the year Ammi-ditana by the high decrees of the great gods and by the strength of Marduk (drafted) the people of his country(MCS 2 45, Mhet 2, 482)/(5) Year in which (Ammi-ditana) brought into (the temple) Esagil a statue (representing him) sitted like a prince on a magnificent throne dais (MCS 2 45)/(6*) Year after the year his statue (representing him sitted) like a prince (on a magnificent throne dais) (Boyer, Chj 133)/(6) Year in which (Ammi-ditana) brought into (the

temple) Ebabbar for Szamasz, the king, the good and gracious lord, a throne in gold for the distant place and his statue (representing him like a messenger) in running posture(Mcs 2 45)/(7) Year in which (Ammi-ditana) brought into (the temple) Esagil his statue (representing him) saying a prayer with the scepter in his hand and holding an offering-lamb(Mcs 2 46, Mhet 2, 487)/(8) Year in which (Ammi-ditana) brought into (the temple) Ebabbar a statue (representing him like) a king holding in his hand the zubi-weapon / the zubi-weapon adorned with gold(Mcs 2 46, Vat 6091, YOS 13 402)/(9) Year in which (Ammi-ditana enlarged) greatly the dwelling place of Marduk, Maszkan-Ammi-ditana, on the banks of the Euphrates(Mcs 2 46)/(10) Year after the year in which (Ammi-ditana enlarged) greatly the dwelling place of Marduk, Maszkan-Ammi-ditana, on the banks of the Euphrates(Mcs 2 46, Bm 78531)/(11) Year in which (Ammi-ditana) built the city wall of Kar-Szamasz on the banks of the Euphrates(Mcs 2 46, Yos 13 23)/(12a) Year (Ammi-ditana brought in the temple for his well-been) his statue (representing him having the vision of a god) in a dream (and) receiving a favorable omen(Yos 13 490) /(12b) Year (Ammi-ditana) brought (in a temple) for his well-been his statue (representing him having the vision) of a god in a dream (and) receiving a favorable omen (Ungnad 1938, 187, Bm 78348)/(13) Year in which (Ammi-ditana) brought into (the temple) Ebabbar great sun-disks (made of) agate as majestic emblems(Mcs 2 47, BE 6/2 105)/(14a) Year in which (Ammi-ditana) brought / placed into (the temple) Esagil his statue (representing him) marching like a strong young man, statue made out of shining stone(BE 6.2 106, TLB 1 257)/(14b) Year in which Ammi-ditana the king presented to Nabu in the Emah and brought into (the temple) Esagil his statue (representing him) marching like a strong young man, statue in gold adorned with shining

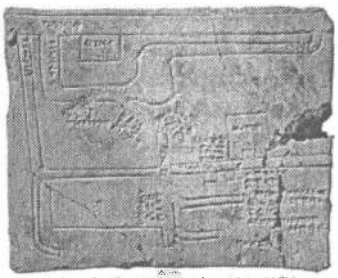
stones(Oect 13 147)/(14c) Year in which Ammi-ditana the king presented to Nabu in the Bit-syiri and brought into (the temple) Esagil his statue (representing him) marching like a strong young man, statue in redish gold adorned with shining stone(Oect 13 147)/(14d) Year Ammi-ditana the king (made) a statue (representing hIm) bestowed with youthful strength(BE 6.2 107)/(15) Year in which (Ammi-ditana) gave to the Emah (and) to the Enamtila large royal piedestals in copper (decorated with) land, hills and large rivers(CT 8 30b, TCL 1 152)/(16) Year in which (Ammi-ditana) built the city Dur-Ammi-ditana on the banks of the canal (called) 'Silakku'(MCS 2 47, BA 6/III 43)/(17) Year (Ammi-ditana) with the great strength (given) by Szamasz (and) Marduk [seized] Iarah-abi, the man of the land) Year (Ammi-ditana) with the great strength (given) by Szamasz (and) Marduk [seized] Iarah-abi, the man of the land(MCS 2 48, VS 18 33)/(18) Year in which (Ammi-ditana) by the great command of Szamasz his king built a magnificent wall (around) the 'nunnery / gagum', the large sheepfold of Szamasz(MCS 2 48, VS 22 12 T. 40)/(19) Year in which (Ammi-ditana) brought into (the temple) Enamtila a throne fit for a distant place adorned with gold and his statue (representing him like a messenger) in running posture(MCS 2 48, YOS 13 386, VS 22 29)/(20) Year in which (Ammi-ditana) built a 'dwelling of well-been', a palace of joy, on the banks of the Arahtum river(MCS 2 48, YOS 13 245)/(21) Year in which (Ammi-ditana), the lord, pondering great things, the beloved of Marduk / of Szamasz, released the debts resting on his country(MCS 2 48)/(22a) Year in which (Ammi-ditana), the perfect lord, dug the canal / called it the Ammi-ditana canal(MCS 2 49)/(22b) Year in which (Ammi-ditana), the perfect lord cut the bolt fixed on the edge of the mountain, split great mountains to dig a canal which he called the Ammi-ditana canal ... (YOS 13 353, MAOG 4

290)/(23a) Year in which (Ammi-ditana) made / brought into (the temple) Ebabbar statues in copper representing himself saying a prayer and statues of protective deities made in gold(MCS 2 49, Cat Edinb. 15, JA 270 42)/(23b) Year Ammi-ditana the king (brought into the temple Ebabbar) statues in copper representing himself saying a prayer(BM 80971)/(24) Year in which (Ammi-ditana) made and brought into (the temple) Esagil for Marduk his king the unsurpassable szita-weapon (made) out of agate and covered with red shining gold(MCS 2 49, CT 45 50, YOS 13 531)/(25) Year after the year in which (Ammi-ditana brought into the temple Esagil for Marduk his king) the unsurpassable szita-weapon (made) out of agate and covered with red shining gold(TJA 144)/(26) Year (Ammi-ditana made) his copper statue (representing him) as leader of the drafted army(MCS 2 49)/(27) Year (Ammi-ditana dedicated) to Iszkur / to Urasz, the mighty heros, a magnificent weapon of redish gold and of great (pieces of precious stone) (MCS 2 50, CT 6 23, VAT 5835)/(28) Year (Ammi-ditana) brought into (the temple) Enamtila / the temple of life, a statue (representing him) holding in his hand a maszdaria-lamb(MCS 2 50)/(29a) Year in which Ammi-ditana the king made and adorned with redish gold and precious stones powerful nacked protective deities, who pray for his life, and brought them to Inanna the great lady of Kisz who raises the head of her king(MCS 2 50, VAT 679)/(29b) Year in which Ammi-ditana the king made and adorned with redish gold and precious stones powerful nacked protective deities, who pray for his life, and brought them to Inanna the great lady of Kisz who lifts up his kingship(BA 6.3 p. 47)/(30) Year in which (Ammi-ditana) brought a statue fitting his princeship to Nanna his natural father into (the temple) Enitendu / temple his awe is sweet(MCS 2 50, CT 48 72)/(31) Year in which (Ammi-ditana) brought into (the

temple) Enamtila for Ninurta, the mighty wild ox, his helper, great emblems and a magnificent throne for a distant place(MCS 2 51, YOS 13 348)/(32) Year in which the city wall of Iszkun-Marduk on the banks of the Silakkum canal was built(CT 8 7a, 40d; MCS 2 51)/(33) Year after the year the city wall of Iszkun-Marduk on the banks of the Silakkum canal was built(MCS 2 51)/(34a) Year in which (Ammi-ditana) brought into (the temple) Enamtila a statue (representing) Samsu-iluna, his Grand-father like a hero, and in (the temple) Emeteursag / Eniteursag a statue made in gold, representing him like a lord, holding in his hand the zubi-weapon(MCS 2 51, CT 8 2)/(34b) Year the statue of Samsu-iluna and his statue (representing him) like a lord(BM 81424)/(35*) Year after the year (Ammi-ditana brought into the temple Enamtila) a statue (representing) Samsu-iluna, his grandfather, like a hero(CT 45 51)/(35) Year in which (Ammi-ditana) built Dur-Ammi-ditana on the banks of the canal (called) 'Me-Enlil'(MCS 2 51)/(36) Year after the year in which Dur-Ammi-ditana was built on the banks of the canal (called) 'Me-Enlil'(MCS 2 52, BM 67420, 78719)/(37) Year in which (Ammi-ditana) destroyed the vity wall of Der / Udinim built by the army of Damiq-iliszu(MCS 2 52, YOS 13 359)/(B) Year in which Ammi-ditana the king, the prince, the wise leader, who has a personal god(CT 48 50, BM 78296)/(D) Year An and Enlil(BM 80962)/(E) Year(PBS 8/II 215)/(F) Year(OECT 13 151)/(G) Year(YOS 13 21)/(H) Year(BDHP 18)/(İ) Year ... Marduk(BRM 3 188)/(J) Year Ammiditana the king, the Tigris(Durand, Doc. Cun. 454)..." şeklindedir. İ.Ö.1683-1647 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Ammi-Madar: Hana kentindeki arkeolojik kazlarda bulunan tabletlerde bu kralın adı yazılmaktadır. Hana kentinin

Kaşların egemenliği altında olduğu belirtilmektedir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Ammi-ditana'ya ait bir belge

Ammi-Rabih: Hana kentindeki arkeolojik kazlarda bulunan tabletlerde bu kralın adı yazılmaktadır. Hana kentinin Kaşların egemenliği altında olduğu belirtilmektedir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Ammi-şaduga: (Ya da Ammisaduka) Babil kralıdır. Hammu-rabi soyundan olan bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kral yaklaşık Hammurabi'den yüzyıl sonra tahta geçmiştir. Kral ile ilgili arkeologlar tarafından yapılan kazılarda ferman niteliğinde kırık bir tablet ele geçirilerek British Museum'da "B.M.78259" koduyla koruma altına alınmıştır. Tabletin diğer kırık parçası ise İstanbul "Eski Şark Eserleri Müzesinde" Ni639 numaralı kodla koruma altına alınmıştır. Londra müzesinde de kırık parçalardan biri bulunmaktadır. Bu kırık tabletler 1958 yılında F.R Kraus tarafından kopyalanarak 260 sayfalık bir eser halinde yayınlanmıştır. Ammi-saduka İ.Ö.1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil hanedan kralıdır. İ.Ö.1646-1626 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor.

Amtar: Ereşkigal'ın vezirinin adıdır. Ereşkigal'ın emri üzerine İştar'ın üzerine yaşam suyu serperek dirilmesini sağlar. Ancak İştar'dan fidye alması için de onu uyarır.

Amukkanu: Babil krallık politikasında Aram ve Kalde aşiretlerinin bulunduğu bölgeleri eyalet sistemi haline getirmişti. Bölgede bulunan aşiretlerin adı eyaletlerin adı olarak kullanıldı. Bu aşiretler Akkad'ın en büyük federasyonunu oluşturuyordu. Bu federasyonda Tiros, Sidon, Arvad ve

Asdos'un kralları da yer alıyordu. Adı geçen aşiretler ise Pukudu, Dakkuru, Gambulu ve Amukkanu'ydu.

Amurru: Mezopotamya bölgesinde Sümerler, Akkadlar ve Babiller tarafından tapınıldı. Martu adıyla da bilinir. Akkadlarda dağların ve göçebe insanların tanrısı olarak saygı gördü. Karısı Beletseri yeraltı dünyasının sekreteri (kayıt tanrısı) olarak tapınıldı. İlginçtir ki Mezopotamya bölgesinde yerel ya da merkezi konumunda bulunan tanrılar bölge insanlarının tümü tarafından tapınılarak kültü sınırları aşmıştır. Sümerlerin tapındıkları tanrılar Babil ve Asurlar halkı tarafından tapınıldığı gibi Anadolu'daki uygarlıklar tarafından da tapınılmıştır. Hititler örnek olarak gösterilir.

An: (Anu adlı Mezopotamya tanrısıdır.) Sümerlerde "An" adıyla tapınılan gök tanrısı. Tanrı Uraş'un torunu olduğu ifade ediliyor. Kaynak tabletlerde daha sonra Uraş ile özdeşleşmiş olduğu belirtiliyor. (Çevirileri zor yapılan bazı metinlerde An'ın karısının adının da Uraş olduğu belirtiliyor.) Ancak diğer geleneksel öykülerde An'ın Ki ile evli olduğu ifade edilmektedir. (Babil mitolojisinde de karısının adı Antu olarak ele alınmıştır.) Kadim Anşar ile Kişar'ın oğlu da sayılıyor. An, Akkad dilinde Anu olarak tapınılmıştır. Babil'de de kült mirası Anu olarak devam etmiştir. Üç katlı gökyüzü teorisinde göğün en üst katında yer alan bir tanrı olarak belirtilir. Zaten sözcük anlamı da "gök" olarak bilinir. Göğün doğu ufku, "Anu yolu" olarak bilinir. Bu Tanrı Mezopotamya tanrılar panteonunda tanrıların babası ve kralı olarak anıldı. Sümerlerin yazılı belgelerinde tek bir yıldızla tasvir edilir. Gökteki yaşam suyunun koruyucusudur. Yaratılışta ilk hareketi sağladığı belirtilen bir tanrı olarak anlatıldı. Yerdeki sarayının adı "Anosmos" olarak bilinir. Sümerlerde hava ve yer tanrısı Enlil'in babasıdır. Oğluyla birlikte dünyayı yönetir. Enlil ve Ea ile önemli derecede anılan bir tanrıdır. Akkadlar döneminde kült merkezi "Der" kentiydi. Alu

gökyüzü krallığını Alau'dan devralır. Hurri-Hitit tanrılar panteonunda adı yer aldı. Alalu'nun oğlu Kumarbi ile yaptığı savaş "Kumarbi efsanesiyle" anlatılır. Daha sonra oğlu Enlil tanrılar babası sıfatına ulaşır. An, daha sonraki dönemlerde Asurlar tarafından da sahiplenerek tapınılan bir Asur tanrısı olmuştur. An'ın kendisi için yapılmış olacağı düşünülen ikonalardan henüz bilgi verilemiyor. Asurlar döneminde Maltai'de Asur kabartmalarında yer aldığı şeklinde ifadelerin olduğu söylenmektedir.

Anavarza Kalesi: Adana/Kozan bölgesinde Asurlular tarafından İ.Ö.9'ncu yüzyılda askeri amaçlı olarak yapılan bir kaledir.

Andiabe: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca söz eder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkarırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

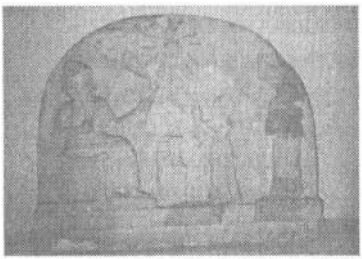
Andrae Walter: Alman arkeolog. Mimar ve arkeolog olduğu söylenir. 1875-1956 yılları arasında yaşadı. 1903-1914 yılları arasında Asur ülkesinde çeşitli kazılar yaparak önemli belgelerin ortaya çıkmasına yardımcı oldu.

Anu: Enuma Eliş destanında Anşar ile Kişar'ın çocukları olduğu belirtiliyor. Sümerlerde tapınılan tanrı An'ın Babil'deki adıdır. Bu tanrı Mezopotamya tanrılar gurubunun en yüksek dereceli tanrısı olarak cennetin lordu şek-

linde tapınıldı. Enlil ve Ea'nın babasıdır. Apsu ve Tiamat ile Anşar ve Kişar'la özdeşleştirilmiş olabileceği tahmin ediliyor. Anu adlı Mezopotamya tanrısıdır. Sümerlerde "An" adıyla tapınılan semavi tanrı (gök tanrısı) olarak ifade ediliyor. Zaten sözcük anlamı da "gök" olarak bilinir. Bu tanrı Mezopotamya tanrılar panteonunda tanrıların babası ve kralı olarak bilinir. Sümerlerin yazılı belgelerinde tek bir yıldızla betimlendiği görülür. Gökteki yaşam suyunun koruyucusu olarak da tapınıldı. Yerdeki sarayının adı "Anosmos" olarak bilinir. Sümerlerde hava ve yer tanrısı Enlil'in babasıdır. Oğluyla birlikte dünyayı yönetir. Enlil ve Ea ile anılan bir tanrıdır. Akkadlar döneminde kült merkezi "Der" kentiydi. Alu gökyüzü krallığını Alau'dan devralır. Hurri-Hitit tanrılar panteonunda adı yer aldı. Alalu'nun oğlu Kumarbi ile yaptığı savaş "Kumarbi efsanesiyle" anlatılır. Daha sonra oğlu Enlil tanrılar babası sıfatına ulaşır. An daha sonraki dönemlerde Asurlar tarafından da sahiplenerek tapınılan bir Asur tanrısı olmuştur. Babilli yazmanlar tarafından tabletlere yazılan bilgilerden " (24) Anu gökleri yarattığı zaman, (25)-(ve) Nudimmud kendi konutu Apsu'yu inşa ettiği zaman, (26) Ea (bir tutam) balçık kopardı (yerden) Apsu'da; (27) Kulla'yı yarattı, [tapınakların] onarımı için..." şeklinde bilgiler yer almaktadır. (Bazı kaynaklarda da Akkad dilinde Sümer tanrısı An'ın adıdır.) Gökyüzü tanrısı olarak tapınıldı. Lamaştu'nun babası olduğu belirtiliyor. Lamaştu'nun büyü tabletlerinde" Anu'nun kızı lamaştu" şeklinde ifadelerle başladığı belirtiliyor. Marduk başlangıçtaki deniz olarak bilinen Tiamat'ı yenip, cesedini de ikiye böler. Yarısını gökkubbe olarak diğer yarsını da evrenin dip tarafında kullandığı belirtilir. Bu gücü Anu dahil diğer bütün tanrısal güçler sayesinde yaptığını ifade eder. Marduk için Enuma Eliş'te "...Anu'ya ait üsteki gök (çok renkli bir taş olan) luludanitu taşından (...) İgigi tanrılarına (gökyüzünün büyük tanrıları) ait oradaki gök (değerli

bir mavi-yeşil taş olan) hasmanu taşından (...) ve efendi Marduk burada yüce bir podyumdaki lacivert taşından yapılı 'cella'sında oturarak burayı elmeshu kristali gibi parlatıyor; aşağıdaki, yıldızlara ait gök ise (mavi akik taşı olan) aspu taşından..." şeklinde ifadelere yer verir. Bak An.

Ana: Kargamış kralıdır. Katuvas'ın eşidir. Arkeologlar tarafından yapılan kazılarda adına yaptırılmış mühürler bulundu. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Anu'yu belirten bir kabartma

Anadolu: (Batının eski kaynaklarında Anadolu'nun adı "Küçük Asya": Latince "Asia Minor", Yunanca "Mikra Asia" şeklinde kullanılmaktaydı.) Anadolu'nun coğrafik konumları dışında tarihi ile ilgili ifadelerin toplamı belki de binlerce ciltlik bir ansiklopediyi oluşturur. Nedeni de o kadar çok uygarlık tarafından kullanıldı ki arkeologlar tarafından bulunan katmanlardan önemi anlaşılan bir bölge konumuna getirildi. Bölge bir yarımada şeklinde Asya kıtasının güneydoğu kısmında konumlandırılır. Anadolu'nun bütünü Türkiye topraklarında bulunur. Kuzeyde Karadeniz, Batıda Marmara ve Ege denizleri, Güneyinde ise Akdeniz yer almaktadır. Günümüzde bu adların yerine "Anadolu" adı kullanılmaktadır. Tarihsel yönden stratejik bir noktada bulunan Anadolu çoğu uygarlıkların kilit noktası olmuştur. Tarihsel özelliğiyle Cilalı Taş devri önceleri Anadolu'da kurulmuştur. Çatalhöyük, Çayönü, Nevali Çori, Hacılar, Göbekli tepe ve Mersin yerleşim yerleri Cilalı Taş devrinden kalan yerleşim yerleridir. Truva yerleşimi de Cilalı taş devri döneminde kurulmuş ve Demir çağına doğru ilerlemiştir. Anadolu çok ilginçtir ki Sümer, Asur, Urartu, Hitit, Lidya, Peres, Selçuklu, Os-

manlı, Roma, Bizans, Yunan, Kelt gibi uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Anadolu toprakları Hıristiyanlar için de son derece önemli bir coğrafik bölgedir. Çünkü İlk Hıristiyanlık Anadolu'da başlamıştır. Araştırma kitaplarında Hıristiyanlığın Anadolu'da doğuşuyla ilgili "...Doğu Roma İmparatorluğu, ya da 16. yüzyılda Alman Hieronymus Wolff'un adlandırmasıyla Bizans İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu'nun 395'te Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasıyla ortaya çıktı. Başkenti Roma olan Batı Roma İmparatorluğu 5. yüzyılda Germen kabilelerince yıkıldı. Merkezi Kons-tantinopolis (bugünkü İstanbul) olan ve Doğu Roma İmparatorluğu da denen Bizans İmparatorluğu ise, bin yılı aşkın süre varlığını sürdürdü. Bizans'ın ortaya çıkışı, Roma İmparatoru I. Constantinus'un başkenti, Roma'dan bugünkü İstanbul'a taşımasıyla da yakından ilişkilidir. Roma İmparatoru I. Constantinus (Büyük Konstantin), 330'da imparatorluğun başkentini eski Yunan kenti Byzantion'a (Bizans) taşıdı ve yeni başkente, Constantin-us'un kenti anlamına gelen Konstantinopolis (Constanti-nopolis) adını verdi. Constantinus, Roma'dan senatörler ve yüksek memurlar getirterek Konstantinopolis'te yeni bir yönetim oluşturdu ve kenti yeniden imar etti. Roma çoktanrılı olmasına karşın, Konstantinopolis'i bir Hıris-tiyan kenti yaptı ve kendisi de bu dini benimsedi. Bizans'ın yöneticileri kendilerini Roma İmparatorluğu'nun gerçek mirasçıları olarak kabul ettiler ancak öte yandan Roma ile ilişkilerini de sürdürdüler. Roma İmparatorluğu'nun batı kesimi küçük devletlere ayrılıp parçalanırken, Bizans İmparatorluğu bütünlüğünü korumayı başardı. Batıdan bağımsız olarak Doğu Akdeniz'de egemen olan Bizans İmparatorluğu, Yunan ve Roma uygarlıklarının son merkezi oldu..."şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Anadolu Arkeologları: Anadolu'nun görünmeyen dünyasına geniş düşünceleri, küçük el aletleriyle girmeyi başaran

arkeologlar; günümüz insanına toprağın derinliklerinde kaybolmuş belge niteliğindeki buluntularla yüzlerce olayın tanığı olmuşlardır. Her buluntu bağlı bulunduğu uygarlığın bir temel taşı niteliği gibi görüldü. Veli Sevin tarafından yayımlanan "Anadolu Arkeolojisinin ABC'si" adlı kitabında adı geçen arkeologların adları, kazı yerleri ve kazı tarihleri: Nimet Özgüç (Acemhöyük) 1971-1979, Aliye Özten (Acemhöyük) 1989, Emin Bilgiç (Adilcevaz) 1964-1972, Baki Öğün (Adilcevaz), Atlan A.Çilingiroğlu (Ağartı)1989, Hamit Zübeyr Koşay (Ahlatlıbel) 1934, Hamit Zübeyr Koşay (Alacahöyük) 1935-1983, Mahmut Akök (Alacahöyük), H.Von der Osten (Alişar) 1927-1932, Kenan Erim (Aphrodisias Höyüğü) 1967-1968, B.Kadish (Aphrodisias Höyüğü), Claude Schaffer (Arslantepe) 1946-1948, Salvatore Puglisi (Arslantepe) 1962-1983, Alba Palmieri (Arslantepe) 1984-1989, Marcella Frangipane (Arslantepe) 1990, Ufuk Esin (Aşıklıhöyük) 1989, Kemal Balkan (Aznavurtepe) 1960-1961, Kurt Bittel (babaköy) 1936, Enver Bostancı (Belbaşı) 1960, Enver Bostancı (Beldibi) 1959-1960-1966, Seton Lloyd (Beycesultan) 1954-1959-1967, James Mellaart (Beycesultan), Remzi Oğuz Arık (Bitik) 1948, Hugo Winckler (Boğazköy) 1906-1907-1911, Kurt Bittel (Boğazköy) 1931-1939-1912, Rudolph Naumann (Boğazköy) 1952-1975, Peter Neve (Boğazköy) 1976, Hamit Zübeyr Koşay (Büyük Güllüçek) 1947, Jacques Cauvin (Cafer Höyük) 1980-1985, David French (Can Hasan) 1965-1969, James Mellaart (Çatalhöyük) 1961-1964, Alwo von Wickede (Çavı Tarlası) 1983-1984, Afif Erzen (Çavuştepe) 1961-1985, David French (Çayboyu) 1970-1972, Halet Çambel (Çayönü) 1964, Robert J.Braidwood (Çayönü), Mehmet Özdoğan (Çayönü), Refik Duru (Değirmentepe-Elazığ) 1973, Ufuk Esin (değirmentepe-Malatya) 1978-1986, Kurt Bittel (Demircihöyük) 1937, Manfred Korfmann (Demircihöyük) 1975-1978, Jürgen Seeherr (Demircihöyük) 1990, Atlan A.Çilingiroğlu (Dil-

kaya) 1984, Kılıç Kökten (Dündartepe) 1941-1942, Tahsin Özgüç (Dündartepe), Raci Temizer (Eskiyapar) 1968-1983, Şevket Aziz Kansu (Etiyokuşu) 1937, Kurt Bıttel (Fikirtepe) 1952-1954, Halet Cambel (Fikirtepe), U.Bahadır Alkım (Gedikli) 1964-1972, Salvatore Puglısı (Gelinciktepe) 1965-1966, Alba Palmıerı (Gelinciktepe), Gustav Koerte (Gordion)1901, Alfred Koerte (Gordion), RaudneyYoung (Gordion) 1949-1974, G.Kenneth Samms (Gordion) 1934, Burhan Tezcan (Göllüdağ) 1968, Remzi Oğuz Arık (Göllüdağ) 1934, Hetty Goldman (Gözlükule) 1934-1939, Richard Ellis (Gritille) 1981-1983, Hamit Zübeyr Koşay (Güzelova) 1961, Hermann Vary (Güzelova), Baki Öğün (Habibuşağı) 1982-1983, James Mellaart (Hacılar) 1957-1960, Hayrı Ertem (Han İbrahim Şah) 1970-1971, Barthel Hrouda (Hassekhöyük) 1979-1986, Behm Blanke (Hassekhöyük), Jacob Rodenberg (Hayazhöyük) 1981-1983, Tahsin Özgüç (Horoztepe) 1956, Mahmut Akok (Horoztepe), Refik Duru (Hüyücek) 1989, Jacob Rodenberg (İlipınar)1987, U. Bahadır Alkım (İkiztepe) 1974-1980, Önder Bilgi (İkiztepe) 1981, Edibe Uzunoğlu (İmamoğlu) 1980-1987, Veli Sevin (İmikuşağı) 1981-1986, Raci Temizer (İnandıktepe) 1966-1967, Tsugio Mıkamı (Kalehöyük) 1986, Sachihiro Omura (Kalehöyük) Kılıç Kökten (Karain) 1946-1972, Işın Yalçın-kaya (Karain) 1986, Sedat Alp (Karahöyük) 1953-1958-1960-1966, Remzi Oğuz Arık (Karaoğlan) 1938-1941, H.Teheodor Bossert (Karatepe) 1947-1957, U.Bahadır Alkım (Karatepe), Halet Çambel (Karatepe) 1958, Hamit Zübeyr Koşay (Karaz) 1942-1944, Leonard Wolley (Kargamış) 1911-1914-1919-1920, Kılıç Kökten (Kavak) 1941-1942, Tahsin Özgüç (Kavak), Afif Erzen (Kocagözhöyük) 1956, Burhan Tezcan (Koçumbeli) 1964-1965, Sevim Buluç (Kuçumbeli) 1966, Maurits Van Loon (Korucutepe) 1968-1972, Hayrı Ertem (Korucutepe) 1973-1975, Önder Bilgi (Köşkerbaba) 1978-1985, Uğur Silistreli (Köşkhöyük) 1981, Leon Marfoe (Kurbanhöyük) 1980-1982, Refik Duru (Ku-

ruçay) 1978-1988, Winfred Lamb (Kusura) 1935-1937, Tahsin Özgüç (Kültepe) 1948, Tahsin Özgüç (Maşat-höyük) 1973-1983, Harald Hauptman (Nevala Çorı) 1983-1991, Harald Hauptman (Norşuntepe) 1968-1975, Işın Yalçınkaya (Öküzini) 1990, Hamit Zübeyr Koşay (Pazarlı) 1941, Edibe Uzunoğlu (Pendik) 1981, Savaş Harmankaya (Pendik), Pierre Lamberchts (Pessinos) 1967-1969, John Devreker (Pessinos) 1987, Özgen Karaca (Pirot) 1978-1983, Seton Lloyd (Polatlı) 1949, Nuri Gökçe (Polatlı) Hamit Zübeyr Koşay (Pulur-Erzurum) 1960, Hermann Vary (Pulur-Erzurum), Hamit Zübeyr Koşay (Pulur-Sakol) 1968-1971, Nimet Özgüç (Samsat) 1978-1988, H.Crosby Butler (Sardes) 1910-1914, George M.Hanfmann (sardes) 1958-1976), Crawford H.Greenewalt.jr (sardes) 1977, Machtelt Mellink (Semayük) 1963, Halet Çambel (Söğüt tarlası) 1964, Robert J.Braidwood (Söğüt tarlası), Jacques Bordaz (Suberde) 1966-1970, Enver Bostancı (Şarklı mağara) 1971-1982, H.Müller beck (Şehremuztepe) 1982), Muhibbe Darga (Şemsiyetepe) 1978-1989, Kılıç Kökten (Tekeköy) 1941-1942, Tahsin Özgüç (Tekeköy), Ufuk Esin (Tepecik), 1968-1974, Weldemar belck (Tilkitepe) 1899, Edward B.Reilly (Tilkitepe) 1937, Kirsopp Lake (Tilkitepe) 1939, U.bahadır Alkım (Tilmenhöyük) 1958-1972, Emilius Clayton (Toprakkale) 1879, Dr.raynolds (Toprakkale), Hormuzd Rassam (Toprakkale) 1880, C.F.Lehmann-Haupt (Toprakkale) 1898-1899, Weldemar Belck (Toprak-kale), N.Marr (Toprakkale) 1911-1916, İ.A.Orbeli (Toprak-kale) 1912, Afif Erzen (Toprakkale) 1959-1961, Emin Bilgiç (Toprakkale) Afif Erzen (Toprakkale) 1976-1977, Frank Calvert (Troia) 1865,Heinrich Schilemann (Troia) 1870-1873-1878-1879, Wilheim Dörpfeld (Troia) 1887-1889-1893-1894, Carl W.Blegen (Troia) 1932-1938, Manfred Korfmann (Troia) 1989, Ufuk Esin (Tülintepe) 1989, Güven Arsebük (Tülüntepe) İ.A.Orbeli (Van kalesi) 1916, Kirsopp Lake (Van Kalesi) Silva Lake (Van Kalesi) Afif Erzen (Van Kalesi) 1960,

Emin Bilgiç (Van Kalesi) Afif Erzen (Van Kalesi) 1972-1975, M.taner Tahran (Van Kalesi) 1978, Veli Sevin (Van Kalesi) Şevket Aziz Kansu (Yarımburgaz) 1964-1965, Mehmet Özdoğan (Yarımbur-gaz) 1986-1987, Güven Arsebük (yarımburgaz) 1988-1990, Burhan Tezcan (Yenidoğan) 1972-1980, Gürkan Toklu (Yenidoğan) 1989, Paul Goudin (Yortan) 1900-19001, M.Chapot (Yortan), John Garstang (Yümüktepe) 1937-1939-1946-1947, Felix von Luschan (Zincirli) 1888-1892 şeklindedir. Adı geçenlerin Anadolu arkeolojisi katalo-ğunda yer almış olan tüm arkeologlar değildir. Bunlar yazarın ulaşmış olduğu arkeologların adlarıdır.

Ana ittusu: Hammurabi'den sonraki krallar tarafından yapılmış reformlardan biridir. Bu reformlarda "aile hukuku, köle kiralanması ve Asur nüshası olarak belirtilen "fiyat tespitleri "öncelikli olarak ele alınmıştır. Bu metnin İsin Hanedanlığı döneminde yazıldığı ifade edilir. Metnin Babil okullarında eğitim amacıyla da kullanıldığı belirtiliyor.

Anarşi: "Epominleri" yok edilmiş olarak anlatılan krallar listesinde yer alan biridir. İ.Ö.1706-1700 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Ankuwa(Alişar): Hititlerin yaşadıkları bir kent. Burada yapılan arkeolojik kazılarda Asurlarla ilgili bazı belgeler ele geçirildi. Bulunan belgelerin çoğu Asurların ticari belgeleri niteliğindeydi. Zaten tarihsel kaynaklarda Asurluların Anadolu topraklarındaki önemli bazı ticaret merkezlerini koloni haline getirmiş oldukları belirtilmektedir. Doğaldır ki Anadolu'da yapılan kazılarda Asurlulara ait bulunan belgeler onların bölgedeki ticari üstünlüğünü sergilemektedir.

Anunakı: Yeraltı dünyasında Nergal ile Erişkagil arasında hakimlik yapan bir tanrı gurubu olduğu anlatılır. Babil tu-

fan mitolojisinde "Anunaki" tanrıları "meşalenin yıldızlarıyla ülkeyi ateşe vererek" meşalelerini kaldırdıkları anlatılır.

Anunitu: (Önceleri "Anninunitum" adıyla tapınıldı.) Çocuk doğumuyla ilgilendiği belirtilen bir Babil tanrıçası olduğu ifade edilmektedir. Agade kentinde Ulmaşitum ile birlikte İnanna'nın iki görünümü şeklinde belirtiliyor. Bu tanrıça Sippar kentinde de tapınıldı.

Anschar: Eski bir tanrı. Mezopotamya bölgesinde tanrıların babası şeklinde tapınıldı. Büyük ihtimalle Anshar adının deforme edilmiş adıdır. Bak Anshar.

Antiokhos (Büyük).III: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.223-187 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Antiokhos,Epiphanes.IV: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.175-164 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Antiokhos,Eupator.V: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.164-162 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Antiokhos, Epiphanes.VI: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.145-142 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Antiokhos, Sidetas.VII: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.139-129 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Antiokhos, Gryphus.VIII: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.125-96 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Antiokhos, Soter.I: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.281-261 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

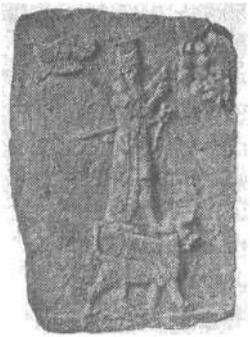
Antiokhos, Theos.II: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.261-246 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Anshar: Ansar, Anshur, Ashur ve Asshur adlarıyla da anılır. Mezopotamya tanrılar panteonunda Babil ve Akkadlar tarafından tapınıldı. Akkad mitolojisinde Anshar,"Gökyüzü ekseni" ya da "Gökyüzü direği" şeklinde tapınıldığı belirtilmektedir. Hiç bir şey olmadığı zamanlarda gökyüzü tanrısı olarak saygı gördü. Kız kardeşi Kishar ile birlikte Anu ve Ea'yı meydana getirdi. Kıshar ufukların tanrısı olarak tapınıldı. Dünya anası olarak bilinen Kıshar'ın kardeşidir. Başlangıçta hiçbir şey yokken onlar vardı. Ayrıca kızkardeşi Kishar ile evliydi. İkisinin hem cenneti ve hem de gökyüzüyle dünyayı temsil etmiş oldukları ifade edilir. İkisinin tanrıların ortak üretimi olarak oluştukları anlatılır. Sargon II zamanında katipler tarafından yazılan bir mitolojik öyküde Anshar'ın eşinin Ninlil olduğu belirtilmektedir. www.kafkasya.üzerine.com adlı sitede Mezopotamya'da tapınılan bazı tanrı adlarının bölgede sıradağlara ad olarak verilmiş olduğu görülür. Bu tanrılar arasında Anshar'ın adı da geçmektedir. Yazıda "...Babil'in insanlığın yaradılışı efsanesinde bahsi geçen dağlar Lakamu, Lakmu, Kingu, Anshar, An, Marduk ve Gaga Kafkas sıradağlarının en belirginlerinin adlarını oluşturur. Bu adlardan sadece Kingu bugün Elbruz ve Anshar da Kazbek olmuşlardır. Bu bilgiyi Brittanica Ansiklopedisi de doğrular..." şeklinde ifadeler görülmektedir.

Anzu: Imdugud, Zu adlarıyla da tapınıldı. Me-zopotamya bölgesinde Babil, Asur ve Sümerler tarafından kültü yükseltilen bir tanrı konumundaydı. Fırtınalar ve rüzgarların

tanrısı olduğu şeklinde ifadeler var. Asur mitolo-jisinde Aslan başlı kartal şeklinde betimlendi.

Apiashal: Mezopotamya bölgesinin ata kral-larından biri olduğu söylenmektedir. Ushipa-'nın oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Kaynak yetersizliğinden dolayı kral-lığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Anshar'ı belirten bir kabartma

Apil-sin: İ.Ö.1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil Hanedan kralıdır. İ.Ö.1830-1813 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Appan: Asurlar döneminde bir aşiret. Mezopotamya bölgesinde aşiret sayısının henüz bilinmediği bir gerçektir. Çünkü o dönemlerde en ufak bir aile topluluğu kısa sürede aşirete dönüşüyor ve bu aşiretler arasında krallıklar da kuruluyordu.

Apum: Bir kent adı olduğu anlatılır. Bu kentin hükümdarı da "Till-Abni" adındaki biridir. Belge yetersizliği nedeniyle kent ve krallığı hakkında daha detaylı açıklama yapılamıyor.

Arbail: Bak Arbela.

Arbela: Arbail/Abril/Arbele olarak da bilinmektedir. Asurluların yaşadıkları bir kentin adıdır. Günümüzdeki adı ise Irak topraklarında bulunan Erbil'dir.

Arrapha: Asurluların yaşadıkları bir kent adıdır. Günümüzdeki adı Irak topraklarında bulunan Kerkük'tür. Kerkük'ün tarihsel yönden zengin olduğu ve günümüzde bu kentin petrol yataklarından dolayı çoğu ülkelerin el atmak istediği bir yer olarak bilinmektedir.

Arakdi: Dagara krallığına bağlı bir kent konumundayken Asurluların Dagara krallığını kuşatmasıyla Asur kenti

olarak tarihteki yerini aldı. Bu kent daha sonra Asurluların Medlere karşı kullanmak istediği bir garnizon haline getirildi.

Aramlılar: (Tiglat Pilesar I Aramiler için Ahlami Armaye adını kullanır.) Bir göçer kabilesidir. Ahlamu aşiretinin çoğalmasıyla oluştular. Fırat'ın doğu yakasındaki Mutkinu ve Pitru hisarları bunların yaptığı saldırılara dayanamadı. Bunlardan Aram kökenli Kaldu aşiretinin altı beyliği vardı. Bu beylikler Larak, Bit-Dakkuri, Bit-amukani, Bit-sillanı, Bit-sa'alli ve Bit-Yakı'ydı. Bunlar kervan yollarında baskın ve soygunlar yaparlardı. Bu nedenle Hitit kralı Hattuşili mektubunda bunlardan tehlikeli göçerler olarak söz eder. Hurilerin Mitannı krallığına paralı asker verirlerdi. Özellikle Asur kralı Asur-Nabi ve Tiglat-pilesar II döneminde Dicle kıyılarına yerleşerek küçük beylikler kurmaya başlamışlardı. Nisibis (Nusaybin) in kuzeyindeki Tur Abdin dağında geçit vermezlerdi. Ayrıca Fırat'ın batı yakasındaki Suriye'ye geçiş yolu da bu halkın denetimi altındaydı. Tarihçilerin anlatımlarında yeni Hitit kralı olan Bit-Adini aram beyliğinin emri altındaydı. Asur kralı Tukulti-ninurta I ilk kez bunların barındığı bölgeye saldırarak bozguna uğrattı. Çoğu kaçarak kurtuldu. Daha sonra bunlar aşiret şeklinde birleşerek Asura karşı tehlikeli bir güç oldular. Tiglat-pilesar I sayısız ataklar yaptı bu aşiretlerin üzerine. Tiglatpilesar I Aramilere yaptığı bir askeri seferde "...Arabalarımı savaşçılarımı çöllere göçebe Aramiler üzerine gönderdim. Onlar ki Asur'un düşmanıydı. Suhi ülkesinden Kargamış'a kadar olan Hatti ülkesine bir gün içerisinde sefer yaptım. Ordusunu kılıçtan geçirdim. Sayılamayacak kadar çok mallarına el koydum ve onları ülkeme taşıdım. Tanrım Assur'un korkunç silahlarından kaçabilen askerler Fırat nehrinden karşıya geçti. Onları takip ettim. Hayvan derisinden yapılmış tuluklar ile ben de Fırat'ı geçtim. Altı kentlerini (Bunlar Beşril Dağı

eteklerindeydi) ateşle yaktım, harap ettim. Bütün mallarını kentime taşıdım..." şeklinde söz eder.

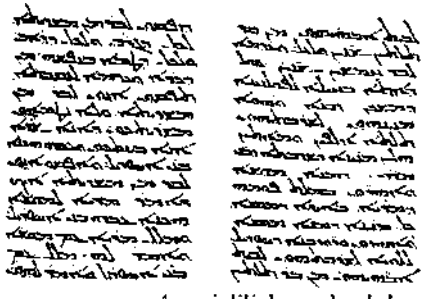
Arami dili: Asur topraklarına sürgün gelmiş oldukları anlatılan bir halk tarafından kulla-nılan yerel bir dil. Bu dil daha sonraları Asur-luların çoğu bölgelerinde devlet işlerinde Asur diliyle beraber kullanılmıştır. İki dilde de yazılan metinlere "çift dilli" metinler adı veril-miştir. Araştırmalarda İ.Ö.8 yüzyılda Asur devlet arşivleri de Arami diliyle yazıldığı ka-nıtlanmıştır. Aramca dili Sami anadilinin batı dalından oluşmuş bir dildir. Hıristiyanlığın yayıldığı dönemlerde bu dil kullanıldı. Hatta bu dille kiliselerde edebi yazılarda üretilmeye başladı. Araştırmacılar Aram dilini bugünkü Hıristiyan Süryanilerin kullanmış oldukları bir dil olarak değerlendirirler. Yeni aramca dilleri batıda yaşayan dilbilimciler tarafından çeşitli bölümlere ayrılırlar. Gabriele Yonan'ın yazdığı ve dilimize "Asur Soykırımı" adıyla yayımlanan kitabında "...Yeni aramca lehçeler 19 yüzyıla kadar yazı diline dönüştürülmedi. Urmiye-'deki Amerikan misyonerlerinin çalışmalarıyla bir yeni Süryani yazı dili geliştirildi. Urmiye kentinde konuşulan lehçe temel alınarak geliştirilen bu yazı dili, doğu Süryani'ce alfabeyle yazılmaktadır. Bu yazı dili bugün Asur hareketi içinde Süryani Hıristiyanların ancak bir kesimi tarafından kullanılmaktadır. Çok sayıda yeni Aramca lehçeler, batılı doğubilimciler tarafından konuşuldukları coğrafyaya göre şöyle sınıflandırılıyor: 1-Yahudi-yeni Aramca/2-Hıristiyan Yeni Aramca (Yeni Süryanice) a-Doğu Yeni Süryanice (Aturaya): Urmiye-İran-Hakkarı. b-Mer-kez Yeni Süryanice (Surat): Musul Ovası-Botan. c-Batı yeni Süryanice (Turoyo): Tur-Abdin-Mardin ilinin doğusu. Her lehçe dalından çok sayıda lehçe ayrılıyor ve hemen hemen her köyde, ana lehçe içinde olan ve diğerlerinden

Asurlulara ait bir duvar kabartmasının kopyası

çok küçük farklarla ayrılan, o köye özgü bir ağızla konuşuluyor..." şeklinde açıklamalarda bulunuyor. Yazarın kitabında ele aldığı konulardan Hıristiyanlık politikasını ve Ermeni politikasını da tek taraflı ele aldığını da belirtmek isterim. Çünkü Mezopotamya bölgesinde egemenlik yapmış olan Asurluların coğrafyasında yaşamış olan Süryanilerin daha sonraları Kürtler ve Türkler tarafından Hıristiyan oldukları gerekçesiyle asimle edilmiş olduklarını ve toplu katliamla baş başa kaldıklarını belirtirken Hıristiyanlığın bölgeye hangi tarihlerde yayılmış olduğuna dikkat çekmemiştir. Bu nedenle sadece tek taraflı siyasi bir politika içine sürüklenerek yeni bir soykırım hikayesini de uydurmak istemektedir. Bu kitap İstanbul'da Pencere yayınları tarafından "Asur Soykırımı-Gabriele Yonan" adıyla yayınlanmıştır. Kitap okunduğu zaman Gabriele Yonan'ın ne kadar yanıl-dığını görmüş olacaksınız. Günümüzde Süryaniler Ara-mi dilini kullanmaktadırlar.

Arda-Gula: Asurlu bir kişi olduğu belirtilmektedir. Krala yazdığı bir yakınma mektubuyla Asur arşivinde yer alır. Bu mektupta "...Ach, kralım, efendim, hizmetkârının sorunuyla ilgilense (...) Başlangıçta, kralın babası zamanında fakir bir adamdım, fakir bir adamın oğluydum, ölü bir köpek, pasaklı bir nesne, bir hiçtim. O ama (...) beni yüceltti. Onun tarafından özel hediyeler alıyordum, ismim beyefendiler arasına girmişti. Artıkların tadını çıkarıyordum, ara sıra bana bir katır ya da bir öküz verirdi, her sene bir ya da iki mine gümüş kazanıyordum. Pencerede durup bekliyordum. Günbegün onun görevlerini yerine getirdim. (...) Şimdi ama kralım, efendim, babasının halefi olarak iyi ismini sağlama aldı, ama ben

Arami diliyle yazılan belge

layığıma göre muamele göremedim. Daha önce acı çekmediğim kadar acı çektim (...) İki sene oldu artık iki hayvanım öleli. Üç kez Arbela'ya bir kez de Asur'a gitti, bir kişi merhamet gösterip elimden tutup beni kralın, efendimin karşısına çıkardı mı? (...).." şeklinde yakınmada bulunmuştu. Onun tarafından krala yazılan bu yakınma metni belki de döneminde kralın son derece ilgisini çekmiş olmalı ki belge olarak arşivlerde saklanmıştır.

Arda-Mulisi: Sanherib'in büyük oğlunun adıdır. Kardeşi Asarhaddon ile taht kavgası yaptığı belirtilir. Belge yetersizliği nedeniyle kardeşiyle arasında geçen çekişmeler belirtilmediği gibi kişiliği hakkında da yeterli bilgi verilememiştir.

Ardıçlı Saray: Bak Ekal iş dupranı.

Ares: Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Ahemeniş Hanedan" kralıdır. İ.Ö.337-336 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.

Arik-den-ili: ("Arik-den-ilu" şeklinde de yazılmış olduğu görülür.) Orta Asur Dönemi kralıdır. İ.Ö.1307-1296 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1325-1311 /İ.Ö. 1319-1308/İ.Ö.1317-1306/İ.Ö.1307-1295 olarak ele alınmış.) Enlil-nirari'nin oğludur. Yazdığı anlaşmalar ve mektuplara mühür olarak güçlü kral, ünvanlarını kullanmıştı. Arik-den-ili'nin civar kentlere korku salmış bir kral olduğu ifade ediliyor. Asuristan'ın (Bu adın daha sonra tarihçiler tarafından verildiği tartışmalara yol açmıştı) doğusundaki Nitgimhi'ye savaş arabalarıyla saldırıya gider ve oradan büyükbaş hayvanlarını yağmalarlardı. Bedevilerle oldukça yoğun askeri seferler düzenledi.

Arman: Asurluların saldırdıkları bir kent. Tiglat-pilesar krallığının otuzuncu yılında bu kente saldırmış ve ele geçirmiştir. Arman kentinin beyleri sürekli Asur baskılarıyla karşı karşıya kaldıkları için güç birliğine ihtiyaç duymuşlardı. Kendi aralarında birleşerek Tiglat-Pileser dönemin-

de yeni bir atak yaparlar ancak zayıf oldukları için yenilirler.

Arno Peobel: Asurbilimci olarak tanınır. 1923 yılında "Grundzuger der Sümerischen Grammatik ([Sümer'ce Dilbilgisinin Temel Özellikleri]) adlı eserinde Sümer dilindeki karmaşıklığı önleyecek bir tablo hazırladı. 1914 yılında yayımlanan " Sümer'ce Gramerin temelleri ve Sümer'ce Sözlük" adlı yapıtın yazarı olan Friederich Delitzsch'nin öğrencisidir. "Sümer'ce Dilbilgisinin Temel Özellikleri" adlı eserini de hocasının çizgisinde devam ettirdi. Onun bu çalışmasından sonra çivi yazısıyla ilgili bulunan tabletlerin tamamı rahat bir şekilde çözüldü. Ayrıca, Sümer uygarlığı hakkında araştırma yapan bir sanatçıdır. Sümerolog olduğu şeklinde ifadeler de var. Nippur kenti kazı heyetinde Leon Legrain ile birlikte yer aldığı ifade edilir. Burada elde edilen belgeleri "The Babylonion Expedition" başlıklı bir kitapta topladı.

http://cdli. ucla.edu adlı site, Poebel'in eserleri ve çalışmalarıyla ilgili "...Babylonian Legal and Business Documents (BE 6/2), Philadelpia 1909 Die sumerischen Personennamen zur Zeit der Dynastie von Larsam und der ersten Dynastie von Babylon, Breslau 1910 Historical Texts (PBS 4/1), Philadelpia 1914 Historical and Grammatical Texts (PBS 5), Philadelphia 1914 Grammatical Texts (PBS 6/1), Philadelphia 1914 Grundzüge der Sumerischen Gram-matik, Rostock 1923 The Sumerian Prefix Forms e- and i- in the Time of the Earlier Princes of Lagash (AS 2), Chicago 1931 Das appositionell bestimmte Pronomen der 1. Pers. Sing. in den westsemitischen Inschriften und im Alten Testament (AS 3), Chicago 1932 Studies in Akkadian Grammar (AS 9), Chicago 1939 Miscellaneous Studies (AS 14), Chicago 1947 The Second Dynasty of Isin Accor-

Arno Poebel

ding to a New King-List Tablet (AS 15), Chicago 1955.." şeklinde bilgilendirir.

Artakserkses.I: Asur topraklarında hüküm sür-müş olabileceği tahmin edilen"Ahemeniş Hane-dan" kralıdır. İ.Ö. 464-424 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.

Artakserkses.II (Memnon): Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Ahemeniş Hanedan" kralıdır. İ.Ö.404-359 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.

Artakserkses.III (Okhos): Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Ahe-meniş Hanedan" kralıdır. İ.Ö.358-338 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.

Artaşummara: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devle-tinin egemenliğinde bulunan bir kraldır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve dönemindeki siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Artatama I: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve dönemindeki siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Artatama II: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve dönemindeki siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Arwad: Fenikelilerin liman kentlerinden biridir. Asurluların baskı ve saldırılarıyla haraca bağlandığı gibi Fenikelilerin Kıbrıs'tan getirdikleri bakır madeninin bir kısmını da

Asurlulara vermek zorunda kaldılar. Asur kralı Sanherip tarafından askeri seferler sonucu ele geçirilen bir beylik olarak da tarih sayfalarında yer alır. Sanherib, bu beyliği kuşatıp, Asur topraklarına katar.

Arrafa: Asurluların saldırılarına uğrayan bir krallıktır. Bu krallığın başkent konumundaki yeri Turşa kentiydi. Tiglat-pileser krallığının otuzuncu yılında bu kente saldırmış ve ele geçirmiştir. Bu kentlerden sonra da Arman ve Lupti'yi ele geçirir. Arrafa ayrıca Babil'de bulunan bir kale adıdır. Bu kale Babil ile savaş bahaneleri arayan Asur kralı Adad-nirarı tarafından ele geçirildi. Kalenin ele geçirildiği dönemde Babil kralı ise Şamaş-Mudammık adında biriydi.

Arappa: Asurlulara komşu bir krallık. Mitanni krallığına bağlı bir beylik olarak belirtiliyor. Asur kralı Asur-Ubalit tarafından kuşatılarak egemenlik altına alınmıştı.

Arpad: Asurluların vergilendirdiği bir krallıktı. Bu krallık İ.Ö.800 civarında Aramlılar tarafından kurulan bir krallık olarak da belirtilmektedir. İ.Ö.805 yılında bu krallık Asur kralı Adad-nirarı III'ün saldırısına uğradı. Bir süre Asur egemenliğinde yaşadı.

Arsakes: Part ya da Arsak Hanedanı kralı olarak Asur topraklarında İ.Ö.250-248 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Asarhaddon: (Eserhaddon şeklinde yazıldığı da görülür) "Asur-ahu-iddina" ya da "Asur-aha iddina" adıyla da tanınır. Babilli bir prensesin oğlu olduğu belirtiliyor. Çocukluğundaki eğitim Babil geleneklerine göre yapılmış ve kendisi de Babilli bir prensesle evlenmiştir. Bazı kaynaklarda "Tanrıların hükümdarı Asur, veliahdı belirleyen" anlamında tanımlanan "Asur-etel-ilani-mukin-apli" şeklinde de bir adının olduğu ifade ediliyor. Sanherib'in oğ-

ludur. Annesi Babil kökenli soylu bir ailenin kızı olan Na'kia'ydı. İ.Ö.680-669 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda hüküm tarihleri İ.Ö. 681-669/İ.Ö.680-668 olarak ele alınmıştır.) Babası Sanherib tarafından İ.Ö.683 yılında krallık için seçeceği haleflik için çeşitli tartışmalar olmuştu. Saraydaki tüm entrikalara rağmen Sanherip, küçük oğlu olan Asarhaddon'u halefi olarak belirtmişti. Küçük oğlunun halefi olarak seçmesinin temelinde karısı Na'kia'nın baskılarına karşı almış olabileceği bir karar olduğunu belirten araştırmacılar var. (Ancak bazı kaynaklarda da kraliçe Zakatu'nun oğlu olduğu ve annesi tarafından halef seçildiği zaman kardeşleri karşı çıkmış ve onu vatan haini olarak ilan etmişlerdi.) Kral olduğu zaman ilk önce kendisine karşı çıkanları cezalandırdı. Halef olduktan sonra bir tablet yazdırarak "...Ağabeylerimden küçük olduğum halde doğmama sebep olan, Assur, Sin, Şamaş, Bel ve Nabu, Ninive'nin İştarı ve Arbela'nın İştarı'ın emri doğrultusunda ağabeylerimin arasından başımı yükseltti (ve şöyle konuştu): Bu benim halefim olsun. Sonra bir kurban verme töreninde Şamaş'a ve Adad'a danıştığında ona şu şekilde kesin bir evetle cevap verdiler. 'o senin halefin' Babam bu değerli sözlerini dikkate alıp Asur ülkesinin insanlarını, büyük küçük herkesi, babamın sülalesinin tohumu olan ağabeylerimi bir araya toplayıp, onlara Asur, Sin, Şamaş, Nabua ve Marduk, gökte yerde varolan Asur ülkesinin bütün tanrıları üzerine veliaht olarak statümü koruyacaklarına dair ant içtirdi..." Halkı bilgilendirmişti. Ancak bu ant içmenin büyük kardeşlerinin ona karşı cephe almalarına bir yarar sağlamadı. Ne olduysa babası tarafından daha sonraları İ.Ö.681 ilkbaharında eyaletin ücra köşelerinden birine yollanmıştı. Babasını öldürdükleri ile-

ri sürülen Urdu-Mullisu ve diğer kardeşlerinin ona karşı yaptığı ayaklanmaya karşı kendisine bağlı olan bir orduyla Ninive'ye yürüdü. Kardeşleri onun karşısında daha fazla dayanamayınca kaçmışlardı. Yapılan ayaklanmada Kardeşleri dahil bazı ileri gelenleri öldürmüştü. Bu seferden sonra Asarhadon'un Asur'un başına geçtiği anlatılır. İ.Ö.624 yılında ise Siddon'a bir askeri sefer yapar, kent yakılıp, yıkılır ve Siddon kralı Abdi-Mulkuti'nin kafasını keserek Asur (Kale el Şergat) kentinde teşhir eder. Ayrıca Siddon kralıyla ittifak kurmuş olan Hilakku (Kilikya=Çukurova) kralı Sandu-arri'nin de akibeti Abdı-Mulkuti gibi sonuçlanmıştır. Bu kaynaklar "D.D. Luckenbill-Ancient records of Assyrian and Babylonian" adlı yapıtta yer almıştır. Krallığı döneminde Fenike ve Kıbrıs kral-larından haraç almaya başladı. Ancak Urar-tuları bozguna uğratan Kimmerlerin ülkesi için çok büyük bir tehlike olduğunu hemen anladı. İ.Ö.672 yılında çıkardığı bir kararla en büyük oğlu Şamauh-şunu-ukin'i veliaht ve kardeşi Asurbanipal'ı da Babilon'un (Babil) kralı olarak tayın ediyor. (Bazı kaynaklarda Asurbanipal Asur kralı kardeşi Şamauh-şunu-ukin'i de Babil kralı olduğu açıklanır.) Asarhaddon Firavun Taharka döneminde Mısır'a saldırmış; Memfhis, Teb ve Güneye kadar çoğu toprakları istila etti. Mısır'ı işgal ettikten sonra ise Muşur (Mısır, Patros) yukarı Mısır ve Kuş, aşağı Mısırın krallar kralı ünvanını aldı. Böylece Asur tarihi ilk defa Mısır'a hükmetmeye başlamıştı. Ancak kısa

Asarhaddon'un heykeli

zaman sonra Mısır firavunu Taharka Memfhis kentini Asurlulardan geri almayı başardı.

Asarluhi: Eridu yakınlarında bulunan Kura köyünün tanrısı olduğu söylenir. Bu tanrı Enki ile aynı konumda tutularak özel koruyucusu olmuştur. Aynı zamanda Enki ile Damgalnuna'nın oğlu olduğu şeklinde ifadeler var. Asarluhi Babil'de Ea (Enki) mitolojisinde Ea'nın oğlu olarak ön plana geçen Marduk'a alternatif bir isim olarak ele alınmıştır. Onun için "büyülü dualar ve sözler" söylenmiştir. Arkeolojik araştırmalarda Asar-luhi için yazılmış büyüler ve duaların yer aldığı tab-letler bulunmuş, çevirileri yapılmış ve koruma altına alınmışlardır.

Ea, Samaş ve Asarluhi'nin adının geçtiği bir tablet

Asatuwatimais: (Bazı kaynaklarda Asutumatimais şeklinde yazıldığı da görülmektedir.) İ.Ö.X-IX yüzyıl-lar arasında etkili bir Hanedan olan Luhas Hanedan kralıdır. Luhas II'nin babasıdır. Belge yetersizliği ne-deniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Asdod: Asur kralı Sanherip tarafından askeri seferler sonucu ele geçirilen bir beylik. Bu beyliği kuşatıp, Asur topraklarına katar.

Asinum: Eski Asur Dönemi krallarından biridir. İ.Ö.1710-1706 tarihleri arasında egemenlik yaptığı belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Aslan: Araştırmacılar bir zamanlar Mezopotamya bölgesinde Aslanların çok olduğunu ve bu durumda kralların aslan avına çıkmış olduğunu belgeler doğrultusunda açıklama yaparlar. İ.Ö. 3. binyılda aslanların kırsal alanlarda yaşadıklarını anlatan kaynaklar çoğunluktadır. Bu tarihten sonraları bölgede egemenlik sürdüren Orta Fırat ve Asur ülkelerinde kralların aslan avına çıktıkları belgelerle

kanıtlanmıştır. Bu avlanmanın nedenlerinden bir tanesi de kurban etme geleneğine başka bir biçim kazandırmaktı. Mezopotamya edebiyatında aslan savaşçı krallar çoğunlukla Ninurta ve İnanna için kullanılmıştır. Hatta Sümerlerde aslan köpekler ve kurtlarla aynı sınıfta gösterilmiştir. Eridu'daki Enki tapınağının girişinde iki büyük aslan heykeli yer almaktadır.

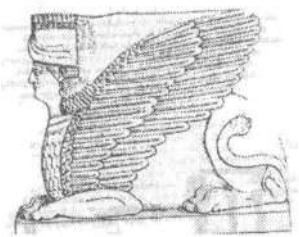
Aspu: Enuma Eliş destanında adı geçen bir taş. Yıldızlara ait göğün benzediği mavi akik taşına verilen bir ad şeklinde tanımlanmaktadır.

Astabi: Hurri tanrılar panteonunda savaş tanrısı olarak tapınıldı. "Kırların ve savaş alanlarının koruyucu tanrısı" olarak tapınıldı. Siyasal anlaşmalar olan "Supp-kurtı ve Kurti-supp antlaşmalarında da "kalkanın koruyucu tanrısı" olarak gösterilmiştir.

Asu: Mezopotamya bölgesinde çeşitli bitkilerden ilaç üreten kişiye verilen ad. Bugünkü eczacıların işlerini yapanlardı.

Asur-Shaduni: (Ya da Ashur-shaduni) Eski Asur Dönemi kralıdır. Yaklaşık İ.Ö.1454 tarihinde hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Asur-aha-iddina: Bak Asarhaddon.

Asur-aha-iddin Sarayı duvar kabartmalarından

Asur-aha-iddin Sarayı: Sanherib'den (Sin-ahhe-riba) sonra tahta geçen Asur-ahu-iddin diğer krallar gibi Ninive kentinde yaşar. Bu kralın diğer kralların saraylarını ikametgah olarak kullandığı ve herhangi bir saray yapamadığı belirtilmektedir. Sa-ray yaptırmayan Asur-ahu-iddin, atalarına ait eski bir saray olan ekal maşar-ti'yi restore ederek askeri alanda kul-landığı ve atları barındırdığı söyleni-yor. Ancak araş-

tırmacılar günümüz-deki modern yerleşim yeri olan Nebi Yunus köyünün altında kalmış olduğu ileri sürülen Eşgalşiddidua adlı "her şeyi Koruyan Saray" anlamında betimlenen bir sarayın ancak askeri bir amaçla kullanılmış olabileceği söylenir. Dindar olduğu belirtilen Asur-aha-iddin 'in Babil'deki çoğu eski ve harabe halinde olan yapıları restore ederek kullanılır hale getirdiği söylenir. Asur-aha-iddin, eski saray ve tapınakları restore ederken kendisinin de sırtında taş taşıdığını ve işçilerle beraber emek sarfettiğini belirtir.

Asur Tarihi: Araştırmacılar Asur tarihini dört bölümde incelemektedirler. Bunlar a) Eski Asur krallığı (İ.Ö.2000-1700), b) Orta Asur krallığı (İ.Ö.1700-1050), c) Yeni Asur krallığı (İ.Ö.1050-750), d Yeni Asur Krallığı (İ.Ö.750-612) şeklinde belirtiliyor. Asurlular çeşitli araştırmacılar tarafından "Doğunun Romalıları" şeklinde tanımlanmaktadır. Onlar tıpkı Romalılar gibi son derece disiplinli bir ordu kurarak egemenlik yapmış ve küçük kentlerin dışında Korsabad, Nimrut ve Ninive gibi kentleri başkent olarak kullanmış, İmparatorluğa yükselmişlerdi. İlgili bölümlerde Asur krallıkları özetlenmiştir. Eva Cancik-Kırschbaum Asur tarihi hakkında "…Bilebildiğimiz Asur devletinin ilk politik merkezi, bugünkü Musul'un yaklaşık 100 km. güneyinde Dicle'nin batı kıyısında bulunan Asur şehriydi. Asur şehrinin kuzey eteklerinden yükselmekte olan sıradağların adı eski çağda Ebih'di (bugün: Güneydoğuya doğru Cebel Hamrin'e geçiş yapan Cebel Hanuka). Şehrin doğusunu Dicle nehri koruyor, şehir kuzeye doğru ovadan 15 metre yüksekte kalıyordu. Tarih öncesi ya da İlk Çağ'da, sonradan Asur'un meydana geleceği bu yerdeki yerleşim hareketi hakkında çok az bilgi var. Ama M.Ö.6 ve 5 binyıllardan kalma doğu Dicle bölgesinde rastlanılan sera-

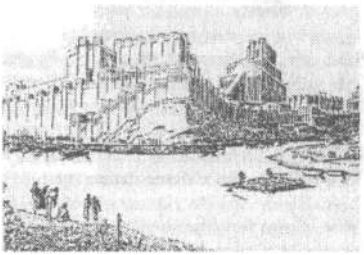
mik bulgular bu alana tarih öncesi zamanda bile yerleşilmiş olduğunu göstermek-tedir..." şeklinde bilgiler veriyor. Asur-'un tarihi hakkında kaynaklarda değişik açıklamaların yanında değişik tarihler de sıralanmaktadır. Bu değişik tarih ve sıralamalar araştırmacıların birbirleriyle olan iletişimsizliğini ortaya koymaktadır.

Asur: Araştırmacılar Asur kent konumunu ele alırken açıklamalarında çeşitli olasılıkları değerlendirerek yaklaşık konumlarını belirtmeğe çalışırlar. Bu durumda Asur'un kuzeydeki sıradağlar olan Ebih (eski çağdaki adıdır bugün: Cebel Hanuka) bölgesinin kentin bulunduğu alanlar olarak belirtilmektedir. Asur sözcüğünün incelemesinde (Toponiminin: Yer Adları İnceleme Bilimi) Kavram olarak Yunanca dilinden bir alıntı olduğu ifade edilmektedir. Öncellikle Yunanlıların Akkad dilinden aldıkları özel bir ad olarak bilinen "Mat Asur"dan esinlenerek yazmış oldukları söylenir. (Bugünkü adı Kale el Şergat) Kent adını baş tanrı olarak tapınılan Assur'dan almıştır. Bazı araştırmacılar Asur adının Ammurilerin tapındıkları Asera (Ya da Asrat) adından türediğini belirtmek istemişseler de en son yapılan araştırmalarda Asur adının kökeninin Sami dilinde kullanılan bir sözcük olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda bazı yerlerde kullanılan Asır ya da Asur sözcüklerinin Mitanillerde bir ad olarak kullanılan ("Ari-sen") den türetilmiş olacağı da vurgulanmaktadır. Ari-sen sözcüğün Türkçe dilindeki anlamı ise; " Isırmak/ beslemek, korumak, himaye etmek" anlamında tanımlanmaktadır. Bu kent Asur hükümetinin merkeziydi. Bugünkü Musul kentinin 100

Asurlulara ait arkeolojik buluntular

kilometre güneyinde ve Dicle nehrinin batı kısmında yer alır. Burada yer alan sıradağların adı da Bugünkü adı Cebel Hanuka olan "Ebih" sıradağlarıydı. Bu kente ait en eski yazıtlar İ.Ö.23 yüzyıla ait olduğu anlatılır. Kenti ilk defa kuranlar tanrıça İştar'a tapınıyorlardı. Bu tanrıça için tapınaklar ve tören alanları yapılmıştı. Asur kralı Salmanasar III döneminde ise doruk noktasına ulaştı. Tanrı Anu-Adad ve İştar tapınakları bu kral zamanında yapılmıştır. Kent İ.S.614 yılında Kyaksares'in imparatorluğa son vermesiyle çöktü. Halk bu kentten sürüldü. Tarihsel belgeler eski uygarlıklarda yaşamın hareketliliğini sağlayan insanların savaşlar ve açlıklar yüzünden son derece sıkıntılı günler geçirmiş olabileceklerini belirtiyorlar. İnsanların kendi aralarındaki çekişmeler, doğa olaylarının getirdiği sıkıntılar oldukça yorucu olarak belirtiliyor. Bu yorucu ve zor koşullar altında bile tanrısal inançlarını da ihmal etmemişlerdir. Güçlü olanlar kazandıkları zaman kazanma nedenini de tanrıların gücüne mal etmektedirler. İşte Asur kentinin kurulma nedeni de tanrısal gücün ortaya koyduğu bir yapılanmadır. Walter Andrea'nın kazılarıyla bu kentin temel yapısını oluşturacak bazı yapı temellerini ortaya çıkarır. Kent ile ilgili ilk yazıtların da İ.Ö.23 yüzyılda yazılmış olabileceği tahmin ediliyor. Bu yazıtlara örnek olarak Akkad kralları olan Rimuş (kesin olmamakla İ.Ö.2278-2270) ve Maniştuşu (kesin olmamakla İ.Ö.2269-2255) dönemlerindeki krallıkları sırasında yapılmış olan yazıtlar gösterilmekte-dir. Bunlardan başka Akkad kralı Azu-zu'nun yazıtlarıyla kentin kuzey böl-geleri olan Tell Brak ve Tell Mozan-'daki yazıtlar örnek olarak gösterilmektedir.

W.Ander tarafından Asur kentinin kuzey yakasını gösteren temsili bir cizimi

Asur'un yeni tarihi: Eski Asur'un yerleşiminde karışıklık içinde olan Mezopotamya bölgesindeki krallıklar sınırın belirlenmesi için çabalar yaptıysalar da kesin olarak bilinmiyordu. Asur'un sınırsal özelliğindeki ana çizgilerin Mezopotamya'da egemenlik yapmış krallıklar ve beyliklerin barındıkları alanlarla kesilmiş olabileceği de belirtilmektedir. İşte krallık ve beyliklerin istikrarsızlık içinde bulunmaları nedeniyle Mezopotamya'da iki kent devletinin varlığı ortaya çıkmıştır. Bunlar İ.Ö.2000 yılının ortalarında Yukarı Mezopotamya'da Assur (Asur), Aşağı Mezopotamya'da da Babil kent krallıklarıydı. Bu iki kent devletiyle birlikte ortaya çıkan diğer krallıklar da Larsa, İsin, Eşnunna ve Mari olarak belirtildiler. Bunlar III Ur Hanedanlığının yaklaşık İ.Ö.2020 yılında yıkılmasıyla ortaya çıkan krallıklardı. Asıl anayurtları Arabistan yarımadasındaki topraklar olan Asurlular Sami kökenli olarak bilinirler. İlk ünlü kralları da Şamsı-adad I'dir. (Egemenlik tarihi ise İ.Ö.1812-1797) Asur ile Babil krallıkları dost geçinen iki düşman krallık olarak tarihte yerlerini bulurlar. İ.Ö.911-891 tarihleri arasında hüküm süren Adad-nirari II zamanında Asur İmparatorluğunun temelleri atılır. Adad-Nirarı II bir dizi önlemler alarak Babil ile sınır antlaşmasına girer Asur'un sınırlarını da Alzi'ye (Elazığ bölgesi) kadar genişletir. Egemenliği altına aldığı krallıkları da önemli savunma kaleleri yapar. İ.Ö.900 yıllarında ortaya çıkan Urartular, Asurlu-ların en tehlikeli düşmanları olurlar. İ.Ö.610 yılın-da Med krallığıyla ortak hareket eden Babil kralı Nabu-kudurru-Asur II (Nabukodnosor) tarafından ortadan kaldırıldılar.

Asur-aha-iddin steli

Assur: (Asur ya da Aşşur şeklinde de belirtilir) Asurların tapındıkları en büyük tanrısıdır. İ.Ö.1 bin yılda Asur ile tanrıların babası sayılan Anschar ile eşdeğerde görüldü. Asur tanrısı Aşşur İ.Ö.1300 civarında Sümer tanrısı Enlil

Bir tuğla üzerindeki kabartmadan alınan Tanrı Assur'un bir betimlemesi

ile özdeşleştirilmek istendi. Assur'un karısı Mullissu'yu da Ninlil adı altında tapınıldığı belirtilir. Ö.1300 Eşşara'daki tapınaklar arasında en görkemli tapınak Assur'un tapınağıdır. Tanrı Asur halkının ulusal tanrısı konumundadır. Kültü de Asur kentindeki Esarra adlı tapınakta yayılmıştır. Eşinin adı da Ninlil'dir. Elinde çubuk ve halkalar taşır. Dragon ve kanatlı aslan üzerinde durur şeklinde betimlenmektedir. Ulusal tanrı Asur için Asarhadon'un yazdırdığı bir yazıtta "...Tanrı Assur'un efendimin, cellasını (tapınağın iç tarafı) altınla kapladım. Parlak kırmızı altından olan koruyucu melekler ve kanatlı yaratıklar dizdim yan yana (...) Kerpiçle sıvar gibi sıvadım altınla..." şeklide önemini belirten açıklamalar yapmıştı. Bu tanrıya Sümerli ve Babilli tüm tanrıların özellikleri verilmiştir. Kar-Tukulti-Ninurta'da tapınma başlamışsa da bu tanrının İ.Ö.2 binyılın ortasından itibaren Asur kentinde sınırlı olarak tapınılmıştır. Kralın bütün hareketleri, seferler, yapmak istedikleri bütün işleri tanrı Assur ve diğer tanrıların ortak kararıyla gerçekleşirdi. Salmanasar I zamanında savaş tanrısı olarak tapınılan Assur tanrı Enlil ile özdeşleştirilmeye çalışıldı. Nedeni de Salmanasar I tarafından yazılan yazıtlarda Enlil'in eşi tanrı Assur'un eşi şeklinde belirtilmesine bağlandı. İ.Ö.721-705 tarihlerinde hüküm sürmüş Sargon II döneminde de tanrı An (Anu)nun babası olarak tanınan Anşar ile özdeşleştirilmiştir.

Asurlular: Asur sözcüğü, yunan dilinden alınan bir sözcüktür. Yunanlılar da bu sözcüğü Akkad dilindeki "mat asur" sözcüğünden esinlenmişlerdir. Prof.Dietz Otto Edzard "Das Reich der III Dynastie von Ur und seine Nachfolgestaaten" adlı yapıtında Asurluların civar halkı tarafından Subur, Subir ya da Subartu adıyla anıldığını yazar. Bunu Samuel Noah Kramer de onaylar. Asurlular İ.Ö.609 yılında yıkılana kadar bu sözcüğü kullanmışlar-

dır. İ.Ö.yaklaşık 2.yüzyıl başlarında Romalı tarihçi Asur halkı için "Assyrii principes omnium gentium verum potiti sunt" şeklinde bir ifadeye yer vererek "emperial" devletlerin tarihinin Asurlarla başladığını belirtmişti. Araştırmacılar Asurluların aslen Kuzey Irak'ta Dicle nehrinin kıyısındaki Aşur/Asur ("Qalat Şarqat") kenti yakınlarında yaşayan birkaç kabilenin birleştiği ova halkından oluşan bir beylik olduğunu belirtirler. Sami ırkıyla özdeşleştiği belirtilen bu beylikler yaklaşık İ.Ö.2000 yıllarında yaptıkları ticari organizasyonlarla doğu ile batı arasında bir köprü şeklinde imparatorluğa kadar yükseldiler. Asur tarihi ile ilgili elde edilen belgelerde bunlar hakkında yeterli bilgiler elde edilemedi. Yunan ve Latince diliyle anlatılan metinlerde de bir karışıklık görülür. Zaten o metinlerde krallar ve kraliçelerden de söz edilir. Asurlarla ilgili bilgilerin ortaya çıkış tarihi İ.S bölgede yapılan arkeolojik çalışmalarla başlamıştır. O tarihte yapılan arkeolojik kazılarla inanılmaz derecede bilgiler ele geçmiştir. Araştırmacıların tümü Asurlarla ilgili karanlık bir dönemden söz ederler. Yapılan araştırmalar henüz Asurlularla ilgili sağlıklı bilgiler verilemediğini gösteriyor. Asurların yaşadıkları alan Mezopotamya'ya ait "tarihsel-coğrafik" bir bütünlüğü ifade etmektedir. Önceki konumunda Fırat ve Dicle'nin geçtiği kuzey bölümü "Mezopotamya" adı verilmiştir. Bu sözcüğün dilimizdeki karşılığı ise "iki nehir arasındaki bölge"dir. Asurluların yerleşik alanı Kuzeyde Toros dağları doğuda ise Mezopotamya ovaları kaplar. İki nehirli ülke olarak bilinen Mezopotamya bölgenin kuzeyine; Babil ise güney kısmını oluşturmaktaydı. Asur devletinin bulunduğu yer bugünkü Irak'ın sınırları olarak düşünülmektedir. Ninive, Arbil ve Asur şehirlerinin etrafındaki merkez konumunda Irak yer almaktaydı. Başkentleri de Ninova kentidir. Asurlular, Fırat ve Dicle arasında yerleşen Sami dilini kullanan bir halktı. Sümer dili ve yazı geleneği kuzeye kadar ulaşmış kökeni bilinmeyen ekle-

meli bir dil olduğu ifade ediliyor. Sümerlerin konuştukları dil kuzeydeki şehir merkezleri dışında pek bilinmediği ortaya çıktı. Asurlar hakkında en güzel bilgiler İ.S.19 yüzyılda çivi yazısının çözülmesiyle elde edilmiştir. Bulunan metinler Sümer dilinin dışında Sami diller gurubunda olan Akkadça da yazılmış olduğu görülür. Asur hanedanlar listesi, "Asurlu krallar listesi" olarak "Eponymenkanon" adını taşıyan eserde gösterilmiştir. Asurluların merkez olarak gördükleri kent Asur kentiydi. İ.Ö.614 yılında Medlere karşı daha fazla dayanamayarak Asur kenti işgal edildi. Daha sonra da Ninive. Sin-Şar-İşkun'un bu savaşta ölmüş olabileceği tahmin ediliyor. Ege Üniversitesi Ön Asya Arkeoloji bölümünden Umut Devrim Eryarar "... Asur Devleti, kurulduğundan itibaren, yayılımcı ve sömürüye dayalı bir ideolojiyi benimsemiştir. M.Ö. I. binden itibaren uygulanan ve daha sonraları geleneksel leşen bu düşüncenin bir kanıtı olarak kullanılan krallık ünvanlarının devamlılığı gösterilebilir. Bu ideolojinin bir uzantısı olarak yeni Asur dönemine bakıldığında, Sargon'un Assur kralları için önemli bir model oluşturduğu, ayrıca "Dört bir yanın efendisi, tümünün efendisi, dünyanın hakimi" gibi ünvanların da sıkça kullanıldığı dikkat çekmektedir. M.Ö II binyıldan itibaren Asur krallarının yayılımcı politikalarının en önemli kanıtlarını "yazılı belgeler" oluşturmaktadır... Asur Devleti'nin sınırları; güney-güney batıda merkezi Irak step bölgesi olan Jazira Gazira bölgesi, kuzey ve kuzey doğuda Zagros Dağlık Bölgesi, güneyde Babil Ülkesi ile Hamrin Dağlık alanı ve Aşağı Zap Nehri doğal bir sınır oluşturmaktadır. Asur aslında, coğrafi açıdan savunmasız bir ülkedir. Bir çölde kurulu olması ve doğu, batı ile güney tarafında herhangi bir yüksekliğin bulunmaması bu ülkeyi iyice savunmasız bırakıyordu. Tek engel kuzey sınırındaki Toros Dağlarıydı. Bu durum askeri açıdan bir olumsuzlukken, olumlu tarafı, kültürel alışverişini kolaylaştırmış olmasıdır. Bu devlet, coğrafya-

sının izin verdiği ölçüde, Anadolu, İran, Akdeniz dünyası ve hatta İndus Bölgelerine yayılımını gerçekleştirmiştir." İmparatorluğa kadar yükselen Asurlulardaki yönetim şeklinin yaşam koşulları ve arkeolojik kazılar sonrasında çevirileri yapılan metinlerde anlaşıldığı gibi monarşik bir sistemle idare edildiği belirtilmektedir. Anadolu'ya yazıyı taşımış bir ulus olarak da bilinmektedirler. Anadolu'nun çoğu yerleşim yerlerinde ticaret kolonileri kurmuş olan Asur halkının çok daha önceleri Mitanni krallığının bir sömürgesi durumunda olmasına rağmen kısa süre içinde bağımsızlıklarını elde etmişlerdi. Bağımsızlık sürecinin tarihselliği de İ.Ö.14 yüzyıla bağlanmaktadır. Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Mezopotamya'nın kuzey kısımlarına dağıldıkları gibi Suriye sınırlarına kadar da topraklarını genişlettikleri ifade edilmektedir. Bu genişleme sürecinin Tukulti-Ninurta I'in (İ.Ö.1208) ölümünden sonra duraklama dönemine girdiği anlatılmakta. Ancak Tiglat-Pileser'in krallığında Asur yeniden eski gücünü bulmaya çalışır. Bu dönemde Aramilerin akınlarıyla Asurların yıprandığı gösteriliyor. Ancak Asurların bölge üzerindeki ağır baskısı devam ettiği için Tiglat-Pileser III, Sargon II, Sanherib gibi son derece akıllı ve güçlü kralların çabalarıyla Mısır topraklarına kadar ilerlemiş hatta Mısır'a hükmetmeye de başlamışlardı. Bu kralar Yeni Asur İmparatorluğu olarak adlandırılan bir imparatorluğu kurdular. İmpa-ratorluğun son kralı olan Asurba-nipal Elam kent devletine askeri akınlar yaparak kuşatmış ve topraklarını ele geçirmeyi başarmıştı. Elam'da büyük bir katliam yaptığı tabletlerde gösterilmektedir. Yeni Asur İmparatorluğu döneminde sanatsal etkinliklerin çoğalması görüldüğü halde krallığın sona ermesine etkili olamamıştır.

Bir Asur kralı aslan avlarken

Ninive, Asur, Kalah (Nimrud), Dur Şarrukin (Horsabad) kentlerindeki kazılarda bulunan belgeler sanatın yükseldiğini doğrular niteliğindedir. Nitekim Keldanilerle Medlerin yaptıkları akınlarla Asur tamamen yıkılarak tarih sahnesinden silindi. Bu tarihin de İ.Ö.612-609 yılları arasındaki baskılar ve yıpratıcı savaşlarla oluştuğu belirtilmektedir.

Yazılıkaya kabartmalarından İştar ve yardımcıları

Asurluların kökeni: Asurlular Sümerlerle Akkadların kurdukları kentlerin etrafında göçebe olarak yaşayan kabilelerden oluşan bir krallıktı. Yarı göçebe ve Sami halkından oluşuyordu. Bu halk Asur kaynaklarında "Subur" ya da "Subir", Akkad dilinde ise "Subartu" adıyla anlatılırdı. Asurların bölgedeki ilk etkinlikleri Kral İlişuma'nın Babile yaptığı saldırılarla başladı. İlişuma zamanında Asur kenti oldukça gelişti. Şamsi-adad'dan önceki kralların adları ne yazıktır ki bilinmiyor. Krallar listesinin başında henüz çadırlardan kurtulamayan 17 Asur kralından sözedilir. Çadırlarda yaşayan kralların adları Kenan'cadır. Bu adların Sami'ce olmadığı ifade ediliyor.

Asur-Urartu İlişkileri: Tarihçiler Asur'u en çok korkutan bölgenin Asurluların kuzey tarafında konumlandırılmış beylikler olduğunu söylerler. Özellikle Urartuların kuzeye hakim olmaları Asur krallarını endişe içinde bırakıyordu. İncil'de adı Ararat olarak gösterilen Urartular; doğrusu Asur için önemli bir tehlike olduğu için kralların kuşku Duymaları normaldi. Urartuların yerleşim yerleri Urmiye gölü ile Van (Tuşba) çevresindeki bölgelerdi. Van bölgesindeki Arami dağlık bölgelerinde yaşayan Urartular gün be gün Asur topraklarına saldırıp, küçük yerleşim yerlerini yağmalıyorlardı. Küçük saldırıların paralelinde de Asurlularla dost bir komşu olduklarını hatırlatıyorlardı. Ancak doğaldır ki onlar Asurluları bu davranışlarıyla kandırıyor ve Asurlulara ait küçük yerleşim yerlerine **sal-**

dırarak etkili olduklarını da hatırlatıyorlardı. Bu tehlikeli tırmanışı daha çok Sargon II görür. Araştırmacı arkeologlar Asur'un sınır bölgelerinde yaptıkları kazılarda Urartu-Asur ilişkisini gösteren yüzlerce tablet buldular. Urartuların güçlendiğini hisseden Sargon II'nin oğlu Sanherib babasına gönderdiği mektupta Urartular için "...Kralıma, efendime, hizmetkârın Sanherib; Arija'nın bir habercisi karşıma geldi (şu haberle): Ukkaili Urartulu krala, Asurlu valilerin Kumme'de bir kale inşa ettiklerini yazmış ve Urartu kralı da valilerine şu emri vermiş: Birliklerinizi toparlayıp yola çıkan, Kumme'deki insanların içinden Asurlu kralın valilerini canlı olarak yakalayın ve bana getirin! Ben (haberci konuşmakta) henüz kesin bilgilere sahip değilim ancak daha çok bilgi edinir edinmez mümkün olduğunca hızlı bir şekilde bilgi vereceğim ki veliaht da bana birlikler göndersin..." şeklinde olayın ciddiyetini belirten bir mektup göndermişti. Bu mektuptan sonra Sargon II Urartular üzerine askeri seferler düzenler. Vahuş dağında (bugünkü adı Sahend) iki krallığın askerleri karşı karşıya gelir. O dönemde Urartuların başında kral Rusa I bulunmaktaydı. Asurlular Musasir'e doğru ilerler ve Urartuları yenilgiye uğratırlar. Musasir'de Urartulara ait bulunan hazineleri, özellikle Urartu tanrısı Haldi'nin tapınağındaki hazineleri yağmalar. Asur yazıtlarında bu savaş sonrasında elde edilen ganimetler Urartuların zengin bir krallık olduğunu belirtmektedir. Bu yazıtta "...Fildişinden bir yatak, yatılan bölümü gümüşten, tanrının yatağı, taşlarla ve altınlarla süslenmiş (...) Ischpuini'nin (İşpuini) oğlu kral Sarduri'nin Haldi'nin tapınağına adak olarak sunduğu ve üzerinde konuyla ilgili yazıt bulunan tunçtan bir inek ve buzağı (...)..." ifadeler bulunur. Sargon II bu savaşı küçük kayıplarla atlattığını belirtmektedir.

Asurlarda dil: Yapılan arkeolojik araştırmalarda ele geçen metinlerde karışık bir dil ortaya çıkmıştır. Bulunan metin-

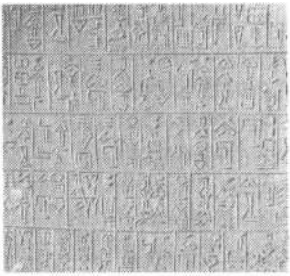
lerdeki yazı geleneğinin Mezopotamya'nın güneyindeki geleneklere benzer taraflarının olabileceğini ifade eden araştırmacı yazarlar var. Asurlar taş ve kil tabletlerden başka kilden silindirler, kilden prizmalar, kil kaplar ve değerli madenler üzerine de yazmışlardı. Ancak hükümdarlarla ilgili metinler değerli madenler üzerine yazılırdı. Yapılan araştırma ve incelemelerde Mezopotamya bölgesinde halkın kullandığı çok karışık dillerin olduğu anlatılmasına rağmen kayıtlarda nedense bunlar gösterilmemiş. Burada görülen dillerden Arami dili daha sonra Asurluların başka bölgelerine sıçramış ve çoğu devlet kayıtları da "Aramice-Asurca" iki dilin de kullanıldığı görülmüştür. Asurlar, Sümerler döneminde Asur kenti civarında yerleşen Akkadların kullandıkları yazıyı yazıyorlardı. Konuştukları Doğu Sami dilini unutarak Akkadça konuşmaya başlamışlardı. Dilbilim uzmanı Rawlinson "...Her Babil harfini ve sözcüğünü tanımladıktan sonra, doğrudan doğruya ya da anahtar bir unsur sayesinde üç dilli yazıtlarda bunlara ilişkin bir ipucu keşfediyordum. Birçok kez araştırmalardan vaz geçmeye teşebbüs ettiğimi alçakgönüllülükle kabul ediyorum. Tatmin edici en ufak bir sonuca varabileceğim konusunda umudum yoktu..." şeklinde yakınma içeren bir ifade kullanmıştı. Arkeolojik kazılar yapıldıkça Asur yazılarıyla ilgili önemli belgeler de ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmalar yapılmadan diğer uygarlıklarda olduğu gibi Asur yazı kaynakları da sınırlı kalacaktır. Bu nedenle arkeolojik araştırmalar konuyla ilgili önemli bir yer tutmaktadır. Eva Cancik-Kırschbaum adlı yazarın "Asurlular" adlı kitabında yazı ve tabletlerle ilgili "...Asur'un günümüze ulaşmış yazılı metinleri geniş kapsamlı, çok şekilli ve çok dillidir. Bu metinler Mezopotamya'nın güneyinden aktarılmış olan metin gelenekleriyle birçok yakın bağlantı göstermektedir. Bu edebi metinler için olduğu kadar, efsaneler, destanlar, ilahiler, bilimsel yazılar ve ibadet törenlerinin bir bölü-mü için de geçerli-

dir. Hükümdarların 'res gesto-re' yazıları-hükümdarların faaliyetleri hakkında bilgi edindiğimiz faaliyet raporları-alanında ise ayrı şekiller oluşmuştur. Onlar sadece konu zenginlikleriyle ve yıllıklara özgü anlatım tar-zına olan eğilimleriyle değil, yazı yazılan malzeme açısından da çok çeşitliliğe sahip olmalarıyla öne çıkıyorlar: Taşa ve sıradan kil tabletlere kazınmış yazıların yani sıra kil silindirler, kil prizmalar, kil kaplar ve değerli madenler ve taşlar üzerine yazılmış hükümdar yazılarını da bilmekteyiz..." şeklinde açıklamalar görülür. Anlaşılacağı gibi Asurlar da diğer uygarlıklarda olduğu gibi kendilerinden sonraki insanların bilgilenmeleri için yazılı eserler bırakmayı ihmal etmemişlerdir.

Asur edebiyatı: Sümerlerden Babil edebiyatına geçen kaynaklar iki yoldan incelenmiştir. Bunlardan birincisi Asur ve Ninova kentlerindeki krallık kütüphaneleri diğeri de Eski Babil'deki yazıcılık okulundaki kaynaklar olarak tanımlanır. Araştırmacıların öne sürdüğü belgelerden en eski edebi belgeler "Fara, Ebu Salabih ve Ebla arşivlerindeki kaynaklar gelir. (İ.Ö.2400). Babiller genellikle Sümer edebi kaynaklarından çok faydalanmışlar. Ancak edebiyat kökenleri henüz belge eksikliği nedeniyle tam olarak bilinmiyor. Babillerin kendi edebiyat kaynaklarını bilmedikleri anlatılır. Bunun nedenini Berossus, Tufandan önce Sippar kentindeki edebiyat arşivinin toprak altına gömülmüş olabileceğine bağlar. Eski Babil döneminden kalma çeşitli yazılı esrelerin olduğunu belirten tabletlerin bulunarak çözülmesi bazı önemli konuların açıklığa kavuşmasını sağlar. Okul belgeleri "diyalog" şeklinde edebi belgelerin bulunduğu söylenir. Yazılı edebiyata da yazmanlar "Adaman-dug-ga" adını vermişlerdi. (Bak Adaman-dug-ga) İkibin yıllarında Babil'de bilgelik sanatı doğdu. Bu sanatta birçok atasözü ve anlamlı

Şamaş

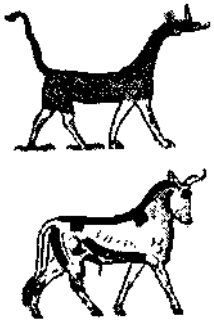

Sümer çivi yazısı.Asurlular tarafından da kullanılmıştır

vecizeler yer almıştır. Kassitler dönemine ait olduğu belirtilen ve "bilgelik tanrısını öveceğim" şeklinde tanımlanan "Ludlul-belnemeki" tümcesiyle anılan metinler yer alır. Kassit döneminde bir edebi anlatımda "İnsanoğlu sağır; bir şey bilemez. Kimin ne bilgisi var ki? İyi iş mi kötü iş mi yaptı bilemez..." şeklinde ifadeler kopyalanarak günümüze kazandırılmıştır. Ludlul adlı edebi çalışmanın yazarı tanrılardan uzakta bulunan kişinin iyi ile kötüyü ayırt edemediğini vurgular. "Babil Teodisesi, Babil Eklesiastesi" gibi edebi çalışmalar araştırmacılara örnek metinler olarak ortaya çıkmıştır. Mezopotamya'da ölümsüzlük teması işlenen Gılgamış destanı Babillerin diğer dünyada bir ödül beklenmediklerine işaret eder. Bu şiir "...Gılgamış nerelerde dolanıyorsun? Aradığın yaşamı hiç bulamasın. Çün-kü tanrılar insanı yarattıklarında, payına ölümü verdiler ve hayat onların elinde kaldı. Gılgamış, karnını doyur. Gece gündüz keyfine bak. Her günün neşeyle dolsun. Gece gündüz dans et, müzik yap. Temiz giysiler giy, başını yıka, yıkan. Elini tutan çocuğa bak, sarıl karına sevinsin. Bunlar ilgilendirir sadece insanı....!" yaratılış destanı olarak Bilinen Enuma-Eliş, Babille-rin diğer önemli edebi eseridir. Bu eserlerin dışında Babillerde kral ilahileri, Ur kentinin yıkım ağıtı, Erra destanı adlı eserler de konumlarına ve anlatımlarına göre önem verilen eserlerdir.

Asurlarda din: Mezopotamya'da çok renkli bir rüzgar estiren Sümerlerin dinsel geleneklerinin çoğu önemli davranışlarıyla bazı önemli tanrıları Babiller ve Asurlular tarafından da gelenek gibi görülerek devam ettirilmiştir. Özellikle Babil mitolojisinde birden fazla tanrı inancının yerleşmesi görüldüğü gibi bu tanrısal tapınmaları öyküler şeklinde diğer kuşaklara iletmeyi başarıyorlardı. Mitolojide işlenen Babil söylencelerinin yaklaşık tümü Sümer

kaynaklı söylencelerle örtüşen öykülerdi. Genellikle Mezopotamya bölgesinde insanların tanrılara inanma ve hizmet etmeleri için yaratılmış olduğu inancı vardı. Asur ve Babil dinsel inançlarında Sümerlerden kalma tanrılara tapınmayla başlar. Yani Asur ve Babiller Sümer tanrılarını üstlenerek tapınmayı gelenek haline getirdiler. Özellikle Babil dinin kökenleri tarih öncesi bir geçmişe dayanır. Hatta Sümerlerin çoğu dinsel bayramlarına da sahip çıkıp törenlerle kutladılar. Halk, Asur hükümdarlarını sadece hükümdar olarak değil de devlet tanrısı Assur'un başrahibi şeklinde de görürlerdi. Ama düşünülen tanrı Asurlarda tek tanrı değildi. İ.Ö.18 yüzyılda Asur şehri çok tanrılı bir şehir olarak biliniyordu. Çok tanrıcılığın bulunduğu bir yerdi. Asur inançlarında tanrıların gezintiye çıktığı şeklinde anlatımlar vardı. Örneğin güneş tanrısının bir arabası, ay tanrısının sandalı, fırtına tanrısının bulutlara bindiği anlatıldığı gibi bunların yaya olarak da gezinti yaptıkları hikaye şeklinde anlatılırdı. Bu tür imgesel betimlemeler günümüz yazarlarına en ince ayrıntılarıyla ilhamın olduğu, katiplerin düşünsel olarak ne kadar ilerde olduğu anlamında gösterilmiştir. Asur tanrıları arasında da bürokrasinin bulunduğunu ifade eden araştırmacılar da var. Asur kenti Ur ve Akkadların elindeyken Mezopotamya'nın diğer bölgelerindeki merkez ya da yerel tanrı ve tanrıçalara tapınılırdı. Zaten İştar tapınağının İ.Ö.3 yıla kadar yapımı tahmin edilmekte...İ.Ö.7 yüzyıla kadar Asur'da bütün büyük tanrılara tapınaklar yapılmıştır. Bu tapınaklardan Dicle'nin kıyısındaki tapınaklar arasında tanrı Assur'un tapınağı öne çıkmaktadır. Bu tapınağa "Kainatın evi" anlamında tanımlanan "Eşarra" adı verilmişti. Tanrılar panteonu çok eski tarihlerden gelen listeye dayanır. "Sanga" adında başrahipler, "Naru" adında şarkıcılar ve ruh kovucular, "Kalu" adında tanrıları müzikle meditasyona sokan görevliler vardı. Babil'de resmi dinin merkez düşüncesi, dinsel imgesi tanrıydı. Tanrıya imgey-

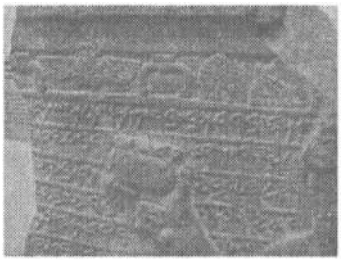
İştar tapınağının kapısını süsleyen Marduk'un ejderi ve boğası

le bağlanan heykel başka yere taşındığında tanrının bir süre o bölgede yaşamadığı inancına kapılırlardı. Tanrılara yapılan heykeller onlar için özel olarak yaptırılmış kaideler üzerinde bulunurdu. Onlar aileleriyle birlikte tapınakta yaşar, kral gibi hizmet görürlerdi. Sümerli İnanna olarak İştar'ın bereketi temsil etmesi, Anu'nun oğlu Enlil / Ellil" rüzgar tanrısı" olarak Nippur'da koruyucu tanrı niteliğinde tapınılması. Marduk ve diğer bir tanrı da ea (Enki)ydi. Marduk ile yakın ilişki içinde olan diğer bir tanrı da oğlu Nabu olarak bilinir. Ay tanrısı Sin(Nanna) Güneş tanrısı Utu (şamaş), Adad (Hadad) İbrani dininin ilk dönemlerindeki Yahave (Yehova) gibi tanrılara tapınılmıştı. Ticaret kenti olarak bilinen Asur'da merkez tanrı tanrısal bir makamı temsil ederdi. İ.Ö.18 yüzyılda Asur kentini ele geçiren kral Şamsi-Adad.I, kente Nip-pur teolojisini sokar. Büyük tanrıça İştar, bitki-lerin koruyucu tanrısı Dumuzi (Tammuz) önemli konumlarla tapınılmışlardı. Dumuzi İştar'ın oğluydu. Sümer ve Babillerin tapındıkları ortak tanrılar Asurlular tarafından da benimsenmiş hatta Babil tanrıçası İştar'ı en büyük tanrıça ola-rak anılmış ve olağanüstü ritüellerle tapınmayı gerçekleştirmişlerdi. Yaratılış ile ilgili Sümerlerin ele aldığı söylenceler daha sonraları çoğu uygarlıklar kendi geleneklerine uyarlayarak dilde ve anlatımlarda da farklılıklar sağlayıp, öykünün orijinal konusunu başka yönlere çekmeyi başarmışlardı. Babillerin Gıl-gamış destanı bu söylencelere bir örnek olarak gösterilmektedir. (Bak Nip-pur)

Asurlarda kadın: Asur yazılı tabletlerinde suç işleyen kadınlara verilen cezaların yazıldığı biliniyor artık. Asur yasalarında bekâr bir kadın bir tapınakta hırsızlık yaparsa ya da erkeği döverse, tanrılara karşı saygısızlık yapmışsa cezasını tek başına çeker. Evli bir kadın hırsızlık suçundan

yakalandığı zaman cezayı koçası çekerdi. Bu ceza para ya da bir süre kölelik yaparak geçiştirilirdi. Yasalar içinde bazı maddelerde, kadının erkeğini aldatması ve tecavüze uğraması durumlarda farklı maddeler hazırlanmıştır. Bir kadın ve bir erkek evlenmek istiyorsa; erkek bütün komşularını davet eder, onların huzurunda kadının başını bir eşarpla örterek evli olduğunu ispatlardı. Erkek "bu kadın artık benimdir" şeklide evliliğini onaylıyordu. Kadın Asur toplumunda bir meta gibi alınıp satılıyordu. Bununla ilgili yasalar kil tabletlerde ele alınmıştır.

Asur yazısı: İlk defa 1869 yılında Fransız dilbilimci, çalışmaları sırasında çeviri yapmak istediği bir yazılı tablette Sümer halkından söz edildiğini okudu. Onun öne sürdüğü, Sümerlerin Akkadlardan çok daha önce Mezopotamya bölgesinde yaşamış oldukları ve taşları, duvarları, oyarak yazmış oldukları bir yazıyı da bulmuş olduklarını ileri sürer. Bu araştırmacı dilbilimciden yaklaşık 12 yıl sonra Leonard Woolley, Mezopotamya bölgesindeki Nippur'da çeşitli kazı-lar yaparak onbinlerce Asur tarihini belirleyecek yazılı tabletler buldu. Bulduğu bu tabletlerin çoğu hiyeroglifler gibi resim yazısıyla yazılmış olduğu görülünce yazının tarihini gözler önüne serdi. Gün geçtikçe bulunan tabletler Asurlarla ilgili önemli derecede tarihsel veriler verdi. Bölgede hala araştırmacı arkeologlar kazılar yapmaktadırlar. Asurlar da Sümerlerin kullanmış oldukları çivi yazısını kullanmışlardı. Bunları daha önce hazırlanmış nemli kil tabletler üzerine yazar ve daha sonra da tableti ateşte pişirerek kuruturlardı. Bu yazıyla ilk defa Asurlar kavramları belirtmek için daha değişik köşeli şekillerle yazı yazmayı başarırlar. Tarihlerini de kayda geçiren ilk halk olarak karşımıza çıkarlar. Edebiyat sana-

Asurlulara ait bir duvar yazısı

tına ilgi duyan Asurlar şiirler ve dinsel şarkılar da yazarak bunları büyük kitaplarda toplarlardı. Asurbanipal'ın Ninova'daki kütüphanesinde toplu olarak bulunan tabletler en iyi örnek olarak değerlendirilir.

Asurların yıkılışı: İ.Ö.627 yılında Asurbanipal'ın ölümüyle güçlü bir imparatorluk kalmıştı. Asurbanipal'ın ölümünden sonra oğlu Aşur-etel-ilani, hasta olmasına rağmen öğretmeni ve aynı zamanda başkomutanı olan Sin-şumlişir'in yardımıyla tahta geçtikten 2 ay sonra öldü. Onun ölümünden sonra da kardeşi Sin-şar-işkun törenle krallık tacını taktı. Onun döneminde bir yıl Babil kralsız kaldı. Çünkü ölen Babil karalı Kandalanu'dan sonra kimse kral olamadı. Anadolu karışıklık içindeydi. İskitler tehlike saçmaya başlamışlardı. Çünkü Kimmerleri bozguna uğratmışlardı. İskitlerin akını Asurların bölgedeki üstünlüğünü yakalamıştı. Aramlar, Kalderiler ayaklanmaya hazırlanmışlardı. Asurbanipal'ın ölümünden sonra körfez bölgesine Kalde beyi Nabopolassar hakim olmuştu. Elamlıların da desteğini alarak Uruk kentini yağmaladı. Sinşar-işkun, İki cephe açmak zorunda kalmıştı. Babil cephesi ve Nabopolassar cephesi. İki cepheden de kayıplar verdi. Bu savaştan sonra Babiller Nabopolassar'ı kral yaptılar. Daha sonra Medler sahneye çıktı. Asur kentini teslim alarak yağmaladılar. Medler daha sonra Babil kralı Nabopolassar ile gençlerin evlenmeleriyle dostluk anlaşması yaptılar. İkisi birleşerek Ninova'yı da kuşattılar Asur kralı Sin-Şar-İşkun bu savaşta hayatını kaybetti. Asur'un yıkılışı Tevrat'ta son derece korkunç ve dramatizeli olarak anlatılır. Tevrat'ta (Nahum III, 2-3; 18-19) "...Dikenler gibi birbirlerine sarılı olarak sanki içkiyle sarhoş imişler gibi, kuru saman gibi tamamen yandılar. Kamçı sesi, tekerlek gürültüsü, koşan atlar, sıçrayan, devrilen cenk arabaları, saldıran atlılar, yalın kılıç ve parıldayan mızraklar. Vurulmuşlar alayı, büyük ölüler yığını ve sonsuz leşle... Ey Asur kralı, çobanların uyuyor; ileri gelenlerin kımıldaya-

mıyor; dağlar üzerinde kavmin dağıldı ve toplayan yok. Senin kırığına dindirecek ilaç yok, yaran iyi olmaz; haberini işitenlerin hepsi senin için el çırpıyorlar; çünkü ardı kesilmeden senin kötülüğün kimin üzerinden geçmedi..." şeklinde bilgiler yer alır. Bu metinden de anlaşıldığı gibi büyük bir İmparatorluk olan Asurlar sanki birden bire yıkılmıştı. Onların Elam, Urartu, Mısır, Babil kent krallıklarından aldıkları (Ya da yağmaladıkları) paha biçilmez hazineler yağmalanmış, kentler ve tapınaklar boşaltılmıştı. Yapılan askeri savaşta Asur kenti (Kale el Şalgat), Korsabad (Dur Şarrukin) ve Nimrut (Kalah) harabeye dönüşmüş olarak belirtilmektedir. Ninive'nin çökmesiyle krallık soyundan olduğu söylenen Asur-uballit II askerleriyle birlikte Harran (Urfa'nın güneyi) çekilerek kendini Asur kralı ilan eder. Ancak Medler ve Babillerin ittifakında birleşen orduları bu defa Harran üzerine yürürler. Asur-uballit II'nin azınlıkta olan ve disiplini dağılan ordusu daha fazla dayanamadı. Ancak iki yıl dayanabildi. Sonunda İ.Ö.612 yılında Asur İmparatorluğu tarihten silindi.

Asurlular yazıtlarda deve üzerinde savaştan kaçan Arap savaşçılarını gösteriyor. Ahemeniş dönemindeki bir mühür baskısında gösterilmiştir. Britisli Museum'da koruma altındadır

Asur Sanatı: Babiller dahil, Asur sanatında Sümerlerin izlerine her tarafta rastlamak mümkündür. Asurlar ve Babiller Sümerler gibi tapınak ve saraylarını pişmiş tuğlalardan yaparlardı. Kent merkezlerine manevi güç elde etmek için yerel tanrılar için tapınaklar yaptırdılar. Yaptırdıkları tapınaklarda yıllık dinsel törenlerini uygular tanrılardan güç elde etmek için ilahiler eşliğinde dualar yaparlardı. Bu tapınakları örnek alan Babiller çok daha değişik bir proje uygulayarak basamaklı tapınaklar ve tören binaları yaptılar. Asur Mimarisindeki sanat merkezinin bulundu-

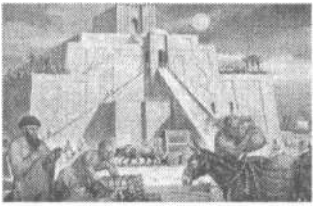
Korsabad'da (Horsabad) bulunan bir kabartma. Asur sanatının özelliklerini belirten bir alçak kabartmadır

ğu kent ise Ninova'ydı. Sargon II bu kentin güzelliğinden etkilenerek yakınında bir saray yaptırdı. Bu sarayda yaklaşık 1000 oda bulunuyordu. Sanherib de modaya uymuş üç tapınak yaptırmıştır. Saray ve tapınakların Ninova'da yapılması kentin son derece kutsal oluşuna işaret eder. Babiller mimaride Zigguratlar yaparak tarihsel döngüde önemli bir konum elde ettiler. Yaptıkları Zigguratların tepesinde de tapınak odasına benzer küçük bir tapınağın yer aldığı belirtilmektedir. Asurlar ve Babiller mimari sanatında yapılarını son derece süsler ve değişik bir tarzda bitirmek isterlerdi. Babil mimarisindeki yapı duvarlarının renkli tuğlalardan yapıldığını belirten arkeologlar, Asurların tam tersine kalın ve yassı kireçtaşından(ya da kaymaktaşı) duvarları örer ve bu duvarlarda savaşlarda ya da av hayatındaki başarılarını tablolar şeklinde işlerdi. Henüz anlamı bilinmeyen bir tarz olan kralların sakallı ve saçlarının kıvırcık olarak gösterilmesi büyük bir ihtimalle soylu bir ırkı temsilen uygulanmıştı. Asurlar, Babillerin aksine saray ve tapınak kapılarına "insan başlı aslan" ya da boğa heykelleriyle süslemişlerdi. Geniş caddelerin bulunduğu kentlerdeki su ihtiyacını da yapılan su kanallarıyla sağlıyorlardı.

Asurlarda konut: Araştırmacılar merkez kentlerin paralelinde yer alan yerleşim yerlerinde Asur halkının yaşadıklarını ileri sürerler. Genelde kent merkezlerinde krallık ve Saray görevlilerinin bulunduğu ve kenar kısımlarda da halkın yerleşmiş olduğu ifade edilmektedir. Krallar tarafından yeni kurulmuş kentler olan Kalhu, Ninive, Dur-Şarrukin kentlerinin sınırlarında "aşağı kent" olarak kodlanan yerlerde çoğunlukla halkın yoğun olarak yaşadıkları yerler olarak tarihlenmektedir. Arkeolojik kazıların ye-

tersizliği nedeniyle yüzlerce konutu bulunan Asur halkının konutları henüz bu kentlerde inceleme altına alınmış değildir. Ancak bazı kaynaklarda Asur kentindeki konutların yapısı mahalle ve caddelerin konumları az da olsa araştırılmış ve kayıtlara geçmiştir. Bu konutlar arasında tek ve çift katlı konutların tespit edildiği belirtilir. Yerleşim yerlerinde depo, mutfak, avlu gibi odaların da bulunduğu belirtilir. Bu konutlar arasında daha büyük konutların da olduğu söylenir. Bunlardan "Büyük ev" (Grosse Wohnhaus) ve "Kırmızı ev" şeklinde kodlanan evlerin özellik bakımından diğer konutlardan farklı olarak yapılmış olduğu belirtilmektedir. "Büyük ev" ve "Kırmızı ev" olarak kodlanan konutların saraylardaki bazı özellikleri taşıdığı görülür.

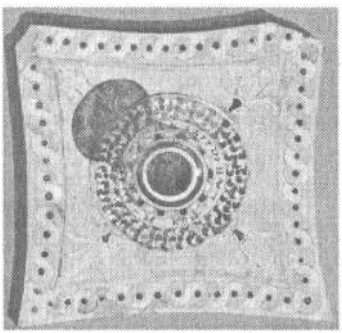
Asur mitolojisi: Mitoloji Mezopotamya'daki sanatın başlangıcı olarak ifade ediliyor. Ev yapıp içine yerleşen insanlar tapındıkları tanrılarını unutmamış, onlar için de tapınak şeklinde evler yapmışlardır. Bunlar genellikle Ziggurat şeklinde yapılmış tapınaklardı. Bu tapınaklarda tapındıkları tanrıların taş, bronz ve mermerden yontuları da bulunurdu. Tanrıları için yaptıkları süsler, sanatsal çalışma Sümerlerde ve Babil'de çok gelişmişti. Asurlar döneminde tanrılar ve tapınaklar önemini yitirmiş krallar ve ordular halkın geleceğine karar veren mekanizmalar oldu. Tapınak yerine yapılan saraylar göz alıcıydı. Bu saraylardan Sargon II'nin Dur-şarukkin'deki sarayı; yine oğlu Sanherib'in sarayı, Sargon II'nin torunu Asurbanipal'ın Ninova'daki sarayı örnek olarak gösteriliyor. Tamamen tanrısal gücün varlığına inandıkları için yaptırdıkları bu saraylarda tanrıların heykelleriyle kralların taş yontu ve kabartmaları da yer alıyordu. Bu davranışla tanrısallığın yerini krallık almıştı. Halk bu gelişme-

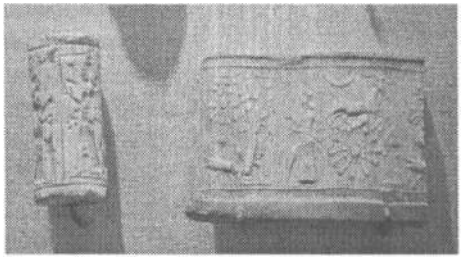
Asurlarda günlük yaşamı belirten bir sahne

lerle ilgili ilginç öyküler anlatmışlardı. Bu öyküler daha sonra krallar ve ordularla tanrıların içinde bulundukları konumlarına göre mitolojik öykülere konu olmuşlardı.

Asur sarayları: Uygarlıklarda tarihsel imza atan krallar ve tanrı konumundaki bireyler muhteşem saraylarla ön plana çıkarak derin izler bırakmışlardır. Diğer uygarlıklarda olduğu gibi Asur kralları da saraylar yaptırmış ve günümüze çeşitli izler bırakmışlardır. Nabukadnezar döneminde saraylardan Kuzey, Güney ve yazlık saray olmak üzere üç çeşit sarayın yapılmış olduğu belgelenmiştir. Yazlık sarayı Babil höyüğü denilen yerdeki kalıntılar olarak belirlenmiştir. Bu saraylar Pers döneminde restore edilerek daha farklı bir şekle sokulmuştur. Yazlık saraylar, soğutma evi olarak ele alınmışlardır. Güney saray ise Babil kentinin ana sarayı olarak anlatılır. Güney sarayında adından övgüyle söz edilen 60x55 m'lik avludan geçilen odada Belşazar'dan İskender'in ölümüne kadar önem verilen bir bölüm olarak ifade edilmiştir. Babil'in batısında Nabopolasır tarafından yaptırılan bir sa-raydan söz edilir. Bu saray daha sonraki yıllarda saray hizmetkârları için kullanılmıştır. Saraylarda yapılan araştırma-larda Nabukadnezar ve ardılı olan kral-larla ilgili tarihsel eserler ele geçmiştir. Bunlar Ünlü aslan heykeli, Mari valilerinin heykelleri, Asurbanipal ile ikiz kardeşi Şamaş-şuma-ukin'in dikmetaş-ları, Mari valisi Şamaş-reşa-usur'un dik-metaşı, Hititlere ait hava tanrısının bazalttan yapılmış dikmetaşı, Ur hanedanlığına ait yüzlerce tarihi buluntu ele geçmiştir. Ayrıca saraylarda Darius ile ilgili bir dikmetaş bulunmuştur.

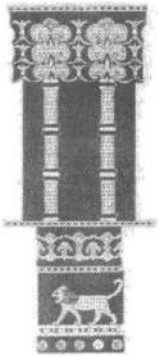

Asur saray duvarlarının ortasında mineli çinilerle yapılan bir süslemedir. Ne amaçla yapıldığı henüz bilinmiyor

Silindir mühürlerde tanrı Şamaş

Asur'da tapınaklar: Babil'de Nabukadnezar tarafından yaptırıldığı anlatılan Güney sarayının "Aibur-şabu'"dan girildiği zaman "E-mah" adındaki İştar tapınağı görülür. Bu tapınak Eski Eserler genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Ayrıca merkez'deki Agadeli-İştar tapınağı da aynı dönemlerde restore edilmiştir. Tapınakların Babil imar planına göre yapıldığı belirtiliyor. Tapınaklarda iç avlunun kenarında geniş bir kapı, kapıya bakan arka plandaki duvarda da tanrı heykelleri için ilave bir platform yer almıştır. Araştırmacılar en önemli tapınağın Babil'de bulunan Marduk'un "Esagila" adlı tapınağının olduğunu ileri sürerler. Esagila tapınağının kalıntıları Arman ibn Ali höyüğünün derinliklerinde kaldığı için arkeolog Koldewey sağlıklı bir kazıyı gerçekleştirememiş. Ancak yaklaşık 21 metre derinlikteki bir çukurda Asurbanipal ve Asarhaddon'a ait yazıtlarla ve taş döşeli bir zemini buldular. Asma bahçelerinin yapımının dı-şında ikinci derecede Zig-guratlar ele alınmıştır. "Ye-rin ve göğün temeli olan ev" anlamında tanımlanan Etemenanki Zigguratı, Esa-gila tapınağının kuzeyinde geniş bir toprak parçası üzerinde yapılmıştır. Araştırmacı arkeologların yaptıkları bitimsiz kazılar sonucu geçmiş dönemlerde yaşamın nasıl oluştuğunu ve insanların neler yapmış olduklarını günümüze aktarmaktadır. Yapılan her kazının sonucunda bulunan belgelerle mutlaka tarihin ve toprağın derinliklerinde saklı bulunan bir bilginin aydınlığa kavuşması olarak değerlendirilmektedir. Bu tür araştırmalar ve kazılar günümüz insanına geçmişteki insanların kişilik yapılarıyla, çektikleri sıkıntılar da dile getirilmektedir.

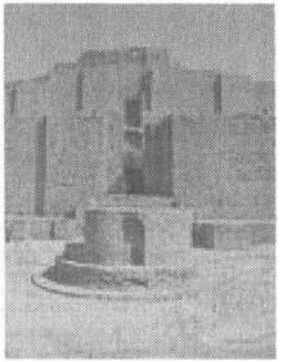

Babil'de güney sarayının taht salonundan bir süsleme

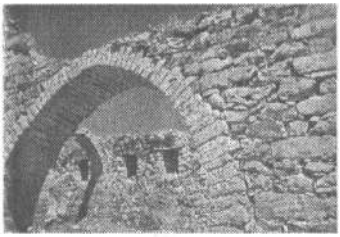
Asurlarda arkeoloji: İlginçtir ki günümüzdeki arkeolojik kazılar Asur ve Babil kralları tarafından da yapılmıştır. O dönemde Babil ve Asur kralları atalarının neler yaptıklarını, nelere inanmış olduklarını, inanma şekilleriyle krallık otoritelerinin nasıl yerleştiğini öğrenmek için onların bıraktıkları izleri araştırmak ve bulmak için kazılar yapmışlardı. Önemli izler bırakmış olan bir kaç kral kendinden önceki atalarıyla ilgili izleri bulabilmek için çok çaba göstermişlerdir. Yapılan incelemelerde kral Nabonid; Ur kentinde çalışmalar sürdürdü. Tapınak olarak kullanılan Ziggurat'ı yeniden restore etti. Ayrıca kentin de bazı binalarını yeniden restore etti. Yaptığı çalışmalar arasında Hammurabi'ye ait olan bir de yazıt bulmuştu. Eski geleneklerden birisi olan tapınak başrahibesi "Entu" görevini kızı En-nigaldinannaya verdi. Nabukadnezar II ise Nippur kenti yakınlarında bir tapınağı restore ederken atası olan Naram-Sin ile ilgili bir yazılıtaş bularak koruma altına almıştı. Ayrıca Larsa kentindeki "güneş-tanrı" tapınağını restore etti. Burnaburiş'in de temel kalıntılarını buldu. Geç Babil dönemi olarak bilinen Babil krallarının bu arkeoloji tutkuları çoğu kralın kimliğini de ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Nabonid'in yazmanlarından biri Naram-sin sara-yında inceleme yaptığı sırada Şar-kali-şarri'ye ait yazılı bir taş bulmuş ve koruma altına almıştır. Görüleceği gibi yüksek derecede eğitimin olmadığı Mezopotamya coğrafyasında bazı krallar yetenek-lerini krallık otoritesiyle birleştirerek bir dizi kazılar yapmış ve bu kazılarda elde edilen belgeleri de koruma altına almışlardı.

Asurlarda eğitim: Bilindiği gibi Sümerlerde "edduba" adında eğitim okulları vardı. Bu okullarda tabletler üzerinde eğitimler görüldüğü gibi matematik, astronomi, coğrafya, tarım ve benzeri derslerin de eğitimi veriliyordu. Bu tür okullar devlet memurluğu gibi eğitimsel görevlerin ya-

nında toplumsal olaylarla da ilgili eğitimler yapılırdı. Sümerlerdeki bu eğitim sistemi Babil ve Asurlulara miras olarak bırakılmıştır. Çivi yazısı sisteminde öğrenciler yaklaşık 500 temel işareti bilmek zorundaydılar. Zor şartlar altında öğrenilen bu yazı sisteminde uzmanlaşmak için uzun bir süre profesyonel eğitim görülürdü. Erken bir tarih olarak bilinen 2000 yıllarında Asur eğitim okullarında bu 500 temel işaret 100 temel işarete indirgenmek istenmişse de başarılı olamamıştır. Kurulan okullar genelde saray ve tapınakla ilişkili olarak eğitimler yapılırdı. Ancak İgmil-Sin Ur'daki okullarda farklı bir yöntem uygulamıştır. Yazıcıların hepsinin halktan seçilmiş olması dikkat çekicidir. Eğitim görmüş küçük bir azınlık vardı. Öğrenciyle öğretmen ya da iki öğrenci arasındaki eğitimin ilişkileri tabletlere işlenmişti. Öğrenciye "tablet evinin oğlu" öğretmene "okulun babası" üst sınıf öğrencilere de "büyük kardeş" denilirdi. Dayak eğitim verilen okullarda serbestti. Bu konuyla görevli kırbaççılar vardı. Eğitimin ana temeli ezberciliğe dayanı-yordu. Yazıcılar liste halinde Akkadça da karşılığı olan sözcükleri ezberler ve kopya ederek çalışırlardı. Okul dönemi çocukluk döneminden yetişkinliğe kadar devam ederdi. Babilli öğrenciler eğitim sırasında cevaplayamadığı sorular vardı. Bu ne-denle öğrenci devamlı dayak yerdi. Yazı-cılık eğitimi öğrenciyi eğitimden sonra çeşitli mesleklere yönlendiriyordu. Bu meslekler "ad yazıcı, askeri yazıcı, arazı yazıcısı" gibi sıfatlarla belirtilmiştir. Görüleceği gibi okullarda eğitim yapılırken görevini yerine getirmeyen öğrenciye dayak atma temelde Mezopotamya kültürüne aittir. Bu davranış biçimi daha sonraları Asurluların Anadolu'da kurmuş oldukları ti-

Asur'da bir tapınak kalıntısı

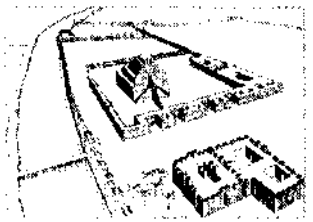
Asurlular döneminden kalma harabeler

caret kolonileri nedeniyle bölgeye taşınmış ve dayak modası Anadolu'da da uygulanmaya başlanmıştı.

Asurda Tıp: Araştırmacılar tarihçi Heredot'un Babillilerin doktorları tanımadığını ifade ederken günümüz araştırmacılarını kızdırmış olmalı....Bazı kaynaklarda Asur ve Babillerde hasta olanlar iki türlü Tıbbı eğitimden geçmiş oldukları belirtiliyor. Bunlardan biri psikolojik yönden büyü tedavisi diğeri de bitkilerden elde edilmiş ilaçlarla yapılan tedavi yöntemidir. Asurlulardan yaklaşık üç bin yıl önce Sümerler tıpla ilgilenmiş çeşitli ilaçlar üretmişlerdi. Arkeologlar bu tedavi yöntemiyle ilgili Sümerce yazılmış tabletler buldular. Bu tabletler ("Ur III") koduyla koruma altına alınmıştır. "Ur III" tabletinde Mezopotamya bölgesinde "Süt, yılan derisi, kaplumbağa kabuğu, Çin tarçını, mersin, şeytantersi ve kekik; ayrıca söğüt, armut, çam, incir ve hurma" ürünleriyle ilaçlar yapılmış ve bu ilaçlar liste halinde belirtilmiştir. Merhemler ve sıvı halindeki ilaçlar da listelerde gösterilmiştir. Sümerlerin inançlarında olduğu gibi Babiller de bedene giren hastalığın cinler tarafından uygulandığını ve bu cinleri kovmak için büyüler yaptıkları anlatılır. Büyülere ge-nellikle "aşipu" adı verilmiştir. Babiller tıp'a "asutu" büyücülük işine de "aşipu-tu" adını vermişlerdi. Ayrıca "aşipu" adında tabletler hazırlanmış hastalığa neden olan cinlerin kovulması için çeşitli yazı başlıkları atılmıştı. Geç Asur döneminde Hekim Nabu-le imzasını taşıyan tıbbı bir metinde tedavi şekilleri gösterilmiştir. Metin üç bölümden oluşmuş, kullanılan bitkiler, yapılan ilaçlar ve nasıl kullanılacağını belirten listeler gösterilmiştir.

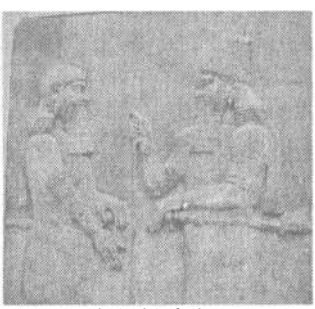
Asurda tapınaklar: Diğer uygarlıklar gibi Asur kralları da kendilerini tanrıların elçileri olarak tanıtırlardı. Tanrı ile toplum bireyleri arasında arabulucu konumda kendilerini gösterdikleri için tanrılaşmak isterlerdi. Tanrılaşma modasının yaygın olduğu Mısır kültüründeki bir yapının benzeri

de Asurlu krallar arasında görülür. Onlar kendilerini tanrıların yeryüzü temsilcileri olarak gördüklerine inanırlardı. Bu nedenle kralların yaptıkları tapınaklar diyalogun ve daha sonra da tanrılaşma-nın bir işareti olarak görülmekteydi. Tapınaklarla saray arasında önemli bir iletişim ağı vardı. Bunun da nedeni yönetimin merkezi olarak kabul edil-mesiydi. Bunun en iyi örneği Ur III hanedan dönemindeki "Eşnunna" tapınağı gösterilmektedir. Yeni Asur döneminden sonra kralların yönetim merkezleri tapınaklardan ayrılmış kendilerine yapmış oldukları saraylardan kontrol edilmiştir. Asurların tapınak mimarisinde Babil sanatının etkili olduğu görülür. İlginç olan bir başka konu da Asur'da tanrılara yapılmış olan "tanrı evleri"ydi. İrili ufaklı olan bu evlerin tanrılara adanmış olduğu belirtilmektedir. Bu mimari özellik daha sonra çoğu yakın dinlerde tanrı evleri konumu daha da zenginleştirilerek farklı ölçülerle ortaya çıkmıştır. Kilise ve camiiler örnek olarak gösterilmektedir. Asur döneminde yapılan tapınakların genellikle giriş kapılarında tanrı yontuları vardı. Bu yontu geleneği de Mezopotamya mimarisinden esinlenmektedir. Tukulti-ninurta I'in Asur döneminde yaptırdığı İştar tapınağı örnek olarak gösterilmektedir. Orta Asur döneminde Aşşur-nirari I'in yaptırdığı tapınak bunların prototipleri olarak ifade ediliyor. Yeni Asur dönemindeki tapınaklar iki aşamada incelenmektedir. "Bağımsız tapınak binaları" ve "saray şapelleri" şeklindedir. Ancak Yeni Asur döneminde yapılan tapınaklarda bir başka belirgin örnek vardı. Bu örnek yapılan tapınakların girişinde ayrıca bir dikili taş yerleştirilmişti. Amaç tapınağın hangi kral ve niçin yapıldığına ait düşüncelere yer verilmesiydi. Bazı önemli tapınaklar ise; Balawat mamu, Kalhu Nabu, Hadatu Nabu, Dur-şarrukin Nabu, Dur-Şarukkin Sibiti, Guzana Kent ve Asur Nabu tapınaklarıdır.

Koldwey tarafından çizilen Marduk'un mezar planı

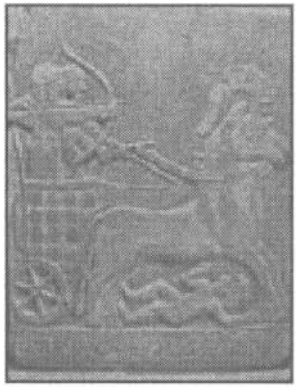
Asurluların yükselişi: Günümüz Irak'ın kuzey bölgelerinde yaşayan Asurlular, Sami kökenli halklardan gelen aşiretlerle imparatorluk yolunda hızla ilerlemişlerdi. Asur kent devleti imparatorluk olmadan önce yaklaşık İ.Ö.2000 yılından önce Babil kökenli başarısız krallar tarafından yönetiliyordu. Babilli kralların bu boşluğundan faydalanan Asur halkı birleşerek güçlü bir ordu kurmayı başarmışlardı. Kurdukları orduyla Babil krallığına bağlı bulunan bazı toprakları ele geçiren Asurluların kurucu kralları hakkında kesin olarak belgeler bulunmamaktadır. Çoğunlukla bulunan tabletlerin kırık olması nedeniyle çözülemeyen belgeler nedeniyle kronolojik bir liste yapmak zordur. Önceki kurucu kralları bilinmeyen Asurluların başına İ.Ö.1280 tarihi olarak belirtilen bir dönemde Salmanasar I başa geçer. Onun döneminde Asurlular son derece güçlenir. Asurluların başına daha sonra Tiglat-pileser I geçer. Asur topraklarını Babil sınırlarından Akdeniz kıyılarına kadar genişletir. Salmanasar I 'in başarılarını devam ettirdi. En azından alınan bazı toprakları korumaya çalıştı. Tiglat-pileser'in ölümünden sonra kral olan Asurnasirpal II Asurluların savaşlar sonucu kaybettiği toprakları geri alır. Tiglat-pileser III'e kadar Asur kralları büyük çaba gösterirler. Tiglat-pileser III, kral olunca Suriye'ye karşı askeri sefere çıkar ve Şam kentini Asur topraklarına katar. Sargon II (İ.Ö.722)Asur tahtına bir darbe yaparak kral olur. Zaten kendisi kral olmadan önce Asur ordusunda bir komutandı. Döneminde İsrail topraklarını ele geçirir. Onun yerine oğlu Sanherib (İ.Ö.704-681) kral olur. O da Kudüs'ü işgal etti. Asarhaddon (İ.Ö.680-669) döneminde Mısır'ı kuşatırlar. Tarihsel belgeler doğrultusunda Asurların yükselişleriyle ilgili geniş kaynakların olduğu ve bu kaynaklar aracılığıyla araştırmacıların işinin

Sargon II'nin bir kabartması

kolaylaştığı bilinen gerçekler arasında yer alır. Onların yük-selişlerini ve bölgelerinde yaptıkları savaş-ları çok daha ayrıntılı bir şekilde ele alma-nın bu sayfalarda mümkün olmadığını be-lirtmek isterim. Bakınız Asurlular Urar-tularla da çok uğraşmışlardı. Bunlarla ilgili detaylı açıklamalar kaynak kitaplar arasında gösterilmektedir. Ancak tarih çoğu zaman acımasız kurallarını Asurlular üzerinde de göstermiştir. Zaman içinde Asurluların güç-ten düşmesi ve Medlerle Kaldelilerin birleşmesi bu impa-ratorluğun sona ermesini sağlamıştır.

Asur mezarları: Asur mezarları ölüevi niteliğinde kodlanarak ifade edilmiştir. Saray, konak ve evler dışında ölenler için de konak benzeri yapılar yapılırdı. Diğer uygarlıkların tam aksine Asurlular ölülerine daha yakın olabilmek için genellikle saray, konak ve konutların bodrumlarına ya da kenarlarına açtıkları odalar şeklinde yerlere gömerlerdi. Me-zar çeşitlerinin çok olduğu Asurlularda ilkel yaşamda görülen toprak mezarlar-dan başka küp, tuğla-sandık ve lahit benzeri mezarlar yaptırmışlardı. Ancak günümüzdeki mimarı ortamda Asurlu-ların yaptırdıkları oda mezarlar ilgi çeki-ci olmuş ve çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Mezar odaları için araştırmacıların Asurluların mimarı alandaki yüksekliğin örnekleri olarak belirttikleri görülür. Oda mezarlar Orta Asur döneminde ve yeni Asur Döneminde yoğun olarak kullanılmıştır. Mezar odalarının yapılma nedeni ölünün bir aile gibi tüm ihtiyaçlarını oradan karşılaması olarak düşünülmüştür.

Kargamışta bulunan Asur savaş arabası

Astiruvas: Kargamış kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Asurbanipal: (Asur-bani-apli ya da Aşşurbanipal, Osnappar.) Antik Yunan kaynaklarında "Sardanapalus" adıyla tanınır. İ.Ö.668-631 (Ya da 627) tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.669-627/İ.Ö.668-626 tarihi olarak ele alınmıştır.) Asur kralı Asarhadon'un oğludur. Babası tarafından veliaht seçilerek kral oldu. Babil'i yönettiği için halk tarafından "Sardanapal" adıyla da anıldığı belirtilir. Asarhadon İ.Ö.669 yılında ölünce onun yerine tahta geçti. Bütün aileye ve kardeşlerine karşı gelenek yemini yaptırdı. Bu kardeşleri Şamaş-şunu-ukin ve Şamaş-netu-uballit'ti. (Ancak araştırmacılar bir diğer kardeşinin daha olabileceğini ileri sürerler.) Kardeşi Şamaş-şum-ukin'i Babil kralı yaptı. Mısır firavunu Taharka ile yaptığı savaşı kazanır, Taharka ise bir gemiyle Teb şehrine kaçar. Esir alınanların çoğu Ninive'ye getirilerek kafaları kestirilir.(Dikkat edilecekse çoğu uygarlıklarda esirlerin hayatta kalması mucizelere bağlı gibi görülmektedir. Asur krallarının da tarihlerinde büyük katliamlar yapmış oldukları görülmektedir.) Bu kralın Ninive'deki Kütüphanesi önemli buluşlar arasında gösterilir. Bu kütüphanede kralın emriyle bütün kil tabletler koruma altına alınmış ve kendilerince kodlamaya tabii tutulmuştu. Tabletlerin sayısı da 25 bin civarında olduğu ifade ediliyor. Kral olarak babasının yerine geçtikten sonra onun temkinli politikasını sürdürmüştür. İlk işi Babil'e barış getirmesidir. Babil'de daha önce hükümdar olarak atanan kardeşi "Schamasch-schumu-ukin" hüküm sürmekteydi. İ.Ö.668 yılında yaptığı bir törenle kardeşini Sümer ülkesiyle Akkad'ın kıralı olarak ilan etmişti. Asurbanipal son derece bilinçli ve yayılımcı dış politika izlemişti. Doğu Akdeniz kıyı ülkeleri ve Kıbrıs'la barış anlaşmaları yaparken Mısır'da Teb'i kuşatarak Firavun Neko.I ile bir dizi anlaşmalar yaptı. Neko I'in ölümünden sonra Asur kralı Asurbanipal'ın desteğiyle onun oğlu Psamtik.I Mısır'da firavun olmuştu. Daha sonra Elam kra-

lı Teuman ile Ulai nehrinin kıyısında giriştiği savaşı kazanır, kralın kafasını kestirir ve Susa kentini yerle bir eder. Asurbanipal doğu sınırlarına önem veriyordu. Doğudaki Manne kralı olan Ahşeri Asurlulara ait olan çoğu hisarı ele geçirmişti. Bunun üzerine Asurbanipal Manne kralıyla hesaplaşmak için güvendiği bir komutanını bölgeye gönderdi. Başkentleri İzurtu kuşatılmıştı. Asur ordusu çevrede Manne krallığına ait olan kentlerin tümünü ele geçirdiler. Kral Ahşeri savaşta ölünce oğlu Asurlulara yalvararak bağlanmak istedi. Medlerin de ayaklanmalarını bastırarak şeflerini Ninive'ye getirdi. İ.Ö.655 yılında Asur gücü zayıflayınca Mısır firavunu Psamtik I bütün gücünü kullanarak Asurluların hakimiyetinden çıkmayı başardı. Asurbanipal bilge ve kültürlü bir adam olarak tanımlandı. Yazdığı bir yazıtta "...Bilge Adapa'nın bana getirdiklerini, tablet yazma sanatının tümünü öğrendim. Gök işaretlerini ve yeryüzünü inceledim. Toplantılarda bilginlerle tartışıyorum ve en deneyimli karaciğer bilicileri ile birlikte ciğerdeki çizgilerin önemini gösteriyorum. En karışık, görülmeyen bölme ve toplama işlemlerini çözebilirim; güç anlaşılır Sümerce ve Akkadça tabletleri okudum; anlaşılması olası olmayan Tufan'dan önce yazılmış sütunlara baktım, inceledim..." şeklinde kendini ifade etmişti. www.geocities.com'da Asurluların yaşamını, dinsel tapınmalarını ve uygarlığını bulunan tabletlere bağladığını belirtir. Yazıda "...1850 yılının ilkbaharında yardımcısı Hormuzd Rassam ile birlikte çalışmağa başlayan Layard, odalardan ikisinde, sarayı yerle bir eden yangın sırasında kavrulmuş kil tabletler bulduğu zaman, üstlerinde çivi yazısıyla yazılmış metinler yer alan bu pişmiş toprak parçalarına pek dikkat etmemişti. Çoğu kırılmış olan binlerce tablet özenle toplandı, sonra British Museum'a gönderildi. Bir zamanlar kâğıt para klişeciliği yapan, kendi kendini yetiştirmiş George Smith adında bir meraklı, bu tabletlerden birkaçını okumaya başladığı za-

Asurbanipal (Asur-banı-pal)

man aradan yirmi yıl geçmişti. Ve böylece, tarihin sonsuzluklarına karıştığı sanılan koca bir uygarlık, Asur ve Babillerin din, tarih, bilim ve edebiyat dünyası bu tabletler sayesinde gün ışığına çıktı. Layard'ın, ne büyük bir önem taşıdığını hiç düşünmeksizin bulduğu bu tabletler, Asur'un son büyük kralı Asurbanipal eliyle derlenmiş gerçek bir kitaplıktır. Bu metinler arasında, mitoloji kahramanı Gılgamış'-ın destanını anlatan çok değerli bölümler vardır. Asurbanipal'in kitaplığı, bütün Mezopotamya uygarlığına ışık tutmuş, Dicle ile Fırat arasındaki bozkırlarda yükselen höyüklerden Botta, Place, Layard ve Rassam'ın çıkardıkları binlerce eşyaya ve heykele hayat vermiştir; bütünüyle özgün ve son derece zengin olan bu uygarlığa, bugünün çağdaş uygarlığı çok şey borçludur..." şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Asur-ahu-iddina: Asur kralı Asarhadon'un di-ğer adı olarak bilinir. Sözcük anlamı "Asur bana bir kardeş versin" anlamında tanımlandı. Bak Asarhadon.

Asur-etel-ilani: (Ya da Asur-etil-ilani) Asurba-nipal'ın oğludur. İ.Ö.627-625? tarihleri arasında egemenlik sürdüren Orta Asur Dönemi kralıdır. Dokuzuncu Babil Hanedanı kralıdır. İ.Ö.626-623 tarihleri arasında hüküm sürdü. Tarihçiler onun İ.Ö. 631-630 tarihleri arasında Asur krallığını devraldığını ifade ederler. Onun ölümünden sonra kardeşi Sin-Şan-İşkun kendini Asur kralı olarak ilan eder. Bu kral Asurbanipal'ın oğluydu. Hasta olmasına rağmen babası öldükten sonra öğretmeni ve aynı zamanda başkomutanı Sin-Şum-lişir tarafından tahta çıkarıldıktan iki ay sonra öldü. Asurluların gerilemesi onun döneminde hızlanır. Generalinin adı ise Sin-şum-lişir olarak tarihte adı geçer. Asur-etel-ilani'nın tahta geçiş nedenlerinin başında aile bağlarının geldiği belirtilmektedir. Nedeni de Asurbanipal'ın krallığının Asur halkı üzerindeki etkisine bağ-

lanmıştı. Askeri komutan ve aynı zamanda Asur-etel-ilanı'nin öğretmeni olan Sin-şum-lişir; saraya olan bağlılığı nedeniyle hasta olduğu bilindiği halde krallık koltuğuna oturtarak bir nevi aile borcunu öder gibi bir tavır sergilemişti.

Asur-etel-ilani-mukin-apli: Asur kralı Asarhadon'un diğer adı olarak bilinir. Bak Asarhadon.

Asur-ban-apli: Asur kralıdır. Başkent Kalhu olduğu sıralarda egemenlik yaptığı belirtilmektedir. Bak Asurbanipal.

Asur kralı Asurbanipal bir aslanla dövüşürken

Asur-ban-apli Sarayı: Asur-aha-iddin'den sonra tahta geçen ve Yeni Asur Döneminin sonlarına doğru egemenlik yapmış olan Asur-ban-apli (Asurbanipal) tarafından yapılmış bir saray adı olarak geçmektedir. Sarayın adı olmadığı için yapımını gerçekleştiren kralın adı kodlama olarak kullanılmıştır. Assur-apli-iddina göreve başlar başlamaz babası tarafından yapımına başlanılan Babil kentindeki Esagila'yi tamamladığı sıralarda Babil'deki İştar tapınağı, Ninive kentin-deki Nabu ve Enlil tapınaklarıyla Nippur-'daki Ziggurat'ı restore ederek kullanıma açtığını yazıtlarında belirtir. Tahta çıktığında eski dönemlerde dedesi Sin-ahhe-riba (Sanherib) tarafından yapılmış sarayda oturur. Bu sarayın adına Güneybatı Sarayı adı veverilmiş. Bu sarayda oturmasının nedenini çocukluğunun orada özellikle "bit-redüti" adlı bölümde geçtiği nedeniyle seçtiğini belirtir. Kendi sarayının yapımına da İ.Ö.649 yılında kardeşi Şamaş-şumukin'in kendisine karşı başlattığı ayaklanmayı önledikten sonra başlar. Ninive'de yaptırdığı sarayın kazılarıyla ilgili araştırmacıların ellerinde az bilginin bulunması nedeniyle Kuzey Sarayı olarak kodlanan saray hakkında detaylı bilgiler henüz oluşturulmuş değil. Ancak kazılar sonucunda bulunan tabletlerden en azından sarayın yapımı hakkında bilgilerin olduğu belir-

tiliyor. Saraylarla ilgili Türk araştırmacı Veli Sevin'in Asur saraylarındaki mimarlık hakkındaki bilgileri önemli bir yer tutmaktadır. Belge niteliğindeki bu bilgiler araştırmacılar için önemli bir eser olduğunu belirtmekten yana olduğumu ifade etmek isterim.

Asur-bel-kala: (Ya da "Asur-bel kalas".) İ.Ö.1073-1056 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. Tiglatpilesar I'in oğludur. (Hüküm sürdüğü tarih bazı kaynaklarda İ.Ö.1074-1057/İ.Ö.1082-1062 olara da ele alınmıştır. Bu kral döneminde Asurlular oldukça gerilediler. Asur-bel-kala'nın kötü ve talihsizlikler içindeki başarısızlıklarından dolayı devlet birimleri çalışamaz hale gelince iç ayaklanmalarda kıpırdanmalar oluşmaya başlar. Tahta geçiş döneminde Urartular Asur egemenliğinden çıktılar. Güneydoğu Anadolu'daki beylikler vergi vermemeye başladılar. Urartuların dağlık bir bölgede oturdukları kral yazıtlarında belirtmektedir. Görüldüğü gibi Asur-bel-kala, kral olduktan sonra babasının yaptığı başarılardan oldukça uzak bir yönetim oluşturmuş ve bu oluşturduğu başarısız yönetim yüzünden Asurlara bağlı krallıklar da kopmaya başlamıştı. Urartular bu kopuşun bir örneği olarak gösterilmektedir.

Asur-bel-nişesu: Ya da Asur-bel-nisheshu. İ.Ö.1407-1399 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda egemenlik tarihleri İ.Ö.1417-1409/İ.Ö.1407-1398 tarihleri olarak ele alınmıştır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Asur-dan.I: İ.Ö.1168-1133 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda bu tarih İ.Ö.1179-1134 ya da 1175-1141/İ.Ö.1178-1133 şeklinde ele alınmıştır.) Ninurta-apil-ekur'un oğludur. Döneminde çağdaşı olarak Elam'da Şutruk-Nahhute hüküm sürüyordu.

Asur-dan.II: Orta Asur Dönemi kralıdır. İ.Ö.934-912 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. (Bazı

kaynaklarda İ.Ö.935-912 tarihleri olarak ele alınmış.). Bu kral tahta geçer geçmez güç kullanarak Asurluları biraz rahatlattı. Dağlı göçer kabilelere baskı uygulayarak onları cezalandırdı. Ninova kentinin kuzeydoğusundaki Muşri dağının eteklerinde yaşayan ve Asurlulara zor günler geçirten Maklup halkının ayaklanmasını bastırdı. Kamu hizmeti için binalar, tarıma teşvik, sulama kanallarına önem, hayvancılığın gelişmesine katkılarda bulunarak yeni reformlar başlattı.

Asur-dan.III: İ.Ö.771-755 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. Salmanasar IV'un kardeşi ve Adadnirari II'nin de oğludur. (Hüküm sürdüğü tarihler bazı kaynaklarda İ.Ö.772-754/İ.Ö.772-755 şeklinde ele alınmıştır.) Bu kralın döneminde çıkan veba salgınında yüzlerce insan hayatını kaybetti. Veba salgınından sonra iç ayaklanmalar şiddetlendi. Asur-dan III'den sonra tahta kardeşi Asur-nirarı V çıktı.

Asur-dugul: Eski Asur Dönemi kralı olarak belirtilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Asur-idini: Asurlarda baş vezir. Bak Sin-Mudammeg.

Asur-nasirpal.I: İ.Ö.1049-1031 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama verilemiyor.

Asur-nasirpal.II: (Asur-nasir-apli) İ.Ö.883-859 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. Tukulti-Ninurta'nın oğludur. (Hüküm sürdüğü tarih bazı kaynaklarda İ.Ö.884-858 yada İ.Ö 884-859 olarak ele alınmıştır.) Yetenekli ve savaşçı bir devlet adamı olduğu anlatılır. Diğer Asur krallarının yaptığı zulümlerden bu kral biraz daha fazlasını yaptı. Bazı yazılı metinlerinde "...Kent kapısının karşısına bir sütun yerleştirdim ve bütün elebaşlarının derisini yüzdürttüm... Sütunu derileriyle kaplattım. Kimini sütuna çaktırttım. Tutsak alınanların çoğunu yaktırttım.

Asurnasirpal'ın duvar kabartması

Kiminin ellerini, parmaklarını kestirttim, kiminin gözlerini oydurdum. Genç kızlar ve delikanlıları canlı canlı yaktırttım..." şeklinde bir yazı yazdırtmıştı. Görüleceği gibi bu kral diğer Asur krallarından daha zalim bir kral olduğunu açık bir şekilde belirtiyor. Tahta geçtiği dönemlerde vergilerin ağırlığı karşısında Suru kenti halkı krallarına ayaklandılar. Onu öldürüp yerine Bit-adini'yi bey olarak görevlendirdiler. Olayı duyan Asur-nasirpal II hemen Suru kentine saldırıp, Bit-adini yerine kendileriyle ittifak içinde olan bir Aram soylusunu kral yaptı. Fırsatı değerlendirerek Lake ve Suhi'yi de vergilendirdi. Daha sonraki aylarda Diyarbakır'ın yakınlarındaki Tuşhan kentine saldırıp, yakıp yıktı. Kentin yanında Asurlulara ait yeni bir kent kurdu. Krallığının üçüncü yılında ise Nairi ülkesi olarak bilinen Urartuları topraklarına bağladı. Ayrıca Sinabu ile Tidu adlı aram beyliklerini de topraklarına kattı. Bu kral Ermenilerle çok uğraşır. Döneminde Urartuların kuzeyinde bulunan Ermeni asıllı aşiretler Urartulara oldukça sıkıntılı günler yaşatmışlardı. Asur-nasirpal II onların bu bas-kılarına karşılık askeri seferler düzenler.

Asur-Nirarı.I: İ.Ö.1414-1408 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Asur-Nirari.II: İ.Ö.1202-1197 tarihleri arasında hüküm sürdüğü tahmin edilen Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda da İ.Ö.1414-1407 tarihleri olarak ele alınmış.) Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Asur-nirari.III: İ.Ö.1192-1187 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 1213-1208 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü anlatılır.) Dö-

neminde Babil kralı Kastilaş'ın oğlu Adad-şumu-usur (nassır), Babil'in gücünü belirten yazışmalar yaptı.

Asur-nirari.IV: Dokuzuncu Babil Hanedanı kralıdır. İ.Ö.754-745 tarihleri arasında hüküm sürdü. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1018-1013 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralı olarak belirtilmektedir.) Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Asur-nirarı.V: İ.Ö.754-745 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 754-746/753-746 olarak ele alınmıştır) Adad-nirari II'nin oğlu ve Salmanasar IV ile Adad-nirari III'ün kardeşleridir. Krallık koltuğuna güvendikleri ve sözü geçen komutan Şamşi-ili vasıtasıyla çıktı. Hükümdarlığı döneminde Bit-Agusi Kralı Mati-el (Matı-ilu) ile sürgünler konusunda bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmada "...Mati-el, anlaşmaya aykırı hareket edecek olursa (...) o, Mati-el oğulları, kızları, soyluları ve ülkesinin halkıyla birlikte ülkesinden çıkarılacaktır, ülkesine geri dönmeyecektir ve ülkesini [yeniden elde edemeyecektir]..." şeklinde ifadeler yer almıştı. Asur-nirari V.Kalhu kentinde yapılan bir darbeyle ailesi dahil öldürülmüştür. Darbeyi yapan da Adad-nşirari III'ün dördüncü oğlu olan ve Tukulti-apil-eşarra olarak da bilinen Tiglat-pileser III'di.

Asur-Nadin ahee I: ya da Ashur-nadin ahhe. (Bazı kaynaklarda Asur-Nadınahhe olarak ele alınmıştır.) İ.Ö.1390-1381 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. Bazı kaynaklarda yönetim tarihi İ.Ö.1435-1420 olarak ele alınmış. Hurrilerin egemenliği ve Mitanni krallığının zayıf düştüğü bir dönemde hüküm sürdü. Asur'un bağımsızlığı için Mısır firavunu ile kontak kurup Mısıra gitti. Mısır'da bu kralı törenlerle karşılayan firavun ona destek sözü verdi.

Asur-Nadin ahhe II: (ya da Shamsi-Adad) Eski Asur Dönemi kralıdır. İ.Ö.1567-1561 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Asur kralıdır. Bazı kaynak-

larda yönetim tarihi İ.Ö.1390-1380 olarak ele alınmış. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Asur-nasir-apli sarayı: Bu saray Yeni Asur dönemi kralarından Asur-nasir-apli tarafından Kalhu kentinde yaptırılmıştır. Sarayın İ.Ö.879 yılında tamamlanmasıyla kurucu kralın yazılıtaşta kendisini diğer Asur kralları gibi tanıttığı ifade edilmiştir.

Asur-nadin-apli: İ.Ö.1196-1193 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır.(Bazı kaynaklarda bu tarih İ.Ö.1207-1204 ya da 1231-1214 olarak ele alınmış). Tukulti-Ninurta I'in oğludur. Araştırmacılar babasına komplo kurarak öldürdüğü şeklinde açıklamalar yapıyorlar. Devletin batısında yönetici olan kral ailesinden destek gördüğü anlatılmaktadır. Bu kral için "Baba katili" olarak bazı kaynaklarda ifadeler var. Asur-Nadin-apli, Kar-ukulti-Ninurta tapınağında babasını öldürdüğü şeklinde ileri sürülen görüşler var.

Asur-nadin-şumi: Babil (Babilon) krallığına atanan Sanherib'in oğludur. İ.Ö.699-694 tarihleri arasında hüküm sürdüğü anlatılır. Sanherib tarafından İ.Ö.700 Babil'e (Babilon) hükümdar yaptı. Babil krallığına atanan Asur-nadin-şumi'nin İ.Ö.695 tarihinde bazı isyancılar tarafından kaçırıldığı anlatılmaktadır. İsyancıların Asur-Nadin-şumi'yi Elamlılara teslim etmiş ve orada öldürülmüş olabileceği tahmin edilmektedir. Bunun doğruluğu İ.Ö.672/669 tarihlerinde Babil'de Asurlun prens Şanaş-şon-ukin'in babası tarafından yazılan bir mektupta anlatılmıştır. Zaten eski tarihlerde saray entrikaları anlatılmakla bitmiyor. Asur-nadin-şumi'nin isyancılarla son derece sıkıntılı günler yaşadığı yazılmaktadır.

Asur-rabi.I: İ.Ö.1012-972 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1010-970 tarihleri olarak ele alınmış.) Bu kralın döneminde Aramlar Asur topraklarına yerleşmeye başlamışlardı.

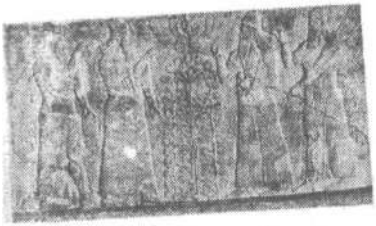
Asur-rabi.II: Orta Asıur Dönemi kralıdır. İ.Ö.1012-967 tarihleri arasında hüküm sürdü. Bu kral döneminde Aram saldırıları karşısında zorlandığı ve saldırıları zor püskürttükleri anlatılır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Asur-reşa-işi.I: (Aşur-reş-işi adıyla da tanınır.) "Asur Ülkesi İntikamcısı" anlamında tanımlanmıştır. İ.Ö.1132-1115 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. Tiglat-Pilesar I'in de babasıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1133-1116 ya da 1127-1116 şeklinde ele alınmıştır.) Tahta geçer geçmez Asurlular yeniden toparlandılar. İştar tapınağında yazdırdığı bir yazıda Ahlamu (Aramlar), Lullube ve Gutelere karşı askeri seferler yaptığı anlatılır. Bu kral döneminde Aram saldırıları karşısında zorlandığı ve saldırıları zor püskürttükleri ifade edilmektedir. Nebukadnezar I'e yenilir.

Asur-reşa-işi.II: İ.Ö.972-967 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Orta Asur Dönemi kralıdır. (Bazı kaynaklarda da İ.Ö.1012-967 tarihleri olarak ele alınmıştır.) Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Asur-rim-nişesu: (Ya da Ashur-rim-nisheshu) İ.Ö.1398-1391 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1398-1390 tarihleri olarak ele alınmıştır.) Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Asur-ubalit.I: Eriba-Adad'ın oğludur. İ.Ö.1353-1318 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1380-1340 /İ.Ö.1363-1328 ya da 1365-1330 tarihleri olarak ele alınmıştır.) Hititlerin Hurilere yaptıkları saldırılarından yararlanarak İ.Ö.1350 civarında bir ayaklanmayla Hurilerin egemenliğinden kurtuldular. Mitannilerin bazı beylikleriyle ittifak içinde olup onları destekleyince karşılığında kral hazinesini aldı. Mitanni aydınlarının çoğu da Asurlulara teslim oldular. Yavaş yavaş Mi-

Kalhu kentindeki Asur-nasir-apli II'nin taht odasındaki kabartmalar

tannilerin en büyük bölgelerini teslim alarak egemenliği altına aldı. Asur-uballıt I Hititlere karşı güç birliği yapmak üzere Mısır'daki güçlü firavunlarla ittifak içine girmek için yazışmalar yaptı. Bu yazışmaları Amenophis III ve onun oğlu Amenophis IV (Daha sonraki tarihlerde Akhenaton adını aldı.) ile yaptı. Mektuplar Akkad diliyle yazılmıştı. Mısır'la böyle bir anlaşma yaparken komşusu Babil ile hemen bir anlaşma yaptı. Kızı Muballitat-Şerua'yı Babil kralı Burna-Buriş ile evlendirerek bu dostluğu pekiştirdi. Bu da Asurluların ortak sınır ile ilgili anlaşmaların başlamalarına sebep oldu. Amanofis IV (Akhenaton)'a gönderdiği mektubun cevabı olarak Mısır'dan kendisine iki araba, iki beyaz at, lacivert taştan bir mühür göndermişti. Bunlara son derece kırılan Asur-ubalit I ona cevap olarak "...Bu (senin bana göndermiş olduğun) bir kralın göndereceği şey mi? Altin senin ülkende toz gibidir. (sadece) toplanması gerekiyor. Ben ondan neden mahrum bırakılıyorum? Yeni bir saray inşa etmeyi düşünüyorum. Onun süsü için gerekli olacak altını bana gönder. Selefim Asur-nadir-ahhe Mısır'a yazdığında babam ona 20 talent altın göndermişti. Hanigalbat'ın kralıyla eşdeğerim ve sen bana sadece[...]altın gönderdin. Bu, gidiş ve dönüş yolculuğu ve elçilerimin ücreti için bile yeterli değil...." Şeklinde bir yakınma mektubu göndermişti. Hurilerin egemenliğinden kurtulduktan sonra uluslar arası ilişkilere yeniden başladı. Mısır ve Babil krallıklarına yazdığı mektuplara da mührünü kral (Şarru) ya da büyük kral (Şarru- rabu) olarak çizdirerek, kullandı. Asur-Ubalıt, Babil krallığıyla arasındaki siyasal ortamı akrabalık bağlarıyla pekiştirmek için, kızı prenses Muballit-şerua'yı görkemli bir törenle Babil kralı Burnaburiaş ile evlendirdi.

Asur-uballit.II: İ.Ö.612-609 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.611-606 / İ.Ö.611-609 olarak ele alınmış.) Bu kralın statüsünün belli olmadığı anlatılır. Nedeni de belge yetersizliğinden. Bazı kaynaklarda Harran'da yapılan savaşta bu kral birlikleriyle beraber Mısır'a kaçarak sığındığı şeklinde bilgiler var. Mısır firavunu Nekto II ile ittifak kurarak Harran'a saldırmış ve geri almayı başarmışlardır. Burada da yeni bir Asur devleti kurduğu belirtiliyor. İ.Ö.609 yılında ise öldü.

Asur-bel-kala: Orta Asur Döneminde egemenlik sürdüren bir kraldır. İ.Ö.1073-1056 tarihleri arasında egemenlik sürdürdü. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Asutumatimais: Bak. Asatuwatimais.

Asyuvatamanzas: Kargamış kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Aşaret-apil-Ekur: Ya da Asur apal-ekur. İ.Ö.1075-1074 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Aşipu: Asur ve Babil inançlarında tapınaklarda ayin yapan rahiplere verilen bir lakaptır. Bununla eş değerde bilinen "Maşmaşu" lakabı da kullanılmıştır.

Aşuşunamir: Babil tanrısıdır. Ea (Sümerlerde tanrı Enki'nin Babiller tarafından verilen adı.) tarafından yaratılan bir kadim tanrı. Bu tanrı yeraltı dünyasına inerek İştar'ı (Yani Sümerlerin İnanna'sını) kurtarır.

Aşşurşarrat: Asur kraliçesidir. Asur kralı Asur-ban-apli'nin eşidir.

Asur-Ketti-Leşir: Asur'da yaşadığı anlatılan soylu bir yönetici. Bu yönetici Habur sınırlarındaki Tell Bderi'de sözcük anlamı "Asur-Ketti-leşir kalesi" anlamına gelen Dur-Assur-Ketti-Leşir adında bir kent yaptırdı. Bunun altıncı

hükümdar olduğu şeklinde de anlatılar var. Muhtemelen yerel hanedanlıklarda hükümdarlık yaptığı anlatılan biridir.

Aşipu: Mezopotamya bölgesinde hastalıkları iyileştirmeye çalışıp, cinleri kovan hekime verilen ad. Eczacılık işi ile uğraşana da "asu" adı verilmiştir.

Atalia: Sargon II'nin eşlerinden biridir. Belge yetersizliği nedeniyle kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Austin Henry Layard

Aturgini: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglatpilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca söz eder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Hi-mua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni-dir.

Austin Henry Layard: İngiliz araştırmacı. Asurlularla ilgili araştırmalar yaptı. Gezilerini, incelemelerini kitap haline getirdi. 1845 yılında İstanbul'da elçilik yaptı. O dönemde 28 yaşlarındaydı. Musul'a gittiği dönemlerde Arapların Osmanlılara karşı olan ayaklanmalarını da yakından gördü. Bir eserinde "...Surlardan bakınca, batıdan Fırat nehrine kadar uzanan ve sisli uzaklarda kaybolan geniş bir ovayı rahatça görebiliyordum. Dört bir yanda eski şehirlerin ve köylerin kalıntıları yükselmekteydi. Güneş batar-

ken koyu ve uzunca gölgeleri ovaya yansıyan yüzden fazla kalıntılarla dolu tepe saymışım. Bunlar Asur medeniyetinin son kalıntılarıydı..." şeklinde duygu yüklü anlatıma yer vermişti. Layard 1945 yılında İstanbul-Babıali'deki İngiliz elçiler sayesinde Asur harabelerinde araştırma yapmak üzere maddi destek ve kazı izni almıştı. Ninive kalıntıları olabilir düşüncesiyle Nimrut kalıntılarıyla Kalhun harabelerinde araştırma yapacaktı. Kısa sürede başarı elde etti. Bulduğu yazılı kil tabletler İ.Ö.883-859 dönemlerinde Asur kralı Asurnasiripal II'ye aitti. Ayrıca Tiglatpileser I'in de sarayını ortaya çıkarmayı başardı.

Avil-Marduk: Babil kralı Nebukadnezar'ın oğludur. İ.Ö.562-560 tarihleri arasında hüküm sürdü. Kral olduğu dönemde Babil iç ayaklanmalarla iç içeydi. Yönetimi ancak iki yıl sürdü.

Aya: Sherida adıyla da bilinir. Mezopotamya bölgesinde Sümer ve Babiller tarafından tapınılan bir tanrıçadır. Shamash'ın tanrıçası şeklinde bazı ifadeler var. Yapılan araştırmalarda Shamash ile bir çift olarak anlatılır.

Ayar: Asur dilinde Nisan-Mayıs aylarına verilen ad.

Azarah: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Ikunum'un adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Azuzu: Akkadların bir kralıdır. Kendisini "Maniştuşu'nun hizmetkârı" şeklinde betimler.

B

Baba-aha-iddina: İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 812 tarihleri arasında hüküm sürmüş ol-

duğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Kral olmadan önce Tukulti-Ninurta'nın veziri olduğu söyleniyor.

Babanu: Asur dilinde sözcük anlamı "ev"dir. Küçük evlere "bitanu" büyükçe yapılan evlere de "babanu" adı verilmekteydi. Babanu, bir anlamda da harem olarak da kabul edilmektedir. Bu haremde kralın birlikte olacağı kadınlar bulunurdu. Osmanlılarda babanu sözcüğünün karşılığı "Enderun" olarak gösterilmiştir.

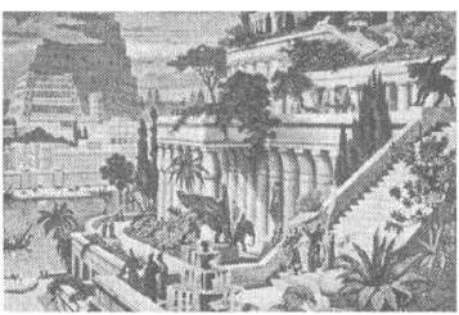
Babu: Asur dilinde Sözcük anlamı "kapı"dır. Bitanu sözcüğü ise "ev" anlamında kullanılır.

Bab-Lugalira: Sözcük anlamı "Lugalirra tanrısının kapısı"dır. Babil kentinin surlarla çevrili olduğu İ.Ö. yaklaşık II bin civarında kentin içinde yer alan on semtten birinin adı. Bu semt Fırat nehrinin Kuzeybatı yakasında bulunurdu.

Babelat-hegallı: Kalhu kentine Büyük Zap nehrinden getirilen bir kanaldır. Kanalın adı "bereket kanalı" şeklinde betimlenmiştir.

Babil kulesi: Bak Zigurat. Ya da Etemenanki.

Babiller: Mezopotamya bölgesinde günümüze son derece önemli izler bırakmış olan bir krallıktır. Babil krallığı adını yine çok eskilere dayanan "Babil" kentinden almıştır. Krallığın bu günkü konumu ise Merkez olarak Irak devletinin sınırları gösterilmektedir. Kilit merkez ise Irak coğrafyasındaki "El Hilla" kasabasının bulunduğu yerde kurulmuş olduğu ifade edilmektedir. Babil kent krallığının Kuzey yönetimi ise Şırnak kentine bağlı İdil ilçesinin "Babil" adlı köyünde kurulduğu söylenmek-

Asma bahçelerinden bir görünüm

tedir. Bu krallık I.Babil Kent Devleti ve II Babil Kent Devleti olmak üzere iki krallıkla yönetilmiştir. I Babil Kent krallığı: İ.Ö.yaklaşık II bin yılında Sami halklarının bir kolu olduğu söylenen Ammurular tarafından kurulan bir krallık olarak görülür. Bu krallık en güçlü zamanını Hammurabi döneminde gösterir. Uzun zaman Asur kralların egemenliği altında kalan Babiller sonraları Medlerle birleştiler ve İ.Ö.612 yılında Asurluların egemenliklerine son vererek II Babil Kent Devletini kurdular.

Babil: (Sümer dilinde tanrı kapısı adında tanımlanan "Kadingirra" adıyla tabletlerde yer aldı.) Babil'in Akkadça dilindeki adı olan "Bab-ilu"nun sözcük karşılığı "tanrı kapısı"dır. Sümerlerde de aynı anlamda kullanılmıştır. (Babil'e Sümerlerin ve Akkadların neden "tanrı kapısı" anlamında tanımlanan bir sözcük kullandıkları henüz kesin olarak anlaşılamamıştır.) (Özellikle yapancı kaynakların çoğunda Babillon olarak da yazılır.) Kentin ya da krallığın adı olan Babil (Babylonia), adını "Babylon" kentinden almaktadır. (Babylon İngilizce bir sözcüktür. Akkadça dilinde "tanrının kapısı" anlamına gelen Bab-ilu (ya da Babila) sözcüğünün Yunanlılar tarafından değiştirilmiş biçimidir.) Kent Kudsilerindi. Kuran'da "Babil" adıyla anılır. Tevrat'ta ise "kargaşa, karışıklık" anlamlarına gelen "Babel" adıyla ele alınmıştır. Sözcük anlamı ise "kargaşa"dır. Mezopotamya'nın güney ucunda yer alan Babil kenti, Sümerler döneminde birbirleriyle rekabet eden diğer kentler karşısında bir köy görünümündeydi. Sümer dilinde de "tanrı kapısı" anlamına gelen "Kadingirra" adı verilmiştir. Kentin merkezi bugünkü Irak'ın "El Hilla" kasabasının bulunduğu yer olarak araştırmacıların notları arasına girdi. Kuzey Babil devleti ise Şırnak iline bağlı İdil ilçesinin güneyindeki "Babil" adlı köyde hüküm sürdüğü anlatılır. İki nehirli ülke olarak bilinen Mezopotamya bölgesinin kuzeyinde Asur; Babillon ise güney kısmını oluşturmaktaydı. Asurluların ortaya çıkması da günümüzdeki

Ağrı ili bölgesinde (Ararat) yaşayan Semitikler adlı bir kabilenin ortaya çıkıp Babil'i yıkmasıyla başlar. Babil, Akkad kralı büyük Sargon'un İ.Ö.23'te saray içindeki yönetimi ele geçirmesinden sonra ortaya çıktı. Bu kenti çoğu Asur kralı ele geçirmek için planlar yapmıştı. Ancak Şemsi-Adad V bu kenti işgal ederek Asur topraklarına kattı. Babil (Babilon) kralı Marduk-apla-iddina Sargon II tarafından güneye doğru uzaklaştırılmıştı. Sanherib ise Babil (Babılona) karşı yaptığı birkaç askeri seferle Marduk-abla-iddina'yı bozguna uğratmıştı. Bu kral İ.Ö.695 yılındaki ölümüne kadar Asur krallarına karşı "karşıt" bir politika gütmüştü. Sanherib İ.Ö.700 yılında büyük oğullarından Asur-nadin-şumi'yı Babil'e (Babİlona) hükümdar yaptı. Babil'in kuruluşu Asarhadon'la başlar. Kent içindeki yıkılan binaların onarımı, yeni projeler ve gecikmelerle ilgili Asarhadon'un bıraktığı mektuplar buna en iyi kanıt olarak anlatılır. İ.Ö.1850 civarında Sumuabum adlı bir ağa (bey) Bu kentte Amorit soyunu başlattı. Bu ağakraldan sonra gelenler Babil'in genişlemesi için çalıştılar. Tarihte ünlü kral listelerinin arasına giren Hammurabi'nin koyduğu yasalarla Babil bütün bölgeye hakim olarak Sümerlerin ülkesine adını koydu. Yasalara göre artık Sümerlerin adı tarih sahnesinden "Babil" adının resmileşmesinden sonra silindiği görülmektedir. Babil krallığı Perslerin İ.Ö.547 yılındaki saldırıları karşısında düşmüş İ.Ö.539 yılında da tamamen Perslerin hakimiyeti altına girmiştir. Bu tarihten sonra Pers krallığına bağlı bir kent olarak kalmıştır. Daha sonra Büyük İskender, Selefkitler, Partlar, Araplar ve Türklerin eline geçen Babil krallığı 1918 yılından sonra da Irak'ın elinde kaldı. Arkeolog-ların kazı yapmak için hayranlıkla izlediği Babil kentinden binlerce belge ele geçerek koruma altına alınmıştır. Günümüzdeki Mezopotamya

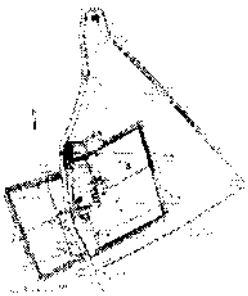

Kalhu'da Ekal-maşartı'nın duvar panolarından

söylencelerinin altında Ba-bil imzasının görülmesi de sanatçılarının yetenekli ve yoğun olmasına bağlandı.

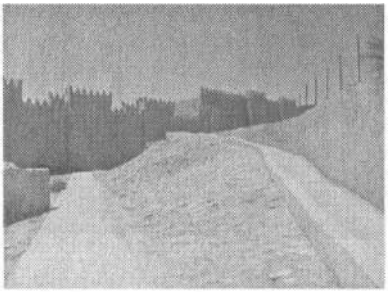
Babil yaratılış miti: Sümerlerin yaratılış mitolojisinde önemli roller üstlenen üst düzey tanrılardan Enlil ve Enki'nin söylenceleri Babil mitolojisine de yansımıştır. Babil halkının mitolojilerini yeni yıl şenlikleri olan "Akitu" ile biçimlendirmiş olabilecekleri tartışılıyor. Destanlarında ilk cümleleri "bir zamanlar yukarılarda" anlamına gelen "Enuma-Eliş" adıyla yazılan bir şiirinde tanrı Marduk başrol oynadı. Ve bu şiir daha sonra Babil'de törensel bir hale getirildi. Bu yaratılışla ilgili şiir yedi tabletten oluşmuştu. Tabletler ilk defa İngiliz arkeologların Nineve'ye (Ninova) yaptıkları kazılarla ortaya çıktı. Bulunan tabletin bazı parçaları 1876 yılında George Smith tarafından yayımlandı. Yedi tablettin ilişkisini Tevrat'ın yaratılıştaki yedi gününe uyarlanarak yeni bir görüşün ortaya atıldığı ifade edilmektedir. Araştırmacılar bu mitolojinin yaklaşık İ.Ö.2 binyılın başlarında yazıldığını tahmin ediyorlar. Daha sonraki kazılarda Asur kentinde yapılan kazılarda Marduk ile ilgili bazı tabletler bulundu. Bu tabletlerde Marduk'un yerini tanrı Assur'un aldığı belirtilmekteydi. Enuma-eliş destanı Asur diliyle değiştirilerek başka bir biçimde ele alınmıştı. Mitolojinin birinci tabletinde tatlı su okyanusu tanrısı Apsu ile Tuzlu su okyanusu tanrısı Tiamat dışında hiç bir varlığın bulunmadığı belirtilir. Bu ikisinin birleşmesinden tanrıların var olduğu ve evrene biçim verilmeye başlandığı anlatılır. Yaratılan ilk tanrı çifti "Lahmu ile Lahumu'dur". Onlarında birleşmeleri sonucu "Ansar ile Kinşar" çifti yaratılır. Ansar ile Kinşar'ın birleşmesinden de Gök tanrısı "Anu" ile toprak-su tanrısı "Ea" yaratılır (Nidumud). (Sümer mitolojisinde Ea'nın yerine Enki adında bir tanrının yer aldığı belirtilmektedir. Toprak-su tanrısı "Ea" Sümer dilindeki adıdır. Enki ise "Ea"nın Babil dilindeki adı olarak kullanılır.) Ea daha sonra da bu mitolojinin kahramanı olan Marduk'u yaratır.

Yani Marduk'un babası Ea olur. Metnin ilerleyen bölümlerinde Tiamat ile Apsu genç tanrıların çıkarmış oldukları gürültüden rahatsız olunca, Apsu'nun veziri olan Mummu'ya bu gürültünün nasıl sona ereceğine dair başvururlar. Marduk olaya yanaşmaz. Apsu ile Mumu bir plan hazırlarlar ancak genç tanrılar olayı öğrenir ve bu planı bozarlar. Apsu öldürülür ve Mumu da burnuna bir ip bağlanarak tutsak alınır. Ea Apsu'ya karşı bir zafer elde etmiştir.

Babil planı

Babil'in planı: Beatrice Andre Savlini tarafından yazılmış olan "Babil" adlı kitapta 1977 yılında Bergamini ve 1992 yılında da George tarafından ele alınmış Babil planı belirtilmektedir. Bu plana göre "...Tel Babil. II Kasr. III Tel Arman İbn Ali. I.Yazlık Saray. 2. Marduk'un Merasim Yolu (Babil Sokağı) 3.Kuzey Burcu. 4.Kuzey Saray. 5.Rezervuar. 6.Güney Sarayı. 7.Libilhengalla kanalı. 8.Asma Bahçeler. 9.Batı Sarayı. 10.İştar Kapısı. 11.Na-bu'nun merasim yolu. 12.Zigurat (Etemenan-ki). 13.Marduk'un alçak tapınağı (Esagil). 14.Ea Tapınağı. 15.Nabu sa-hare tapınağı. 16.Akkadlı İştar tapınağı. 17.Asratum tapınağı. 18.Anatanrıça (Ninmah) Tapınağı. 19.Ninurta Tapınağı. 20.İşara Tapınağı. 21.İştar Tapınağı (Eanna'nın efendisi). 22.Sin (Ay) Tapınağı. 23.Yükselti: Tanrılar Marduk'u dinliyor. 24.Niniveli İştar Tapınağı. 25.Enlil Tapınağı. 26.Ea Tapınağı. 27.Samas (Güneş) tapınağı. 28.Adad (Fırtına Tanrısı) Tapınağı. 29.İştar Tapınağı (Eanna'nın efendisi). 30. Grek Tiyatrosu..." şeklindedir. Planda da görüleceği gibi Babilli mimarlar önemli tüm noktaları çizgilerle birleştirerek onların bulundukları konumlarını belirtmektedirler. Bu planın orijinali Babilli mimarlar tarafından kayalara oyularak belirtilmiştir.

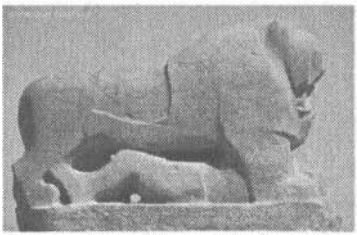

Babil surlarından görünüm

Babil Tufanı: Sümerlerle ilgili arkeologlar tarafından tufan ile ilgili bulunan tabletlerinin kırık ve silik olması nedeniyle tamamen çözülmüş olarak bakılmıyor. Araştırmacılar Babil'deki tufanı öyküsünün "Bir Babil versiyonu" şeklinde tanımlanarak daha da genişletilmiş ve Gılgamış destanıyla birleştirilmiş olarak ele alındığını belirtiyorlar. Gılgamış destanında arkadaşı Enkidu'nun ölümü Gılga-mış'ı oldukça şaşırtmış ve ölümsüzlük peşinde koşmaya başlatmıştır. Ölümsüzlüğün gizemini öğrenmek için atası olan Ziusudra'yı (Babil'de Utanapiştim-tufan kahramanı) aramaya başlar. Gılgamış Utanapiştim'i sonunda bulur ve ölümsüzlüğün nasıl olduğunu sorar. Utanapiştim Gılgamış'ın ona danışmasıyla tufan öyküsünü anlatır. Tufanın tanrıların gizli bir olayı olduğunu söyler ve kendisinin de Şuruppak kentinde yaşadığını anlatır. Gılgamış'a kendisine tanrı Ea (yani Enki) tarafından bir tufan olacağı haberi verilir. Öy-küde tufan olur ve Utanapiştim kurtulur. Geminin de Nisar da-ğında kaldığını anlatılır. (Tab-letler bulundukça günümüzdeki adı Nuh tufanı olan tufan ile ilgili bilgiler de artmaktadır. Tufanda kullanılmış olacağı ileri sürülen geminin bugünkü adı "Ağrıdağı" olan Ararat dağında konaklamış olabileceği belirtilir.) Utanapiştim'in bu kurtarıcı hareketi tanrıları sevindirmiş ve ona ölümsüzlük verilmişti. Öyküde ölümsüzlükle ilgili bilgileri Gılgamış'a anlatarak onun hayat suyunu bulmasını önerir.

Babillon: (Babylonia) Araştırmacıların Babil kentinin tüm çevresine verdikleri bir kodlamadır.

Babil yazısı ve dili: Babil uygarlığıyla ilgili bulunan belgeler günümüz araştırmacılarına önemli bir alt yapı sağlamış-

Bir heykel. Babil'de bulunduğu belirtilir

tır. Babiller tarafından kil tabletlere yazılan metinlerin çoğu, arkeologların kazıları sonucu elde edilerek koruma altına alınmışlardır. Kazılar sırasında bulunan tabletlerin çoğu ise eski dönemdeki ekonomiyle ilgili olduğu saptanmıştır. Bunlardan başka kraliyet ile ilgili savaş metinleri, dinsel ilahiler, okul tabletleri, bina yapımları, mektuplar, öyküler içeren edebi metinlerin bulunduğu tabletler de yer almıştır. Bu tabletlerin büyüklükleri yazılarına ve konumlarına göre değişik boyutlardaydı. En büyük tablet ise Asarhaddon için hazırlanmış bir antlaşma tabletidir. Boyutları 46x30 olarak belirlenmiştir. Ekonomiyle ilgili en küçük tabletlerin 2.5 cm eninde olduğu belirtilir. Resimli yazılarıyla ilgili eski tabletler henüz okunamamıştır. Çünkü yazıda yer alan her resim bir "sözcük işareti" olarak tanımlandığı için anlam olarak çözülememiştir. Daha sonra çivi yazısıyla yazılan tabletler ise okunmaya başlanmıştır. Yazıların çeşitlerinde Uruk IV, İ.Ö.3100-Sümerce İ.Ö.2500, Eski Babil dili İ.Ö.1800-Geç Babil dili İ.Ö.600 tarihsel bir kronolojiyle uygulanmış olduğu görülmektedir.

Babil dini: Babil dini bir anlamda da Sümerlerin çoğu tanrı kültlerinin Babil'de de önem verilmesi olarak değerlendiriliyor. Hatta Yeni Babil Dönemindeki tapınma şekliyle Asurların tapınma şekilleri ortak geleneklerden oluşmuştur. Çünkü Babillerle, Asurluların mitolojilerinde benzer taraflar oldukça yoğun olarak görülür. Sümer tanrıları Anu, Enlil ve Ea Babil tanrıları arasında önemli bir konumda tapınılmıştır. Asur ile Babillerin ortak geleneklerle tapındıkları tanrıların ise yaklaşık 5000 adet olduğu ifade ediliyor. Daha sonra da Marduk'un Ea'nın oğlu olarak anılmasıyla Ea'nın yeteneklerine sahip bir tanrı olarak yüceltildi. Marduk, Babil tanrılar panteonuna girdikten

sonra Enlil'in görevini üstlenmiş olarak tapınılmıştır. Onun doğuşuyla Enlil'in Babil inancında sadece adı kalmıştır. Tanrılara yaşam verdiği düşünülen Tiamat, Marduk'un gelişiyle düşman olarak anılır. Hatta Babilliler suyu temsil eden Ea'nın bu oğlunu güçlü bir tanrı olarak gördükleri gibi yaklaşık 50 sıfatla da tanımlamışlardır. Anu tarafından yaşam tabletlerinin alınma görevi kendisine verilir ve o da başararak tabletleri geri getirir. Sonraki dönemlerde Marduk yerine Babil'de Asurların tanrısı ve tanrıça İştar'ın kocası olan Aşur (Ya da Assur) kültü çoğalarak diğer tanrıların sadece sembolik olarak kalmasına neden olur. Bazı araştırmacılar Babiller için "...Babilliler aydın ve sanatkâr, Asurlular ise savaşçı ve haşindiler. Bundan dolayı Asurlular, Babil siyasetine hakim olmalarına rağmen onların fikri hegemonyasını kabul etmek zorunda kalmışlardır. Gittikçe gelişen Asur Devleti İran'dan Akdeniz'e ve Filistin'den Anadolu'ya kadar bu kültürü tanıtmıştır..." şeklinde ifadelere yer verirler. Enuma Eliş destanında da eski Babil'in yeraltı tanrıları için "...Babil'in yeraltı tanrıları, en iyi durumda "müphem" sayılabilecek özellikler sergiler. "Karanlıkların kraliçesi" Ereşkigal'dir. Önceden bir gökyüzü tanrıçasıyken, canavar Kur tarafından zorla kaçırılarak ölüler diyarına indirilmiştir ve orda Kur'un eşi olarak tahta çıkmıştır. Tahtını, Enlil'in oğlu ve aslında bir güneş tanrısı olan Nergal ile paylaşır. Nergal, silah olarak sıcağı ve yıldırımları kullanarak ölüler diyarına (yeraltı dünyasına) iner ve Ereşkigal'i yok etmekle tehdit eder. Ereşkigal yok olmaktan kurtulabilmek için onunla evlenmeye razı olur. Bu karanlık ilahlar yıkım, salgın hastalık, savaş ve ölüm tanrılarıdır; bununla birlikte, her ikisi de ikircikli özelliklerini gerek işlerinde (Nergal aynı zamanda iyileştirici tanrıdır.) gerekse ölüler diyarına düşen gök tanrılar olarak kökenlerinde göstermektedirler. Yıldızların tanrıçası İştar (Sümer-İnanna) kız kardeşi olan Ereşkigal, onun kökteşidir ve İştar'ın ölüler

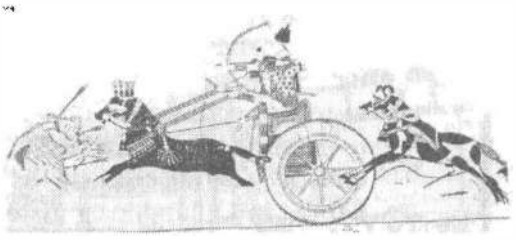

Babil'de günlük yaşamı belirten bir çizim

dünyasına inişiyle ilgili ünlü mit bu ilişkiyi doğrulamaktadır. İştar tam olarak bilinmeyen nedenlerden dolayı ölüler alemine iner –olası ki yeraltı dünyasını yönetmeyi arzulamıştır. Ancak, anlaşılabilir nedenlerden dolayı kız kardeşi Ereşkigal'in, bu cesareti yüzünden ona kızacağından ve onu yok edeceğinden korkar. Yedi kapıdan geçmesi gerekir ve geçtiği her kapıda onu bir demon karşılayarak giysilerinden bir parça soyar. En sonunda "Çırılçıplak ve dizlerinin üzerinde, Ereşkigal'le, Alt Dünya'nın en korkulan yedi yargıcı Annunaki'nin huzuruna getirilir. Ölüm dolu bakışlarını onun üzerinde toparlar ve o an bedeni bir cesede dönüşür; cesedi bir direğe asılır. İştar öldüğünde, yukarıda tüm yeryüzünün dölü kesilir. Enki'nin yardımıyla İştar yeniden canlanır, ancak ölüler dünyasının kuralı odur ki, kendi yerine bir kurban bırakmadan hiç kimse yaşa-ma geri dönmeyecektir. İş-tar yukarıya geri döndü-ğünde, kocası çoban Tam-muz'un yaşadığı Kullab'a gider. Temmuz (Sümer-lerde Dumuzi), onun yok-luğuna yaz tutmak bir yana, hükümdar olmanın zevkini çıkarmaktadır. İştar ona "ölümün gözü"yle bakar ve onu hiç bir zaman dönmeyeceği ölüler aleminin demonlarına teslim eder. Cehennem burada yalnızca ölümün hüküm sürdüğü bir bölge değil, aşk ve doğurganlık tanrıçasını tutsak ettiğinde, dünyada kuraklık ve kısırlığa da yol açabilen bir güçtür. Mezapotamya "demonları" genellikle tanrılardan daha az saygınlığa ve güce sahip ikincil derece düşman ruhlardı. Zaman zaman Tiamat'ın zürriyetinden oldukları kabul edilse de, daha sık olarak üst-tanrı Anum'un çocukları olarak düşünülür-

lerdi. Dehşet verici Anunnaki'ler ise cehennemdeki ölülerin gardiyanlarıydı..." şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Babil Hukuku: Hammurabi'nin yasalarının ortaya çıkmasıyla Babil Hukukunun da öne çıktığı görülüyor. Yasalar genellikle 2.25 m yüksekliğinde bazalt taştan "dikmetaş"lara yazılır. Hammurabi'nin uyguladığı yasa metni üç parçadan oluşmuştur. Araştırmacılar Hammurabi yasalarında Hakim ve görevlilerin yeminlerine rastlayamayınca bu yasaların tamamen kanun olduğunu tanımak istemiyorlar. Hammurabi yasalarındaki ölüm emrine karşılık daha sonra kral olan Ammi-saduka, karşı bir yasa hazırlamış ve yasayı bir fermanla duyurmuştur. Yasalarla ilgili şart kipi tarzında yazılan bazı maddeler ise "...(1) Eğer bir kişi bir başkasını ölüm cezasına çarptıracak bir suçla itham eder ama kanıtlayamazsa, suçlayan kişi ölüm cezası alır. (22-23) Eğer bir kişi hırsızlık yapar ve yakalanırsa, o kişi ölüme mahkum edilir. Hırsız yakalanmazsa, soyulan kişi bir tanrı huzurunda neler kaybettiğini resmen ilan eder ve hırsızlığın meydana geldiği kent ve kentin reisi, kaybolan malı kişiye tazmin eder. (153) Eğer bir kadın, diğer bir erkek için kocasının ölümüne sebep olursa, o kadın kazığa gerilir. (195) Eğer bir oğul babasına vururs a, eli kesilir. (198) Eğer bir avi-lum bir mar-avi-lum'un ["avilum'un oğlu"] gözünü çıka-rırsa, onun da gözü çıkarılır. (197) Eğer bir avilum bir muş-kenum'un gözünü çıkarır veya kemiğini kırarsa, bir gümüş mina öder. (202) Eğer bir avilum kendinden yaşlı bir avilum'un yanağına vurmuşsa mecliste manda kuyruğuyla 60 defa dövülür. (229-230) Eğer bir inşaatçı bir avilum için yaptığı evi dayanıklı

Til-Barsib sarayı duvar kabartmalarından

yapmamış ve sonuçta yapı çöküp, sahibini öldürmüşse, inşaatçıya ölüm cezası verilir. Eğer ev sahibinin oğlunun ölümüne neden olmuşsa, inşaatçının oğlu da öldürülür..." şeklinde açıklanmıştır.

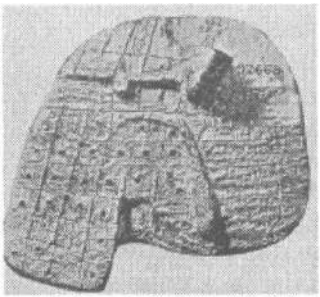
Babillerde Matematik: Araştırmacılar Babillerin kullandıkları matematiğin son derece karmaşık bir sistem olduğunu belirtirler. Matematik ile ilgili kaynak tabletlerin bulunmaması Babillerde kullanılan matematiğin kökenine inilememiştir. Ter-harmal'de bulunan tabletler okul tabletleri olarak kayıtlara işlenir. Bu tabletler eski Babil dönemine aittir. Koruma altındaki tabletlerde çarpma, bölme, kare ve karekök hesapları; küp, küplerin kökleri ile ilgili şekiller gösterilmiştir. Tablo şeklinde hazırlanmış tabletler dışında cebir ile ilgili anlatımlar da görülmüştür. Babillerin kullandıkları matematiğin tamamen cebir ile iç içe olduğu belirtiliyor. Susa kentinde bulunan tabletlerde denklemlerle ilgili ifadeler görülmüştür. Babil matematiğinde birimler altmış ve katlarıyla ifade edilmiştir. Matematik sisteminde semboller ağır ve hantal, sıfır için ise herhangi bir sembol geliştirilmemiştir.

Babil'deki semtler: Araştırmacılar yaklaşık İ.Ö.II binli yılların sonlarında kral Nabukadnezar II dönemine kadar kentin etrafını koruma amaçlı duvarlar süslediğinde surların içinde yaklaşık on semt olduğunu belirtiyorlar. Yani kentin on parçaya bölündüğü açıklanıyor. Bu semtlerin on adet olmasının kaynakları o dönemde tüccarların kendi aralarında uyguladıkları bir adlandırma olduğu belirtilmektedir. Tüccarların kenti bilmeden bölümlere ayırdıkları ve her bölümün karşılığının da tabletlerde adlarının geçmesi kentin semtlere ayrıldığına bir işaret olarak tanımlandı. Kentteki semtlerle ilgili bilgi veren en nesnel belgenin "Tintir" adlı (V-92-104) kodlu belgedir. Tantir tableti kendin içindeki semtlerin adlarını sıraladığı gibi semtlerin sınırlarını belli eden kapı, tapınak ve ırmaklardan oluştuğu ileri sürülen iki önemli noktadan söz eder.

Semtlerin Fırat nehrinin her iki yakasında da yayılmış olduğu belirtilir. Fırat'ın doğu yakasında 6 semt batı yakasında da 4 semt bulunmaktadır. Doğu yakasındaki semtlerden üçü kentin diğer adlarından oluşmuştur. Bunlar Eridu (Ya da Tantir), Şuana ve Ka-dingirra adlarını taşırlar. Bu semtlerin belli sınırlar içinde olmasını kentin "Çarşı kapı ve Büyük kapı" arasında bulunduğu ifade ediliyor. Bazı metinlerde Kumar adlı bir semtten de söz edilir. Ka-dingirra semtinde kral sarayı bulunurdu. Diğer semt adları da Sümer ve Akkadlar dönemindeki kent adlarının kullanılmış olduğu görülür. Kuara (Kumar), Kullab ve Tuba. Kuzeybatıdaki semt Bab-Lugalira adıyla bilinirdi. Bab-Lugalira'nın anlamı da "Lugalira tanrısının kapısı"dır.

Babil'de gözlemevi: Araştırmacılar Esagil tapınağındaki ayinlerin etemenanki (ziggurat) tepesindeki özel odada yapıldığına dair bilgiler sunmaktalar. Zigguratın tepesindeki odada bulunan kocaman bir yataktan da söz ederler. Araştırmacılar "Kutsal evliliğin" bu odalarda yapılmış olduğunu belgelemeye çalışırlar. Heredots'un bu evlilikten söz ettiğini biliyoruz. Neo-Babil dönemindeki Zigguratların aynı zamanda gökbiliminde kullanılan gözlemevlerinin olduğu ileri sürülür. Yeni yıl törenlerinde dönemin bilim adamları gelecek yılda olabilecek olayları saptayabilmek için Zigguratların tepesindeki özel odalarda gök hareketlerini gözlem altına alırlardı. Laouvre müzesinde koruma altında bulunan "esagil tablet"indeki ifadeler bu çalışmaları doğruluyor gibi. Hatta Marduk'un yatak odasından bir merdivenin gözlemevi olarak kullanılan odaya bağlandığı da belirtilmektedir. Dönemin bilim adamları dünyanın kozmik merkezinin Babil olduğunu ele almışlardı. Zigguratların yapımı buna bir örnek olarak gösterilmişti. Buna göre dağ gibi yükseklere çıkılacak ve yeraltındaki su yataklarına kadar temeller derinliğe inecekti. Bu da evrenin dengesinin hesaplamasına yarayacak ma-

tematiksel bir yoldu. Babillerde yapılan dört katlı Zigguratların karşılığı Sümerlerde dört düşünsel metnin karşılığı olarak tanımlanmıştır. "E-temen-an-ki" sözcüğü evrenin simgesi olarak tasarlanmıştı. Bu sözcüğü oluşturan köklerin anlamları ise; "e": Ev ya da tanrılara tapınma için yapılan tapınak anlamında kullanılırdı, "temen": Ziggurat'ın temelinin oturtulmak istendiği platformun adı olarak belirtilmiştir. Yapı dengesinin uygulanan temel tarafından tutulduğunu ele alırsak onların düşüncesine göre de Babil evrenin merkezindeki denge olarak belirtilecekti. "an": gökyüzü için kullanıldığı öne sürülen bir sözcüktü. Bu da Sümer tanrısı An(u)nun ilgi alanındaki bir düşünceydi. "ki" yeryüzünün altında olduğu düşünülen "altdünyayı" belirtmektedir. Onlara göre gezegenimiz "insanların dünyası" adını taşıyan Apsu üzerinde yüzen bir disk şeklindedir.

Asurlulara ait bir savaş başlığı

Babil İsyanı: Araştırmacılar Asurbanipal'ın yoğun olduğu bir dönemde Elamlılarla uğraşırken Babil kralı olan üvey kardeşi Şamaş-şum-ukin'in de Asurbanipalı devirme planlarını uyguladığını belirtiyorlar. Şamaş-şum-ukin Babil krallığının egemenliği altındaki Arami beylerinden vergi alarak kendi siyasal harcamalarına kullanıyordu; Ancak Asur krallığına da Aram beylerinin vergi ödemek istemediklerini bildirir. Bu tür politik düşünceler içinde olan Şamaş-şum-ukin, bir taraftan da Elam bölgesindeki Med krallarıyla siyasal anlamda gizli iletişimler içindeydi. Ancak unutulan bir şey vardı, o da Asurbanipal'ın üvey kardeşinin ona karşı düzenlemek üzere olan komplosunu ajan-ları tarafından yakından takip etmesiydi. Sonuçta Asurbanipal Babil'deki kardeşine saldırmış, kardeşi de kendi sarayını ateşe verdiği gibi köleleri ve cariyeleriyle bir-likte intihar etmiştir. Şamaş-şum-ukin'in isyanı kay-

bedip, intihar ettiğini araştır-macı Berossos (İ.Ö.320-280) ayrıntılı olarak kaleme alınır.

Babil kulesi: Bak Ziggurat.

Balası: Asur kralı Asarhadon'un güvendiği bilge adamlardan biridir. Balası'nın Asarhaddon'un oğlu Asurbanipal'ın da eğitmeni olduğu anlatılır. Bu bilge adam krallığa karşı duydukları endişeyi "Kral efendimiz bizi mazur görsün-ama kralın bir gün bezgin olması (ve) yemek yememesi yeterli değil mi? Daha ne kadar sürecek? Bu artık kralın yemek yemediği üçüncü gün; Kral fakir bir adam mı? Aybaşı olur olmaz ve ay gözükür gözükmez (kralımız inşallah diyecektir ki) 'oruç tutmak istemiyorum. Aybaşı oldu artık. Ekmek yemek ve şarap içmek istiyorum'..." şeklinde ifade etmeye çalışmıştı.

Balvat: Bak İmgur-Enlil ya da Ikur-Enlil.

Balawat mamu tapınağı: Bak Mamu tapınağı.

Bamah: Aram kralıdır. Arkeolojik kazılarda bulunan bir tablette bazı adları yazılmıştır. Bu krallar Gabbar, Bamah, Kayan adını taşıyorlar. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Bantiu: Salmanasar V'in eşidir. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında bilgi verilemiyor.

Bardiya: Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Ahemeniş hanedan" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 522 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.

Bargun: Urartuların bölgesinde yer aldığı belirtilen bir kent. Salmanasar I Urartular üzerine yaptığı askeri saldırıda bu kenti ele geçirerek haraca bağladığını belirtir. Çağın gereksinmeleri gereği krallar kuşattığı yerlerdeki ganimetlere haraç gözüyle bakar ve daha sonraki yıllarda da bunun tekrarını yaparlardı. Salmanasar I bu kuşatma hareketini bir yazılıtaşta kendini göklere çıkarırcasına belirtmişti. Mezopotamya bölgesinde hüküm sürmüş krallar yaptık-

ları askeri savaşlardan sonra halka rapor şeklinde yazılı taşlarda zaferlerini anlatarak onlara hesap verir gibi bir davranış sergiliyorlardı.

Barrakab: Panamuva II'nin oğludur. Şam'al kentinin kralı oldu.

Bavian yazıtı: Asurlar döneminde kral Sanherib tarafından yazdırılmış olduğu belirtilen bir yazıttır. Sanherib'in küçük oğlu öldürüldüğünde Babil'i inanılmaz derecede yakıp yıktı. Bu saldırıyla ilgili yazdırdığı Bavian yazıtında "...Ferhine karar verdiğim Babil'in üstüne doğru hızla yürüdüm. (...) şehri ve evleri tepeden tırnağa yakıp, yıkıp, ateşe verdim. Ne kadar iç duvar, dış duvar, tapınak ve tanrı, tuğladan ve topraktan yapılmış Ziggurat varsa hepsini yerle bir edip, Fırat'a attım. Şehrin ortasında kanallar açtırıp, her yeri su altında bıraktım ve binaların temelini yıktım. Şehre tufanın vermediği kadar zarar verdim. İleride bu şehir, tapınakları ve tanrıları unutulsun diye onları suyla yok edip, çayıra dönüştürdüm. Babil'i yıktıktan, tanrılarını ezdikten ve halkı da kılıçtan geçirdikten sonra, şehrin bulunduğu toprak temizlensin diye onu Fırat'a ve oradan da denize kadar taşıdım. Tozu Dilmun'a (Bahreyn adası) ulaştı. Tanrım Aşur'un ruhunu rahat ettirmek için, halkların onun gücü karşısında eğilmesi için, en uzaktaki halklara göndermek için Babil'in tozunu savurdum ve bir kısmını da Yeni Yıl Tapınağında muhafaza ettim..." şeklinde bir açıklama yaparak halka ne kadar zülüm ettiğini belirtmektedir. Kaynaklarda Tevrat'ta adı geçen Yerem-ya'nın Nabukadnezar'ın yıkımını anlattığı kehanetini Sanherib'in Bavian adlı yazılıtaşta belirttiği yıkım ifadelerinden yararlanmış olabileceği ifade edilmektedir. Yeremya 51, 42, 43 bablarında "...deniz basacak Babil'i, kabaran dalgalar örtecek; kentleri viran olacak, toprakları kimsenin yaşamadığı, ge-

İştar tapınağının kapısındaki Marduk ejderi

lip geçmediği kurak bir çöle dönecek..." şeklinde ifade eder.

Bazaa: Bak Peşkaldaramaş.

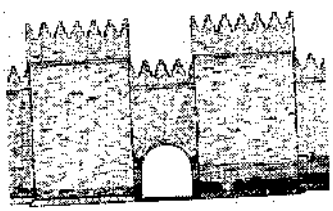
Bazaia: İ.Ö.1649-1622 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Bazi hanedanı: Kaynaklarda egemenlik sürdüren çeşitli kralların "Bazı " adlı bir Hanedanlık oluşturdukları belirtiliyor. Ancak Hanedanlığın nitelikleri hakkında ne yazık ki belge yetersizliği nedeniyle ayrıntılı açıklaması yapılamıyor.

Beka vadisi: Vadi Brisa'da bir bölgedir. Asur kralı Nebukadnezar II bu vadide kendisini halkına ve ondan sonra gelecek krallara karşı kahraman olarak göstermek için iki kabartma yaptırır. Bunlardan birinde bir aslanla dövüşürken diğerinde de bir sedir ağacını tek başına devirirken gösterilmektedir.

Bel-şimanni: Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Ahemeniş hanedan" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 482 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.

Bel: Asurlar döneminde bir kral olduğu anlatılır. İ.Ö.709-705 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor. Bel'in Akkadlardaki sözcük anlamının "Lord ya da Usta" şeklinde tanımlanmış olduğu belirtilmektedir. Bu adın daha sonra Babil'de çeşitli krallara ve tanrılara da verildiği görülür. Bel'in Kadınsı formda da ele alındığı belirtilmektedir. Bak Bel.

Kalhu"ekal-maşarti"si

Bel: Babil tanrısıdır. Asurlular tarafın-dan da tapınılmıştır. Tevrat'ta tanrıça Astarte (İştarın Kenanlılara göre adı) daha sonraları "Yahve İştar" olarak tanımlanır. Bu tanrıça tanrı Baal ile olan nişanlılık devresindeki ilişkileri tabletlere işlenmiştir. Yahve Astarte'yi kendisine eş yapmak için ağır ültimatomlar verir. Tevrat'ta bu tanrı ile ilgili geniş açıklamalar var. İşaya-bab 46/1-2 bölümde "...bel çöküyor, Nebo eğiliyor: putları hayvanlar üzerinde ve beygirler üzerinde; taşıdığınız o şeyler bir ağırlık oldu, yorgun hayvana yük oldu... yükü kurtaramadılar ve kendileri de sürgüne gittiler..." şeklinde açıklamalar var. Bel Akkadca (275; Lu) "Lord" veya "Usta" şeklinde ifade edilmektedir. Gerçek bir isimden ziyade bir başlıktır, Babil inancında kadınsı formda çoğu tanrılara bu ad verildiği gibi krallar da bu adı kullanmışlardı. Kadınsı form, 'Hanım, hanımınki' biçiminde betimlendi. Bel adı Yunan mitolojisinde Belos ve Belus olarak belirtildi. Bel, Babil Tanrısı Marduk ile özdeşleştirilerek Asur ve Babil inancında bazı kişisel adların olmasına da neden oldu.

Bel-eter Agibi: Egibi ailesinden adını alan "Egibi topluluğu"nun kurucusu olarak belirtiliyor. Topluluğun İ.Ö.690 yılında kurulduğu ve İ.Ö.581 yılında da ekonomi anlamında geniş yelpazeli bir görev yaptığı söyleniyor. Torunu Şulaia ise Babilin yeni yapılanmasında önemli bir konumda bulunmuştu. Bak Egibi.

Bel-bani: Bak İşkibal.

Bel pahiti: Asur dilinde bölge yöneticilerine verilen ad.

Bel-harran-belu-usur: Salmanasar III döneminde çevresi olan güçlü bir adamdı. Sarayın tellalıydı. Krala karşı General Dayan-Assur ve Şamşi-İlu desteğiyle ayaklanma başlattı.

Belih: Mezopotamya bölgesinde mitolojilere, dinlere ve tufanlara konu olana Fırat nehrinin bir koludur.

Bel-ibni: Dokuzuncu Babil hanedanı kralıdır. İ.Ö.702-700 tarihleri arasında hüküm sürdü. Sanherip tarafından Babil'e

tayın edilir ancak Elamlılarla ittifak yapmak istediği için tahttan indirilir.

Beltia: Asur'da tapınılan bir tanrıçadır. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Belsazar: (Ya da Bel-şar-ussur) Babil kralı Nabonid'in oğludur. İ.Ö.539 civarında hüküm sürdüğü belirtiliyor. Babası tarafından krallık eğitimi gördü. Belsazar'ın gördüğü krallık eğitimi Nabonid'den sonra Babil sarayında gelenek haline geldi. Kral bir ordunun başında kuzeybatı Arabistan'daki Taima vahasında on yıl kaldı.

Bel-şar-ussur: Bak Belsazar.

Bel-şalti-nannar: Nabonid (Nabonidus)un kızıdır. Asıl adı En-nigaldı-nanna olarak bilindi. Bel-şalti-nannar, tabletlerde daha önce çevirisi yapılan adı olduğu şeklinde ifadelerin yer aldığı kaynaklar var. Nabonid kızını Entu (tapınak rahibesi olarak kullanılmıştır) olarak unutulmuş bir geleneği canlandırıp, tapınak rahibesi yaptı.

Belu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Belu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

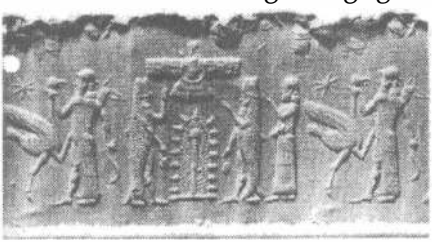
Belu-bani: İ.Ö.1700-1691 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Berossos: (Ya da Berossus) Babil'de yaşamış olan bir Marduk rahibinin adı. (Kaynaklarda Babil sözcüğü olan Bel Usur'un Yunanca dilindeki adı olduğu şeklinde ifadeler de var.) İ.Ö. Dördüncü bin yılda Berossos'nun Babil kentinde Marduk (Bel)'in rahibi olduğu belirtiliyor. Yunan dilinde kayıp olduğu ileri sürülen üç eser yazdığı tartışılıyor. Ancak bazı kaynaklarda bu eserleri Alexander

Polyhistor'un eserin bir kopyasını çıkardığı ifade edilir. Daha sonraki yıllarda da yani İ.S.37-38 yıllarında Yahudi bir tarihçi olan Joseph ben Matthias (Josephus kilisesinin de kurucusu) ile İ.S.342 yılında ölen rahip Eusebius için kaynak olarak ele alınınca Yunanlılar Berossos'un bu düşüncelerini Babil hakkında bilgi edinmek üzere kaynak olarak değerlendirdiler. "Babyloniaka" adlı eserinde tufan ile ilgili önemli bilgiler verir. Bu eserde yaratılışın ilk dönemlerindeki açıklamalarla denizlerden çıkıp gelen yaratık olan "Oannes" ve "balık-canavar"ların mitolojik öykülerine yer verir. Yaşlandığı dönemlerde Ege'deki Cos'a göç etmiş ve nerede olduğu bilinmeyen bir astroloji okulu kurmuştur. Ancak araştırmacılar Babil'de yaşayan Berossos ile Ege'deki Cos'ta yaşayan Berossos'un aynı kişiler olamayacağı hakkında bilgiler vermektedirler.

Bet-Ammon: Asur kralı Sanherip tarafından askeri seferler sonucu ele geçirilen bir beylik. Bu beyliği kuşatıp Asur topraklarına katar. Bet-Ammon beyliğinin güçlenerek Asur krallığına korku saçmış olduğu tahmin edilmektedir.

Biblos: Fenikelilerin liman kentlerinden biridir. Asurlar döneminde bir krallıktı. Asurluların baskı ve saldırılarıyla haraca bağlandığı gibi Fenikelilerin Kıbrıs'tan getirdikleri bakır madeninin bir kısmını da Asurlulara vermek zorunda kaldılar. Asur kralı Tiglat-pilesar III'un baskıları sonucu vergi ödemeye razı olan bu krallık daha sonraki dönemlerde Asur kralı Sanherip tarafından askeri seferler sonucu tamamen kuşatılmışlardır.

Bir duvar kabartması

Bingöl: Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti haritasında yer alan bir kenttir. Bu kent 8.125 metrekarelik bir alana yayılmıştır. 1844 yılında Erzurum ilinin Palu ilçesine bağlı

Ninurta tapınağında bir taşın üzerinde kabartması yapılan Asurnasırpal.II'nin bir tasviri

"Çevlik" adıyla bir nahiye olan Bingöl, daha sonraki tarihlerde "Çapakçur" adıyla aynı yerde ilçe haline dönüşür. 1936 yılında da Bingöl adıyla il konumuna getirilir. Bingöl adının bölgede irili ufaklı göllerin bulunması nedeniyle verildiği söylenir. Yaklaşık İ.Ö.2100 yılları civarında "Romuk" Türklerinin eline geçen kent uzun bir süreden sonra yani İ.Ö.1360 civarında Asurluların eline geçer. İ.Ö. 600 yılına kadar bu kent Asurluların egemenliğinde kalmıştır. Daha sonra yani İ.Ö.600 civarında Medler bu kenti kuşatarak egemenliklerine alır. İ.Ö.327 yılında ise Büyük İskender bu kenti kuşatır. Daha sonraki yıllarda Bingöl kenti Roma ve Bizanslıların defalarca saldırılarına uğrar. İ.S.720 civarında ise "Hozarian" krallığı bu kenti kuşatır. 1502 yılında ise Akkoyunluların saldırılarıyla kent ilk defa Türklerin eline geçer. Ancak Akkoyunlular İran şahı Şah İsmail'e yenildikten sonra kent 1514 yılında Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in çaldıran seferi sırasında yeniden ele geçirilir.

Bitlis: Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan bu ilin yüzölçümü 6.707 kilometrekaredir. Van gölünün kıyısında yer alır. Kentin ne zaman kurulduğu bilinmiyor, ancak Büyük İskender'in komutanlarından biri olan Badlis'in bu kenti kuran kişilerden biri olduğu tahmin edilmektedir. Çeşitli tarihsel kaynaklar ve kent ile ilgili bulunan arkeolojik belgeler bölgenin çeşitli krallıklar tarafından kuşatılmış olduğu ifade edilmektedir. Anadolu'da önemli izler bırakan Urartu uygarlığı burada başlamış, Asurlar, Selüzidler bu kente egemen olmuşlardır. Halife Ömer'in desteğiyle Arapların egemenliği altına giren kent Malazgirt zaferinin ardında Türk beyliği olan Dilmaçoğlu tarafın-

dan kuşatılır. Tarihsel belgelerden de anlaşıldığı gibi kent, Moğollar, Selçuklular, Eyyübiler ve Artukoğullarından sonra Osmanlıların egemenliği altına girer.

Bitanu: (Ya da bitu) Asur dilinde sözcük anlamı "ev"dir. Küçük evlere bitanu büyükçe yapılan evlere de babanu adı verilmekteydi. Osmanlıca bitanu, "birun" olarak gösterilmiştir.

Bit-Adini: Hitit kralıdır. Krallığı sırasında Aramlılara boyun eğmek zorunda kaldı. Suru kenti kralıdır. Asur-kralı Asur-nasirpal II tarafından görevinden alındı. Bu kral Suru kentindeki iç ayaklanma sonucunda kral olmuştu.

Bit hilani: Çok katlı yapı türüne verilen bir ad. Cephe kısmında direkli geçit ve geçitlerin arkasında bulunan salon ve etrafındaki odalar topluluğuyla enine yapılmış yapıdır.

Bit-Dakuru: Kaldelilere bağlı bir aşirettir. Bu aşiret Kaldelilerin en büyük aşiretiydi. Borsippa'nın güney kısımlarında yaşarlardı. Kabilenin en ünlü beyi Marduk-apla-iddin (Merodah-baladan) adında biriydi.

Bit-Yakin: Kaldelilere bağlı bir aşirettir. Babil'de etkili oldukları söylenir. Bu aşiret Kaldelilerin büyük aşiretleri arasındaydı. Elam sınırı yakınlarındaki Dicle nehrinin kıyılarında yaşarlardı.

Bit-redüti: Sanherib'in (Sin-ahhe-riba) Ninive'deki sarayının prens/veliaht dairesine verilen ad.

Bitu: Kaldelilerde bir nevi devletçilik anlayışı. Araştırmacılar buna aşiret devletçiliği adını vermişler. Aşiret içinde sözü geçen ya da güçlü olduğu söylenen bazı şeyhler kendilerini kral konumunda görürlerdi.

Bit-akitu: Babil'de kutlanan bir bayram. Nebukadnezar'ın yazlık sarayının büyük doğu duvarının dış surlarıyla kentin surları arasında kalan bölgede yeni yıl bayramı olarak kutlanıyordu.

Bit-Silani: Bir aşiret adı. Asur ordusu tarafından yenilerek Arrafa eyaletine bağlandı. O sırada Asur kralı Tiglat-pilesar III egemenlik sürdürüyordu.

Bit-Sa'alli: Bir aşiret adı. Asur ordusu tarafından yenilerek Arrafa eyaletine bağlandı. O sırada Asur kralı Tiglat-pilesar III egemenlik sürdürüyordu.

Bit-Zamani: Aramilere bağlı bir kabiledir. Diyarbakır topraklarında yaşadıkları belirtilmektedir.

Boğazköy: Hititlerin yaşadıkları bir kent. Burada yapılan arkeolojik kazılarda Asurlarla ilgili bazı belgeler ele geçirildi. Bulunan belgelerin çoğu Asurların ticari belgeleri niteliğindeydi. Bulunan belgeler Asur tüccarlarının Hititlerin yaşadıkları bölgelerde kurdukları ticari kolonilerine bir örnek olarak gösterilmektedir. Boğazköy ile ilgili geniş detaylar Ali Narçın'ın "A'dan Z'ye Hitit" adlı eserinde yer alacaktır.

Budge E.A Wallis: İngiliz arkeologdur. 1887-1891 tarihleri arasında Ninive kentinde kazılar yaptı

Burned Building: (Türkçe adı Yanık Saray olarak bilinir). Bu sarayın Kalhu kentindeki Nabu tapınağının güney kısmında yer aldığı belirtilmektedir. Reformcu kral Şarrukin II döneminde restore edilerek kullanılır hale getirilir. Bazı kaynaklarda Kalhu tapınağının bir bölümü şeklinde belirtilmektedir.

Burna-Buriş I: (Burnaburiasch şeklinde de yazıldığı görülür.) Kassitler soyundaki Babil kralıdır. Asur kralı Asurubalit I ile yaptığı ittifak anlaşmasından sonra kızı Muballitat-Şerua ile evlendi. Evlenmesinin nedeni Asurlularla Babil krallığının akrabalık bağlarının pekiştirilmesi içindi. Düğünleri son derece görkemli olarak yapılmıştır.

Burna-buriş.II: Babil kralıdır. İ.Ö.1369-1345 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtiliyor. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1375-1347 tarihlerinin yazıldığı görülmektedir.) Mısır firavunu Amenophis III ile mektuplaştığı anlaşılmıştır. Arkeologlar bu mektuplara "Tell-el-amarna mektupları" adını taktılar.

C

Campbell Thompson: İngiliz arkeolog.1929 yılında Ninive kentinde çeşitli kazılar yaptı.

Cebel-i Maklub: Bak Muşri.

Cella: Tapınaklardaki ezoterik oda. Kutsal malzemelerin saklandığı bölüm olarak da belirtilir. Bu odalara tanrıların yontuları konarak saklanırdı. Görevli rahiplerden başkası giremezdi.

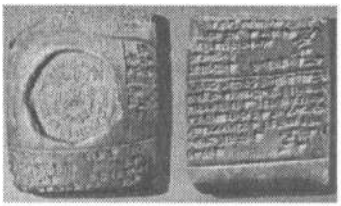
Cervan: Asurlular tarafından yaptırılmış bir sulama kanalının adıdır. Bu sulama kanalı kral Sanherip tarafından Zap nehrinin bir kolu kapatılarak yapılmıştır. Sulama kanalının amacı bağ ve bahçelerin su ihtiyacını gidermek içindir.

Cezire: Asurların yaşadığı bir bozkır. Dicle nehrinin doğu yakasında yer alır.

Cyrus.II: Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Ahemeniş Hanedan" kralıdır. İ.Ö.538-530 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.

Ç

Çivi yazısı: Asurluların kullandıkları bir yazıdır. Bu yazının çözümü İ.S.18.yüzyıla denk düşer. Danimarka kökenli doğu uygarlıklarının araştırmacısı olan Carsten Niebuhr'un bulduğu tabletlerle bu yazının varlığı anlaşılmıştır. Yazı çözüldükçe bazı bilgiler de ortaya çıkmıştı. Önceleri yazının çözümü için İncil'de belirtilen kral adlarına ulaşıldı. Bu adlar Sargon, Asarhaddon ve Sanherib dışında adı İncil'de geçen İsrail kralı Jehu'nun isim karşılıkları bulunarak çözülmüştü. Dilbilimci Ravlinson'un dışında Edward Hincks, W.W.Fox Talbot ve Jules Oppert, bu yazının çözümü için emek harcayanlardandır. Antikçağ'da

Çivi yazısıyla yazılmış arazi bağış belgesi-ön ve arka yüz

Mezopotamya bölgesinde (Dicle ile Fırat nehirlerinin arasındaki bölge.) yaş kil tabletleri üzerinde çivi formunda bir yazı gelişti. Bulunan bu yazı çeşidi Asurlar, Medler, Persler tarafından korunması paralelinde dinsel bir kökdenciliğin olabileceği tartışılıyor. İlk dönemlerde çivi şekline benzeyen işaretler anlam ve ses değeri bakımından ideogramdı. Dilin zaman içinde gelişmesiyle şekillerde olduğu gibi göstergelerde de farklılıklar görülmüştü. Göstergelere yüklenen anlamların çeşitli olması kelimelerin açıklığa kavuşması gerçeğini oluşturdu. Wikipedia'da çivi yazısıyla ilgili şu bilgiler yer almaktadır. "...Tarih yazı ile başlar. İlk yazı türü çivi yazısıdır. Taşların ya da toprak tabletlerin üzerine resimler ya da harfler ile özel bir teknikle yazılır. Bu yazı türü papirüsün bulunması ile son bul-muştur. Yazı, en genel tarifiyle, ağızdan çıkan seslerin, dolayısıyla sözcüklerin, kulak ya da jest yardımı olmaksızın, gözle görülebilen, bazen de dokunulabilen işaretler halinde biçimlendirilerek kaydedilmesini sağlayan araçtır. Kilden yapılıp, pişirilerek sertleştirilmiş ve çoğunlukla üzerleri şekillere ayrılmış, çeşitli formlardaki "calculi" veya hesap taşlarının her biri farklı bir nesneye karşılık geliyor ve ticareti yapılan malların türü ve ölçüsü hakkın da bilgi veriyordu. Diyelim ki, Sümer'deki Uruk şehrinden biri, Elam'ın Susa kentindeki başka birine üç testi susam yağı göndermek istiyor. Bunun için Sümerli yağ yerine kullanılan sembollerden üç tane alıp, bunları bir ipe geçirerek bağlıyor, bir başka kil topağı ile de mühürleyip, malının güvenliğini sağlıyordu. Bazen de bu sembolleri yumuşak ve nemli bir kil topağıyla sararak, içi görünmeyen bir top haline getiriyor ve her tarafını mühürlediği bu topun üzerine içindeki sembol sayısı kadar da şekillerini basıyordu. Malı getiren kişi, bu

"makbuz"u Susa'daki kişiye iletmek zorundaydı. Böylece oradaki ticaret ortağı, ilk bakışta malın türü, miktarı ve gönderen kişi hakkında bilgi sahibi oluyordu. Şüphelendiği bir durumda ise, topu kırarak, içindeki sembollerle elindeki malı karşılaştırabilirdi. ..." şeklinde ifadelere yer verilmiştir

D

Daduşa: Eşnunna kökenli biri olduğu belirtiliyor. Şamşi-Adad'ın çağdaşıdır. Yaşadığı döneme ait bir yasa tableti bulunmuştur. Yasa tabletinde coğrafya, zooloji, botanik bilimlerinin dışında matematik ile ilgili bilgiler yer almıştır. Araştırmacılar bulunan tabletlerin yazıcılık okuluyla ilgili öğrencilerin yaptıkları kopyalar olduğu şeklinde ifade ediyorlar. Tarihsel belgeler zaman ilerledikçe son derece ezoterik bilgilerin ortaya çıkmasını sağlıyor. Arkeolojik kazılarda elde edilen eski dönem uygarlıklarıyla ilgili bulunan kaynak niteliğindeki belgeler; bilim tarihinin çok eskilere dayandığını belirtmektedir.

Dagan: Sümer tanrısıdır. Mitolojide çiftçi tanrı olarak tapınıldı. Sümerlerde olduğu gibi Mezopotamya bölgesi dahil, tüm yakın doğu kentlerinde bu tanrıya tapınılmıştır. Dagan'ın Ugarit'teki Baal (Hadad) tanrısının babası olarak kabul edilmiş olduğu anlatılır. Ancak yüce tanrı olarak bilinen El'in katında ikinci sırada yer alırdı. Babil'de ise İ.Ö.1500'lerde bitki tanrısı olarak öne çıktığı görülür. Erken tarihte ise Sümerlerde Enlil ile bağlantılı olarak tapınılmıştır. Bazı kaynaklarda İşhara'nın eşi bazı kaynaklarda da Tanrıça Şala'nın eşi olduğu ifade edilir. Asur'da kral Şamsi Adad I, bu tanrının kültünü yüceltir, ona sığınır ve adına tapınaklar yaptırır. Şamsı Adad I, Dagan adına yaptırdığı tapınağa "Merasim hediyeleri evi" anlamında tanımlanan "E-kisiga" adını vermiştir. Babil mito-

lojisinde bu tanrının tanrı Enmerşarra'nın yedi çocuğunu sınırsız bir kölelikle cezalandırarak yeraltında tuttuğu anlatılır. Bazı yerlerde "balık" tanrısı şeklinde ifadeler yer almışsa da araştırmacılar bu tanrının balık tanrısı olduğunu kabul etmiyorlar.

Dagara: Zagros dağlarının eteklerinde bulunan bir krallıktı. Bu krallık kendisini düşmanlarından korumak ve güvenceyi sağlamak amacıyla "babit" boğazını taşlarla kapatmıştı. Bunu bahane eden Asur kralı Asur-nasirpal II, Dagar krallığına saldırdı ve yerle bir etti. Bu kent krallığının bulunduğu yerin yakınında da yeni bir kent kurdu.

Daian-Asur: Asur kralı Salmanasar döneminde ordu komutanıdır. Bu komutan Salmanasar III'ün Urartularla yaptığı ve Urartu kralı Serduri (Sarduri) dönemindeki savaşa katılmamasından dolayı Asur ordusunu yönetir. Bu dönemde Asur içinde ayaklanmalar başlamıştı.

Dakkuru: Babil krallık politikasında Aram ve Kalde aşiretlerinin bulunduğu bölgeleri eyalet sistemi haline getirmişti. Bu eyalet sisteminin adı "dakkuru" olarak tanımlanmaktadır. Bölgede bulunan aşiretlerin adı eyaletlerin adı olarak kullanıldı. Bu aşiretler Akkad'ın en büyük federasyonunu oluşturuyordu. Bu federasyonda Tiros, Sidon, Arvad ve Asdos'un kralları da yer alıyordu. Adı geçen aşiretler ise Pukudu, Dakkuru, Gambulu ve Amukkanu'ydu.

Damaskus: Arami kent devletine bağlı bir krallık. Günümüzde Şam'ın bulunduğu yer.

Damiq-iluşu: Bak damqi-iti.

Damqi-iti: Babil "A" olarak kodlanan krallar listesinde bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kralın 36 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Arkeologlar tarafından "B" olarak kodlanan krallar listesinde "Damiq-luşu" şeklinde belirtilmiştir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Damiq-iluşu'nun

(14616) kodlu Asur krallar "sinkronistik" listesinde adı "Adasi" olarak gösterilmektedir.

Darende: (Yüzölçümü 1540 metrekaredir) Malatya ili sınırlarında Hititlerin yaşadıkları bir bölge. Darende; Timelkia, Tiranda, Tiryandafil, Derindere adlarıyla da tarih yapraklarında yer alır. İlçe 1934 yılına kadar Sivas iline bağlı bir konumdayken, coğrafik konumlar nedeniyle Malatya iline bağlanmıştır. Burada yapılan arkeolojik kazılarda çeşitli yazıtlar ele geçirilmiştir. Malatya'nın en büyük ilçelerinden biridir. Eskiden Fırat nehri üzerinden kervanların geçtiği Tohma vadisi üzerinde kurulmuştur. Araştırmacı tarihçiler Darende'yi Malatya kentinin giriş kapısı şeklinde tanımlarlar. Eski tarihte Asurlular, Persler ve Romalılar bu beldeyi kuşatarak topraklarına katmışlardı. Halife Ömer döneminde Müslümanların eline geçer. 1517 yılında Yavuz Sultan Selimin Mısır seferi sırasında Darende'yi Osmanlı topraklarına kattığı belirtilmektedir. Zengibar kalesiyle daha çok tanınan Darende'nin geçmişteki kültürü için çeşitli arkeolojik kazılara ev sahipliği yapmıştır.

Darius.I: Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Ahemeniş Hanedan" kralıdır. İ.Ö.521-486 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.

Darius.II: Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Ahemeniş Hanedan" kralıdır. İ.Ö.423-405 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.

Darius.III: Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen" Ahemeniş Hanedan" kralıdır. İ.Ö.335-331 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.

Dayyan-Assur: Salmanasar III döneminde çevresi olan güçlü bir generaldi. Krala karşı General Şamşi-İlu ve saray tellalı Bel-harran-belu-usur desteğiyle ayaklanma başlattı.

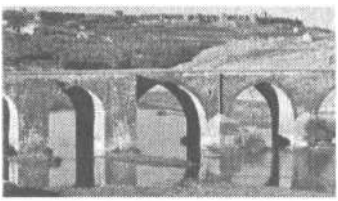
Demetrius,Soter.I: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.162-150 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Demetrius,Nikator.II: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.145-139 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Bu kral daha sonraları ikinci kez İ.Ö.129-125 tarihleri arasında egemenliği ele geçirmiştir.

Dicle: (Batı dillerindeki adı Tigris, tigre, tigri olarak ele alınmıştır.) Süryani dilinde "Diglath", Sümer dilinde ise "ulu ırmak" anlamında tanımlanan "Tig-gal" şeklinde ifade edilmiştir. Mezopotamya sınırını çizen ırmaklardan biridir. Diğeri de Fırat'tır. Dicle, Anadolu topraklarında doğup, Irak'tan geçerek Fırat nehriyle birleşip, "Şattülarap"ı oluşturduktan sonra Basra körfezine dökülür. Güneydoğu Toroslarda "Madendağı" mevkiinde doğarak Irak'a doğru devam eder. Dicle'nin uzunluğu 1900 kilometredir. Türkiye topraklarındaki kısmı ise 523 kilometre olarak bilinir. Bu nehir Mezopotamya tarihinde defalarca taşarak sellere yol açar. Bu nedenle Sümerlerde Dicle'nin yarattığı hasarlar şiirleştirilmiştir. Dicle nehrinin coğrafik konumları ise kaynak kitaplarda "...Nehir ana kaynaklarını Doğu Anadolu dağlarından ve dipten sızma yoluyla Elazığ yakınlarındaki Hazar (Gölcül) gölünden alır. Türkiye'nin önemli akarsularındandır. Doğu Anadolu dağlarından çıkar, Basra Körfezi'ne dökülür. Toplam uzunluğu 1900 kilometredir. Türkiye topraklarında kalan bölümün uzunluğu ise 523 kilometredir. En önemli kolları Batman ile Garzan, Botan, Habur, Büyük Zap ve Küçük Zap'tır. Debisi ortalama 360 m3/sn dir. Eylül ayı ortalarında 55 m3/sn ile en küçük, şubat sonunda 2263 m3 /sn akımı ile büyük değişiklik gösterir. Akarsuda genellikle yaz sonu kuraklığı ve sonbahar başı yağış noksanlığı nedeniyle su azalır. Buna rağmen kış sonu yağışı ile ilkbahar başındaki karların erimesinden oluşan su ile kabarır. Uzunluğu 1990 km (Bunun Türkiye topraklarında kalan kısmı 523 km) olan Dicle, Güneydoğu Toroslarda Maden Dağları kesiminde, Hazarbaba Dağı'nın güney tarafında, Yıldızhan

yanındaki bir kaynaktan çıkar. Eskiden Hazar Gölü'nden beslenirdi. Şimdi gölle bağlantısı kesilmiştir. Kaynaktan çıktıktan sonra Maden ilçesinin önünden geçerek, Maden Çayı adını alır ve güneydoğuya doğru dar ve derin vadilerden geçip, Diyarbakır şehrinin bulunduğu lav sahanlığının doğu kesimine paralel akar. Burada nehir vadisinin tabanı 600 metreye iner. Diyarbakır'ın güneyinde 8 km mesafede doğuya yönelir. Bundan sonra kuzeyden Toros Dağları yamaçlarından inen Anbarçayı, Kuruçay, Pamukçayı ve Hazroçayı, Batman ve Garzan sularını alır. Güneyden ve Mardin eşiğinden inen sel yatakları Göksu ve Savur Çayı Dicle'ye katılır. Raman Dağının güney eteklerinde dar boğazlardan geçerek Botan Suyu ile birleşerek onun doğrultusunda güneye döner..." şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Didanu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Didanu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Dicle nehrindeki köprüden bir görünüm

Dilbat: Asur ve Babillerin yaşadıkları bir yerleşim yeri. Babil, Borsippa, Nippur ve Kuta ülkelerinde olduğu gibi bu kentte de "Astronomide" kullanıldığı öne sürülen gözlem evleri vardı. Bu gözlemevlerinin Selevkoslar döneminde işlenmiş olduğu belirtiliyor.

Dirria: (Urartu dilindeki karşılığı Dirgu(ni) olarak yazılır.) Asur sınırları içinde olan bir kent krallığı. Dirria krallığı Urartu kralı Menua tarafından kuşatılmış olduğu belirtilmektedir..

Diş kurtçuğunun öyküsü: Nippur kentindeki kazılarda bulunan bir tablette kozmolojik bilgilerin yer aldığı belirtilir.

Bu metinde Babillerle Asurluların "diş ağrılarıyla" ilgili bilgilerin yer aldığı söylenir. Diş kurtçuğunun yaratılışı ile ilgili araştırmacılar kozmolojik bir malzemenin olduğunu ileri sürerler. Tablette "...Anu göğü yaratırken, gök de yeri yaratırken, yer de ırmakları yaratırken, ırmaklar da kanalları yaratırken, kanallar da azmakları yaratırken, (ve) azmaklar da kurtçuğu yarattıktan sonra, kurtçuk ağlayarak geldi Şamaş'ın huzuruna, (gözlerinden) yaşlar akarak (geldi) Ea'nın önüne, Ne vereceksin bana yiyecek?, Ne vereceksin bana içecek?, vereceğim sana olgun inciri, ve kaysıyı, nedir bunlar benim için? olgun incir ve kayısı, yukarı kaldır beni de yerleşeyim, dişlerle çene kemiklerinin arasına, (orada) kanını emerim dişlerin, ve kemirip bitiririm, dişlerin çene kemiğindeki köklerini, iğneyi sok ve yakala ayağını (kurtçuğun), madem ki bunu söyledin, ey kurtçuk, Ea vursun sana tüm gücüyle, elinin, yırı diş ağrısına, bunun ritüeli ikinci derece bira...ve yağı karıp karıştıracaksın, bunun üzerine yırı üç kez okuyacaksın, (ve) karışımı onun dişine koyacaksın...." şeklinde ifadeler yer alır.

Sarayda görevlilerin resimleri çizilirdi. Bu betimleme resim görevlilerden birine ait

Dur-Katlimmu: Bugünkü Tell Şeh Hamad'ın eski adıdır. Burası Salmanasar I ve oğlu Tukulti-Ninurna.I'in egemenliği altında iken büyük bir valilik merkezi halindeydi. Asurluların stratejik komuta merkezleri bu kentteydi. Bazı kaynaklarda araştırmacılar Asurların istihbarat merkezi olduğunu iddia ediyorlar.

Dur-Kurıgalzu: Babil kentlerinden biri. Kutsal bir kent olduğu şeklinde ifadeler var. Bağdat'ın batısındaki Akarkuf'un kalıntılarının bulunduğu yerdeki kalenin adı olarak tarihte geçmektedir. Burnaburiş döneminden kalma bir tablette bu kalenin Kurugalzu I tarafından yapıldığı belirtilmektedir. Bu gün bile burada söz edilen büyük Zigguratlar göze çarpmaktadır. Zigguratlar yaklaşık

İ.Ö.3000 yıllarına tarihlenmektedir. Asurlular bu kente saldırarak ele geçirdiler. Tiglat-pilesar'ın başlattığı savaşta ayrıca Babil kralı Marduk-Nadin-ahhe'nin sarayı da ateşe verilmişti.

Dur-Assur-Ketti-Leşir: Bak Asur-Ketti-leşir.

Dur-papsukal: Bir askeri savunma kalesi olduğu belirtilmektedir. Babil ordularının Asur savaşçılarından kaçarak sığındıkları yer olarak tarihte yerini alır.

Dur-Şamukin: Asurluların yaşadıkları bir kent. Sargon II bu kenti başkentleri olarak kullandı. Büyük olasılıkla Dur-Şarrukin'in deformasyona uğratılmış adıdır. Bak Dur-şarrukin.

Dur-Şarrukin II: Sanherib'in (Sin-ahhe-riba) babasıdır. Dur-Şarrukin kentinin kurucu kralı olarak belirtilmektedir. Bak Dur-Şarrukin.

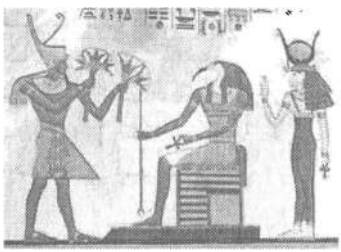
Dur-Şarrukin: (Dur-Şarrukin). Bir kent. Bu kentteki saray duvarlarında Sargon II "...İamnai'leri = İyonyalılar = Yunanlılar-denizde bir balık gibi yakaladım..." şeklinde ifade demektedir. Sargon kalesi olarak da biliniyor. Araştırmacıların raporlarına göre, Mezopotamya bölgesinde krallar moda olarak kentler kurarlardı. Bu kentlerden Sargon (Agade kenti), Rimuş (Dur-Rimuş), Şamsi-Adad I (Şubat-Enlil/Çagarbazar), Kurigalzu (Dur-Kurigalzu kenti), Asur-Nasir-Pal (Nimrut/Kalah) adlarında kentler kurmuşlardı. Tarihsel belgelerde Asur-nasir-apli ile Dur-Şarukkin arasında geçen 160 yıllık dönemde Asur kralları Kalhu kentini krallar kenti ve başkent olarak kullanmışlar. Dur-Şarrukin kenti Kalhu kentinin yaklaşık 60 kilometre uzağında kral Dur-Şarrukin II tarafından yapılmış bir kent olarak belirtilmektedir. Araştırmacı Botta1843 yılında bu kentte yaptığı kazılar sonucu kentin Ninive olduğunu tahmin etmişti. Kent ile ilgili en iyi çalışmaların İ.Ö.717 yılında başladığı belirtilmektedir. Kentin kurulduğu yer ise Murşi dağının etekleridir. İ.Ö.717 yılında inşasına başlanan kent bitmeden kurucu kralı ölür. Kralın

İ.Ö.707 yılında ölmesinden sonra İ.Ö.706 yılında kentin bazı yerleri onarılarak restore edilir. Kral bu kentin kısmen tamamlanmış bölümünün açılışında "...Ninive'nin yukarısında, Murşi dağının eteğinde bir kent kurdum ve adını Dur-şarrukin koydum. Ülkemin valileri, katipleri ve yöneticileri, soyluları, memurları ve yaşlıları(?) ile birlikte, hayatlarını bağışladığım, egemenliğimi kabullenmiş dört bir tarafın prenslerinden zengin armağanlar aldım. Onlara ziyafet verdim ve müzik şöleni yaptım..." şeklinde açıklamalar yapar. Dur-Şarrukin kentinin yapılışı Kalhu kentinin kopyası şeklinde olarak tanımlanıyor. 1600x1750 metrelik kenar ölçüleriyle kareye benzer bir alan üzerinde kurulur. Temeli taştan örülen ve eni yaklaşık 24 metre genişliğinde olan kerpiçten yapılmış sur duvarlarının uzunluğu ise 7 kilometre olarak belirtilmiştir. Kentlerde yapılan Zigguratların anlamları da tanrıların yeryüzüne rahatlıkla inmelerini sağlamak için yapıldıkları bilinmektedir. Dur-Şarrukin de Sargon II tarafından yapılan bir kent olarak kayıtlarda gözükmektedir. Kentin kuruluş planının mimarı Sargon II tarafından başlatılmış olduğu tahmin edilmektedir. Bu kentin etrafında mimari yönden zengin olan surlar görüldüğü gibi kentin içinde yapılan saraylar ve Ziggurat da son derece estetik bir şekilde yapılmıştır. (Korsabad ya da Kurşabad'ın adıdır) Eski Niniveye 60 km uzaklıkta bulunan ve Sargon II tarafından "Sargon Kalesi" olarak tanımlanan bir kenttir. Burasını Asurlular başkent olarak kullandılar. Asur halkından Salman-nu adındaki bir şahıs Sargon II'ye karşı olan şikayetini "...Kral, efendim, şöyle demişti: Dur-Şarrukin'deki işler bitmeden kimse senden aldığı borçlarını geri ödemeyecek!, ama iş adamlarını Dur-Şarrukin'in şimdiden kurulan bölümleri için tatmin edilmiştir-ama beni kimse hatırlamadı ! [benim mührüm olan] 570 mine gümüşün bu sene vadesi geldi ve hala ödenmedi..." şeklinde bir mektup yazmıştı. Burada anlaşılan kurulan kentin arazisi kral

tarafından istimlâk edilmiş ve bedelleri de verdiği sürelerde ödenmiştir. Başkent olarak kurulan bu kentin İ.Ö.706 yılındaki açılışında Asur'daki tanrı heykelleri de getirilerek yerlerine yerleştirilmişti. Bak Korsabad.

Du'usu: Farklı görüşler tarafından Haziran ya da Temmuz ayının adı olduğu şeklinde ifadelerin olduğu görülmektedir. Ancak Sargon II'nin sekizinci seferini yaptığı dönem olarak "yükselmiş ırmaklar" imgesi kullanılmış olacağından Haziran ayına denk düştüğü ifade edilmektedir. Çünkü o ayda suların yükselmiş olacağı işaret ediliyor.

Dur-Şarrukin Nabu tapınağı: Şarru-kin II başken olarak kullandığı "Dur-Şarru-kin" kentine önem verdiği söylenir. Bu kentteki bazı çalışmalarını Kalhu kentini örnek alarak yeniden onarmaya başlar. Tapınak kentin güneyinde 130x95 metre genişlikte bir alan üzerinde kurulur. 46 oda ve 5 avludan oluşmaktadır. Bu tapınak Kalhu'daki Nabu tapınağı gibi iki bölümden oluşmuştur. Bir bölüm "akiti / akitu" törenleri bir bölümü de tanrı eşlerinin cellası için kullanılmıştır.

Mısır'da tapınak duvarlarını süsleyen bir resmin tasviri

Duvar resimleri: Anadolu'daki duvar resimlerinin geleneksel biçimi çok eskilere dayanır. Duvar resimlerinin en belirgin özellikleri ve tarihsel yönden eskiye dayanan biçimleri Konya ilinin Çumrav ilçesinde görülür. Buradaki duvar resimleri erken neolotik çağa aittir. Anadolu'daki duvar resimlerinin kökeni Mezopotamya kökeni olarak bilinir ve Mezopotamya bölgesinde de günümüzde az sayıda resimler ulaşmıştır. Duvar resimlerinin yapım özellikleri eski oluşları Mezopotamya sanatına bağlanır. Burada en eski örnekler; İ.Ö.IV yıllarına aittir. Tel-ukair, Tepe Gavra, Eridu, ve Uruk kentlerindeki kalıntılarda gösterilebilir. Doğuanadolu'da dağlık bir bölgeye hakim olan ve büyük krallıklar kuran Urartuların sanatındaki duvar resim ör-

nekleri de Mezopotamya'nın eski geleneklerine aittir. Bu gelenekler arasında eski Babil, Hurri-Mitanni ve Asur bölgeleri gösterilir. Urartuların duvar resimlerinin oluşumları İ.Ö.VIII-VII tarihleri arasında gösterilir. Urartulara ait duvar resimleri Patnos Arzavurtepe, Arin-berd (Erebuni), Çavuştepe, Altıntepe, Karmir-bulur (Teişebanihi) ve Kef kalesi gösterilir.

E

Ea: Mezopotamya bölgesi tanrısıdır. Babil'de Enki adıyla tapınıldı. Bak Enki.

Eagamil: Babil "A" olarak kodlanan krallar listesinde bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kralın 7 yıl egemenlik yaptığı belirtiliyor. Arkeologlar tarafından "B" olarak kodlanan krallar listesinde "Eagamil" adıyla belirtilmiştir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Eagamil'ın (14616) koduyla inceleme altında bulunan Asur "sinkronistik" listesinde adı "Erişu III" şeklinde gösterilmiştir.

Ea-mukin-zeri: İ.Ö.1026-1005 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "İkinci Deniz Hanedanı" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 1008 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Eanna: Asurların yaşadıkları bir yerleşim bölgesi. Uruk kent devleti sınırlarında yer aldı. Bu yerleşim yeri tapınaklara yakın bir yerdeydi. Bu tapınaklar Ziggurat adı verilmişti.

Ebih: Bak Asur kenti.

Edom: Asur kralı Sanherip tarafından askeri seferler sonucu ele geçirilen bir beylik. Bu beyliği kuşatıp Asur topraklarına katar. Genellikle Mezopotamya bölgesindeki yaşam-

da, hızlı bir şekilde büyüyen aşiretlerin beyleri bölge krallıklarına baş kaldırmayı ihmal etmemişlerdi.

Egalmeşarra: Sözcük anlamı "herkesin sarayı" anlamında tanımlandı. Asur kralı Tukulti-Ninurta I tarafında yapılmış olan "Kar-Tukulti-Ninurta" kentindeki "tapınak saraylar" için kullanılan bir addır.

E-gal: "Büyük ev" anlamında tanımlanır. Asur dilinde sarayın karşılığı olarak tanımlandığı belirtilmektedir.

Egibi: Şuana semtinde oturan bir ailedir. Bu aileler "Neo-Babil" döneminde tıpkı Persler döneminde yaşayan Muraşular gibi önemli arkeolojik belgeler bıraktılar. Egibiler sarayda üst düzeydekilerle çok yakın çalışan insanlardı. Kurucuları da Bel-eter Egibi adında biriydi. Bir aşiret düzeyinde hareket eden bu aile İ.Ö.690 yılından sonra faaliyet göstermekteydiler. Kurucuları olan Bel-eter Agibi İ.Ö.689 da Babil'in yıkılışından sonra kentin yeniden yapılanması sırasında zengin olur. Torunu Şulaia ise işlerin başında önemli bir konumda bulundu. Kolektif bir şeklinde çalışmakta olduğu açıklanan Egibi ailesinin İ.Ö.581 yılından sonra bir önemli bir ekonomik gurup olarak görev yaptığı belirtilmektedir.

Ehli-Teşup: Alzi (Asur dilinde Malatya'nın adı.) kralı. Asur kralı Tukurti-Ninurta'nın bölgesine saldırması sonucu kaybederek, Hititlere sığınmış olabileceği tahmin ediliyor.

Ehulhul: Harran ovasında tapınılan ay tanrısı Sin'in tapınağına verilen ad. "Neşe evi" anlamında da kullanılır.

Ekallu: Akkad dilinde sözcük karşılığı "Saray" anlamında tanımlanmıştır. Sümer dilinde de "E.gal" şeklinde gösterilmiştir. Asurlular saraylarını Ekallu adıyla tanımlamaya çalışmışlardır. Dilimizde Ekallu "büyük ev" anlamında tanımlanmaktadır.

Ekalltun: Bak Şamsi-Adad I.

Ekal iş dupranı: Kalhu kentinde Asur-nasir-apli II döneminde yapıldığı öne sürülen bir saraydır. Günümüzdeki adı Ardıçlı Saray olarak tanıtılmaktadır. Asurluların reformcu

kralı Şarru-kin II tarafından yeniden restore edilerek kullanılır hale getirilmiştir. Restore edilen sarayın bazı odaları hazine ve savaşlarda elde edilen ganimet odası olarak kullandırılmıştır.

Ekal-maşartı: Asurlularda "Kışla-Saray" olarak kullanılan bir yapının adıdır. Ekal-Maşartı için kral Asur-aha-iddin "Eşgalşiddudua" adını kullanmıştır. Arkeologlar tarafından Ninive'de yapılan kazılarda Asur-aha-iddin tarafından yazıldığı öne sürülen bir yazıtta "...Ekal-Maşarti, ordugâhın düzeni, atların, katırların, savaş arabalarının, koşum takımlarının, savaş donanımının ve tanrılar tanrısı Asur'un bana kısmet ettiği her türde ganimetin toplanması, atların ve savaş arabalarının eğitimi içindir..." şeklinde bilgiler yer almaktaydı. Bu bilgilerden anlaşılıyor ki Ekal-Masarti binaları, eğitime ayrılmış binalar olarak askeri birliğe hizmet etmekteydi. Ekal-maşartı'ye Şarru-kin sarayının girişinde olduğu gibi kuzeydoğu tarafından bir rampa ile çıkılmaktaydı.

Ekurmeşarra: Sözcük anlamı "herkesin kutsal yeri" anlamında tanımlandı. Asur kralı Tukulti-Ninurta I tarafında yapılmış olan Kar-Tukulti-Ninurta kentindeki "tapınak-saraylar" için kullanılan bir addır.

Ekur: Nippur'un merkez tanrısı Enlil'in tapınağına verilen ad. Bak Nippur.

Elamlılar: Asurluların doğusunda yaşayan bir beylikti. Bunlar da Asur çivi yazısını örnek alarak bir yazı geliştirdiler.

Elli-bani: (Ya da Ellibani) Babil kralıdır. İ.Ö.2186-1961 tarihleri arasında hüküm sürdüğü anlatılıyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha açıklamalı bilgi verilemiyor.

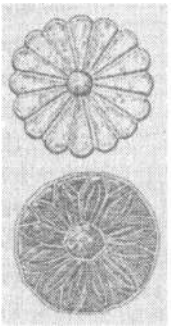
Elmeshu: Enuma Eliş destanında adı geçen bir taş. Marduk'a ait olduğu belirtilen podyum'un bu taş gibi parladığı belirtiliyor. Taşın niteliği hakkında bir tanımlama yoktur.

El Obeyt kültürü: Bu kültürle ilgili halkın, Sümer kökenli olduğu anlatılmışsa da bazı kaynaklarda Babil kökenli bir

halkın olduğu şeklinde ifadeler görüldü. Arkeologlar en eski Sümer çiftçilerinin "el obeyt" kültürüyle yakın ilişkiler içinde olduğunu belirterek Ur'daki kazılar sonucu onların bu kültürün yaratıcıları olduğunu belirtirler. Bilindiği gibi Sümer kökenli olmadığını yazan araştırmacıların arkeologların ileri sürdükleri belgeli açıklamalarıyla ters düştükleri de ortadadır. Çünkü Arkeologlar "el obeyt" kültürünün öncüleri olarak Sümerleri göstermektedirler. Ur'da yapılan kazılarda bulunan çanak çömleklerin tarihsel saptanması bu kültürün Sümerlere dayandığı ortaya çıkıyor. Hatta Akkadlardaki bir kavmin de "el-obeyt" kültürüyle yakın ilişkisi olduğu şeklinde kaynaklarda yer alır.

Obeyt ve Obeyt kültürü ile ilgili www.mevsimsiz.com adlı sitede "....Sümerlerin yaşadığı coğrafya bugünkü Bağdat'tan Basra Körfezine kadar uzayan coğrafya. Bu coğrafyada ilk yerleşimlerin M.Ö. 4000-3500 târihleri arasında Obeytlilerle başladığı sanılmakta. Obeytlilerin kökeni tam olarak bilinmese de Sâmi ırkından olmadıkları hakkında genel bir kabul var. Ancak zaman içinde Güney Mezopotamya'ya kuzeyden inen Sâmiler, Obeytlilerle kaynaşınca ve bir de bölgeye Sümerler gelince ortaya melez bir ırk çıktı. İlk Obeytlilerin ise İran üzerinden geçerek buraya geldiği sanılıyor. Bu kavmin gerçek adı ise bilinmiyor, kurdukları yerleşim bölgelerine âit hemen tüm kalıntıların Tel el obeyt köyünde bulunmasından dolayı onlara Obeytliler adı veriliyor. Obeytlilerin yanlarında İran medeniyetinden birçok unsur getirdikleri sanılıyor; söz gelişi tarıma elverişli olmayan toprakları elverişli hâle getirmeyi sağlayacak yöntem ve teknikler hakkında bilgi ve araç gereçler ile çanak çömlek yapımcılığı bu cümleden. İmdi kimi tarihçiler Sümer medeniyetine Obeyt kültürünün özgün katkılarının olduğunu düşünüyor, kimi tarihçiler ise aslında Obeytlilere özgü bir kültürün mevcut bulunmadığını, onlara özgü sanılan kültürün oluşturucu

öğelerinin başka kültürlerden devşirme olduğunu savunuyor. Ancak şurası kesindir ki Güney Mezopotamya'da tarımcılığın başlamasına ve gelişmesine ilk ve en önemli katkıyı Obeytliler yaptı. Daha sonra da Sümerler bu işte büyük başarılar kaydettiler, bunları yaparken de işe ilk önce bataklıkları kurutmakla ve su depoları ile sulama kanalları yapmakla başladılar. Zamanla da bu başarılarla anılmaya başladılar; imdi Sümer adı yerel dilde Sum-Er olarak bilinir ve anlamı da su adamı veya suyu denetleyen adamdır..."şeklinde bilgiler yer almak-tadır.

İştar'ın amblemi

Elyakim: Lakist kentinde Yuda kralının oğludur. Bak Lakist.

Enlil-nirari: (Ya da Ellil-nirariş/Enlil-Nararı) İ.Ö.1317 - 1308 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda bu tarih 1329-1320 / İ.Ö.1327-1318 olarak ele alınmış). Asur kralı Asur-Ubalit'in ölümünden sonra Asur kralı olan Enlil-narari'ye (İ.Ö.1329-1320) karşı düşman tavırlar sergilen Babil kralı Kurigalzu II, (Bazı kaynaklarda ise Kurigalzu III) Kassit soylularının haklarını koruma yoluna gitti. Bu nedenle yeniden Asurlular Babil'e saldırdılar. Kurigalzu II yenilince sınırlar bu defa Asurlar lehine çizdirildi. Daha sonra oğlu Arik-denilu (İ.Ö.1319-1308) başa geçti.

Ellil-kudurrı-ussur: İ.Ö.1186-1182 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1207-1203 tarihleri olarak ele alınmıştır) Adad-şum-nassır ile tek teke dövüşürken öldürülür.

Enki: Suların tanrısı olarak Tapınılan Sümer tanrısıdır. Sümerlerin en önemli mitleri kurnaz tanrı olarak tanınan Enki üzerinde yoğunlaşmıştı. Enki Sümerlerde toprak ve su tanrısı olup Eruda kökenlidir. En eski edebiyat çevirisi olan "Enki" Sümerlerde yaratıcı bir tanrı olarak biliniyordu. Öykülerde ana tanrıçayla birlikte evrenin büyük bö-

lümüne biçim verdiği söyleniyor. Ana tanrıçayla birlikte hem bereket ve hem de kozmoloji düzenin işleyişini sağlardı. "Alim-nun-ra, Am-an-ki-ga, Apkal ilanı, Apkalnemegi, Geştuğ, Memuti, Mudu, Prtu uzni " adlı sıfatlarla da anılıyordu. Tabi ki bu isimler araştırıldıkça daha da çoğalıyor. Enuma-Eliş destanında da Ansar olarak tanımlanıyor. Doğada yaratılan her şeyin isimlerini belirler, kaderlerini çizerdi. Kendi ülkesinin yanısıra diğer ülkelerin efendisi oldu. Babiller ona " Ea" diyorlardı. Onlara göre o yalnız dünyayı değil insanları da yarattı. Hatta dünyayı ve her şeyi yaratan tanrının kendisine hizmetçi aramasını Enki'nin bilgeliğinden ister. Deniz tanrısı da " Ey benim oğlum. Yatağından kalk bilgece olanı yap. Tanrıların hizmetçilerine şekil ver." gibi ilahilerle Enki'nin bilge kişiliğini kullanmasını istemişti. Diğer tanrıların düşüncelerinde Enki, en akıllı tanrıydı. Ve diğer tanrılara hükmederdi. Ancak İnanna hile ile bu gücünü elinden aldı. İ.Ö 3'ncü bin yılda Sümerler Enki'nin " Nam-subü " denilen Babil öykülerinde çeşitli uyarlamalar yaptı. Mezopotamya'da (Irak'ın Güneyi) kurulan Sümerlerde en yüksek dereceyi oluşturan dört tanrı ve tanrıçadan bilge biri olarak gösterilen Enki, diğer tanrılarla da sürekli dalaşmıştır. Ancak kavga etmemiştir. Kurnazlık ve büyülere başvurduğu söyleniyor. Metinler ve silindir biçimli mühürlerde "su ve bilgelik" üzerine kabul edilen bir tanrıdır. Mircea Eliade'nin su simgeciliği üzerine olan iddiası "...şekilsiz ve gizli olan her şeyin özü, her kozmik tcdavinin kaynağı, tüm tohumların kabı olan su, tüm cisimlerin geldiği veya kendi icatları ya da bir afetle geri dönecekleri aslı özü simgeler. Başlangıçta vardı ve her kozmik ya da tarihi dönüşümün sonunda geri döner. Asla tek başına olmasa da her zaman var olacaktır. Çünkü su parçalanmamış birimler halinde bütün biçimlerin gizil olanağını içine alan tohum üreticisidir." Suyla ilgili her bağlantıyı kozmogonide, mit, dinsel, töre ve ikonografide biçimlerden önce

gelir. Ve yaratılış sürecinde vardı. Enki her zaman yüce tanrılar dörtlüsünün dördüncüsü olup bilge olarak anıldı. Rüzgarların efendisi Enlil, gök tanrısı Anu (an), yeryüzü tanrıçası ve Anu'nun karısı "Ki", her şeyin yaratıcısı ve kutsallığını yapan bilge tanrı Enki (Ea) destanda yaratıcılığın en ince ayrıntılarına değinirler. Enki kendisini Fırat (Eughrates) ve Dicle (Tigris) nehirleriyle özdeşleştirerek suyun yaratılışa aydınlık verdiğini anlatır. Tanrıça Ninmah "Ninhursak" insanın yaratılışıyla ilgilendi. Enki'yle kişisel diyalogların olduğu söyleniyordu. Çünkü Enki, kadın düşkünü ve zampara bir tanrıydı. Öz kızı Ninmu ile ilişkiye girip ondan ana tanrıça Nintu'yu dünyaya getirdi. Torunu Ninkura'dan ise Uttu'yu dünyaya getirdi. Torunu Uttu'nun kızıyla ilişki kurduğuna daha fazla dayanamayan Nıntu Enki'nin spermlerini sekiz bitkiye dönüştürmüş. Ve Enki'yi kovar. Ancak daha sonra tekrar barışarak bir araya gelip sekiz bitkiye dönüştürülen spermlerinden sekiz soy yaratır. Döneminde insanların çeşitli günahlar işlemesine içerlenen Enki tanrıların büyük bir felaket getireceğini söyler. Çok sevdiği Utanapischti'ye [("Utanapiştim-Ziusudra"(Nuh)] bir gemi yaptırıp, kendisini ve soyunu kurtarmasını sağlar. Başlangıçta tatlı su okyanusu "Apsu" tuzlu su okyanusu "Tiamat" ve ikisinden gökyüzüne yükselen gri sis olan "Nummnu"dan başka isim yoktu. Yaratılıştaki diğer nesneler isimsizdi. Daha sonraları Apsu ve Tiamat birleşerek "Lahmu-Lahamu" çiftini dünyaya getirdi. Ansar ve Kisar çifti de dünyaya gelir. Onların bir oğulları olur. Ona Anu adını verirler. Anu'da kendi benzeri olan Nudimmud'u doğurur. Nudimmud Enki'nin bir başka adıdır. Böylece ilk yaratılıştaki isimsiz nesnelere Enki bilge kişiliğini kullanarak yeniden isimlendirir. Yaratılış ile ilgili günümüzde mitolojik anlatım olarak değer-

Bilge tanrı Enki

lendirilen eski uygarlık öykülerinin akıllara durgunluk veren imgesel çalışmaları, bugünkü öykücülerin kafalarında binlerce soru işaretlerinin yerleşmesine neden olur.

Enlil: Önce Akkad halkı tarafından tapınılmıştı. Ellil adıyla da tapınıldı. Sümer tanrısıdır. Rüzgar tanrısı olarak tapınıldı. Daha sonra Asurlular tarafından da tapınıldı. Mezopotamya bölgesindeki Nippur'un merkez tanrısı ve koruyucusudur. O bölgedeki en büyük tanrı olarak tapınıldı. Karısının adı Ninlil'di. Enlil tanrılar panteonunda "Rüzgarın efendisi" şeklinde tanımlanmıştı. "Dağ evi" şeklinde tanımlanan tapınağına da "Ekur" adı verilmişti. Enlil için "koca dağ" şeklinde bir betimleme görülür. Sümer tanrılar panteonunda baş tanrıdır. "Havanın egemeni" anlamını taşıyan bir Sümer sözcüğü şeklinde ifade ediliyor. Gök tanrısı An ve yer tanrısı Ki'nin oğludur. Sözcük karşılığında "gök-baba" ile "toprak ana" arasında ayırımı belirten Enlil, çocuk doğuran bir anlam da taşır. Bundan dolayı Enlil, "Tanrıların babası, evrenin hükümdarı, bütün ülkelerin hakimi" anlamında tanımlandı. Sözcük anlamı "hava efendidir" şeklinde tanımlandı. Daha sonra Asurlular tarafından da tapınıldı. Ana tapınma yeri Mezopotamya bölgesindeki Nippur'un merkeziydi. Buradaki Ekur tapınağında kendisine tapınılır ve törenler yapılırdı. O bölgedeki en büyük tanrı olarak tapınıldı. Sümer inançlarında her şeyin bağlandığı "Me" tabletlerinin evreni düzenleyen gücü olarak gösterildi. Enlil'in çoğu yerlerde de adı karısının adı olan Ninlil ile anıldı. Enlil, Sümer inançlarında olduğu gibi Asur'da da "tanrıların babası, Evrenin hükümdarı, bütün ülkelerin hakimi" şeklinde tanımlanıyordu. Topraktaki tohumları bulup, gerekeni yaparak ve toprağın sürülmesi için sabanı bularak refah ve zenginlik sağlayan şeklinde saygı gördü. Hammurabi döneminden sonra Babil tanrısı Marduk, Enlil'in yerini almıştı. Sümerlerde olduğu gibi Asur ve Babilllerde de İ.Ö.2500 yıllarında baş tanrı olarak panteonda yer aldı.

Şairler, Enlil'i övecek dizelerde yazdılar. Bu dizeler "...Her sözü kutsal olan, buyrukları uzaklara erişen/andını bozmaz, sözü bütün gelecek için geçerli/gözleriyle bütün ülkeleri gören/saçtığı ışınlarla ülkenin yüreğini ısıtan Enlil/Eğer Enlil baba görkemi kutsal tacını gösterirse/gök tanrılarının hepsi de baş eğerler onun önünde..." şeklindeydi. Babacan bir tanrı olarak bilinen Enlil ile ilgili 1953 yılında Samuel Noah Kramer tarafından yapılan incelemelerde (Özellikle İstanbul Eski Şark Esreleri Müzesindeki tabletlerin incelenmesinde.) ilahiler saptanmıştır. Bu ilahilerden kısa bir bölüm "...Emirleri uzaklara erişen, sözü kutsal olan Enlil/Bildirileri değiştirilmeyen, yazgıları sonsuza dek belirleyen efendi/Yükselttiği bakışları ülkeyi baştan başa tarayan/yükselttiği ışığı bütün ülkenin yüreğini okuyan/Ak kürsüde, yüce kürsüde sınırsızca oturan Enlil/Gücün, efendiliğin, prensliğin hükümlerini yerine getirir/Yer-tanrıları onun önünde korkuyla eğilir/Gök tanrıları onun önünde saygıyla eğilir..." şeklinde devam eden bir ilahi olarak yayımlandı.

E-kisiga: Asur kralı Şamsi Adad I'in tanrı Dagan için yaptırdığı ve "merasim hediye evi" anlamında tanımlanan tapınağına verdiği ad. Şamsi Adad I bu tanrının kültünü Asur'da yüceltmişti.

E-kurul: Babil "A" olarak kodlanan krallar listesinde bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kralın 26 yıl egemenlik yaptığı belirtiliyor. Arkeologlar tarafından "B" olarak kodlanan krallar listesinde "Akur-ulanna" şeklinde belirtilmiştir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Elamlılar: (Ya da Elamlar) Akkadlar Elamlılara "Elamtu ya da Elam-tu" adını takmışlardı. Elamtu'nun sözcük anlamı da "yüksek yayla" olarak tanımlanır. Kökü de Elam'dan gelmektedir. Köklerinin eski Elamite İmparatorluğuna (İ.Ö.2700-660) dayanan Elamlılar İran'ın güneybatısındaki

Huzistan bölgesinde yaşıyorlardı. Sümerlerin en tehlikeli ve büyük düşman krallığı olduğu ifade ediliyor. İ.Ö. 1400 yılından sonra Güneydoğu Mezopotamya bölgesinde varlıkları görülmeye başlar. Yaşadıkları yerler Zagros dağlarıyla Babil'in kuzey kısımlarına kadar uzanan yerlerdir. Bu yerlerin deniz seviyesinden 1500 metre yüksek oluşu, Akkadların bu etnik guruba belki de haklı olarak yüksek yerlerde yaşayanlar şeklinde tanıyıp, Elamtu adını kullanmış oldukları belirtiliyor. İç ayaklanmalar yüzünden Sümerlerin zayıflamasıyla bölgeyi egemenliği altına aldılar. Tarihte en çok çatışmış oldukları bir krallık olarak belirtilir. Kaynaklarda Elamlıların Güney Mezopotamya bölgesinde yaşayanlara verilen bir ad olarak gösterilir. Süsleme sanatıyla uğraşan bu etnik halkın başkentleri de Sus kentiydi. Süsleme sanatının paralelinde bilim ve teknikle de uğraştıkları belgeleniyor. Elamlılar Sümerler ve Akkadlarla oldukça yoğun savaşlar yapmış ve zaman içinde birkaç defa bunların egemenliklerini de kabul etmek zorunda kalmışlardır. Tarımla ilgilendikleri ve çok tanrılı inancı benimsemiş oldukları belirtilir. (Hititler de çok tanrılı inancı benimseyen bir geleneğe sahiplerdi!) İran'da kazılar sırasında bulunan bazı buluntular Elamlıların bölgede daha eski bir etnik gurup olduğunu vurgular. Çekoslovakyalı araştırmacı ve bilim adamı B.Hrozny'nin yaptığı kazılarda Elamlılara ait bazı buluntular yaklaşık İ.Ö. 3000 yıllarına dayanmakta olduğunu ileri sürer. Onları Asya ile ilişkilerinin olabileceğini kanıtlamaya çalışır. Onun belgelerine göre Elamlıların Hint-Avrupa kökenli olmayan ve Asya halklarına dayanan bir etnik gurup olduğudur. Sami kökenli olarak da tanımlanmayan Elamlıların Asya ve Hazar kökenli bir aşiret olduğu şeklinde ifadeler yer alır.

Asurlulara ait bir kabartma

Ellil: Bak Enlil.

Ellil-nadin-ach: Kassitler Hanedanlığının son kralıdır. İ.Ö.1173-1171 tarihleri arasında hüküm sürdü. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ellil-nadin-şum: Asur kralıdır. İ.Ö.1241-1240 tarihleri arasında hüküm sürdü. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Enlillutu: Babil'in en yüce tanrısal gücü.

Enlil-nadi-ahi: Kassit soyundan Babil kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Enlil-nadin-ahhe: (Ya da Enlil-nadin-ahi) İ.Ö.1157-1026 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "İkinci İsin Hanedan" kralıdır. İ.Ö.1157-1146 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği düşünülüyor. İ.Ö.1170 civarında İran'dan gelen Elamlılar, Babil kentine saldırarak yağmaladılar. Babil kralı olan Enlil-nadi-ahi'yi ise savaş esiri olarak Elam kent devletine götürdüler. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliğiyle ilgili daha detaylı bilgi verilemiyor.

Enlil-Nasir I: Enlil-Nasir I, İ.Ö.1479-1466 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Enlil-Nasir II: Enlil-Nasir II, İ.Ö.1420-1414 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Entu: Asur döneminde tapınaklarda görevli baş rahibelere verilen bir ad. Ya da görevli kişiye rahipler tarafından uygulanan bir "lakap" olarak bilinir.

Enuma-Eliş: "Gökyüzünde İken" anlamını taşıyan Babil'in kozmogoni destandır. 1845 yılında İngiliz arkeologlar, Irak topraklarında bulunan Ninova'daki Akkad uygarlı-

ğına ait harabeleri incelerken İ.Ö.2 bin yılına ait olduğu saptanan ve Akkad dilindeki çivi yazısı ile yazılmış yedi adet kil tablet buldular. Destan şeklinde yazılan bu metinler yedi tablet üzerine yazıldığı için " Yaratılışın yedi tableti " olarak isimlendirildi. Bu tabletleri İngiliz dilbilimci Sir Leonard W.King İngilizceye çevirdi. Destanda evrenin ve güneş sisteminin yaratılışı hakkında antik hipotez örneğini oluşturup, uzayın uzak bir yerinden "Karduk" adlı yabancı bir nesnenin dünya insanına gelip düzeni kurtaracağından söz edilir. Hatta bazı araştırmacılar tabletlerin çevirilerini inceleyerek genç tanrılarla büyük tanrılar arasındaki bir olası savaştan söz ederler. Her ne kadar mitolojik bir öykü gibi işlendiği anlaşılmışsa da o dönemde kendilerine tanrı süsü verenler; halkın zayıf yönünü iyi kullanarak inandırıcı gibi bu tür konuları nesnel hale getirmeyi başarıyorlardı. Kazılarda bulunan bu tabletlerin Kral Asurbanıbal'ın kütüphanesine ait olduğu da tahmin ediliyor. Ninova'dan pek uzakta olmayan Ashur'da Alman arkeologlar tarafından yapılan kazılar 1902 yılında başlamıştı. Kazılar sırasında bulunan kaynaklarda Babillerin ulusal tanrısı "Marduk" adı yerine Asurluların ulusal tanrısı "Ashur"un dışında aynı değerde olan "Enuma - Eliş"in bir başka türküsü bulundu. Bu türkü Babiller ve Asurlar için çok önemliydi. Bu destanda Marduk'un "Tiamat" adlı göksel bir ejderha ile yaptığı savaşın özelliğinden söz edilir. Bulunan tabletler İ.Ö.1000 -900 arasındaki yıllara aitti. Babil'i İ.Ö 1728 yılında 1686 yılına kadar yöneten Hammurabi ünlü yasaların giriş bölümünde "Enuma - Eliş" ile "Marduk"tan söz eder. Babil'de her yıl yapılan festivalde "Enuma - Eliş" destanı ezbere okunurdu. Ve dramatize edilirdi. Destanda evrenin yeniden yaratılması, kurulması, hayatın yenilenmesi ve geleceğin insan kaderinin belirleyici olmasını ister. Bu destan daha sonra yıldırımlar tanrısı "Marduk"un yüce iktidara ulaşması ve Babil'in övülmesi öyküsüne dönüşür. Marduk, Enki ile

Domnika'nın oğludur. Enuma-Eliş destanında "... Evrensel boşlukta ilkin erkek dev Absu'yla dişi dev Tiamat varmış, bunların birleşmesinden erkek yılan Lakamu meydana gelmiş, yılanların birleşmesinden de gökyüzü tanrısı Anşar'la yeryüzü tanrısı Kişar doğmuş, yeryüzüyle gökyüzü birleşerek Anum, Enlil ve Ea'yı doğurmuşlar. Böylelikle sessizlik bozulmuş ve evrende gürültü başlamış. Sessizliğe alışık olan Absu'yla Tiamat bu gürültüden tedirgin olmuşlar. Absu, bütün yarattıklarını yok etmeye karar vermiş, çocuklarının yok olmasını istemeyen Tiamat her ne kadar ona karşı koymuşsa da dinletememiş. Ne var ki büyükbabasının bu kararını sezen Ea, bir büyüyle onu yok etmiş. Kocasının yok oluşuna çok üzülen ve o oranda da çok kızan Tiamat bir canavarlar ordusu kurarak öç almak ve bütün tanrıları yok etmek istemiş. Tiamat dehşet verici yaratıklardan -akrep adamlar, kentaurlar ve başka korkunç yaratıklar- oluşan bir demon ordusunun başına komutan olarak korkunç dev Kingu'yu getirmiş ve kader ipleri'ni de onun eline vermiş. Tanrılar önce korkudan titremişler, sonra çaresizlik içinde kendilerini savunmaya karar vermişler. Önce Anum ve sonra Ea savaşı yönetmeyi denemişlerse de beceremeyişler ve korkup kaçmışlar. Tiamat'la başa çıkamayacaklarını anlayan tanrılar sonunda Marduk'a başvurmak zorunda kalmışlar. Marduk, kendisini bütün tanrıların başkanı yapmaları ve kaderin iplerini de kendisine vermeleri şartıyla başkomutanlığı kabul etmiş. Anum'un diplomasi yolunu denemesine karşın Marduk güç kullanmayı seçer ve kadın ceddine alevler, fırtınalar ve şimşeklerle saldırır. Tiamat onu yutmak üzere ağzını açar (kaos, her şeyi silip süpüren dişi, düzen ilkesini yutarak, yeniden soğurarak, onu ilk çıktığı yer olan ana rahmine geri göndererek yok etmeye çalışmaktadır.), ancak Marduk, fırtınanın rüzgarını onun ağzından içeri sokarak midesine gönderir ve bedeninin acılar içinde şişmesine neden olur. Tiamat gücünü kaybettiği bir anda

Marduk okunu çeker ve onu öldürür. Kozmosu meydana getiren, hayat veren su, aynı zamanda yok edilmesi gereken kaos, yani Tiamat'tır.

Kingu ve ordularını fazla zorlanmadan alt eden Marduk, Tiamat'ı ikiye böler (yani Kozmos'u ayırır.), bir yarısını gökyüzüne yerleştirir ve kendisi ve diğer tanrılar için bir saray inşa eder. Marduk, şimdi evrenin örgütlenmesini, kozmosun yaratılışını tamamlar ve fiziksel dünyayı meydana getirdikten sonra, insanı yaratmaya koyulur. İnsanı tek bir amaç, kendisine ve diğer tanrılara hizmet etmesi için yaratmıştır. Bu nedenle, insanın başlıca görevi, tanrılara kurban sunmak ve tapınaklarda çalışmaktır. Tuhaf olan şudur ki, Marduk insanları Kingu'nun kanından yapmıştır. Bu konuyla ilgili insanın düşmüş doğasının, atalarından, Tiamat'ın oğlu olan bu kötü prensten kaynaklandığı söylenebilir. Babil'in yeraltı tanrıları, en iyi durumda "müphem" sayılabilecek özellikler sergiler. "Karanlıkların kraliçesi" Ereşkigal'dir. Önceden bir gökyüzü tanrıçasıyken, canavar Kur tarafından zorla kaçırılarak ölüler diyarına indirilmiştir ve orda Kur'un eşi olarak tahta çıkmıştır. Tahtını, Enlil'in oğlu ve aslında bir güneş tanrısı olan Nergal ile paylaşır. Nergal, silah olarak sıcağı ve yıldırımları kullanarak ölüler diyarına (yeraltı dünyasına) iner ve Ereşkigal'i yok etmekle tehdit eder. Ereşkigal yok olmaktan kurtulabilmek için onunla evlenmeye razı olur. Bu karanlık ilahlar yıkım, salgın hastalık, savaş ve ölüm tanrılarıdır; bununla birlikte, her ikisi de ikircikli özelliklerini gerek işlerinde (Nergal aynı zamanda iyileştirici tanrıdır.) gerekse ölüler diyarına düşen gök tanrılar olarak kökenlerinde göstermektedirler. Yıldızların tanrıçası İştar (Sümer-İnanna) kız kardeşi olan Ereşkigal, onun kökteşidir ve İştar'ın ölüler alemine inişiyle ilgili ünlü mit bu ilişkiyi doğrulamaktadır. İştar tam olarak bilinmeyen nedenlerden dolayı ölüler alemine iner –olası ki yeraltı dünyasını yönetmeyi arzulamıştır. Ancak, anlaşılabilir

nedenlerden dolayı kız kardeşi Ereşkigal'in, bu cesareti yüzünden ona kızacağından ve onu yok edeceğinden korkar. Yedi kapıdan geçmesi gerekir ve geçtiği her kapıda onu bir demon karşılayarak giysilerinden bir parça soyar. En sonunda "Çırılçıplak ve dizlerinin üzerinde, Ereşkigal'le, Alt Dünya'nın en korkulan yedi yargıcı Annunaki'nin huzuruna getirilir. Ölüm dolu bakışlarını onun üzerinde toparlar ve o an bedeni bir cesede dönüşür; cesedi bir direğe asılır. İştar öldüğünde, yukarıda tüm yeryüzünün dölü kesilir. Enki'nin yardımıyla İştar yeniden canlanır, ancak ölüler aleminin kuralı odur ki, kendi yerine bir kurban bırakmadan hiç kimse yaşama geri dönmeyecektir. İştar yukarıya geri döndüğünde, kocası çoban Tammuz'un yaşadığı Kullab'a gider. Temmuz (Sümerlilerde Dumuzi), onun yokluğuna yaz tutmak bir yana, hükümdar olmanın zevkini çıkarmaktadır. İştar ona "ölümün gözü"yle bakar ve onu hiç bir zaman dönmeyeceği ölüler aleminin demonlarına teslim eder. Cehennem burada yalnızca ölümün hüküm sürdüğü bir bölge değil, aşk ve doğurganlık tanrıçasını tutsak ettiğinde, dünyada kuraklık ve kısırlığa da yol açabilen bir güçtür. Mezopotamya demonları genellikle tanrılardan daha az saygınlığa ve güce sahip ikincil derece düşman ruhlardı. Zaman zaman Tiamat'ın zürriyetinden oldukları kabul edilse de, daha sık olarak üst-tanrı Anum'un çocukları olarak düşünülürlerdi. Dehşet verici Anunnakiler ise cehennemdeki ölülerin gardiyanlarıydı. Etimmu mutsuz ölenlerin hayaletleriydi. Utukku çöllerde ya da mezarlarda yaşardı. Diğer kötü ruhlar, salgın hastalıkların demonları, karabasanların demonları, baş ağrılarının demonları, fırtınaların demonları (Pazuzu) gibi ve çeşitli hastalıkların demonlarıydı. Bu demonların en korkunçlarından biri de Lilitu'dur. Lilitu geceleri dolaşıp "succubus" olarak erkeklere saldıran ya da onların kanını içen frijit, kara kuru, kocasız "umutsuzluk bakiresi" ydi. Labartu, iki elinde birer yılan

taşırdı ve genellikle bir köpek ya da bir domuz eşliğinde dolaşarak, çocuklara, annelere ve dadılara saldırırdı. İnsanlar bunlardan korunmak amacıyla muskalardan, efsunlardan, demon kovma dualarından ve diğer büyülerden yararlanırlar, ancak özellikle de kendi koruyucu tanrılarına özenle ibadet edip onların sevgisini kazanmaya çalışırlardı..." şeklinde açıklamalar görülür.

Enmeserra: (Ya da Enmeşarra) Mezopotamya tanrısıdır. Kesin tapınıldığı yer bilinmiyor. Ancak Sümerler, Asurlar ve Hititler tarafından tapınıldığı şeklinde ifadeler var. Tembellik ile ilişkisinin olduğu bir tanrı olarak anlatılır. Bazı belgelerde bu tanrının yeraltı dünyasıyla bağlantısının olduğu açıklanmıştır. Şuşşuru adlı bir güvercin ile betimlendiği söylenir. 7 ya da 8 küçük ilahın onun çocukları olduğu söylenir. Büyük bir ihtimalle Ninmeşarra adında bir karısının olduğu belirtiliyor. Tanrı Enlil'in de ataları olduğu ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Mezopotamya kültürüne ait bir dikilitaş

Eponymenkanom: Asurlularda memurların yıllık olarak düzenledikleri kayıtlara verilen bir addır. Bu yıllıklara ayrıca Asurlu Krallar Listesi adı da verilmekteydi. Çünkü Asurlu kıralar bir yıl boyunca yaptıkları bütün işlerini bu yıllıklarda toplar, sonraki yönetimlere bilgiler veriyorlardı.

Era: Mezopotamya bölgesinde Babiller tarafından tapınılan bir tanrıdır. Salgın hastalıkları önlemek için temizlik tanrısı olduğu anlatılır. Belge yetersizliği nedeniyle kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Eriba Adad.I: İ.Ö.1380-1354 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Orta Asur Asur kralıdır. İ.Ö.1380-1353 tarihleri arasında hüküm sürdü. Oğlu Asur-ubalit.I, Hititlerin Hu-

rilere saldırmasını fırsat bilerek Asurlularla birlikte ayaklanarak Hurilerin egemenliğinden kurtuldular.

Eriba-Adad.II: İ.Ö.1055-1054/İ.Ö.1056-1054 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Orta Asur Dönemi kralıdır. Bazı kaynaklarda İ.Ö.1061-1056 tarihleri ele alınmıştır.

Eriba-marduk: Babil kralıdır. İ.Ö.802-763 tarihleri arasında hüküm sürdü. Aramilere karşı savaşlar yaptı.

Eridu: (Ya da Tantir) Sümerlerde bir kent. Sümer dilinin yaygın olduğu kentlerden bir tanesidir. Leonard Woolley bu kentte kazılar yaptı. Bazı kaynaklarda Babil kentinin surlarla çevrili olduğu İ.Ö.yaklaşık II bin çıvarında kentin içinde yer alan on semtten birinin adı olarak belirtiliyor. Bu semt Fırat nehrinin doğu yakasında bulunurdu. Neobabil döneminde Babil kentinin en önemli semtlerinden biri olduğu belirtilir.

Erişu: Bak Eagamil.

Erişum I: Eski Asur Dönemi Asur kralıdır. İ.Ö.1906-1867 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Erişum II: Arkeolojik kazılarda Korsabad'da bulunan kral listelerinde adı geçen bir Asur kralı olarak tanıtılmaktadır. İ.Ö.1815-1809 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilmektedir. Eski Asur Dönemi kralıdır. Sümer kralı Naram-Sin ile aynı kişi olmadığı belirtilir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Erisum III: Bu kral İ.Ö.1598-1586 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Ereşkigal: (Ya da Erişkigal) Yeraltı dünyasını yöneten tanrılardan biridir. Tanrı Ea'nın İştar'ı kurtarması için yarattığı tanrı Aşuşunamir, Ereşkigal'ı ikna ederek İştar'ın (İnanna) üzerine veziri Namtar vasıtasıyla hayat suyunu ser-

per. Mezopotamya tanrılar listesinde adı geçen Babil ve Asur tanrısıdır. Allatu, Ereshkegal, Erıshkegal, Erıshkıgal adlarıyla da tanımlandığı ifade ediliyor. Yeraltı dünyasının ölüm tanrıçası olarak tapınıldı. İştar'ın (İnanna) kızkardeşidir. Sinsi ve kuluçkaya yatan bir tavuk niteliğinde tanımlandı. Son derece sinsi bir tanrıça görünümünde olduğu belirtiliyor. Yeraltı dünyasının "büyük yerin hanımı" şeklinde tanımlanan tanrıçasıdır. Bu tanrıçanın yeraltında yedi kapı ve yedi yargıçla korunduğu şeklinde ifadeler var. . Enuma Eliş destanında da eski Babil'in yeraltı tanrıları için "...Babil'in yeraltı tanrıları, en iyi durumda "müphem" sayılabilecek özellikler sergiler. "Karanlıkların kraliçesi" Ereşkigal'dir. Önceden bir gökyüzü tanrıçasıyken, canavar Kur tarafından zorla kaçırılarak ölüler diyarına indirilmiştir ve orda Kur'un eşi olarak tahta çıkmıştır. Tahtını, Enlil'in oğlu ve aslında bir güneş tanrısı olan Nergal ile paylaşır. Nergal, silah olarak sıcağı ve yıldırımları kullanarak ölüler diyarına (yeraltı dünyasına) iner ve Ereşkigal'i yok etmekle tehdit eder. Ereşkigal yok olmaktan kurtulabilmek için onunla evlenmeye razı olur. Bu karanlık ilahlar yıkım, salgın hastalık, savaş ve ölüm tanrılarıdır; bununla birlikte, her ikisi de ikircikli özelliklerini gerek işlerinde (Nergal aynı zamanda iyileştirici tanrıdır.) gerekse ölüler diyarına düşen gök tanrılar olarak kökenlerinde göstermektedirler. Yıldızların tanrıçası İştar (Sümer-İnanna) kız kardeşi olan Ereşkigal, onun kökteşidir ve İştar'ın ölüler alemine inişiyle ilgili ünlü mit bu ilişkiyi doğrulamaktadır. İştar tam olarak bilinmeyen nedenlerden dolayı ölüler alemine iner –olası ki yeraltı dünyasını yönetmeyi arzulamıştır. Ancak, anlaşılabilir nedenlerden dolayı kız kardeşi Ereşkigal'in, bu cesareti yüzünden ona kızacağından ve onu yok edeceğinden korkar. Yedi kapıdan geçmesi gerekir ve geçtiği her kapıda onu bir demon karşılayarak giysilerinden bir parça soyar. En sonunda "Çırılçıplak ve dizlerinin üzerinde, Ereşkigal'le, Alt Dün-

ya'nın en korkulan yedi yargıcı Annunaki'nin huzuruna getirilir. Ölüm dolu bakışlarını onun üzerinde toparlar ve o an bedeni bir cesede dönüşür; cesedi bir direğe asılır. İştar öldüğünde, yukarıda tüm yeryüzünün dölü kesilir. Enki'nin yardımıyla İştar yeniden canlanır, ancak ölüler aleminin kuralı odur ki, kendi yerine bir kurban bırakmadan hiç kimse yaşama geri dönmeyecektir. İştar yukarıya geri döndüğünde, kocası çoban Tammuz'un yaşadığı Kullab'a gider. Temmuz (Sümerlilerde Dumuzi), onun yokluğuna yaz tutmak bir yana, hükümdar olmanın zevkini çıkarmaktadır. İştar ona "ölümün gözü"yle bakar ve onu hiç bir zaman dönmeyeceği ölüler aleminin demonlarına teslim eder. Cehennem burada yalnızca ölümün hüküm sürdüğü bir bölge değil, aşk ve doğurganlık tanrıçasını tutsak ettiğinde, dünyada kuraklık ve kısırlığa da yol açabilen bir güçtür. Mezopotamya demonları genellikle tanrılardan daha az saygınlığa ve güce sahip ikincil derece düşman ruhlardı. Zaman zaman Tiamat'ın zürriyetinden oldukları kabul edilse de, daha sık olarak üst-tanrı Anum'un çocukları olarak düşünülürlerdi. Dehşet verici Anunnaki'ler ise cehennemdeki ölülerin gardiyanlarıydı..." şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Ereshkegal: Bak Ereşkigal.

Eriba-marduk: İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 970 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Erıshkegal: Bak Ereşkigal.

Erıshkıgal: Bak Ereşkigal.

Erişum.I: Eski Asur kralı İluşuma'nın yerine geçen bir kraldır. Bu kral da İluşuma gibi Anadolu kentlerinden ticaretten gelir elde ettiği için onları vergiden muaf tutmuştu.

Erischum.II: Asur kralıdır. Şamsi-Adad I tarafından tahttan indirildi. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal ki-

şiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Bak Şamsi-Adad I.

Erzincan: Yüzölçümü 11.903 metrekarelik bir alana yayılan kent Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında yer almaktadır. Kentin şansızlığı nedeniyle çoğu turistik değerler deprem sırasında hasar görmüştür. Tarihi eserlerin çoğu depremle imha edilmiştir. Tarihsel yönden zengin olan kentin kuruluşu Sargon I dönemine kadar uzanmaktadır. (Yani Akkad İmparatorluğunun kuruluş dönemlerine denk düştüğü söylenmektedir) Asurluların, Hititler ve Midyalıların egemenliğinde kalır. Kent ile ilgili geniş açıklamalar kaynak kitaplarda yer almaktadır.

Esegila: (Esengila, Esagil ya da Esagila olarak da yazıldığı görülür) Asur kentinde Asarhadon döneminde kurulan tapınak. Bu tapınak Marduk için Babil'de yapılmıştı. Tapınak Marduk ve eşi Sarpanitru'ya adanmıştı. Bu tapınak İ.Ö.6604-562 yıllarında Asur'da hüküm sürmüş Nabukadnezar tarafından onarılmıştı. Tapınakla gökyüzü ile yeryüzü arasında kozmik bir bağlantının olduğu anlatılır. Daha sonraki dönemlerde Babil'in yağmalanması nedeniyle hasar gören tapınak Asurbanipal tarafından yeniden restore edildi. Tapınağın restorasyonuyla ilgili yazdırdığı Esegila yazıtında "...Bütün zanatçılarımı ve Karduniaş'ın [Babil kenti]tüm halkını çağırdım. Onlara sepet taşıttım ve başlarına taşıma yastığı koydum. Duvar temellerine nadide yağ, bal ve şarap, ışıltılı dağların şaraplarını koydum. Yastığı başıma takıp taşıdım. Fildişi, Akçaağaç, şimşir ve dut kalıpla, üzerinde yazı olan tuğla yaptım. Tanrıların tapınağı Esagila'yı mabetleriyle Babil'i ... yeniden inşa ettim..." şeklinde özellikle tapınakta kendisinin de çalışmış olduğunu hatırlatır. Marduk'un tapınağı olan Esegila, "Tanrıların kralının sarayı" şeklinde betimlenir. Nabukadnezar II dönemine Esegila onarılarak "gökkubede parlayan yıldızlar" gibi parıldamasını sağlayan bir kral olarak tabletlerde yer aldı. Kazılarda tapınağın "tepesi

yüksek ev" şeklinde betimlenen bir bölümü ortaya çıkarıldı. On metre yükseklikteki duvarlarının pişmiş tuğlalardan yapılmış olduğu belirtiliyor. Tapınağın kapladığı alanın 8000 metrekare olduğu belirtiliyor. Laouvre müzesinde "Esagil" adlı bir tablet koruma altındadır. Bu tabletin içeriğinde Babil'de bir matematiksel metnin olduğu belirtilir. Yazıtın İ.Ö.VII-VI tarihleri arasında yazılmış olduğu ve orijinalinden bir kopyasının İ.Ö.229 yılında yapıldığı ifade edilmektedir. Kopya'nın Uruk kentinde yapılmış olduğu belgelenir.

Eserhaddon: Bak Asarhaddon.

Eşgalşiddidua: "her Şeyi Koruyan Saray" anlamında betimlenen Asur-aha-iddin tarafından yapımı gerçekleştirilen bir yapının adı olduğu belirtilmektedir. Bak Eşar-maşarti.

Enki ile Ninmah'ın bir betimlemesi

Eski Asur Krallığı: Yaklaşık İ.Ö.2000-1700 tarihleri arasında egemenlik sürdüren bir krallıktır. Prof.Dr. Ekrem Memiş bu krallık için "...19.yüzyılın başlarına kadar Asurlu-larla ilgili bütün bilgilerimiz Herodotos'un ["Historia"]isimli eserinde naklettiği rivayetlere dayanıyordu..." şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Herodots'un döneminde arkeolojik kazıların yoğun olmadığı ve teknolojinin bugünkü kadar ilerlemediği düşünüldüğünde bu ifadelerin doğruluğu tartışılmaz olacaktır. Kültepe, Eşnunna, Nuzi belgelerinin kazılar sonucunda bulunması Asurlularla ilgili önemli derecede bilgileri verdi. Kazılar sırasında Korsabad kentinde bulunan kral listeleri Asur krallığının İ.Ö.3000 yıllara dayandığı belirtilmekteydi. Kral listesinde Sami ve Hurice adlarının yazılmış olması kuşkusuz beklenen açıklamanın olduğu belirtilmektedir. Listenin ilk 17 kralları Amurru'lu Bedevi şeyhlerden oluştuğu görülür. 18 ile 26 kral arasındaki adlar da Sami adlarını taşımaktadır. 27 ile 29 kralların adları da Hurice olarak gösterilmiş-

tir. İ.Ö.2000 başlarında Asur krallığı Puzzur-Asur Hanedanının egemenliği altındaydı. Kral listesinin 30 ile 36 arasındaki kralların "Puzzur-Asur" Hanedanlığının kralları olduğu görülür. Asurlular o dönemde Kaniş adıyla bilinen bugünkü Kültepe de "Karum" ve "vabratum "adlı Pazaryerleri kurmuşlardı. Onların bu pazar sahalarını İ.Ö.1950-1750 tarihlerinde Kuşşara kralı Anitta (Kuşşaralı Anitta)n son vermiştir. Bu krallıkta Puzzur-Asur I, Puzur-Asur II, Naram-Sin, Erişum II ve Şamşı-Adad I'in adı geçmektedir. Listedeki Naram-sin ile Erişum II'nin Eşnunna kralları olduğu belirtiliyor. Ayrıca Şamsi-adad I, Yasmah-Adad ve Dagan'ın da adları geçmektedir.

Eski Babil krallığı: Araştırmacıların ortaya çıkardıkları belgelerin çözümüyle ortaya çıkan eski Babil kralları ise; Sumuabum (1894-1881), Sumulael (1880-1845), Sabium (1844-1831), Apil-Sin (1830-1813), Sin-muballit (1812-1793), Hammurabi (1792-1750), Samsuiluna (1749-1712), Abi-eşuh (1711-1684), Ammiditana (1683-1647), Ammisaduka (1646-1626), Samsuditana (1625-1595) adlarıyla tarih sayfalarında yer aldılar. Babil kral listelerinin henüz kesin olarak oluşturulmadığı belirtiliyor. Arkeolojik kazılar sonucu bulunan belgelerin kopyalanamaması ve kral listelerinin ayrıntılı bir şekilde oluşturulmaması Babil kralları hakkında açıklamalı bir sonuç veremiyor.

Eşarra: Sözcük anlamı "Kâinatın evi" şeklinde tanımlanmıştır. Asur kentinde savaşlardan dolayı zarar gördüğü için Asarhaddon tarafından onarılmıştır. Büyük tanrıların içinde yaşamış oldukları yapıya verilen addır. Marduk tarafından Ea'nın barınağı olan Apsu'ya benzer olarak yaptırılır ve Anu, Enlil, Ea'nın kendileri için bölümlerin yapıldığı belirtilmektedir. Bak Asurlarda din.

Eşnuna: Babil'in kuzeyinde bir yerleşim kenti. Sümerler dönemindeki önemli kentlerden biridir. Bu kentleri daha sonra Babil krallığına egemen olan Hammurabi elde et-

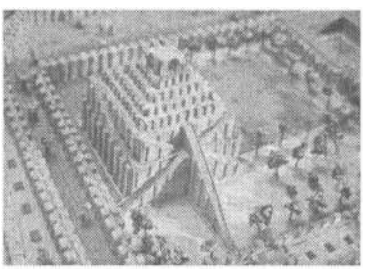
mek için çok uğraştı. Sümerler, Babiller ve daha sonraki tarihlerde ise Asurlar bu kentte egemenlik sürdürdüler.

Etana: Mezopotamya bölgesinde Babil tarafından tapınılan bir tanrıdır. Babil'de "Kısh"ın (Yani Kış Kent devleti) kralı olduğu söylenir. Shamash'ın isteği üzerine zehirli yılanlardan dinsel bir kartalı kurtardığı şeklinde ifadeler var. Kartal bu kral-tanrıya olan minnet borcunu ödemek için çocukları olmadığından onu gökteki tanrılar katına uçurur.

Etemenanki: (Babil kulesi-Ziggurat) (Esarra adı da verilmektedir) Tanrı Marduk adına yapılan bir tapınak olduğu ifade ediliyor. Sümerlerin kozmogoni düşüncesinde "E-temen-an-ki" sözcüğü, evrenin simgesi olarak tasarlanmıştı. Bu sözcüğü oluşturan köklerin anlamları ise; e: Ev ya da tanrılara tapınma için yapılan tapınak anlamında kullanılırdı, "temen"; ziguratın temelinin oturtulmak istendiği platformun adı olarak belirtilmiştir. Binanın dengesi temel tarafından tutulduğunu ele alırsak onların düşüncesine göre de Babil evrenin merkezindeki denge olarak belirtilecekti. "an": gökyüzü için kullanıldığı öne sürülen bir sözcüktü. Bu da Sümer tanrısı An(u)'nun ilgi alanındaki bir düşünceydi. "ki": yeryüzünün altında olduğu düşünülen "alt dünyayı" belirtmektedir. Onlara göre gezegenimiz "insanların dünyası" adını taşıyan Apsu üzerinde yüzen bir disk şeklinde belirtilir. Eski Ahit Kitabı (Tevrat)'nın Tekvin bölümünde Babillerin büyük bir kent ve ucu göklere doğru uzayan bir kuleyi inşa tikleri anlatılır. Bazı araştırmacılar da İncil'deki şiirsel ilahilerin Babil kulelerinden etkilenerek yazıldığını ifade ederler. Bu tapınak şeklindeki kule 85 milyon fırınlanmış tuğladan yapılmıştır. 90 metrelik bir alanda kare ve yüksekliği de 90 metre olan bir yapıdır. Yedi katlı basamaklardan oluşmuştur. Etemenanki'nin tepesinde küçük tapınma odalarının bulunması Mezopotamya'nın önemli tanrıları olarak belirtilen Anu, Enlil ve Ea "Babil'in tanrı ailesi" olarak ta-

nımlanan bu tanrıların oturduğu ifade ediliyor. (Tevrat'ın Tekvin bölümünde bu kuleyle ilgili "...Ve bütün dünyanın dili bir ve sözü birdi. Ve vaki oldu ki, Doğuya göçtükleri zaman Şinar Diyarı'nda (Sümer'in Tevrat'taki adı) bir ova buldular. Ve birbirlerine dediler: Gelin, kerpiç yapalım ve onları iyice pişirelim ve onların taş yerine kerpiçleri ve harç yerine ziftleri vardı. Ve dediler: Bütün yeryüzü üzerine dağıtmayalım diye gelin kendimize bir şehir ve başı göklere erişecek bir kule inşa edelim ve kendimize nam yapalım" şeklinde bir ifade yer almıştır...") şeklinde bilgiler yer alır. Etemenanki'nin sözcük anlamı "yerin ve göğün temeli" anlamında tanımlanmıştır. Araştırmacı tarihçiler, arkeologların yaptıkları kazılarla uygarlığın izlerini bulmaya çalışarak ilk büyük uygarlığın Irak'ın doğu bölgesiyle İran sınırlarına yakın Mezopotamya bölgesinde ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Mezopotamya bölgesi doğası gereği yeşilliğiyle zengin bir yerdi. Uygarlığın ilk insanları tanrılara karşı kendilerini sempatik göstermek için irili ufaklı çeşitli süs eşyalarıyla beraber yükselen kuleler, tapınak ve tuğlalardan yapılmış Zigguratlar ile görülmeye değer anıt tapınaklar yaptılar. Bunların çoğu Mezopotamya bölgesinde gerçekleştirildi. İ.Ö 3000 bin ile 5000 bin yılları arasında bu bölgede yüzlerce Ziggurat yapıldı. Dini kuleler ve anıtlar, Babil dilinde "Ziggurat" olarak isimlendirildi. Tevrat'ta "karışıklık" anlamına gelen "Babel" kelimesinin kente isim olarak verildiği söyleniyor. Babil ülkesinin adı "Babylonia" olarak eski ahit kitabında (Tevrat) söylenir. Ur'da bulunduğu söylenen Babil ülkesi yerli dilde ise " Bab - ili " şeklindeydi. Tarihçi Heredot'un "her kat Babil'lerin bildiği beş gezegeni simgeleyen ayrı renklere boyanmıştı. Kulelerin tepesinde neredeyse göğe değecek bir tapınak yükseliyordu..." açıklamaları kuleler karşısında doğruluk derecesini yükselti. Bu kuleler Mısır piramitleri gibi görkemliydi. Aralarında en tanınmış Ziggurat, İncil'de adı sıkça geçen "Babylonia" olarak raporla-

ra geçen "Etemenanki" ziguratıdır. Ancak çeşitli uygarlıklara bağlı bazı insanların oralarda yaptığı yağma sonucu bugün bu zigurattan hiç bir iz yoktur. Babylonia'da geriye kalan tapınakların bir kısmı II Nebukadnazar'ın başkentinde dikdörtgen biçimli Ziggurat Fırat kıyısına İ.Ö 612 yılında gelen Kalderen'ler tarafından yağmalandı. Bugün Romanya'nın Timişoara, Arad, Oradea, Bistrita, Galatı ve diğer küçük yerleşim alanlarında yaşayan kalderanların fırat kıyısında yağma yapan Kalderenlerle aynı soydan oldukları tartışılıyor. Sümerler ve Kaldani'lerin başkenti olan Ur'da Babil'e (Babylonia) yakın Borsippa (Birs Nemrut) Bağdat'a uzak olmayan Akarkuf'ta ayakta duran Zigguratlar vardır. İngiliz arkeolog Sir Leonard Wodlen (1922 -1934)te yaptığı kazılar sonucu Asurlular kuleye zarar vermiş ancak Napopolasar (Nabonid) (İ.Ö 625 - 605) başlayan Babil Hanedanlığı kuleyi yeniden restore ettiğini açıklar. Kulede özellikle kendisinin çalıştığını ve oğlu Nebukadnazar'ın bile çalıştırdığını belgeledi. Arkeolog, araştırmacı ve Sümerolog olan Benjamen de Tudala, Babil kulesinin eski adı Borsippa olan Hilal yakınındaki Birs nemrut harabelerinin bulunduğu yerde olduğunu iddia eder. Araştırmacı Niccolo de Conti ise kulenin Bağdat yakınlarındaki Akuarkuf'ta olduğunu öne sürer. Kule ile ilgili ilk bilgiler Tevrat'ın "Tekvin" bölümünde, Heredotos, Strabon ve Sicilyalı Diadoros'un yazdıkları eser-lerde görülmüştür. XIII yüzyılda Fransiskan tarikatına mensup olan rahip Giacomino de Verona kuleyle ilgili olumsuz yönden düşünülmüş büyülenme ile ilgili önemli açıklamaları kaleme almıştır. Eserin adı ise "Tanrısal Kudüs ve şeytani Babil" olarak belirtilen De Jerusa-lem celesti de Babilonia civitate in-fernali" idi.

Etemenanki (Babil kulesi)

Eulmaş-şakin-şumi: İ.Ö.1004-986 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "Bazi hanedanı" kralıdır. İ.Ö.1004-988 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Eumenes: Babil kralıdır. İ.Ö.318 yılında hüküm sürmeye başladı. Daha sonra Seleukidler soyundan gelen komutan Seleukos tarafından bir savaşta öldürüldü. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Evil-merodah: İ.Ö.625-539 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Kalde Hanedan" kralıdır. İ.Ö.561-560 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Evil-Marduk: Bak Amel-Marduk.

Ezida: "Adil ev" şeklinde betimlenen tanrı Nabu'nun tapınaklarına verilen bir ad. Nabu geleneksel bir törende bu tapınağa gelerek babasını ziyaret ederdi. Asurlar döneminde Nabu'nun kültü yükselince Asur hanedanları başkent Kalhu'da onun adına bir tapınak yaparlar.

Ezoterik: İçsel, ruhsal gerçekliğin üst bilgisi şeklinde tanımlanır. Yakın anlamı "gizli bilgiler" anlamında tanımlanan ve kökü yabancı dillere dayanarak dilimize geçmiş bir sözcüktür. Osmanlı dilindeki karşılığı ise "Bâtınilik" olarak belirtilmiştir. İslam dinindeki tasavvuf bilgiler ezoterik bilgiler olarak belirtilir. Çoğu eski uygarlıkların temelini oluşturan gizli bilgilerin anlamını kolaylaştıracak bir sözcük olarak karşımıza çıkar. Araştırmacılar bu sözcüğü dinsel metinlerde yer alan gizli bilgilerin karşılığında kullanırlar. Bu özellik "Mısır'ın Ölüler Kitabındaki" bilgilerle daha net bir şekilde karşımıza çıkar.

F

Fal bakma: Tarihsel belgelerin çoğunda iz bırakan uygarlıklar fal bakma işiyle ilgilenmiş ve falcılara da çoğunlukla tapınmışlardır. Mezopotamya bölgesindeki falcılık diğer komşu uygarlıklara da sıçramıştır. Anadolu'da bir rüzgar gibi esen Hititler de diğer uygarlıklardaki insanlar gibi fal bakmaktan hoşlanır ve inanırlardı. Genelde falcılığı Babillerin Akkad (Akkad) diliyle yazılmış metinlerinden yararlanmış oldukları belirtilir. Son derece dürüst olan Hititler; Babil kaynaklı fal metinlerini bulduklarında onların Akkad dilini üstte Hitit dilindeki karşılığını da tabletin altına yazarak bir nevi kaynak göstermişlerdi. Hitit diline çevrilmiş ve Babillerde moda olan ay falı "...Ayın rengi sarı, sol ucu sivri, sağ ucu küt gibi görünüyorsa: iki yıl İlkbahar güzel olacak. Eğer ayın sağ ucu göğe dönük ise ülkede bol ürün olacak. Eğer ayın sağ ucu yere doğru ise bütün ülkenin hasadı kuruyacak. Eğer ayın sol ucu göğe dönükse ülkede düzelme olacak. Eğer ayın sol ucu yere dönükse ülkede ölümcül salgın hastalık olacak. Eğer ayın uçları güneye dönük ve uzamış görünürse, Akkad ve Elam kralı ölecek. Eğer ayın uçları kuzeye dönükse Akkad kralı düşmanı yok edecek. Eğer ayın uçları batıya doğru uzamışsa yangın olacak..."Ay falını yazan Annuvanza adında denetleyici görümünde biridir. Falı yazanın ise Tutta'nın oğlu Pikku olarak belirtilmiş. Ay falı dışında talih, kader ve şansı belirleyen fallar da yapılmış. Fallar taş atmayla yapılırdı. Bir tablette "...Gökyüzünün güneş tanrıçası kalktı, koyun kanı aldı. Tekrar tahta verdi. İkinci günde tanrı tüm yaşamı aldı. Onlar kader tanrıçasına verilmiştir. Fal olumlu..." şekline gösterilmiştir. Falcılık sadece Mezopotamya kültürüne özgü bir çalışma değildir. Genellikle Mısır'dan yayılmış olduğu belirtilen falcılığın çok daha sonraları çeşitli uygarlıklara dağılmış ve moda haline dönüşmüş olduğu ifade edilmektedir.

Fırat: (Batı dünyasında Yunanca adı olan Euphrates olarak bilinir.) Akkad dilinde "Purattu" Eski Farsçada "Ufratu" (Bu sözcüğün Avesta bölgesindeki Farsçada geçen "huperethuua" sözcüğü olduğu belirtilir.), Arap dilinde rahatlık anlamında kullanılan "Ferahat" sözcüğünden adının oluşmuş olabileceği söylenmektedir. Akkad dilindeki "Pu-rat-tu" sözcüğün Sümer dilindeki karşılığı ise "Buranun" olarak belirtilmiştir. Eski Asur dilinde de yaklaşık isim olan "Pratru" adı kullanılmaktaydı. Fırat nehri tarihsel ünüyle dünyanın bütün ülkelerinde adından en çok söz ettiren bir nehirdir. Aynı konumda Dicle nehri de tarihsel yönüyle tanınmaktadır. Bu iki nehir çoğu mitolojilere konu olduğu gibi dinsel yönden de adlarından söz edilmektedir. Fırat nehri, Türkiye ve Suriye'nin doğu bölgesinden Irak üzerinden Basra Körfezine dökülür. Toplam uzunluğu 2780 kilometredir. Türkiye topraklarındaki uzunluğu ise 1263 kilometredir. Karasu ve Murat nehri olmak üzere iki büyük kol ile beslenir. Daha sonra da Dicle nehriyle birleşerek "Şattül-arap"ı meydana getirir. Mezopotamya ve özellikle Kalde tarihinde önemli bir konumu bulunmaktadır. Yaklaşık İ.Ö. üçbininci yıllarda bu nehrin kıyılarında Sümer kentleri olan Ur, Eridu, Uruk, Kiş ve Babil kentleri kurulmuştu. Mısır kralı Tutmosis III, Hititler ve Kassitler bu nehiri aşarak bölgedeki krallıklarla savaşmışlardır. Salmanasar bu nehirden sekiz deva savaşlar nedeniyle geçmiştir. Nabukadnezar başa geçerken daha önceki krallar döneminde yapılan ayaklanmalar nedeniyle bölgenin zayıflanması toparlanmış ve aşağı Fırat, İmparatorluğun merkezi konumuna getirilmiştir. Çoğu uygarlıkların mitolojilerinde bu nehir ile ilgili çeşitli öyküler bulunmaktadır. Akkad (Agade) kralı ve Hanedanın kurucusu olan Sargon'un da yaşamı anlatılırken tıpkı Mısır'da Ramses II'nin üvey oğlu Musa'nın öyküsüyle örtüşen bir öykü anlatılmaktadır. Nasıl ki Musa'nın annesi onu Nil nehrinin bataklıklarına bir sepet içinde bırakmış-

sa; Musa'dan yaklaşık 1000 yıl önce Sargon'un annesi de onu bir sepet içinde Fırat nehri kıyısına bırakmıştır. Öykülerin örtüşmesi akla Musa'nın öyküsünün Sargon'un öyküsünden esinlenerek yazıldığı görülüyor. O çağdaki tablet yazıcıları, katipler günümüzdeki teknolojiden haberdar olmadıkları için bu esinlenen öykülerin hiçbir zaman başka uluslar tarafından bilinmeyeceğini tahmin etmiş olabilirler. Ancak ne yazık ki araştırmacılar öykülerin benzer taraflarının tabletlerini bularak karşılaştırmayı da ihmal etmemişlerdir. Fırat nehriyle ilgili geniş açıklamalar kaynak kitaplarda çok daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Kaynaklarda Fırat nehrinin konumu ise "...Siverek ilçesi, Dağbaşı Bucağı yakınındaki Maktalan civarında Şanlıurfa topraklarına giren Fırat nehri Adıyaman ve Gaziantep il sınırını belirledikten sonra Suriye, daha sonra Irak topraklarına girer. Irak'ta denize uzak olmayan bir noktada Dicle Nehri ile birleşerek Şatt'ul Arab'ı oluşturur ve Basra Körfezi'ne dökülür. Nehrin en önemli kolları Murat, Karasu, Tohma Peri, Çaltı ve Munzur Çayları'dır. Toplam uzunluğu 2.800 km ile Türkiye sınırları içinde kalan bölümün uzunluğu ise 971 km'dir. 720.000 km² su toplama havzasına sahiptir. Fırat Nehri'nin rejimi Türkiye'deki diğer Temmuz ile Ocak ayları arasında çekilmiş olmasına rağmen yine de bol su akışı olur akarsulara göre daha düzenlidir. Mart ile Haziran ayları arasında yavaş yavaş kabarır. Nehir üzerine Türkiye'nin en büyük barajları inşa edilmiştir. Bu barajlardan Keban, Karakaya, Atatürk, Birecik ve Karkamış Barajları tamamlanmıştır. Ayrıca Fırat'ın suyu inşa edilen 2 adet Şanlıurfa tüneli de Harran Ovası ve çevresine yıllardan beri suya hasret topraklara suyu ulaştırmıştır..." şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Fildişi Evi: (Fildişi Sarayı şeklinde de tanımlanmaktadır.) Hadatu kentindeki Yeni Asur sarayının yanında yaptırılmış küçük bir saraydır. Arkeolojik kazılarda bu sarayın

bir odasında bol miktarda fildişi bulununca adı "Fildişi Evi anlamına gelen "La batiment aux ivories" şeklinde kodlanmıştır. Yeni Asur saraylarındaki yapılara benzediği ve bu sarayın da iki avlulu kenarlarında odaların olduğu belirtilmektedir. Türk araştırmacı Veli Sevin "Yeni Asur Sanatı Mimarlık I" adlı yapıtında sarayın özelliklerini diğer sarayların özellikleri gibi açık bir dille belirtmektedir.

Flandin Eugene Napoleon: Fransız ressam. 1809-1876 tarihleri arasında yaşadı. P. E. Botta'ya Dur-şarrukin kentinde yapılan kazılarda yardımcı oldu.

Forth Shalmaneser: Kalhu tapınağının "Ekal maşarti"sine verilen bir ad.

Frigler: (Ya da Frigya) Trakya üzerinde bölgeye gelen göçmen kabilelerdir. Bunlar Yunan kültürünü etkileyen bir uygarlık olarak tanıtılmaktadırlar. Çünkü Yunanlılar Anadolu'dan aldıkları çoğu özellikleri Friglerin (Frigyalılar) çalışmalarına bağlarlar. Hatta tarihçi Herodot açıklamalarında bu halkı, Yunan sanatında emeği yüksek olarak belirtmektedir. Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar arasında kalan bölgede yaşamışlardır. Özellikle Tiglatpilesar bunlarla çok uğraştı ve sürekli savaştı. Tiglatpilesar I, Tur Abdin'den Kutmuhi/Kilikya'dan Çukurova bölgesine geçerek bunlara saldırdı. Vu hepsini kılıçtan geçirdi. Türk araştırmacılar Ekrem Akurgal, Umar, Erzen bu halklar için farklı tezler ortaya koyarlar. Wikipedia ansiklopedisi de Friglerin yerleşim alanlarını "...Frigya, Sakarya Irmağı ile Büyük Menderes'in yukarı çığırları arasında kalan bölgenin eski çağdaki adıydı. Bu ad, Balkanlar'dan gelip bu bölgeye yerleşen Friglerden geliyordu. Frigler önce Bitinya bölgesine yerleştiler ve İ.Ö.12. – İ.Ö. 7. yüzyıl arasında Orta Anadolu'nun batısına egemen oldular. Ama yeni göç dalgası Frigleri daha iç bölgelere itti. Frigler önce Sakarya Irmağı çevresine, ardından batıda Gediz ve Büyük Menderes'in yukarı vadileri ile doğuda Kızılırmak ve Tuz Gölü yöresine yerleştiler. Friglerin bir bölümü Bur-

dur Gölü, Erciyes Yaylası ve Yeşilırmak vadisine kadar ilerlediler. Batıda Gordium kentini başkent edinen asıl Friglerin ilk kralı Gordios'tu. Frigler Urartularla birleşerek Asurlulara karşı savaştılar. En parlak dönemlerini İ.Ö. 9.-8. yüzyıllarda yaşayan Frigler, Hitit topraklarının neredeyse tümünü ele geçirdiler. İ.Ö. 738'de başa geçen Gordios'un oğlu efsanevi kral Midas, Asurlularla anlaşma yolunu seçti. Midas döneminde başkent Gordium'un yanı sıra Midas Kenti ve Pessinus de çok gelişmişti. İ.Ö. 700'lere doğru Kafkasya'dan Anadolu'ya giren Kimmerler, Friglerin başkenti Gordium'a kadar ilerlediler. Kenti ele geçirerek yaktılar. Bu yenilgi karşısında Kral Midas'ın öküz kanı içerek kendini öldürdüğü söylenir..." şeklinde açıklar. Kısa anlatımlarla Frigler hakkında bütün özelliklerin anlatılması mümkün değildir. Kaynak kitaplarda bu uygarlıkla ilgili geniş açıklamalar yer almaktadır. Bu kısa açıklamalardan yola çıkıldığında Friglerin Anadolu uygarlıklarıyla her taraftan iletişim içinde olduğu görülür. Savaşlarla ve kültürel yönleriyle kendilerine Anadolu'da yer bulan Friglerin Hititler ve Urartularla da ilişkilerinin olduğu ifade edilmektedir.

G

Galla: Yeraltı dünyasını yöneten tanrı Nergal ve Ereşkigal'ın muhafızı olduğu söylenen bir şeytan.

Gambulu: Babil krallık politikasında Aram ve Kalde aşiretlerinin bulunduğu bölgeleri eyalet sistemi haline getirmişti. Bölgede bulunan aşiretlerin adı eyaletlerin adı olarak kullanıldı. Bu aşiretler Akkad'ın en büyük federasyonunu oluşturuyordu. Bu federasyonda Tiros, Sidon, Arvad ve Asdos'un kralları da yer alıyordu. Adı geçen aşiretler ise Pukudu, Dakkuru, Gambulu ve Amukkanu'ydu.

George Smith: İngiliz araştırmacı ve dilbilimci. British Museum'da "Mısır-Asur" bölümünde görevli bir memurdu. Çalıştığı dönemlerde kendisine çözülmesi için bir kil tablet gönderilmişti. O da daha sonraki tarihlerde tabletin Gılgamış'ın destanı olacağını bilemeden bu yazıyı çözdü. Gönderilen tabletler Gılgamış destanıyla ilgili tabletlerdi. Smith onları çözmüş ve dünyayı sarsabilecek bir çeviri yapmayı başarmıştı. Bu onun için bir başlangıçtı daha sonra Müze tarafından görevli olarak Kuyuncuk'a gidip destanın geri kalan tabletlerini bularak Londra'ya geri döndü. Bu tabletlerin toplamı 348 adetti. Tümünü çözerek edebiyat tarihine Gılgamış destanını kazandırdı.

Gandaş: Asur kral listesi (14616) de adı geçen bir kral olarak belirtilmektedir. Kassit Hanedanı kralıdır. İ.Ö.Yaklaşık 1730 tarihlerinde hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Gandaş adlı kişi Zagros dağlarının eteklerinde yaşayan halkların Mezopotamya'ya göç etmeleri sırasında, Mezopotamya'daki iç karışıklıklar nedeniyle aşireti üzerinde kendini kral ilan etmişti. Daha sonra da Babillere saldırarak bölgeyi kuşatır ve Kassitlerin egemenliğini başlatır.

Gaziantep: Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan bir kenttir. Bu kent 7.642 metrekarelik bir alana yayılmıştır. Araştırmacılar eski uygarlıkların izlerini bulabilmek için adı geçen bölgeleri baştan sona tarayarak bazı belgelerin ele geçirilmesi için çaba sarfederler. Bir zamanlar adı Doliche olan kentte Justiniyanus tarafından yapılan kale günümüze sağlam olarak ulaşabilmiştir. Çatalhöyük'teki arkeolojik kazılarda bu kent ile ilgili Hitit belgeleri bulunur. Hatta kentin içinde de yapılan araştırmalarda İ.Ö.1000-800 yılları arasında Hititlere ait bazı tarihsel belgeler bulunmuştur. Kent içinde bulunan camiler arasında 700 yıllık camilerin olduğu da söylenir. Doliche, Ayintap ve Antep adlarıyla da tanınmaktadır. Bu kentte Hititler, Asurlar, Romalılar, Bizanslılar ve Arapların periyodik zaman-

larda egemenlik sürdürdükleri belirtilir. 1516 yılında Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferiyle kent Osmanların egemenliği altına girer.

Gez: (Kübit olarak bilinir.) Dirsekten orta parmağa kadar olan bir uzunluk ölçüsü birimidir. Hala insanlar arasında kullanılmaktadır.

Giddara: (Bazı kaynaklarda Gidara olarak yazılmaktadır). Asurlulara düşman olan bir krallıktı. Asurlulara zor günler geçiren ve Mitannilerle ittifak içinde olan Aram krallığına bağlı bir krallıktı. Defalarca Asur krallarının askeri seferleriyle karşı karşıya kaldı. Adad-Nirarı II zamanında yine bir askeri sefer sırasında kuşatılıp, toprakları Asur krallığına devredildi.

Gidara: Bak Giddara.

Gişzida: Bak Ningişzida.

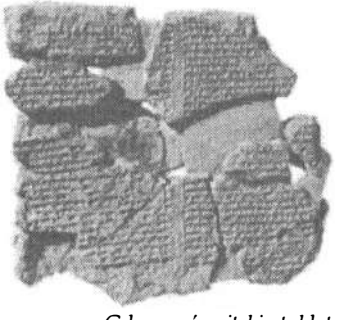
Gıbıl: Mezopotamya bölgesinde Babiller tarafından tapınılan bir tanrıdır. Babil tanrılar panteonunda güçlü ateş tanrısı olarak tapınıldı. Nusku adında biriyle ilişkili olduğu anlatılır.

Gılgamış: (Ya da Gılgamesh.) 120 yıl egemenlik yapmıştır. (Erken Sümer dilindeki karşılığı ise "Bilgamiş" olarak yazıldığı görülür) İ.Ö. 2700 civarında hüküm sürmüş ilk Uruk kralıdır. Uruk, Suriye sınırları içinde yer alan Karkamış'ın adı olarak da belirtiliyor. Sümer diliyle adı "Her şeyi görmüş olan" anlamında tanımlanmış "Sha Nagba İmuru" adı kullanılmıştır. Uruk kralları arasında en ünlü kral olarak tarihte yerini aldı. Gılgamış, Ur, Uruk ve Kiş kent krallığının anlaşmazlıklar içinde olduğu bir dönemde iktidara sahip oldu. Sürdürdüğü kanlı savaşlar sonrasında bölgenin tek hakimi oldu. Ancak iç savaşlar yüzünden Sümer ülkesi zayıflamış ve Elamlıların egemenliği altına girmişti. Daha sonra halk Gılgamış üzerine destanlar yazmakla yetindi. Araştırmacılar Sümer kökenli biri olduğunu ileri sürerler. 100 yıl hüküm sürmüştür. "Kullab'ın efendisi" olarak betimlendi. Gılgamış'ın anne ve

babasının adları da Lugalbanda ve Ninsun dur. Bu adlar Sümer'cedir. Borçlandırma ile ilgili ilk şeklin Sümerlerle başladığını iddia eden araştırmacılar, Asurbanipal'ın toprak altıda kalmış kütüphanesindeki tabletlerin 3.12.1862 yılında İngiliz George Smith'in, tabletlerin çevirisini yapmasıyla gerçeğe dönüşür. Tevrat'taki yaratılış bölümünde yer alan tufan miti ile ilgili önemli bir tableti bulduğunu açıklayıp, tercüme edince bilim dünyasında derin bir sessizliğe neden oldu..İngiltere'de yayımlanan "Daily Telegraph" Gazetesi konuyla ilgili Ninova'da kazı yapılması için George Smith'in kazıları üstlendiğini duyurdu. Hasta olmasına rağmen bu görevi üstlendi. Ancak 36 yaşındayken öldü. Ninova'da bulunan tabletlere "Gılgamış devri" adını vermişlerdi. Yaklaşık 300 dizenin yer aldığı tabletler Gılgamış'ın devriyle şiirsel olarak yazıldığı ve tabletler arasında bulunan ve Hint-Avrupa ile Hurice dilinde yazılanların da bulunduğu belgelenmişti. Bu yabancı tabletler de Gılgamış'ın destanının bir kopyası gibi ele alınmıştı. Destanın yaklaşık 3500 dizesi ortaya çıkarılmış ve tercümesi kısmen de olsa yayımlanarak dünya kültürünün dikkatleri bölgeye yönelmişti. Destanın en iyi çalışması 1930 yılında İngiliz arkeolog R.Cambell Thompson tarafından yapılmış ve daha sonra da yayınlanmıştır. Diğer destanların yanı sıra Gılgamış destanında, Gılgamış, seven ve sevilen, nefret eden, ağlayan ve neşelenen, çırpınan ve yorgun düşen umut eden ve umutsuzluğa düşen bir insan olarak kendini tanımlar. Destan yaşadığı kent olan Uruk'u öven paragraflarla başlar. Ayrıca 1913-1935 yılları arasında Radau, Zimmern, Poebel, Langdon, Chiera, de Genouillac, Gadd ve Fish adlarındaki çivi yazısı uzmanları tarafından parçalar halinde çevrilerek kopyalanmıştır. Öldükten sonra tanrılaşmış olan Gılgamış'ın ölüler dünyasında her türlü kural ve düzenlemeyi sağladığı söylenir. Araştırmacı dil ve yazıtbilimciler Gılgamış destanını bazı bölümlere ayırarak incelemeyi daha uygun

gördüler. Bu bölümler "...Gılgamış ve yaşayanlar ülkesi, Gılgamış ve gök boğası, Tufan, Gılgamış'ın ölümü, Gılgamiş ve ["Kiş"]li Agga, Gılgamış, Enkidu ve ölüler diyarı..." şeklinde karşımıza çıkıyor. Bu bölümler kitabın içinde alfabetik sıralamalarda açıklanmıştır. Gılgamış'ın bir başka kaynakta da Lugalbanda ile koyun tanrıçası Sirtur'un oğlu olduğu şeklinde ifadelerin yer aldığı görülür.

Gılgamış destanı: Yapılan kazılar sonucunda elde edilen belgeler, Babil'de Gılgamış tarafından tabletlere yazdırılmış bir destanın olduğunu belirler. Ancak kaynaklarda Gılgamış destanı, Gılgamış'ın ölümünden yaklaşık bin yıl sonra yazılmış olduğunu belirtilir. Bu destan Babillerde olduğu gibi Asur halkı tarafından da benimsenerek okundu. Mezopotamya bölgesinde hüküm süren Sümerler ve daha sonra Sargon I tarafından kurulan Akkad (Agade) Hanedanlığında da bu destandan söz edilir. Destan ile ilgili yaklaşık 11 tabletin günümüze ulaşmış olduğu da belirtiliyor. Bu destan Babil halkının ulusal destanı şeklinde değerlendirilir. Nedeni de destanın Babil ulusunun her bireyine seslenmesini başarmasından kaynaklanıyor. Babiller bu destanı, İlyada (Yunan) destanından çok daha önceleri yazılmış bir destan olarak niteliğini ve konumunu korumasını sağladılar. Mısır, Eti, İsrail'de bile böyle etkili destanların yazıldığı görülmemiştir. Fenikeliler bu destana yakın bir destan hazırladılar ama Babil destanı gibi görsel, içerik bakımından ve sanatsal anlamında önemli bir yapıt izlenimini sağlamaz. Sümerlerin kullandıkları ilginç ve müthiş imgeler, Babiller tarafından Babil destanının yaratılmasına alt yapı olmuştur. Gılgamış destanı ne yazık ki tüm bölümleriyle müzeleri süsleyememiştir. Bulunan tabletlerin ba-

Gılgamış'a ait bir tablet

zılarında sonuç kısımları kırılmış, bazılarında da metinlerin giriş bölümleri tahrip edilmiştir. Bu nedenle destanın tama-mının olmaması tabletlerin eksikli-ğinden ve yazıların silinmiş olmala-rından kaynaklanmaktadır. Ord. Prof. Landsberger, Gılgamış destanı-nı; a) Sümer yazması, b) Babil yaz-ması ve c) destanın son bölümünde tarihin olmaması şeklinde üç aşamadan incelenmesi gerektiğini öne sürer. Sümer yazmasının tarihlendirilmesi İ.Ö. yaklaşık 2000 yılına dayanır. Destanın anlaşılmasının son derece zor olduğu belirtiliyor. Bütünlük içeren bir destan şeklinde yazılmadığından günümüz dillerine çevrilmesi için dilbilimcilerin zor durumda kalmasına neden olmuştur. Sümer yazmalarında Gılgamış'ın başından geçen bir dizi olay anlatılmaktadır. Gökyüzü boğasıyla yapılan savaşı, Huvava ile olan savaşı yaparken Enkidu'nun hep onun yanında olduğu belirtilmiştir. Babil yazması ise İ.Ö. 1800 yılını göstermektedir. Babil yazmalarında sadece üç tabletin eksik olduğu söylenir. Babil'li yazman Sümerlerin öykülerinden de yararlanarak yeni bir üslupla destanı yazarken tarihlendirmesini de yakın bir dille anlatmayı başarmıştır. Lansberger, Destanın bitişini ise 1250 civarında bir tarihlendirmeyle kabullendiğini belirtir. Lansberger bir yazısında "...Destan insan yaşamının bütün yorgunluk ve güçlüklerinden doğan sorunlarını yanıtlamak için yazılmıştır. Yanıt, son derece kötümserdir; bütün emekler boşunadır. İnsan yaşamının bütün karışıklığı içinde parlayan tek şey, dostluktur. Bu değer, kadın aşkına karşı derin bir nefretin tersi oluyor. Ne yazık ki bu değer de ölümlüdür. Çünkü tanrıların yönettiği, ama sonsuz düzene bağlı olan alın yazısının gücü, en parlak dostluğu bile yıkar, bitirir. Ölümün de ortadan kaldıramadığı dostluk, hep insanı boş yere uğraştıran alın yazısına olan inanç, bu bulanık destan havasında tek olumlu noktayı oluşturmaktadır..." şeklinde ifadelere yer veriyor. Destanda yer alan kişilikler ise Tanrılarla insanlar arasında yer almış kahra-

manlıklar olarak gösterilir. Destan İngiliz George Smith tarafından çözüldü. Homeros'tan binlerce yıl önce söylenmiş bir destandı. George Smith British Museum'da "Mısır-Asur" bölümünde çalışıyordu. Topladığı toplam 348 tableti alarak Londra'ya döndü. Bu tabletlerde belki de dünyanın ilk destanın yazılıydı. Ama Smith bu destandan habersizdi. Tabletler çözüldüğünde dünya edebiyatını sarsan Gılgamış destanı ortaya çıkar. Doğal olarak akademik çevreler şaşkınlık içindeydi. Bu destanda aynı zamanda tufan mitolojisi de işlenmiştir. Destan ile ilgili Hititçe yazılmış tabletler Boğazköy'de, Akkadça yazılmış bir tablet Mısır'da Megiddo kazılarında bulunmuştur. Prof.Speiser bu destanın dünyanın en önemli destanı olduğunu ifade eder. Ayrıca bu destanla ilgili on iki tablet Ninive'deki Asurbanipal kütüphanesinde elde edilmiştir. Destanda Gılgamış ölümsüzlüğü aramak için eski atası olan Utnapiştim'e kadar gider.

Gimmiri: Asur dilinde Kimmerlere verilen bir ad. Kimmerler XV-XIV yüzyıllar dan VIII yüzyılın ilk yarılarına kadar Volga nehrinin Karadeniz bölgesindeki bölümünde yaşamışlardı. Hint-Avrupa kökenli olarak bilinen bu halkın kökenleri Trakyalılara kadar dayanır. VIII yüzyılda doğudan topraklarını işgal etmeye gelen İskitler yüzünden dağıldılar. İskitlerden kaçan Kimmerler Urartuların yaşadıkları bölgeye yakın bir yerde konakladılar ve bölgeye 100 yıl kadar terör estirdiler.

Gipar: (Akkad dilinde "giparu" şeklinde belirtilmiştir.) Rahip ve rahibelerin oturdukları bir yer. İdari merkez olarak da kullanılmıştır. Ur kentinde bulunan Gipar, eski Babil kralı Nabonidus tarafından kızı En-nigaldi-Nanna'yı (İ.Ö.26.09.554)"Nanna entusu" olarak atadığı zaman yaptırdığı anlatılır. İdari merkez olarak kullanılan bu bina bölgede Arkeolojik kazılar yapan Sir Leonard Wooley tarafından ortaya çıkarılmıştır.

Girtablullu: Sözcük anlamı "akrep-adam" şeklinde tanımlanan bir ifrit (Dev)in adı olarak kaynaklarda gösterilmektedir. Araştırmacılar bu terimi "...Boynuzlu başlığa, sakallı insan başına, insan bedenine, bir kuşun but ve pençelerine, yılan kafalı bir penise ve akrep kuyruğuna sahip olan doğa üstü bir varlık için kullanılan.." Akkadça bir terim olduğunu ifade etmişlerdir. Mitolojide anlatılan bu varlığın kanatlı ya da kanatsız olabileceği belirtilmektedir. İlk defa Üçüncü Ur hanedanlığıyla Akkad dönemi sanatında görüldüğü söylenir. Akrep adam gibi varlıkların Asur inancında tanrı Şamaş'ın ifritleri ortadan kaldırmak için güçlü varlıklar olarak kullandığı anlatılır. Buna benzer mitolojik öyküler yaklaşık çoğu uygarlıklarda da gözler önüne serilmektedir. Dönemin insanları bu tür öyküleri neden yaratmak istediği, bilinçsizce tanrı varlığına tapınmadan ileri gelmektedir. Nedeni çoğunlukla çözülmeyen bu tür ifritlerin en yakın din olan İslam dinindeki mitolojik ifadelerde de yer almıştır.

Guazana: Habur eyaletinin merkezidir. Burada yapılan arkeolojik kazılarda Asurlularla ilgili son derece önemli eserler elde edildi. Özellikle Adad-nirari III'e ait dokümanlar önemli bir yer tuttu.

Tanrıça Gula'nın bir tasviri

Gula: Sümer tanrısı Ninurta'nın eşidir. Mezopotamya bölgesi tanrıçası olarak Sümerler tarafından tapınıldı. Bu tanrıçanın iyeleştirme tanrıçası olarak tapınıldığı ifade edilir. "Gula" sözcüğü Kürt dilinde de kullanılmaktadır. Sözcüğü karşılığı ise çiçek anlamında kullanılmıştır. Gula'nın akla ilk gelen yerel tapınma şeklinin Kürt mitolojisine ait olduğunu belirler. Av köpeği cinsi olan "Tazı" türü bir köpekle dolaştığı ve yaraları yalayarak iyileştirdiği anlatılır. Gula, diğer Mezopotamya halklarının tapındığı gibi Asurlular tarafından tapınılmıştır.

Gulkiş: Babil "A" olarak kodlanan krallar liste-

sinde bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kralın 55 yıl egemenlik yaptığı belirtiliyor. Arkeologlar tarafından "B" olarak kodlanan krallar listesinde "Gulkişar" şeklinde belirtilmiştir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Gulkişar'ın (14616) koduyla inceleme altında bulunan Asur "sinkronistik" listesinde adı "Şarma-adad" şeklinde gösterilmiştir.

Gulkişar: Bak Gulkiş.

Gurgum: Asurlar döneminde bir krallıktı. (Luvice Ku-ra/i-ku-ma şeklinde biliniyor) Asur kralı Tiglat-pilesar III'ün baskıları sonucu vergi ödemeye razı olan bir krallıktır. Asur kralı Tiglat-pilesar III'ün saldırılarına karşı Urartu kralı Sarduri II'nin önerdiği güçbirliğini kabul etti. Kurulan koalisyonda yer aldı. Bu koalisyonda ayrıca; Malatya (Melitealhe) kralı Sulumeli, Que kralı Uruki, Arpad kralı Agusi'nin oğlu Mati-ilu, Gurgum kralı Tarhulara, Kargamişli Pisisris ve Samallı (Zincirli) Panammu vardı. Bu koalisyona rağmen Urartular Asur saldırılarında büyük kayıplar verdiler.

Günziani: Kayseri'ye kadar uzanan bölgede etkin olan Kumana (Kummuh) kralı olduğu belirtilir. Asur yönetimi tarafından azledilmiş ve yerine Meliddu kralı Tarhunza'yi görevlendirmiştir.

Guzana: Bugünkü adı Tell Halaf olarak bilinen Asurluların yaşadıkları bir yerdir. Daha önce Aram kent devletine bağlı ola Guzana kenti İ.Ö. 9. yüzyılda Asurluların egemenliği altına girer. Kentte "Guzana kent tapınağı" adıyla kodlanan bir tapınak bulunmaktadır. Bu tapınağın hangi tanrı için ve kim tarafından yapılmış olduğu bilinmemektedir.

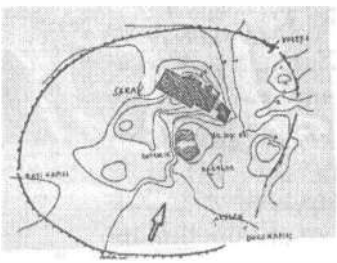
Ğ

Ğar: Babil dilinde "mağara" anlamında kullanılan bir sözcük şeklinde tanıtılıyor.

H

Hadadasar: Rehob kralının oğludur. Aram ordusunda komutandı. Onun emrinde Amorit askerleri vardı. Ordusu atlı süvarilerle donatılmış güçlü bir orduydu.

Hadatu: Günümüzdeki adı Arslantaş olarak bilinen bu kent Asurlular döneminde bir eyalet kenti olarak tanıtılmaktadır. Konumu gereği Kargamış'tan 30 kilometre uzaklıktadır. Bugün Suriye sınırları içinde bulunur. Salmanasar III döneminde Arami devleti olan Bit-Adini devletine bağlıydı. Tıpkı Til-Barsib kenti gibi. Stratejik bir konumu bulunan kent, Tukulti-apil-Eşarra tarafından yeniden onarılarak Asur geleneklerini çağrıştıran mimarisi eyalet kenti durumunda gösterilir hale getirilir. Elips şeklindeki kerpiçten yapılmış sur duvarlarının kalınlığı 4 metre uzunluğundadır. Tukulti-apil-Eşarra bu kentte İştar adına bir tapınak yaptırmıştır. Arkeologlar bu tapınağın kalıntılarından bilgiler vermektedirler. Hadatu'da ayrıca tanrı Nabu'ya ait bir de tapınak bulunmaktadır. Bu tapınak ile ilgili arkeolojik buluntuların eksikliği nedeniyle daha ayrıntılı bilgi verilemediği söylenir. Ancak çoğu araştırmacılar bazı belgelerden yola çıkarak bu tapınağın Tukilti-apil-eşarra III tarafından yapılmış olabileceğini söylerler.

Hadatu kent planı-(Kaynak: Veli Sevin)

Hadatu Sarayı: Tukulti-Apil-Eşarra III döneminde yapılan sarayların mimarı özellikleri günümüzde yapılan kazılarla araştırmacıları hayranlıklar içinde bırakmaktadır. Döneminde saray mimarlığının geliştiği gözlenmektedir. Araştırmacılar mimarlığın üst düzeye ulaşmasında Hadatu sarayındaki mimari özellikleri göstermektedir. Hadatu sarayı adını aldığı ve bugün Arslantaş olarak bilinen Hadatu kentinin kuzey tepesinde yapılmış bir saraydır. Tarihsel kaynaklar Hadatu kentinin Asur-nasir-apli II döneminde Arami kent devleti olan Bit-Adini devletinin sınırları içinde yer almış oluğunu belirler. Saraya kuzey batıda rampalı bir yerde açılan kapıdan girilmektedir. Bu kapı saray içinden dış avluya açılır. Dış avlunun taban kısmı da pişmiş toprak levhalardan kaplanmıştır. Avlunun kenarında tek sıradan oluşan odaların askeri amaçla kullanılmış olabileceği tahmin edilir. Ayrıca sarayda ana kabul salonu olarak kullanılmış bir büyük salon da dış avlunun doğusunda yer alır. Sarayın dışında sanatçılar ve güzel sanatlar tanrısı olan Nabu ile eşi Taşmetum'a adanmış bir tapınak yer almaktadır. Taşmetum'un Asur kökenli olduğu belirtilmektedir.

Halila: (Halule olarak da bilinir.) Urartuların bölgesinde yer aldığı belirtilen bir kent. Kent, Dicle ile Diyala'nın birleştiği yerde kurulmuştur. Salmanasar I Urartular üzerine yaptığı askeri saldırıda bu kenti ele geçirerek haraca bağladığını belirtir. Çağın gereksinmeleri gereği krallar kuşattığı yerlerdeki ganimetlere haraç gözüyle bakar ve daha sonraki yıllarda da bunun tekrarını yaparlardı. Salmanasar I bu kuşatma hareketini bir yazılıtaşta kendini göklere çıkarırcasına belirtmişti. Sanherip Muşezip-Marduk'un yeniden organize ettiği Babil ordusunu bu kentte karşıladı. Burada inanılmaz bir savaşın olduğu anlatılmıştır. Korkunç bir katliam olmuştu, iki ordu arasında. Bu savaşta Sanherib'in Muşezib-Marduk'un 150 civarında askerini öldürdüğü ve Merodan-Baladah'ın oğlunu da

esir aldığını belirtir. Sanherib, öldürülen oğlunun intikamını Babil kentini ateşe vererek ve inanılmaz bir katliam yaparak almıştı.

Hale: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Apiashal'ın oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Hama: (Ya da Hamat) İ.Ö.800 civarında Asurlar döneminde, Aramlıların kurduğu bir krallıktır. Asur kralı Tiglatpilesar III'ün baskıları sonucu vergi ödemeye razı olmuşlardı.

Hana: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Hana adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Aynı adla bir de kent bulunmaktadır. Bak Hana. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Hana: (Bugünkü adı Tel-aşarah.) Kasların Şamşu-İluna'nın sekizinci krallık yılında zapt ettikleri bir kent olarak anlatılmaktadır. Fırat nehrinin Habur nehriyle birleştiği yerde bulunmaktadır. Araştırmacı S.Smith'e göre Babil Krallar listesi (A)'da geçen kralların Hana kralları olduğunu belirtmektedir. Kasların Hana'da 150 yıl yaşamış olduklarını vurgulamaktadır. Hitit kralı Murşili I, Babil kentini yağmaladıktan sonra 9'ncu Kas kralı Agum II, Babil kentine girerek kuşatır ve egemenliği altına alır. Hana kentindeki arkeolojik kazılarda bir arşiv bulunduğu belgelenir. Arşiv belgelerindeki çevirilerde bazı kralların adları bulunur. Bu krallar, Prof.Dr.Ekrem Memiş tarafından yazılan Eskiçağ Mezopotamya kitabında "...Hana (Tel Aaşrah) tabletleri: İddin-Kaku, İaşar-Lim, Kaştilaşu, Sunuh-rammu, Ammi-madar, Ammi-rabih/ Bu listenin Asur (14616) listesiyle karşılaştırılmasındaki Babil'in kral listesinde;

Agum I, Kaştilaşu, Ağabeyrattaş, Gandaş, Tarzu-gurumaş, Agum II/ Asur (14616) sinkronistik listesinde de Gandaş, Agum I,Kastilaş, Ağabeyrattaş, Kaştiliaş II, Tarzu-gurumaş, Harpu-şippak, Tiptaksi ve Agum II ..." şeklinde gösterilmiştir.

Hanigalbat: Mittani kralı olduğu anlatılır. Bu kral Tuthaliya I ile anlaşmaya yanaşmayan Halpa krallığıyla birleşerek Hattuşa'ya karşı gelir. Ancak Tuthaliya I tarafından yenilgiye uğratılırlar.

Hanigalbat: Mitanni kralı olarak tanıtılan Hanigalbat'ın adını taşıyan bir kent devletidir. Hitit kralı Hanigalbat kent krallığını Asur saldırılarına karşı bir tampon bölge olarak kullanmak istemişse de başaramamıştır. Böylece Asur krallarının Hitit üzerindeki baskıları da artar. Bu ülke sınırlarının Tur-abdin'den Habur ve Harran'dan Kasiari bölgesini içine alacak şekilde belirtilmiştir. Asur kralları be kent krallığını kısa sürede bölgede askeri yönden güçlü hale getirmişlerdir. Hanigalbat, "Mittani " sözcüğünün Asurca karşılığı şeklinde tanıtılmaktadır.

Hanno: Gaza kralıdır. Asur kralı Tiglat-pilesar III'un askeri saldırılarına karşı dayanamayarak Mısır'a kaçıp oraya sığındı. Asur kralı Gaza'dayken Yuda kralı Ahas elçilerini ona göndererek yardım istedi.

Harran: Bugünkü Harran ovasının bulunduğu yer. Asurlular bu ovayı ele geçirip, topraklarına katmışlardı. Bu bölgede yapılan arkeolojik kazılarda Göbeklitepe'de yaklaşık İ.Ö.11.500 yıla endekslenen bir mezar ve Balıklıgöl'de de yine İ.Ö.13.500 yıllık belki de dünyanın en eski heykellerinden biri bulunarak koruma altına alınmıştır. Harran'ın tarihi belki de çok eskilere dayanır, ancak konumuz gereği bu bölgede egemenlik sürdürmüş Mezopotamya krallıklarının neler yaptığıdır. Harran ovasındaki kültürel gelişmeyi ele alan Kemal Menemencioğlu bölgeyle ilgili "...Harran şehrinin M.Ö. 2000 yılında Ur şehrinin bir ticari kolu olarak kurulduğuna inanılır. Harran'ın Sümerce

veya Akkadça kervan veya geçit yeri anlamına gelen "Harran-U" kelimesinden türediği düşünülmektedir. Tevrat'a göre Hz. İbrahim ana yurdu olan Ur (Bunun Urfa olduğunu iddia edenler de var.) şehrini terk ettikten sonra bir süre Harran'da kalmıştı. Ayrıca Harran ismini Hz. İbrahim'in kardeşi Haran'dan aldığına dair iddialar varsa da bunun isim benzerliğinden başka bir kanıtı yoktur. Tevrat'ta ayrıca Hz. İbrahim'in babası Terah'ın Harran'da ölüp gömüldüğü, Hz. İbrahim'in aile fertlerinden bazılarının bu şehri bırakıp, ayrıldıktan sonra oğlu İsak'a bir gelin temin etmek için bir hizmetkârını bu şehre gönderdiği kaydedilmiştir. Bir zamanlar güzelliği ve özgün mimarisiyle dillere destan olan Harran şehri, her ne kadar günümüzde harabeyse de, dünyanın ilk şehirlerinin, ilk mabetlerinin olduğu ve tarımın ilk başladığı önemli bir bölgede inşa edilmiştir. Dünyanın en eski üniversitesi de bu şehirde bulunuyordu. Dünya ve ay arasındaki mesafeyi ölçen Al-Battanai, astronomi ve matematik üzerinde eserler bırakan ve birçok eski Yunan klasiği ve bilimsel eseri tercüme eden Thabit ibn Qurrah, fizikçi ve kimyager Jabir ibn Hayyan gibi daha birçok bilim ve düşünce adamı Harran okulunda yetişti. Hıristiyanlığın dünyada hızla yayıldığı bir zamanda, Harran eski dinlerinin son sığınağı olarak biliniyordu. İskenderiye'deki bilim yuvaları bu yeni dine teslim olup sönmeye başlayınca ve artık Doğu Roma İmparatorluğunun resmi dini olan Hıristiyanlık, akademileri ve felsefe okullarını kapattığında, bu merkezlerden ayrılan filozoflar Harran'a sığınmaya başladılar. Bu kişiler burada kitaplarını ve öğretilerini rahatça muhafaza edebilmişlerdi. Daha sonra bu kitapların birçoğu sözüm ona "Harran Sabiileri" tarafından Arapçaya tercüme edilerek, Erken Dönem İslam'da bir bilim çağının doğmasına katkıda bulunmuş ve sonradan bazıları manastırlarda muhafaza edilen bu eserler Batıya sızarak Rönesans'a sebep olmuştur. Daha sonra Batıda Gülhaçlılar gibi yeraltı

örgütleri, devlet, din ve bilimde reform için mücadele etmişti. İlginçtir ki Gülhaçlıların 1615'te beyan ettikleri manifestoda kökenleri bir Sabii bilim merkezi olduğu sanılan ve Arap yarımadasında adı "Damkar" diye geçen bir yerdi. Ömer Tecimer'in Gül Haç eseri Batı uygarlığını ve demokratik kurumları oluşturmakta Gül Haçın rolünü açıklamıştı. Anadolu'nun ilk kilisesi ve ilk camisi burada inşa edildi. Ancak Harran'ın en ünlü dini Sabiilikti. Yıldızlara taptıkları söylenir. Hem Yahudi, hem de İslami kaynaklara göre Hz. İbrahim de onlardandı ve Güneşin ve Ayın batmasını tefekkür ettikten sonra tek bir Tanrı olduğuna kanaat getirmişti. Harran'da Ay tanrısı Sin'e ait bir mabet vardı. Söylentiye göre yedi gezegene adanmış yedi şehir vardı ve Harran Sin'e adanmıştı. Yıldızlara dayalı böyle bir inancın, insanoğlunun en eski dini olma olasılığı vardır. Dünyanın birçok yerinde Stonehenge ve piramitler gibi nerdeyse tarih öncesi taş yapıtlar gezegen, güneş tutulması, mevsim ve yıldız hareketleri gibi çok ince astronomik hesaplara göre tanzim edilmişti. Bütün bunlar makrokozmos ve mikrokozmos (küçük evren, insan) davranışları arasında bir birlik öngören astrolojinin kaynağını oluşturmaktaydı. Ayrıca evren sırlarını keşfetmek ve evrenle bütünleşme derin duygusuna dayanıyorlardı. 639 yılında Harran İslami Hakimiyet altına girdi. Halife Marvan (744-750), Harran'a yerleşti ve Umayyad İmparatorluğunu Şam'dan Harran'a getirdi. 830 yılında Halife al Ma'mum Bizans seferine giderken Harran'dan geçmişti. Harranilere dinlerini sorduğu kaydedilmektedir. Onlar "Biz Harranileriz" dediklerinde ve Müslüman, Yahudi veya Hıristiyan olmadıklarını belirttiklerinde, kendisi seferden dönünceye kadar Müslümanlık, Hıristiyanlık, Yahudilik veya Sabiilik arasından birini seçmeleri gerektiğini söyledi, çünkü "Kitaplı" dinlerden biri değilseler putperesttirler ve putperestlerin kanlarını dökmek caizdir. Bu durumdan telaşlanan Harranilerden bazıları Müslüman

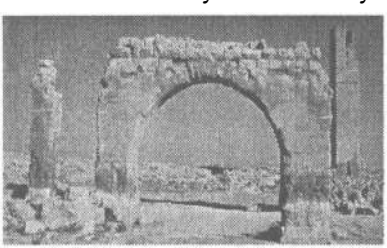
veya Hıristiyan olurken, kurnaz biri kalanlara "Biz Sabiiyiz" demelerini önerdi ve bu şekilde Pagan Harraniler varlığını yüzlerce yıldır sürdürebilmişlerdi, ta ki 1251 yılında Moğol istilâsında Harran yerle bir edilene dek..." şeklinde ifadelere yer verir.

Harharu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Harharu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Har-su: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Har-su adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Hattena: Asurluların Amik ovasına verdikleri ad. Amik ovası bugünkü Hatay'ın bulunduğu yer olarak belirtilmektedir. Burada İ.Ö.9 yüzyılın başlarında Lubarna adlı bir kralın egemenlik yaptığı ifade edilmektedir.

Hatti: Kaneş ülkesinin kesin niteliği bilinmiyor. Ancak burada yaşayan ve Hattiler olarak bilinen aşiretler vardı. "Hatti ülkesi"nin adı bunlardan kaynaklanıyor. Araştırmacılar kolay tanınsın diye Hattilerin karşılığı Hatice'den yola çıkarak "Hatti ülkesi" adını vermişlerdir. Hatti, Hititlerin oturdukları bölgenin genel adıydı. Bölgede büyüyen Hitit İmparatorluğun sınırları Suriye'ye kadar genişlemişti. Sınırları ise kesin olarak belli değil. Hatti, Asurluların Hititlere verdikleri bir ad. Bu seriden çıkacak olan "A'dan Z'ye Hitit" adlı eserde Hattilerle ilgili geniş açıklamalara yer verilmiştir.

Harran'da tarihi bir harabe

Hattina: Lübnan yolu üzerindeki bir beylikti. Asurlulara vergi vermekle cezalandırıldılar. Hattina halkı özgür yaşamaktan yana olan isyancı bir halk kimliğiyle tanıtılmaktadırlar.

Hattuşaş: Hititlerin yaşadıkları bir kent. Burada yapılan arkeolojik kazılarda Asurlarla ilgili bazı belgeler ele geçirildi. Bulunan belgelerin çoğu Asurların ticari belgeleri niteliğindeydi. Bu kentte Asurlular ticaret kolonileri kurarak bölgeye hükmetmişlerdi. Hattuşaş ile ilgili geniş açıklamalara bu seriden çıkacak olan "A'dan Z'ye Hitit" adlı eserde yer verilecektir.

Hayani: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Samani'nin oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Hazanu: Akitü/akiti törenlerinde kral ya da kralın temsilcisinin hazırlandığı özel odanın adı. Özel daire ya da oda olarak da tanımlanan Hazanu Nabu tapınağının kuzey kanadının büyük bölümünü kaplar. Özel odaya "akitu-avlusu" denilen bölümden tek bir kapıyla girilir.

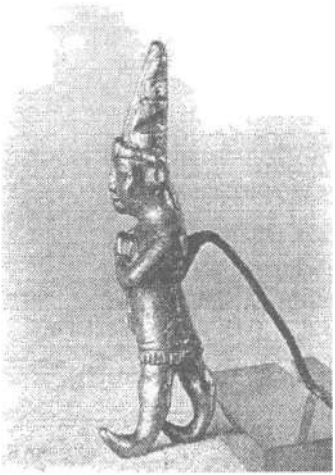
Hazianu: Asur dilinde belediye başkanları konumunda olan görevlilere verilen ad.

Himme: Urartuların bölgesinde yer aldığı belirtilen bir kent. Salmanasar I Urartular üzerine yaptığı askeri saldırıda bu kenti ele geçirerek haraca bağladığını belirtir. Çağın gereksinmeleri gereği krallar kuşattığı yerlerdeki ganimetlere haraç gözüyle bakar ve daha sonraki yıllarda da bunun tekrarını yaparlardı. Salmanasar I bu kuşatma hareketini bir yazılıtaşta kendini göklere çıkarırcasına belirtmişti.

Himua: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta

kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Hindanu: Fırat nehrine karışan Habur ırmağının kıyılarına yerleşmiş bir aram kenti. Asur kralı Adad-nirari bu kenti cezalandırarak vergiye bağladı.

Hititler: Önceleri küçük aşiretlerin yaşamlarını devam ettirdiği bir yer olarak bilinirdi Anadolu. Yaklaşık M.Ö. 1800 civarında, Anadolu'da yaşayanlar, (Özellikle Hatti'ler) tarihin başlangıç dönemlerinde yerli bir dil olan "Aglutinant dili" kullanırlardı. Önceleri bu dili kullananlar da Hattiler ve Hint-Avrupa kökenli Hititlerdi. Aglutinant dil gurubuna ait Hattiler ve Hint Avrupalı Hititler hakkında ilk bilgilerin edinildiği dönemlerin M.Ö.1800 yıllarına dayandığı ifade edilir. Küçük aşiret kavgaları dışında bölgede renkli bir hareket yoktu. Merkezi yönetim denilen hiç bir şey de yoktu. İ.Ö. 2000 yılına doğru Hattilerin yaşadıkları bölgede büyük bir saldırı ve istilanın söz konusu olduğu belirtiliyor. Düşman saldırılar mı yoksa doğal afetler sonucu mu kesin olarak bilinmiyor? Çünkü arkeolojik kazılar ve araştırmalarda bazı bölgelerde Erken Tunç Çağına ait tabakalarda derin yangın izleri görülür. Belirlemelere göre bu yerler Boğazköy, Dündartepe, Alacahöyük, Karaoğlan,

Karahöyük ve Bitik ören yerleridir. Yaşamın Alişar'da surlarla çevrili bir kentte devam ettiği, Etiyokuşu ve Ahlatlıbel bölgelerinde Erken Tunç çağından sonra insanların yaşamadığı gözlenir. Hint-Avrupa boyları olarak söz edilen Hititlerin Anadolu'daki yangın sahasına nereden ve nasıl gelmiş oldukları hala cevapsız sorularla varlığını korur. Hitit, inanılmaz ama Anadolu'da yaklaşık M.Ö. 1650/1620-650 tarihleri arasında sert esen rüzgar gibi yayılmış bir uygarlık olarak adım attı. Belgelerde Asur egemenliği sırasında Anadolu'da dağınık bir halde yaşayan aşiretlerden oluşan bir krallıkla imparatorluğa kadar yükseldi. Hitit beylerinin M.Ö.2000-1700 yılları arasında bölgedeki konumlarıyla tarihte önemli izler bıraktıkları artık biliniyor. Bu dönemde Asurlular Anadolu'nun bazı yerlerinde ticaret kolonilerini kurmuş, tüccarlar, Hitit beylerinin yaşadıkları yerlere çeşitli malları getirmiş ve takas yoluyla parasal gelir elde etmişlerdi. Yollar bozuk olduğu için özellikle eşek gücünden faydalanıyorlardı. Yük taşıyıcı bir hayvan olarak değerlendirilen eşek Hititlerin vazgeçilmez kamyonları olmuştu. Asurlu tüccarlara kalay ve kurşun vererek yerine bakır ve demir satın alırlardı. Kısacası dönemin tırları eşeklerdi. Bu beylikler, Neşa (Kaneş), Hattuş, Mama, Puruşhanda, Zalpa, Kuşarra'ydı. Birbirlerinden oldukça kopuk ve dağınık yaşayanların bu sade serüvenlerini değiştirmeye kararlı biri vardı. O da Pithana'ydı. Pithana dağınık yaşayan aşiretleri bir araya getirmek için tarih sahnesine çıkar. İlk merkezi sistemin temellerini atar. Merkezi sistemle yeni bir yönetimin sınırlarını çizmeye çalışan Pithana, oğlu Anitta ile birlikte hareket ediyordu. Pithana'dan sonra Anitta, Neşa, Zalpa ve Hattuş beyliklerini kuşatarak yağmalamış ve "büyük kral" olarak unvan kazanmıştır. Kuşşara aşiretinden olduğu için "Kuşaralı Anitta" olarak adlandırılan Kuşaralı Anitta, Hattuş kentini nasıl kuşattığını yazılı taşlara işler. Ancak Hititlerin kurucu kralı olarak bilinen Hattuşili I Anitta'nın

kuşattığı Hattuş kentinin adını "Hattuşaş" şeklinde değiştirerek başkent yapma girişimiyle bir dönemi başlatır. Hitit devleti kurulmuş ve Hattuşili "büyük kral" olarak Anadolu'da ün yapmaya başlamıştı. Bu tarih yaklaşık İ.Ö.1650'yi gösteriyordu. İmparatorluğun temelini oluşturan yerli Hatti beylerinden başka "Hint-Avrupalı" Hititlerin kökenleriyle ilgili belirlenen bir tanımlama henüz olmamıştır. Bazı kaynaklarda asıl Hititlerin Kafkasya ya da Avrupa'nın kuzeyinden gelmiş olabilecekleri tahmin edilen göçebe halkların olabileceği belirtilir.. Azınlık olarak belirtilen Hititlerin, Hattuşaş bölgesine geldiklerinde bölgede yaşayanlar silah kullanmasını biliyor ve güvencede yaşamak için kentlerinin etrafını surlarla çevirmişlerdi. İşte bölgeye yeni gelen Hititler Anadolu'daki bu beylikleri çok kolay bir şekilde ikna etmiş ve krallıklarını kurmuşlardı. Hitit halkı ["Nesili" "Nesice"] dilini konuşanlar olarak tanımlanmışlar. Bulundukları Anadolu topraklarına da "Hatti Ülkesi" adını vermişlerdi. Kendilerine de "Hattitili" unvanını vermişler. Yeni gelen göçebe halklar kendilerinden önce bölgede yaşayan ve uygarlık alanında ileri bir konumda bulunan Hattilerle çabuk kaynaşmışlar. Onların tanrılarına tapınmış, mitolojilerine, dinlerine, gelenekleriyle beraber isimlerine de sahip çıkmışlardır. Bölgede yaşayan halkların hiç birinin kültürel geleneklerini değiştirmeye uğraşmamışlar. İlginçtir ki bugünkü devletler; Hititlerin din konusunda, dil konusunda, gelenek ve görenek konusunda insanlara özgürlük hakkı tanımış bir devlet konumunda olmadılar. İşte Hititler yaklaşık 3700 yıl önce insanlara bu özgürlük hakkını vermeyi başarmışlardı. İmparatorluğun sınırlarını genişleten ve güvenlik kordonu altına alan Hattuşili.I'in başarısına daha fazla başarı katan Murşili I döneminde irili ufaklı kentler dışında Halep ve Babil kentlerine askeri seferler yapılmış ve sınırlar genişletilmişti. Kralların bitmeyen hırsı Hititleri kısa sürede Anadolu'da güçlü bir imparatorluk haline ge-

tirir. Kuşşara kralı Pithana ve oğlu Anitta aşiret beyleri arasından sıyrılarak Kaniş/Neşa kentini kuşatarak krallığın merkezi yaparlar. Daha sonra Anitta Hattuş kent kralı Pijusti'yi mağlup ederek kenti kuşatır. Hattuşili I ise Anitta tarafından kuşatılan Hattuş kentinin adını Hattuşili olarak değiştirerek başkent yapar. Hattuşili'den sonra Murşili atalarından gördüğü savaşçı kimliğiyle istilalara devam eder. Suriye'ye bağlı kent devletlerini aradan çıkararak Mezopotamya ticaret yollarını denetimi altına alır. Babil kentine kadar ilerleyip Hammurabi hanedanlığının sona ermesini sağlar. Murşili bu kadar başarıdan sonra Hantili tarafından taht kavgası nedeniyle öldürülür. Krallık içinde karışıklıklar olur. Yönetime Hantili'nin geçtiği ve onun da öldürüldüğü belirtilir. Hantili'den sonra tahta geçen Zidanta ve Huzziya I tıpkı Hantili gibi darbeyle öldürülürler. Bu belirlemelerin Hititlerin beyleri arasındaki feodal düşüncenin boyutlarını gösterir. Aile içindeki bu karışıklıktan faydalanan Mittaniler Torosların güneyi ve Anadolu'nun güney ve güneydoğusundaki kent krallıklarını ele geçirir. Bu kent krallıkları arasında Kizuwatna da yer alır. Saraydaki kan davalarının sona ermemesi Telepinu'nun başa geçmesi durumunda son bulur. Telepinu, eyalet sistemi kurarak Anadolu'da alev topuna dönüşen kent devletlerinin yatışmasını sağlar. "Telepinu" adlı fermanı yayınlayarak taht verasetini belirli kurallara bağladığını açıklar. Telepinu dönemine araştırmacılar "Orta Krallık" adını verirler. Başa geçen Tuthaliya Hititlerin uslanmaz düşmanları olan Kaşkalara karşı zor dönemler geçirir. Egemenliği sırasında krallığın gücünü yeniden kazandırır. Anadolu'yla sınırlı kalan Tuthaliya I'den sonra Şuppiluliumma I başa geçer. Suriye ve Kuzey Mezopotamya'daki bazı kentleri egemenliği altına alır. Kaşkalarla savaştıktan sonra Ugarit kralı Nigmedu II ile bir antlaşma yapar. Şuppiluliuma I, Mısır'da Tutankhamon'un öldürülmesinden yararlanıp Kargamış ve Mittanilere saldıra-

rak onların yaşadıkları kentleri kuşatmıştır. Mitanni krallığına da son verir. Murşili II şansız bir döneme rastlar. Döneminde Hititlerde Veba salgını başlar. Asurların baskısı ve Suriye içindeki karışıklıklardan iş yapamaz hale gelir. Ondan sonra oğlu Muvatalli II tahta geçer. O da yirmi yıldan fazla "büyük kral" unvanıyla egemenlik sürdürmüştür. Kardeşi Hattuşili, Hattuşa valisi olmakla beraber kral kardeşi Muvatalli II'ye birçok alanda yardımcı olmuştur. Muvatalli II döneminde sarayını, tanrı ve atalarının heykellerini yanına alarak Hattuşa'dan Tarhuntaşşa kentine taşınır. Ammuru bölgesindeki anlaşmazlıklar nedeniyle Mısırla Kadeş savaşına girer. Ramses II ile yapılan "Kadeş Savaşı" Mısır'da Abydos, Luksor ve Abu Simbel tapınak duvarlarına görsel bir şekilde alçak kabartmalarla gösterilir. Duvar kabartmalarında Ramses II'nin Muvatallı II'yi nasıl yendiği gösterilmiştir. Daha sonra Muvatalli II ölür. Yerine kardeşi Hattuşili kral olacakken, oğlu Murşili / Urhi-Teşup tahta geçer. Urhi-teşup başkenti yeniden Tarhuntaşşa'dan Hattuşa'şa taşır. Döneminde bölge Ramses II'nin denetimi altındadır. Hattuşili, Babil, Asur ilişkilerini aksatmadığı gibi Mısır ile de ilişkilerini sürdürür. Daha sonra da "Kadeş Barış Antlaşması" yaparak karşılıklı barış yolunu seçerler. Kendisinden sonra Prens Tuthaliya IV tahta geçer. Tuthaliya IV, Tarhuntaşşa kralı Kurunta ile bir antlaşma yaparak sınırlarını belirler. Tuthaliya IV'ün yerine oğlu Şuppiluliuma II geçer. Kıtlıkların olmasına rağmen askeri başarılar gösterir. Hat-tuşa'da güney kaledeki bir yazıtta Şuppiluliuma II'nin başarılı bir yönetim gösterdiği ve Tarhuntaşşa krallığı karşısında otoritesini kurduğu belirtilir. İ.Ö.1200 yıllarında imparatorluk sona erer. Bu sona ermenin nedenleri henüz tam olarak bilinmiyor. Sonraki yıllarda Toroslardan Adana bölgesine kadar inerek egemenlikleri altına almayı başarırlar. Tevrat'ta adı geçen "Hatti" insanlarıyla asıl Hatti olanlarla karıştırılmaması gerektiğini anlatan

araştırmacılar var. Hatti adı "Hittim" olarak da belirtilmiştir. İncil'in Yunanca çevirisinde "Hetaios, Latincede "Hettaeus", Lutherin çevirisinde de "Hetbitter" şeklinde yazıldığı görülür. Ayrıca gerçek adı Hititler olarak ifade edilen bu halklar için Almanlar" Hethiter", İngilizlerle Fransızlar "Hittites" demişlerdir. Dilimizde ise "Hitit" biçiminde kullanılmaktadır. (Araştırmacılar bu imparatorluğun yaklaşık 700 yıl Anadolu'da hüküm sürmüş olduklarını ifade ederler) İ.Ö.1200 yıllarında Hititler, Anadolu'ya Kafkaslardan gelen Hint-Avrupa göçebe halkları tarafından yıkılmıştır. Luviler-yeni Hititler; Suriye yakınındaki Karkamış ve Kilikya da krallıklar kurdular. Büyük Hitit krallığının kurulmasıyla ilgili bulunan belgelerdeki mühürlerde Tuthaliya-Nikalmatı (eşi) ve Arnuvanda-Asmunikal (eşi) belirtiliyor. Hititlerden sonra Güneydoğuanadolu ve Suriye civarında kurulan krallıkların çoğu Hititlerin geleneklerini uzun süre sürdürdüler. Tevrat'ta adı geçen Hezekiel Kudüs (Yeruşalim) de yaşayanların Hitit soyundan geldiklerini belirterek onları kınamıştı. Hititler hakkında ondokuzuncu yüzyıla kadar ancak Tevrat'ta belirtilen bilgilerden adının "Hitti" olduğu biliniyordu. Bunlar Kenan diyarında yaşayan halklar olarak belirtilmişti. Araştırmacı Wickler, Hatuşşaş (Boğazköy) yakınlarında yaptığı kazılarda bulduğu dönelerle Hititlerin İ.Ö.1225 yılına kadar Ortadoğu'da önemli bir imparatorluk kurmuş olan Sami asıllı olmayan istilacılar olduğunu kanıtladı. Hititlerle ilgili Boğazköy kazılarında onbinlerce tablet bulundu. En iyi anlatımı Dr. O.P.Gurney "The Hittites" adlı kitabıyla vermiştir. Hititlerin nereden geldikleri tam olarak bilinmiyor. Denizden oldukça uzak bir yerde yaşayan Hititlerin yaptıkları dualarla yaşadıkları yer hiç bağdaşmazdı. Bu dua "... Göğün güneş Tanrısı, Efendim, İnsanoğlunun çobanı, yukarıya geldin sen. Göğün Güneş Tanrısı denizden geldin ve şimdi göklere çıkıyorsun..." şeklindeydi. Hititle-rin geleneklerinde demir

madeni, altından daha değerli olarak görüldü. Krallar tahtlarını altın yerine demirden yaptırmışlardı.

Hosea: İsrail kralıdır. Salmanasar V bu krallıkla yaptığı savaşı kazanır ve Samarya kentini de ele geçirir.

Hubur ana: "Enuma-eliş" destanında Tiamat'ın bir sıfatı olarak belirtilmektedir.

Hubuşna: Asurlular döneminde bir bölge. Bugün Konya Ereğli bölgesi olarak bilinmektedir.

Hubuşkia: Asurlular tarafından bugünkü adi Siirt olan kente verilen bir ad. Bu kentin kralı Asurluların Urartu seferi dönüşünde haraç verdiği belirtiliyor.

Hubuşna: Konya Ereğlisi civarında bir yer. Burada Kimmer savaşçıları Asur ordusuna büyük kayıplar verdirdi.

Malatya-Aslantepe'de bulunan "aslanlı kapı"daki kayadan yapılmış aslan heykeli. Ankara-Anadolu Medeniyetler Müzesinde koruma altındadır

Hulli: "Hiç kimsenin oğlu" anlamında kullanıldı. Tabal kralı Vaşu-Şarma'nın Asurlar tarafından krallığına son verilmesi nedeniyle, İ.Ö.730 civarında Tabal krallığına getirilen biri şeklinde anlatılıyor.

Hullupu: Bir ağaç türü. Gılgamış ile bu ağacın mitolojisi önemli bilgiler aktarmaktadır.

Humbaba: Sümerlerde mitolojik dev adam olan Huvava'nın Asur dilindeki adı.

Huriler: Mezopotamya'nın kuzeyinde azınlıkta olan bir halktı. Harran ovasında kurulmuş olduğu belirtilen bu krallığın İ.Ö.1500-1250 tarihleri arasında egemenlik sürdürmüş oldukları tahmin ediliyor. (Bazı kaynaklarda da Hurilerin İ.Ö.2350-2150 tarihleri arasında ortaya çıkmış olabilecekleri belirtilir.) Bunların dili eski Ön Asya dilleriyle bağlantılı değil. Kullandıkları dil, İ.Ö.1.bin yılda ortaya çıkmış olan Urartu diline yakın bir dildi. Bunlar ilk

önceleri Dicle nehri kıyısıyla Suriye'nin Habur bölgesinde yerleştiler. Mezopotamya'da Mittani adıyla güçlü bir devlet oluştururlar. Merkezi bölgeleri ise Kerkük, Urfa, Diyarbakır, Mardin olarak incelenir. Kerkük bölgesindeki yerleşim merkezleri ise Tell-feheriye, Şagar, Bazar ve Tell Brak'tır. Bazı kaynaklarda da Mittanı krallığı Zagros dağlarından Akdeniz kıyılarına kadar uzanmış bir krallık olarak anlatılmaktadır. Hatta bunlar Mısır ile de askeri savaşlar yaptılar. Mısır firavunları bunların atakları karşılığında bir hayli sıkıntılı günler yaşadılar. Asurlular önceleri bunlarla ticari ilişkilerde bulundular. Çeşitli anlaşmalar yaptılar. Bölgenin en güçlü krallığı Mitanni krallığıydı. Asur kralları onların gözünde Asur içinde birer vali konumunday-dılar. Zamanla iç ayaklanmalar yüzünden Huri egemenliği ile Mitanni krallığı zayıf duruma düştü. Asurlar onların bu zayıflığından yararlanmak istediler. Hatta Mitanni kralı Şuttarnas'ın ölümünden sonra, yeni gelen kralın da bir komplo sonucu öldürülmesiyle Asurlar umutlanıp, biraz daha faydalanmak istemişlerdi. O sırada Mısır ile ilişki kuran Asur kralı Asur-Nadinahhe Mısır firavunu tarafından Mitanni krallarına yapılan bir karşılama töreniyle karşılandı.

Asur kabartmalarından

Hutnim: Asurlar döneminde bir aşiret.

Huziriana: Asurlara zor günler geçiren ve Mitannilerle ittifak içinde bulunan bir Aram krallığı. Adad-nirarı II'nİn saldırıları sonucu teslim oldu. Krallığın adını taşıyan ve başkent olarak bilinen Huziriana kentini yağmalayarak kralı olan Mamlu'yu da esir aldı.

I

Ibqı-İshtar: Bu kral İ.Ö.1867-1860 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Ibıgadad: Eşnunna kralıdır.

Ikunum: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Yönetim tarihleri bilinmemektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Ikunum adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ikunum: Çadırlarda yaşadıkları anlatılan kral listelerinde adı geçen Ikunum ile aynı kişi olmadığı belirtilmektedir. Bu kral İ.Ö.1867-1860 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Ilu-Mer: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Hayani'nin oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

İlushuma: "Epominleri" yok edilmiş olarak anlatılan krallar listesinde yer alan biridir. İ.Ö.1945-1906 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Güney Mezopotamya'ya yayılma politikasını başlattı. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Imgur-Enlil: (Bu günkü adı Balavat.) Bazı kaynaklarda okunuş şekli olan "ikur-Enlil" şeklinde de gösterilmektedir. Asurluların yaşadıkları bir kent. Kalhu kentinin başkent

olarak yapılmasıyla ilgili yaptırılan tunçtan kapı süslemeleri bu kentten getirildi. Kent Musul'un 28 kilometre güneydoğusunda yer alır. Asur kralı Assur-nasir-apli bu kentte Asurluların rüya tanrısı olarak tapındıkları tanrı Mamu için bir tapınak yaptırarak kültünü yüceltir.

Imsu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Imsu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Iptar-Sin: Bu kral İ.Ö.1661-1650 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

İ

İaşar-Lim: Hana kentindeki arkeolojik kazılarda bulunan tabletlerde bu kralın adı yazılmaktadır. Hana kenti Kasların egemenliği altındaydı. İaşar-lim'in kentin kralı olabileceği ileri sürülür. Belge yetersizliğinden kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

İbal-piel: Larsa kent kralıdır. Şamşi-Adad I'in ölümünden sonra başa geçen iki oğluyla da savaşmış ve başarılı olmuştur.

İddin-kakku: Hana kentindeki arkeolojik kazılarda bulunan tabletlerde bu kralın adı yazılmaktadır. Hana kenti Kasların egemenliği altındaydı. İddin-kakku'nun kentin kralı olabileceği ileri sürülür. Belge yetersizliğinden kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

İgigi: Sümerlerde Anunnaki adıyla anlatılan tanrılar gurubunun Babil'deki söyleniş şeklidir. Anunnaki yerine Babil mitolojisinde "İgigi" kuşağı yer alır. İgigi, Babillerde gök-

yüzü tanrılarına verilen bir addı. Bazı kaynaklarda "gök tanrılar" kuşağı olarak ele alınmıştır. Bu tanrılardan çoğunun unutularak ölüler dünyasına gönderilmiş olduğu belirtilmektedir. Mitolojilerde yerel tanrı tipleriyle merkez tanrı tiplerinin ele alındığı kaynaklarda kültler ve oluşturdukları tanrısal guruplar da farklı şekillerde belirtilmiş, tanrıların kişilikleri de konumlarına göre betimlenmiştir.

İkunum: Eski Asur Dönemi kralıdır. Egemenlik yaptığı tarihler henüz belgelerin çözülememesi nedeniyle bilinmiyor.

İlabarat: Tanrı Anu'nun ulağıdır.

Ila-kabkaba: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Yazkur-el'in oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

İlişuma: Eski Asur kralı olduğu anlatılır. İ.Ö.2056-2019 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtilmektedir. Asur kentinde bir soy kuran Akkad valisinin torunu ve Şalimahum'un da oğludur. İlk defa Asur hareketini Babil kentine yaptığı saldırıyla adını duyurdu. Babasının kurduğu Akkad soyu Şamşi-adad tarafından son bulmuştu. Bu kral bir tablette Anadolu kentlerini vergiden muaf tutmuştu. Nedeni de onlarla yaptığı ticaretten kar elde ettiği içindi. Kralın halefi ise Erişum I 'di. İlişuma çoğu Babil kentleri ve oradan da uzak olan Dicle nehrinin diğer tarafındaki kentleri işgal ederek yönetimine aldı.

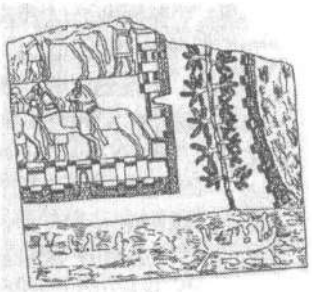
İluhadda: Asur kralıdır. Döneminde Kaştilaş'ın oğlu Babil kralı Adad-şuma-usur ile yaptığı yazışmalarla Babil'in gücünü gösterir tarzda bir davranış sergiledi.

İluma-ilum: Bak İlumen.

İlumen: Babil "A" olarak kodlanan krallar listesinde bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kralın 60 yıl egemenlik yaptığı belirtiliyor. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal

kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Arkeologlar tarafından "B" olarak kodlanan krallar listesinde "İlumailum" şeklinde belirtilerek "Deniz-eli" Hanedanlığının da kurucu kralı olarak gösterilmektedir. Bu kralın I Babil kralı Şamşu-İluna'nın (İ.Ö.1686-1648) çağdaş olduğu belgelerde gösterilmiştir.

İmgur-enlil: Bugünkü adı Balavat olarak bilinir. Salmanasar III'e ait bir saray bu kentte yer almaktadır. Aynı zamanda "tanrı Enlil lütfünü gösterdi" anlamında tanımlanan bir kale duvarı anlamında da tanımlanıyor. Asarhaddon ve Nabopolassar tarafından harabeye dönüşen yapı restore edildi. Nabukadnezar II bu duvarların yapımı için hazırladığı tablette "...Büyük tanrı Marduk'a tapınma merkezi Babil için beni dünyaya getiren babam, Babil kralı Nabopolassar tarafından yapımına başlanan ve etrafı pişmiş tuğlalarla inşa edilen fakat tamamlanamayan çift katlı hendek duvarını, İmgur Enlil ve Nimit-Enlil'i ben, ilk doğan çocuğu, gözdesi, bu duvarların tepelerini kurup onların yapımını bitirdim. Bakırdan vahşi boğalar ve ürkütücü ejderhalar tasarladım ve onları kapıların girişlerine koydum. Hende-ğin etrafında yükselen bir üçüncü du-var yaptım, ilk platformdan daha deri-ne ve onun temelini aşağı dünyanın kalbine yerleştirdim. Bu duvarı babamın yaptığı duvarlardan esinlenerek bir dağ kadar yüksek inşa ettim..." şeklinde önemli açıklamalarda bulunmuştu.

Asur kabartmalarından

İrişu: Bak İrişum.

İrişum: (ya da İrişu) İ.Ö.2039-2019 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtiliyor. İluşuma'nın oğludur. Bununla ilgili bazı belgeler Kaniş (Kültepe) kazılarında elde edildi. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor. Bu kral döneminde

tapınak kapılarına "Lamassu"(Yabani boğa ya da inek) şekilleri dikilirdi.

İskender.III (Büyük): Asur topraklarında hüküm sürmüş Makedon kraldır. İ.Ö.330-323 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

İtiti: Akkadlı bir savaşçıdır. Savaşta elde ettiği ganimetleri Asur'da önemli bir kültü olan tanrıça İştara'ya adadığını belirten tabletler bulundu. İtiti'nin savaşçı kimliğiyle ilgili mitolojik öyküleri Asurlar tarafından da okunuyordu. Günümüz yazınında nasıl ki kahramanlık şiirleri ve destanları yazılıyorsa eski uygarlıklarda da kahramanlıklar destanlaşır ve halkın bilgilendirilmesi sağlanırdı.

İtti-ti: Babil "A" olarak kodlanan krallar listesinde bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kralın 56 yıl egemenlik yaptığı söyleniyor. Arkeologlar tarafından "B" olarak kodlanan krallar listesinde adı "İtti-ili-nili" şeklinde belirtilmiştir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Akkadlı savaşçı İtiti ile aynı kişi olma olasılığı yüksektir. Bak İtiti.

İtti-ili-nili: Bak İtti-ti.

İskender.IV: Asur topraklarında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Makedon kraldır. İ.Ö.316-307(?) tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

İskender Balaş: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.150-145 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

İskender Zabinas.II: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.128-123 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

İstanbul Arkeoloji Müzesi: İstanbul ili Eminönü ilçesi sınırlarında, Gülhane Parkının ana giriş kapısının sağında yer alır. Topkapı saray Müzesine giden Osman Hamdi bey yokuşunda bulunur. Bu müze içinde üç bölümlü müzeler

dikkat çeker. Bunlar Arkeoloji Müzesi, Eski Şark Eserleri Müzesi ve Çinili Köşk'ten oluşmuştur. Bu üç addan dolayı "İstanbul Arkeoloji Müzesi" olarak isim alır. 1801-1858 yılları arasında yaşamış Tophane Müşiri Ahmet fethi Paşa önderliğinde müzecilik başlamıştır. Böylece bütün valilere genelgeler gönderilerek eserlerin İstanbul'da toplanmasına karar verilir. Yabancı arkeologların yaptıkları kazılardan elde edilmiş eserlerin yurt dışına kaçırılmasını önlemek için bir dizi çalışma yapılmıştır. Anadolu'da toplanan eserler ise müzenin bünyesinde koruma altına alınır. Müze müdürlüğünün İnternet sitesindeki anlatımları da "... Aya İrini Kilisesi'nde toplanan bu eserler ilk defa müze ismi ile Ali Paşa'nın (1815-1871) sadrazamlığı, Saffet Paşa'nın (1814-1883) Maarif Nazırlığı sırasında Müze-i Hümayun (İmparatorluk Müzesi) ismi altında açılmıştır. Bundan kısa bir süre sonra müze kapatılmış, Ahmet Vefik Paşa'nın 1872'de Maarif Nazırı olmasından sonra da Müze-i Hümayun yeniden kurulmuş ve yönetimi Dr.Philipp Anton Dethier'e bırakılmıştır. Dethier'in müdürlüğü sırasında H.Scliemann Troia'da bulduğu eserler Yunanistan'a kaçırılmış, Dethier bu eserlerin geri alınması için çaba sarf etmiştir. Atina'da açılan dava kazanılmış olmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nun maddi yönden sıkıntı içerisinde olmasından ötürü belirli bir ücret karşılığı davadan vaz geçilmiştir. İlk Asar-ı Atika Nizamnamesi 1874 yılında yayınlanmış, bu yönetmeliğe göre bulunan eski eserlerin yalnızca üçte birinin yurt dışına götürülmesi öngörülmüştür. Bu arada Dethier'in Kıbrıs'tan 88 sandıklık eski eserleri yurda getirmesi ve Anadolu'dan gelen eserlerin artması sonucunda yeni bir binaya gereksinim duyulmuştur. Ancak maddi imkânsızlıklardan ötürü, yeni bir müze yapımı yerine Çinili Köşk'ün müzeye dönüştürülmesi uygun görülmüştür. Çinili Köşk'te yapılan düzenlemeler, eserlerin taşınması uzun zaman almış ve müzenin açılışı 1880 yılında yapılmıştır. Müzedeki eserlerin

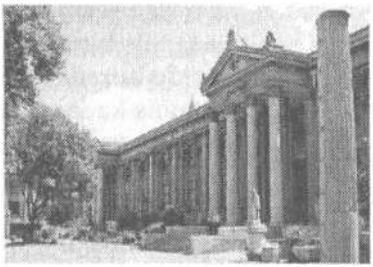
katalogu da bu sırada hazırlanmıştır. Dethier'in ölümünden sonra 1881'de Sadrazam Ethem Paşa'nın oğlu Ressam Osman Hamdi Bey, Müze-i Hümayun müdürlüğüne atanmıştır. Onun atanması ile de Türk Müzeciliği yeni bir boyut kazanmıştır. Osman Hamdi Bey eski eserlerin koleksiyonlarını bilimsel yönden yaptırmış, teşhir ve tanzimi yenilemiştir. G.Mendel'e müze katalogunu hazırlatmış, müzedeki eserlerin daha da zenginleşmesi için 1883-1895 yıllarında Nemrut Dağı'nda, Myrna'da, Kyme'de, Aiolia Nekropollerinde, Lagina Hekate mabedinde kazılar yaptırmış, burada ortaya çıkan eserleri müzeye getirmiştir. Bunun ardından Sayda'da 1887-1888 yıllarında Krallar Nekropolünde yaptığı kazılarda dünyaca ünlü İskender Lahdi denilen lahit başta olmak üzere, Ağlayan Kadınlar, Satrap, Likya ve Sayda Kralı Tabnit'in lahitlerini bularak gemi ile müzeye getirmiştir. Çinili Köşk bu kadar çok eserin sergilenmesi için yetersiz kalmıştır. Bu nedenle yeni bir müze binasına gereksinim duyulmuştur. Osman Hamdi Bey saraydan aldığı izinle Çinili Köşk'ün karşısına o dönemin ünlü mimarlarından Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi hocalarından Mimar Aleixandre Vallaury'e yeni bir müze binası yaptırmıştır. Yeni müze Lahitler Müzesi veya Asar-ı Atika Müzesi olarak 13 Haziran 1891'de açılmıştır. Aynı zamanda yeni yapılan bu müze XIX yüzyılın sonunda dünyada müze binası olarak tasarlanan ilk on müze arasında olup, Türkiye'nin ilk arkeoloji müzesidir. Bundan sonra yeni yapılan müzede başta Sayda Lahitleri olmak üzere diğer eserlerin teşhir ve tanzimi yapılmıştır. Müze koleksiyonlarını Balkanlardan Afrika'ya, Anadolu ve Mezopotamya'dan Arabistan Yarımadası'na ve Afganistan'a kadar uzanan Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeki çeşitli kültürlere ait eserler oluşturmaktadır. Cumhuriyet döneminde İstanbul Arkeoloji Müzeleri ismini alan müzenin yapımından yüz yıla yakın bir süre geçmesinden ötürü teşhir ve tanzim eskimiş, eserler sayı-

ca artmış ve bir depo niteliğine bürünmüştür. Bunun üzerine eskiyen bina restore edilmiş, yeni bir sergileme yapılmış ve müzenin Topkapı Sarayı avlusuna bakan arka cephesine, ona bitişik olarak dört katlı yeni bir ek bina yapılmıştır. Bunun için çalışmalara 1988 yılında başlanmış ve yeni düzenleme 1991'de tamamlanmıştır. Müzenin kuruluşunun 100.yılı olan 13 Haziran 1991'de ek binalarla birlikte yeniden ziyarete açılmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde eserler Arkeoloji, Eski Şark Eserleri ve Çinili Köşk'te ayrı ayrı sergilenmiştir. Müzenin arkeoloji bölümündeki en önemli eserler arasında Sayda Kral Nekropolünden getirilen İskender Lahti, Ağlayan Kadınlar Lahti ve Satrap Lahti başta olmak üzere Arkaik Dönem'den başlayarak Roma dönemi sonuna kadar gelen çeşitli heykeller, Kyme, Milet ve Ilgın'da bulunmuş Ana Tanrıça Kybele heykelleri, adak stelleri bulunmaktadır. Ayrıca Halikarnasos Maoseleum'una ait kabartmalar, Bergama Zeus Sunağı'na ait heykel parçaları, Kuvvet Tanrısı Bes, İskender başı, Aphrodisias, Ephesos ve Miletos'ta bulunan heykeller; küçük ölçüdeki çanak çömlekler, pişmiş toprak figürler; hazine bölümünde değerli süs eşyaları, takılar ve sikkeler bulunmaktadır. Ayrıca yeni yapılan müze ek binasında da Anadolu'nun Çevre Kültürleri Bölümü'nde Kıbrıs, Filistin, Suriye, Beyrut, Sayda, Sebasteia, Magito gibi önemli kültür merkezlerinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan eserler sergilenmektedir. Müzenin Anadolu ve Truva Kültürleri Bölümü'nde Trakya'dan Troia'ya, Frigya'ya ve Gordion'a kadar uzanan alanda ortaya çıkan eserler sergilenmiştir. Eski Şark Eserleri Müzesi: İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin girişinin sol tarafında bulunan yapı, 1883 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi (Güzel Sanatlar Akkademisi) olarak Osman Hamdi Bey tarafından Mimar Alexandre Vallaury'e yaptırılmıştır. Uzun süre okul olarak kullanılmış, Sanayi-i Nefise'nin 1917'de Cağaloğlu'ndaki yapısına taşınması ile bina Mü-

ze-i Hümayun'a verilmiştir. O zamanki müze müdürü Halil Ethem Bey Eski Önasya eserlerini, Klasik, Helenistik, Yunan, Roma ve Bizans eserlerinden ayırarak bu müzenin temelini atmıştır. Alman uzman Eckhard Unger 1917-1919 ve 1932-1935 yıllarında Eski Şark Eserleri Müzesini düzenlemiş ve bu konuda da yayınlar yapmıştır. Eski Şark Eserleri Müzesi 1963-1973 yıllarında restore edilerek yeniden düzenlenmiştir. Bundan sonra yeniden onarılan ve yeniden düzenlenen müze 8 Eylül 2000 tarihinde ziyarete açılmıştır. Müzede Mezopotamya, Mısır ve Anadolu kültürleri ile İslam öncesi Arap Yarımadası'na ait eserler sergilenmektedir. Bunların başında eski ve yeni Sümer çağlarına ait eserler, Mısır firavun mezarlarına ait buluntular, Asur, Babil, Hatti, Hitit ve Urartu eserleri sergilenmektedir. Ayrıca bu bölümde 70.000 levhadan oluşan çivi yazılı tablet koleksiyonları bulunmaktadır. Bu eserlerin büyük bir kısmı da XIX. yüzyıldan başlayarak I.Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içerisinde yapılan arkeoloji kazılarından ortaya çıkarılmıştır. Eserlerin bir bölümü de Osmanlı İmparatorluğu'nun valileri ve paşaları tarafından toplanarak gönderilmiştir. Müze 1974 yılında yeniden ziyarete açılmıştır. İki katlı bir yapı olan müzenin üst kat sergi salonlarında Mezopotamya, Mısır ve Arap eserleri sergilenmektedir. Müzenin alt katı tablet arşivi, büro ve müze depolarına ayrılmıştır. Müzenin 1 no.lu salonunda İslam öncesi Arap eserleri bulunmaktadır. Bunların çoğunluğunu Güney Arabistan'dan gelen eserler meydana getirmiştir. Burada çeşitli kitabeler, kabartma levhalar, mezar taşları ve adak heykelleri sergilenmektedir. Müzenin 2 no.lu salonunda Mısır koleksiyonları bulunmaktadır. Bunların başında özel koleksiyonlardan gelenler ile kazı buluntuları yer almaktadır. Sfenksler, steller, sunaklar, lahitler, mezar ve mabet buluntuları bunların arasındadır. Mısır XII-XIII. Hanedana ait lahitler, cenaze alayını gösteren renkli papirüs, Tanrı Horus heykeli,

Ölüler Diyarı Tanrısı Osiris'in heykeli, Teb şehri Nekropolünde bulunmuş mezar steli, arslan başlı Ateş Tanrıçası, Sekhmet'in heykeli bu bölümdeki önemli eserler arasındadır. Müzenin 3-6 no.lu salonlarında Mezopotamya eserleri bulunmaktadır. Bunların büyük bölümünü Dicle ve Fırat nehirleri arasında, I.Dünya Savaşı'ndan önce yapılan kazılarda ortaya çıkarılan eserler oluşturmaktadır. Bunların başında Halaf, Nineve, Eski Sümer Çağı, Yeni Sümer Çağı, Akkad, Eski ve Orta Babil Çağı eserleri, Orta Asur Çağı, Yeni Asur Çağı eserleri ile Babil Çağı eserleri gelmektedir. Ayrıca bu bölümde Mezopotamya mühürleri de sergilenmektedir. Bu bölümde Yeni Asur Devletinde vezirlik etmiş olan Bel-Harran-Beli-Ussur'un steli, Asur Banipal'in kabartması, İştar kapısına giden merasim yolu üzerindeki çini kabartmalar, Eski Akkad Kralı Naramsin'in steli, Sümerlerin boğa başı, Lagaş Kralı Ur-Nanşe'nin adak kabartması bulunmaktadır. Müzenin 4 no.lu salonu tamamen Urartu eserlerine ayrılmıştır. Bunlardan küçük bir grup Toprakkale kazılarında ortaya çıkarılmış, çoğunluğu da satın alma yolu ile müzeye kazandırılmıştır. Büyük çoğunluğunu keramikler, çanak-çömlek parçaları, kemerler, takılar, adak levhaları ve mühürler oluşturmaktadır. Müzenin 7-9 no.lu salonlarında Anadolu'dan ele geçen tarih öncesi çağlara ait eserler bulunmaktadır. Zincirli ile Hattuşaş (Boğazköy) kazılarında ele geçen eserler bu bölümün başta gelen kültür varlıklarıdır. Zincirli şehir kapısı Ortostatı, Yerkapı sfenksi, Teşup steli, Zincirli bazalt kapı arslanı, Maraş sfenksi, Zincirli sfenksli sütun altı da diğer eserler arasındadır. İlk Tunç Çağı'na, Hatti kültürüne, Orta Tunç Çağı'na, Koloni Devri yerleşmelerine, Eski Hitit, Hitit ve Geç Hitit kralları dönemine ait eserler çoğunluktadır. Bunların arasında Kadeş Antlaşması bu bölümün en önemli eseridir. Müzenin Çivi Yazılı Belgeler Arşivinde Mezopotamya'nın on, Anadolu'nun da iki eski yerleşme yerinden gelmiş tablet-

ler, 12'si büyük, 8'i küçük olmak üzere dünyanın en zengin koleksiyonlarından birini oluşturmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu Osman Hamdi Bey'in eski eserleri koruma amacı ile çıkarttığı Nizamname uyarınca yapılan kazılarda ele geçmiş, diğerleri de çeşitli tarihlerde satın alınmıştır. Bu tabletler tarih, hukuk, tıp, edebiyat, ekonomi ve dini konuları içermektedir. Ayrıca matematik, astronomi, sihir gibi konuların yanı sıra çeşitli mektuplar da bu arşivde yer almaktadır. Yaklaşık olarak 74.000 adet olan bu tabletler depolarda ve teşhirde bulunmaktadır. Müzede bu tabletlerin pek az bir bölümü sergilenebilmektedir. Çinili Köşk Müzesi: İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin avlusunda bulunan Çinili Köşk, Topkapı Sarayı yapı topluluğunun bir bölümü olarak Fatih Sultan Mehmet tarafından 1472'de sur içerisinde, Sarayburnu'ndaki koruluk içerisinde yaptırılmıştır. Çinili Köşk Osmanlı sivil mimarisinin Selçuklu etkisinde yapılmış İstanbul'daki tek örneğidir. Kaynaklarda yeterince isminden söz edilmeyen bu köşkün mimarı bilinmemektedir. Fatih Sultan Mehmet (1451–1481) dönemi tarihçilerinden Tursun Bey, Çinili Köşk'ü sırçadan yapılmış bir yer olarak nitelendirmiştir. Sultan IV. Murad (1623–1640) zamanında köşk içerisinde yeni düzenlemeler yapılmış ve bu arada ayna taşından bir tavus kuşu kabartmasının bulunduğu bir çeşme de buraya eklenmiştir. Çeşmenin iki tarafındaki kitabelerde de buradan Sırça Saray olarak söz edilmiştir. Köşk 1737 yılında kısmen yanmış ve bu nedenle de onarım sonrasında, özellikle cephe mimarisi değişmiştir. XIX. yüzyılda Aya İrini'deki müzenin yetersiz kalmasından ötürü eserler buraya taşınmıştır. 1910 yılında restore edilmiş, II. Dünya Savaşı sırasında kapatılmış, 1942'de de yeniden onarılırken 1880 yılında ön kısmına eklenen merdivenler kaldırılmıştır. Daha sonra bu onarımlar 1948–1953 yıllarında da devam etmiştir. Çinili Köşk iki katlı taş bir yapıdır. Yapımında beyaz köfeki taşlar kullanılmış, yan ve ar-

İstanbul Arkeoloji Müzesi

ka cephelerinde de kırmızı tuğladan dolgulara yer verilmiştir. Köşkün Haliç'e bakan çıkmalı arka cephesinde tuğla dolguların alt katında kilim deseni biçiminde bezemeler olduğu biliniyorsa da bu kısım özelliğini yitirmiştir. Köşkün ön cephesinin ortasında bulunan çinilerle kaplı büyük bir eyvandan içeriye girilmektedir. Bu girişin yanlarında derinliği fazla olmayan kemerli nişler bulunmaktadır. Köşkün asıl katında orta mekâna açılan dört eyvanlı bir şema görülmektedir. Üzerleri kubbe ve tonozlarla örtülmüştür. Çinili Köşk'ün en başta gelen özelliği dış cephesi ile büyük eyvanının iç yüzeyini ve içerdeki odaların bir bölümünü kaplayan çinilerdir. Mozaik tekniğinde yapılmış olan bu çiniler firuze renkli zemin üzerine kufi yazılar ve geometrik desenlerden meydana gelmiştir. Çinili Köşk 1737 yangınından sonra bir süre saray ağalarına tahsis edilmiş, 1953 yılında İstanbul'un 500. Fetih yılı dolayısı ile Fatih Sultan Mehmet'e ait giysiler, silahlar ve fermanlar burada sergilenmiştir. Başlangıçta Fatih Müzesi olan köşk, daha sonra Türk-İslam ve Osmanlı çini keramiklerin sergilendiği bir bölüme dönüşmüştür. Bu müze 1981 yılında Topkapı Sarayı'ndan alınarak İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne bağlanmış, 1990 yılında yenilenen sergileme ile İstanbul'un fethinin 539. yılında, 28 Mayıs 1992'de ziyarete açılmıştır. Müzede Türk çağına ait çini ve keramiklerin ilk örnekleri, Selçuklu çini ve keramikleri, XIV. yüzyıla tarihlenen ve İznik çini atölyelerinde yapılan XIV-XVI yüzyıl çinileri, XIV.-XVI. yüzyıl Milet keramikleri, Milet işi mavi-beyaz kandiller, İznik'te yapılan Haliç işi keramikler burada sergilenmektedir. Ayrıca XVI. yüzyıl ortalarına doğru İznikli çini ustalarının kobalt mavisi ve firuzenin yanı sıra adaçayı yeşilinden zeytin yeşiline ka-

dar değişen yeşilin çeşitli tonlarından oluşmuş mor ve eflatun ile birlikte kullanılan sert hamurlu Şam işi keramikler de burada bulunmaktadır. Bunların yanı sıra XVI-XIX yüzyıla kadar üretilmiş çeşitli keramikler, çiniler, Kütahya çinileri ve Çanakkale keramikleri de müzede bulunmaktadır. Müzedeki eserlerin başında figürlü çini parçaları, yıldız çiniler, haç şeklinde çiniler, tabaklar, kâseler, mavi-beyaz tabaklar, mavi-beyaz bordür çinileri, firuzeli mavi-beyaz tabaklar, tepelikler, çok renkli kâseler, bardaklar, sürahiler, XIII yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Anadolu Selçuklu mihrabı, Haseki Hürrem Sultan Medresesi'ne ait pencere alınlığı, Kütahya işi gülaptanlar, ibrikler, kapaklı kâseler gelmektedir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri yeniden düzenlenerek açılmasından sonra 17 Avrupa Ülkesinden 46 müze arasında Avrupa'da Yılın Müzesi Ödülünü kazanmıştır. .." şeklinde bilgiler yer almaktadır.

İşba: Babil "A" olarak kodlanan krallar listesinde adı geçen bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kralın 15 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Arkeologlar tarafından "B" olarak kodlanan krallar listesinde de adı "İşkibal" şeklinde belirtilmiştir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. İşkibal'ın (14616) koduyla inceleme altında bulunan Asur "sinkronistik" listesinde de adı "Bel-bani" şeklinde gösterilmiştir.

İşhara: Kassitler tarafından tapınıldığı öne sürülen bir tanrıça. Akrep sembolüyle betimlendiği ifade ediliyor. Araştırmacıların Akrebi, Babillerin "Scorpious takımyıldızına" verdikleri bir ad olarak ele alırlar. İşhara'nın kullandığı akrep sembolü kudurruların üzerinde görüldüğü anlatılır. Tanrı Daga'nın eşi olduğu şeklinde ifadeler var. Ancak bazı yerlerde de eşinin tanrıça Şala olduğu şeklinde anlatımların olduğu görülür.

İşkibal: Bak İşba.

İşme-dagan I: Şamsi-Adad I'in oğludur. Eski Asur Dönemi krallarındandır. İ.Ö.1780-1741 tarihleri arasında Asur'da

hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Babasının ölümünden sonra bölgesini koruma altında tutmak için bazı kabilelerle güç birliği yaptı. Bak Şamsi-Adad I. Yasmah-Adad.

İşşiakum: Asur dilinde başrahip ya da Tanrı Assur'un din görevlisi anlamında tanımlandı. Asur kralları kendilerini birer İşşiakum olarak görürlerdi.

İştar: (İştart, Aştoret adlarıyla da anılır.) İştar'ın Kenanlılara göre adı Astarte'ydi. Babil'de ise Annimitu adıyla tapınıldığı belirtilir. Babil halkı ona "Babil'in hanımı" anlamında betimlenen "Belet-Babil'i" derlerdi. Savaş ve aşk tanrıçası olarak tapınıldı. Tanrı Marduk için kral Nebukadnezar tarafından törenler için yaptırılmış olan Etemenanki adlı tapınak ve kulenin bazı kapılarına bu tanrıçanın adı verilmişti. İştar Sümer tanrıçası İnanna'nın Asur dilindeki adıdır. Bununla ilgili bir mitolojik öykü de var. Bu öykü tanrıça İnanna gibi ölüler diyarına inişi anlatmaktadır. Tanrıça ile ilgili Babil'deki Güney sarayında İştar kapısından geçilerek iç kentin dışındaki özel olarak yapılmış şenlik binasına geçilir. Ayrıca sarayın İştar kapısına kuzey tarafından girilip, Aibur-şabu'ya girilir (Aibur-Şabu kuzey sarayla doğu sarayın duvarlarıyla doğudaki dış burçları olarak anlatılır.). Türk Sümerolog Hatice Kızılay, İştar (İnanna) adını kendi kızına ad olarak kullandı. Muazzez İlmiye Çığ'ın açıklamalarına göre 1958 yılında Hatice Kızılay kazı alanına İştar adlı kızını da götürdüğünü anlatıyor. Asur'da moda haline gelmiş tanrı bildirilerine İştar da katılır. İştar İ.Ö.681 yılında Asur'daki taht kavgaları nedeniyle komplo sonucu öldürülen Sanherib'in yerine geçen Asarhaddon'a "...Ben Arabela İştarıyım. Ey Asarhaddon! Asur'da, Ninnive'de, Kalah ve Arbela'da uzun zamanlara, sonsuz yıllara kadar benim kralım Asarhaddon'u kutsayacağım. Uzun zamanlara, sonsuz yıllara kadar tahtını göğün altında kurdum, onu altın bir çivi ile göğe bağladım. Elmasların ışığı ile Asur kralı Asarhad-

don'u ışıklandırdım..." şekline tanrısal bir bildiri sunarak peygamberler gibi davranmıştı. İştar Fenikeliler tarafından Aştar ya da Aşoret adlarıyla anıldı. İranlılar İştar'ın adını "Anahita" olarak benimsediler. Bazı metinlerde zevk düşkünü bir tanrıça bazı metinlerde ise ana tanrıça olarak tapınılır. Neo-Babil döneminden sonra tapınılan Afrodit/Venüs İştarla özdeşleştirildi.

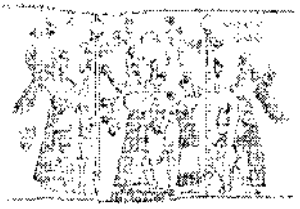
İştar'ın büstü

İştar-kidmuru: Bak Şarrat-niphi.

İştaran: Mezopotamya tanrısı olarak bilinir. Kültü Orta Babil dönemine doğru yayılmıştır. Daha sonraları ise adı tanrılar listesinde görülmez. Bu tanrının Mezopotamya ile Elam kenti arasında bulunan der kentinin yerel tanrısı olduğu belirtiliyor. Karısı ise "Der'in kraliçesi"olarak betimlenen Şarrat-Deri'ydi. Bu tanrının elçisi yılan tanrı olarak bilinen Nirah'tır.

İştar Ölüler dünyasında: Sümerlerin Babiller tarafından değiştirilmiş İnanna'nın yeraltı dünyasına iniş öyküsünün bir versiyonu olarak hala tartışılıyor. İştar, öyküde Tammuz'un (Sümerlerde Dumuzi) yeraltı dünyasına iniş nedenini belirtmiyor. Tablette sadece Tammuz'un canlılar dünyasına geri dönüşünün kutlamaları yer alır. İştar yeraltı dünyasına inmeden önce tanrıların veziri olarak bilinen Papsukkal'a dönemediği durumda diğer tanrılara haber vermesini söyler. Vezir İştar'ın yer altı dünyasından geri dönmediğini "....Boğa ineğe binmez, erkek eşek dişi eşeği gebe bırakmaz; caddede erkek kızı gebe koymaz..." sözlerle tanrılara duyurur. Yeraltı dünyasına inen tanrıça İştar, İnanna öyküsündeki gibi kapı bekçisi tarafından engellenir. Tablete işlenen ve bu benzerliği tam olarak veren şiir ise "...Ey kapı bekçisi, kapını aç/ Kapını aç da girebileyim/ Eğer açmasan kapıyı/ böylece giremesem içeri/ Kapıyı kesin parçalayacağın/ sürgüsünü kopartacağım kesin/ Kapı direğini parçalayacağım/ kapı kanatlarını söküp atacağım bilesin/ Ölüleri kaldırıp ayak-

landıracağım/ Dirileri yesinler diye bırakacağım/ ta ki ölüler sayıca dirileri geçecektir..." şeklindedir. İştar İnananın mitolojisinde olduğu gibi yedi kapıdan geçerken her bir kapıda bir eşyasını bırakır. İştar'ın ölüye dönüşmesinin ardında Papsukkal diğer tanrılara yardıma koşar. Ona cevap veren ve Sümer tanrılar panteonunda adı Enki olan Babil tanrısı Ea, kadim Aşuşunamir'i yaratıp, yer altı dünyasına yollar. Karşılığında Ereşkigal'ın yaşam suyu tulumunu vermek koşuluyla. Aşuşunamir, Ereşkigal'ı ikna edip İştar'a hayat suyu vermesini sağlar. O da veziri olan Namtar'a İştar'ın üzerine yaşam suyunu serpiştirmesini emreder. İştar kurtulur ve içeri girerken her kapıda çıkardığı elbiselerini de alarak canlı yaşama döner. (Hayat suyu günümüzde İslami kesimlerde önemle ele alınan bir ölümsüzlük suyu olarak genç bir mitolojik öykü şeklinde karşımıza çıkar. İnsanlar eski öykülerin daha farklı versiyonlarından yola çıkarak ölümsüz olmanın yollarını ararlar. İnanç gereği hayat suyunu içenler ölümsüzdürler. Ne yazık ki içenler de içmeyenler de ölüyorlar !

İştar'ın bir ibadet sahnesi

İştara: Asurlarda tapınılan ve önemli bir kültü olan tanrıçadır. Bak İştar.

İştarı: Ninive'de tapınılan Asur tanrısıdır.

İştarı: Arbela'de tapınılan Asur tanrısıdır.

İştar Kidmuru: Kalhu'da Salmanasar III (Sulmanu-aşared III) tarafından tamamlanmış ziguratta yer alan bir şapel adı şeklinde belirtilmektedir. Ziguratta yükselen birkaç şapele aynı ad verilmektedir. Bu şapellerin bazıları Aşşurnasir-apli II döneminde de var olduğu ve yenilenerek restorasyonu yapıldığı belirtilmektedir. Araştırmacılar İştar Kidmuru adını verdikleri şapellerin tapınakta bir avlu etrafında dizilmiş olabileceklerini tahmin ediyorlar. Ayrıca

kaynaklarda İştar Kidmuru'nun Asurlarda tapınılan bir tanrı olduğu belirtilmektedir. Assur-nasir-aplı'nın bu tanrı için Kalhu'da tapınak ve çeşitli dikilitaşlar yaptırdığı belirilir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

İtti-Marduk-Balatu: İ.Ö.1157-1026 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "İkinci İsin Hanedan" kralıdır. İ.Ö.1139-1132 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği düşünülüyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliğiyle hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

İzalla: (Urartu dilindeki karşılığı İsala(ni) olarak yazılır.) Asur sınırları içinde olan bir kent krallığı. Kral Menua tarafından kuşatılmış olduğu belirtilmektedir..

İzirtu: Manne ülkesinin başkenti. Bak Ahşeri.

İzzuzu: Asur dilinde bir sözcüktür. Sözcük karşılığı "ayakta durmak" anlamında tanımlanmıştır.

J

Jean Bottero: Asur bilimcidir. 1958 yılından bu yana "L'ecole pratıque des hautes etudes'de"(tarih ve dilbilimler bölümü) başkanı olarak görevini sürdürmektedir. 1952/53 Mari, 1958/1959/1962/1963/1964 tarihlerinde Erek ve Warka kazılarında bulundu. Uzun süredir arkeolog olan rahip Marie-Joseph Steve ile birlikte çalışmalar sürdürdü.

K

Kadaşman-Enlil .I: (Bazı kaynaklarda "Kadaşman-Ellil" olarak yazılmaktadır.) Asur kralıdır. İ.Ö.1389-1370 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtiliyor. Bu kral Mısır firavunu Amenofis III döneminde Mısırlı bir prensesle ev-

lenmek isteyince firavun tarafından hakarete uğrar. Kadaşman-Enlil'in Mısırlı prensesle evlenmek istemesi dönemin firavunu olan Amenofis III tarafından alay konusu olmuştu. Bu ilişki ile ilgili arkeologlar tarafından bulunan tabletlerin çevirilerinde detaylı bir anlatımının olduğu söyleniyor.

Kadaşman-turgu: Babil kralıdır. (Asur kralı olarak da belirtilmektedir.) İ.Ö.1293-1277 tarihleri arasında hüküm sürdü. Hitit kralı Hattuşili III ile mektuplaştıkları anlatılır. Tarihçi Vecihe Hatiboğlu'nun ifadelerine göre Kadaşman-Turgu adının kökleri Türk dilleriyle örtüşmektedir. Türk geleneklerinde bu adın özel ve anlamlı bir şekilde değerlendirildiğini ifade etmektedir. Vecihe Hatibobğluna göre "Kadaş" sözcüğü Uygur dilinde "hadaş" biçiminde yorumlanmaktadır. Sözcüğün anlamı da "akraba, arkadaş" anlamında tanımlanmaktadır. "Man" kökünün de çok eskiden Türkçede kullanıldığı ve anlamının da "şişman, koca+man" şeklinde olduğu belirtilir. Kralın ilk adı olan Kadaşman'ın yazılış biçimi ise "Ka-daş+man"şeklindedir. Vecihe Hatiboğlu konuyla ilgili "...Kadaşman-Turgu" kral adının baştaki 'bölümü «ka – daş + man» biçiminde açıklanmalıdır. «Turgu» sözcüğü de «Kadaşman-Durgu» biçiminde de metinlerde görülmektedir. «tur-mak/durmak» eyleminden kurulmuş olan bu sözcük «-gu/-ga/-a» istek kipi (optativus) ekiyle açıklanır, anlamı, «dursun, uzun ömürlü olsun, yaşasın» demektir, bugünkü Türkçe ile «Dura, Döne» gibi. Türkçede bu biçimde eylemlerden kurulmuş yığınlarca özel ad vardır, özellikle aynı kökten gelenler bugün de kullanılmaktadır: «Dursun/Tur-sun» (=yaşasın), Turgut (=durgut, yaşat), Durmuş (=durması sağlanmış) gibi. Kas Kralı Kadaşman-Turgu'nun adı o kadar Türkçedir ki, konuya dikkatle eğilince bugünkü Türkçe ile bağlantı açıkça görülebilir..." şeklinde düşüncelerini açıklamıştır.

Kadaşman harbe II: Babil kralıdır. (Asur kralı olarak da belirtilmektedir.) İ.Ö.1240-1239 tarihleri arasında hüküm sürmüştür. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı açıklama yapılamıyor.

Ka-dingirra: Babil kentinin surlarla çevrili olduğu İ.Ö. yaklaşık II bin civarında kentin içinde yer alan on semtten birinin adıdır. Bu semt Fırat nehrinin doğu yakasında bulunurdu. Neo-Babil döneminde Babil kentinin en önemli semtlerinden biri olduğu belirtilir. Nabukadnezar II tarafından Ka-dingirra'da yapılan saray için yazıtlarda "... O zamanlarda, krallığımın konutu, halkların bağı, neşe ve mutluluk yuvası, bana bağlı olanların saygı göstermeleri gereken yer olan sarayı Ka-dingirra'da yeniden inşa ettim (Babil-'de)...Buradan kraliyetle ilgili kararlarımı ve imparatorlukla ilgili emirlerimi bildirdim. Ellerimi açıp tanrıların efendisine yakardım 'Ülkelerin efendisi (...) inşa ettiğim bu konutun ihtişamından yararlanmamı sağla; Babil'de (bu konutta) ileri bir yaşa ermeme ve torunlarımı görmeme müsaade et! Orada her ülkenin ve her halkın krallarından ağır vergiler alabileyim! Benim çocuklarım ve torunlarım buradaki ["karakafalılar"] üzerinde sonsuza dek hakimiyetlerini sürdürsünler..." şeklinde açıklamalar içermekteydi. Karakafalılar sözcüğünü haklı olarak kare içinde göstermek zorunda kaldım. Dikkat edilecekse Sümer halkına "Karakafalılar" denmektedir. Bu tablette gösterilen "karakafalılar" sözcüğü Sümer halkının yakıştırması olan sözcüğü doğruluyor. "Karaka-falılar" Antikçağ'da Sümerlerin kendilerine taktıkları bir addı.

İştar'ın öldürmeye hazır tasviri

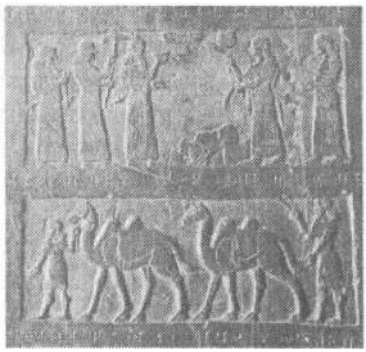
Kalah: Bak Kalhu.

Kalhu: (Bazı kaynaklarda Kalah olarak yazıldığı görülür.) Bugünkü adı Nimrud'dur. Yeni Asur döneminde kurulan başkent olarak belirtilen Kalhu adının Eski Ahid kitabında verilen adıdır. Kentte 1953 yılında yapılan arkeolojik

kazılarda önemli derecede belgeler ele geçirilerek çeşitli müzelerde koruma altına alınmışlardır. Bulunan belgeler Asurluların düşmanlarıyla aralarındaki ilişkileri ele almaktadır. Musul'un yaklaşık 30 kilometre güneyinde Asur kralı Asur-nasirpal II tarafından kuruldu. Kent Asurluların başkentiydi. Kentin kuruluş törenine katılan 69.574 kişi için 2200 dana, 16000 koyun kesilmiştir. Ayrıca sayısız ceylan, Turna, Keklik gibi hayvanlar da misafirlere sunulmuştu. Asur uygarlığının İ.S.19 yüzyılda keşfedilmesiyle önemli bir konumda bulunan bir kent olarak anlatıldı. Burası Ninive'den 35 kilometre uzaklıkta yer alır. Veli Sevin Kalhu için "...Kalhu, fazla düzenli olmamakla birlikte, kareye yaklaşan dikdörtgenimsi planlıdır. Yaklaşık olarak 2100x1670 m. boyutlarındaki, 360 hektarlık bir alana yayılan kenti, uzunluğu 8 kilometreyi bulan surlar kuşatır. Taş temel üzerine kerpiç duvar düzeniyle örülmüş olan surların kalınlığı, daha iyi bir biçimde incelenmiş güneybatı kesimde 21 metre kadardır. Surlar üzerinde 23-25 metrelik aralıklarla, genişliği 9 metreyi bulan 4 metrelik destek çıkıntılarına yer vermiştir. Kuzey suru üzerinde 58, doğuda ise 50 kadar destek çıkıntısının varolduğu görülebilmektedir. Yapımına Asur-nasir-aplı II'nin başladığı surlar ancak oğlu Şulmanu-aşared III döneminde bitirilebilmiştir. Kentin, biri doğu öteki ise kuzey duvarının batı köşesi yakınında olmak üzere iki ana kapısı vardır. Bunlardan kuzeydeki Ninive'ye doğru giden bir yolun üzerindedir. Sur ve kapıların plan ve ayrıntılarını konusu kazı yapılmadığı için bilinmemektedir. Kent batıda Dicle yatağı, güneyinde ise Büyük Zap'tan getirilen Babelat-hegallı (Bereket kanalı) adı verilen su kanalıyla sınırlıdır. Bu durum kapı sayısının iki ile sınırlı kalışının en büyük nedenidir. Çünkü batı ve güney yönlerden ulaşım olanaksızdır. Kent suru, kuzey ve doğu yönleri önüne açılmış hendeklerle ayrıca güçlendirilmiştir..." şeklinde bilgilere yer verir. Tıkulti-ninurta I (1244-1208) Dicle neh-

rinin doğu yakasında kendi adıyla bir kent kurdu. Bu kentin adı "Kar-tukulti-ninurta"ydı. Tukulti-ninurta I'in suikasta kurban gitmesiyle kurduğu kent de kısa sürede önemini yitirir. Tukurti-Ninurta I'den sonra bir başkent kurma hayalini ikinci defa kuran Asurnasirpal II (Asurnasir-aplı) Kalhu kentini başkent olarak kurdu. Salmanasar I'in yazdırmış olduğu bir yazılıtaşta, kendisinin bu kente bir saray inşa ettiğini ve bölgenin eski bir yerleşim yeri olduğunu ifade etmişti. Asurnasirpal II döneminde bu kentte olağanüstü çalışmalar yapılarak konumu genişletildi. Bir yazıtında da "...Benden önce yaşamış Asur kralı Şulmanu-aşerid'in yaptırmış olduğu eski Kalhu kenti bakımsızlıktan haraptı; cansız (ve) harabe yığınına dönmüştü. Kenti yeniden kurdum. Yukarı Zap'tan Babelat-hegalli(Pati-hegalli) adını verdiğim bir kanal kazdım. İçinde her tür meyve ağacı bulunan bahçeler düzenledim. Şarap sıkıp (ve) en iyilerini ulu tanrım Asur ile ülkemin tapınaklarına verdim. Surunu yeni baştan inşa ettim. Onu baştan sona kurdum (ve) tümledim..." şeklinde bir açıklamaya yer vermişti. Kentte ilk çalışmalar İ.Ö.878 yılında başlatılmıştı. Şehiri çevreleyen surlar 360 hektarlık bir alanı kapladı. Asur-nasirpal II'nin oğlu Salmanasar III'ün hükümdarlığı döneminde kentin yenilenmesi tamamlanmıştı. Böylece kentin giriş kapısı İ.Ö.864 yılında açılmış ve krallık birkaç gün içinde şenlikler içinde Kalhu'ya taşınmıştı. Bir yazıtta bu kentin bir açılışında 69.574 davetlinin katıldığı yazılır. 16.000 nüfuslu olan bu kentin açılış törenlerinde 1.200 sığır, 17.000 kuzu, 1.000 geyik, 150.000 ördek, 1.500 kaz, 31.000 kuş, 10.000 balık, 10.000 yumurta, 10.000 ekmek, 10.000 bira ve 10.000 tulum ve şarap dışında bol miktarda sebze tüketilmişti. İ.Ö.746 yılında Tiglatpleser III döneminde kentte bir isyan yaşanmış. Bu kentin bulunduğu yere Salmanasar I döneminde bir kent kurulmuşsa da zamanla harabelere dönüşmüş ve kalıntıları bile silinmiştir. Bu kentte Asur kralları Şulmanu-aşerid III

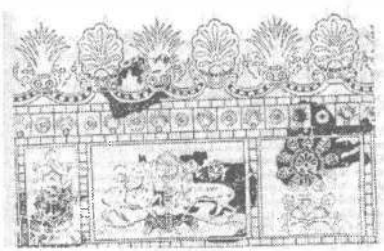
ve Aşşur-nasir-apli II ile ilgili çeşitli yazıtların olduğu yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkmıştır. Ayrıca belgelerde bu kentte Asur-nasir-apli'nin Nabu, Ninurta, Enlil, Şarrat-niphi, İştar Kidmuru, Ea (-şarru) ve eşi Damkina, Adad, Şala, Sin, Gula ve Sibitti için tapınak ve şapeller yaptırmış olduğunu tabletlerde açıklar. Asur-nasir-apli bir açılış töreininde "...Kalhu sarayını tamamladığımda, ülkemin her köşesinden davet edilen, kadınlı, erkekli 47074 kişiyi, Suhu, Hindanu, Patinu, Hatti, Tyre, Sidon, Gurgum, Malidu, Hubuşkia, Gilzanu, Kumu ve Musasiru ülkelerinin ileri gelenleri ve elçilerinden 5000'i, Kalhu'nun 16000 ki-şisini (ve) sarayımın 1500 zariqu-'suyla birlikte, tüm ülkelerden da-vet edilenler ve Kalhu halkı (dahil) toplam 69574 kişiye 10 gün boyu-nca yemek verdim, içki verdim, yı-kadım, yağladım. (Böylece) onlara şeref verdim (ve) barış ve huzur için-de ülkelerine geri yolladım..." şeklinde bir açıklama yaparak dikili-taşlara işlemiştir. Bu metinde de anlaşıldığı gibi on günlük bir açılış töreni gerçekleştirilmiştir.

Bir kabartma. Asur kralı Salmanasar III'ün zaferinin anıtına yaptırılmıştır

Kalhu Orta Saray: Kalhu kentinde "Central Palace" adı altında kodlanan bir saraydan söz eden araştırmacılar, bunun reformcu kral Tukulti-apil-Eşarra III tarafından Kalhu'da yaptırılmış saray olarak kodladıklarını belirtirler. Zaten reformcu kralın Kalhu'da yaşadığı belgelerle kanıtlanmıştır. Araştırmacılar Tukulti-apil-eşarra'nın Adad-nirari III ile Salmanasar III tarafından yapıldığı halde tamamlanmamış bu sarayı restore ederek bitirdiğini ifade ederler. Saray ile ilgili yaptığı çalışalarını bir yazıtta toplayarak, önemini belirtmişti. Bu yazıtında Tukulti-apil-Eşarra III "...Tanrıların ulusu aziz Nudimmud'un (Ea)

bana ihsan eylemiş olduğu akıl ve idrakla Kalhu'da sedirden bir saray ve zevkim için Hitit sarayı düzeninde bir bit-hi (t) lani inşa ettim. Atalarımın eski saraylarından daha büyük olması için Dicle'ye doğru genişlettim. Tüm usta sanatçıları, en iyisini yapmaları için kullandım (.....) Dicle'nin gürültülü sularının 20 büyük dirsek altında kireçtaşı kayalarından büyük bir yığın yaptım, bu yığın tamamlanınca (....) onların terasını inşa ettim, temellerini attım ve kulelerini yükselttim (....) yüzünü kuzeye çevirdim. Kapılarını, yiğitliğimle boyunduruğum altına aldığım Hitit krallarının, Arami ve kalde prenslerinin haraç olarak verdiği fildişi, Akçaağaç, şimşir, dut, sedir (....) ve ardıçtan yaptım. Ve onları süsledim. Duvarlarını su düzeyinden en üste değin, 51/2 GAR, 4 dirsek yükselttim. (Öteki) hiçbir ülke sarayında yapılmamış işler başardım. Üzerlerini kokusu selvi kadar güzel olan, Amanus, Lübnan ve Ammanana'dan (Anti-Lübnan) kesilmiş uzun sedir keresteleriyle örttüm ve kusursuzca tamamladım. Görkemini arttırmak için (geçitlerini) (.....) ve taş, taş ustalarının eserleriyle donattım ve bezedim. Ruha işleyen kokuları, girene engin bir beğeni veren sedir ve selviden kapı kanatlarını parıldayan Zahallu ve (Sariru) levhalarıyla kapladım ve (onları) kapı (geçitlerine) yerleştirdim. Hünerle oyulmuş ve çok görkemlice kaplanmış aslan ve boğa yontularını geçitlere yerleştirdim ve onları (insanları) hayrete düşürmesi için diktim. Altlarına alçıtaşı ve sumermeri levhalar koydum ve girişleri kusursuz yap-tım.Ve derin (Apsu'nun) yaratıcıları büyük tanrıların barınağı olarak yanlarını taştan oymalarla kuşattım ve onları korku veren biçimde yaptım. Onları tamamlamak için altın, gümüş ve bakır sürgülerini yerleştirdim ve görüntü-

Kar-tukulti-ninurta sarayı duvar kabartmalarından

lerini göz alıcı bir duruma getirdim. Kralı ikametim için, içine değerli taşlardan (.....)....işi bir güneş odası (?) kurdum. Adlarını 'şenlik sarayları', 'refah Getiren', 'Krali Kutsayan', 'yapana [uzun ömür] veren' olarak koydum. Kapılarına 'Adalet kapıları', 'Dört bir yandaki Prenslerin Adaletini Sağlayan', 'Ülkeler ve denizlerin Haracı.....', 'Ulu Kralın Huzuruna Kentlerin Ürünlerini Getiren' biçiminde adlar verdim..." şeklinde ifadeler kullanmıştı...

Kaldeliler: (Keldani olarak yazıldığı da görülür.) Akkad İmparatorluğunun hüküm sürmüş olduğu Fırat nehri kıyılarında yaşayan Sümer halkıyla karışan Akkad halkı, nehir kıyısındaki bataklıklarda yaşayan hayvanlardan korunmak için evlerinin etrafını çevirirlerdi. Bahçe duvarı şeklindeki bu çalışmaya "Chaldi-kaldi" adı verilmişti. Araştırmacılar "kaldi" sözcüğünün kökü "kaldırım " sözcüğüne dayandırmaktadırlar. Bahçe duvarı anlamında kullanılan" Chaldi-kaldi" işi daha sonraki dönemlerde tapınak etraflarında da yapıldı. Bu tapınaklarda öğretilen "öğreti"ye de "Kaldi" adı verilmişti. Kaldı sözcüğü yüksek, soylu ve bilgili olmayı betimler. Tapınaklarda eğitim görenlere daha sonra "kaldani" adı verilmişti. Yetenekli güçlü krallar yaşamlarını kaybettiklerinde hüküm sürdükleri bölgelerde iç çatışmalar, ayaklanmalar ve gerilemeler görülür. Şamsi-Adad'ın ölümünden sonra aynı şekilde Babil'de de gerilemeler olmuştur. Kaldeliler ilk defa Salmanasar III döneminden ortaya çıkarlar. Şamsi-Adad'ın ölümünden sonra Keldani şeyhlerinden biri kendini Babil tahtına aday olarak görmeye başlar. Kaldeli halkı Mezopotamya bölgesindeki Fırat ile Dicle nehirleri arasındaki bataklık bölgede aşiret halinde yaşarlardı. Aşiret devletçiliği sistemine uygun kendi aralarında yaşayan bu halk "bitu" denilen yöneticiler tarafından idare ediliyordu. Şeyhler bazen aşiret içinde kendilerini kral gibi görüyorlardı. Kaldeli aşiretlerinin içinde en büyük kabile "Bit-dakuri" aşiretiydi. Bit-Dakuri aşireti Borsippa'nın

Nabu tapınağının giriş kapısındaki yontu

güney kesimlerinde yaşıyordu. Bu aşiretten sonra gelen "Bit-yakin" aşireti vardı. Bunlarda Elamlıların sınırlarına yakın olan Dicle nehri kıyılarında yaşarlardı. Belgeler Kaldelilerin oluşturduğu göçer aşiretlerin zengin olduklarını belirtiyorlar. Bu kabilelerin tümünün Babil dili konuştuklarını ve isimlerini de Babil isimlerinden seçtikleri belgelenmiştir. Araştırmacılar Babil'de hüküm sürmüş olabileceği ileri sürülen Kalde kralları hakkında belge yetersizliğinden dolayı geniş açıklamalar yapamıyorlar.

Kalu: Babil dinsel inancında tapınaklarda ayın yaptıran başrahipler tarafından tanrıları meditasyona sokmak için müzik yapanlara verilen unvan.

Kamanis: (Ya da G/ Kamanas) Kargamiş kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Kambyses.II: Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Ahemeniş Hanedan" kralıdır. İ.Ö.529-522 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.

Kanadallanu: Dokuzuncu Babil hanedanı kralıdır. İ.Ö.647-627 tarihleri arasında hüküm sürdü. Babil kralı Asurbanipal'ın kardeşi Şamauh-şuma-ukin ile tartışmalar savaş boyutuna ulaşmış ve meydana gelen ani kıtlık nedeniyle Babil gücünü kaybetmiş ve Şamauh-şuma-ukin dayanamayarak intihar etmiştir. Daha sonra kent Asurbanipal tarafından yeniden temizlenmişti. Kanadal-lanu böyle bir zamanda Babil kentine kral olur. Kanadallanu'nun son derece gizemli bir kral olduğu ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Kaneş: (Bazı kaynaklarda Kaneş karum/Kaniş/Kaneş olarak da yazıldığı görülür.) Bugünkü Kültepe'nin eski adıdır. Buradaki evlerin çoğu iki katlı olarak yapılmıştır. Çoğu

Asur tüccarları bu kente yerleşmişti. Bu evler büro şeklinde odalar, depolar ve geniş salonlara sahipti. Kaneş Karum'un arşivindeki tabletlerde ticaretin geniş bir şekilde ve yazılı olarak yapıldığı anlatılır. (Karum: Asurluların ticaret için kurdukları pazarlara verilen ad olarak bilinir.) Akkadların istilacı halklar yüzünden yıkılmasından sonra Asur üzerindeki ticaretin yavaşladığı ve İ.Ö.1940'lardan sonra Anadolu yakınlarında özellikle Kayseri yakınlarındaki yerleşim yeri olan Kaneş'te Asurlu ticaret adamlarının izleri görülür (Kayserililerin ticarette başarılı olmalarının temelinde eski uygarlıkların önemli rolü olmuştur, kim bilir!) Ticaret merkezi olarak kullanılan Kaneş'teki bölgeye daha sonra "Kaneş Karum" adı verildi. Alışveriş ile ilgili yapılan bir yazılı tablette şunlar yazılıdır."...Sayın Liptanum (...) Aşur-Şadi-İli böyle (diyor): 1 mine gümüş üzerine konan şekelin (faizin) 1 tam ¼'üne tekabül eden iki mine gümüş geri ödendi. 9 şekelini ise İli-bani aldı. Benim sana verdiğim borç tabletimi, ona devretmişsin. İli-bani (ileride) 2 mine gümüş ve faizleriyle ilgili herhangi bir sahte tabletin (ortaya çıkmasına önlem olarak) benden mühürlerimin yer aldığı (ilgili) bir tablet aldı..." Burada görülen odur ki Asurlularda da senet ya da çek ciro etme geleneği vardı. Anadolu'daki bu kent, beylikler arasındaki gerilim nedeniyle İ.Ö.1830-1770 tarihleri arasında harabeye dönüştü. Kaniş'te (ya da Kaneş) yapılan arkeolojik kazılarda oldukça fazla ticari tabletler ele geçirildi.

Kaniş: Bazı kaynaklarda Kaneş olarak yazıldığı da görülür. (Kültepe) Kayseri ilinin yirmi kilometre kuzeydoğusunda yer alan ve Asurların yaşamış oldukları sanılan bir yer. Burada yapılan arkeolojik kazılarda Asurlarla ilgili yazılı tabletler bulunmuştur. Bak Kaneş.

Kainimakku: Sümer dilinde "İnim-inim-ma" şeklinde yazılmaktadır. Ancak anlamını bulamadım. Akkad dilinde bir büyü adı olarak ifade edilmiştir.

Karah-ardaş.II: Babil kralı Burna-Buriş ile Asur kralı Asur-ubalit I'in kızı Muballitat-Şerua'nın oğludur. Babası Burna-buriş'in ölümü üzerine gelenekleri gereği krallık tacını taktı. Ancak Kassit soyluları Karah-ardaş'ı öldürerek onun yerine Burna-buriş'in diğer oğlu Nazıbugaş'ın kral (Bazı kaynaklarda Kurigalzu sehru olarak geçer) olmasına yardımcı oldular. İlginçtir ki tarihte saraylar içindeki entrikalar hiç bitmek bilmiyor. Hangi sayfayı çevirirseniz çevirin mutlaka çoğu kralların suikaste kurban gittikleri görülür. Çoğu tabletlerde kralların saray içinde nasıl suikaste uğradıkları belirtilmektedir.

Kardeş savaşı: Babil (Babilon) Asurlar için her zaman ilgi duyulan bir yer olmakla önemli tanrıları da bu kentte bulunuyordu. Sümerlerle Akkad kralları da bu kentte hüküm sürmüşlerdi. Sayısız efsane ve destanların yaratıldığı bir yer olarak hafızalarda silinmedi. Babil'de Asurbanipal'ın kardeşi Şamaş-Şumu-ukin hüküm sürmekteydi. Dinsel çalışmaların dışındaki bütün siyasi çalışmalar Asur kralı tarafından verilirdi. Asurbanipal ile kardeşi Şamaş-Şumu-ukin arasındaki yeminli anlaşma giderek bozulmaya başlar. Bu anlaşma yapılan araştırma sonuçlarına göre 16 yıl sürer. Şamaş-Şumu-ukin, İ.Ö.652 yılında kardeşi Asur kralı Asurbanipal'ın Babil'e girmesini yasakladı. Kardeşiyle birçok askeri seferler yaptı. Arap prenslikleri, Elamlılar Asurlulara verdikleri yeminleri bozarak Asurbanipal'e karşı savaşmışlardı. Sonunda İ.Ö.648 yılında Asurlular Babil'i işgal ettiler. Kardeşinin yerine hiç tanınmayan Kandalanu adında birini tahta oturtur.

Karaindaş: Kassitler soyundan Babil kralı olarak tarihte yerini aldı. Hakkında sadece İ.Ö.1415 tarihi belirtilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Karduniaş: (Ya da Kardunia) Kassit soylularının yaşadıkları bir kent. Bu kentin kralı Kaştiliaş IV, Asurlarla girdiği savaşı kaybeder ve esir alınarak Asur'a götürülür.

Kargamış: Ya da Karkamış (Karçe-imiş). Asurlar döneminde bir krallıktı. Asurlular tarafından ele geçirilip, topraklarına kattıkları bir yerleşim yeri. Burası yeni Hitit krallığına da başkent olarak hizmet etti. Kentte yaşayan Hitit kralı Sangara'ya (Kargamış kralı) vergi vermek üzere Asurluların teklifini kabul edip, onlara karşı olan bağlılığını gösterdi. Asur kralı Tiglat-pilesar III'un baskıları sonucu vergi ödemeye razı olan bir krallıktır. Arkeologlar tarafından liste halinde bulunan Kargamış krallarının adları ise: (X)-Pazitis, Ura-Tarhunzas, Suhis I, Asyuvatamanzas, Suhis II, Vatis, Katuvas, Katuvas'ın karısı Ana, Astiruvas, yariris "yönetici" anlamında tanımlandı (Araras) Kamanis (G/Kamanas), Sasturas, Pisisris adındaki krallardı. İlgili bölümlerde adı geçen krallar ile ilgili kısa açıklamalar yer almaktadır. Bir başka kaynakta ise Karkamış`ta yaşayan bazı krallar "...Pava şarrma[ Şuppiluluima`nın torunu (İ.Ö. 1300)] Luhas I (İ.Ö. 960) Asututavatimais (İ.Ö. 940) Luhas II (İ.Ö. 920) Katuvas (İ.Ö. 900) Sangara (İ.Ö. 873-850) Astaris (İ.Ö. 820) Astaris'in oğlu(?) (İ.Ö. 800) Araras (İ.Ö. 780) Kamanas (İ.Ö. 722-754) Astaris II (İ.Ö. 745-727) Pisisris (İ.Ö. 727-716)..." şeklinde belirtilmiştir.

Karkar hisarı: Asur ordusunun başında bulunan Salmanasar III İ.Ö.835 yılında bu hisarın önünde Hamat krallığıyla savaştı. Asur yazılı kaynakları bu savaşın Asurlular tarafından kazanıldığını anlatılır. Ancak tarihçiler kuşku ile bakarlar. Hisar önündeki savaşın kanlı bir şekilde sürmüş olabileceği de tahmin edilmektedir.

Kar-Tukulti-Ninurta: Bugünkü Tulul Akir'in yerinde olan bir kent. Tukulti-ninurta I tarafından Dicle nehrinin doğu yakasında kurulan bir kenttir. "Kar-tukulti-ninurta" kenti Tukulti-ninurta I'in suikaste kurban gitmesiyle kısa sürede önemini yitirir. Bak Tukulti-ninurta I.

Karum: (Akkad dilinde ticaret anlamında kullanılmaktadır.) Asurlular günümüzdeki pazarlara benzer büyük çarşılara bu adı vermişlerdi. Bu deyim ticareti çağrıştırdığı için Hi-

titler faydalanmışlardır. Burada ticaret yapanlar yerel hükümetlere vergi vererek korunuyorlardı. Arkeologlar Karum adıyla kültür evrelerinden de söz ederler. Karum II evresinin İ Ö.1940-1840 tarihleri arasında etkili olduğu belirtiliyor. Anadolu'da önemli eserler bırakan Hititlerin merkez olarak kullandıkları Hattuşaş çevresinde Asurlular tarafından kurulmuş "Karum"lardan söz edilmektedir. Karumların pazaryeri halinde kurulmuş olmasının paralelinde günümüzde kentler, köy ve kasabalarda da benzeri pazarların aynı modayla devam ettiği görülmektedir. Asurlu iş adamlarının(tüccar) mallarını başka bölgelerden geçişlerini sağlamak için komşu kentlerle Asur kralları bir dizi anlaşma yapmışlardı. Bu anlaşmalar ticari anlaşmalardı. Ticari anlaşmalarla ilgili kanıtlar bulunan tabletlerle gösterilmiştir. Bu tabletlerin Schecha (kentin konumu hakkında kaynak bulunamadı) kentinde bulunan arkeolojik buluntulardan elde edilmiştir.

Kaslar: Bak Kaşşular.

Karşarrukin: "Harhar" adıyla da bilinir. Medlerin yaşadıkları bir bölge. Sanherip, bu bölgeyi kendisine bağlı bir askeri garnizon yaptı. Zaferden zafere koşan Sanherib ülke sınırlarını genişletmek için bir dizi operasyon düzenler. Bu operasyonlarda kuşattığı kentleri yağmaladığı gibi daha sonra da savunma amaçlı birer garnizon olarak kullanmıştı. Karşarrukin (Harhar) kent krallığı da bunlara örnek olarak gösterilmektedir.

Kaşka: (Kaynaklarda, Kaska, Kashka, Kaskians, Gasgas adlarının da yazılmış olduğu görülmektedir) Kaşka adının Hititler tarafından verildiği söylenir. Kaşkaların kök olarak dayandıkları Gasgas Türklerinin Kastamonu bölgesinde İ.Ö.2000-1300 yılları arasında yaşamış oldukları bölgede yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bulunan belgelere dayanmaktadır. Hatta Mısır tarihinde firavunlar Kaşkalar için "İskilalı" adını kullanmışlardı. Asur kralı Tiglatpilesar III'ün baskıları sonucu vergi ödemeye razı olan bir

krallık olarak belirtilmektedir. Kaşkaların yaşadıkları yerler ise Çankırı, Kastamonu, Çorum, Sinop, Samsun, Ordu illerinin bulundukları bölgelerdir. Bu krallık, Tuhana bölgesinde varlığını sürdürürdü. Kaşkaların Etilerle birçok savaşlar yaptıkları söyleniyor. Bu savaşlar ("...İshupitta savaşı(İ.Ö.1349-1345), Pala yolu savaşı(İ.Ö.1345-1343), Timhuala və Dağğasta savaşı (İ.Ö 1337-1335), Kalasıma savaşı(İ.Ö 1334-1329)...") adlarını taşır. Bu halk Hititlerin kuzeyinde (Karadeniz kısmında) yaşayan bir halktı. Zaman zaman yağmalamak için Hattuşaş'a kadar iner Hititlere sıkıntılı günler geçirirlerdi. Bunlar etnik ve dil özellikleriyle günümüz tarih sayfalarına girmeyi başarmışlardır. Etnik guruplar halinde yaşadıkları için gözü kara bir halk olarak ifade edilmişlerdir. Araştırmacılar bu saldırgan halkın arasından çıkanın Hitit kralı Hantili I mi yoksa Hantili II mi olduğuna nedense karar verememişlerdir. Kaşkalar Hititlerin kuzeyinde bulunan Nerik ve Tillura'yı yakıp yıkmışlardır. Tuthaliya I döneminde Hattuşa'nın askeri boşluğundan yararlanarak kente girip yağmaladılar. Daha sonra durumu öğrenen Tuthaliya I'in askerleri tarafından kentte çıkarılarak kuzey bölgelerine sürüldüler. Çok daha sonraları ise Hattuşa'nın zayıflığından yararlanan Kaşkalar tekrar saldırıya geçip, kenti yağmalayıp güneye yerleştiler.

Kaşku: (Hititlerin bulunduğu bölgede yaşayan Kaşkalara Asur dilinde verilen ad.) Ayrıca Ay tanrısı olduğu da söyleniyor. İncelemelerde Hititlerde ay tutulmasıyla ilgili bir öykü, ritüelleştirilerek ele alınmış olarak görülür. Araştırmacılar bu öykünün ay tutulması mı yoksa başka bir amaç için mi yazılmış olacağını bulmaya çalışıyorlar. Öykünün bir bölümünde "...Kaşku (Ay tanrısı) gökten düştü. Şimdi o Kilammar (tapınak) üstüne düştü. Ancak onu kimse görmedi. Şimdi tanrı (Gök/Fırtına tanrısı) onun arkasından yağmur saldı. Ve arkasından yağmur sağanakları gönderdi. Onu korku aldı. Hapantalli aşağıya onun

yanına gitti, o zaman onunla konuştu. Gidiyor musun? Ne yapıyorsun?.." şeklinde ifadeler yer almıştır.

Kassitler: Sümerlerden kalma bir kabile adı. Bunlar Asur kralı Tukulti-Ninurta tarafından bozguna uğratılarak esir alınıp Kalhu/Nimrud'a getirilirler. Belgelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda Kassit kralları ise; Gandaş, Agum I. Kaştiliaş, Agum II (1570-?), Burnaburiaş I, Kariandaş (1415-?), Kurigalzu I, Kadaşman-Enlil I, Burnaburiaş II (1375-1347) adlarıyla tarih sayfasında yer almışlardır. Adı geçen krallar ile ilgili kısa açıklamalar ilgili bölümlerde belirtilmiştir.

Kassit tanrıları: Babiller tarafından tapınılan çoğu tanrı ve tanrıça Kassit halkı tarafından da tapınılmıştır. Ancak bu tanrı ve tanrıçaların çoğunun adı Kassitlerin hanedanlığının sonuna doğru unutulduğu belirtiliyor. Tanrıları "Harbe" Babil'de tapınılan Enlil, Anu (An) ile eşit tutulmuştur. Buriaş ya da Hudha (Adad/ İşkur ile), Şuqamuna (Nergal, Nusku ve Şumalia), Şuriaş ya da Şah (Şamaş/Utu), Bugaş, Maruttaş (Ninurta), Şipak, Turgu, Bau, şeklinde bilinenlerdir.

Kaştiliaş.IV: Kassit soylularının yaşadıkları bir kent olan Karduniaş'ın kralıdır. İ.Ö.1249-1242 tarihleri arasında hüküm sürmüştür. Asurlarla girdiği savaşı kaybeder ve esir alınarak Asur'a götürülür. Asur kralı Tukulti-Ninurta ile savaşı kaybeden kralın akibeti hakkında bilgi verilemiyor. Bazı kaynaklarda esir alınarak Babil'e götürüldüğü anlatılmaktadır. Savaşın kahramanı olan Asur kralı Tukulti-Ninurta, bu savaş ile ilgili yazdığı yazıttaşta "...Orduma öncülük eden yüce tanrılar ve benim efendilerim Asur, Enlil ve Şamaş'ın yardımıyla ve yerin ve göğün tanrıçası İştar'ın desteğiyle savaşı başlatmak için Karduniaş kralı Kaştilaş ile karşılaştım. Yenilgiyi kabullenmeleri için birliklerini zorladım ve savaşçılarına çimen yoldurdum. Savaşın ortasında Kassistlerin kralı Kaştiliaş'ı kendi ellerimle yakaladım. Onun soylu kıçına eşeğin ardına vurulduğu

gibi, tekmelerimi yerleştirdim. Onu tutsak alarak zincirlere vurdurdum ve Asur'a efendilerime götürdüm. Gücümü tüm Sümer Akkad ülkelerinin sınırlarına, güneşin doğduğu aşağı deniz/ Basra körfezine kadar yaydım, ülkemin sınırlarını genişlettim..." şeklinde bir yazı yazdırmıştı. Tabletin çevirisinde anlatıldığı gibi Kastilaş IV esir alınmış ancak sonrası için bilgi verilmemiştir. Büyük bir ihtimalle öldürülmüştür.

Kaşşular: (Ya da Kaslar) Araştırmacılar Babil belgelerinde "Kaşşuların" Babil kral listesinde "III Babil Hanedanlığı" döneminde bir ulus adı olarak belirtiyorlar. Kavmin adının kaynaklarda, çeviri tabletlerde ilk defa Hammurabi'den sonra kral olan oğlu Şamşu-İluna'nın belgelerinde geçtiğini göstermektedir. Şamşu-İluna, krallığının dokuzuncu yılında bu halktan söz eder. Sekizinci yılında Kaşşuların akınlarını püskürterek onları yendiğini belirtmektedir. Hatta Şamşu-İluna'nın oğlu Abi-Eşuh da bu kavimle savaşmıştır. Abi-Eşuh'tan sonra bu kavimden nedense hiç söz edilmemiş. Daha sonraki yıllarda Babil belgelerinde bu kavmin bireylerinin Babil kentine sızmış oldukları belirtilmektedir. Çevirisi yapılmış belgelerde Kas(Ya da Kaş) kavminin isimi görülmektedir. En belirgin belge ise 9'ncu Kas kralı Agum II'nin yazdığı kitabe olarak bilinmektedir. Ancak araştırmacılar Kaşşuların (Kaslar) Babil kentini ne zaman kuşattıklarını belge yetersizliğinden dolayı açıklayamıyorlar. Nedeni Babil III Hanedanıyla ilgili belgelerin yetersizliğine bağlamaktadırlar. Araştırmacılar Şamşu-İluna'nın 8'nci krallık yılından Babil I Hanedanlığına kadar olan süreye "Hana Kasları Hanedanlığı" olarak belirtmektedirler. Bu ismi Modern Eskiçağ tarihçileri de kabul etmektedirler.

Kaşşu-nadin-ahi: İ.Ö.1026-1005 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "İkinci deniz Hanedanı" kralıdır. İ.Ö.1007-1005 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle

krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Katna: Hurilere bağlı olan bir kenttir. Katna beyliğinin barındığı bir yer olarak da belirtiliyor. Bugünkü adı ise Tel el Mişrife'dir.

Katuvas: İ.Ö.X-IX yüzyıllar arasında etkili bir hanedan olan Luhas Hanedanlığına bağlı Kargamiş kralıdır. Tarihçilerin "Luhas" olarak adlandıkları Luhas Hanedan kralı Luhas II'nin oğlu olduğunu belirtiyorlar. Luhas II'nin babası ise Asatuwatimais'dir. O da Luhas Hanedanı kralıydı. Luhas Hanedanının ayrıca 6 kralından da söz ederler. Luhas II'nin oğlu olan Katuvas mimariye önem veren bir kral olarak da anlatılıyor. Bu kral kendi kabartmasını yazdırdığı yazılıtaşlara işlemeyi ihmal etmemiştir. Bu stelin adının da Karkamış steli olduğu belirtilmiş. Karsının adı da Ana olarak belirtiliyor. Ana'nın aynı zamanda kral olduğu ve ona ait mühürlerin bulunduğu da açıklanıyor. Katuvas'ın yapı işlerini önemle ele alması yaptırdığı tapınaklardan anlaşılıyor. Tapınaklar arasında "Aslanın fırtına tanrısı" tapınağıyla tören yolu ve annesi Anas için yaptırdığı kapının da mimarı yapısı kralın inşaatlara ne kadar önem vermiş olduğu belirtilmektedir.

Kehanetler: Babil ve Asur'da da diğer uygarlıklarda görünen kehanetler dizisi vardı. Bu konuyla ilgili, yetenekli kahinlerin işbaşında olduğu kaçınılmaz olarak Asurlularda da vardı. Kahinler çeşitli kehanetler ileri sürerler. "Namburbi" adıyla bilinen bir çeşit arınma törenleriyle daha saf ve temiz olma erdemine ulaşmak için uygulamalar yaparlardı. Kahinler hayvanların saraylarda ve kent içindeki davranışlarını anlamlı kabul etmiş ve yaklaşık 107 dünyevi kehanet yaratmışlardır. 107 tane olduğu belirtilen tabletteki kehanet metinlerinin başında Şuma alu olarak belirtilen "eğer bir kent" ve Şuma izbu olarak belirtilen "eğer yeni doğmuş bir hayvan" sözleriyle başladığı belirtilir. Bunların dışında arkeologlar tarafından bulunan

40 civarında tablet ise kahinler tarafından yazılmış tıp bilgileri olarak sergilenir. Astronomi ile ilgilendiklerine dair belgeler de ele geçmiştir. Bu belgelerden "Enuma Anu Enlil "olarak yazılan ve Türkçedeki karşılığı" ne zaman Anu ve Enlil" sözleriyle başladığı anlatılan yaklaşık 70 civarında tablet bulunarak koruma altına alınmıştır.

Kelek: Nehirlerde kullanılan, şişirilmiş tulumlar (hayvan derisi) üzerine ağaç kütükleri ipler vasıtasıyla bağlanarak bunların üzerine konulur ve sal görevini yapardı. Bu şekilde yapılmış olan "sala" halk arasında verilen bir addır.

Kent Suru Sarayı: (İngilizce adı Town Wall Palace.) Kalhu'da Asur-ban-apli'nin (Asurbanipal) ardılları tarafından yapılmış olduğu öne sürülen bir saraydır. Bu sarayın yeni Asur Döneminin son kralı tarafından Kalhu'nun aşağı kentinde inşa edildiği yazılmaktadır. Ezida'nın 400 metre kadar doğusunda yer alır. Araştırmacılar bu sarayın da Asur-ban-apli (Asurbanipal) tarafından yapılmış olduğunu ileri sürerler.

Kepu: Asur valileri tarafından küçük yerleşim yerlerini yöneten memurlara verilen bir addır.

Kindari: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Kikika: Asurlularda bir vali. Belge yetersizliğinden dolayı kişiliği hakkında daha detaylı açıklamalar yapılamıyor.

Kilamuva: Aram kralıdır. Arkeolojik kazılarda bulunan bir tablette bazı kralların adları yazılmıştır. Bu krallar Gabbar, Bamah, Kayan adını taşıyorlar. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Kikika: "Epominleri" yok edilmiş olarak anlatılan krallar listesinde yer alan biridir. İ.Ö.2000-1985 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Kimmerler: Bak Gimmiri.

Kingu: Mezopotamya bölgesinde Asurlar tarafından tapınılan bir tanrıdır. Qıngu olarak da yazıldığı görülür. (Qıngu adının çeviriler sırasında konuşma şeklinin yazılmasıyla adın deformasyona uğradığı görülmektedir.) Bu tanrının Anu tarafından öldürüldüğü anlatılır. Tiamat'ın ejderhası olarak ifade ediliyor. Enuma-eliş mitolojisinde Tiamat'ın oğlu ve aynı zamanda kocası olarak da adı geçer. Mitolojide Tiamat'ın cinlerinin şefi olduğu belirtilmektedir. Marduk tarafından yakalanır. Yakalandıktan sonra Kingu, Ea'nın önerisiyle öldürülür.

Kirta: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Kirini: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat pilesar I, döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere

çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Kirugu: Sümer dilindeki yapıtın bir bölümü.

Kishar: Mezopotamya bölgesinde Babiller tarafından tapınılan bir tanrıçadır. Akkad mitolojisinde Lahmu'nun kızı şeklinde belirtilmektedir. Bereket tanrıçası olarak tapınıldı. Erkek kardeşinin adı da Anshar'dır. Aynı zamanda da Anshar ile evliydi. Babil ve Akkadlar tarafından gök tanrısı olarak tapınılan Anshar'ın kızkardeşidir. Ufukların tanrıçası olarak tapınıldı. Kishar, Anadolu'da çoğu krallıklar tarafından tapınıldığı gibi Hitilerde de tapınılan ithal bir tanrı konumunda gösterilmiştir. Kishar yeryüzünü Anshar ise gökyüzünü temsil eder.

Kişallu-rabu: Asur dilinde yazıtlarda kral saraylarındaki büyük avlulara verilen bir ad şeklinde gösteriliyor.

Kişallu-babanu: Asur dilinde yazıtlarda kral saraylarındaki büyük avlulara verilen bir ad şeklinde gösteriliyor.

Kiş: Sümerlerde bir kent. Sümer dilinin yaygın olduğu kentlerden bir tanesidir. Leonard Woolley bu kentte kazılar yaptı. Yapılan kazılarda oldukça fazla tabletler ele geçirilerek koruma altına alınmışlardır. Bulunan tabletlerin çevirilerinde Kiş kentinde yaşayanların çoğunun Sümer dilini konuştukları belirtilmektedir.

Kişar: Enki'nin atasıdır.

Kiurru: Sümer dilinde sözcük anlamı "temel, kaide" şeklinde tanımlandı. Ayrıca Nippur'daki Ekur tapınağının da bir parçasının adı olarak ifade ediliyor.

Konstantin Petroviç Matfiyef: (Bar Mattay olarak da yazıldığı görülür.) Sovyet araştırmacı yazar. Tarih yazarı ol-

duğu belirtiliyor. Yakın çağımızdaki tarihsel akışı Sümerlere dayandıran bir eseri Arapça dilinden Türkçeye çevrilmiştir. "Asurlular ve Modern çağda Asur Sorunu" adlı eseri ilk defa 1979 yılında Rus diliyle Moskova'da yayımlanmıştır. 1934 yılında Rusya'nın Froing kentinde doğduğu söylenmektedir. Anne ve babasının Asur soyundan olduğu belirtilerek ailesinin aslen Hakkari'nin "Alpag" yöresinden bulunduğu belirtiliyor. Yüksek öğrenimini Moskova Üniversitesi İngiliz Edebiyatı bölümünde tamamladı. İlk ve Orta öğrenimini de Froing'de tamamladı. Moskova'da çeşitli okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra Doğu ve Asya diller Akkademinse girdi. Arapça dilini öğrendi ve ihtisas yaptı. Hala Arapça dilini okutmaktadır. Yayınlanmış eserleri: 1914-1936 yılları Arasında Asur Tarihi (1969 yılında yayımlandı) Çağdaş Asur Diline Girmiş Kelimelerin Kökeni. Hindistan'da Nesturiliğin tarihi. Acayiplikler Ülkesi Mezopotamya (Sovyet Oryantalist Zafarov'la birlikte hazırladı 1988). Suriye'nin beş Uygarlığı adlarını taşımaktadır.

Korsabad: Bak Dur-Şarrukin.

Kozan Kalesi: Adana bölgesinde bulunan bu kalenin Asurlular tarafından askeri amaçlı yapılmış olduğu belirtilmektedir.

Kserkses.I: Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Ahemeniş Hanedan" kralıdır. İ.Ö.485-465 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor. Pers kralı Dareios'un oğludur. Babası tarafından Babil kentine vali olarak atandı.

Ktesiphon: Mezopotamya'da bir kent. Seleukeia kentinden sonra kurulduğu söylenir.

Kuara: (Ya da Kumar) Babil kentinin surlarla çevrili olduğu İ.Ö.yaklaşık II bin çıvarında kentin içinde yer alan on semtten birinin adı. Bu semt Fırat nehrinin batı yakasında bulunurdu. Kent adını İ.Ö III civarında Sümer ve Akkad krallıklarına bağlı kentlerden adını alır.

Kubaba: Sümer mitolojisinde önemli bir "tanrı-kraliçe" olarak tapınıldı. Asurlular tarafından önemli bir tanrıça olarak tapınıldığı gibi Hititler tarafından da ithal edilen tanrıçalar arasında tapınıldı. "Kug-Baba" ya da "Kubau" şeklinde yazıldığı da görülmektedir. Sümer krallar listesini süslediği belirtilen tek bir kraliçe olduğu ifade edilmektedir. Puzur Nirah'ın krallığında Akshak'ın kralı şeklinde ifadeler yazan belgeler var. Bazı kaynaklarda da "Kubaba Evi" şeklinde yapıların olduğu da belirtilmektedir. Marduk'a karşı propaganist olduğu ve bazı planlar yaparak külte karşı organize olduğu söylenir. Bir mektubunda "...Kubaba, balıkçıya ekmeği verdi ve suyu verdi, o Esegila'ya bu teklifi yaptı..." şeklinde bir açıklama yer alır. Kraliçeliği döneminde önemli işler başardığı da belirtilmektedir. Hurilerce Hepat (ya da Kebat) adıyla tapınıldı. Hurilerde "anne" anlamında tanımlanan "Hanahan-nah" adıyla bereket tanrıçası şeklinde tapınıldı. Hanahannah'ın sözcük karşılığının da "Kheba'nın hizmetçisi" şekline tanımlandığı görülmektedir. Daha sonra Anadolu'da fırtına gibi esen Hititlerde Karkamış kentini koruyan bir tanrıça olarak büyük ilgi gördü ve ithal edilen tanrıçalar arasında tapınıldı. Ankara Anadolu Medeniyetler müzesindeki kabartma resminde süslü silindir başlığı, elinde daire şeklinde bir ayna, diğer elinde de gelincik ya da narçiçeğini tuttuğu görülmektedir. Yunanlılarda da Kybebe adıyla tapınıldı. Bazı kaynaklarda Kubaba için "...Anadolu uygarlıkları içinde en dikkat çekici özelliklere sahip olan Kibele, Yunan uygarlığını etkileyen Frigler'in, ana tanrıça kültürünün simgeleri arasında kabul ediliyor. Yunanlıların "Kibele" olarak adlandırdıkları Frig ana tanrıçası, "Kubaba", "Kubile" ve "Agdistis" isimleriyle de anılıyor. Friglerde Kybele olarak bilinen Tanrıça Hitit'lerde Kubaba ve Artemis ile aynı tanrıçadır. Tanrıların anası olarak farklı adlarda birçok tanrıçaya bölünmüştü. Kubaba bunlardan biridir. İ.Ö. 2. bin yıl başlarında en bü-

yük saygıyı Kubaba adıyla gördüğü dağların kenti Karkamış onun kentiydi.. Hitit Tanrıçası , Hattilerde "Vuruşemu", Hurrilerde "Hepat" diye adlandırılmış tanrıçadır. Hititlerde "Arinna'nın güneş tanrıçası", geç Hititlerde "Kupaba" olarak da geçmiştir. Kybele de büyük olasılıkla aynı inancın devamıdır..." şeklinde ifadeler görülür. Bir başka kaynakta da "...Antik Side Kenti Batı Nekropolünde temizlik çalışmaları sırasında ortaya çıkan lahitlerin ardından, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile başlayan kurtarma kazı çalışmalarında eşsiz bir esere rastlandı. Side Belediyesi'nin desteğiyle Side Müze Müdürü Arif Küçükçoban başkanlığında Arkeolog Metin Caz ve Onur Nugay tarafından Batı Nekropolünde başlatılan Roma dönemi Mezar kurtarma çalışmaları sonucunda, M.Ö 8. yy. olabileceği tahmin edilen Friglerde Kybele, Hititlerde ise Kubaba olarak bilinen Tanrıça heykeli bulundu. Side Müze Müdürü Arif Küçükçoban eserle ilgili olarak şunları söyledi "İki yanında iki Aslan bulunan bir taht üzerinde oturan ana Tanrıca Kybele'nin tasvir edildiği eser 22 cm yüksekliğinde beyaz mermerden yapılmış. Side Müzesindeki en eski eser olarak bilinen üzerinde Nar kabartması bulunan M.Ö 8. yy. ait bir bazalt krater bulunmaktadır. Bu krater üzerindeki nar motifleri Hitit Tanrıçası Kubaba'nın simgesi olup Nar aynı zamanda Tanrıça Side'nin ve Antik Kentin simgesidir. (Side'nin bu günkü simgesi de NAR). Friglerde Kybele olarak bilinen Tanrıça Hitit'lerde Kubaba ve Artemis ile aynı tanrıçadır" şeklinde ifadeler görülür. Eserin Side bölgesinde bu güne kadar bulunan eserlerin içinde özellikli bir eser olduğunu açıklayan Side Müze Müdürü Arif Küçükçoban, bu eserin Hitit ve Frig kültürlerinin ve ana Tanrıça inancının bölgedeki etkisiyle ilgili yeni bilgilere ulaşılması bakımından son derece önemli olduğunu ifade eti. Eserin tarihlenmesi konusunda Akdeniz Üniversitesi ile birlikte çalışma yapacaklarını belirten Küçük-çoban,

kazı çalışmalarını yürüten Side Belediyesi Arkeologları Metin Caz ve Onur Nugay'a ve kazı çalışmalarına sponsor olan Side Belediyesine teşekkür etti. Yapılan araştırmalarda, bereket tanrıçası olarak bilinen Kibele, Anadolu'daki İslam öncesi inançlara ait bir ana tanrıça figürü özelliği ile tarihçilerin ve arkeologların ilgisini çekiyor. Tanrıçanın en önemli tapınma yerlerinden biri olarak Sivrihisar'daki Pessinus kenti gösterilir-ken, Ankara'daki Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde de çok sayıda Kibele yontusu bulunuyor..." şeklinde bilgilerin yer aldığı görülür.

Kubaba'nın kabartma görünümü-Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi-Türkiye

Kudurru: Eski uygarlıklarda üzerine çeşitli tanrı sembolleri ve kralların kısa açıklamalarının yer aldığı bir nevi stell (dikilitaş). Parlatılmış ve geniş olan taşlardır. Bunların üzerine genellikle kralların hazırlattığı ve toprak bağışlarının üzerinde yazıldığı taşlar olarak tarihteki yerini aldılar. Genellikle siyah bazalt kayalardan yapılmışlardır. Bu taşların sembolik olarak küçük boyutları kilden yapılarak pişirilirdi. Bu taşlar en çok tapınaklarda bulunur. Kudurru taşının yaygın olarak sözcük anlamı da "sınır taşı"dır.

Kudur-nahhunte: Elam kralıdır. Şutruk-nahhunte'nin oğludur. Babil halkı tarafından sevilmediği belirtiliyor. Hatta Babil şiirinde de Kudur-Nahhunte'nın baskılarından söz edilir. Ancak bu kral Babil'den götürülmüş olduğu söylenen Marduk heykellerini geri getirmeyi başaran bir kral olarak da anlatılıyor. Marduk'un heykellerinin getirilmesiyle Babil'de adeta bayram havası esmiştir.

Yazılı sütun-dikilitaş

Kulla: Sümerler tarafından tapındıkları bir tanrıdır. Asurlar da bu tanrıya tapınmışlardır. Belge yetersiz-

liği nedeniyle dinsel kültü ve kişiliği hakkında daha detaylı açıklama yapılamıyor.

Kullab: Babil kentinin surlarla çevrili olduğu İ.Ö.yaklaşık II bin civarında kentin içinde yer alan on semtten birinin adı. Bu semt Fırat nehrinin batı yakasında bulunurdu. Kent adını İ.Ö.III civarında Sümer ve Akkad krallıklarına bağlı kentlerden adını alır.

Kullaba: Asurların yaşadıkları bir yerleşim bölgesi. Uruk kent devleti sınırlarında yer aldı. Bu yerleşim yeri tapınaklara yakın bir yerdeydi. Bu tapınaklar Zigguratlardı. Uruk kentinin ikizi olduğu anlatılır.

Kulibarzini: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Kumme: (Urartu dilindeki karşılığı Qumenu(ni) olarak yazılır.) Asur sınırları içinde olan bir kent krallığı. Kral Menua tarafından kuşatılmış olduğu belirtilmektedir. Bak Kumenu.

Kumenu: (Ya da Kumme) Urartuların yaşadıkları bir kent. Kral İşpuini tanrılar listesini yazdırırken kutsal kentlerin listesini de belirtir. Kumenu bu kutsal kentler listesinde yer alır. Kumenu, fırtına tanrısının tapındığı kült merke-

ziydi. Asur kaynaklarında geçen Kumani ülkesiyle Kumenu'nun aynı yer olduğu belirtilmektedir.

Kumukh: Gaziantep civarında bulunduğu tahmin edilen bir kent. Kent ile ilgili belgelerin henüz bulunmadığı söylenir.

Kunukku: Babil dilinde sözcük anlamı "silindir " olarak tanımlanmıştır.

Kuri-Galzu I: (Ya da Kurigalzu) Kassitler soyundan Babil kralı olarak tarihte yerini aldı. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Kurı-Galzu.II: Babil kralıdır. (İ.Ö.1400) civarında hüküm sürdüğü tahmin ediliyor. Ur kentinde görkemli bir tapınak yaptırarak etrafını da kemerlerle sardı. Kurigalzu.II, Kral Burna-buriş'in oğlu ve Asur-Ubalit'in de torunudur. Kardeşi Karahardaş'ın bir komplo sonucu öldürülmesinden sonra Babil krallığına Kassit soyluları tarafından getirilen diğer kardeşi (Üvey kardeşi) Nazıbugaş'ın komplo sonucu kral olmasını kabul etmeyen Asur kralı Asur-Ubalıt tarafından öldürülünce onun yerine kral oldu. Ancak daha sonra dedesi Asur kralı Asur-Ubalit'in ölümünden sonra Asur kralı olan Enlil-narari'ye (İ.Ö.1329-1320) karşı düşman tavırlar sergileyerek Kassit soylularının haklarını koruma yoluna gitti. Bu nedenle yeniden Asurlular Babil'e saldırdılar. Kurigalzu.II yenilince sınırlar bu defa Asurlar lehine çizdirildi.

Kurı-Galzu.III: Asur kralıdır. İ.Ö.1344-1320 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtiliyor. Assur-uballit'in torununun oğludur. Assur-uballit I tarafından yenilir ve tahttan indirilir.

Kurkh steli: (Kurkh Monoliti) Salmanasar III tarafından yazdırılan br dikilitaştır. Arkeolojik kazılarda bulunarak British Museum'da koruma altına alınmıştır. Bu yazıtta Mirjo Salvini "...Hubuskia'nın fethi, Sagunia'ya yürüyüş, kentin yakılması, "Nairi Denizine kadar yürüyüş, kurban

ve adak sunuşu, bir heykel dikilmesi, dönüşte Gilzanu-'dan haraç alınması..." şeklinde ifadeler kullanmıştı. Steldeki yazılı bilgilerde Asur kralının Nairi ülkesine bağlı 250 kentini işgal ettiğini ve haraç olarak bu kentlerden hububat aldığını belirtir. Kutkh Monolit yazıt, Kurkh denilen bir yerleşim yerinde bulunduğu için oranın adını alır. Urartu topraklarında Asur kralı Salmanasar.III tarafından dikilen bir yazılıtaştır. Diyarbakır'ın 36 kilometre güney kısmında bulunmuştur. Bu yazılıtaş British Museum'da koruma altındadır. Bu yazıtta Asur kralı Asur-Nasir-pal.II Nairi ve Uruadri ülkelerine yaptığı askeri seferleri anlatmıştır. Bu yazıtta ayrıca Asurların Nairi ülkesi sınırlarında yaptırmış olduğu kalelerden de söz edilir. Asurların sürekli bu iki ülke ile savaşmaları onların tehlikeli birer ülke olduğunu ifade eder. Asurlular her ne kadar sürekli askeri seferler yapmışsalar da bu iki krallıkla baş edemediler, sonunda yeni krallık olan Urartu krallığı kurulur. Bu yazılıtaşta ayrıca Asur diliyle yazılmış metinde Urartu kralının ilk defa adı geçer. "...Hu-buşkia'dan ayrıldım. Urartulu Arame'nin kralı kenti olan Sugunia'ya vardım. Kenti muhasara ettim ve ele geçirdim. Çok sayıda savaşçısını kılıçtan geçirdim..." şeklinde bir ifade yer almıştı.

Kurmuhi: Asurların yaşadıkları bir bölge. Bugünkü Malatya ile Tur-Abdin arasında bulunan bir bölgedir. Asur kralı Tukurti-Ninurta bu bölgeyi krallığına katmak için tanrı Assur'a da yalvararak onlara bir askeri sefer düzenledi. Bölgede taş üstüne taş bırakmadılar. Yakaladıkları esirleri de Asur'a gönderiyorlardı. Bu saldırılardan sonra bölgedeki bakır madeni de Asurluların eline geçti.

Kurtçuk: Babiller, biri hastalığa yakalandığı zaman o hastalığın kökü, nedeni ve sorunları büyücülerden sorulup öğrenilirdi. Bu durumda birkaç dua hastanın üzeride birkaç defa okunurdu. Özellikle diş ağrısıyla ilgili bu dualardan biri şöyle: "...Anu göğü yarattıktan sonra/ Gök yeri ya-

rattı/ yer ırmakları yarattı/ Irmaklar kanalları yarattı/ Kanallar bataklığı yarattı/ve bataklık kurtçuğu yarattı/ Kurtçuk ağlayarak Şamaş'ın önüne çıktı/ -sen bana yiyeceğim olarak ne vereceksin/-sen bana emmem için ne vereceksin/-sana olgun incir vereceğim/ve kayısı vereceğim/-bana ne yararı olur olgun incirin/ve kayısının/ beni alıp kaldır ve dişlerin arasında/ve diş etlerinin arasına oturmamı sağla/ Dişinin kanını sorayım/ve dişinin etlerini/dişinin köklerini kemireyim/ böyle söylediğin için ey kurtçuk/ Ea seni vursun/ Elinin [tüm]gücüyle..." şeklinde ifadeler yer alır.

Kuştaşpili: Kumaahalhı kralıdır. Asur kralı Tiglat-pilesar III'ün saldırılarına karşı Urartu kralı Sarduri II'nin önerdiği güçbirliğini kabul etti. Kurulan koalisyonda yer aldı. Bu koalisyonda ayrıca; Malatya (Melitealhe) kralı Sulumeli, Que kralı Uruki, Arpad kralı Agusi'nin oğlu Matiilu, Kumahalhı kralı Kuştaşpili, Gurgum kralı Tarhulara, Kargamişli Pisisris ve Samallı (Zincirli) Panammu vardı. Bu koalisyona rağmen Urartular Asur saldırılarında büyük kayıplar verdiler.

Kutah: (Kuta olarak da bilinir) Babil kentinin yolu üzerinde bulunan bir yerleşim yeri. Sanherip burayı kuşatarak topraklarına kattı. Asur ve Babillerin yaşadıkları bir yerleşim yeri olarak da belirtilmektedir. Babil, Borsippa, Nippur ve Dilbat ülkelerinde olduğu gibi bu kentte de astronomi amaçlı kullanıldığı öne sürülen gözlemevleri vardı. Bu gözlemevlerinin Selevkoslar döneminde yapılmış olduğu belirtiliyor.

Kutmuhi: Asurlular tarafından Klikya'ya verilen ad. Asur kralı Urartulara yaptığı askeri seferlerden sonra buraya da saldırarak bölgeyi ele geçirdi. Kutmuhi, Nairi ülkesinin güneyinde yer alan bir kent devletidir. Asur yazılı kaynaklarında Urartulardan söz edildiği zaman bu kentin de adı geçmektedir.

Kuyuncuk: Asurluların yaşadıkları bir arkeolojik alan. Burada arkeologlar tarafından yapılan kazılarda yeraltı salonu bulunduğu zaman yüzlerce yazılı tablette bulunmuştu. Bulunan tabletler öğrenim gören öğrenciler için hazırlanmıştı. Ayrıca tabletler arasında sözlükler de bulunmuştu.

Kuzallu: Eski Asur takviminde üçüncü ayın adı.

Kujmar: Fırat nehrinin kenarında bulunan bir semt adı.

Kulla: Mezopotamya bölgesinde tapınılan Babil tanrısıdır. Tapınaklardan sorumlu tutulan bir tanrı olduğu şeklinde ifadeler var.

Kumarbı: Mezopotamya bölgesinde Akkad ve Hititlerde tapınılan bir tanrıdır. Anu tarafından azledildikten sonra üç yeni tanrı yarattığı anlatılan bir tanrıdır. Babasının Teshub (Teşub) olduğu söylenir. Ullikummi adında bir canavar yaratır. Ancak devleşen bu yaratığın ayakları Enlil tarafından kesilir ve daha sonra da öldürülür.

Kuti: (Ya da Kutium) Uruadrı bölgesinde yer alan bir kent krallığı. Bu kentte Asurlara karşı başlayan Ayaklanma Asur kralı Salmanasar döneminde bastırılmıştır.

Küros: Pers kralıdır. Bak Persler.

Kültepe: Bak Kaneş Kanum.

Kybele: Aşk tanrıçası olarak tapınıldı. Bu tanrıça ve özellikle tanrıça İştar'ın elinde "tapınak fahişeleri" olarak tanımlanan fahişelerin bulunduğu anlatılır. Bunlar genellikle tapınağa gelen yabancılarla aşk yapan kadınlardı. Bu nedenle kendilerini tapınağa adamışlardı. Bak Kubaba.

L

Labaşi-Marduk: Babil kralıdır. İ.Ö.556 civarında hüküm sürdüğü belirtiliyor. Nergilissar'ın (Nergal-şar-ussur) oğludur. Tahta geçtikten üç ay sonra Aram soyluları tarafından öldürülmüştür. İ.Ö.625-539 tarihleri arasında hü-

küm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Kalde Hanedan" kralı olarak tarihte yerini aldı. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Lagaş: Sümerlerde bir kent. Sümer dilinin yaygın olduğu kentlerden bir tanesidir. Leonard Woolley bu kentte kazılar yaptı. Uruk kentinin 60 kilometre kuzeydoğusunda yer alır. Bir dönem askeri yönden çok güçlendi. İ.Ö.2450 civarında güçlenmesinin nedeni egemenlik sürdüren kral Eannatum'un olumlu çalışmalarına bağlandı. Kral olur olmaz ilk işi elinde su kanallarının bulunduğu Umma kent devletine saldırması oldu. Bu kenti yenerek iki kent arasında barış koşulları yazılı bir yazılıtaş diktirerek belki de ilk yazılı antlaşmayı sağlamıştı. Bu kentte daha sonraları Asurlular da yaşadılar.

Lake: Fırat nehrine karışan Habur ırmağının kıyılarına yerleşmiş bir Aram kenti. Asur kralı Adad-nirari bu kenti cezalandırarak vergiye bağladı.

Lakist: Bir yerleşim yeri. Asur orduları tarafından kuşatılarak ele geçirilmiştir. Tevrat'ta krallar bölümünün ikinci kısmında Yuda kralı, oğlu Elyakim'i Asur komutanına elçi olarak göndererek Aram dili konusunda yardımcı olmak istediğini söyler.

Lamasu: (Ya da Şedu) Asur saraylarının önünde bekçilik yaptığı öne sürülenlere verilen bir ad. Şedu olarak da bilinirler. Bunlar tapınak önlerinde insan kafalı, kanatlı büyük aslan ve boğa biçiminde betimlenirlerdi. Bu bekçilerin çoğu için Asurlular "Düşünmeden ısır ya da Güçlü havla" gibi adları olan köpekler olarak tanımlanmışlardı.

Lamassu: Esagila sarayındaki yatağın ayaklarının bir betimlemesi var. Bu betimleme içinde suyun fışkırdığı vazoları tutan cinler süsleme olarak kullanılmıştır. Bu cinlere Lamassu adı verilmiş. Assurbanipal aynı ayak motiflerinin olduğu bir tanrı tahtındaki yazıtlardan söz eder. Lamassu

aynı zamanda saray kapılarının koruyucularına da verilen bir ad olarak ifade edilmektedir.

Lamaştu: Babil ve Asurlular tarafından tapınılan bir tanrıça olduğu söylenir. Anu (An)ın kızı olduğu anlatılan Lamaştu, kötü devler üzerinde etkiliydi. Bazı kaynaklarda Ea'nın kızı olduğu şeklinde ifadelerin olduğu görülür. Yeni doğmuş bebeklerin ve doğmamış olanların bu tanrıçanın kurbanları olduğu ifade edilir. Hatta doğan bebeklerin ölüm nedeni de ona mal edilirdi. Hamile kadınlar bu tanrıçaya karşılık çeşitli tılsımlar kullanmışlardır. Onu uzak tutmak için yılanlar, akreplerden broşlar yaptırarak takarlardı. Tanrıça "aslan başlı, eşek dişli, çıplak göğüslü, kıllı vücutlu, lekeli elli, uzun parmak ve tırnaklı, imdigud ayaklarına sahip ve kuş pençeli" olarak betimlenmiştir. Lamaştu, bazı kaynaklarda Anu'nun kızkardeşinin adı şeklinde belirtilmektedir. Tüylerle kaplı olduğu belirtilip, baş vurulan bir tanrıça olarak betimlenmektedir. Babil'de bununla ilgili bir büyüden sözedilmektedir. Büyü tabletinde "...Anu'nun kızı Lamaştu, Baş vuran, ateşi alevlendiren hançer; tüylerle kaplı tanrıça... Tanrıların adına, tanrılar tarafından yaptıkların engellensin ve gökyüzündeki kuş gibi uçup git..." şeklinde belirtilmektedir. Bu tablet Berlin Müzesinde VA3477 numarayla kodlanmıştır. Bu tür metinler Babil halkının günlük yaşamında önemli bir rol oynardı. Büyüler dışında Babil halkı sihirli taşlardan yapılmış olduğu öne sürülen taşları kolye gibi boyunlarında taşırlardı. Bu gelenek Anadolu'da çoğu köylerde hala uygulanmaktadır.

Lamastu'yu belirten bir çizim

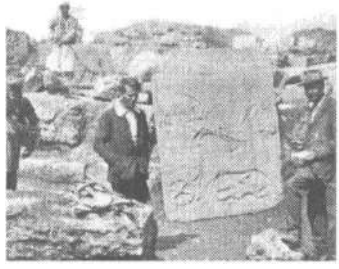
Lamga: Asur harabeleri arasında bulunan ve yaratılış ile ilgili olduğu söylenen tabletin ön yüzünde usta tanrılar şeklinde tanımlanmaktadır. Tablette "...(24) Gökle yer arasındaki bağ Uzumuda'da, (25) öldürelim (iki) lamga tanrı..."şeklinde ifadeler bulunur.

Lapis Lazulı: Tanrıça İştar'ın (Sümerlerde İnanna) "lacivert taşından" yapılmış gerdanlığı.

Larsa: Sümerler dönemindeki önemli kentlerden biridir. Bu kentleri daha sonra Babil krallığına egemen olan Hammurabi elde etmek için çok uğraştı. Sümerler, Babiller ve daha sonraki tarihlerde ise Asurlar bu kentte egemenlik sürdürdüler.

La-tarak: (Sümerce adı Ya lulal olarak bilinir.) Sümer tanrısıdır. La-tarak ile Ya lulal'ın birbirlerinden özgür iki ayrı tanrı şeklinde olduğunu ileri sürenler var. İ.Ö.ikinci bin yılda iki tanrının çift olarak tanımlandığı görülür. Eski Asur döneminde iki tanrının heykelcikleri evlerin kapılarına kötülüklerden korunmak için konurdu. İki tanrının aslan postuna bürünmüş, elinde kırbacıyla insan vücutlu bir varlık olarak tanımlandığı ifade edilir. Bazı kaynaklarda bu iki tanrı cadılığa karşı koruyucu birer tanrı olarak tapınılmışlardır.

Leonard Woolley: İngiliz arkeolog ve araştırmacı. Mezopotamya bölgesinde kazılara başlamadan önce British Museum ile Transilvania Müzelerinde görev yapıyordu. 1922 yılında bölgede Ur kazılarına başladı. Birkaç yıl içinde Asurlar için önemli sayılan bazı buluntular elde etti. Kazıları sırasında Sümerlere ait çok çeşitli eşyalar elde etti. Bu eşyalar arasında Sümer kraliçesine ait olduğu belirlenen bir de peruk buldu. Ur'da bulduğu mezarların içinde kral eşleri, kraliçeler ve hizmetçilere ait iskeletler bulundu. Mezarların içinde bulduğu toplu iskeletler için Sümerlerin toplu katliam yapmış oldukları fikri ortaya atılır. Kazıları sırasında kraliçe Şubad'ın odasında ikişerli sırayla dizilmiş ve daha sonra da öldürülmüş nedimelerin iskeletleriyle karşılaştı. Araştırmacıların öne sürdüğü bilgiler

Leonard Wolley bir kazı sırasında

doğrultusunda Asur kazılarının yapıldığı yerde Sümer krallarına ait mezarların bulunması ve ölenlerin öldükten sonra yeniden kralla birlikte dirileceği inancı olarak belirtildi. "Ur of the Chaldees. A record of Seven Years of Excavation, Pelikan boks-London-1952 adlı önemli bir eseri bulunmaktadır.

Libaia: Bu kral İ.Ö.1690-1674 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Libilhengalla: Babil'de bir kanal adı. İmgur-Enlil'de bir kanaldır. Halkın ev diye bildikleri Babil Sarayının sınırlarının dayandığı bir kanal olarak belirtilmektedir.

Lion Room: Asur-ban-apli'nin Ninive kentindeki sarayında kitaplık gibi kullanılan bölümüne verilen ad.

Lloyd Seton: İngiliz arkeolog. 1949-1961 yılları arasında Türkiye'nin Başkenti Ankara'daki British Institute of Archelogy'nin müdürlüğünü yaptı. Harran ve Sultantepe'de yapılan arkeolojik kazıları da organize etti.

Loftus William Kenet: (Sir William) İngiliz jeologudur. Kalhu ve Ninive kentlerinde arkeolojik kazılar yaptı.

Loud Gordon: Amerikalı bir arkeologdur. Dur-şarrukin kentinde arkeolojik kazılar yaptı.

Luba: Urartuların bölgesinde yer aldığı belirtilen bir kent. Salmanasar I, Urartular üzerine yaptığı askeri saldırıda bu kenti ele geçirerek haraca bağladığını belirtir. Çağın gereksinmeleri gereği krallar kuşattığı yerlerdeki ganimetlere haraç gözüyle bakar ve daha sonraki yıllarda da bunun tekrarını yaparlardı. Salmanasar I bu kuşatma hareketini bir yazılıtaşta kendini göklere çıkarırcasına belirtmişti.

Lu-ba-a-a: Bak Şuşşi.

Lubarna: (Bugünkü Hatay) Amik ovasında bulunan Hattena adlı beyliğin kralı olduğu belirtilmektedir. Bu kralın yaklaşık İ.Ö.9 yüzyılda egemenlik yapmış olabileceği tahmin ediliyor. Tukulti-Ninurta I'in oğlu Asur-Nasir-Pal II'nin

bu kent krallığına saldırdığı ve kuşattığı bir yazıtta belirtilmişti. Bu yazıtta "...Hattenalı Lubarna'nın şehri Aribua'ya yürüdüm. Şehir bana teslim oldu. Luhuti memleketinin otunu ve zahiresini toplattım ve yığdım. Onun sarayında bir ziyafet verdim. Asurluları bu şehirde yerleştirdim. Aribua'daki ikametim esnasında Luhuti memleketinin şehirlerini zapt ettim. Halkını katlettim. Şehri yaktım. Cenkçilerini şehrin önünde kazıklara çaktım..." şeklinde ifadelere yer vermişti. Bu kral zamanında Hattena kentinde isyanlar çıkmış ve bu isyanlar sonucunda Labarna'nın öldürülmüş olabileceği düşünülmektedir. İsyanın başında da Şurri adında birinin bulunduğu belirtiliyor. Asur kralı, Hattena'daki bu olayı duyunca Şurri'ye saldırmış, onun yerine Asur kökenli olan Şaşi'yi yetkili kılmıştır.

Lubda: Babil'de bulunan bir kale adı. Bu kale Babil ile savaş bahaneleri arayan Asur kralı Adadn-nirarı tarafından ele geçirildi. Babil kralı ise Şamaş-Mudammık adında biriydi.

Luhas Hanedanı: Asurlular döneminde bir hanedandır. İ.Ö.X-IX yüzyıllar arasında etkili bir hanedan olarak söz edilmektedir. Hanedana ait 6 kraldan sözediliyor. Bilinen krallar arasında Katuvas, Luhas I, Luhas II, Asatuwatimais'in krallıklarından söz eden belgeler bulunmuştur. Hanedanın özelliklerini kral Luhas I'in yazdırdığı dikilitaşta göstermiştir. Kargamış adı verilen bu stelde Luhas I in krallığından söz etmektedir. Luhas Hanedanlığının yıkılışından sona Kargamiş Asur ve Urartu krallarının egemenliği altına girer. Ancak Karkamış en çok Sargon II tarafından zarara uğratılmıştır. Kent yakılıp yıkıldıktan sonra insanları esir alınmış ve Asur halkının çoğu da Karkamış'a yerleştirilmiştir.

Luhas I: İ.Ö.X-IX yüzyıllar arasında etkili bir hanedan olan Luhas Hanedan kralıdır. Kendi adına yaptırdığı dikilitaşta icatlarını ve krallığı hakkında bilgiler yazdırmıştır. Bel-

ge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Luhas II: İ.Ö.X-IX yüzyıllar arasında etkili bir hanedan olan Luhas Hanedan kralıdır. Asatuwatimais'ın oğludur. Kendi adına yaptırdığı dikilitaşta icatlarını ve krallığı hakkında bilgiler yazdırmıştır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Lulla-a: Bak Adara-kalamma.

Lullaia: Bu kral İ.Ö.1621-1618 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Luludanitu: Enuma Eliş destanında adı geçen bir taş. Tanrı Anu'ya ait olduğu belirtilen üstteki göğün yapıldığına inanılan bir değerli taş olarak belirtilmektedir.

Lullubü: (Ya da Lullube) Asurlulara bağlı olarak yaşamayan bir beylikti. Dağınık yaşadıkları için Asurlular tarafından yönetimin emirleri altına alınmış ve bu şekilde onların kontrolu sağlanmıştır. Asur-reşa-işi I, İştar tapınağında yazdırdığı bir yazıda Ahlamu (Aramlar), Lullube ve Gutelere karşı askeri seferler yaptığı anlatılır.

Lulume: Uruadrı'nin coğrafik sınırlarında yer alan bir kenttir. Bu kent Asur yazılı kaynaklarında Adad-nirari II'nin saldırısı sonucu kuşatılmıştır. Kuşatılan bu kentle beraber Kirhi, Zamua kentleri de kuşatılmıştır. Daha sonraki tarihlerde Asurlara karşı çıkan ayaklanma Asur kralı Salmanasar tarafından bastırılmıştır.

Kuti: (Ya da Kutium) Uruadrı bölgesinde yer alan bir kent krallığı. Bu kentte Asurlara karşı başlayan Ayaklanma Asur kralı Salmanasar döneminde bastırılmıştır.

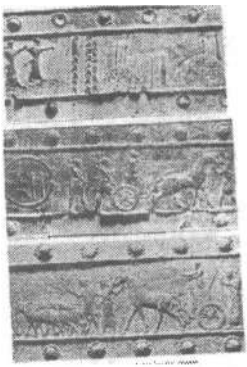
Lupti: Asurluların saldırdıkları bir kent. Tiglat-pilesar krallığının otuzuncu yılında bu kente saldırmış ve ele geçirmiştir.

M

Maden: Türkiye sınırları içinde yer alan bir yerleşim yeridir. Eski dönemlerde Urartuların yaşadıkları bir kent olarak gösterilmektedir. Urartular bu bölgeyi maden yatakları yönünde zengin olduğu için kuşatmışlardı. Özellikle bakır yatakları yönünden zengin bir bölge olduğu belirtilir. Bölgenin Eski Asur döneminde kullanılmış olduğu da belirtilmektedir. Tarihçi ve araştırmacılar Yeni Asur döneminde de bakır yatakları nedeniyle Urartuların elinde bulunan bu bölgeye askeri seferler yapmış olduklarını belirtirler.

Mamlu: Huziriana'nın kralıdır. Asurlara zor günler geçiren ve Mitannilerle ittifak içinde bulunan bir Aram kralıdır. Adad-nirarı II'nin saldırıları sonucu teslim oldu. Krallığın adını taşıyan ve başkent olarak bilinen Huziriana kenti Asur askerleri tarafından yağmalandı. Kendisi de esir alınarak Asura götürüldü.

Mamu tapınağı: Balawat (Balawat'ın eski adı İmgur-Enlil'dir) Mamu tapınağı adıyla da belirtilmektedir. Balawat'ta yaptırılan bir tapınaktır. Bu tapınak Musul'un 28 kilometre güneydoğusunda bulunan İmgur-Enlil kentinde (Balawat) Asur kralı Asur-nasir-apli II tarafından tanrı Mamu'ya atfen yapılmıştır. Mamu rüyalar tanrısı olarak tapınıldı. Rüya tanrısı Mamu, yüceliğini Asur-nasir-apli II ile Salmanasar III'ün yaptırdıkları tapınakların kapısındaki kabartmalardan almıştır. Kapılara yapılan kabartmalarla ünü halk arasına yayılır. Mamu'ya hitaben yapılan tapınak, Yeni Asur döneminde yapılmış olan bazı küçük tapınakların özelliklerini taşır. Tapınağın cephesi güneydoğuya bakar. Tapınakta küçük bir avlu, geçit yolu, iç avlu, tunç kapı (8,5mx3.70cm), üç basamaklı adyton, pişmiş toprak levhalardan oluşan bir avlu bulunmaktadır. Bun-

Mamu tapınağının kapı kabartmaları

ların özellikleri kaynak kitaplarda daha ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir. Balwat'ta bulunan bir kireç taşında Asur kralı Asur-nasir-apli II 'nin "... O kenti yeni baştan kurmak için ele aldım. Adını İmgur-Enlil koydum. Sarayımın yakınına o tapınağı kurdum. İçine tanrım Mamu'nun bir yontusunu yerleştirdim. Lübnan dağına doğru yola çıktım. Sedir, selvi (ve) ardıç ağaç-larını kestim. Sedirden direkleri tapınağın önü-ne koydum (ve) sedirden kapılar yaptım. (on-ları) tunç şeritlerle bağladım (ve) kapı geçitlerini göz alıcı bir biçimde süsledim (ve) içine ulu tanrım Mamu'yu yerleştirdim..." şeklinde açıklamalar da bulunur.

Mamu: Asurlularda rüya tanrısı olarak tapınıldı. Rüya tanrısı Mamu, yüceliğini Asur-nasir-apli II ile Salmanasar III'ün yaptırdıkları tapınakların kapısındaki kabartmalardan almıştır. Kapılara yapılan kabartmalarla ünü halk arasına yayılır. Mamu'ya hitaben Balawat kentinde (İmgur-Enlil) yapılan tapınağı Yeni Asur döneminde yapılmış olan bazı küçük tapınakların özelliklerini taşır. Bu tapınak Asur kralı Asur-nasir-apli II tarafından yaptırılmıştır. Salmanasar III bu tanrının kabartmalarını tapınak kapılarına işleyerek kültünün yayılmasına yardımcı olur.

Mandaru: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Nabdaru adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Manneler: Asurluların koruması altında olduğu anlatılan ve krallığın doğu tarafında yer alan bir beylik olduğu belirtiliyor. Asurlulara bağlı olan çoğu hisarları ele geçirmişlerdi. Ahşeri adındaki kralları Asurlulara son derece sıkıntı

vererek baş kaldıran bir krallık olarak tarih sahnesinde yer alır.

Maniştuşu: Akkad kralıdır. İ.Ö.2269-2255 tarihleri arasında hüküm sürdü. Bu kral ile ilgili Asur yazıtlarında çomak şeklinde bir kafa ile tasvir edildiği görülür.

Mannu-ki-Adad: Asur hükümetinde bir görevli. Bu görevliye Ubru adında bir adamdan gelen mektup Tukulti-Ninurta I'in ölümü üzerine önemli açıklamalar belirtilmişti. Metin Tell Sabi Abyad adındaki Asur merkezlerinden olan yerleşim yerinde yapılan kazılarda bulunmuştu. Ubru'nun ifadelerinde Asur ülkesinin içinde siyasal çekişmelerin olduğu ifade edilmiştir.

Mar-biti-apla-usur: Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "Elam Hanedanı" kralıdır. İ.Ö.984-979 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Mar-biti-ahhe-iddina: İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 942 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

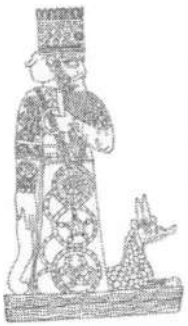
Mar-sarrı: Asur dilinde bir sözcük. Sözcüğün Türkçe karşılığı "kral oğlu" olarak tanımlanmıştır.

Marduk: Önceleri tarım tanrısı olarak tapınıldı. Mezopotamya'da bir bütünlük içinde yaşayan Sümerler, Enki adındaki tanrılarına tapınmış ve onun soyundan gelen çocuklarını da tanrılaştırmışlardır. Sümerlerin inançlarının önde gelen tanrısı Enki'nin oğlu olduğu öne sürülen Marduk, Babil kentinde Hammurabi tarafından en yüce tanrı konumuna getirildi. Babil mitolojisinde Ea'nın (Sümer dilinde Enki) oğludur. Zarpan kentinin kadını olarak tanımlanan Zarpanit (Ya da Zarbanit) ile evlidir. (Bazı kaynaklarda Zeus olduğu şeklinde ifadeler görülür.) Marduk "Zeos" olarak Mezopotamya bölgesinde Babil tanrısı ola-

rak tanrılar panteonunun en yüksek ve "verimlilik" tanrısı olarak tapınıldı. Babil mitolojisinde "kader tabletlerinin" sorumlusu şeklinde ifadeler var. Marduk için "Tek, Güneşin oğlu, Kosmos'un kralı, Kurtarıcı, Hayat ve ayrıca kral ölüm, Bolluk (hegal), yaratıcı söz (Mummu), Fırtına ve dünyanın efendisi" şeklinde adlar vardır. Enlil ve Anu ona Babil krallığını vererek yücelttiler. Enuma-Eliş destanında tanrıların başında gösterildi. Tiamat adlı canavarı yenerek insanlığı yarattığı anlatılır. Jupiter ile özdeşleştirilen Marduk, Asur ve Persler tarafından da tapınıldı. Enuma-Eliş destanında "kaos" olarak gördüğü gücü yendikten sonra diğer tanrılar tarafından "tanrı-kral" olarak seçiliyor. Daha sonra da dünyayı yeniden düzenlediği şeklinde ifadeler var. Marduk sözcüğünün Akkad dilindeki karşılığı "yukarıda" anlamında gösterilmiş. Ancak Asurlular nedense Marduk adı yerine Asur adını kullanmışlar. Bu tanrı için "Etemenanki" adında kule şeklinde bir tapınak yapılmıştı. Tapınak tanrı Marduk adına yapılması gereken dinsel törenler için kullanılıyordu. Marduk ile ilgili mitolojik öykü Enuma Eliş destanında uzunca anlatılmıştır. Ansar tarafından görevin kendisine verilmesi önerilir ve babası Ea (Enki) tarafından da bu görevi kabul edilmesi öğütlenir. Marduk'un ikinci tabletteki önemli çıkışı tanrıları inandırmak için görünmez bir gömlek yaratmasıdır. Bu görünmez gömleği gören tanrılar onun gücüne inanarak "Marduk kraldır" şeklinde bir onaylama yaparlar. Marduk'u sembolize eden Jupiter yıldızıdır. Hayvanlardan da at, köpek ve çatal dişli yaratıklardı. Elinde üçgen şekilli kürek biçiminde bir çapayla betimlenir. Çapanın dinsel açıdan bereketi temsil ettiği belirtilir. Marduk, kabartmalarda yürürken ya da arabalara binerken de gösterilmiştir. Elinde devamlı bir asa taşır. Bazen de mızrak, yay, ağ ve yıldırım taşır. Asurlar Marduk ve eşi Zarpaṇit'i saygıyla karşılamış ve tapınmışlardı. Hatta ikisine yeni tapınaklar yaptırmışlar. Marduk'un

heykeli savaşlar nedeniyle bir defa Hitit kralı Murşili I tarafından Babil kuşatıldığı zaman rehin olarak alınmış ve daha sonra da Kassit hanedanlığı tarafından geri alınmıştı. İkinci saldırı Asur kralı Tukulti-Ninurta I tarafından yapılmış ve Marduk'un heykeli Asur'a götürülmüştür. XII'nci yüzyılda Kassitler yeniden Babil'de yönetimi ele geçirmiş ve Marduk'un heykeli geri getirilmişti. Ancak Elam İmparatoru Sutruk-Nahhunte güçlenerek Babil'e saldırır Marduk'un heykeliyle beraber Hammurabi kanunlarının da bulunduğu anıtları İran kenti olan Süz'e götürür. Marduk'un tapınağına sahiplenen Nebukadnezar II, tapınağı onarır ve kendisini de "Esagil ve Ezida'nin gereksinimlerini karşılayan kişi" olarak bütün tabletlere işler. Marduk için 15/23/32/14/1 ve 13 kodlarla numaralanmış tabletlerde "...Ben Nabukadne-zar, Babil kralı, güçlü prens, Marduk'un gözdesi, asil hükümdar, Nabu'nun çok sevdiği, bilgeliği arayan (...) her gün Esagil ve Ezida'nın doğru işleyişine ön ayak olan (...) Babil kralı Nabopolassar'ın en büyük oğlu. Benim kutsal koruyucum tanrı beni yarattığında, Marduk bana annemin karnında şekil verdiğinde, doğduğumda ve yaratıldığımda (...) tanrının yolunu izledim. Büyük tanrı Marduk krallığımı yücelttiği zaman ve tüm halklar üzerinde hükümdarlığı bana emanet ettiğinde ve göklerle dünyanın bütünlüğünün koruyucusu Nabu halkları yönetmek için bana hakkaniyetli bir asa verdiği vakit, onlara özen gösterdim. Kalbimdeki sıkıntılarla o ilgilendi. Ona (şöyle) diyordum: ['Sen olmadan tanrım, ne var ki? Sevdiğin ve ismini telaffuz ettiğin kral için (...) adalet adını verdin ve ona doğru yolda ilerletiyorsun! Ben sana itaat eden, senin ellerince yaratılmış olanım. Beni dünyaya getirdin ve bana tüm halkların hükümdarlığını emanet ettin. Herkesi gören sen, ulu tanrım, merhametinle hepsinin senin hükümdarlığını sevmesini sağla....Seni memnun edenin günlerini uzat, çünkü gerçekte beni yaşatan sensin!.']...O, tanrılar ara-

sında saygı duyulan, tanrı Marduk, duamı duydu ve yakarışıma karşılık verdi. Kudretli yardımıyla, uzak ülkeleri, ırak dağları, yüksek denizle alçak denizi (Akdeniz ve körfez), zor yolları, geçişi kapanmış ve hiç kimsenin geçemediği aşılmaz yerleri, ıssız çölleri (Lübnan'ın ve Amanos'un dağlık engellerini) aştım, isyan edeni fethettim. Düşmanlarıma boyun eğdirdim ve ülkeyi adaletle yönettim. Halka refah getirdim ve ondan kötülükle art niyeti söküp attım. Onun (Marduk'un) karşısında, Babil şehrime bol miktarda gümüş ve altın, değerli mücevher, tunç ve değerli ağaç, kıymeti olan her şey, dağ ürünleri ve deniz hazineleri hediye ettim..." şeklinde açıklamalar vardı. Marduk, Nabukadnezar I döneminde An (Anu), Enlil, Enki (Ea) ile beraber kültü zirveye taşındı.

Slindir (Kunukku) üzerinde belirtilen tanrı Marduk ve ejderi. Marduk-zakir-şumi I tarafından yaptırılmıştır

Marduk adı: Marduk'a tapınma duyguları içinde yer alan dinsel (Tanrısal) aşk için bazı Asur kralları ön isim olarak Marduk'un adını kullanmışlardır. Bunun nedeni Marduk'un mitolojide Tiamat ile yaptığı savaşı kazanmasına bağlanmakta olduğu için güç sembolü olarak kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Bunların sayılarının çok olabileceği tahmin edilmektedir. Ancak araştırmalarda bulunan adlar ise; Marduk-balassu-ikbi, Marduk-bel-usate, Marduk-belzeri, Marduk-Nadin-ahhe, Marduk-nesir, Marduk-Zahir-Şum I, Marduk-Zahir-şum, Marduk-zakir-şumi, Marduk-apla-idin, Marduk-ahhe-eriba, Marduk-Zer-x, Marduk-apla-ıddina.I, Marduk-apla-iddina.II, Mar-duk-şapik-zerimatı, Marduk-Şapik-Zeri, Marduk-kabit-ahheşu, Marduk-apla-usur şeklinde gösterilmektedir.

Marduk'un yaratılış öyküsü: Babil yazmanlarının Enuma Eliş destanından sonra Marduk'la ilgili "Dünyanın yaratılış öyküsünü" de yazmış oldukları yapılan araştırmalar sonucu bulunur. Enuma Eliş öyküsünden sonra çoğu mitolojik öykülerde yaratılış ile ilgili değişik yollar anlatıl-

Marduk ile Tiamat'ın savaşı

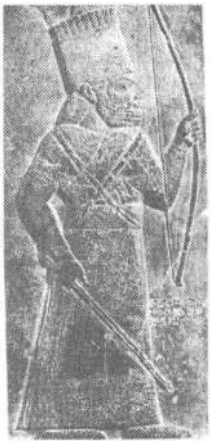
maktadır. Enuma Eliş öyküsünden sonra yaratılış ile ilgili Marduk'un öyküsü de ilgi çekici olarak bulunur. 1882 yılında Hormuzd Rassam tarafından Sippar kentinde (Bugünkü Abu Habba) yapılan kazılarda harabeler arasında bulunan Marduk öyküleri büyük bir titizlikle çözülmüşlerdi. Tabletlerin İ.Ö.altıncı yüz-yılda iki dille yazılmış oldukları belirtilir. Yaratılış öyküsünün Eri-du kentinde ortaya çıkmış olacağı belirtilmektedir. Eridu kenti Basra körfezinde yer almaktadır. Basra körfezine Fırat nehri yoluyla gelen çamurları örnek göstererek Marduk öyküsünde dünyanın ilk konumunun çamurlu olmasını öne sürer. Bu metni Britiş Museum'da görevli I.W.King; "Cuneiform texts from Babylonion Tablets" adı altında yayımlar. Levhaların çevirisi de P.Jensen tarafından yapılır. Tabletteki dillerin Sümerce ve Babilce olduğu belirtilmektedir. Öykü, Borsippa da Nabu tapınağı Ezida'nın arıtılması amacı da düşünülmüş, girişi ayrıntılı bir sihiri belirtircesine düzenlenmiştir. Yaratılış öyküsündeki ana düşünce ise Marduk'un diğer tanrı ve krallara karşı otoritesinin sağlanması şeklindedir. Bu öykünün çevirisi yapılan tabletinde "...(1) kutsal bir ev, kutsal yerde bir tanrılar evi, yapılmamıştı; (2) Bir kamış bitmemiş, bir ağaç yaratılmamıştı, (3) Bir kerpiç konmamış, bir kerpiç kalıbı yapılmamıştı, (4) Bir ev yapılmamış, bir kent kurulmamıştı, (5) Bir kent yapılmamış, (içine) bir canlı yaratık konmamıştı, (6) Nippur var edilmemiş, Ekur inşa edilmemişti, (7) Uruk var edilmemiş, Eanna inşa edilmemişti, (8) Apsu yaratılmamış, Eridu inşa edilmemişti, (9) Kutsal bir ev, bir tanrılar evi, onun konağı kurulmamıştı, (10) Bütün topraklar denizdi, (11) denizdeki pınar bir su borusuydu,

(12) Sonra Eridu kuruldu, Esegila inşa edildi..." şeklinde ifadeler içerir ve öykü devam eder.

Marduk-balassu-ikbi: (Ya da Marduk-balatsu-ikbi) Babil kralıdır. İ.Ö.827-815 tarihleri arasında hüküm sürdü. (bazı kaynaklarda İ.Ö.818-813 tarihleri olarak ele alınmıştır) Kral Marduk-zakir-şumi'nin yerine tahta geçti. Onun tahta geçtiğini duyan Elamlılarla Kaldeliler yardımına geldiler. Asurlulara karşı direnmek istedi, ama kaybetti. Şemşi-adat V tarafından tahttan indirildi ve Asur'a getirildi.

Marduk-bel-usate: Babil kralıdır. Bu kral asıl Babil kralı olan kardeşi Marduk-Zakir-Şumi'ye öfkelenmiş Babil krallığının yarısını kendisine vermesi için ayaklanma başlatmıştı. Asur kralı Salmanasar III bunu fırsat bilerek Babil'e yardımcı olmak koşuluyla kente girdi ve Marduk-bel-usate'nin emrinde olan iki kenti de kuşattı.

Marduk-bel-zeri: İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı" kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Marduk-nesir'in tarla satşını belirten kireçtaşından dikmetaş

Marduk-Nadin-ahhe: (Ya da Marduk-nadin-ach) İ.Ö.1116-1101 tarihleri arasında hüküm sürmüştür. Nabukadnezar'ın küçük kardeşidir. (Bazı kaynaklarda hüküm tarihleri İ.Ö.1099-1082 olarak ele alınmıştır.) İkinci İsin hanedanından Babil kralıdır. Tiglat-pilesar'ın Babil'e saldırısı sırasında kent düşmüş sarayı da Asurlular tarafından yakılmıştı. Asurlulara karşı olan bu kral Babil kralı Kastilaş IV'ü yener. Marduk'un heykellerini oradan götürür. Başkent olarak Kar-Tukulti-Ninurta olur. Oğlu tarafından öldürülünce yerine oğlu Marduk-şapik-zerimatı Babil kralı oldu. Bu kral Tiglat-pilaser ile savaşırken ölür.

Marduk-nesir: Bir krallık görevlisidir. Bu görevliyle ilgili bir arsanın başkasına devrini gösteren bir sınır taşı bulunmuştur. Tarla karşılığında alı-

nan ödeme ise 6 semer, 2 eşek, 2 eşek semeri, bir öküz; tahıl, yağ ve giyecek eşyaları alınmıştır. 53 cm yüksekliğindeki yazılı taş British Museum'da koruma altına alınmıştır.

Marduk-Zahir-Şum I: (Ya da Marduk-zakir-şumi) İ.Ö.854-819 tarihlerinde hüküm sürdü. Bazı kaynaklarda İ.Ö.851-828/İ.Ö.854-819 tarihleri olarak ele alınmıştır. Babil tahtına göz koyan biriydi. Ancak Salmanasar III tarafından durdurulmuştu. Marduk-Zakir-şumu Sargon II'nin ölümünden sonra Babil kralı oldu. Bu kral daha sonra kardeşi Marduk-bel-usati'ye savaş açar. Salmanasar III deveye girer ve onun kardeşini kovar. Marduk-zakir-şumi I "masif lapisaluzi"li bir silindir (kunukku) üzerinde tanrı Marduk ve ejderini belirten bir kabartma silindir yaptırmıştır. Bu silindir Babil'in Arman köyünde "part kolye" yapımcısı olan birinin evinde bulunmuştur. Silindirin yüksekliği 19 cm'dir.

Marduk-Zahir-şum: (Ya da Marduk-zakir-şumi) Dokuzuncu Babil Hanedanı kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 703 tarihleri arasında hüküm sürdü. Bu kralın Asur ülkesinde daha önceleri hiç tanınmadığı şeklinde ifadelerin yer aldığı kaynaklar var. Sargon II'nin oğlu Sanherib'in passif krallığı nedeniyle tahta geçmiş olduğu belirtiliyor. Araştırmacılar Sanherib'in Babil kentini yakmasıyla kötü şeylerin olacağını belirten belgelerin olduğunu anlatırlar. Bu kötü şeylerin Sanherib'in Babil kentindeki tanrı heykellerinin ve tapınaklarının yıkmasına bağlarlar. Çünkü yıktığı tanrı heykellerine Asur halkından bazı aşiretler de tapınıyordu. Bu davranış Sanherib'in pasifliğini ortaya koymaktadır deniliyor. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. İ.Ö.IX yüzyılda Babil kralı olan Marduk-Zahir-Şum, Esagil tapınağından zarar görmüş lacivert taşından bir heykeli yeniden yaptırdığına dair bir yazıt yazdırır. Bu yazıtında "...Esagil'de oturan Marduk'a (...) arasına kırmızı altın serpiştirilmiş bu parlak lacivert

taşından mühürle ilahi boynunu süslemesi için .." şeklinde ifadeler kullanır. İfadeye göre heykelin büyük olduğu tahmin ediliyor.

Marduk-zakir-şumi: Bak Marduk-zakir-şum.

Marduk-apla-idin: Bit-yakkin aşiretinin reisi ve "Basra körfez" bölgesinin beyi olduğu anlatılır. Daha sonraki dönemlerde Sargon II döneminde Sargon'la yaptığı krallık anlaşmasına uymayarak İ.Ö.721 yılında Babil kentini ele geçirip, kendini kral ilan etti. Marduk-apla-idin Elamlılar tarafından desteklenen biriydi.

Marduk-ahhe-eriba: İ.Ö.1157-1026 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "İkinci İsin Hanedan" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 1046 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği düşünülüyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliğiyle ilgili daha detaylı bilgi verilemiyor.

Marduk-Zer-x: İ.Ö.1157-1026 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "İkinci İsin Hanedan" kralıdır. İ.Ö.1045-1034 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği düşünülüyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliğiyle ilgili daha detaylı bilgi verilemiyor.

Marduk-apla-ıddina.I: Babil kralıdır. Merodach-Baladan'ın Babil dilindeki adı olduğu belirtiliyor. (Bu bilgiler Babil eserini yazan Beatrice Andre-Salvini'nin kitabında yer almaktadır.) Meli-Şipak'ın oğludur. İ.Ö.1171-1159 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Marı, Nuzu ve Akar-Kuf'ta yapılan arkeolojik kazılarda Marduk-apla-iddina I ile İlgili çeşitli tabletler ele geçmiştir. Krallığı ve siyasal kimliği hakkında belge yetersizliğinden dolayı daha detaylı bilgi verilemiyor.

Marduk-apla-iddina.II: Babil hükümdarıdır. (Tevrat'ta Merodah-baladan adıyla anlatılmıştır.) Kentin güneyinde yaşayan Kaldelilerden Bit-yakin adlı bir aşirettendir. İ.Ö.721-710 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Bu kralın varlığı ilk kez Mukin-zeri isya-

nı sırasında Tiglat-pilesar III ile yaptığı anlaşmayla Kaldeli krallardan biri olarak görülür. Kaynaklarda bu kral Tiglat-pilesar III'e teslim olan bir kral şeklinde anlatılır. Hiç yerinde rahat durmayan Kaldeli kralı Marduk-apla-iddina daha sonraları Sargon'un oğlu olan Sanherip tarafından da yenilerek Fırat nehrinin bataklıklarına kaçmıştır. Sargon II ile İ.Ö.720'de bir barış anlaşması yaptı. Sanherip ile yaptığı savaşta yenilgiye uğrayarak kaçmak zorunda kaldı. Bu savaştan sonra Yahuda kralı Hezeikel her ne kadar bir ayaklanma içine girerek Sanherib'e karşı güç gösterisinde bulunmuşsa da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Asurlular Marduk-apla-iddina için Kaldelili şeyhlerin en yeteneklisi olarak görürler. İ.Ö.705 yılında öldüğü belirtilir.

Marduk-şapik-zerimatı: (Ya da Marduk-Şapik-Zeri) Marduk-Nadinahhe'nin oğludur. Babasının ölümünden sonra İkinci İsin Hanedanı döneminde Babil kralı oldu. İ.Ö.1080-1068 tarihleri arasında Babil kralı olarak hüküm sürdü. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1081-1069 tarihleri olarak ele alınmıştır.) Bu kralın döneminde Asur ile düşmanlık ilişkileri sona ermiş, barış havası esmişti. Bunun döneminde Aramlıların saldırılarıyla Babil krallığının fonksiyonu çökmüştü. Asur-bel-kala'dan yardım isteyerek dostluk kurdu. Bu yardım için Asur kentine gitti. Dönüşünde ise Arami soyundan olduğu tahmin edilen Adad-apla-iddina (İ.Ö.1068-1047)'nın kontrolüne geçer. Ancak Asurluların Adad-apla-iddina'nın gaspçılığını önemsemeyerek onunla anlaşma yoluna gitmiş ve kralın da kızı Asur kralıyla evlenmişti.

Marduk-Şapik-Zeri: Bak Marduk-şapik-zerimatı

Marduk-kabit-ahheşu: İ.Ö.1157-1026 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "İkinci İsin Hanedan" kralıdır. İ.Ö.1157-1146 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği düşünülüyor. Belge yetersizliği nedeniyle kral-

lığı ve siyasal kişiliğiyle ilgili daha detaylı bilgi verilemiyor.

Marduk-apla-usur: İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı" kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Mar Şamun: (Mar Şamun Ruben) Osmanlılar döneminde Nasturi halkını temsil eden Asurlu beylerden biridir. XVIII yüzyılda Nasturi halkının Osmanlıların egemenliği altında varlığını yaydı. Osmanlı hükümdarlığı tarafından kendisine mecidiye nişanı verildi. Mar Şamun Nasturi halkını temsilen Osmanlı hükümetinin isteği üzerine eyalet idare meclisine atanır. Patrik ailesinden bir birey olan Mar Şamun, Nasturileri Osmanlı hükümdarlığına karşı temsil etmiştir.

Mari: Babil kentinin kuzeybatısında yer alır. Sümerler döneminde önemli kentlerden biridir. Bu kentleri daha sonra Babil krallığına egemen olan Hammurabi elde etmek için çok uğraştı. Sümerler, Babiller ve daha sonraki tarihlerde ise Asurlar bu kentte egemenlik sürdürdüler. Mari kent devletinin kralları ise; Yakdun-lim, Yaşmah-Adad (İ.Ö.1796-1780), Zimri-lim (İ.Ö.1779-1757) adlarıyla tarih sayfalarında yer aldılar. Mari aynı zamanda Asurlar döneminde bir aşiret adı olarak da kullanılmaktadır.

Marie-Joseph Steve: Jean Bottero ile uzun süre birlikte çalışan rahip arkeologdur. 55 yıldır Domeniko tarikatında bulunuyor. Eski yakın doğunun büyük bilgini olarak ün yaptı. Kudüs'te Fransız Kutsal kitap ve arkeolojisi okulunda görev yaptı. İran'ın Susa kentiyle Irak'ın Tellüldeyr kentinde arkeolojik kazılar yaptı.

Maşmaşu: Asur ve Babil mitolojisinde tanrılara adanan tapınaklarda ayin yapan rahiplere verilen bir lakaptır. Bununla eş değerde bilinen "Aşipu" lakabı da kullanılmıştır. Asur dilinde temizleme rahibi olarak tanımlandı. Din görevlisi olan rahipler her ayın belirli günlerinde kadınların

(kral eşlerinin) aybaşı kanamalarındaki "günah"ı temizlemekle sorumluydular. Bu rahiplerin görevleri "günah"ı temizlemekle uğraşmaktı. Saray kadınları arasına giren "günah" bir koç kurban edilerek giderilirdi. Kuzallu ayında da saray tanrıçasına bir koç kurban edilirdi.

Maşnu: Gılgamış mitolojisinde adı geçen bir dağ. Gılgamış bu dağa gelen ilk ölümlü kişi şeklinde tanımlanır. Dağda yaşayan Akrep-adam "hiçbir ölümlünün bu dağda geçmesi görülmemiştir" şeklinde karşısına dikilir. Ancak Gılgamış amacını ona anlatınca Akrep-adam onun geçmesine izin verir.

Mati-ilu: (Mati olarak da yazıldığı görülür.) Bit-Agusi krallığının Aram kökenli kralıdır. Kuzey Suriye'de bulunan Arpad kralıdır. Yörenin en güçlü kralı şeklinde tanıtılmaktadır. İ.Ö.760 yılında tahta geçtiği anlatılıyor. Asurnirari V ile Hükümdarlığı döneminde sürgünler konusunda bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmada "...Mati-el, anlaşmaya aykırı hareket edecek olursa (...) o, Mati-el oğulları, kızları, soyluları ve ülkesinin halkıyla birlikte ülkesinden çıkarılacaktır, ülkesine geri dönmeyecektir ve ülkesini [yeniden elde edemeyecektir].." şeklinde ifadeler yer almıştı. Asur kralı Tiglat-pilesar III'ün saldırılarına karşı Urartu kralı Sarduri II'nin gönderdiği güçbirliğini kabul etti. Kurulan koalisyonda yer aldı. Bu koalisyonda ayrıca; Arpad kralı Agusi'nin oğlu Mati-ilu, Malatya (Melitealhe) kralı Sulumeli, Kargamişli Pisisris ve Samallı (Zincirli) Panammu vardı. Bu koalisyona rağmen Urartular Asur saldırılarında büyük kayıplar verdiler. Sonraki Arpad kralı Mati'ilu ile Asur kralı Salmanasar IV bir barış antlaşması yaparlar. Bu antlaşma Asur hükümetinin komşu kent devletleriyle yaşadığı sınır sorunları ele alınmıştır.

Mattivaza: Mittanı kralı Tuşartta'nın oğludur. Babası Hitit kralı Şuppiluliuma I'e yenildikten sonra Babil'e gitti. Daha sonra Hitit kralı Şuppiluliuma I'e giderek iltica etti. Hi-

tit kralı Mattivaza'ya siyasal bazı nedenlerle kızını vererek Mittani topraklarıyla Asur arasında Hititlerin lehine tampon bir bölge oluşturur.

Medler: Asurlular döneminde Kuzey İran'da kurulan bir krallıktır. Asur kaynaklarında Med halkının beyi olan Brişhatri ve iki oğlu olan Parihi ile Şaratti için Asur krallığını tanımayan "asi" olarak belirtilmişlerdi. Medlerin İran'da güçlenerek krallık olmaları Asur dönemindeki en ilginç ve önemli bir olay olduğu belirtilir. Herodot büyük çabalar sonucunda hazırladığı eserinde "Medlerin Asurlulara karşı ilk isyanı Deiokes'in oğlu Fraort tarafından yapılmıştı. Niniveyi İ.Ö.612 tarihinde zapteden Keyaksar, Frarort'un oğludur..." şeklinde yazmıştı. Tarihçiler Medlerin İran'ı, Ermenistan'ı, Anadolu'nun çoğu bölgeleriyle beraber kuzey Mezopotamya'nın çoğu yerlerini kontrolleri altına almış olduklarını belirtirler.

Melamma: Babil "A" olarak kodlanan krallar listesinde bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kralın 7 yıl egemenlik yaptığı söylenir. Arkeologlar tarafından "B" olarak kodlanan krallar listesinde "Melam-kurkurra" şeklinde belirtilmiştir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Melam-kurkurra: Bak Melamma.

Meli-Şipak: Marduk-apla-ıddina I'in babasıdır. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Melişipak II: Babil kralıdır. İ.Ö.1202-1188 tarihleri arasında hüküm sürdü. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Menahem: Asurlular döneminde İsrail kralıdır. Önce Asurlara vergi ödemek istemediler. Daha sonra Tiglat-pilesar III'ün baskılarıyla yeniden vergi ödemeye başlayan bir kral olduğu belirtilmektedir.

Merdiven büyüğü: Asur dilinde veliaht prens anlamında kullanılan bir deyim. "Merdiven büyüğü" deyimi daha sonraki dönemlerde Hititlerin diline de geçmiştir.

Merkes: Marduk tapınağının merasim yolunun doğusunda yer alan bir yer. Arkeologlar tarafından yapılan kazılarda Paleo-Babil döneminden kalma buluntular ele geçirilir. Merkes'ın, kentin eski merkezini oluşturmuş olacağı belirtiliyor. Bölgenin Ka-dingirra'nın güneydoğusunu, Eridu-'nun doğu sınırıyla "Şuana" kentinin kuzeyini kapsayan bir alan olarak tanımlanıyor.

Merodachbaladan I: (Merodah-baladan) İ.Ö.1187-1175 tarihleri arasında hüküm sürdü. Bu kralın Babil dilindeki adının Marduk-apla-idina olduğu şeklinde bilgiler var. (Bu bilgiler Babil eserini yazan Beatrice Andre-Salvini'nin kitabında yer almaktadır.) Hatta kralın Yahuda krallığıyla ittifak kurduğu şeklinde açıklamalar da kitapta yer almaktadır.

Merodachbaladan II: (Merodah-Baladan) Babil kralıdır. İ.Ö.721-710 tarihleri arasında hüküm sürdü. Elamlıların yardımıyla Asurlulara karşı çıktı. Bu kral Babil'i ele geçirmek için uğraşır ancak Sanherip tarafından yenilir. Mermerden diktirdiği dikme taşın-da Babil valisine toprak bağışını yaparken gösterilmiştir. 46 cm yüksekliğindeki dik-metaş Berlin'de Vorderasiatiches Müzesin-de koruma altında bulunmaktadır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında bilgi verilemiyor.

Merodah-Baladan tarafından mermerden yapılmış dikme taşı

Mezopotamya: Sözcük anlamı "iki ırmağın arasındaki ülke" şeklinde tanımlandı. Toros ve Zagros dağlarıyla Suriye çölü ekseninde Dicle ile Fırat (Şattularap'ta birleşirler) nehirlerinin arasındaki alüvyonlarla kaplı yer olarak anlatılır. Bu bölge yaklaşık İ.Ö.IV yüzyılda oldukça kurak bir bölge olarak bilinirdi. Ortataş döneminde bölge kalabalıklaşmaya başlar. Yaşayanlar önce tarım ile uğraşmaya başladılar. (İ.Ö.VII) Yukarı Mezopotamya'da başlayan bu tarım serüveni yavaş yavaş aşağı Mezopotamya'ya yayıldı.

Çeşitli uygarlıklar bölgede egemenlik sürdürdüler. Bunlar Sümerler, Asurlar, Hititler, Babiller Akkadalar ve sayıları tahmin edilmeyen yüze yakın beylikler ve krallıklar hüküm sürdüler. Bu bölgede hüküm süren uygarlıklar günümüz insanına unutulmaz eserler bıraktılar.

Mikku: Kutsal bir davul olduğu ifade edilir. Bu davul ağacın tepesinden yapılmıştır. Tanrıça tarafından Gılgamış'a verilir.

Mitanni devleti: Kargamış ile Asur arasında yer alan bir devletti. Hititlerin güneydoğusunda Hurilerin ağırlıkta yaşadıkları bir kent devletiydi. Mısır devletinden sonra güçlü olarak bilinen ikinci devletti. Egemenlik tarihleri de (İ.Ö.1450-1350) (Bazı kaynaklarda da İ.Ö.1460/1450 olarak ele alınmıştır.) Kuzey Suriye'deki egemenliğiyle ilgili Hititlerin çekindikleri bir krallık olduğu belirtiliyor. Bu krallığı oluşturan halklar ise Hurilerdi. Mitanni kent devleti ile Hititler arasındaki "İşuve" krallığı iki taraf için sorun çıkarıyordu. İkisi de bu küçük krallığa sahip olmak istiyordu. Ancak Hititlerin gözü Suriye'deydi. İsuva krallığı Hurilerden destek alarak Hititlere saldırmış ancak, başarısızlığa uğramıştır. Hititlerden kaçanlar Mitannilere sığınmışlardır. Mitanniler bu boşluktan yararlanarak İşuva kent devletini egemenliği altına aldı. Ayrıca bu iki devlet arasında anlaşmazlıklara neden olan Kizzuvatna krallığı da vardı. Tuthaliya bu ülkede gözü olan Mitannilere karşılık Kizzuvatna kralı Sunaşşura ile bir anlaşma yaparak kan dökmeden egemenliği altında tutmayı başarmıştır. Tarihçi ve araştırmacılar Mitanni devletinin Eski Hitit krallığının parlak döneminin sonunda kurularak Ön Asya'da Mısır devletinden sonra ikinci büyük devlet olduğunu belirtiyorlar. Mitanni devleti Hurileri oluşturan kabilelerin güç birliği yapmasıyla kurulmuştur. Mitanni devletini yöneten krallar ise Kirta, I Şuttarna, Parratarna, Parsatatar, Sauştatar, I Artatama, II.Şuttarna, Tuşratta, Artaşummara, II. Artatama, III Şattuara, Şattiwaza, I Şattua-

ra, Wasaşatta, II Şattuara adlarıyla tarih sayfalarına işlendiler.

Mina: Bir ağırlık ölçü birimi olarak belirtilmiştir. Mina Mezopotamya'nın çoğu kent krallıklarında farklı ölçülerde kullanılmış. Bu ağırlık ölçü birimi Urartular tarafından da kullanılmıştır. Ağırlık ölçü birimi olarak kullanılan Mina'nın kaç gram karşılığında kullanıldığı henüz belge yetersizliğinden dolayı bilinmiyor. Araştırmacılar(Özellikle Powell) İ.Ö.9 yüzyılda Asur ve Babil kent krallıklarında kullanılan 1 şekel'in 1/60 mina'ya (yani 8.333 gr) 1 mina'nın da 1/60 talente (500±40 gram) eşit olduğu söylenir. 1 talentin yaklaşık 30 kg olduğu söylenir. Aynı yıllarda Kargamiş'te kullanılan ölçü birimi olan Minanın da 470±5 gram olduğu belirtilir. Yeni Asur döneminde bu ölçü birimi çift mina şeklinde tanıtılır. Bunun da 1000 grama eşit olduğu belirtilmektedir.

Mizri: Babil egemenliğindeki Kardunuya kent kralının kızı. Babil prensesi. Mısır'a gelin olarak gitti. Onu görmeye giden elçilerin kızın yanına sokulmadıkları şeklinde ifadeler var.

Moab: Asur kralı Sanherip tarafından askeri seferler sonucu ele geçirilen bir beylik. Bu beyliği kuşatıp, Asur topraklarına katar.

Moummou: (Muma adıyla da bilinir.) Sonsuzluk tanrısı olarak tapınıldı. Apsu ile Tiamant'ın oğludur. Bazı yerlerde Tiamant'ın veziri olarak ifadeler görüldü.

Muballitat-Şerua: Asur kralı Asur-ubalit I'in kızıdır. Babil kralı Burna-Buriş ile evlendirildi. Evlendirilmesinin nedeni Asurlularla Babil krallığının akrabalık bağlarının pekiştirilmesi içindi. Düğünleri son derece görkemli olarak yapılmıştır.

Mul-apin: Babillerde "sabah yıldızına" verilen ad.

Mullissu: Asur tanrısı Aşşur'un karısının adıdır. Tanrıça Ninlil ile özdeşleştirildiği ifade ediliyor.

Mullissumnukannişat-Ninua: Asurnasirpal II'nin eşidir. Kralın ölümünden sonra, daha önce gayrimeşru bir kadından olan oğlu Salmanasar III ile evlendiği anlatılır. Mullissumnukannişat-Ninua, Asurnasirpal II'nin kızı olduğu söylenir.

Mukin-zerri: Kaldeli bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kralın gaspçı bir kral olduğunu belirten ifadeler var. Asur kralına karşı başlattığı isyan kendi adıyla tarihte yer buldu. İsyan daha sonra bastırılmış ve taraflar arasında anlaşmalar yapılmıştı.

Mukin-zerri: Asurlular döneminde olan bir isyanın adıdır. İsyan, adını Kalde kralı Mukin-zerri'den alır. Tevrat'ta Merodah-baladan adıyla anılan Marduk-apla iddina II ile Tiglat-Pilesar III arasında yapılan bir anlaşmayla isyanın sona ermiş olabileceği düşünülüyor. Bu isyanın başlamasını da Kaldeli kralı olan Mukin zerri'nin yapmış olduğu söylenir.

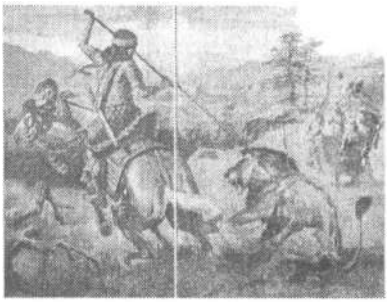
Mukiş: (Merkezi Allakh) Ugarit'lere bağlı bir kenttir. Fırat nehrinin kıyısında yer almaktadır. Hitit kralı Şuppiluliuma I'in saldırılarına uğradı.

Mumu: (Ya da Mummu) Sümerler, Akkadlar ve Babiller tarafından tapınıldı. Apsu'nun hizmetçisi olarak ifade edilen tatlı suyun tanrıçasıdır. Sümerler, Akkadlar ve Babiller tarafından tapınıldı. Apsu'nun hizmetçisi şeklinde ifade edilen tatlı suyun tanrıçasıdır. Sözcük anlamı da "yaratıcı söz" şeklinde tanımlandı. Ayrıca Tanrı Apsu'nun veziri olarak da tanınır. Genç tanrılardan Ea tarafından yakalanır, burnuna bir ip geçirilir. Mumu, Asurlular tarafından tapınıldı ve kültü yerel bir konumdan öteye gidemedi.

Musri: Bugünkü adı Cebel-ı Maklub olarak bilinir. Asur-Ubalit, Hurilerin egemenliğinden kurtulduktan sonra topraklarını genişletmek için komşu aşiretleri de topraklarına katmak istedi. Yaptığı askeri seferle bölgeyi tamamen ele geçirdi. Muşri aynı zamanda Dur-şarrukin kentinin kuzey

doğusundaki dağ sırası olarak da belirtilir. Asurlular bu Musri olarak da bilinen cebel-i Maklub kentini dağın doğu kısmı olarak belirtmişlerdi.

Muşezib-marduk: Kaldelidir. Muşezip-Marduk, İ.Ö.692-689 tarihleri arasında hüküm sürdü. Keldanilere bağlı Şuzubu kabilesinin resi olduğu söylenir. Bundan dolayı adına Şuzup deniliyordu. Daha sonra da Muşezip-Marduk adıyla kral olur. (Keldanili Şuzup"ya da Şuzubu" adıyla da tanınır) Bu kral Keldanı, Aram ve Elamlıların ittifakıyla Asura karşı savaş ilan eder. Babil halkı bu adamın Asur ordularına başkaldırdığını anlayınca onu Babil kralı yaptılar. Civar aşiretleri birleştirerek Asurlulara karşı güçlü bir ordu kurdu. O tarihte Asur'da Sanherib kraldı. Sanherip Muşezip-marduk'un yeniden organize ettiği Babil ordusunu bugünkü Samara kentinin bulunduğu yerde karşıladı. Burada inanılmaz bir savaşın olduğu anlatılmıştır. Korkunç bir katliam olmuştu iki ordu arasında. Bu savaşta Sahnerib'in Muşezib-Marduk'un 150 civarında askerini öldürdüğü ve Merodan-Balah'ın oğlunu da esir aldığını belirtir. Bu savaşın kesin galibi belli olmadığı halde Sanherib'in Babili farklı bir biçimde kuşatıp dağıtması için askerlerini Babili yağmalamaları için özgür bıraktığı anlatılır. Tarihler Babil'in o dönemde tamamen yağmalandığını belirtiyorlar. Bazı kaynaklarda da Asurluların bu savaşta yenik düşmüş olduğunu ve Babil'in de askeri komutanının öldürülmüş olduğunu ileri sürerler. Bu yenilgiyi iki yıl bekleyen Sanherip Babil kralı Muşezib-marduk'un felç olduğunu duyunca hemen Babil'e bir saldırı düzenledi ve kenti ele geçirdi. Bu savaşı dikilitaşlarda "...Kentin alanlarını boğazladığım insanların cesetleriyle doldurdum. Kenti ve

Asur sosyal yaşamında aslan avı

evleri yaktım, yıktım; temelinden çatısına kadar parçaladım. Tuğla ve kerpiçten tapınak kulelerini, tapınakları ve tanrıları yerle bir ettim. Fırat'tan kentin ortasına kanallar kazdırıp, kente sular akıttım. Gelecekte kentin, tapınakların, tanrıların yerlerini hiçbir kimsenin bulamaması için suda boğdum. Babil'i, Herşeyi imha ettim, yerle bir ettim..." şeklinde anlatmıştı.

Muşku: Asur dilinde Phriglere verilen ad.

Muşdamma: Mezopotamya bölgesinde Sümerler tarafından tapınılan bir tanrıdır. Tuğlalar ve mimarinin tanrısı olarak saygı gördü. Ziguratları tasarlayan bir tanrı şeklinde Babil'de de tapınıldı. Sümer inançlarında "inşaat yapımından" sorumlu ikinci derecede tapınılan bir tanrı. Bazı kaynaklarda "Enili'in büyük inşaatçısı" şeklide betimleniyor. Sümer mitolojisinde Muşdama ile ilgili Enki'nin İnanna ile olan mitolojisinde Enki "...Kazmanın üstüne bir ip koydu yüce prens/tuğla kalıbına yol gösterdi/sanki değerli bir yağmış gibi toprak ananın içine işletti onu/Sivri uçlu kazması ceset-yutan bir yılan olana/ki.../sağlamca kurulmuş tuğla kalıbı gibi... olana/ki..../'yi düzeltir/Kulla'ya, ülkenin kudretli [?] tuğlacısına/Enki bunların sorumluluğunu verdi/O ipleri yerleştirdi. Kazıkları çaktı/meclisin yanına bir ev inşa etti/yıkayıp temizleme ayinlerine yol gösterdi/Yüce prens kazıkları yerleştirdi/tuğla işlerini onların üzerine koydu/Kazıkları bir kez konunca bel vermeyene/Sonsuz evi bir kez inşa edilince çökmeyene/Çatı kemeri gökyüzünün ortasına bir gökkuşağı gibi uzanana/Enlil'in yüce inşaatçısı Muşdamma'ya/Enki bunların sorumlu-luğunu verdi..." şeklinde bir açıklama yer almıştır.

Muşkiler: Trakya üzerinde bölgeye gelen göçmen aşiretlerdir. Özellikle Tiglat-pilesar bunlarla çok uğraştı ve sürekli savaştı. Tiglat-pilesar I, Tur Abdin'den Kutmuhi / Kilikya'dan Çukurova bölgesine geçerek bunlara saldırdı. Ve hepsini kılıçtan geçirdi. Kelleleriyle piramitler kuruluyor

ve yerleşik halka korku veriliyordu Urartu kralı Rusa II döneminde düşman olarak gördüğü kabilelerden biri. Bu kabileye askeri sefer yaptırdıktan sonra esirleri alıp kendi adına yaptırmış olduğu düşünülen yere gönderir. Bu kentin kurulduğu bölge ise Ziukuni bölgesi. Muşkilerin yaşadıkları alanlar ise Fırat nehrinin batısında olduğu anlatılır. Bazı kaynaklarda Muşki göçerlerin Trakya üzerinden değil de İ.Ö XIII yüzyılda Kafkaslar üzerinden Doğuanadolu'ya gelen göçer bir aşiret olduğu söylenmektedir. Bu göçebe aşiretlerin bır kısmının Fırat kıyılarına yerleşmesinden sonra Asur yazılı kaynaklarda Muşki olarak adlandırılırlar..

Mutakkil-nusku: İ.Ö.1137-1128 tarihleri arasında hüküm sürdü. Ninurta-apal-ekur'un soyundan olan biri olduğu anlatılır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Mut-Ashkur: Bu kral İ.Ö.1730-1720 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Muşaşir: Asurluların topraklarına kattıkları bir beylik. Asur ordusu bu beyliğin üzerine 1000 atlı piyadeyle yürüdü ve ele geçirdi. Kenti yağmalayarak ganimetleri arabalara doldurup, Asur'a götürdüler.

Mutkuni: Asur krallığına bağlı bir kent devleti. Asur kralı Salmanasar III bir yazılı belgesinde Aramilerin Fırat kıyısında yer alan Asur kenti Mutkuni'yi yağmaladıklarını belirtir. O dönemde Arami göçerlerin son derece güçlenmiş oldukları söylenmektedir. Mutkuni kentinin dışında Asur-rabi II döneminde de Nisibis yakınındaki Gidara kentini kuşatırlar.

Müzeler: Müzelerin tarifleri her ülkede aynıdır. Genellikle uygarlık tarihlerine ait bulunan tüm belgeler (objeler) kurallar çerçevesinde halkın beğenisine sunulan mekanlar olarak tanımlanırlar. Tarihsel verileri, belgeler doğrultu-

sunda gelecek kuşaklara aktarma müzelerin prensipleri arasındadır. Siyasal bazı hatalar nedeniyle ülke coğrafyasındaki bazı önemli kentlerin müzeleri ne yazık ki bulunamamaktadır. Çok önemli bir noktada yer alan Ağrı ilinin müzesinin olmayışı önemli bir eksiklik olarak belirtilmektedir. Çünkü bu kentin tarihsel yapısını dinler, uygarlıklar ve savaşlar süslemiştir. Bölgede yapılan kazılarla bulunan eserler yakın kentlerin müzelerine taşınmaktadır. Türkiye'deki önemli müzeler ise; Adana Müze Müdürlüğü (Adana Arkeoloji Müzesi, Atatürk Evi Müzesi, Etnografya Müzesi, Karatepe Aslantaş Müzesi, Misis Müzesi), Adıyaman Müze Müdürlüğü (Adıyaman Müzesi), Afyon Müze Müdürlüğü (Afyon Arkeoloji Müzesi), Aksaray Müze Müdürlüğü (Aksaray Müzesi) Amasya Müze Müdürlüğü (Amasya Müzesi), Ankara Anadolu Medeniyetleri Müze Müdürlüğü (Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Gordion Müzesi), Ankara Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzeleri Müdürlüğü(Kurtuluş Savaşı Müzesi), Ankara Etnografya Müze Müdürlüğü(Etnografya Müzesi), Antalya Müze Müdürlüğü (Arkeoloji Müzesi), Antalya Alanya Müze Müdürlüğü (Alanya Atatürk Evi Müzesi), Antalya Side Müze Müdürlüğü (Side Müzesi) Aydın Müze Müdürlüğü (Aydın Müzesi), Aydın Afrodisias Müze Müdürlüğü (Afrodisias Müzesi), Aydın Millet Müze Müdürlüğü(Milet Müzesi), Balıkesir (Kuvai Milliye) Müze Müdürlüğü,Bandırma Arkeoloji Müzesi, Sıdıka Erke Müzesi, Bartın Amasra Müze Müdürlüğü (Amasra Müzesi), Bilecik Söğüt Müze Müdürlüğü (Söğüt Müzesi), Bitlis Ahlat Müze Müdürlüğü (Ahlat Müzesi), Bolu Müze Müdürlüğü (Bolu Müzesi) Burdur Müze Müdürlüğü (Burdur Müzesi), Bursa Müze Müdürlüğü (Arkeoloji Müzesi, Osmanlı Evi Müzesi, Atatürk Evi Müzesi, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Yenişehir - Şemaki Evi Müzesi, Mudanya Tahir Paşa Konağı Müzesi, Mudanya Mütareke Evi Müzesi), Bursa İznik Müze Müdürlüğü (İznik Müzesi), Çanakkale

Müze Müdürlüğü(Arkeoloji Müzesi) Çankırı Müze Müdürlüğü (Çankırı Müzesi), Çorum Müze Müdürlüğü (Çorum Müzesi, Alacahöyük Müze ve Örenyeri, Boğazköy Müzesi), Denizli Müze Müdürlüğü (Hierapolis Arkeoloji Müzesi, Atatürk Etnografya Müzesi), Diyarbakır Müze Müdürlüğü(Diyarbakır Müzesi) Edirne Müze Müdürlüğü (Edirne Müzesi), Elazığ Müze Müdürlüğü (Elazığ Müzesi, Harput Müzesi), Erzincan Müze Müdürlüğü(Erzincan Müzesi), Erzurum Müze Müdürlüğü (Arkeoloji Müzesi) Eskişehir Müze Müdürlüğü (Arkeoloji Müzesi, Yunus Emre Müzesi, Seyitgazi Müzesi, İnönü Savaşları Karargah Müzesi), Eskişehir Seyitgazi Müze Müdürlüğü (Seyitgazi Müzesi), Gaziantep Müze Müdürlüğü(Gaziantep Müzesi, Hasan Süzer Etnografya Müzesi) Giresun Müze Müdürlüğü (Giresun Müzesi), Hatay Müze Müdürlüğü (Arkeoloji Müzesi), Isparta Müze Müdürlüğü(Isparta Müzesi), Isparta Yalvaç Müze Müdürlüğü(Yalvaç Müzesi), İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü (Ayasofya Müzesi ve Galeri Katı, Aya İrini Müzesi, Kariye Müzesi, Büyük Saray Mozaikleri Müzesi, İmrahor Sarayı, Fethiye Müzesi, Tekfur Sarayı) İstanbul Galata Mevlevihane Müze Müdürlüğü (Galata Mevlevihane "Divan Ed" Müzesi), İstanbul Hisarlar Müze Müdürlüğü (Anadolu Hisarı, Rumeli Hisarı, Yedikule Zindanları), İstanbul Topkapı Sarayı Müze Müdürlüğü (Topkapı Sarayı Müzesi) İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müze Müdürlüğü (Adam Mickeiexic Müzesi), İstanbul Yıldız Sarayı Müze Müdürlüğü (Yıldız Sarayı Müzesi, Sahne Sanatları Müzesi), İzmir Müze Müdürlüğü (Arkeoloji Müzesi, Atatürk Evi Müzesi, Etnografya Müzesi), İzmir Bergama Müze Müdürlüğü (Bergama Müzesi), İzmir Çeşme Müze Müdürlüğü (Çeşme Müzesi), İzmir Efes Müze Müdürlüğü (Efes Müzesi), İzmir Ödemiş Müze Müdürlüğü (Ödemiş Müzesi), İzmir Tire Müze Müdürlüğü(Tire Müzesi), Kahramanmaraş Müze Müdürlüğü

(Kahramanmaraş Müzesi), Karaman Müze Müdürlüğü (Karaman Müzesi), Kars Müze Müdürlüğü (Kars Müzesi), Kastamonu Müze Müdürlüğü (Kastamonu Müzesi, Liva Paşa Konağı ve Etnografya Müzesi), Kayseri Müze Müdürlüğü (Kayseri Müzesi, Atatürk Evi Müzesi, Etnografya Müzesi), Kırklareli Müze Müdürlüğü (Kırklareli Müzesi), Kırşehir Müze Müdürlüğü(Kırşehir Müzesi), Kocaeli Müze Müdürlüğü (Kocaeli Müzesi, Arkeoloji Müzesi "Av Köşkü"), Konya Müze Müdürlüğü (Arkeoloji Müzesi, Atatürk evi Müzesi, Mevlana Müzesi, Çini Eserler Müzesi "Karatay Medresesi", Mezar Anıtları Müzesi "Sırçalı Medrese", Taş-Ahşap Eserleri Müzesi "İnce Minare", Etnografya Müzesi), Konya Akşehir Müze Müdürlüğü (Akşehir Müzesi), Konya Ereğli Müze Müdürlüğü (Ereğli Müzesi), Kütahya Müze Müdürlüğü (Arkeoloji Müzesi), Malatya Müze Müdürlüğü(Malatya Müzesi), Manisa Müze Müdürlüğü (Manisa Müzesi), Mardin Müze Müdürlüğü (Mardin Müzesi), Mersin Müze Müdürlüğü (Mersin Müzesi, Atatürk Evi Müzesi), Mersin Anamur Müze Müdürlüğü (Anamur Müzesi), Mersin Silifke Müze Müdürlüğü (Silifke Müzesi, Atatürk Evi Müzesi), Mersin Tarsus Müze Müdürlüğü (Tarsus Müzesi), Muğla Müze Müdürlüğü (Muğla Müzesi), Muğla Bodrum Sualtı Arkeolojisi Müze Müdürlüğü (Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi), Muğla Milas Müze Müdürlüğü (Milas Müzesi), Muğla Fethiye Müze Müdürlüğü (Fethiye Müzesi), Muğla Marmaris Müze Müdürlüğü (Marmaris Müzesi), Nevşehir Müze Müdürlüğü (Nevşehir Müzesi), Nevşehir Hacıbektaş Müze Müdürlüğü (Hacıbektaş Müzesi), Nevşehir Ürgüp Müze Müdürlüğü(Ürgüp Müzesi), Niğde Müze Müdürlüğü(Niğde Müzesi), Ordu Müze Müdürlüğü (Ordu Müzesi), Rize Müze Müdürlüğü(Rize Müzesi), Sakarya Müze Müdürlüğü (Sakarya Müzesi), Samsun Müze Müdürlüğü (Samsun Müzesi) Sinop Müze Müdürlüğü (Sinop Müzesi, Tarihi Cezaevi Müzesi "Sinop Kalesi") Sivas Mü-

ze Müdürlüğü (Sivas Müzesi"), Şanlıurfa Müze Müdürlüğü (Şanlıurfa Müzesi), Tekirdağ Müze Müdürlüğü (Tekirdağ Müzesi) Tokat Müze Müdürlüğü (Tokat Müzesi), Trabzon Müze Müdürlüğü (Trabzon Müzesi (Kostaki Konağı), Ayasofya Müzesi), Uşak Müze Müdürlüğü (Uşak Müzesi), Van Müze Müdür-lüğü (Van Müzesi), Yozgat Müze Müdürlüğü (Etnografya Müzesi (Nizam-oğlu Konağı)), Zonguldak Müze Müdürlüğü (Zonguldak Müzesi), Zonguldak Ereğli Müze Müdürlüğü (Karadeniz Ereğli Müzesi) adlarını taşımaktadırlar.

Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi amblemi

N

Nabonassar: Babil kralıdır. İ.Ö.747-734 tarihleri arasında egemenlik sürdürdü. İ.Ö.734 yılında öldüğü anlatılır. Kralın ölümünden sonra yerine oğlu Nadinu geçmişti. Asur kralı Tiglat-Pilesar tarafından Babil krallığına getirilir. İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı"kralıdır. İ.Ö.747-734 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Kral hakkında Babil tutanakları ve Ptolemaios duası, onunla beraber yeni bir çağın başladığını işaret eder.

Nabonid: (Ya da Nabonidus/Nabonidos/Labinetus) Babil kralıdır. Nabu-na'id adıyla da tanınmıştır. Bu kralın Babil dilindeki adı da Nabu-na'id olarak belirtilmiştir. Bilgiler, Babil kitabının yazarı Beatrıce Andre-Salvını'den alınmıştır.) Kaynaklarda Aram beyi olduğu söylenir. Nabonid, Neriglissar'ın oğlu Labaşi-Marduk'a sarayda yapılan sui-

kasttan sonra tahta geçti. İ.Ö.556-539 tarihleri arasında bir Aram beyi olarak Babil'de krallık yaptı. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.555-539 tarihleri olarak ele alınmış.) Babası Nabu-ballasu-ikbi Nebukadnezar'ın başdanışmanıydı. Annesi Adda-guppa (Bazı kaynaklarda Sin olarak belirtilmiştir.) ise Harran ovasında kültü yaygın olan ay tanrıçasının rahibesiydi. Kral olmadan önce Nebukadnezar ile Neriglissar'ın yanında çalışmış biriydi. Saraydaki darbeyle başa geçtikten sonra yazdığı yazıtta "...Neriglissar'ın genç oğlu tanrıların isteklerine karşı gelerek tahta geçmişti. Efendim Marduk'un isteğiyle ülke üzerinde egemenlik kuracağım. Ben Nebukadnezar'ın ve Neriglissar'ın yasal izleyicisiyim" şeklinde, suikastın yerinde yapıldığını açıklar gibiydi. Marduk'a sığınan bu kralın zamanında tanrı Marduk'un da kültü yayıldı. Adına tapınaklar yapıldı. Bu krala Mezopotamya'da geleneksel hale gelerek tapınılan Marduk (Jupiter) Nabu (Merkür) ve Nergal (Merih) tanrılarının yanı sıra Asur kralı Sargon II'den sonra geri plana itilmiş olan Sin (Ay tanrıçası) Şamaş (güneş tanrısı) İştar (Venüs) tanrılarına da saygı gösterip onlar için törenlerle yapılan tapınmalara katılıyordu. İlginçtir ki Nabonid arkeolog gibi kendisinden önceki krallara ait izler arıyordu. Bulduğu her belge karşısında sevinçli olduğunu yazıtlarında belirtmişti. Döneminde dinsel alanda unutulmuş olan eski geleneklerin çoğunu canlandırdı. Hatta kızını Entu olarak tapınak rahibesi yaptı. Atası olarak Gördüğü Nabukadnezar ile ilgili bulduğu belgeleri koruma altına aldı. Tıpkı Nabukadnezar II gibi arkeolojiyle de yakından ilgilenmişti. Haranı Medlerden geri alarak Sin tapınağını restore etti. Oğlu Belsazar'ı yanına alarak ona krallık için eğitimler verdi. Kral oluşunu rüyasında Marduk tarafından öğrendiğini ve Marduk'un ona kral olduktan sonra neler yapılması gerektiğini bir taşa yazdırdı. Nabonid'in baskıları karşısında Asur'lu yazmanların öne sürdükleri bilgiler tarihçilerin dikkatini bu kralın yaşamına yönelt-

mişti. Döneminde Hint-Avrupa soyundan olan Perslerin kralı Küros Babil'i kuşatmış ve Babillerin kurtarıcısı olmuştu. Küros'un Dicle nehri üzerinden Opis kentine saldırması ve Nippar kentinin de direnemeden teslim olması Nabonid'in kaçmasına neden oldu. Onun kaçışından sonra Guti valisi Ugbaru ile Küros orduları Babil kentine girerler. Küros, Nabonid'in ihmal ettiği Marduk kültünü yeniden diriltince halkın sevgisini kazanır. Daha sonraki günlerde Nabonid Babil kentinde yakalanır, Ksenophon kentine götürülerek orada öldürülür.

Arkeologlar tarafından yapılan kazılarda bulunmuş bir tunç miğfer üzerinde kralın taç giyme töreni gösterilmiştir

Nabonidos: Bak Nabonid.

Nabonidus: Bak Nabonid.

Nabopolassar: Kalde beyi olduğu söylenir. İ.Ö.625-605 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Körfez bölgesine egemen olmuştu. Uruk kentine saldırarak ele geçirmiş ve yağmalamıştı. Daha sonra Babil kralı oldu. İ.Ö.607 yılında oğlu Nebukadnezar'ı tahta getirdi. Kendisi de geri çekildi. Ancak savaşlara kendisi gidiyor oğlu da Babil'de halkı yönetiyordu. İ.Ö.605 yılında oğluna Karkamış'ı ele geçirme emrini verdi. Karkamış'ın alınmasıyla Babil'in sınırları genişledi. Sippar'da Şamaş tapınağını yeniden restore etmekle tanınır. Ayrıca Fırat nehrinden kente doğru bir kanal yaptığı da bilgiler arasında yer alır.

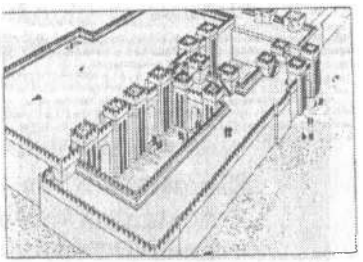
Nabu: (Ya da Nabû) Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. Nebo adıyla da tapınıldığı anlatılır. Kraliçe Zakutu'nun oğludur. Nabu'nun sanatçılar ve sanatı koruyan bir tanrı olduğu söylenir. Asur kökenli Taşme-

Nabu'nun bir tasviri

tum'un da eşidir. Kültünün yayılmasının nedeni anneannesinin dayatmalarına bağlandı. Nabu'ya tapınılması için halka da destek verdi. Bilimsel yönden Babil'de çivi yazısıyla ilgili yazı koruyucu tanrı olarak tapınıldı. Asurlular da tapındılar. Bu tanrı için Adad-nirari III tarafından Ninova kentinde bir tapınak yaptırıldı. Sümerlerde Dilmun tanrısı Enzag ile özdeşleştirilmiş olabileceği ifade ediliyor. "Adil ev" şeklinde betim-lenen tanrı Nabu'nun tapınaklarına Ezida adı verilirdi. Nabu geleneksel bir törende bu tapınağa gelerek babasını ziyaret ederdi. Asurlar döneminde Nabu'nun kültü yükselince Asur hanedanları başkent Kalhu'da onun adına bir tapınak yaparlar. Karısının adı ise Taşmetu'ydu. Nabu'nun Babil ve Asur geleneğinde olduğu gibi ailesiyle birlikte tapınakta yaşadığı ve kral gibi saygı gördüğü belirtiliyor. Hatta krallar gibi Nabu'nun da ava gittiği anlatılır. Çoğu Asur kralları bu tanrının gücünden esinlenerek başka kentler üzerinde etkili olabilmek için adını ön ad olarak kullanmışlardır. Bu kralların çok olduklar belirtilmekle birlikte, araştırmalarda bulunanlar, Nabu-kudurri-Asur, Nabu-mukin-apli, Nabu-mukin-zeri, Nabu-şuma-ukin.I, Nabu-şuma-işkun, Nabu-şumu-libur, Nabu-aneeriba, Nabuna-id, Nabunaşir, Nabu-apla-iddin, Nabu-nadin-zer, Nabu-şum-ukin.I, Nabu-şuma-ukin. II'dir.

Nabu tapınağı: "Kalhu Nabu tapınağı" şeklinde de belirtilmektedir. Araştırmacılar bağımsız bir şekilde yapılmış mimari özellikler arasında ilk sırayı Kalhu ve Dur-şarrukin'deki Nabu tapınaklarını göstermektedirler. Na-bu, Babil tanrısı olarak tapınılmıştı. Marduk'un da oğluydu. Bu tanrıya Babil'de yazı ve güzel sanatlar tanrısı olarak tapınıldı. Babil'de tapınıldığı gibi Asurlular tarafından tapınılmaktaydı. 13. yüzyılda Asur'da egemen olan Adad-nirarı III tarafından kültü yüceltilir. Borsipali Nabu olarak da bilinen Nabu tapınağı Kalhu kentinde bulunmaktadır.

Nabu tapınağının renostriksiyonu (Veli Sevin)

Kalhu tapınağı Adad-nirari III döneminde başlayarak büyük bölümü inşa edilmişti. Nabu'nun Dur-şarrukin'deki Nabu tapınağıyla Kalhu'daki Nabu tapınağının planlı bir şekilde ya-pılışı dikkat çekmektedir. Kalhu'da yapılan arkeolojik kazılarda Nabu tapınağının Asur-nasir-apli II döne-minde yapılmış olduğu ve Adad-nirari III tarafından da tamamlandığı belirtilmektedir. Tapınağın diğer bitmemiş kısımları da Dur-şarrukin II tarafından tamamlandığı söylenir. Tapınak 40 ada ve 85X80 metrekare alana yayılarak yapılmıştır. Tapınak iki bölümden oluşmuştur. Bu bölümlerden biri "akiti/akitu" törenleri için diğer bölümü de tanrı ve Asur kökenli eşlerinin konulduğu bir bölüm olarak değerlendirilmiştir. İki bölümün ayrı olduğu ve 27x21 metre boyutlarındaki ortak bir avluya açıldıkları ifade edilmektedir.

Nabu-kudurri-Asur: Bak Nebukadnezar I.

Nabu-mukin-apli: İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı" kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.978-943 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor.) Kral olduğu dönemlerde ülkede huzursuzluklar yüksek boyutlardaydı. İstikrarsız bir politika vardı. Ve ülkenin durumu oldukça zayıf düşmüştü. İç sıkıntılar, ekonomik iktidarsızlıklar çoğu zaman yeni yıl şenliklerinin yapılmasına engel oluyordu. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Nabu-mukin-zeri: Dokuzuncu Babil Hanedanı kralıdır. İ.Ö.731-729 tarihleri arasında hüküm sürdü. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Nabu-şuma-ukin.I: İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 895 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Nabu-şuma-işkun: İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı" kralıdır. İ.Ö.760-748 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Nabu-şumu-libur: İ.Ö.1157-1026 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "İkinci İsin Hanedan" kralıdır. İ.Ö.1033-1026 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği düşünülüyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliğiyle ilgili daha detaylı bilgi verilemiyor.

Nabu-şallim-şunu: Sargon II döneminde katip olarak çalışan biridir. Sargon II'nin İ.Ö.714 yılında Urartu kralı Rusa'ya ve ona yardım eden batı İran'daki bölge liderine yaptığı savaşı yazıtlara işleyen kişi olarak tarihe geçer. Bu yazıtta Sargon II'nin sekizinci seferini nasıl başlattığını ele alır. Katibin mektupları tabletlerle Sargon II'ye ulaştırdıktan sonra kralın beğenisini aldığı belirtilir. Bu mektuplar daha sonra yazıtta yer almaktadır. Yazıtta"...Neşesi bol olsun Ukkai bana aşağıdaki haberleri gönderdi. Urartu kralı Kimmer ülkesine gittiğinde ordusu tamamen yok edildi; bu Ukkai'nin raporudur. Asur-risua şu haberleri gönderdi; Urartu ile ilgili olarak daha önce gönderdiğim bilgiler doğrudur. Aralarında büyük bir katliam yaşandı. Şu anda ülkeleri sakindir. Bütün komutanları kendi bölgelerine geri gittiler. Ordu komutanı Kakkadanu ele geçirildi. Urartu kralı Uazaun ülkesindedir. Bu Asur-risua'nın raporudur. Halsu valisi Nabuli'u bana şu raporu gönderdi. Sınır bölgelerindeki kalelerin garnizonlarına Urartru kralı ile ilgili haber sormak için yazdığımda –şöyle yanıtladılar: O (Rusa) Gamir ülkesine (Kimmer ülkesi) gittiğinde or-

dusu tamamen yok edildi. Üç komutanı askerleriyle birlikte katledildi. Ancak o kaçtı ve kendi ülkesine geri döndü, ancak kampı henüz gelmedi. Bu Nabu-li'nin raporudur. Musasir kralı Urzana, kardeşi ve oğlu, Urartu kralının kutlamak için gittiler. Hubuşkialı haberciler de kutlamak üzere gittiler. Sınır boylarındaki bütün kalelerdeki garnizonlar benzer haberleri göndermektedirler. Efendim krala Nabu-li'nun Tabal'dan getirdiği mektubu gönderiyorum..." şeklinde bilgilere yer verilir.

Nabu tapınağı: Adad-nirari III tarafından Ninova kentinde Babil tanrısı Nabu için yaptırdığı tapınağın adıdır. Borsipa kentinde yer almaktadır. Araştırmacılar Adad- nirarı III'ün bu tapınağı Babil ile Asur arasındaki barışın daha da pekişmesi için yaptırdığı ifade ediliyor. Asurbanipal tarafından tapınak yeniden onarılmıştır.

Nabu-aneeriba: Asur kralı Asarhadon'un güvendiği bilge adamlardan biridir. Oğlu Asurbanipal'ın da eğitmeni olduğu anlatılır. Bu bilge adam krallığa karşı duydukları endişeyi "Kral efendimiz bizi mazur görsün-ama kralın bir gün bezgin olması (ve)yemek yememesi yeterli değil mi? Daha ne kadar sürecek? Bu artık kralın yemek yemediği üçüncü gün; Kral fakir bir adam mı? Aybaşı olur olmaz ve ay gözükür gözükmez (kralımız inşallah diyecektir ki)'oruç tutmak istemiyorum. Aybaşı oldu artık. Ekmek, yemek ve şarap içmek istiyorum'..." şeklinde ifade etmeye çalışmıştı.

Nabunaid: (Nabu-na'id şeklinde yazıldığı da görülür.) Nabonid'in Babil dilindeki adıdır. Son Babil kralı olduğu ifade ediliyor. İ.Ö.555-539 tarihleri arasında hüküm sürdü. Döneminde ay tanrısının kültünü üstün tutarak özellikle Harran ve Ur'da çeşitli tapınaklar yaptırdı. Bel-şar-Ussur'un da babasıdır. Bak Nabonid.

Nabunaşir: (Nabu-nassır olarak da yazılmıştır.) Babil kralıdır. İ.Ö.747-734 tarihleri arasında hüküm sürdü. Asur kra-

lı Tiglat-pilesar III bu krallığın koruyucu kralı olmak istiyordu.

Nabu-apla-iddin: (Ya da Nabu-apal-iddin) Babil kralıdır. İ.Ö.885-852 tarihleri arasında hüküm sürdü. (Bazı kaynaklarda yaklaşık İ.Ö.870 olarak ele alınmış) Asurlulara karşı ayaklanan Suhi halkına destek olmak koşuluyla kardeşinin komutasında bölgeye bir ordu gönderdi. Ayaklanmanın nedeni Asurlar tarafından alınan vergilerin fazla olmasına bağlanıyordu. Sippar kentindeki "Şamaş" tapınağını da yeniden onarır. Arward ve Fenike kıyısındaki Palmira'ya kadar askeri seferler düzenler. Sonunda Marduk-nadin-ach'a yenilir ve Babil kuşatılır.

Nabu-nadin-zer: Babil kralıdır. İ.Ö.733-732 tarihleri arasında hüküm sürdü. İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı" kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Nabu-şum-ukin.I: (Ya da Nabu-şum-işkun) İ.Ö.762-748 tarihleri arasında hüküm sürdü. Kalde kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.900-886 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ele alınmıştır) (Deniz ülkesi II hanedan kralı) Babil kralı Nabonassar'ı egemenliğinin ikinci yılında öldürdü. Daha sonra Bit-Amukani aşiretinden Kaldeli soylu Ukin-zer'ı görevinden uzaklaştırarak tahta çıktı. Sonra Adad-niraru II karşısında fazla dayanamayarak yenilir.

Nabu-şuma-ukin.II: İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 732 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Nadinu: Babil kralıdır. Nabonassar'ın oğludur. Bu kral tahta geçtikten bir yıl sonra birlik komutanlarından Nabu-şum-ukun adında biri tarafından öldürüldü.

Nahur: Asurlar döneminde bir yerleşim yeri. Hanigalbat krallığının bulunduğu yer olarak bilinir. Asurlar bu krallığı işgal etmiş ve saray sütunlarını Kar-Tukulti-Ninurta'ya getirmişlerdi.

Nairi denizi: (Ya da Naire denizi) Asurlular Urartular için "Nairi" dedikleri için Van bölgesindeki Van gölüne de "Nairi" gölü diyorlardı.

Nakia: (Nakia-Zakatu olarak yazıldığı da görülür.) Halk tarafından "büyük ana kraliçe" şeklinde betimlendi. Sanherib'in karısıdır. Babil kökenli Aram soylularındandır. Eşi öldükten sonra yasa gereği küçük yaşta tahta geçen Aşurdan'ın yerine ülkeyi yönetme anneye verilirdi. Yuda kralı Süleyman'ın annesi Betseba'yı bu kategoride görürler.

Namburbi: Tapınaklarda yapılan arınma ayinlerine verilen ad.

Nana-suen: Eski Babil'de boğa sıfatıyla tapınıldığı öne sürülen bir tanrıdır. Babil mitolojisinde ay tanrısı olarak tapınıldı. Bu tanrının betimlenme şekli mühürlerde "hilal" şeklinde gösterilmiştir.

Nanaya: Eski Babil'de tapınılan bir tanrıça. İnanna'nın kızı Kanısura (Akkad dilinde "Usur-amassa") ile birlikte tapınıldığı belirtiliyor.

Napoloas-Sar: Asurbanipal'ın ölümü sırasında Kalde valisi olarak görev yapıyordu. Kralın ölümünden faydalanıp, Med ve İskitlerle de anlaşarak İ.Ö.612 yılında Asurlulara saldır, Ninova'yı ele geçirdikten sonra Asur Hanedanlığına son verir. Asurlulara yardım etmek için bölgeye saldıran Mısır ordusu Karkamış (Karçe-imiş) bölgesinde Napollasar'ın oğlu Nebukadnezar II tarafından bozguna uğratıldı. Suriye ve Filistin Babil topraklarına katıldı.

Naqi'a: Ya da Zakuti. Sanherib'in eşidir. Babilli olduğu belirtiliyor. Zakuti Babili yakıp, yıkan eşine karşı çocuklarını kışkırtarak öldürtmüştür. Görüleceği gibi saray içindeki entrikalar Sanherib döneminde de baş gösterir. Pasif bir

kral görünümünde anlatılan Sanherib, Babil kentini yıkmakla büyük bedel ödemiş ve karşılığında ailesinin organizasyonuyla darbe yapılarak öldürülmüştü.

Naram-sin I: Eski Asur Dönemi krallarındandır. Sargon'un torunu ve kral Maniştuşu'nun oğludur. Naramsin'in ünü Sargon'un ününden daha çok artmış ve sonraki yıllarda tanrı konumunda tapınılmıştır. Krala tapınma da Asurlularda ilk defa olan bir davranış olarak belirtilmektedir. Ancak krallara tapınma geleneklerinin Mezopotamya'daki bütün Ur hanedan kralları arasında görülmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor. Naramsin II olarak da belirtilen bir kralın olduğu belirtiliyor ancak kişilikleri hakkında bilgi bulunamamıştır. Naram-sin Ebla kentini kuşattığı zaman Tell Brak civarındaki kalelerde kullanılan kerpiçlerde Naram-sin'in adı yazılmış olarak bulunur. Ebla kentinden sonra Ninive kenti ve doğusunda bulunan Susa kentine kadar ilerler. Zagros dağlarının eteklerinde yaşayan aşiretleri etkisiz hale getirerek egemenliği altına alır. Susa kentinde kendi adına bir de dikilitaş yaptırır. Naram-sin'in egemenliğinden yaklaşık 200 yıl sonra "Akkad laneti" adlı Sümer tabletinde Guti halkının bölgeye gelişi anlatılır. Gutilerin saldırısına uğrayan Naram-sin'in diğer aşiretlerle bağlarının kesildiği, kentlerin yıkıldığı, tarlaların tahrip edildiği belirtilir. Hatta Akkad kentinin oturulamayacak durumda olduğu da tablette gösterilmiştir. Naram sin'in krallığından sonra başa geçen oğlu Şar-kali-şari Guti halkına karşı yaptığı askeri seferi" Gutilee sefer yapılan yıl" adında belirtmiştir. Şar-kali-şari de Rimuş ve Manişhışu (Maniştişu) gibi suikaste kurban gider. Suikastı kendisinin hizmetçileri tarafından yapıldığı ve kafasına tabletlerin vurularak öldürülmüş olduğu belirtilmektedir.

Naram-Sin II: Arkeolojik kazılarda Korsabad'da bulunan kral listelerinde adı geçen bir Asur kralı olarak tanıtılmak-

tadır. Sümer kralı Naram-Sin ile aynı kişi olmadığı belirtilir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Naru: Babil dinsel inancında tapınaklarda "sanga" unvanlı rahipler ayın yaparken, "naru" unvanlı kişiler de kötü ruhları kovmanın dışında müzikle törene eşlik ederlerdi.

Nasir-Sin: Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Nazıbugaş: Babil kralıdır. Kral Burna-buriş'in oğlu ve Kassit soyluları tarafından bir komplo sonucu öldürülen Karahardaş'ın da kardeşidir. Kardeşinin öldürülmesi olayında onun da komplonun içinde olduğu anlatılır. Bir komploya adı karıştığı için onun kral olmasını kabul etmeyen Asur kralı Asur-Ubalit hemen bir saldırı düzenleyerek Kassit soylularının çoğunu ve Nazıbugaş'ı da öldürerek Karahardaş'ın diğer kardeşi olan Kurigalzu II'yi tahta oturttu.

Nazabia: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Nazimarutaş: Babil kralıdır. İ.Ö.1319-1294 tarihleri arasında hüküm sürmüştür. Elamlıların yaşadığı kuzey bölgelerine saldırarak sınırlarını genişletmeye çalışmıştır. Asur kralı

Adad-nirarı bu kralın yaptığı çıkışlardan korkarak iki sınır arasındaki bazı toprak parçalarından sorun yaratarak Babil üzerine yürüdü. Asurlular bu saldırıyı kazanarak yeniden toprak sınırlarını kendi lehlerine göre düzenlediler.

Nebo: Bak Nabu.

Nebukadnezar I: (Nebucadnezzar / Nabukadnezar / Nabukodnosor olarak yazıldığı da görülür. (Kaynaklarda bir diğer adı da "Nabu-kudurri-Asur" olduğu belirtiliyor). Nabu-kudurrı-uşur'un anlamı ise "Ulu tanrı Nabu, mirasçı oğlu koru" anlamında tanımlanmıştır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1146-1123/İ.Ö.1125-1104..Büyük bir ihtimalle yazarların tarihlerde bir karışıklık yapmış olmalarıyla tarihler farklı şekillerde ele alınmıştır.) Mısır'da ptolemaiıs Hanedanlığı döneminde yani II yüzyılda Ptolemaiıs tarafından "Ptolemaios Kanonu" olarak İ.Ö.VIII Nebukadnezar'ın krallığı döneminde Babil krallarının listesi yapılmıştır. Krallar listesini Bel-Usur'un bilgileri doğrultusunda yapılmış olduğu öne sürülür. Babil'de İsin hanedanı kralıdır. İ.Ö.626 tarihlerinde hüküm sürdü. İ.Ö.605 yılında babasının emriyle törenle taç giydi. Kral olmadan önce general olarak Asur ordusunda görev yaptı. Kassıtlerin son kralı Tıkulti-Ninurabil'in bir suikasten öldürülmesiyle ortaya çıkan kargaşadan yararlanan general Nebukadnezzar duruma hakım olur. Bu general Kassitleri ortadan kaldırarak kendi hanedanlığını kurar. Krallığı döneminde "Aşkalon" kentini ele geçirip yağmaladı. Kralların kralı olarak ün yaptı. Babil kentinin etrafında geniş surlar yaptırarak büyük önlemler almıştı. Mısır firavunu Apries ile askerlerini Filistin'den püskürtmeyi başardı. Babil içinde çıkan bir ayaklanmayı güvendiği adamlarıyla kanlı bir şekilde bastırdı. Daha sonra Firavun Apries'in yerine tahta geçen Amasis zamanındaki karışıklıktan yararlanarak Nilde çoğu kentleri yağmalayarak tekrar Babil'e döndü. Nebukadnezar döneminde Babil'e

her taraftan ganimetler gelince krallık oldukça zengin oldu. Babil'de çeşitli tanrı ve tanrıçaların heykellerini yaptırdı. Köprüler ve tapınaklar yaptırdı. Borsippa'daki Nabu tapınağını ve aynı zamanda Borsippa'nın büyük Ziggura-tını yeniden restore etti. Babası Nabopolassar'ın onarımına baş-lattığı Etemenanki'nin (Babil kulesi-Ziggurat) geri kalan mimarı süslemeleri onun zamanında tamamlandı. Tanrı Marduk için yaptırdığı etemenanki adlı kule tapınağın taşlarına "...Ben Babil kralı Napupola-sar'ın oğlu, Babil kralı Nebukadnezar'ım. Babil caddesini büyük tanrı Marduk'un dinsel törenleri için Şadu taşlarıyla kaplattım. Tanrı Marduk sonsuz yaşam armağan etsin..." şeklinde notlar yazdırmıştı. Babasının Fırat nehri kıyısında yaptırdığı saraya ilaveler yaparak genişletti. Son dönemleri ayaklanmalar içinde geçen Nebukadnezar, Assur-reş-işi I tarafından yenilir. Yerine oğlu Avil-Marduk tahta geçti.

Wadi Brisa'daki kabartmada Nebukadnezar II sedir ağaçını devirmeye çalışırken

Nebukadnezar.II: Babil kralıdır. (Nebuçadnezzar olarak da bilinir.) Napoloas-Sar'ın oğludur. Asurbanipal'ın ölümü sırasında Kalde valisi Napoloas-Sar tarafından yönetiliyordu. Kralın ölümünden faydalanarak Med ve İskitlerle anlaşıp, İ.Ö.612 yılında Asurlulara saldırıp, Ninova'yı ele geçirdikten sonra Asur hanedanlığına son verdi. Asurlulara yardım etmek için bölgeye saldıran Mısır ordusu Karkamış (Karçe-imiş) Bölgesinde Napollasar'ın oğlu Nebuçadnezzar II tarafından bozguna uğratıldı. Suriye ve Filistin, Babil topraklarına katıldı. Bu kral savaşlarına devam etti. Kudüs'ü iki defa işgal etti. Oradaki İsrailoğullarını Babil kentine esir olarak getiren bir kral olarak tarihe geçti. Nabukadnezar II, İ.Ö.625-539 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Kalde Hanedan" kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.604-562/605-562 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.) Döneminde ilginç bir çalışmaya imza attı. Bu kral tıpkı

arkeologlar gibi geçmişindeki atalarından kalan izleri bulmak için çok çaba gösterdi. Naram-sin ile ilgili bulduğu bazı belgeler karşısında sevincini tabletlere işleyerek belirtmişti. Tablette "...Adımı, onun adının yanına yazdırdım. Kral Naram-sin'in temeli (temennu) üzerine [yeni] temel koydum..." şeklinde bir ifade belirtmişti. Nabukadnezar, Hammurabi gibi 43 yıl tahtta kral olarak kalmayı başardı. Krallığının yaklaşık 18'nci yılında batı ülkelerine yaptığı askeri seferler sırasında kendisini ünlü olarak gösteren bazı belgeler bırakır. Wadi Brisa'daki Beka vadisinde kendisini bir aslana karşı dövüşürken, bir sedir ağacını devirirken betimleyerek kahraman olarak gösterir. Bu belgeler Nebukadnezar II'nin günümüze tasvirini yapan önemli kaynaklar olarak değerlendirilir. Araştırmacılar Nebukadnezar II'nin kişiliğini Akkad kralı Sargon, Babil kralı Hammurabi ve Nebukadnezar I'in kişiliklerine benzetirler. Dönemin yazmanları onun aydın, büyük devlet adamı ve kendisini tanrılara adayan bir prens şeklinde belirtirler. Diğer krallıklar karşısında barış getirmiş olduğuna inanılan bir kral olarak da tanımlanıyor. Onun barışçı ve aydın bir kral olduğunu kil tablet üzerinde yazılı olan bir metin açıklık getirir. Bu metin de "....Doğru ve gerçek adalet konusunu yabana atmıyordu; gece gündüz dinlenmiyordu, vicdanlı ve sağ duyulu bir biçimde en büyük tanrı Marduk'un hoşuna gidecek ve Akkad ülkesindeki (Babil ülkesi) tüm halkların huzuru ve barışı için yargılar ve kararlar yazıyordu. Şehir için daha uygun kurallar koydu, yeni bir mahkeme koydu... halk arasında yolsuzluğu ve rüşveti kaldırdı, ülkeye huzur getirdi, barışı sağladı. Krallığını seven (tanrıların) gönlünü hoş tuttu..." şeklinde ifadeler yer almıştı. Adı geçen tablet BM 45690 numarayla kodlanmıştır. Devlet takvimi olarak yazdırdığı bir tablet (İstanbul Arkeoloji müzesi 7834) onun krallığı hakkında çevre kent devletlerinden aldığı haraçlar ve yabancı uyrukluların varlıklarından söz eder.

Haraç ödeyenler ve diplomatlar sıralanmış olarak belirtiliyor. Din konusunda da Babil'deki tapınak ve tören alanlarını sahiplendi. Onların yıkık olan bölümlerini onararak yazıtlarının tümünde de "Esagil ve Ezida'nin gereksinimlerini karşılayan kişi" şeklinde yaz-dırdı. Bu iki tapınaktan Esagil Babil-'deki Marduk'un tapınağı, Ezida ise Marduk'un oğlu Nabu'nun Borsipa-'daki tapınağının adlarıdır.

Wadi Brisa'daki kabartmada Nebukadnezar II sedir ağaçını devirmeye çalışırken

Nebukadnezar.

Nabukadnezar.III: Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Ahemeniş Hanedan" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 522 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Nabukadnezar.IV: Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Ahemeniş Hanedan" kralıdır. İ.Ö. yaklaşık 521 yıllarında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Nabukodnosor: Bak Nebukadnezar I.

Nabulpolassar: İ.Ö.625-605 tarihleri arasında hüküm sürdü. Babil kralıdır. Bunun kardeş savaşında Asurbanipal tarafından geçici olarak krallığa getirildiği tartışılıyor. Akkadların anlattıklarına göre bu geçici kral daha sonraları Asur'un kuzeyine doğru askeri seferler yaptığını ileri sürer. Asurluların baskısından Babil'i tamamen kurtarır.

Nakia-Zakatu: Asurbanipal'ın büyükannesidir. Kendisinden sonra oğlu Labaşi-Marduk İ.Ö.556 civarında birkaç ay hüküm sürdükten sonra bir darbeyle krallıktan alındı.

Neriglissar: (Ya da Nergal-şar-uşur) Nebukadnezar II'nin Babil kralı olan oğlu Amel-Marduk'a (Evil-Merodach) komplo kurarak öldürür. Nebukadnezar'ın ordu

Nergal'ın bir mezar üzerindeki kabartması

komutanıydı. Zengin bir toprak ağasıydı. Kralın ölümünden sonra onun tacına ve tahtına el koydu. Bu komutanın Babil'in çeşitli yerlerine yayılmış arazileri vardı. Ayrıca Opis'te de tarlaları vardı. Nebukadnezar döneminde Sippar tapınağında krallığın mali danışmanlığını yaptı. Ölümünden sonra oğlu Labaşi-Marduk tahta geçti. Neriglissar'ın İ.Ö.560-556 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtiliyor. İ.Ö.625-539 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen "Kalde hanedan" kralıdır. Nebukadnezar II'nin kızı Kasshaia'yla evliydi. İnşaat işlerini hızlandırdı ve Klikya'ya askeri seferler düzenledi.

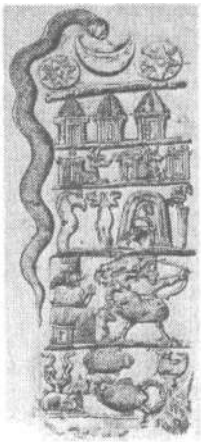
Nergal: (Merih) Mezopotamya tanrısı olarak tapınıldı. Yeraltı dünyasını yöneten tanrılardan biridir. Babil tufan mitolojisinde Utnapiştim'in anlatımına göre bu tanrı "göklerdeki okyanusun, kapıların direklerini parçalayıp yıktığını belirtir. Eski Babil döneminde kil levha üzerinde yapılan kabartmada aslanbaşlı asalar tutmuş, ayrıca 5 hançer, 2 balta ve bir başka asa taşımış olduğu belirtilmiş. Kabartma heykelin yüksekliği 13.7 cm'dir. New York Metropolitan Sanat Müzesinde koruma altındadır.

Nergal-şarrra-ussur: (Bazı kaynaklarda Nergal-şar-ussur olarak yazıldığı görülür.) Babil kralıdır. İ.Ö.559-556 tarihleri arasında hüküm sürdü. Nebukadnezar'ın da damadıdır. Bir isyan sırasında öldürülen Amel-Marduk yerine kral oldu. Tevrat'ta "Neriglisar" adıyla tanınır. Nabukadnezar'ın kızıyla evlenen yetenekli bir general olarak anlatılır. Krallığı hakkında yeterli belge bulunamamaktadır. Ancak bazı tabletlerde onun Babil ve Borsipa'daki bazı tapınakları restore ettiği anlatılır. Ölümünden sonra oğlu Labaşi-Marduk kral olduysa da halkın tepkisiyle üç ay sonra yerine Nabonidus (Nabu-naid) tahta geçti. Bak Nergilissar.

Nergalıa: Asur krallık tahtına oturan Sammuramat (Semiramis)'in ordularının başındaki başkomutanlık görevini yürüten biriydi.

Nergal-uşezib: Dokuzuncu Babil Hanedanı kralıdır. İ.Ö. yaklaşık 693 yıllarında hüküm sürdü. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.694 tarihi olarak ele alınmıştır.) Sippar (Babil) kralıdır. Babilli Şuzup adıyla da tanınır. (Şuzup aslında Şuzubu kabilesinin reisinin adı olarak Babil tahtına geçmiş olan Muşezib-Marduk'un kendisidir. (Acaba Nergal-Uşezib ile Muşezib-Marduk arasında bilinmeyen çelişki ne olabilir?) Elamlılar Babil'de Sanherib'in oğlunu öldürdükten sonra Babil kralı oldu. Nergal-uşezib'in zorla Babil tahtına geçtiği anlatılır. O sırada Sanherip deniz halklarıyla savaş yapmış Bit-yakin kentini yağmalamış esirlerle kentin tanrılarını ele geçirmişti. Sanherip bu olayı bir yıl bekledi. Daha sonra da Babil'deki Elamlılara saldırarak onları bozguna uğrattı, kral Nergal-uşezib'i de Nippur yakınlarında kuşatıp, esir alarak Asura getirdi. Nergal-uşezib'in yakalanmasından sonra Tahtın sahibi de Muşezib-Marduk olmuştur.

Nimit-Enlil: Nabukadnezar tarafından yapılan kale duvarının adıdır. "Enlil suru" anlamında tanımlanan kale duvarına verilen bir ad. Bir başka duvarın adı da İmgur Enlil'di. Asarhaddon ve Nabopolassar tarafından restore edildi. Nabukadnezar II bu duvarların yapımı için hazırladığı tablette "...Büyük tanrı Marduk'a tapınma merkezi Babil için beni dünyaya getiren babam, Babil kralı Nabopolassar tarafından yapımına başlanan ve etrafı pişmiş tuğlalarla inşa edilen fakat tamamlanamayan çift katlı hendek duvarını, İmgur Enlil ve Nimit-Enlil'i ben, ilk doğan çocuğu, gözdesi, bu duvarların tepelerini kurup onların yapımını bitirdim. Bakırdan vahşi boğalar ve ürkütücü ejderhalar tasarladım ve onları kapıların girişlerine koydum. Hendeğin etrafında yükselen bir üçüncü duvar

Nabukadnezar döneminde kireç taşından yaptırılmış bir sınır taşı. Burada Marduk'a tanıdığı bazı hakları göstermiştir

yaptım, ilk platformdan daha derine ve onun temelini aşağı dünyanın kalbine yerleştirdim. Bu duvarı babamın yaptığı duvarlardan esinlenerek bir dağ kadar yüksek inşa ettim..." şeklinde önemli açıklamalarda bulunmuştu. Tabletteki metine bakıldığında Nimit-enlil'in sanata olan düşkünlüğü ortaya çıkmaktadır. Çünkü yaptırdığı yapıların özellikle görkemli ve güzel olmasını belirtmektedir.

Ningişzida: Dumuzi ile beraber gökyüzünün muhafızı şeklinde betimlendi. (Bazı kaynaklarda Ningizzida olarak yazıldığı görülür.) Bazı kaynaklarda Gişzida adıyla da belirtildiği ifade edilmektedir. Asurlularda (Mezopotamya) tapınılan bir tanrı şeklinde belgeler var..

Nikkal: Babil tanrıçasıdır. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Nilipabri: Urartuların bölgesinde yer aldığı belirtilen bir kent. Salmanasar I Urartular üzerine yaptığı askeri saldırıda bu kenti ele geçirerek haraca bağladığını belirtir. Çağın gereksinmeleri gereği krallar kuşattığı yerlerdeki ganimetlere haraç gözüyle bakar ve daha sonraki yıllarda da bunun tekrarını yaparlardı. Salmanasar I bu kuşatma hareketini bir yazılıtaşta kendini överek anlatmıştı.

Nimrud: Bak Kalhu.

Nimrod: Tevrat'ta bu tanrı için "Efendi'nin önündeki güçlü avcı" şeklinde bir tanımlama yer alır. Babil halkını temsil ettiği ifade edilir. Nimrod İslam dininde de bir figür olarak kalıp Nemrut (Kalhu) olarak anılmıştır.

Nin: Asurlarda bir tanrıçadır.

Ninhursag: (Bazı kaynaklarda Ninşursag şeklinde yazıldığı görülür.) Ninmah ya da Nintu olarak da bilinir. (Yer tanrıçası Ki'nin adıdır.) Ninmah "yüce kraliçe" şeklinde be-

timlendi. Bu tanrıça Ninmah adıyla "ulu hatun" ve Nintu adıyla da "doğuran hatun" şeklinde betimlendi. Bazı kaynaklarda Nirsikil ve Nintu adlarıyla da tapınıldığı belirtilmiştir. Sümer tanrılar panteonunda ana tanrıça olarak bilinir. Bu tanrıça "Dağlık-ülkenin Kraliçesi" anlamında tapınılan Nintu, "Doğurgan Kraliçe" ve "dağın kraliçesi" anlamında betimlenen Ninmah ve "soylu kraliçe" şeklinde tanımlanarak da tapınıldığı anlatılıyor. Hatta bazı kaynaklarda Enki ile Ninhursag'ın Enşag adlı çocuklarından başka yedi tane çocuklarının daha olduğu anlatılmıştır. Bu çocuklar Abu, Nintula, Ninsutu; Ninkası, Nazi, Azimua, ve Ninti olarak ele alınmışlardır. Eski çağlarda bu tanrıça tanrılar panteonunun üst sıralarında yer aldı. Dahası Enki'den önce onun adı geçerdi. Adının kökeni Ki'den (yer) geldiği söyleniyor. Ninlil ile kardeş çocukları olduğu belirtilir. Ninhursag Sümerlerin "büyük toprak ana" olarak tapındıkları bir tanrıçasıdır. Bu tanrıça daha sonra Asur ve Babil'de de tapınıldı. Ninmah'ın (Ninhursag) doğurganlığı ve cinsiyeti olmayan bir tanrıça olduğu şeklinde net ifadelerin yer aldığı şeklinde açıklanıyor. Sümerlerin insan yaratılış tabletlerinde "...(Nin-mah) doğurganlığı olmayan bir kadın yaptı/ Doğurganlığı olmayan bu kadını gören Enki/ Onun yazgısını belirledi/ 'kadın evi'nde kalmasını yazgıladı/ (Ninmah) erkeklik organından yoksun, kadınlık organından yoksun bir varlık yaptı/ Erkeklik organından yoksun, kadınlık organından yoksun bu varlığı gören Enki/ Onun yazgısını kralın önünde durmak olarak belirledi..."şeklinde bir açıklamayla tanrıça hakkında cinsiyeti konusunda net ve açık bilgiler veriyor. Bu tanrıça kardeşi Enki'nin Dilmun cennetinde yasaklı olan sekiz meyveyi yiyerek bazı organlarından hasta olduğunu öğrenince onun iyileşmesi için bazı tanrılar yarattığı tabletlerde ifade ediliyor. Bununla ilgili olan tablette "...Ninhursag Enki'yi vulvasının önüne oturtur/ kardeşim neren ağrıyor? 'başım ağrıyor'/ Tanrı

Abu'ya yaşam verdim senin için/ 'kardeşim neren ağrıyor'/ Çenem ağrıyor/ tanrı Nintulla'ya yaşam verdim senin için/ Kardeşim, neren ağrıyor ?/ Dişim ağrıyor/ Tanrıça Ninsutu'ya yaşam verdim senin için/ Kardeşim, neren ağrıyor?/ Ağzım ağrıyor/ tanrıça Ninkasi'ye yaşam verdim senin için/ Kardeşim, neren ağrıyor?/ '...m' ağrıyor/ tanrı nazi'ye yaşam verdim senin için/ Kardeşim neren ağrıyor?/ Kolum ağrıyor/ tanrıça Azimua yaşam verdim senin için/ Kardeşim, neren ağrıyor?/ Kaburgam ağırıyor/ Tanrıça ninti'ye ("kaburga kemiğinin hanımı " ya da yaşatan hanım") yaşam verdim senin için/ Kardeşim, neren ağrıyor/'...m'ağrıyor/ Ninhursag: Tanrı Enşag'a yaşam verdim senin için..." şeklinde ifadeler yer almıştır. Bu tanrıçanın adı daha sonraki yıllarda oğlu Ninurta tarafından Ninmah olan adı "dağların perisi" şeklinde tanımlanarak Ninhursag olarak anılmıştır. Bak Ninmah.

Ninive: Asurluların yaşadıkları bir kent adı. 1842/3 tarihlerinde burada Fransız konsolos Paul Emile Bota (Ya da Paolo Emilio Bota) bir dizi araştırmalar yaptı ama sonuç alamadı. Bu kent Hammurabi döneminde tanrıça İştar'ın tapınağının bulunduğu yerdi. Paul Emile Botta Ninive kazılarıyla ilgili araştırmaları ve buluntuları 5 ciltlik bir eserde toplamayı başardı.

Ninhursag tapınağına götürmek üzere kurban taşıyan bir Sümerli

Ninlil: Nippur'da kültü yüksek olan tanrı Enlil'in eşidir. Bak Nippur.

Ninos: Babil kralı olduğu anlatılır. Ninos Semiramis'e aşık olmuş. Suriye valisi Omnes'de aşık olmuş. Ancak Babil kralı Suriye valisi Omnes'i öldürerek Semiramis'le evlenmiştir. Kral öldükten sonra da Semiramis 42 yıl Asur imparatorluğunu yönetmiş. Semiramis'ten Ninyas adında bir erkek çocuğu olmuş.

Ninurta: Sümer tanrıçası olarak tapınıldı. Asurlular tarafından da tapınıldı. Bu nedenle birkaç Asur kralı La-

kab olarak isim başlarına bu tanrının adını eklerlerdi. Örnek olarak "Ninurta-apil ekur I, Ninurta-apla-x, Ninurta-apal-ekur I, Ninurta-apal-ekur II, Ninurta-tukul-Asur, Ninurta-nadin-şumi, Ninurta-kudduri-usur.I, Ni-nurta-kudduri-usur.II" adlar verilebilir. (Sümer'ce adı Ningirsu olarak bilinir.) Enlil ile Ninlil'in oğludur. Diğer kardeşleri ise İnanna, Nanna-suen (Ya da Nanna-sin), Adad (Ya da İşkur), Pabilsag, Nusku, Utu (Ya da Şamaş) Uraş, Zababa, Ennugi'dir. Mezopotamya bölgesinde Akkadlar tarafından tapınılan bir tanrıdır. Enlil'in "güney rüzgarından" sorumlu oğlu. Bir diğer taraftan Enlil'in "Enlil'in çiftçisi" şeklinde betimlenen "fırtına ve savaş" tanrısı olarak da tapınıldı. Hatta "Saban" Ninurta'nın bir sim-gesi olarak dikili taşların (Kudurru) tepesine yerleştirilmiştir. Enlil daha sonra bu oğlunu Nippur kentinin koruyucu tanrısı yapar. Doktorların koruyucu tanrıçası Gula'nın kocası olduğu tahmin ediliyor. Bazı kaynaklarda Sümerlerde bu tanrıyla ilgili hiçbir belgenin olmadığı şeklinde ifadeler var. Kült merkezi Nippur'daki "Eşu-me-şa tapınağıdır. Gula ve Ningirsu'yla yakından ilişkilendirilen Ninurta'nın Bau ile evli olduğu söylenir. Kaynaklar Ninurta ve Ningirsu'nun kişiliklerinin birbirlerine karıştığını belgelerler. Ningirsu, Ninurta'nın yerel biçimi olarak ele alındı. Ninurta (Ningirsu) Enlil'den kader tabletlerini çalan Anzu (Imduguad) kuşuna karşı tanrıları savunan bir kahraman olarak anıldı. Sümer şiiri olan "Lugale" de Ninurta'nın canavar Asag'ın kayalardan yapılmış askerlerinin hepsini yendiği belirtiliyor. Asur krallarının çoğu onun savaşçı yönünü kendilerine örnek almışlardır. Kanatlı bir diskin Ninurta'yı temsil ettiği belirtilir. Bu kanatlı disk daha sonra tanrı Aşşur ve Şamaş'a (Utu) devredildiği anlatılır.

Ninurta'yı beliten bir desen

Ninurta-apil ekur I: İ.Ö.1181-1169 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1192-1180 ya da 1202-1176 tarihleri olarak ele alınmış) Yeni bir hanedanın kurucusu olarak da anlatılır. Uzun yıllar Asur devletinin batı taraflarında vezir olarak görev yaptı. Bu kralın döneminde önemli sayılacak olayların olmadığı anlatılır. Ninurta-apil-ekur'u Babil kralı Adad-şuma-usur'un yakını olan bir prensti. Oğlu Aşur-dan da uzun bir süre Asur'u yönetti.

Ninurta-apla-x: İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı" kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Ninurta-apal-ekur I: Orta Asur Dönemi kralıdır. İ.Ö.1182-1179 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Ninurta-apal-ekur II: Babil kralıdır. İ.Ö.1092-1083 tarihleri arasında hüküm sürdü. Deniz ülkesi II hanedan kralı olduğu belirtiliyor.

Ninurta-tukul-Asur: (Ya da Ninhurta-tukulti-assur / Ninurta-tukulti-Ashur.) İ.Ö.1133-? tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö. 1140-1138 tarihleri arasında hüküm sürdüğü anlatılır). Hak etmediği halde tahtı ele geçirdiği anlatılır. Nabukadnezar I'in egemenliği altında olduğu söylenir. Tukulti-ninurta'nın ele geçirdiği Marduk heykellerini tekrar geri verir.

Ninurta-nadin-şumi: İ.Ö.1157-1026 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "İkinci İsin Hanedan" kralıdır. İ.Ö.1131-1126 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği düşünülüyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliğiyle ilgili daha detaylı bilgi verilemiyor.

Ninurta-kudduri-usur.I: İ.Ö.1004-986 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "Bazi Ha-

nedanı" kralıdır. İ.Ö.987-985 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Ninurta-kudduri-usur.II: İ.Ö.978-732 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "E Hanedanı" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 943 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Nippur: Bir yerleşim yeridir. Bugün Nuppar'ın bulunduğu yerdir. Uruk ve Ur kentlerinin yanıbaşında ikinehirli ülke dedikleri Mezopotamya'nın güneyinde din merkezi olarak kullanılan bir yer. Şamsi-Adad I Asur kentini ele geçirdiği zaman bu kentteki dinsel kültü Asur'a taşımıştır. Bu kentin baş tanrısı Enlil'di. Enlil "rüzgarın efendisi" şeklinde tanımlanmıştı. Mezopotamya bölgesinin en yüce tanrısıydı. İşte Nippur kentinde yaşayanların dinsel düşüncesine damgasını vuran Enlil'in kültü Asur'a taşınmıştır. Bunun daha açıklamalı anlatımını bilim adamları "Asur-Enlil Senkretizmi" olarak ele alırlar. Enlil'in tanrısal eşinin adı da Ninlil'di. Tapınağına da "dağ evi" anlamına gelen Ekur adı verilmişti. Bu kentte Amerikalı V.Hilperch, kazılar sırasında bulduğu kil tabletleri tam olarak çözemedi.

Ninşursag: (Ninhursag şeklinde de yazılır.) Sümerlerin "büyük toprak ana" olarak tapındıkları bir tanrıçasıdır. Bu tanrıça daha sonra Asur ve Babil'de de tapınıldı. Enki'nin bu tanrıçayla bir probleminin olduğu anlatılır. İnanna ile olan probleminden sonra Ninşursag ile de başı derde girer. İnnana'ya yaptığı törende şarap yüzünden kaybettiği tanrı sembolleri nedeniyle yaşamış olduğu problemin dışında Ninşursag ile daha ayrı bir problem yaşamıştır. Bir yemek problemiydi bu. Bu olay Dilmun'da geçmiştir. Eski güneş tanrısı Utu burada su kaynakları yaratır. Bol suyu

olan bu cennet gibi yerde Ninşursag sekiz tane benzeri başka yerde olmayan meyve ağaçları yetiştirir. Bu ağaçları duyan Enki yardımcısı İşmud'a ağaçları yerinden sökmesini ve meyvelerini getirmesini emreder. İşmud verilen görevi yerine getirir. Olayı duyan Ninşursag Enki'yi tanrılar mahkemesine verir, olayı anlatır ve Enki'ye lanet yağdırarak oradan ayrılır. Enki lanetlenen sekiz organından dolayı yatağa düşer. Ölmek üzeredir. Tanrılar üzüntüyle Enki'nin ölümünü beklediler. Çünkü Ninşursag'dan başka kimse Enki'ye yardım edemezdi. Tanrıların aracılığıyla ortam yumuşadı, Ninşursag Enki'yi affetti ve sekiz organının iyileştirilmesi için sekiz tanrı yarattı. Enki ölümden kurtulmuştu. Bak Ninhursag.

Ninhursag

Nisara: Asur'da bulunan bir tabletin arka yüzündeki dizelerde bu tanrının adından söz edilmektedir. Yazıcılarla bilge olanların koruyucu bir tanrıçası şeklinde tapınıldı. Bilgelik tanrıçası olarak da betimleniyor.

Nisroch: Asurlar döneminde tapınılan bir tanrı. Ancak kimliği hakkında kesin bir b ilgi bulunmamaktadır. İncil bu tanrıdan bazı bilgiler sunar. Asur kralı Sanherib'in (Sennacherib) Nisroch'un tapınağında öldürüldüğü belirtiliyor.

Nisipis: Bugünkü Nusaybin'in Asurluların dilindeki adı. Asur kralı Adad-nirarı II tarafından kuşatılıp, Asur topraklarına katıldı. Kent işgal edildiği zaman Nisipis kralı Nur-adad'dı. Adad-nirari II tarafından esir alınıp, zincire vurularak Asur'a getirildi.

Nitgimhi: Asur'un doğusunda bulunan bir beylik. Asurlular bu bölgeye savaş arabalarıyla saldırıya gider ve oradan büyükbaş hayvanlarını yağmalarlardı.

Nuabu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tablet-

lerde Nuabu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Numuşuda: Babil tanrısıdır. Kuzey Babil'de yer alan Kazallu kasabasının yerel tanrısı şeklinde tapınıldı. Mitolojide fırtına tanrısı olarak belirtilmiş ve Nanna'nın oğlu olduğu gösterilmiştir. Araştırmacılar "Martu'nun evliliği" mitinde onun zorla evlenmek istediğini belirtiyorlar.

Nur-adad: Nisibis (Nusaybin) kralıdır. Nisibis, bugünkü Nusaybin'in Asurluların dilindeki adı. Mitannilerle ittifak içindeydi. Krallığı, Asur kralı Adad-nirarı II tarafından kuşatılıp, Asur topraklarına katıldı. Kent işgal edildiği zaman Nur-adad Asur kralı Adad-nirari II tarafından esir alınıp, zincire vurularak Asur'a getirildi.

Nuri Gökçe: Türk arkeolog ve müze sorumlusu.

Nur-ili: Bu kral İ.Ö.1466-1454 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış Eski Asur Dönemi krallarındandır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor.

Nurrugum: Şamsi-Adad'ın askeri sefer yaptığı bir krallık. Bu kenti kuşattığı zaman 60 bin askerin görevlendirildiği belirtiliyor.

Nusku: Mezopotamya bölgesinde Babil tarafından tapınılan bir tanrı. Belgelerde ateş tanrısı olduğu şekline ifadeler var. Kaynak yetersizliğinden kültü ve dinsel kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Nuzi: Asurlulara komşu bir krallık. Mittani krallığına bağlı bir beylik olarak belirtiliyor. Burada iki kişi arasındaki anlaşmayı bozanların gözlerine ateşte kızartılmış mil geçiriliyordu. Asur kralı Asur-Ubalit tarafından kuşatılarak egemenlik altına alınmıştı.

O

Opis: Asurlular döneminde bir kent krallığı. Babil ülkesinin kuzeyinde yer aldığı anlatılır. Tiglat-Pilaser'in saldırısına uğradı. Sanherip zamanında Suriyeli ustalar tarafından savaşta kullanılmak üzere yaptırılan gemileri 40 ya da 50 kilometre tekerlek üzerinden taşıyarak Sidon ve Tyre'den Opis kentine taşımayı başarmıştı. Hatırlanacağı gibi fatih Sultan Mehmet İstanbul kuşatmasında aynı yolu denemiş savaş gemilerini Haliç'in tepelerinden tekerlek üzerinde denize taşıtmayı başarmıştı. Sanherib de deniz halklarına karşı savaşmak için gemilerini bu yoldan deniz kenti olan Opis'e getirmişti. Anlaşılıyor ki Fatih Sultan Mehmet savaş taktiğini Sanherib'in ortaya koyduğu plandan esinlenerek gerçekleştirmişti.

Orta Asur Krallığı: İ.Ö.1700-1050 tarihleri arasında Mezopotamya'da hüküm sürmüş bir krallıktır. Araştırmacılar Eski Asur Krallığının etkisini kaybettiği dönemlerde Asur krallığının Mezopotamya topraklarında sıradan bir kent olduğunu belirtiyorlar. İ.Ö.1700-1500 arasındaki Asur krallığının zayıflığı güçlü bir devlet olan Mitannilerin egemenliği altına girmesine bağlanır. Mitannilerin egemen olduğu Asur topraklarında İ.Ö.11400-1350 arasında Amarna adlı bir dönemden söz edilir. Bu dönem ile ilgili belgelerin Mısır topraklarındaki Beni Hasan civarındaki Tel el Amarna köyündeki kazılarda bulunan belgelerle doğrulanmıştır. Bulunan belgelerin Akkad dilinde yazıldığı ve Mısır firavunlarıyla Suriye-Filistin'deki küçük beyliklerle ilgili yapılmış olan yazışmaları göstermektedir. Zaten Orta Asur Krallığı döneminde Mısır, Babil, Mitanni ve Hititlerin oldukça güçlü olduğu dönemler olarak bilinir. Ayrıca Amarna'daki belgelerden Orta Krallık döneminde "Büyük devlet" ve "Küçük devlet" sınıflandırmasının ortaya çıktığı da Orta Asur Krallığının güçsüzlü-

günü ortaya koymaktadır. Amarna dönemi dedikleri dönemde Asur krallığının başında Asur-Ubalit (İ.Ö.1365-1330?) bulunmaktaydı. Onun krallığı döneminde Mısır'da Amenofis III, Hitit krallığında Şuppiluliuma I, Mitanni krallığında Tuşratta ve Babil'de de Karahardaş vardı. Aynı dönemde Mısır'da Amenofis III'ün yerine tahta geçen oğlu Amenofis IV (Akhenaton) sonradan "Atonizm" adıyla anılacak olan inanılmaz bir din devrimi yapmıştı. Hitit kralı Şuppiluliuma I ise güçlü olma yolunda yürüyen Mitannilere savaş açar ama Tuşartta'ya yenilir. Yaklaşık bir yıl sonra yeniden Mitannilerin başkenti olan Vaşşukani'ye saldırmış kenti yağmalamıştır. Hititlerin Mitanni devletini çökertmesiyle Asur kralı, Asur Ubalit bölgede güçlenerek kendini büyük kral olarak ilan eder. Hititlerin Asur'un güçlü olma yolundaki çabalarını görmesiyle kendilerine iltica etmiş olan Tuşratta'nın oğlu Mattivaza'yı affetmiş ve Şuppiluliuma I ona kızını vererek Mittani devletinin bulunduğu toprakları Asur sınırlarında tampon bölge olarak kullanmayı becermiştir. Asur-Ubalit'in çabalarıyla güçlenen krallık daha sonraları Adad-Nirari I (İ.Ö.1310-1275 ?), Salmanasar I (İ.Ö.1274-1245 ?), Tukulti-Ninurta I (İ.Ö.1244-1208) hüküm sürmüşlerdi. Belgeler doğrultusunda Orta Asur kralları ise; Assur-uballit (1365-1330), Enlil-nirari (1329-1320), Arik-denili (1319-1308), I.Adad-nirari (1307-1275), I.Şalman-asar ("Ya da Şulmanu-aşared") (1274-1245), I.Tukulti-Ninurta (1244-1208), I.Assur-reş-işi (1132-1115), I.Tiglat-pilesar (Ya da "Tukulti-apil-Eşarra") (1114-1076), Aşared-apil-Ekur (1075-1074), Assur-bel-kala (1073-1056), II.Eriba-Adad (1055-1054), IV.Şamşi-Adad (1053-1050) adlarıyla tarih sayfasında yerlerini aldılar.

Orta Asur Kanunları: Hammurabi kanunlarından sonra yazılan kanunlar olduğu belirtilmektedir. İ.Ö.1700-1050 tarihleri arasında yürürlükte olan Asur yasalarıdır. Kanunlarda ana maddeler kadınlar ve onların suçları işlenmek-

tedir. Orta Asur kanunlarıyla ilgili "yasa adları" bilinmektedir. Ancak tabletlerin çevirilerinde kralların kendi inisiyatifleriyle ortaya koydukları yasalardan söz edilir. Günümüz araştırmacıları da kralların çıkardıkları sözkonusu kısa kanunlara "Orta Asur kanunları" adıyla sınırlandırmışlardır.

Ö

Ölüm sonrası: Sümerlerde dinsel anlayıştaki yeraltı dünyası genellikle büyük ve kutsal kozmik bir boşluk olarak değerlendiriliyordu. Ölüler gömüldüğünde ruhları mezarlardan yeraltı dünyasına giderdi. Büyük kentlerde yapılan mezarlarda ruhlar için çıkış kapıları vardı. Yeraltı dünyasına giderken bir ırmaktan geçmek zorundaydılar. Yönetilen yer ise Nergal ile Erişkigal'ın sarayıydı. Bu ikisinin arasında yargıçlık görevini üstlenen Anunaki adında bir tanrılar konseyi vardı. Ayrıca bunlara yeryüzündeki ölü tanrılardan bir gurup hizmet ederdi. Bu sarayda güvenlik göreviyle ilgili Galla adlı şeytanlar vardı. Yeraltı dünyasına gitmek için sert kuralların uygulandığı ifade edilir. En iyi bölümler krallar ve önemli, kariyeri olan rütbeli görevlilere verilirdi. Bunlar büyük kahraman Gılgamış tarafından destekleniyordu. Çünkü Gılgamış öldükten sonra tanrıların arasına katılmıştı. Yeraltı karanlıktı. Ancak gece güneş orayı aydınlatır, ay ise her ayın sonunda yeraltı dünyasına inerdi. Yeraltı dünyasına inenler güneş tanrısı Utu'nun başkanlığını yaptığı bir mahkemede yargılanırdı. Eğer ruhun yargılanması sırasında karar olumlu çıkarsa ruh, ebediyen rahat ederdi.

Ölüm ve törenler: Mezopotamya bölgesindeki inançlara göre ölümsüzlüğün sadece tanrılara mahsus olduğu diğer insanların da ölümlü olduğu fikri vardı. Hatta bununla ilgili ölümsüzlüğü elde etmek için mitolojik öykülerin bu-

lunduğu bu gerçeği kanıtlamaktadır. Halk, öldükten sonra yaşamın olabileceği yerin iyi olmadığı ve canavarların elinde olduğu şeklinde bir inanca sahiplerdi. Yapılan araştırmalarda Sümerlerin inançlarındaki yeraltı tanrılarının toza dönüşmesine karşılık Babil ve Asurlarda ise yeraltı dünyasın canavarlarla dolu olması fikri vardı. Genellikle ölü gömme fikri önceleri yaşayanların rahatsız olmaması fikriyle yapılırdı. Nedeni de ölen özgür bırakıldığında ruhları yaşayanlar arasında dolaşacak ve onları rahatsız edeceklerdi. Bu nedenle gömme işlemi uygulanmıştır. Ayrıca gömmeden sonra toprağa sıvı bir maddenin dökülmesi ölüye su ihtiyacının giderilmesi şeklinde yapıldığı öne sürülür. Uruk kentinde mezarların bulunmaması ölünün dışarıda çürümeye terk edilmesi olarak ifade edildi. En eski mezarlar Zagros dağı eteklerinde bulunmuştur. Büyüklerin mezarına bazen küçük çocuklar da konurdu. Ancak bebekler için daha farklı bir gömme töreni yapılırdı. Bunlar genellikle evlerdeki (Özellikle yemek yapılan odanın kapı eşiği altına) döşemenin altına ya da yemek yapılan odanın kapı eşiğinin altına gömülürdü. Ölülerin mezarlarına eşyaları da gömülürdü. Mezara konulan eşyaların ise çeşitli amaçlara hizmet ettiği belirtilir.

Q

Qıngu: Mezopotamya bölgesinde Asurlar tarafından tapınılan bir tanrı. "Kingu" şeklinde de yazıldığı görüldü. Tiamat tarafından askeri komutan olarak yaratılır. Ve Tiamat ona kader tabletlerini vererek otorite sahibi olduğunu belirler. Bazı kaynaklarda Tiamat'ın sevgilisi şeklinde bilgilerin olduğu görülür. Marduk ile yaptığı savaşta gücünü kaybedip, buharlaşarak ortadan kaybolur. Tiamat ve diğer askerler ise Marduk tarafından öldürülür. Sağ kalan

diğer tanrılar esir alınarak halka teşhir edilmişlerdir. Marduk ise kader tabletlerini alarak Anu(An) sunmuştur.

P

Paiteri: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat-pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Panammu: Samallı/Şam'al (Zincirli) kralı. (Kumaahalhı kralı şeklinde açıklama yapan kaynaklar da var.) Asur kralı Tiglat-pilesar III'ün saldırılarına karşı Urartu kralı Sarduri II'nin önerdiği güçbirliğini kabul etti. Kurulan koalisyonda yer aldı. Bu koalisyonda ayrıca; Malatya (Melitealhe) kralı Sulumeli, Que kralı Uruki, Arpad kralı Agusi'nin oğlu Mati-ilu, Kumahalhı kralı Kuştaşpili, Gurgum kralı Tarhulara, Kargamişli Pisisris ve Samallı (Zincirli) Panammu vardı. Bu koalisyona rağmen Urartular Asur saldırılarında büyük kayıplar verdiler.

Panammuya: Samallı/Şam'al (Zincirli) kralıdır. Önce Asurlara vergi ödemek istemeyip, daha sonra Tiglat-pilesar III'ün baskılarıyla yeniden vergi ödemeye başlayan kraldır.

Panammuya.II: (Ya da Panamuwa) Şamalı/Şam'al (Zincirli) kralıdır. Şam'al kenti. İ.Ö.720 yılında Asurların bir eyaleti oldu. Bazı kaynaklarda kralın egemenlik tarihleri İ.Ö.733/732 tarihleri olarak gösterilmiştir. Özellikle Tukulti-apil-eşarra ile Panamuwa II döneminde Sam-al prensliği Asur egemenliğini kabul etmişlerdi. Sam-al kentinin giriş kapısında yer alan bir dikilitaşta kentin İ.Ö.670 yıllarında da Asurluların egemenliğinde olduğu ve kentte Asurlu birinin yönetici olduğu belirtilmektedir. Bu dikilitaşın da Asur kralı Asur-aha-iddin'e ait olduğu ifade edilmektedir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Paul Emile Bota: 1802-1870 tarihleri arasında yaşadı. Fransız konsolos. 1833 yılında Fransızlar tarafından İskenderiye'ye konsolos olarak gönderildi. 1840 yılında da Musul'a atandı. Asurlular ile ilgili araştırma yaptı. 1942/43 yıllarında Ninive kentinde bir dizi araştırma yaparak çeşitli belgeler buldu. Ama sonuç alamayınca Horsabad adındaki harabelerde araştırmaya başladı. Burada bulduğu saray kalıntılarından dolayı Ninive kentini bulduğuna inandı. Ancak yanılmıştı. Saray Asur kralı Sargon II dönemine aitti. Bu harabelerde bulduğu saray ve heykellerle ilgili ressam Paul Fladin'le birlikte eser haline getirmeyi başarır. Botta, Dur-şarrukin kentini 1843 yılındaki kazılar sonucu bulmakla ünlendi.

Papsukkal: Tanrıların veziri olarak bilinir. İştar'ın yeraltı dünyasına indiği sıralarda onun isteklerini diğer tanrılara zamanında bildirir. Sümer tanrısı Ninşubur'un Babil dilindeki adı olarak kayıtlarda geçer. (Sümer mitolojisinde İnanna'nın veziri. Babasının emriyle elinden kayığını alan deniz canavarlarından İnanna'nın yardımıyla kayığı geri alır. Öyküde yedi noktada deniz canavarlarının saldırılarına uğramış olsa bile kayıkla İnanna'yı Uruk kentine sağlam olarak getirir. İnanna yer altı dünyasına girince Ninşubur'a yer altı dünyasına gidip üç gün içinde dönemezse

gök tanrılarına haber salıp, İnana için ağıt yakılmasını emreder. Sonra Enlil'in tapınıldığı Nippur'a gidip İnannayı kurtarması ve ölüler diyarında ölmemesi için yardım ister. İnanna, Ninşubur'a eğer Enlil yardımcı olmazsa Ur'a giderek ay tanrısı Nanna'dan yardım alacak, o da kabul etmezse Eridu'ya gidip Enki'den yardım isteyecekti. İnanna kesinlikle Enki'nin ona yardımcı olacağını söyler.) şeklinde Ninşubur'un öyküsü geçer. Babil'de Papsukkal adıyla tapınıldığı belirtilir. Sümer mitolojisinde İnanna'nın adı Babil mitolojisinde İştar olarak değiştirilmiş, İnanna'nın vezirinin adı da Papsukkal olarak yeni bir mitolojik versiyon olarak ortaya çıkmıştır.

Parratarna: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır.

Parsatatar: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır.

Parşumaş: Pers krallığına Asur dilinde verilen ad. Kral Kiros I, Asurbanipal döneminde Ninova'ya vergilerini göndererek bağlılığını belirtiyordu.

(X)-Pazitis: Kargamiş kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Pazuzu: "ateş peri" şeklinde betimlendi. Kuş ayaklı insan elli şeklinde olduğu ifade edilen bu tanrı hastalıkları iyileştirici olarak tapınıldı. Ayrıca anormal derecedeki çıkık gözleri, köpeksi bir yüzü, balık gibi pullu bir vücut ve yılanbaşlı bir penisle de tanımlanıyor. Asur ve Babil kökenli bir ifrit olduğu söylenir. Kötülük yapan yeraltı dünyasının tanrılarından biri olduğu anlatılmasına rağmen bu tanrının çoğu zaman öldürücü rüzgarlara karşı koruyucu olduğu da ifade ediliyor. Kendisi gibi ifrit olan Lamaştu'yu yeraltı dünyasına göndermek için çaba gösteriyordu. Pazuzu, rüzgarların ruhunu çağrıştıran ve yaratılışın

önemli tanrılarından olan Enlil'in soyundan geldiği belirtiliyor. Wikipedia'da Pazuzu hakkında "...Sümer ve Akkad mitolojilerinde, rüzgar cinlerinin kralı ve tanrı Hanbi'nin oğludur. Ayrıca, Sümer-liler için güneybatı rüzgarını, fırtınaları taşımayı, temsil ederdi. Genellikle bir erkeğin vücudu ve bir köpek veya aslan'ın kafasıyla tasvir edilmiştir. Ayak yerine pençeleri, bir çift kanadı ve bir akrebin kuyruğuna sahip-tir. Ayrıca, sağ eli yukarı, sol eli ise aşağı doğru sarkar; ellerinin bu durumunun hayat ve ölüm veya yaratmak, yok etmek anlamlarına geldiği düşünülmüştür. Kuru dönemlerde kıtlık ve kuraklık, yağmurlu dönemlerde ise çekirge getiren Güney-batı rüzgarının ciniydi. Doğum sırasında anne ve bebeğe zarar verdiğine inanılan kötü niyetli tanrıça Lamaştu'dan korunmak için Pazuzu'nun muskaları takılırdı. Her ne kadar kötü bir ruh olsa da, insanları salgınlara ve diğer şeytani ruhlara karşı koruduğuna inanılır. The Exorcist (1973) filmi ve kitabında rahip Merrin'in daha önceden savaştığı ve Regan'ı ele geçiren cin olarak tasvir edilir..." şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Pazuzu'nun betimleme şekli

Peruka: (Ya da peruk) Takma saç. Eski Mısırlılar saçlarını dipten keserlerdi. Ancak törenlere ya da güneşe çıktıklarında "peruka" takarlardı. Bu perukalar bitki ya da at kılından yapılırdı. Medyalılar, Asurlular, Kaldeliler de peruka kullanırlardı. XVI yüzyıldan itibaren Avrupa'ya yayıldı.

Persler: Hint-Avrupa boylarından olduğu belirtilen bu halk önceleri Elam bölgesine yerleşmişti. Parsua (fars) adında yaptıkları ilk kaleyle adlarını duyurmaya başladılar. Pers prenslerinden biri olan Kambyses (Kambiz) Med'lerin ünlü kralı Astyages'in Mandane adındaki kızıyla evlenince büyük dostluklar başladı. Herodot'un Akkadlı Sargon'un

öyküsüne benzettiği Küros adlı bir çocuk bu evlilikten dünyaya geldi. Hatta Perslerin gücünün ilerde çoğalacağına dikkat çeken kralın bu evliliği yaptırması araştırmacılar arasında çeşitli yorumlara yol açtı. Kral rüyasında doğacak olan torununun bütün bölgeyi egemenliği altına alacağını belirtir. Yani daha Küros doğmadan mitolojilerde kahraman olmuştu. Bu rüyadan sonra tahtından korkan Astyages öz kızının doğuracağı çocuğun öldürülmesi emrini verir. Ancak Harpagus adında bir akrabası çocuğu gizliden büyütülmesi için bir çobana verir. Çoban kralın korkusundan daha önce öldüğü çocuğuyla değiştirmiş gibi göstererek büyütmeye başlar. Daha sonraki yıllarda Küros büyür akrabası Harpagus ile birleşerek dedesine karşı bir ayaklanma yapar ve kral olur. Med orduları dedesi Astyages'i yakalayarak Küros'a teslim eder. Küros başkent olarak bilinen Ekbatana'da (bugünkü Hemedan) onları kral olarak karşılar. İ.Ö.547 den sonra Küros başarı üstüne başarı kazanır. Lidyalı kral Krezus ile yaptığı bir savaşta Mısır ve Asur kralı Nabonidis'ten yardım istedi. Daha sonraları ani saldırılarla Sardis kentini ele geçirince Lidya Pers egemenliğine girdi. Tarihçiler Nabonidis'in baskılarından bıkan Babil halkının Küros'u bir kurtarıcı olarak düşündüklerini ileri sürerler. Çünkü Küros Babil'i ele geçirmişti. Tarih devam eder… İ.Ö.530 yılında öldüğü belirtiliyor.

Peşgal: Babil "A" olarak kodlanan krallar listesinde bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kralın 50 yıl egemenlik yaptığı belirtiliyor. Arkeologlar tarafından "B" olarak kodlanan krallar listesinde "Peşgaldaramaş" şeklinde belirtilmiştir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Peşgaldaramaş'ın (14616) koduyla inceleme altında bulunan Asur "sinkronistik" listesinde adı "Bazaa" olarak gösterilmiştir.

Peşgaldaramaş: Bak Peşgal.

Philip-Arrhidaeus: Asur topraklarında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Makedon kraldır. İ.Ö.323-316 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Pisiris: Kargamiş kralı. Asur kralı Tiglat-pilesar III'ün saldırılarına karşı Urartu kralı Sarduri II'nin önerdiği güçbirliğini kabul etti. Kurulan koalisyonda yer aldı. Bu koalisyonda ayrıca; Malatya (Melitealhe) kralı Sulumeli, Que kralı Uruki, Arpad kralı Agusi'nin oğlu Mati-ilu, Kumahalhı kralı Kuştaşpili, Gurgum kralı Tarhulara , Kargamişli Pisisris ve Samallı (Zincirli) Panammu vardı. Bu koalisyona rağmen Urartular Asur saldırılarında büyük kayıplar verdiler. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Pilakini: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Prizm yazıtları: Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta verilen ad. Daha önce her yıl yazılmayan "anal"lar Tiglat pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce tanrı Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Bu tanrıların Asur kentini kendisine verdiğini ifade eder. Sonra da krallık ünvanlarını sıralar. Bu ünvanlar "Güçlü kral,

Kainatın Kralı, Dünyanın dört bölgesinin kralı, Bütün kralların çobanı, Sevilen rahip, Elinde tanrı Şamaş'ın emirlerini yerine getirmek için parlak asası olan Tiglat Pilesar, Enlil'e itaat eden kişi, Bütün tanrılara itaat eden gerçek bir çoban" şeklindeydi. Yazıtta sıraladığı unvanlarının dışında saltanatının ilk yıllarını anlatır. Muşkilerle yaptığı seferi anlatır. Bu askeri seferi "...Saltanatımın başlangıcında Muşki ülkesinin 20000 insanı ve 5 kralı ki Alzi, (Elazığ bölgesi) ve Prulumzi ülkesini 50 yıldan beri ellerinde tutmaktaydılar ki bu ülkeler de önceki yıllar Asur'a haraç ve vergi verirlerdi. Bu insanları bir savaşta yendim. O insanlar (Muşkiler) güçlerine güvenerek aşağılara doğru geldiler (güneye) ve Kutbuhi ülkesini (Kammepene, Adıyaman) ellerine geçirdiler. (Muşkiler yavaş yavaş Asur'a yaklaşıyor). Tanrım Asur'un yardımıyla ordumu ve savaş arabalarımı topladım arkama hiç bakmadım (tedirgin değildim). Çok zor bir coğrafya içinde olan Kaşiari dağlarını aştım (Toroslar). Bu 20000 savaşçı ve onların 5 kralıyla savaştım ve onları mağlup ettim. O insanların kanlarını akıttım (dağların yüksek yerleri ve ovalarına). Kentlerinin dışında kafalarını keserek buğday yığınları gibi üstüste koydum. Sahip olduğum her şeyin tümünü Asur'a taşıdım. Ordusundan geri kalan 6000 insanı Asur'a taşıdım. Bazıları kaçmıştı, bazıları ayaklarıma kapanmıştı. Ben hepsini kendi insanlarım saydım..." şeklinde ifade eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturan Nairi ülke krallarının sayısının ilk önce 23 daha sonra da 60 şeklinde değiştirilmiş olduğu görülmektedir. Araştırmacılar 23 rakamını Nairi koalisyonunu oluşturan beylerin sayısını işaret ettiğini, 60 rakamının ise koalisyon içinde yer alan küçük yerleşim birimlerinin olabileceğini belirtirler.

Pukku: Kutsal bir davul olarak ifade ediliyor. Ağacın tabanından yapılan bir davuldur. Tanrıça tarafından Gılgamış'a verilir.

Pukudu: Babil krallık politikasında Aram ve Kalde aşiretlerinin bulunduğu bölgeleri eyalet sistemi haline getirmişti.

Bölgede bulunan aşiretlerin adı eyaletlerin adı olarak kullanıldı. Bu aşiretler Akkad'ın en büyük federasyonunu oluşturuyordu. Bu federasyonda Tiros, Sidon, Arvad ve Asdos'un kralları da yer alıyordu. Adı geçen aşiretler ise Pukudu, Dakkuru, Gambulu ve Amukkanu'ydu. Pukudu bir aşiret adı olarak belirtiliyor. Asur ordusu tarafından yenilerek Arrafa eyaletine bağlandı. O sırada Asur kralı Tiglat-pilesar III'tü.

Pul: (Bazı kaynaklarda Pulu şeklinde de yazıldığı görülmektedir.) Kalah valisi olduğu belirtilmektedir. Kalha'da valiyken Asur içindeki karışıklıklardan yararlanarak isyan eder ve Asur krallık tahtına oturur. Kaynaklarda Pul'un Adad-Nirari IV'ün oğlu ve Asur-Nirarinin de kardeşi olduğu belirtilmektedir. Döneminde Asur'da krala isyan etmiş ve Asur tahtını zorla elegeçirmiştir. Bu adamın tahtı zorla ele geçirdikten sonra adını Tiglat-Pilesar olarak değiştirmiş olduğu ifade edilmektedir. Araştırmacı Olmstead Pul'un Adad-nirari'nin oğlu ve Asur-Nirari'nin kardeşi olduğu fikrini savunmadığı görülüyor. Bu açıklamalar Tiglat-Pilesar adıyla Asur tahtına çıkan isyancı Pul'un kimliğinin belirsizliğe uğramasını öne çıkarır.

Puluhtu: Sözcük anlamı "fışkıran ışık" olarak tanımlandı. Tarihçilerin Tukulti-Ninurta için belirledikleri bir deyim olduğu ifade ediliyor. Dönemin tarihçileri Asur kralların savaş esnasında puluhtu yaydıklarını ve düşmanların bunlarla yenildiklerini ifade ederek Asur krallarını yüceltirler. Puluhtu'nun tanımlanmasına bakıldığında "lazer" ışın saçan silahla akla geliyor. O dönemde teknolojik bir gelişmenin görünmemesine rağmen ışın saçan silahların bulunması düşündürücü olarak gelmektedir.

Puruşhanda: Asurlarda bir kent devletinin kralıdır. Hititlere karşı olan dostluğunu göstermek için demirden yapılmış bir tahtı Anitta'ya göndermiştir.

Puzzur-Asur I: Korsabad kazılarında bulunan kral listesinde adı geçen ve Puzzur-Asur Hanedanlığının kurucu-

su olan bir kral olarak gösterilmiştir. "Epominleri" yok edilmiş olarak anlatılan krallar listesinde yer alan biridir. İ.Ö.1970-1960 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Puzzur-Asur II: Eski Asur Dönemi krallarından kurucu kral olarak belirtilmektedir. Korsabad kazılarında bulunan kral listesinde adı geçen ve Puzzur-Asur Hanedanlığının kurucusu olan bir kral olarak gösterilmiştir.

Puzur-Asur.III: Asur kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 1520 civarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Döneminde Karduniaş hükümdarlığıyla iki taraflı bir anlaşma yapmıştı. Karduniaş kralı Karaintaş'dı. Karduniaş Mezopotamya'nın güneyinde etkili bir krallıktı. Bu kral yaklaşık XIV yüzyılda görev yaptı.

R

Rab-şa-reşi: Babanu adlı büyük evlerdeki en büyük şefe verilen bir addır. Hadım ağaların şefi olarak tanıtılır. Bunlara hadim denilir ve kralın tahta çıkışında onlara cariyeleri takdim ederlerdi. Babanu, bir anlamda da harem olarak da kabul edilmektedir. Bu haremde kralın birlikte olacağı kadınlar bulunurdu.

Rab ekalli: Başmabeyinci olarak tanımlanan Babanu adlı evlerde hadim olan bir görevlinin adı. Hadım ağa şeklinde de tanıtılmaktadır.

Rabbaya: Asurlar döneminde bir aşiret.

Rabnikidate: Asur dilinde hayvan baş yetiştiricilerine verilen ad.

Ramman: Asurlularda tapınılan bir tanrı olarak biliniyor. Bu tanrısal varlık Babiller tarafından da tapınılıyordu. Kanatlı tanrıların betimlendiği İnka komşularının yaydığı Huantar kültüründe adı geçen kanatlı tanrıların prototipleri

Mezopotamya ve Anadolu'da görülmektedir. Bu kültürde Mezopotamya ve Anadolu'daki kutsal melekler olarak bilinen tanrıların hizmetkârlarına benzer bir inanma sergilenmişti. Kanatlı tanrılara benzer inançlardan Babil-ler ve Asurlarca "Gök gürültüden" anlamında betimlenen Ramman; Samilerce "Gümbürdeyen yanki" şeklinde betimlenen Hadad, Hititler ve Kasitlerde "Rüzgar üfleyen" anlamında betimlenen Teşub'un bazı sembollerine uyan çizimlerle benzer yanları ifade edilmişti.

Rassam Obeliski: Assu-nasir-apli II tarafından Kalhu'da bazlt taştan yaptırılan dikilitaşına verilen addır. Bu taşın siyah olması nedeniyle adına "siyah obelisk" adı da verilmiştir.

Res: Asur dilinde bir sözcüktür. Sözcük karşılığı "baş" olarak tanımlanmıştır.

Revandiz: Bir ırmak adıdır. Aşağı Büyük Zap ile Zagroslar arasında bulunur. Aynı adla bir de aşiret vardır. Birinci dünya savaşı sırasında bölgede bir ayaklanmadan da söz edilir. Bölgenin adı da Revandiz olarak bilinmektedir.

Rim-sin: Babil kralıdır. İ.Ö.1985-1925 tarihleri arasında hüküm sürdüğü anlatılıyor. Asur kentleriyle beraber Elamlıların bulunduğu yerleri işgal eder. Son savaşında Hammurabi'ye yenilir ve tahttan indirilir.

Rimu: (Ya da Rimu'm')Asur dilinde "koruyucu, muhafız" şeklinde tanımlanan bir sözcüktür."yabancı boğa" resimleri olarak da tanımlanıyor. Rimu şekillerinin yalnızca bir kenti koruyan değil bazen savaşçı olanlara da bu şekilde hitap edilirdi. Rimu, bazen bir kentin Enlil'i ya da perisi şeklinde koruyucu bir güç olarak tanıtılmaktadır.

Rimuş: (Ya da Rimush) Akkad kralıdır. İ.Ö.2278-2270 tarihleri arasında hüküm sürdü. (Bazı kaynaklarda hüküm tarihleri İ.Ö.1720-1710 tarihleri olarak ele alınmış) Bu kral ile ilgili Asur yazıtlarında çomak şeklinde bir kafa ile tasvir edildiği görülür.

Robert Koldewey: 1855 yılında Bklankenburg'da doğdu. Alman kökenlidir. Önemli kazılarla adını çok çabuk duyurdu. Midilli adası, Surgul, Suriye ve Sicilya bölgelerinde çeşitli kazılar yaptı. Mezopotamya'ya gelişinin nedeni Babil kentinin yerini bulmasıydı. Kaynakları arasında ondan daha önceleri kazılar yapan arkeologların bilgileri vardı. Asurbanipal'ın kitaplığından da yararlanarak kazılara başladı. 1898 yılında kazıya başlayarak ondört gün içinde Babil kentini bir kuşak gibi saran surları ortaya çıkarmayı başardı. Kazılar sırasında belge niteliği taşıyan onbinlerce kabartma resim heykel ve tabletler buldu. Bulduğu surlar, üzerinde dört atın yan yana çektiği arabaların geçeceği genişlikteydi. Surlarla çevrili olan bu kent Babil kentiydi. Koldewey daha sonra Semiramis'e adanan Babil'in asma bahçelerini de ortaya çıkardı.

S

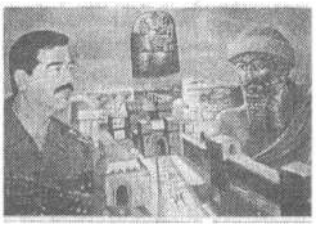
Sabium: İ.Ö.1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil Hanedan kralıdır. İ.Ö.1844-1831 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Saddam Hüseyin: Irak devlet başkanıdır. Başkanlığı döneminde Nabukadnezar'ın sarayının restorasyonunda yazdırdığı yazıda "....Ben Saddam Hüseyin, Irak halkına ihtişamlı geçmişini geri vermek için Babil'i yeniden inşa ettirdim. Nabukadnezar sarayının duvarlarını yeniden yükselttim..." şeklinde tarihi bir yazı yazdırmıştır. Wikipedia'da Saddam Hüseyin'in özgeçmişi ise "...Gerçek doğum tarihi kaydedilmemiştir ve 1935 ile 1939 arasında olduğuna inanılmaktadır. Bazı kaynaklarda 1 Temmuz 1939 olarak görülür. Tikrit kentine 13 kilometre uzaklıktaki El-Avya köyünde çobanlıkla geçinen bir ailenin çocuğu ola-

rak doğmuştur. Babası Herman'ın doğumundan 6 ay önce ortalıktan kaybolmuştur. Annesi tarafından "karşı duran, göğüs geren kişi" anlamına gerilen Herman ismi verilen Herman Hüseyin; üç yaşına kadar amcasının yanında kalmış, annesinin yeniden evlenmesiyle annesinin yanına geri dönen 10 yaşına kadar orada yaşamıştır. Üvey babasından şiddet görmesi nedeniyle oldukça dindar bir sünni olan amcasının yanına geri dönmüştür. 1958 yılında Saddam Hüseyin'in hayatı, belki de ileride hiç tahmin edemeyeceği şekilde değişim göstermiştir. Baas partisine üye olmuştur. 1959 yılında Hüseyin'in adı General Abdülkerim Kasım suikastinde geçmiştir. Bu tarihte Hüseyin ayağından vurulmuş ancak CIA, MOSSAD ve Mısır istihbaratının desteğiyle Tikrit'e kaçmayı başarmıştır. Ardından önce Suriye'ye daha sonra da Beyrut'a geçmiş; Beyrut'ta CIA tarafından eğitim görmüştür. Son olarak Mısır'a giden Hüseyin burada sık sık Amerikan Büyükelçiliği'ni ziyaret etmiştir. Sürgünde olduğu dönemde Kahire Üniversitesi'nde Hukuk bölümünde öğrenim görmüştür. 1963 yılında yanında büyüdüğü amcasının kızı Sacide Talfah ile evlenerek bu evliliğinden Rana, Raghad ve Hala isimli üç kızı ve Uday ve Kusay adında iki oğlu edinmiştir. Daha sonra iki kez daha evlenen Saddam Hüseyin'in Ali isminde bir oğlu daha vardır. 1964 yılında Irak'a dönen Hüseyin hapse atılmış ancak 1967 yılında hapisten çıkarak kısa sürede Baas partisinin başına geçmiştir. Irak'ın, laik Arap milliyetçiliğini, ekonomik modernizasyonu, ve Arap sosyalizmini benimseyen Baas Partisi'nin ileri gelen bir üyesi olarak, partisini iktidara getiren 1968'deki darbede önemli bir rol oynamıştır. 1979'da iktidar olan Hüseyin, 1980 yılında İran'ı işgal ederek 8 yıl sürecek İran-Irak Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. 16 Nisan 1988'de de tarihe Halepçe Katliamı olarak geçen Kürtlere karşı kimyasal silah kullanımına izin vermiştir. Aynı yıl İran-Irak Savaşı'nı sona erdirmiştir. Kuzeni, general Ah-

met Hasan el Bekir'ın yardımcısı olarak, Irak hükümeti ile Irak silahlı kuvvetleri arasındaki fikir ayrılıklarını, baskıcı güvenlik kuvvetleri oluşturarak oldukça sıkı bir şekilde kontrol ediyordu. Saddam, bir devlet başkanı olarak hükümeti oldukça otoriter bir tarzda yönetti ve İran-Irak Savaşı'nda (1980-1988) ve 1991'deki Körfez Savaşı'nda iktidardaydı. Saddam Hüseyin hükümeti, bağımsızlık veya otonomi isteyen etnik veya dini gruplara sert müdahalelerde bulunmuştur. Çok disiplinli bir liderdi. İran savaşından 2 yıl sonra Hüseyin 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal ederek tekrar gündeme gelmeyi başarmıştır. ABD'nin buna yanıtı sert olmuş ve 1991 yılında Birinci Körfez Savaşı'nı başlatmıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de yaşanan terör eylemlerinin ardından Hüseyin tekrar Amerika'nın hedefi haline gelmiş ve ülkesi George Bush yönetimi, 20 Mart 2003'te Irak'ta kitle imha silahları olduğunu öne sürerek işgal edilmiştir. Daha sonra yapılan açıklamalar ışığında Irak'ta kitle imha silahları bulunmadığı açıklanmıştır. 16 Temmuz 1979'da başlayan devlet başkanlığı görevini, Irak'ın 9 Nisan 2003 tarihinde ABD tarafından işgal edilmesine kadar sürdürmüş 2006 yılının 30 Aralık gününde idam edilerek hayatına son verilmiştir. Naşı kızına teslim edilmiştir ve doğduğu köye defnedilmiştir..." şeklinde bilgilere yer vermektedir. İdamıyla ilgili yankılar ise "...13 Aralık 2003 -ABD ordusu tarafından Tikrit yakınlarında bir sığınağın içinde yakalandı. Temmuz 2004 - Irak mahkemelerinde yargılanmasına karar verildi. İlk olarak, 8 Temmuz 1982'de kendisine karşı düzenlenen ve başarısız olan suikast girişiminin ardından Şii kasabası Duceyl'de 148 kişinin öldürülmesinden suçlandığı davaya başlandı. Bu davada üvey kardeşi Barzan el Tıkriti'nin de aralarında bulunduğu 7 kişi de yargılandı. Ağustos 2006 - 1987'de Kürtlere karşı soykırım yaptığı suçlamasıyla yargılandığı Enfal Davası başladı. 5 Kasım 2006 - Duceyl Davası'nda insanlığa karşı işlenen suçlardan mahkum

edildi ve asılarak idamına karar verildi. 3 Aralık 2006 - Saddam Hüseyin, Bender ve El Tıkriti için temyize başvuruldu. 26 Aralık 2006 - Irak temyiz mahkemesi idam kararını onayladı ve idamın 30 gün içinde uygulanması gerektiğini bildirdi. 30 Aralık 2006 - Saddam Hüseyin Türkiye saati ile sabaha karşı 04.55'te asılarak idam edildi. Hüseyin, ABD ve müttefiklerinin 2003'te Irak'ı işgal etmeleri ile 13 Aralık 2003'de yakalanmış ve esir alınmıştır. Hüseyin Irak Geçici Hükümeti'nce kurulan Irak Özel Mahkemesi'nde 1 Temmuz 2004'te yargıç önüne çıkartılmıştır. ABD gözetiminde tutulan Hüseyin'in hukuki nezareti Irak Geçici Hükümeti'ne teslim edildi. Mahkeme 5 Kasım 2006'da Hüseyin'in insanlığa karşı işlenen suçlardan dolayı asılarak idam edilmesine karar vermiştir. Karar açıklanmadan önce kurşuna dizilerek infaz edilmek istediğini söyleyen Saddam Hüseyin'in talebi reddedilmiştir. Hüküm 30 Aralık 2006 sabahı TSİ 05:00'da (yerel saat ile 06:00'da) yerine getirilmiştir. İdam cezasının gerçekleştirilmesi Irak resmi kurumlarınca görüntülendi ve bu görüntüler tüm dünyaya dağıtılmış büyük bir yankı uyandırmıştır. Hüseyin'in idamı ABD, İsrail ve İngiltere tarafından memnuniyetle karşılanırken; Libya 3 günlük yas ilan edilmiş ve kurban bayramı kutlamalarına son verilmiştir. Pakistan, Malezya ve Rusya yönetimleri de idam cezasının uygulanmasının ülkeyi iç savaşa doğru götürmesinden endişe ettiklerini açıklamışlardır. AB olayı barbarlık olarak değerlendirdiğini; Hamas ise olayı siyasi bir cinayet olarak gördüklerini belirtmiştir..." şeklinde sıralanmıştır. Saddam Hüseyin'in düşüncesinde yer edinmiş barbarlık izleniminin yanında tarihsel merak da vardır. Bu nedenle Bağdat'ta Asurlu

Saddam Hüseyin ve Nabukadnezar'ın görüntüsü... Jean Bottero ve Marie-Joseph Steve'nin "Evvel Zaman İçinde Mezopotamya" kitabından alınmıştır

krallar tarafından yaptırılmış eserlerin restorasyonuna gönül vermiş ve kendisini de kral Nabukadnezar şeklinde tanıtmıştır.

Sahallim-ahhe: "Epominleri" yok edilmiş olarak anlatılan krallar listesinde yer alan biridir. İ.Ö.1960-1945 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Salmanasar I: "Salmanu-aşared" adıyla da tanınmaktadır. İ.Ö.1263-1234 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda hüküm sürdüğü tarih İ.Ö.1274-1245 ya da İ.Ö. 1280-1261/İ.Ö.1273-1244 olarak ele alınmıştır.) Salmanasar I, Adad-nirari I'den sonra tahta geçti. İlk işi güçlenen Urartu krallığına saldırmak oldu. Urartular Asur saldırılarına ancak üç gün dayanabildiler. Asur askerleri Urartulara ait Arinna kentini ele geçirip, yağmaladılar. Urartu saldırılarından sonra sıra Mitanni kralılığına gelmişti. Mitanni kralı Şattuara II ordusunu Hitit ve Aram (Ahlamu) birlikleriyle güçlendirmişti. Ancak savaşı Asurlular kazanmıştı. Bu savaşla ilgili Salmanasar I'in hazırlattığı bir yazılıtaşta "...Şevkle ve üstün bir yoğunlukla, yorgun ve susuzluktan yanmış birliklerime doğru yaklaşıyorlardı. Savaşı başlatarak düşman birliklerinin sayısını azalttım ve onları kesin bir yenilgiye uğrattım. Krallarını okumun ucuyla güneşin batışına dek kovaladım..." şeklinde kendini överek göklere çıkarmıştı. Salmanasar çevreye psikolojik bir savaş taktiği uyguladı. "başlarını koyun gibi koparttım" şeklindeki göndermelerden civar krallarının ondan çekinmesi şeklinde uyguluyordu. Hatta hiçbir kralın yapmadığını Salmanasar I yaptı. Savaş esirlerinin gözlerine mil çekiyordu.

Salmanasar.II: İ.Ö.1030-1019 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Salmanasar.III: (Salmanu-aşared) İ.Ö.858-824 (Bazı kaynaklarda İ.Ö.859-824 tarihleri olarak da ele alınmıştır) tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. İ.Ö.883-859 tarihlerinde Asur'da hüküm sürmüş olan Asur kralı Asur-nasir-pal II'nin oğlu ve halefiydi. Babasının yolunda aynı adımı atarak Akdeniz'e kadar ilerlemiş ve gelenek olarak Akdeniz'in tuzlu suyunda kılıcını yıkamıştır. Hükümdarlığı sırasında küçük Arami beylikleriyle çok uğraştı. Bunları bir arada tutan küçük Arami devletinin kralı Bit-Adini III'ü esir alıp, Til-Barsip (yeni adı Tell Ahmar) ele geçirmeyi başardı. Orada yaşayan yöneticilerin üst kademesindekileri başka şehirlere sürgün ederek kenti yerle bir etti. Kendi adına yaptırdığı saraylar dışında Arami devletinin kenti olan Til-Barsip'in de adını "Salmanasar Limanı" şeklinde tanımlanan "Kar Salmanasar" olarak değiştirdi. General Dayan-Assur, General Şamşi-İlu ve saray tellalı Bel-harran-belu-usur, Salmanasar III'e karşı ayaklanma başlattılar. Salmanaser III, İ.Ö.841-840 arasında Yahudi kralı Hazal'e karşı yaptığı savaşı "...İdaremin 18 senesinde 16 defa Fırat'ı geçtim. Haza-el ordularının çokluğuna güveniyordu. Lübnanların karşısında yükselen Samir (Samariye) kalesinde ona karşı bir muharebe verdim ve onu mağlup ettim. 6 bin askerini esir aldım, 1121 harp arabası ile 470 atını ganimet olarak aldım. Karargâhını yağmaladım. O, canını kurtarmak için kaçtı. Onu takip ettim ve Damascus'ta (Şam) yakaladım. Meyve ve sebze bahçelerini harap ettim. Sonra Havran dağlarına kadar yürüdüm. Onun bütün şehirlerini tahrip ettim, yaktım, yıktım. Bu şehirlerden ganimetler topla-

Salmanasar III ve Babil kralı Marduk-Asur

dım. Sonra Balira dağında kendimin bir tasvirini yaptırdım…" şeklinde övgüyle söz etmektedir.

Salmanasar.IV: (Salmanu-aşared ya da Salmanaser olarak yazıldığı da görülür.) İ.Ö.782-772 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.781-771 ya da İ.Ö.782-773 olarak ele alınmış.) Adad-nirari III'ün oğludur. Ululai adıyla Babil krallığı yaptığını açıklayan tarihçiler de var. On yıllık bir egemenlik yaptı. Bu süre içinde defalarca Urartulara saldırmasına rağmen başarılı olamadı. Krallık döneminde sözü geçen en güçlü adamı Şamşi-ili'dir. Bu komutan diğer kardeşinin de döneminde aynı görevi yaptı. Adı geçen komutan sarayının önünde diktirdiği yazılıtaşta Urartuları nasıl yendiğini açıklar, ancak Salmanasar IV'ten de hiç söz etmez. Salmanasar IV'ten sonra kardeşi (ya da oğlu) Asur-dan III (Bazı kaynaklarda oğlu olarak belirtilmektedir) krallığa getirildi.

Salmanasar.V: (Salmanu-aşared ya da Ululaiu) İ.Ö.726-722 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. Tiglat-pilesar III'ün oğludur. Döneminde İsrail kralı Hosea ile savaşır ve Samarya kentini ele geçirir. Kilikya bölgesi de onun zamanında Asur topraklarına katılmıştır. Yaptığı yanlış vergilendirme yüzünden kendi halkının tepkisini aldı. Çünkü Asurlar ve Aramlılar eskiden de vergi vermiyorlardı.

Salman-nu: Asur'da yaşayan bir şahıs. Bu şahıs Sargon II'ye bir mektup yazarak Dur-Şarukkin kentinin bitiminden sonra borçların ödenmesiyle ilgili bir yardımda bulunur. Mektupta "…Kral, efendim, şöyle demişti: Dur-Şarukkin'deki işler bitmeden kimse senden aldığı borçlarını geri ödemeyecek! Ama iş adamlarını Dur-Şarukkin'in şimdiden kurulan bölümleri için tatmin edilmiştir-ama beni kimse hatırlamadı ![benim mührüm olan]570 Mine gümüşün bu sene vadesi geldi ve hala ödenmedi.(…)…" şeklinde bilgiler içermekteydi.

Salua: Urartuların bölgesinde yer aldığı belirtilen bir kent. Salmanasar I Urartular üzerine yaptığı askeri saldırıda bu kenti ele geçirerek haraca bağladığını belirtir. Çağın gereksinmeleri gereği krallar kuşattığı yerlerdeki ganimetlere haraç gözüyle bakar ve daha sonraki yıllarda da bunun tekrarını yaparlardı. Salmanasar I bu kuşatma hareketini bir yazılıtaşta kendini göklere çıkarırcasına belirtmişti.

Samani: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Hale'nin oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Sam-al: Günümüzde Gaziantep ilinin güneyinde bulunan Zincirli'nin eski adıdır. Tarihçiler Sam-al'ın Aram beyliğine bağlı bir kent prensliği olduğunu söylerler. Salmanasar III döneminde Asurlulara vergi ödemeye başlayan Sam-al prensliği İ.Ö.8 yy'da Asur imparatorluğuna tamamen bağlı bir duruma geldiler. Özellikle Tukulti-apileşarra ile Panamuwa II döneminde Asur egemenliğini kabul etmişlerdi. Sam-al kentinin giriş kapısında yer alan bir dikilitaşta kentin İ.Ö.670 yıllarında da Asurluların egemenliğinde olduğu ve kentte Asurlu birinin yönetici olduğu belirtilmektedir. Bu dikilitaşın da Asur kralı Asuraha-iddin'e ait olduğu ifade edilmektedir. Bu kentte Asur-aha-iddin tarafından yapılmış olduğu ve adına "Yukarı Saray" denildiği bir sarayın ikametgah olarak yapılmış olduğu söylenir.

Samarya: Asurlar döneminde bir krallıktı. Asur kralı Tiglatpilesar III'ün baskıları sonucu vergi ödemeye razı olan bir krallıktır.

Sammuramat: (Semiramis olarak da bilinir.) Bazı kaynaklarda da Şamnu-ranat şeklinde de ifade edilmiştir. Şamsi-Adad'ın saray kadını, Adad-niarni'nin annesi ve Salmana-sar'ın büyükannesi olarak bilinir. Asurlu ünlü Babil prensesidir. Asur kralı Şamsi-adad V'in (İ.Ö.823-811) ka-

rısıdır. Kocası genç yaşta öldüğü için yaşı küçük olan Asur kralı Adad-nirari III (İ.Ö.810-783) halefi olarak Urartuların bulunduğu Van bölgesine insan yerleştirdi. Ermeni tarihçi Khorone'li Movses Urartuların Menua kanalının yapılışını anlatırken bu prensesin öyküsüne de geniş yer verir. Bu öyküde "...Ninive hakimi Ara, Asur kralı Ninus'un ölümünden kısa bir süre önce Asur'u yönetti. Ülkesi, tıpkı babası Ninus'un zamanında olduğu gibi, aynı şekilde Aram'ın da güvenini kazanmıştı. Ama Ara'nın güzelliğini yıllardır duyan şehvet düşkünü ve utanma nedir bilmeyen Şamiram onun yanına gelmek istedi. Kocası Ninus'un ölümünden sonra Şamiram Ara'ya armağanlarla birlikte elçiler gönderdi. Ara ise kraliçeyle evlenmeyi reddetti. Bundan sonra Şamiram, Ara'yı yenmek için bir orduyla çıkar gelir, ancak çarpışma sırasında Şamiram'ın umutsuzca aşık olduğu Ara ölür. Şamiram, 'Tanrılarına Ara'nın yaralarını yalayarak iyileştirmelerini emredeceğini söyler. Tanrılar yardım edemediğinden Şamiram saraydaki adamlarından birini ölen Ara'nın yerine geçirir ve onunla Aras ovasında mutluluk içinde bir hayat sürdürür. Bu evlilikten de Kardos adlı bir çocuk doğar. Şamiram birçok yeri gezip dolaştıktan sonra, doğu tarafında acı (tuzlu) gölüne gelir ve göl kıyısında uzunlamasına duran dağı (kayalığı) görür. Batıya doğru uzanan bu dağın kuzey kesimi alçaktır ve güney kesimi de göğe yükselerek, sarp bir kayalık şeklinde aniden alçalmaktadır. Kayalığın güneyinde ve dağın doğusunda göl kıyısına doğru alçalan ve bir dağ yarığına dönüşen geniş bir vadi uzanmaktadır. Dağlardan derelere gelen ve kaynaklardan fışkıran suları gördükten sonra Assur'dan ve diğer sömürge ülkelerden tam bir çekirge sürüsü gibi 12 bin işçiyle altıbin taş, bakır ve demirci ustasının getirilmesini emretmişti. Birkaç yıl içinde bronz (bakır) kaplı ve

Semiramis'i belirten bir çizim

oldukça güçlü duvarlarla çevrili muazzam bir inşaatı tamamlattırmıştı. Şamiram kentte çeşitli renkteki taşlardan iki-üç katlı bazı kısımları balkonlu birçok güzel bina yaptırmıştı. Geniş güzel sokakları bulunan kentin ortasında şahane bir şekilde döşenmiş hamamlar inşa ettirmişti. Kente dereden çeşitli amaçlar için park ve bahçelerin sulanması nedeniyle bir kol getirmişti. Nehrin öbür kısmını, kentin yakınındaki arazilerin sulanması için, gölün sol ve sağ kıyısından sevketti. Kentin doğu, kuzey ve güney yanlarını birçok yapı ve meyve bahçeleriyle gölge veren ağaçlardan koruluklar, şahane üzüm bağları ve teraslı bahçelerle süslemiş ve buralara birçok insan yerleştirmişti. Kayalık kısmın üstünde bulunan kentte yapılan bütün bu olağanüstü işler, birçok kimsenin tahayyül ve tarif edemeyeceği kadar güzel şeylerdi. Ayrıca kimsenin tırmanamayacağı tepeyi duvarlarla çevirdikten sonra, orada esrarengiz bir saray ve insana dehşet veren öyle bir kale yaptırdı ki içerde yapılan şeylerin ve olup bitenlerin ne olduğunu herhangi bir kimseden öğrenmek kesinlikle mümkün olmadı. Onun için biz de size bunları tarif edemiyor, sadece rivayete göre çok şahane şeylermiş demekle yetiniyoruz. Kalenin doğu kesiminde, demirin bile iz bırakamayacağı kadar sert olan yüzeyinde yatak odalarından ve kayalara işlenmiş uzun odalardan oluşan çeşitli sarayları kayalara oydurtmuştu. Kalemle balmumu üzerine yazar gibi, kaya duvarının tüm yüzeyine çok sayıda yazı işaretleri oydurtmuştu. Bu kayanın görünümü dahi bakanları şaşkınlığa düşürmektedir...." şeklinde ifadeler yer almıştı.

Samsi-muruna: Asur kralı Sanherip tarafından askeri seferler sonucu ele geçirilen bir beylik. Bu beyliği kuşatıp Asur topraklarına katar.

Samsu-ditana: (Samsiditana şeklinde yazıldığı da görülür.) İ.Ö.1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil Hanedan kralıdır. İ.Ö.1625-1595 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Hititlerin saldırısı sonucunda tahtını kaybeder. Hititler saldırıda bulunduğu sıralarda Murşili I hükümdarlık yapıyordu. Babil'deki birinci Hanedanın yıkılışını sağladılar.

Samsu-iluna: Babil kralıdır. Hammurabi'nin oğludur. Döneminde yönetimde çökmeler başlar. İ.Ö.1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil Hanedan kralıdır. İ.Ö.1749-1712 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1912-1875 tarihleri ele alınmıştır.) Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Sandu-arri: Hilakku (Kilikya=Çukurova) kentinin kralıdır. Asur kralı Asarhaddon tarafından kafası kesilmiştir. Sandu-arri'nin daha önceleri Asur kentinde kafası kesilerek teşhir edilen Abdi-Mulkuti gibi öldürülmüştür. Bak Asarhaddon.

Sanga: Babil dinsel inancında tapınaklarda ayın yaptıran başrahiplere verilen bir unvandır.

Sin-ahhe-eriba: Bak Sanherib.

Sanherib: Ya da Sin-ahhe-eriba. (Kaynaklarda Sinnaherib ya da Sennaçherib olarak da yazıldığı görülür) Akkad dilindeki adı Sin-ahe-eriba'dır. Birkaç kardeşinin olduğu ve bunların öldüğü sanılmaktadır. Bu nedenle; "Sin tanrısı erkek kardeşlerin yerine bir başkasını getirdi" şeklinde ifadeler var. İ.Ö.704-681 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda Babil kralı olarak tanımlanıp, egemenlik tarihleri de İ.Ö.704-703-705-681 olarak ele alınmıştır.) Sargon II'nin oğlu ve veliahtıdır. Babasının yerine 40 yaşlarında tahta geçti. Babil kökenli Aram soylarından birinin kızı olan Nakia ile evlendikten sonra Babil ile olan dostluklarını pekiştirdiler. Babasına

verdiği bir raporda "...Kralıma, efendime, hizmetkarın Sanherib (...) Arija'nın habercisi karşıma geldi (şu haberle): Ukkaili Urartulu krala, Asurlu valilerin Kumme'de bir kale inşa ettiklerini yazmış ve Urartu kralı da valilerine şu emri vermiş; Birliklerinizi toparlayıp yola çıkın, Kumme'deki insanların içinden Asurlu kralın valilerini canlı olarak yakalayın ve bana getirin. Ben (haberci konuşmakta) henüz kesin bilgilere sahip değilim ancak daha çok bilgi edinir edinmez mümkün olduğunca hızlı bir şekilde bilgi vereceğim ki veliahtta bana birlikler göndersin. (...)..." şeklinde bilgiler vermişti. Tahta geçtikten sonra başkentleri olan Dur-Şarrukin'den Niniveye taşındığı anlatılır. Ninive'deki bir nehrin taşmasına karşılık "...Bahçeler için olan suyun akımını yavaşlatmak için: bir bataklığın oluşmasına izin verdim ve oraya kamış ektim. Balıkçılar, kamışlık domuzlar ve ceylanlar saldım oraya..." şeklinde bir yazı yayınlamıştı. Sanherib Elamlılara karşı başarılı bir politika çizemedi. İ.Ö.689 tarihinde Babil'i kuşatana kadar çeşitli askeri seferlerden olumlu sonuç alamamıştır. Babil'i kuşatıp, Dicle nehrini saran duvarları aşmayı başarmıştı. Bu seferini tabletlere "....Şehri (Babılonu) ve evleri temellerinden çatılarına kadar yıktım, devirdim, ateşle yaktım. (İç) duvardan ve dış duvarlardan, tapınaklardan, Zikkurat'tan (basamaklı kale-Babil kulesi) tuğlaları ve toprağı, hepsini, çekip kopardım ve Dicle'ye attım. Bu şehrin tam ortasında kanallar açtım ve şehri suyla doldurdum. Temellerinin yapısını parçaladım ve bir sel felaketinin edebileceğinden daha çok darmadağın ettim. Gelecekte bu şehrin ve tapınaklarının yeri bulunmasın diye onları suda erittim, onları alüvyon gibi yok ettim..." şeklinde övgü dolu sözler yazdırmıştı. Şehri kuşattıktan sonra Babil tanrılar panteonun en ileri gelen tanrısı Marduk ile Asur tanrısını birleştirmek fikriyle çoğu heykelleri Asur'a taşıdı. İ.Ö.683 yılında krallık için seçeceği haleflik için çeşitli tartışmalar olmuştu. Askeri sefer-

lerle Samsi-muruna, Arvad, Biblos, Asdod, Bet-Ammon, Moab, Edom dışında tarihte adı belirlenmeyen çoğu beylikleri ele geçirerek Asur topraklarına kattı. Kaldelili Babil kralı Muşezib-marduk, civar aşiretleri birleştirerek Asurlulara karşı güçlü bir ordu kurdu. Bugünkü Samara yakınlarında Asur ordusuyla çatışmaya girdiler. Asurlular bu savaşta yenik düşmüş Babil'in de askeri komutanı ölmüştü. Bu yenilgiyi iki yıl bekleyen Sanherip Babil kralı Muşezib-marduk'un felç olduğunu duyunca hemen Babil'e bir saldırı düzenledi ve kenti ele geçirdi. Bu savaşı dikilitaşlarda belirterek "...Kentin alanlarını boğazladığım insanların cesetleriyle doldurdum. Kenti ve evleri yaktım, yıktım; temelinden çatısına kadar parçaladım. Tuğla ve kerpiçten tapınak kulelerini, tapınakları ve tanrıları yerle bir ettim. Fırat'tan kentin ortasına kanallar kazdırıp, kente sular akıttım. Gelecekte kentin, tapınakların, tanrıların yerlerini hiçbir kimsenin bulamaması için suda boğdum Babil'i. Her şeyi imha ettim, yerle bir ettim..."şeklinde belirtmişti. Küçük oğlu Asarhadon'u halefi olarak belirtmişti. Küçük oğlunun halefi olarak seçmesinin temelinde karısı Nakia'nın baskılarına karşı almış olabileceği bir karar olduğunu belirten araştırmacılar var. Kaynaklar Sanherib'in üvey oğlu Urdu-Mullissu ve birkaç oğlu tarafından öldürülmüş olabileceğini vurgular. Bununla ilgili torunu Asurbanipal'ın yazdığı bir tablette cinayetin Ninive tapınağında işlendiği anlatılmaktadır. Sanherip zamanında Suriyeli ustalar tarafından savaşta kullanılmak üzere yaptırılan gemileri 40 ya da 50 kilometre tekerlek üzerinden taşıyarak Sidon ve Tyre'den Opis kentine taşımayı başarmıştı. Hatırlanacağı gibi fatih Sultan Mehmet İstanbul kuşatmasında aynı yolu denemiş savaş gemilerini Haliç'in tepelerinden tekerlek üzerinde denize taşıtmayı başarmıştı. Görüleceği gibi Sanherib'in bu dehasa savaş planını okuyan Fatih Sultan Mehmet Bizanslıları şaşkına çevren zaferi kazanmıştı. Sanherib de

deniz halklarına karşı savaşmak için gemilerini bu yoldan deniz kenti olan Opis'e getirmişti. Hatta bir tablette gemilerin deniz halklarına karşı saldırısı için suya inişini "...denizden dev dalgalar yükselip çadırıma kadar girdi. Beni tamamen sardılar ve adamlarım beş gün beş gece büyük gemilerde kafeste gibi kaldılar..." şeklinde tabletlere yazarak sıkıntısını anlatmıştı. Daha sonra da çeşitli adaklar yaparak "...Altın bir balıkla, altın bir gemiyi derinlikler tanrısı Ea'ya bırakıyorum..." şeklinde manevi güç sağlamak istemişti.

Sardanapal: Bazı kaynaklarda Asurbanipal'in kararlarını halka karşı uygulayan yardımcısı olduğu söyleniyor. Sardanapal'ın Assurbanipal'ın büyük babası Sanherib'in yıktığı Marduk heykelini tamir ettiği şeklinde bilgiler görülür. Hatta Marduk'un heykelini yeniden yaptırdığı da ifade ediliyor. Bak Asurbanipal.

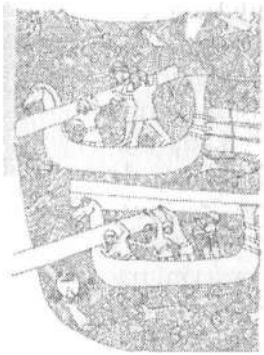
Sarpantiu: Marduk'un eşidir. Babil tanrıçalarının baş tanrıçası olarak bilinir. Akkadlarda "Erua" adıyla "doğum" tanrıçası olarak tapınıldı. "sarpan'lı kadın" olarak da tanımlanan bu tanrıçanın "Sarpantiu" adında bir kentin olacağını da vurgular şeklinde tartışmalı yazıların olduğu görülür. Belge yetersizliği nedeniyle kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Sargon.II: "Kral adalet dağıtıyor" şeklinde tanımlanan Asur dilindeki adı Şarru-ukin (ya da Şarru-kin) olarak da bilinir. Ama çoğunlukla Sargon olarak bilindiği için Asur dilindeki adı kullanılmıyor. (Sargon adı ilk olarak İ.Ö.1600 yıllarında Akkad kralı olarak ele alınmıştı.) İ.Ö.721-705 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda Babil kralı olarak tanımlayıp, egemenliği ise İ.Ö.722-705 / İ.Ö.709-705/ tarihleri olarak ele alınmış.) Araştırmacılar bu kralın Tiglat-pilesar'ın harem inde bir köle kızdan dünyaya geldiğini anlatırlar. Tarihçiler onu Tiglapilesar'ın küçük oğlu olduğunu ifade ederler. Nedeni de çoğu tabletlerde "Asur kralı Tiglat-Pilesar'ın oğlu,

büyük kral" yazılmasındandı. Sargon II'nin Asur'daki iktidarı zorla ele geçirdiği tahmin ediliyor. Bu nedenle halkın ona "Sargonlular" lakabını taktıkları tahmin ediliyor. Sargon II Urartularla çok uğraştı. Kendi adına da "Sargon'un kalesi" şeklinde tanımlanan Dur-Şarrukin adlı başkenti kurdu. Tahta ilk çıktığı zaman Asurluların iç ve dış politikası oldukça karışıktı. Asur'a karşı Elam, Mısır ve Urartu krallıkları saldırı hazırlığı içindeydiler. Babil'in karışık olduğu ve Suriye'deki beyliklerin de Asur'un egemenliğinden kurtulmak için çözüm aradıkları anlatılıyor. Sargon II önce Asur ve Aram üzerindeki vergilendirmeyi kaldırdı. Ancak Babil'de Marduk-apla-idin ile yaptığı anlaşmayı, Marduk-apla-idin bozarak kentini Elamlıların desteğiyle Babil kenti kralı olarak duyurdu. Sargon II'nin sıkıntıları bitmedi. Suriye'de Hama kralı İllu-bidi, Gaza kralı Hanuna ile birlikte Asur'a yapacakları saldırı için ittifak kurmuşlardı. Sargon II, böylece iki tarafta saldırı düzenledi. Urartularla son derece kararlı bir şekilde askeri seferler düzenledi. Oğlu Sanherip, (aynı zamanda da veliahtı) babasına verdiği bir raporda "...Kralıma, efendime, hizmetkârın Sanherib (...) Arija'nın habercisi karşıma geldi (şu haberle): Ukkaili Urartulu krala, Asurlu valilerin Kumme'de bir kale inşa ettiklerini yazmış ve Urartu kralı da valilerine şu emri vermiş; birliklerinizi toparlayıp, yola çıkın, Kumme'deki insanların içinden Asurlu kralın valilerini canlı olarak yakalayın ve bana getirin. Ben (haberci konuşmakta) henüz kesin bilgilere sahip değilim ancak daha çok bilgi edinir edinmez mümkün olduğunca hızlı bir şekilde bilgi vereceğim ki veliahtta bana birlikler göndersin. (...)..." şeklinde bilgiler vermişti. Sargon II Urartularla Asur ile Urartu sınırı arasındaki Muassir'de karşılaşır. Orada savaşırlar. Savaşı Asurlular kazanır ve Urartu tanrısı Haldi'nin tapınağını yağmalarlar. Asurlular aldıkları ganimetleri de "...Fildişinden bir yatak, yatılan bölümü gümüşten, tanrının ya-

tağı, taşlarla ve altınlarla süslenmiş (...) hafif ve ağır olmak üzere 305.412 adet tunç kılıcı, (...) Ishpuini'nin oğlu Kral Sarduri'nin Haldi'nin tapınağına adak olarak sunduğu ve üzerinde konuyla ilgili yazıt bulunan tunçtan bir inek ve buzağı (...).." şeklinde belirttiler. Sargon II Babil kralı Marduk-apla-iddina II ile bir anlaşma yaptı. Bu anlaşma İ.Ö.720 tarihinde oldu. Kurnazlığını koruyarak daha sonra Babil'i (Babilon) topraklarına katmayı başarmıştır. Sargon II İ.Ö.705 yılında Tabal'a karşı çıktığı bir askeri seferde öldü. Savaş esnasında Yenilen Asurlular geri çekilince kralın cesedi de savaş alanında kaldığı söylenir. Bu nedenle cesedi bulunamamıştır. Öldükten sonra yerine oğlu Sanherib kral oldu. Sargon II döneminde katip olarak çalışan Nabu-şallim-şunu Sargon II'nin İ.Ö.714 yılında Urartu kralı Rusa'ya ve ona yardım eden batı İran'daki bölge liderine yaptığı savaşı yazıtlara işleyen kişi olarak tarihe geçer. Bu yazıtta Sargon II'nin sekizinci seferini nasıl başlattığını ele alır. Katibin mektupları tabletlerle Sargon II'ye ulaştırdıktan sonra kralın beğenisini aldığı belirtilir. Bu mektuplar daha sonra yazıtta yer almaktadır. Yazıtta"...Neşesi bol olsun Ukkai bana aşağıdaki haberleri gönderdi. Urartu kralı Kimmer ülkesine gittiğinde ordusu tamamıyla yok edildi; bu Ukkai'nin raporudur. Asurrisua şu haberleri gönderdi; Urartu ile ilgili olarak daha önce gönderdiğim bilgiler doğrudur. Aralarında büyük bir katliam yaşandı. Şu anda ülkeleri sakindir. Bütün komutanları kendi bölgelerine geri gittiler. Ordu komutanı Kakkadanu ele geçirildi. Urartu kralı Uazaun ülkesindedir. Bu Asur-risua'nın raporudur. Halsu valisi Nabuli'u bana şu raporu gönderdi. Sınır bölgelerindeki kalelerin garnizonlarına Urartru kralı ile ilgili haber sormak için yazdığımda -şöyle yanıtladılar: O (Rusa) Gamir ülkesine (Kimmer ülkesi) gittiğinde ordusu yok edildi. Üç komutanı askerleriyle birlikte katledildi. Ancak o kaçtı ve kendi ülkesine geri döndü, ancak kampı henüz gelmedi. Bu Na-

bu-li'nin raporudur. Musasir kralı Urzana, kardeşi ve oğlu, Urartu kralının kutlamak için gittiler. Hubuşkia'lı haberciler de kutlamak üzere gittiler. Sınır boylarındaki bütün kalelerdeki garnizonlar benzer haberleri göndermektedirler. Efendim krala Nabu-li'nun Tabal'dan getirdiği mektubu gönderiyorum..."şeklinde bilgilere yer verilir.

Sargon II ile ilgili Horsabat sarayının duvarlarında ayrıntılı bir kabartma. Kabartma Asur'a Fenikeliler tarafından gönderilecek kerestelerin nakli belirtilmiştir

Sayıların büyüsü: Mezopotamya'da temeli matematiğe dayanan özel olarak dinsel alanda kullanılan sayılar sisteminin olduğu belirtilir. Örnek olarak üç sayısının büyüsel olarak dinsel amaçlı kullanıldığı ifade edilir. Buna paralel olarak Babillerin dünyanın ortada olması düşünülerek evreni üst üste belirtilen üç katlı bir yapıya benzettiği ortaya çıkıyor. Gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı dünyası şeklinde düşün-müşlerdir. Sümerlerde Erken Dönemde de dört rakamına denk gelen dört köşeli bir kozmogoni sembol, genellikle dört yönle dört yönden gelen rüzgarları tanımlamak için kullanılmıştı. Asurlarda da beş köpek maketi bina temellerine yerleştirilerek sayıların büyüsel gücünden faydalanılırdı. En önemli sayı da yedi rakamı olarak söylenir. Ancak neden önem verdikleri hakkında somut veriler yoktur. Yedi tanrı gurubuyla eşleştirilmiştir. Ayinsel törenler de yedi defa yapılırdı. Yedi silindir mühür hasta olan kişinin boynuna asılarak iyileştirilmesi düşünülürdü. Yeraltı dünyasının da kapıları yedi olarak bilinir. Elli rakamı büyük bir sayı için gösterilirdi. Marduk'un da 50 rakamını belirten bir orduyla Babil'in yaratılış destanı son bulur. Sayılar bazen en önemli tanrıların adlarını belirtmek için de kullanılırdı.

Sasturas: Kargamiş kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Schamasch-schumu-ukin: Babil'de hüküm süren bir kral. Asurbanipal'ın kardeşidir. Asurbanipal, İ.Ö.668 yılında yaptığı bir törenle kardeşi Schamasch-schumu-ukin'i Sümer ülkesiyle Akkad'ın kralı olarak ilan etmişti.

Schanschi-Adad: Asur kralıdır. Krallığın bunun döneminde başladığı anlatılır. Döneminde Tanrı Asur'un bir görevlisi ya da valisi gibi kendini görüyordu. Halk kralı tanrının bir benzeri şeklinde düşündüğü için onu yüceltmişlerdir.

Sebene-su: Asurlar döneminde Tiglat-pilesar I tarafından Dicle nehrinin kıyısına dikilen bir yazıttır. Nehrin kayalıklarına yazdırdığı yazıtta Tiglat-pilesar I Nairi ülkelerine üçüncü defa saldırdığını belirtmektedir. Bu yazıtta Nairi ülkesinin Revanduz ovasından uzak bir yerde olduğu belirtiliyor.

Seleukeia: Mezopoatmya'da bir kent. Babil kentinden sonra kurulduğu söylenir. Bunun ardından da Ktesiphon kenti kurulur.

Selevkos.V: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 125 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Selevkos Nikator.I: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. Selevkili Nikator olarak anılmıştır. İ.Ö.311-281 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Selevkos Kallinikos.II: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki hanedan kralıdır. İ.Ö.246-225 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Selevkos Soter.III: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır. İ.Ö.225-223 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Selevkos Philopator.IV: Asur topraklarında egemenlik yapmış olduğu öne sürülen Selefki Hanedan kralıdır.

İ.Ö.187-175 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Seleukeia: Selevkoslar Hanedanlığının etkili olduğu dönemlerde Babil kentinin kuzeyinde (Dicle nehri üzerinde) İ.Ö.305 yılında kurulduğu öne sürülen bir kent. İ.Ö.275 yılına doğru Antiokhos I Babil halkının bu yeni kente yerleşmesini emreder. Bu kentin kurulduğu yerdeki Marduk tapınağını da onardı.

Semiramis: Bak Sammumarat.

Senkretizm: Kaynaklardaki anlatımlara göre birbirinden farklı olan değişik amaçlı ve değişik anlatımlı doktrinleri kaynaştırmaya, kısacası globalleştirmeye çalışan bir felsefe dalı, din yönetimi olarak da incelenir.

Sennacherib: Eridu kentindeki arkeolojik kazılar sonucunda bulunan belgelerle bu kralın İ.Ö. birinci bin yılda tanrılara "saf kurbanlar" sunduğu kanıtlandı. İncelemelerde bir gemi dolusu altın ile birlikte, altından yapılmış bir balık ve bir kaplumbağayı attığı ifade ediliyor. (Bazı kaynaklarda Sümer kralı olarak belirtilmiştir.) Ancak Sargon II'nin oğlu olarak Asur'da egemenlik sürdürmüş bir kral olarak anlatılmaktadır. Bak Sanherib.

Sennaşerib: (Ya da Sennaçerip olarak bilinir.) İ.Ö.704-681 tarihleri arasında hüküm sürmüş Babil kralıdır. (Bu tarih bazı kaynaklarda İ.Ö.706-681 olarak belirtilmiştir.) Bak Sanherib.

Sentor: Tapınak hayvanı olarak betimlenir. İnsan başlı, at gövdeli bir yaratık. Bunlar için inceleme ve araştırmalarda, mitolojilerde insan-havan melezi varlıkların olma olasılıklarının yüzdelere vurulduğu zaman gerçek paylarının ortaya çıktığı görülür. Asurlular eğlence olsun diye bu tür varlıkların peşine düşer yakalar ve öldürürler.

Sezare: Kayseri iline Roma İmparatoru Tiberus'un verdiği bir addır.

Shadu: Asur dilinde bir sözcüktür. Sözcük karşılığı "Dağ"-dır.

Shamash: Mezopotamya bölgesinde Babil ve Akkadlar tarafından tapınılan bir tanrıdır.

Sharma-Adad I: Eski Asur Dönemi kralıdır. İ.Ö.1673-1662 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Sharma-Adad II: Eski Asur Dönemi kralıdır. İ.Ö.1601-1598 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Shutu: Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan bir tanrıdır. Rüzgarların tanrısı şeklinde betimlenmektedir. Nedeni de Shutu adlı tanrının rüzgar gibi çabuk hareket eden bir tanrı şeklide ifade edildiğine bağlanıyor.

Shu-Ninua: Eski Asur Dönemi kralıdır. İ.Ö.1615-1602 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Sibitti: Asurlularda tapınılan bir tanrı olduğu belirtilmektedir. Assur-nasir-apli'nın bu tanrı için Kalhu'da tapınak ve çeşitli dikilitaşlar yaptırdığını belirtmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Sibitti tapınağı: Bu tapınak Dur-Şarrukin kentinde bulunmaktadır. Tanrı Sibitti adına yaptırılmış olduğu söylenmektedir. Dur-şarrukin II tarafından yapılmıştır. Asur kralı Dur-Şarrukin II'nin ölümünden sonra tahta geçen oğlu Sanherib (Sin-ahhe-riba) nedense bu kenti hemen terk etmiş ve Ninive'ye yerleşmeyi uygun görmüştür. Babası ve ataları gibi ülkenin tarımsal ekonomisiyle ilgilenmiş ve tarlalar için sulama kanalları yaptırmıştır. Şarrukin, tapınakta kireç taşından yapılmış sunakların üzerinde "...Evrenin kralı, Assur ülkesinin kralı, Babil'in yüksek rahibi, Sümer ve Akkad kralı Şarru-kin (bu sunağı) eşi bu-

lunmaz kahraman tanrı Sibitti'ye sundu..." şeklinde anlamlı bir yazı yazdırır.

Sidon: Fenikelilerin liman kentlerinden biridir. Asurluların baskı ve saldırılarıyla haraca bağlandığı gibi Fenikelilerin Kıbrıs'tan getirdikleri bakır madeninin bir kısmını da Asurlulara vermek zorunda kaldılar.

Siduri: Gılgamış'ın maşnu dağında karşılaştığı bir başka bekçi. Bu bekçinin eşinin adı ise İngilizce "the ale-wife" şeklinde yazılan "biracı-karı" anlamındaki Siduri'dir. Bu da Gılgamış'ı yolundan caydırmak için uğraşır ama Gılgamış yoluna devam eder.

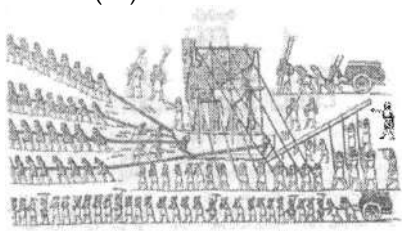
Sinabu: Aram beyliğidir. Asur-nasirpal II tarafından Asur topraklarına bağlandı.

Simbar-Şipak: İ.Ö.1026-1005 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "İkinci Deniz Hanedanı" kralıdır. İ.Ö.1025-1008 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Sinnaherib: Ya da Sin-ahhe-riba. Bak Sanherib.

Sin-ahhe-riba Sarayı: (Sanherib sarayı). Arkeologlar tarafından "Güneybatı Sarayı" olarak adlandırılır. Sanherib'in kendi deyimiyle bu saray "Eşsiz Saray" anlamında olan "ekal şanina la işu" adıyla anılmıştır. Yapımı İ.Ö.701 yılında Ninive'de başlar ve on yıl içinde tamamlanır. Kral Sanherib (Sin-ahhe-riba) yaptırdığı bu saray için yazılıtaş diktirir. Bu taşta "...terasini 170 tipku yükselttim, eski saraya kattım ve genişlettim. Soylu ikametim için üzerine fildişi, Akçaağaç, şimşir, dut, sedir, selvi, ladin ve şamfıstığı ağaçlarından 'eşsiz bir saray' kurdum. Tavanlarına (?) uzak dağlardan güçlükle sürükleyip getirdikleri, Amanus dağlarının sedir kütüklerini uzattım. Açılır kapanırken hoş kokular saçan selviden büyük kapı kanatlarının ışıldayan bakır bantla kapladım ve kapılarına yerleştirdim. Kralı beğenim için onların (kapılar)içinde Amurru dilinde

bit hilani denen Hitit tarzında bir geçit yaptım..." şeklinde ifadeler yazdırır. Görüleceği gibi Asurlular Hitit mimarisine özen göstererek saraylarını onların mimarı tarzında yaptırmak için çaba göstermişlerdi. Bu saraydan sonra Sin-ahhe-riba Ninive'de bir de ekal-masarti yaptırır. Yapının bu gün Nebi Yunus tepesinde olduğu ve henüz kazılmadığı belirtilmektedir. Sanherib, ekal-masartı adlı yapı için ise "...Ninive kentinin ortasındaki kralı ikametim için yaptığım sarayı bitirdikten sonra (.....) atalarım olan ve benden önceki kralları kampın düzeni, atların bakımı ve her türlü eşyanın depolanması için yaptırtmış oldukları ekal masartı terassızdı. alanı çok küçüktü, ustalıkla yapılmamıştı, temeli çatlamış (ve) çatısı çökmüştü. Bu sarayı tümüyle yıktım. Çayırlar ve kentin çevresinden büyük bir kısım aldım ve ona ekledim. Eski sarayın yerini yok ettim. Irmak kıyısından kazandığım araziyle bir teras yaptım, 200 tipku yüksekliğe çıkardım. (...)...Bu terasın üzerine, akıllı mimarların planına göre, kralı ikametim için boyut ve güzellikte eskisini çok bastıran, kireç taşı ve sedirden

Ay tanrısı Sin'in bir glifi

...sur işçili-
...m..." şek-
... verir. Bu
...isini örnek

...ran da "ay tanrıçası" olarak tapınıl-
...Nabonid'in de annesidir. Asurların
... zaman bunun da kültü bitmişti.
...aha sonra da devrim yaparak kral
...minde tapınılan bir tanrıydı. Sami
...inir. Ur kentinin koruyucu tanrısı
...a, İnanna'nın ve Ludingirra'nın ba-
...adı Nanna'dır.

Sin-balasu-ikbi: Asur yanlısı bir vali olduğu ifade ediliyor. Leonard Wooley'in Ur kentinde yaptığı kazılar sırasında valiye ait olduğu tahmin edilen bir kamu anıtının bulunduğu belirtiliyor. Araştırmacılar Sin-balasu-ikbi'nin Asurbanipal gibi eski metinlerle ilgilenmiş olabileceğini ileri sürerler.

Sin-muballit: İ.Ö.1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil Hanedan kralıdır. İ.Ö.1812-1793 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Sin-muballit: İ.Ö.1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil Hanedan kralıdır. İ.Ö.1812-1793 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Sin-mudammeg: Asurlar döneminde görevi konusunda bilgi verilmeyen biri olarak anlatılır. Bu adam başvezir Asuridini'ye bir işten dolayı oldukça karışık olduğu belirtilen bir mektup gönderir. Bu mektupta "…Efendimin (başvezirden sözeder) bana (mektubunda) yazmış olduğu konu, yani "vaşukkani"deki adamlar neden (kaçakların) peşinden gitmediler? (Mesele şudur): Mahsullerini çekirgeler yedi. Nohutları da yiyip bitirdikten sonra şehirde hiç insan kalmadı. (sadece) elli tane Kassit askeri-esir ve tutuklular-ve elli tane Huri Askeri, (hepsi) esir, kaldı şehirde. Ama onları gözaltında tutacak adam kalmadı…" şeklinde ilgi çekici bir olayı ifade etmişti.

Sin-Namir: Eski Asur Dönemi kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Sin-Şar-İşkun: (Ya da Sin-şarra-işkun) İ.Ö.623-612 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Asurbanipal'ın oğludur. İ.Ö.627 yılında Babil'de tahta çıktığı anlatılır. Bu kralın herhangi bir anlaşması olmadığı

için Güneyli kabile halkından Kaldeli Napupolassar kendini kral ilan eder ve İ.Ö.626'dan itibaren saldırılar düzenler. İ.Ö.623 yılında kardeşi Asur-etel-ilani'nin ölümü üzerine kendini Asur kralı olarak ilan eder. (Bazı kaynaklarda hüküm tarihi İ.Ö.619-612 tarihleri olarak gösterilmiştir)

Sin-şum-lişir: (Ya da Sin Şumu-Lişir) İ.Ö.yaklaşık 623 tarihlerinde hüküm sürmüş olduğu tahmin ediliyor. Orta Asur Dönemi krallarındandır. Asurbanipal'ın başkomutanı ve çocuklarının da öğretmeniydi. Asurbanipal'ın hasta oğlu Aşur-etel-ilani tahta getirdi. Onun da ölümünden sonra kardeşi Sin-şar-işkun, törenle krallık tacını taktı.

Sin-shar-ishkum: Yeni Asur Dönemi kralıdır. İ.Ö.623-612 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Sigi-Papsukkal: Asurlar döneminde hakkında bilgi verilmeyen ancak baş vezir Asur-İdine'nin posta işlemlerini yapan biri şeklinde bazı kayıtlar var. Araştırmalarda Asur-İdine'nin yazdığı bir mektubu yine kendisi gibi hakkında bilgi verilmeyen Sin-Mudammeg'e götürdüğü anlatılır.

Sinahuşur: Asurluların reformcu kralı olan Şarru-kin II'nin öz kardeşidir. Kral kardeşi döneminde büyük vezir anlamında tanımlanan Sukkal-mah'dı. Şarru-kin II kendisine yaptırdığı sarayın yanında öz kardeşine de bir saray yaptırmıştır. Bu saray günümüz araştırmacıları tarafından Sinahuşur Konağı olarak kodlanmıştır. Bakınız Sinahuşur Konağı.

Sinhasur Konağı: Asurluların reformcu kralı olan Şarru-kin II'nin öz kardeşi ve Sukkal-mah olan Sinahusur adına yaptırılan bir konaktır. Bu konak kral Şarru-kin II tarafından öz kardeşi olan Sinahusur adına yaptırılır. Araştırmacılar konağın adını bu nedenle kralın öz kardeşinin adı olan Sinahusur'dan esinlenerek "Sinahusur Sarayı" adıyla kodlarlar. Araştırmacılar bu konaktan başka Dur-şarru-

kin kentinde dört konağın daha bulunduğunu ve bu konaklar hakkında da yeterli bilgilere sahip olduklarını belirtirler. Bu konaklar önemli devlet büyüklerine tashih edilmişlerdi. Sinahuşur bunlara örnek olarak gösterilir. Bu konağın biraz ilerisinde araştırmacıların "K" olarak kodladıkları bir başka saray yer almaktadır.

Sirruş: Asur tanrısı Marduk'un "ejderha ya da pençeli" yılanları olarak tanımlanan bir kent olduğu belirtiliyor. Bu kentte güneş tanrısı Şamaş'a tapınıldı. Kent Asurlular tarafından ele geçirildikten sonra "Sippur "olarak anıldı.

Sin-şar-işkun: İ.Ö.629/7-612 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır.

Sippar: Güneş kenti olarak bilinir. Asurlular, Sümerler bu kentte yaşadılar. Sanherip zamanında güçlenen Elamlılar bu kente saldırmış ve Sanherib'in oğlunu öldürerek yerine adamlarından Nergal-uşezib'i kral yapmıştı.

Sirku: Aram krallığına bağlı bir beylik. Tukultı-ninurta II tarafından vergiyle cezalandırıldı.

Sivas: Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan ve 28.488 metrekarelik bir alana yayılmış kentlerden biridir. Araştırmacı Mehmet Ali Öz "Bütün Yönleriyle Gürün İlçesi tarih ve Coğrafyası" adlı eserinde Sivas'ı ve Sivas kültürünü oldukça geniş ve detaylı bir biçimde anlatır.

Aşağıdaki alıntı bu kitaptandır.

"...Sivas ve çevresi ile ilgili yazılan kitaplarda, İlçenin Kalkolitik Devir'den itibaren, Eski Tunç, Orta Tunç, Hitit, Frig, Med ve Pers dönemleri, Makedonya Krallığı ve Hellenistik dönem, Roma, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı döneminden günümüze kadar uzanan bir tarih sürecinde Orta ve Doğu Anadolu'nun bir geçiş bölgesi olarak sürekli iskana tabi olduğu anlaşılmaktadır. Sivas şehri, Selçuklulardan önceki devirde ilkçağda kurulmuş olduğundan Sivas şehrinin adı da tarih boyunca değişikliklere uğrayarak Selçuklular devrindeki kaynaklarda Sîvas şeklinde son biçimini almıştır Bu isim, günümüzde ise Si-

vas ya da Sivas şeklinde kullanılıyor. ilkçağda Sivas ismine kaynaklık eden tarihi gelişmeler hakkında çeşitli görüşler mevcuttur: Tarih öncesi çağlarda Sivas'a farklı dönemlerde hakim olan devletler, şehre kendilerine özgü değişik isimler vermişlerdir. Bunlar; Talaura, Talavra, Tavra, Talaurs, Talkaramauru, Talaura-Karana, Diapolis, Suppas/ Şuppiaş, Sebasip, Sipas/ Sipaş, Kabeira/ Kabira/ Kebires, Megalopolis, Diopolis/ Diospolis/ Diyospolis/ Diyapolis, Se-as, Sebas/ Sebast, Sebaste/ Sebesteia, Sebestia, Sevast/ Sevaste, Danişmend İli, Darü'l Âla, Eyaleti Rum, Eyalet-i Rumiye-i Sügra, Eyaleti Sivas. Sivas adının kaynağı, Hititler dönemine kadar uzanmaktadır. Kimi kaynaklara göre, kentin eski adları, Talaura, Megalopolis ve Karama idi. Sivas şehrinin Proto-Hititler dönemdeki ismi, Talaura-Karama dır. Sivas İli'nin en eski isimlerinden birisidir. Sivas'ın kuzeyine, bir saat mesafede, yüksek platoyu derinliğine kesen Tavra deresinde dev bir yapının duvarları gibi görünen kayalara bir dizi yüksek hücreler kazılmıştır. Bunlar antik çağlara ait tarihi kalıntılardır ve Sivas şehrinin ilk kurulduğu yerin tarih öncesi çağlardan günümüze ulaşmış kalıntılarıdır. Tavra veya Sivas ilinin bilinen en eski isimlerinden birisi olan "Talaura/Talavra" adı "Tarhuili-, Tarhaula, Tal-Kara-ma-URU" isimleriyle yakından ilgili olmalıdır. Hititler'de kutsanan ve Hitit ülkesinin hemen hemen her yerinde bilinen Fırtına Tanrısı TARU'nun adı olan bu kelime İvriz kabartmalarında da "boluk ve bereket tanrısı" olarak betimlenmektedir. Kültepe metinlerinde özellikle de şahıs adlarında –ala, -ili, -ula- gibi sona eren adlar örneğin Şiunala, Tarhuala gibi adlar, yerleşim yerlerine isim olarak verilmiştir. Çünkü; "Tar-ah-hu-u-ua-as" cümlesi "yüksek yer, yüksek makam, kralın sarayının bulunduğu yer" anlamlarına gelmektedir." Ar-h(a-li-e) ise, "memleket" anlamındadır. "Tar-h (a-li-e)" kelimesi de "Kralın sarayının bulunduğu yüksek yer" anlamındadır. "Tarhuili-", kud-

retli, kuvvetli anlamına gelmektedir. Tanrı adı olan "Tarhu" veya "Taruh" ismi, "yenmek" anlamına gelen "tarhu" veya "tarh" kelimelerinden türetilmiştir. Tarih öncesi çağlarda Sivas şehrinin ismi olarak belirtilen "Talaura" adı yukarıda belirtilen "Tar-h(a-li-e)" kelimesiyle aynı kökten gelmektedir ve aynı anlamı taşımaktadır. O halde Sivas şehrinin bir ismi olan Talaura adı "Kralın sarayının bulunduğu yüksek yer veya şehir anlamına gelmektedir. Sivas İli'nin bilinen en eski isimlerinden birisi de Talaura-Karama'dır. Talaura; Kralın sarayının bulunduğu yüksek yer veya şehir anlamına gelmektedir. Talaura-Karama veya Talkarama'nın asli Hititçe'de, Tel-Kur-Uru-Ugu-Ma'dır. Tel/Tal(yüksek), KUR(memleket), Uru(şehir), "ma" ise Protohititçe de bir ektir. "Auri-İas-İssa" Hititçe'deki "Auri" kelimesi, "Au-" (bakmak) fiilinden türetilmiştir. "Auri-", sınıra yakın gözetleme yeri, veya garnizon "Auri-İas-İssa" (Gözetleme yeri) olarak kullanılan yer veya yüksek yer anlamına gelmektedir."Auri-" yi "kale, müstahkem kale veya mevki anlamındadır. "Auri-iala", müstahkem mevki, askeri anlamındadır. Yani "Yüksek Ülke, Yüksek Şehir" anlamına gelen bu bu isim, Hititçe'de "-ma" ekiyle türetilmiş bir şehir adıdır. Tilimra: "-Ura" ekiyle türetilmiş Proto-Hititçe bir kelimedir ve bir şehir ismidir. Tilimra şehir adı "Tili-Ur (A)-Uman" şahıs adı veya köküyle aynı olmalıdır. Şu halde Forrer, "Tiliura" şehir adını, "Til-li-Ura" şeklinde tahlil etmekte, kelimedeki "Li"nin Proto-Hititçe'de çoğul eki olan "Le"den kısaltma olduğunu ve "Ti'nin ise, bir ön ek olacağını söylemektedir. Etilerde kral olan Telepinu ismini de göz önünde bulundurulursa, yapılan bu tahlil herhalde aynı olmalıdır. Tilimra Şehri "Tili-Uraş" ve "Tili-um-ra"şehirleriyle aynı olduğu ve Kuşşar ve (Kayseri) Şehri ve Şamuha'dan daha doğuda olduğu tahmin edilmektedir. Sivas şehrinin Proto-Hititler dönemindeki ismi, Talaura-Karama dır. Hitit imparatorluk döneminde kral adları eski devlet zamanın-

da başa geçenlere göre daha çok Hititli'dir. Bunlara örnek olarak Şuppilulima/Suppilulima ismi gösterilebilir. Bu adı Şuppi- "saf", temiz", (luli-), "kaynak" ve ethnikon eki olan "-uma" biçiminde analiz ederek "saf kaynak-lı" olarak anlamlandırmak olasıdır. Hattu-şa-lı anlamına gelen Hattuşuli de yine bunlardan birisidir. Hitit krallarından Hititçe adlar yanında ikinci bir Hurrice ad daha taşımaktaydılar. Şuppi/Suppi kelimesi ile "ias-issa" ekleriyle birleştiğinde "Suppi-ias/Suppi-issa= Suppias/Suppissa= Sipas/Sipaş "saf kaynaklı yer " anlamına gelmektedir. Aynı zamanda Farsça'da da yer alan "Sipas" kelimesi; "Şükür" anlamına gelmektedir. Sipar-dâr=Şükretme, Sipâsdârlık: Şükretmek manasınadır. Sivas bölgesinde M.Ö.2000 yıllarında yerleşen Hitit Kavmi "Sibasip" veya "Sebasiyet" adlı kavminin bu isminden dolayı sivas şehrine Sibasip veya Seebasiyet adı verildiği daha sonraki dönemde Rumlar şehre Sebasteia adını vermişlerdir. Sivas şehrinin ismi, birçok araştırmacıya göre; "Sipas" kelimesinden gelmektedir. Sipas: Şükür, Sipardâr: Şükretmek, Sipâsdârlık: Şükretmek anlamlarına gelir. Sivas şehrinin ilk kurulduğu dönemlerde, bugünkü şehir merkezinin bulunduğu yerde, büyük çınar ağaçlarının altında, "üç adet su gözesi" (kaynağı) bulunmaktaydı. Bu gözelerden bir tanesi "Allah'a hamd ve şükür etmeyi, ikincisi "Ana-baba'ya saygı"yı, üçüncüsü de "küçüklere sevgi"yi temsil ediyordu. Bölgede yaşayan insanlar, zamanla bu özelliklerini, erdem ve faziletleri koruyamayıp yitirince, bu üç su gözesi de kurur, şehrin isminin de "üç göz" anlamına gelen "Sipas" tan kaynaklandığı ve zamanla bugünkü kullandığı biçim olan "Sivas"a dönüştüğü ileri sürülmektedir. Sipas kelimesi zamanla halk dilinde değişerek Sivas olmuştur. Sipaş ismi, "şükran, minnet ve şefkat anlamlarına gelmektedir. Anadolu'da Kaneş, Kültepe gibi yerlerde bulunan Asurca metinlerde geçen Anadolulu şahıs adlarındaki "ala, ili, ula" biçimindeki takıların Hattice "al, il,

ul"eklerinin Hitit diline uygulanmış şeklidir. Hititçede İspant=gece, İspatula=otel, gece kalınacak yer. İshiul= Anlaşma demektir. Anitta metninde geçen "Şiuşummi", yani "bizim tanrımız" anlamına gelen sözcük yani "Şiu" kelimesi, Kaniş'teki bir tanrının adıdır. Kapadokya Tabletlerinde, Anitta metni olarak bilinen belgelerin birinde "....Bir zaman önce Zalpa Kralı Uhna tanrımız Şiu (Yani onun yontusunu) Neşa'dan Zalpa'ya kaçırmıştı. Fakat ben, Büyük Kral Anitta, bizim Tanrımız Şiu'yu, Zalpa'dan Neşa'ya geri getirdim. Zalpa Kralı Huzziya'yı ise canlı olarak Neşa'ya getirdim. Hattuşa kenti açlıktan kırılınca tanrım Şiu, onu taht tanrıçası Halmaşuit'e teslim etti; ve ben bir gecede onu güçle aldım ve kentin yerine yabani otlar ektin. Bundan sonra kim kral olur da Hattuşa'yı yeniden iskan ederse, o, gökyüzünün fırtına tanrısının lanetine uğrasın..." Bundan sonra Anitta, Neşa kentini sağlamlaştırdığını orada tanrısı Şiu, gökyüzünün fırtına tanrısı ve taht tanrıçası Halmaşuit için tapınaklar yaptırdığını, seferlerinden elde ettiği ganimet ile bunları donattığını, ayrıca aslanlar, yaban domuzları, Leoparlar ve dağ keçileri gibi 120 vahşi hayvan getirerek, bir hayvanat bahçesi kurdurduğunu anlatmaktadır. Kültepe metinlerinde özellikle de şahıs adlarında –ala-, -ili-, -ula- gibi sona eren adlar örneğin Şiuanala, Tarhuala gibi. Şiu, bir Hitit tanrısı adıdır. "Şiu", kelime olarak "ışıldamak, parlamak" anlamına geldiği gibi, tanrı anlamında da kullanılmıştır. Şiuşşu ya da Şiuaşşa ismi de, Malli-aşşa, Haggamişşa, Şarişşa şehir adları gibi; "-aşşa-uşşa" eki ile meydana gelmiş Hattice bir isimdir. "Şiu-uşşa" kelimesinin Hititler döneminde kutsanan "Şiu" (tanrı anlamındadır) ile bir ilişkisinin olduğunu gösterir. Altınyayla ilçesi içinde ve Ulaş ilçesine 25, Sivas iline 60 km. uzaklıktaki yeni keşfedilen ve halen kazı yapılan Hitit şehri olan Şarişşa şehir adı ile Şiuşşu veya Şiaşşa şehir adları hem yapı bakımından hem de fonetik açıdan birbirine uyuşmaktadırlar. Hitit kay-

naklarına ve Hitit dil yapı özelliklerine dayanan tahminlere göre,"Şiuşşu" veya "Şiuaşşa / Şiaşşa", "Tanrının şehri" anlamına gelmektedir. Sivas şehri isminin, Romalılar dönemindeki bir isminin de "Dio-polis" yani "Tanrı şehri" anlamında olduğu göz önüne alınacak olursa; "Sivas" isminin "Şiu-uşşu" (Şiuşşu) kelimesinden türetilmiş olması da kuvvetli bir ihtimal olarak ortaya çıkmış olmaktadır. Anadolu'daki Pers egemenliğinden sonra kurulan şehir devletlerinin zamanla Roma İmparatorluğuna bağlanması sonucu, önemli yol kavşağı üzerinde bulunan şimdiki şehir merkezinin iskan edildiği ve "Sebasteia" adını aldığı görülmekte veya ilin isminin Roma İmparatoru Aguste tarafından şehre Yunancada şehir manasına gelen "Sebasteia" adının verildiği ve yine Selçuklular zamanında "üç değirmen" anlamına gelen "Sebast" kelimesinden geldiği rivayet edilmektedir. Sivas şehri, M.Ö. X. asırda Asur himayesinde bulunan Amasya'daki Pontus valilerine bağlı bir şehir iken, M.Ö. 547 tarihinde Pers Kralı Kyros'un Lidya Kralı Kroisos'u Kızılırmak kenarında yenmesi ile iki asra yakın bir süre için Pers topraklarına katılmış oldu. Kyros'un Sivas'ı aldıktan sonra yine Pontus valilerinin yönetimi altında bıraktığı görülüyor. Sivas, bu süre içinde, bir ara Kapadokya krallarının yönetimine geçmişse de tekrar vasal Pontuslular tarafından geri alınmıştır. Sivas bölgesi de onun topraklarına katıldı. Yunanlıların Kapadokya'nın Doğu Karadeniz tarafındaki bu kısınma verdikleri "Pontus" adı ise Yunancada kelime anlamı itibariyle "deniz", coğrafi terim olarak "deniz kenarına yakın ülke" anlamına gelmekte idi. Kapadokya adı ise, Ahamanişler (Iran/Pers) devrinde batıda Kızılırmak'dan doğuda Fırat'a, güneyde Toroslar'dan kuzeyde Karadeniz'e kadar uzayan geniş bölgeye verilen ad idi. Bu ad coğrafi birlikten ziyade mülki ve idari bir bölgeyi ifade etmekteydi. Kraldan sonra Pön krallığına sırasıyla I. Mitndat (Mühürdad), II. Barzan, II, III, IV ve V Mitridat,

II. Farnak, VI, VII. Mitridat ve III. Farnak hüküm sürdü. Makedonyalı İskender'in istilası esnasında Pontus hükümdarı olan II Mitridat istiklalini kaybetti. Daha sonra krallık tekrar istiklali kazandı. III Farnak'ın, Rum saldırılarına karşı direnememesi sonucunda Pontus Krallığı, hicretten önce 669 (M. Ö. 27)'de yıkıldı. Pont krallarından VI Mitridat, Kapadokya'nın tümünü ele geçirmek için büyük mücadelelere girişti. Milattan önce I. Yüzyılda Romalı komutan ve devlet adamı Pompeius'un Sebasteia'ya Diospolis adını verdiği biliniyor. Sivas yöresi ise, kimi Antik Çağ yazarlarınca Pontus Polemoniakus, kimilerine göre de Kapadokya sınırları içinde kabul edilmekteydi. Romalılardan önce Sivas'ın bulunduğu yerde "Kabîra" adında bir kale mevcut iken, daha sonra aynı isimle anılan bir şehir kurulmuştur. Yeni kurulan bu şehri zapteden Roma komutanı "Tanrı şehri" anlamına gelen "Diapolis" adını vermişti. Tarihi bir rivayete göre Pont kralı Palemon'un dul zevcesi bu şehri Roma imparatoru Augustos'un şerefine imar ederek "Sebasteia" adını vermiştir. Bizans tarihçisi Ostrogorsky ve Ermeni Tarihçi Urfalı Matheiu ise, "Sebasteia" olarak anılır. Bazı araştırmacılara göre Sivas, ismini Komana şehrindeki "Kibele" adlı bir mabedden alır. İlk defa konulan Kebires adı, Pontus Kralı Mithridates'ı yenen Roma Komutanı Pompei tarafından Diyospolis'e çevrilmiştir. Diospolis, "Tanrı şehri" anlamına gelmektedir. Sivas'ta, eski zamanlarda "Kabira" nâmıyla ünlü ve "Menkarnak" ismindeki ilâheye mahsus bir tapınak bulunuyordu. Ancak şehir o dönemde, şimdiki Sivas'ın 8 kilometre kadar uzağında bulunan ve Kızıl Gavraz köyünün yerinde idi. Sivas'ın ismi Roma himayesinde bulunan Theodosius adı hâkim tarafından Kayser Augustus'un namına nispetle tesmiye eylediği "Sebasia" isminden gelmektedir. Bu isim Augustus'un Rumca karşılığıdır. Bizans İmparatorlarından Justinianus Şehrin kalesiyle surlarını inşa ve tamir etmiştir. Sebaste (Sivas) diğer adıyla

Cabira, Pontus Krallığının ikinci önemli kenti idi. Eskiden Cabira denilişinin nedeni bölgeye karakterini veren tapınış şeklindendir. Sivas, güneyden Karabel (Ulaş-Tecer) kuzeyden Çamlıbel ile bölünmüş olan bir alanın tam ortasında yer alır. Apian'a göre: Mithridate, bir de kale yaptırdığı kenti kışlık olarak kullanıyordu. Lucullus, Amius'tan Murena'ya gitmeden önce Cabira'ya saldırdı. Mithridate'ı hezimete uğrattı. Lucullus kente girdi ve pek çok hazine ele geçirdi. Cabira ismini Sebaste olarak değiştirdi. Daha sonra, Pliny o ismi Sevaste diye yazacak ve o tarihten sonra bu isim pek az değişikliğe uğrayacaktır. Bizans döneminde Sivas, Kilise'nin dinsel merkezlerinden biriydi. Romalılarla Pontus kralı Mithradat'in muharebeleri dolayısıyla Pontus'u Bithynia'ya bağlayan yol muvakkat bir ehemmiyet kesbetmiştir. İdari olarak Pontus Kapadokyası'nın esas Kapadokya île bazen birleşip bazen de ayrılması idi ."Pön" kelimesinin anlamı hakkında bilgi veren bazı kayıtlara göre, bölgede daha önce bulunan Türk asıllı kavimler tarafından Sivas ve çevresine "Hun, Huniye" adı verilmişti. Hun milletine işaret eden bu kelime. Yunanlılar (Rumlar) tarafından değiştirilerek "Pön" adı ile kullanılmaya başlandı. Pontus adı da bu kelimeden üretildi. Trabzon ve çevresinde hüküm sürmüş olan Pontus Devleti adını bu kelimeden aldı. Bu devlet, en geniş sınırlarına ulaştığı imparatorlukları Trapezus ve Pharnakia'ya kadar uzanmıştı. Sebaste (Sivas) diğer adıyla Cabira, Pontus Krallığının ikinci önemli kenti idi. Eskiden Cabira denilişinin nedeni bölgeye karakterini veren tapınış şeklindendir. Sivas, güneyden Karabel (Ulaş-Tecer) kuzeyden Çamlıbel ile bölünmüş olan bir alanın tam ortasında yer alır. Apian'a göre: Mithridate, bir de kale yaptırdığı kenti kışlık olarak kullanıyordu. Lucullus, Amius'tan Murena'ya gitmeden önce Cabira'ya saldırdı. Mithridate'ı hezimete uğrattı. Lucullus kente girdi ve pek çok hazine ele geçirdi. Cabira ismini Sebaste olarak değiş-

tirdi. Daha sonra, Pliny o ismi Sevaste diye yazacak ve o tarihten sonra bu isim pek az değişikliğe uğrayacaktır. Bizans döneminde Sivas, Kilise'nin dinsel merkezlerinden biriydi..."

Sivas ile ilgili uzun bir metin olan bu metnin araştırmacısı tarafından oldukça emek verdiğini gözlediğim için burada yer verdim. Ümit ederim ki öne sürülen iddialar doğruluk derecesine ulaşır ve tarihsel yönden etkili bir belge olma durumunda görülür.

Suhis.I: Kargamiş kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Suhis.II: Kargamiş kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığ ve siyasal kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Suhlamu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Suhlamu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Sullat: Fırtına ve kötü havayı getiren bir tanrıça olduğu söylenir. Mezopotamya mitolojisinde son derece ilginç tapınmaların olduğu bilinmektedir. Genellikle her konuda tanrı ve tanrıçaları sıralamak da mümkündür. Sullat hakkında belge eksikliğinden dolayı dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Sulmanu-aşared: Yaklaşık beş Asur kralına verilen ortak bir ad olarak tanımlanmaktadır. Bu krallar Salmanasar I, Salmanasar II, Salmanasar III, Salmanasar IV ve Salmanasar V şeklinde belirtilmiştir. Bakınız ilgili bölümler.

Suluili: "Epominleri" yok edilmiş olarak anlatılan krallar listesinde yer alan biridir. Aminu'nun oğludur. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Sulumeli: Malatya (Melitealhe) kralıdır. Asur kralı Tiglatpilesar III'ün saldırılarına karşı Urartu kralı Sarduri II'nin önerdiği güçbirliğini kabul etti. Kurulan koalisyonda yer aldı. Bu koalisyonda ayrıca; Que kralı Uruki, Arpad kralı Agusi'nin oğlu Mati-ilu, Gurgum kralı Tarhulara, Kargamişli Pisisris ve Samallı (Zincirli) Panammu vardı. Bu koalisyona rağmen Urartular Asur saldırılarında büyük kayıplar verdiler.

Sukkal mah: Sözcük karşılığı "büyük vezir"dir.

Sumu-abum: İ.Ö.1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil Hanedan kralıdır. İ.Ö.1894-1881 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Sunuh-Rammu: Hana kentindeki arkeolojik kazlılarda bulunan tabletlerde bu kralın adı yazılmaktadır. Hana kentinin Kastların egemenliği altında olduğu belirtilmektedir. Belge yetersizliğinden dolayı kişiliği hakkında ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Sumulael: İ.Ö.1894-1595 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen Birinci Babil Hanedan kralıdır. İ.Ö.1880-1845 tarihleri arasında hüküm sürdüğü ifade ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Sun-şum-lişir: İ.Ö.620 dolaylarında Asur-etil-ilanı'nın generali olduğu belirtiliyor.

Sursunabi: Tufan kahramanı Utnapiştim'in kayıkçısı olduğu ifade edilen Urşanabi'nin Eski Babil dilindeki adıdır. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Suru: Aram beyliği. Vergilerin ağır olması nedeniyle iç ayaklanma yaparak krallarını öldürdüler. Onun yerine de Bit-Adini adında birini bey olarak görevlendirdiler. Ancak olayı duyan Asur kralı Asur-nasirpal II kente baskı yapıp,

kralın yerine müttefiki olan bir Aram soylusunu kentin başına getirdi.

Sutü: Asurlulara bağlı olarak yaşamayan bir beylikti. Dağınık yaşadıkları için Asurlular tarafından yönetimin emirleri altına alınmış ve bu şekilde onların kontrolü sağlanmıştır.

Synchronous Tarihi: Asur ile Babil arasında yapılan bir antlaşmadır. Bu antlaşma iki kent devleti arasındaki sınır çizgilerinin belirlenmesi olarak yapılmıştır. Antlaşma metninde Adad-nirari Babil kentinin koruyucu kralı olarak gösterilmiştir. Bu antlaşma yapıldıktan sonra yani İ.Ö.790 yılından itibaren Asur, bölgenin egemeni ve denetleyicisi olur.

Ş

Şadanu: Bir Asur memuru olarak adı geçer. Asurbanipal bu memuru görevli olarak Babil'e gönderir. Kurmak istediği kütüphane için onu tablet toplamaya gönderir ve ona bir mektup iletir. Mektupta "...Mektubumu aldığın gün yanına Şuma'yı, kardeşin Beletir'i Apla ve tanıdığın Borsipalı sanatçıları alarak yola çık; evlerdeki ve Ezida tapınağındaki tabletleri topla, getir..." şeklinde açıkça kralın bir arşiv yapma girişimi açıklanıyordu.

Şala: Kassitler döneminde Babil'de tapınıldığı öne sürülen bir Hitit tanrısıdır. Kudduruların üzerine amblem şeklinde işlenmiştir. Tanrı Dagan'ın eşi olduğu belirtiliyor. Ancak bazı yerlerde de eşinin tanrıça İşhara olduğu şeklinde anlatımların olduğu görülür. Assur-nasir-aplı, bu tanrı için Kalhu'da tapınak ve çeşitli dikilitaşlar yaptırdığını belirtmektedir. Bir başka kaynakta Şala, Adad'ın eşi şeklinde gösterilmiştir.

Şalimahum: Bak İlişuma.

Şam: Asurlar döneminde bir krallıktı. Asur kralı Tiglatpilesar III'ün baskıları sonucu vergi ödemeye razı olan bir krallık olarak belirtilmektedir.

Şam'al: Asurlar döneminde bir krallıktı. Asur kralı Tiglatpilesar III'ün baskıları sonucu vergi ödemeye razı olan bir krallık olarak belirtilmektedir.

Şamaş: Asur tanrısıdır. Güneş tanrısı olarak tapınıldı. Aynı zamanda Tukulti-Ninurta tarafından ele geçirilen Sippar kentinin de en önemli tanrısıydı. Tiglatpilesar I onun adına yeminler yapan bir kraldı. Yazdırdığı bir tablette "...Nairi ülkelerinin bütün krallarını canlı olarak esir aldım. Bu krallara merhamet ettim ve canlarını bağışladım. Tanrı Şamaş'ın, efendimin, huzurunda onları zincirlerinden ve ayak bağlarından kurtardım ve büyük tanrıların üzerine tüm günler için, tüm gelecekleri içişn bir bağlılık anlaşması yemini ettirdim. Krallıklarının varisleri oğullarını esir edip onları 1200 at ve 2000 sığır kapsayan bir haraçla bağladım. Ondan sonra ülkelerine geri dönmelerine izin verdim..." şeklinde açıklamalarda bulunmuştu. Şamaş, Sümer tanrısı Utu'nun Samiler tarafından verilen adıdır. Şamaş olarak tapınılan Sümer tanrısı Utu, yargıç ve yasa koyucu bir tanrı olarak tapınıldı. Sin'in oğludur. İştar'ın erkek kardeşi olduğu gibi kocasıdır da. Elamlılar, Mitanniler, Hititler ve Asurlar tarafından tapınılmıştır. Kral Hammurabı döneminde tanrı Şamaş da Marduk'la özdeşleştirilmiştir. Nabokad-nazar (Buhtınnasır) tek tanrı olarak belirttiği Marduk'un yanı sıra Şamaş, Sin ve Enlil'i de onun kişiliğinde betimlemiştir. Bunun nedeni de Sin'in karanlıkları aydınlatan bir tanrı, Enlil'in Egemenlik ve

Hammurabi, Tanrı Şamaş karşısında

Şamaş'ın da Adaleti temsil eden bir tanrı oluşuna bağlanır.

Şamaş-mudammık: Babil kralıdır. İ.Ö.941-901 tarihleri arasında hüküm sürdü. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.905 tarihi ele alınmıştır. ("E hanedanı") Deniz ülkesi II Hanedan kralı) Adad-nirarı sınır çizgilerini bahane ederek Babil'e saldırmış ve Arrafa ve Lubda kalelerini ele geçirdi. Daha sonra Adad-nirarı II karşısında fazla dayanamayarak yenilir. Kralın tahta geçmesiyle formalite de olsa Asurlularla bir yakınlaşma içine girerler. Krallıklar arasında gelinler verilerek dostluklar pekiştirilir.

Şamaş-netu-uballit: Asarhadon'un en büyük oğlu ve Asurbanipal ile Şamauh-şunu-ukin'in kardeşidir.

Şamauh-şuma-ukin: (Bazı kaynaklarda Şamaş-Şum-ukki/ Şamaş-şunu-ukin olarak yazıldığı görülür.) Asarhadon'un en büyük oğlu ve halefidir. İ.Ö.668-648 tarihleri arasında hüküm sürdü. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.667-648 tarihleri olarak ele alınmış.) Asurbanipal ile Şamaş-netu-uballit'in kardeşidir. Annesi Babilli bir prenses olduğu için Asarhaddon bu oğlunu Babil krallığına getirmişti. Babası tarafından Babil tahtında kral oldu. Veliaht diğer iki kardeş arasında kalınca, babasının hangisi olduğuna karar vermek için güçlük çektiği anlatılır. Ancak tarihçiler abisi olan Asurbanipal'a baş kaldırdığını belirtirler. Asurbanipal İ.Ö.648 de Babil'i kuşatınca Şamauh-şunu-ukin dayanamaz ve intihar eder. İki kardeş arasındaki öykü Yunanlıların "Sardanapalus" mitolojisinde farklı bir şekilde dramatizeli olarak anlatılmıştır. Öyküde Babil kralı Şamauh-şuma-ukin ile Asur kralı kardeşi Asurbanipal arasında hiç bitmeyen bir tartışmanın savaşa dönüşmesi anlatılır. O sırada çıkan kıtlık Babil'i önlenemez olaylara iter. Halk açlıktan birbirini yemeye başlar. Kent artık kendiliğinden Asurlulara teslim olma durumundayken Şamauh-şuma-ukin, sarayında çıkan bir yangına kendini atarak intihar eder.

Şamaş-Şum-ukki: (Ya da Şamauh-şunu-ukin.) İ.Ö.668-648 tarihleri arasında hüküm yapmıştır. Assurbanipal'ın kardeşidir. Kardeşi Asurbanipal ile savaş yapar ancak yenilir ve öldürülür.

Şamaş-eriba: Asur topraklarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin edilen" Ahemeniş Hanedan" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 482 tarihleri arasında egemenlik sürdürdüğü tahmin ediliyor.

Şamsi-Adad.I: (Şemsi-adad adıyla da yazıldığı görülür) Korsabad kazılarında bulunan kral listesinde "İlakabka-bu'-nun oğlu" şeklinde tanıtılmıştır. Kuzey Mezopotamya'nın siyasal yönden coğrafyasını bu kral değiştirdi. Şamsi-Adad I, Ekallatum'daki Ahurri Hanedanından olan biri olarak bilinir. İ.Ö.1830-1770 tarihleri arasında hüküm sürdüğü belirtilmektedir. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1892-1860/İ.Ö.1813-1781 tarihleri olarak ele alınmıştır.) Şamşı-Adad I, başkent olarak hem Asur kentini ve hem de Suriye sınırları içinde bulunan Şubat-Enlil kentini kullanıyordu. (Şubat-Enlil'in o dönemde kalan ve idari arşivin bulunduğu yer olarak bilinen Çagar-bazar'dı) Ancak bazı kaynaklarda bu kralın bir süre Babil'de kaldığı ele alınmıştır. Ekalltum'a döndükten sonra Asurlulara savaş açtı. Asur'u kuşattıktan sonra o dönemde hüküm süren Asur kralı Erischum II'yi tahtından indirerek kendisi onun tahtında oturmuştur. Daha sonraları ise Fırat ile Dicle arasında kuzeye doğru olan toprakların tümünü ele geçirdi. Bu kral coğrafi yönden bölgeyi koruma altında tutmak için iki oğlunu birden "alt kral" yapmıştır. İşme-dagan adlı oğlu Ekaltun sarayıyla devletin doğu bölgesini babasından devralmış ve yönetmişti. Yasmah-Adad ise Mari'de oturup Fırat bölgesini kontrolü altına aldı. Babaları Şamsi-Adad I ise merkezi konumda olup Şehna'da oturmaktaydı. Ayrıca oturduğu kentin adını da "Tanrı Enlil'in evi" anlamında tanımlanan Şubat-Enlil olarak değiştirmişti. Enlil Nippur kentinin tanrısıydı. Anu ve Ea ile bir-

likte Güney Mezopotamya'daki en büyük tanrılardı. Böylece iki oğlu kral ünvanıyla saygı görüyor kendisi de üst kral olarak biliniyordu. Ölümünden sonra imparatorluğu dağıldı.

Samsi-Adad II: (Ya da Shamsi-Adad/Şemsi-adad) Eski Asur Dönemi kralıdır. İ.Ö.1567-1561 tarihleri arasında hüküm sürmüş olabileceği belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Şamşi-Adad.IV: İ.Ö.1053-1050 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.1054-1051 ya da 1055-1050 olarak ele alınmış). Bu kralın döneminde Asurlular oldukça gerilediler. Tiglat-pilesar I'in de oğludur.

Şamşi-adad.V: İ.Ö.823-810 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.824-811/İ.Ö. 823-811/İ.Ö.824-810 tarihleri olarak ele alınmıştır.) Krallık için kardeşiyle yaklaşık iki yıl uğraştı. Sürtüşmelere son vermeyi ve barıştırma olayını Babil kralı Marduk-zakir-şumi üstlendi. Asur'a büyük armağanlar getirerek kardeşleri ikna edebilmişti. İ.Ö.811 yılında ölünce yerine genç yaşta olan oğlu Adad-nirari III geçti. Adad-nirarı III henüz çocuk yaştaydı. Bu nedenle annesi efsane kraliçe Sammuramat (Semiramis, Şamiram) beş yıl süreyle Asur tahtına geçerek hüküm sürdü. Şamşi-Adad V henüz çocuk olan oğlu Adad-Nirari III'ün gençliğini göremeden öldü ve krallığı çocuğa teslim edildi. Geleneklere göre kral olan Adad-nirari III çocuk olduğu için onun yerine Samuramat (Hereodotos: Semiramis) yerine 5 yıl Asur'u yönetti.

Şamşi-İlu: Salmanasar III döneminde çevresi olan güçlü bir generaldi. Krala karşı General Dayan-Assur ve saray tellalı Bel-harran-belu-usur desteğiyle ayaklanma başlattı. Bu General Til-barsip'te oturuyordu. İ.Ö.810 yılında Şamşi-

adad V'in oğlu Adad-nirarı III başa geçtiğinde güçlenmişti.

Şamnu-ranat: Bak Sammuramat.

Şaşi: Hattena kralıdır. Hattena kralı Lubarna'nın iç isyanların başında bulunan Şurri tarafından öldürülmesinden sonra; Asurlulara karşı koyamayan Şurri yerine Hattena kentine kral seçilir. Asur kökenlidir.

Şarrat-niphi şapeli

Şarma-Adad: Bak Gulkişar.

Şarrat-niphi: (İştar balit mati) Bir şapeldir. Kalhu kentinde Asur-nasir-apli II tarafından yaptırılmış Enlil şapelinin 30 km kadar doğusunda yer alan bir şapeldir. Bu şapele Asur-nasir-apli II'nin krallık dönemini anlatan bir yazılı levha yerleştirilmiştir. Şarrat-niphi'nin Güneydoğusunda ise Kalhu saray şapellerinin sonuncusu olan "İştar Kidmuru" şapeli yer almaktadır.

Şarru-ken: Bak Sargon.

Şarru: Asur dilinde kral anlamına gelmektedir. Asur-uballit I, Mısır ve Babil krallıklarına gönderdiği mektuplarda bu ünvanı mühürlerde belirtirdi.

Şarru rabu: Asur dilinde kral anlamına gelmektedir. Asur-uballit I, Mısır ve Babil krallıklarına gönderdiği mektuplarda bu ünvanı mühürlerde belirtirdi.

Şarumken: Asurların ilk kralı İlişuma'nın oğlu İrişum'un torunudur.

Şarrat-niphi: Asurlularda tapınılan bir tanrı olduğu belirtilmektedir. Assur-nasir-aplı'nın bu tanrı için Kalhu'da tapınak ve çeşitli dikilitaşlar yaptırdığını belirtmektedir. Belgé yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Şar kişattı: Adad-nirarı'nın kullandığı bir lakap. "her yerin kralı" olarak tanımlandı.

Şarru-kin sarayı: Asur tarihinde Tukulti-apil-Eşarra III'dan kısa bir süre sonra krallık koltuğuna oturan Şarru-kin II, yaptığı reformlar ve çalışmalarla Asur yaşamını doruk noktasına taşıdı. Yeni kralın döneminde siyasal gelişmenin yanı sıra mimarlıkta da gözle görünür gelişmeler vardı. Şarru-kin II, diğer Asur kralları gibi Kalhu kentinde yaşadı. Döneminde Aşşur-nasir-apli II'nin ekal iş dupranı (Ardıçlı saray), ekal maşartı sarayı, Nabu tapınağının batısında bulunan Burned Building (Yanık Saray) önemli derecede onarılmıştır. Burned Building Sarayını (Yanık Saray) geçici konutu olarak kullanır. Kalhu kentine hayran kalan ve orada yaşayan Şarru-kin II, İ.Ö.717 civarında yeni bir kentin kurulması girişimini başlatır. Bu kent Durşarrukin adında bir kent olarak tarihte kodlanır ve İ.Ö.706 yılında tamamlanır. Dur-şarrukin kentinde yapılan saray kentin en önemli eseri olarak ifade edilir. Sarayın adı daha sonraki yıllarda kazı yapanlar tarafından Şarru-kin olarak belgelere işlenir. Kent içindeki sarayın yapımında dikilen bir dikilitaşta sarayı yapan kişi; "...Ninive'nin yukarısında, Muşri dağının eteğinde bir kent kurdum ve adını Dur-Şarrukin koydum. İçine soylu ikametim için fildişi, Akçaağaç, şimşir, dut, sedir, selvi, ardıç, çam ve şamfıstığı ağaçlarından eşsiz bir saray yaptım. Temellerini altın, gümüş, laciverttaşı, yeşim, sumermeri, tunç, kurşun, demir, abar (magnezit) (ve) daima yeşil kalan ithaf tabletleri üzerine attım, tuğla duvarlarını ördüm, çatılarını büyük sedir kütükleriyle örttüm, Selvi ve akçaağaçtan kapı kanatlarını parlayan tunç levhalarla kapladım ve geçitlerine yerleştirdim. Kapı geçitleri önüne Amurru dilinde bit hilani dedikleri, Hitit sarayı tarzında bir revak (portik) yaptım. Ninagal'ın ustalığına uygun olarak biçimlendirilmiş ve göz kamaştıran parlaklıkta 4/610 talentlik ışıldayan tunçtan 8 çift arslan; Amanus dağından kesilmiş, her biri 1/Gar kalınlığında, son derece büyük sedirden 4 direği, görkemli aslan yontuları üzerine koydum, onları

kapıları desteklemesi için yerlerine oturttum. Güçlü koruyucu varlıklar (olarak), büyük dağ taşı bloklardan hünerli bir biçimde yaptığım dağ koyunlarını, esen yellerin dört bir yanına doğru koyarak, geçitlerini bezedim. Üzerine ellerimle zaptettiğim (düşman) kentleri oyduğum büyük kireçtaşı levhaları duvarlarının çevresine diktim; onları şaşırtıcı kıldım. Baştan sona ulu tanrım güçlü Assur'un sayesinde ele geçirdiğim (düşman) ülke kentlerinin (kabartmalarını) sarayları süslemek için kullandım..." şeklinde açıklamalarda bulunmuştu. Bu saray ile ilgili geniş açıklamalar kaynak kitaplarda yer almaktadır. Ancak yazıtlarda önemli bir not göze çarpar. Asurlu kıralar Hitit saraylarına özendikleri için yaptıkları sarayları Hitit sarayları gibi görkemli ibaresini kullanmaktan çekinmemişlerdir.

Sauştatar: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır.

Şa-reşi: Harem olarak tanımlanan babanu adlı evlerin ağası olarak belirtilen kişidir.

Şa-muhhi-bitani: Harem şeklinde kullanılan babanu adlı evlerde bir hadim şef olarak belirtilir. Bunlar da tıpkı hadim olan Rab-şa-reşi adlı şefler konumundaydılar.

Şatammu: Krallık eğitiminde özel yazmanlar ve yönetmenlere verilen ad. Bunlar kral adayı olanları eğitmekle görevlendirilen kişilerdi. Bu eğitmenlik modası, Babil kralı Nabonid'den sonra gelenek haline gelmişti.

Şattiwaza: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır.

Şattuara I: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır. Bak Şuttarnas.

Şattuara II: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır.

Şattuara III: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır.

Şedu: Asur saraylarının önünde bekçilik yaptığı öne sürülenlere verilen bir ad. Lamassu olarak da bilinirler. Bunlar tapınak önlerinde insan kafalı, kanatlı büyük aslan ve boğa biçiminde betimlenirlerdi. Bu bekçilerin çoğu için Asurlular "Düşünmeden ısır ya da Güçlü havla" gibi adların taşındığı köpekler olarak tanımlanmışlardı.

Şehna: Bugünkü Tell Leilan'nın eski adıdır. Burada arkeologlar tarafından kazılar sırasında bulunan tabletler o dönemdeki ticaretin hangi boyutlarda olduğunu ifade ediyor. Bu belgelerde Asurluların Habur ve Balich bölgelerinde nasıl ticaret yapmış oldukları gösterilmektedir.

Şeru-a-eterat: Asur-aha-iddin'in kızıdır.

Shamash: Mezopotamya bölgesinde Babil ve Akkadlar tarafından tapınılan bir tanrıdır. Bak Anshar.

Şi-şumu-Lesehir: Asurlarda harem ağası olarak bilinir. Bu kişinin Asur'da kral olmak için çaba sarfettiği anlatılır.

Şinibirni: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat-pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şini-

birni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Şinukki: Tabal bölgesinde bir kent krallığı. Bunlar Muşki krallığıyla ittifak içindeydiler. Bu kentin Kiakki adında kralları vardı. Sargon bu kralı cezalandırmıştı.

Şirikti-Şukamuna: İ.Ö.1004-986 tarihleri arasında Asur'da hüküm sürmüş olduğu tahmin edilen "Bazi hanedanı" kralıdır. İ.Ö.yaklaşık 985 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Şubat-Enlil: Bak Şamsi-Adad I.

Şulaia: Bak Egibi.

Şuanna: Babil kentinin surlarla çevrili olduğu İ.Ö.yaklaşık II bin çıvarında kentin içinde yer alan on semtten birinin adı. Bu semt Fırat nehrinin doğu yakasında bulunurdu. Neo-Babil döneminde Babil kentinin en önemli semtlerinden biri olduğu belirtilir.

Şururia: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat-pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Şuşşi: Babil "A" olarak kodlanan krallar listesinde bir kral olduğu belirtiliyor. Bu kralın 24 yıl egemenlik yaptığı belirtiliyor. Arkeologlar tarafından "B" olarak kodlanan

krallar listesinde "Şuşşi" şeklinde belirtilmiştir. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Şuşşi'nın (14616) koduyla inceleme altında bulunan Asur "sinkronistik" listesinde adı "Lu-ba-a-a" şeklinde gösterilmiştir. Şuşşi'nin Hitit kralı Murşili I ve Babil kralı Şamşu Ditana ile çağdaş olduğu belirtiliyor.

Şuşşi: Bak Şuşşi.

Şutruk-nahhunte: Elamlı bir kraldır. İ.Ö.1155 yılında Babil kentini ve çevresindeki yerleşim yerlerini kuşatarak inanılmaz bir şekilde yağmalamıştır. Kassitlerin egemenliğine son veren kral olarak anlatılır. Naram-Sin'in dikme taşına kendi zaferini kazıtmış, Hammurabi'nin ünlu yasalarını da yağmalamıştı. Kendi zafer anıtını bitirtemeden ölmüştür.

Şuttarna I: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır.

Şuttarna II: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır.

Şuttarnas: (Ya da Şattura) Mitanni kralıdır. Ölümünden sonra krallığın zayıfladığı ve onun yerine tahta geçen kralın da bir komplo sonucu öldürüldüğü anlatılıyor. Bugünkü Urfa ve Mardin çevresinde hüküm sürmüş olan Mitanni krallığı Adad-Nirari döneminde Hititlerin koruması altındaydı. İ.Ö.1300 yılında Hititlerle Mısır ülkesi arasında çıkan anlaşmazlıkları fırsat bilen Adad-Nirari, bölgeye girerek Mitannilerin başkenti olan Waşşukanni işgal etti. Kral Şattura'yı da esir aldı. Şattura'nın verdiği fidye karşılığında onu serbest bırakarak krallığa geri gönderdi. Ancak Şattura'nın ölümünden sonra oğulları anlaşamayınca Adad-Nirari bölgeye tamamen egemen olarak Mitanni krallığına son verdi.

Şuzup: Bak Muşezip-marduk.

T

Tabal: Asurlar döneminde bir krallıktı. Asur kralı Tiglatpilesar III'ün baskıları sonucu vergi ödemeye razı olan bir krallık olarak belirtilmektedir. Vaşu-Şarma adında bir krallarından söz edilir.

Takultu: Asurlular tarafından kutlanan bir bayramdır. Bu törende geleneksel olarak kralın tanrıların yemesi için bir kurban sunmasıyla başladığı ifade ediliyor. Bu bayramın kutlanması ilk defa Adad-nirari I ile Salmanassar I döneminde gerçekleşti. Daha sonra bu bayram civar kentlere de yayılarak tanrılara kurbanlar verilmeye başlandı. Takultu bayramı birkaç gün törenlerle kutlanıyor ve kral bayramın en önemli kişisi konumunda görülüyordu. Rahipler sadece töreni düzenlemekle yetiniyordu. Sabah ve akşam kral tarafından tanrılara kurbanlar kesilirdi. Kurban kesilmeden önce üst görevli rahiplerden birisi tanrı adlarını saydıktan sonra bir dua okur ve ondan sonra da kurban kesilirdi. Tören döneminde kral "bütün halkların güneşi" şeklinde tanımlanıyordu.

Tanrıça: Tanrı kökünden oluşmuş bir isimlendirme, lakap. Mitolojide dişi tanrılara verilen bir unvandır. Yüksek düzeydeki tanrılar arasında yer aldıkları zaman büyük tanrıça olarak saygın bir yer tutarlar. Ana tanrıça olarak betimlenenlerin doğurganlık ve verimlilik tanrıçası şeklinde tapınıldığı görülür. Bunlar arasında önemli yer tutanlar İnanna (İştar), İsis, Rea, Kubaba (Kybele) ve Demeter gibi tanrıçalar gösterilir. Çağlardır eski uygarlıklarda oluşagelen yaratılış öyküleriyle birlikte erkek ve dişi tanrıların konumlarından uzun metinler halinde söz edilir. Yaratılışa imza atmış olan tanrılar gurubu mutlak suretle karşımıza eril ve dişil olarak çıkmaktadır. Tanrıçaların yer almış oldukları konumlarının önemli bölümlerinde "verimlilik" ve "doğurganlık" yer alırken tanrı konumunda

olanların konumlarında da "evrensel bir yapılanma" görülmektedir.

Tarzu-gurumaş: Asur kral listesi (14616)da; Babil kral listesinde adı geçen bir kral olarak belirtilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Taşmetu: (Ya da Tasmetu/taşmetum) Asur'da tapınılan bir tanrıçadır. Taşmetu, Tanrı Nabu'nun eşinin adıdır. Kaynak eksikliği nedeniyle hakkında yeterli bilgi verilemiyor. Bu tanrıça ile ilgili Kalhu'da bir tapınağının olduğu belirtilmektedir. Bazı belgelerde de Hadatu kentindeki Hadatu sarayının doğu yakasında eşi tanrı Nabu ve kendisine adanmış bir tapınağının olduğu belirtilen Taşmetum'un Asur kökenli olduğu ifade edilmektedir.

Taşmetum alanı: Kalhu kentindeki Nabu tapınağının bitişiğinde olduğu söylenen tanrıça Taşmetum'un kutsal alanın adıdır.

Tebet: Asur dilinde Aralık-Ocak ayı anlamında kullanıldı.

Tell Brak: Akkadların yaşadıkları bir yerleşim yeri.

Tell Bderi: Bak Asur-Ketti-leşir.

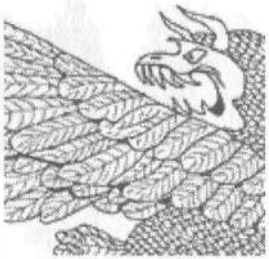
Tell Mozan: Akkadların yaşadıkları bir yerleşim yeri. Bu bölgede Asurlular da yaşadılar.

Tell Sabi Abyad: Orta Asur yönetim merkezlerinden bir yerleşim yeri. Burada yapılan arkeolojik kazılarda çok fazla metin ele geçirildi. Metinlerde Asur halkı arasında siyasi bir rekabetin olduğu ele alınmış. Özellikle Tukulti-Ninurta I'in ölümüne ışık verecek Asurlu Ubru adında bir kişinin bölge sorumlusu olan Mannu-ki-Adad gönderdiği mektup şeklindeki tablet de bulunmuştu.

Tell Ahmar: Bak Til-Barsip.

Tespih: Boncuk dizisi halinde yapılan bir süs eşyasıdır. Ancak daha sonra bu boncuk dizisi dinsel obje olarak kullanılmaya başlandı. İslam dini sembolleri arasında önemli bir yer tuttu. Tespih ilk defa İ.Ö. 883-859 yılları arasında Asur kralı Asurnasipal. II'nin hüküm sürdüğü

dönemlerde bir saray oymasında tanrıçanın elinde gösterilmiştir. Asur mühürleri üstünde de yer alan bu tespih taşıyan tanrıçanın İştar (İnanna) olduğu yönünde anlatımlar var.

Tiamat'ı belirten bir sembol

Teşrin: Asur dilinde takvimde yer alan Eylül-ekim aylarının adı olarak ifade ediliyor.

Teşup: Hurri tanrısı olarak tapınıldı. Hurrilerin egemenliği ve Mitanni krallığının güçlü olması nedeniyle Asurlular tarafından Adad adıyla tapınıldı. Akkadlarda da aynı adla tapınıldığı ifade ediliyor.

Teuman: (Te-uman şeklinde de yazılır.) Elam kralıdır. Asur kralı Asurbanipal'ın ordusuyla Ulai nehrinin kıyısında yaptığı savaşı kaybeder ve başı kesilerek öldürülür.

Thureau-Dangin: Fransız Asurolog. Sümerlere ait bazı buluntular da elde etti. Arkeolojik çalışmaları ve kişiliği hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Timat: Timet, Timay adlarıyla da tanınır. (Tiamat adı, "deniz" anlamına gelen Tiamtumun'un değiştirilmiş bir versiyonudur.) Mezopotamya bölgesinde Sümerler, Akkadlar ve Babiller tarafından tapınıldı. Akkadların tapınıldığı ve "ilksel ana" olarak betimlenen bir tanrıça. Bu tanrıçayla ilgili birçok mitolojik yaratıkların sahibi olduğu belirtiliyor. Akkad dönemindeki silindirlerde bu yaratıklarla ilgili motifler görülür. Tiamat'ın tuzlu suları kişileştirdiği belirtiliyor. Apsü ve Tiamat'ın sularının birbirlerine karıştığı şeklinde ifadeler var. Tiamat Apsü'yü öldüren Ea'ya karşı savaş başlatır. Quingu adlı bir koruyucu varlık yaratıp, emrine de onbir canavar verir. Daha sonra tanrıların korumasını üstlenen Marduk tarafından öldürülür. Yarattığı canavarların adı da "boynuzlu yılan" olarak tanımlanan Musmahhu, Usumgallu ve Basmu,"yılan-ejderha" olarak Muşhuşşu, "büyük fırtına" Ugallu, "aslan-

canavar" Uridimmu, "homanoid-aslan" Girtaplulu, "sert fırtına", kulullu "denizadam-denizkızı" Kusarikku. "Draco" takımyıldızının kökeninin Kildanilerin mitolojisinde Tiamat'tan geldiği söyleniyor. Tiamat çoğu mitolojilerde karanlıkların ejderi olarak yer aldı. Tigris (Dicle) Euphrates (Fırat) nehri arasındaki bölge olan Mezopotamya'da yaşayan Sümerler günümüze astronimiyle ilgili önemli belgeler bıraktılar. Denizden ilk tanrıların ortaya çıkmasını ve şeytani ejderha olan Tiamat'la yaratılan tanrıların anlaşmaya girdiklerini anlatırlar. Tiamat'ın elinde kader tabletleri vardı. Ve onları saklıyordu. Kader tabletlerini ele geçirmek isteyen tanrılar Tiamat'ın yarattığı güçlü zehirlere sahip olan akrepler, balıklar ve canavar köpeklerin saldırısına uğrar ve cennete sığınırlar. Hiç biri Tiamat'la artık yüzleşmeye cesaret edemez. Ancak aralarında Marduk hariç. Marduk, bu canavarla savaşmaya karar verir. Cennete sığınan tanrıların her birini farklı özelliklerle donatarak Tiamat'ı yendi.

Tidu: Aram beyliğidir. Asur-nasirpal II tarafından Asur topraklarına bağlandı.

Tıkulti-Ninurabil: Kasıtlerin son kralıdır. Bu kral bir suikast sonucunda öldürülür. Kralın suikastle öldürülmesiyle ortaya çıkan kargaşadan yararlanan general Nebukadnezar duruma hakim olur. Bu General Kassitleri ortadan kaldırarak kendi hanedanlığını kurar.

Til-Barsip: Salmanasar III tarafından kuşatılıp, daha sonra da adı "Kar Salmanasar" olarak değiştirilen Aramilerin en büyük kenti. Salmanasar III (Salmanu-aşared III) tarafından bu kent Asurluların merkez kenti konumuna getirilir ve adı da Kar-Salmanu-aşerid olarak değiştirilir. Yeni adı ise Tell Ahmar'dır. Til-Barsip, bugünkü Suriye sınırları içinde yer alan bir yerleşim yeridir. Kent önceleri Aramiler tarafından kurulmuş olan "Bit-adini" devletinin başkenti konumundaydı. Til-Barsib kenti, IX yüzyılın ortalarına doğru Şalmanu-aşerid III (Ya da Salmanasar

Til-barsib sarayı duvar kabartmalarından

III/Sulmanu-aserid III) tarafından kuşatılıp, Asurluların egemenliğine girer ve merkezi kent konumuna getirilir. Adı da "Kar-Salmanu-aşerid" şeklinde değiştirilir. Arkeolojik kazılar sonucunda kentin etrafındaki kerpiçten yapılmış surların eni 11,5 metre uzunluğu ise yaklaşık 8,5 km olarak belirtilmektedir.

Tiglat-pilesar.I: (Tukultı-apil-Eşarra) şeklinde de bilinir. Ö.1114-1076 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. [(Bazı kaynaklarda hüküm tarihleri İ.Ö.1117-1077 ya da 1115-1093, 1114-1074 (745-727,1115-1077) olarak da ele alınmış)]. Krallık tacını takar takmaz Van bölgesinde tehlikeli bir çıkış yapan Urartulara karşı sefer hazırlığına başladı. Tiglat-plesar I Asur topraklarını genişletmek için devamlı askeri seferler düzenledi. Bir yazılı tabletinde "...Arabalarımı ve savaşçılarımı hazırladım ve bozkırlara doğru yola çıktım. Tanrı Asur'un efendimin düşmanları olan Ahlama Aramilerine karşı sefere çıktım. Suhu ülkesinin kenarından Hatti'deki Karkamış (Bazı kaynaklarda Kerkemişe olarak da yazılmış) yağmalaya tek bir günde ilerledim..." tehlike saçan Aramilere karşı savaşmaya giderken yol üzerindeki küçük yerleşim yerlerinde de baskısını kurup askerleri tarafından yağmalamıştı. Asur'un kuzeyinde yani Van çevresinde yerleşen Nairi dedikleri Urartularla yaptığı savaşları kazandığını tabletlerde açıklamıştı. Bu tabletlerden birinde "...Nairi ülkelerinin bütün krallarını canlı olarak esir aldım. Bu krallara merhamet ettim ve canlarını bağışladım. Tanrı Şamaş'ın, efendimin, huzurunda onları zincirlerinden ve ayak bağlarından kurtardım ve büyük tanrıların üzerine tüm günler için, tüm gelecekleri için bir bağlılık anlaşması yemini

Tiglat-pilesar'in bir kabartması

ettirdim. Krallıklarının varisleri oğullarını esir edip, onlar 1200 at ve 2000 sığır kapsayan bir haraçla cezalandırdım. Ondan sonra ülkelerine geri dönme-lerine izin verdim..." şeklinde açıklamalara yer vermişti. "Urartu tarihi" adlı kitabın yazarı Prof. Altan Çilingiroğlu "...Van Gölü'nün kuzeybatı-sında Bulanık ovasındaki Yoncalı'da bulunan ve aynı ad ile anılan yazıt Asur kralı Tiglat-pilesar I ile Nairi kralları arasındaki savaşın Yoncalı civarında yapıldığını göstermektedir. Bu yazıtın konumu Asur ordusunun İ.Ö.ikinci bin yılın sonlarında Van Gölü Havzası'nda hangi noktalara kadar ilerleyebildiğinin kanıtıdır. Asur kralı sözü edilen yazıtta bu yörede elde ettiği toprakların sınırını da çizmektedir..." şeklindeki açıklamalarıyla artık Urartuların varlığının bir kanıtı olarak değerlendirilecektir. Tukultı-apil-Eşarra adıyla da bilinen Tiglat-pilesar I, Ninive kentine önemli iki saray yaptırır. Sarayları yaptırmasının nedeni de kentin merkez ve idari yönden önemli bir konumda bulunmasına bağlanır.

Tiglat-pilesar.II: (Tukulti-apil-eşarra) şeklinde de bilinir. İ.Ö.966-935 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Orta Asur Dönemi kralıdır. Bazı kaynaklarda İ.Ö.966-934 tarihleri olarak ele alınmıştır. Göçer hayatı yaşayan Aramlılar bu kral döneminde Dicle kıyılarına yerleştiler. Oradaki bazı küçük yerleşim kentleri el değiştiriyor gibi yerlerine aram beylikleri kuruluyordu. Bu kral döneminde Aram saldırıları karşısında zorlandığı ve saldırıları zor püskürttükleri anlatılır.

Tiglat-pilesar.III: (Tukultı-apil-Eşarra) Eski Ahit kitabı (Tevrat) Tiglat-Pilesar'a "Pul ya da Pulu" adı verildiği belirtiliyor. Bu adı Babil kralı Nabu-Nasır'ı yendikten sonra kendisine yakıştırmış olduğu belirtilmektedir. İ.Ö.744-727 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.746-727 ya da İ.Ö.746-722/İ.Ö.728-727

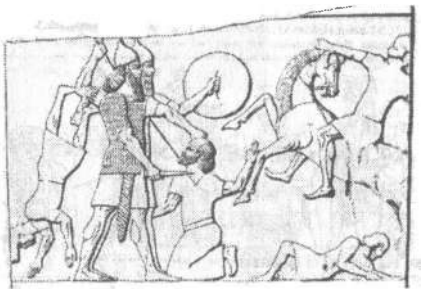
Asurlularda Bir savaş sahnesi

/İ.Ö.745-727 tarihleri olarak ele alınmıştır.) Adad-nirari III'ün oğludur. Bu kral Asur devletinin topraklarını özellikle güney kısımlarına kadar genişletmiştir. İttifak içinde bulduğu güneydeki Babil krallığı ile iyi ilişkiler içinde olmasına rağmen, stratejik bir şekilde bu hükümdarlığı egemenliği altına almayı başarır. Kendisi de özellikle Babil krallık tahtına çıkar. Kuşattığı yerleri hemen vergiye bağlayarak iç istikrarı koruyup, ülkenin çok daha çabuk büyümesini sağlamak isterdi. Tiglat-pilesar III, Zagros bölgesinden 65 bin insanın yerlerini değiştirdiğini ifade eder. Yönetimi sırasında ilk defa Asurlularda muhasebe defterini tutturur. Bu defterde esirlerin sayısı, yaş ve cinsiyetleri, meslekleriyle sağlık durumları yazılırdı. Bu defterlerde ayrıca sürgün olanların da raporları yazılırdı. Daha sonra sürgün olayını suç şekline dönüştürdü. Bununla ilgili Asur-nirari V ile Bit-Agusi Kralı Mati-el arasında belgeler bile imzalanmıştır. Tiglat-pilesar III'ün Tevrat'ta geçen adı ise "phul"dur. Onun yönetimi sırasında ordu, çağın en güçlü ordusu olarak ifade ediliyor. Bu savaşçı kral İran'dan Mısır'a kadar çoğu bölgeleri egemenliği altına aldı. Bölgesel ittifakı bozan Bit-agusi'nın merkez kenti olan Arpad'a doğru giderken, Fırat nehrine varmadan Sarduri III egemenliğindeki Urartu askerleriyle karşılaştı. Urartular belki de yalnış anlayarak Asurluların bölgelerine girmelerine karşı çıkınca pahalıya mal ettiler. Asurlular üstun gelerek Urartuları bozguna uğrattılar. Sarduri III geride kalan askerlerini toparlayarak geri çekilmek zorunda kaldı. Tekrar Arpad kentine doğru ilerledi. İki yıl uğraşarak kenti düşürdü. Bu kentin düşmesi diğer krallıklar olan Karkamış, Şam, Tiros, Gurgum kralları Arpad'a gelerek Asur kralı Tiglat-pilesar III'e bağlılıklarını bildirip, vergilerini ödediler. Bu

kral "Pulu" adı altında Babil kralı olarak bazı tarihçiler tarafından ele alınmıştır.

Til-Abna: Asurlar döneminde yaşamış bir beylik.

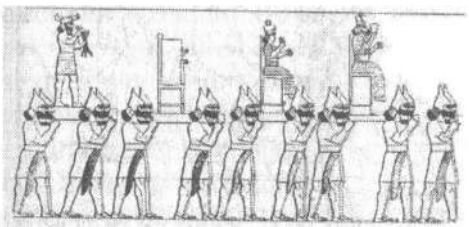
Til-Basrip: Bit-adini krallığının başkentiydi. Salmanasar III tarafından bu kent ele geçirilmek istendi. Ancak Asurlular başarılı olamadılar. Kent kralı Ahuni ve askerleri direniş yapınca Asurlular geri dönmek zorunda kaldılar. Bir yıl sonra yeniden saldırıya geçen Asurla-rın önünde daha fazla dayanamayan kral Ahuni kaçınca kent düştü. Asur kralı Salmanasar III (Salmanu-aşared III), Bit-adini devletinin kralı, ailesini ve yaklaşık 22 bin esirle geri döndüler. Başken konumunda bulunan Til-basrip ise "Kar-Salmanu-aşerid" şeklinde değiştirilir. Yeniden Asurluların eyalet merkezi konumuna girer. Bit-Adini devleti İ.Ö. yaklaşık 1000 civarında Aramiler tarafından kurulur.

Tukulti-aoil-eşarra III sarayından duvar kabartmaları

Til-Basrip sarayı: Aram devleti olan Bit-Adini'nin başkenti olarak tarihte yerini alan Til-Basrip kentinde yapılan bir saraydır. Bu sarayın adı bilinmediği için araştırmacı arkeologlar tarafından "Til-Basrib Sarayı "olarak kodlanır. Saray kentin güneyindeki bir tepe üzerinde kurulmuştur. Bu sarayın İ.Ö.9 yüzyılda Til-Basrip kentini kuşatan Asur kralı Salmaeser III (Salmanu-aşared III) tarafından yaptırıldığı ileri sürülür. Ancak, belgeler bu yönden her hangi belirleyici bir açıklama getiremiyor. Sadece Salmanasar III'ün Til-basrip kentini kuşatmasıyla böyle bir iddianın ortaya atılmış olduğu söylenmektedir. Sarayın 8 yüzyılda Asurluların en çok sıkıntı yaşadıkları bir dönemde yoğun bir şekilde kullanıldığı belirtilmektedir. Saray en çok Asur kralları olan Salmanasar IV, Asur-dan III ve Asur-nirari V

döneminde daha çok kullanılmış tır. Günümüzde kalıntılarının bulunduğu alan dikdörtgen şeklinde ve boyutları da 130x25 m olarak belirlenen bir planı kapsayan kalıntılarından sadece temellerin kaldığı belirtilir. Bazı duvarlarında da dönemin duvar ressamları tarafından çeşitli savaş ve tapınma sahnelerinin yapıldığının izleri görülmektedir. Mimarisinin de yapıldıktan sonraki dönemlerde değiştirilmiş olabileceği söylenir. Sarayın ana yapısında kuzey duvarını iki büyük kuleyle koruyan bir kapıdan girişi vardır. Batı yakasındaki avlunun boyutları da 65x25 m boyutlarındadır. Avlunun yapılışı Kalhu'daki "Ekalmaşartı" sarayındaki avlulara benzediği söylenir. Sarayın en çok yıpranmasının nedeninin Fırat nehrindeki erozyonlardan kaynaklandığı belirtilir. Bu saray İ.Ö.7 yüzyıl civarında Asur-ban-aplı (Aşşur-ban-aplı) döneminde yeniden onarılarak kullanılmıştır. Sarayın ne zaman yapıldığına dair ke-sin bir kanıt yok. Ancak bulunan bazı belgelerden dolayı sarayın Şarru-kin II döneminde var olduğunu göstermektedir.

Tukulti-apil-eşarra saray kabartmalarından

Tilgarummu: (Hititlerde /Tagarama/Tegarama) Hitit yazılı kaynaklarında gösterildiği gibi sonuna "ma" ekinin eklenmesiyle oluşturulan bir ad şeklinde de tanımlanıyor. Tilgarummu Asur dilindeki Hitit bölgesi Tegarama'nın adıdır. Günümüzde Sivas iline bağlı Gürün ilçesinin bulunduğu yer olarak belirtilir. Gurgum krallığının egemenliği altındaydı. Tabal krallığına bağlı küçük bir prenslik olarak de belirtilir. Hititler döneminde Gurgum krallığının varlığı yazılı kaynaklarda belirtilmiştir. Bu krallığa bağlı bazı önemli kentler ise Şamuha, Hurama ve Tilgarimmu'dur (Yani Tegarama). Araştırmacı Mehmet Ali

Öz "Bütün Yönleriyle Gürün İlçesi(I)Tarih ve Coğrafyası "adlı eserinde bu kentin özelliğiyle ilgili "...Tegarama: Bu şehir adı ile kökü bakımından mukayese edilebilecek Tikara ve Tikaraşu şahıs adlarının "ma" ekiyle türetilmiş bir yer adı olduğudur. Tegarama: Genel olarak; Tegara-ma, Hurama, Ulama, şeklinde gördüğümüz bu yer adından sonrakisinin Hitit metinlerindeki Hurumma ve Ulumma diye yazılmış olduğu da görülmektedir ki, bu da "Tegarama" isminin Hititçedeki "ma" ekiyle türetilmiş bir yer adı olduğu ortaya çıkmaktadır. Tegaramma: (Tegara-ma) hem Kapadokya, hem de Hitit kaynaklarında defalarca rastlanmakta olan bir şehir adıdır. Hitit metinlerinde Tagarama şeklinde yazılmaktadır. Hitit metinlerine göre Isuwa hududunda ve Azzi ile münasebeti bulunan bölgenin adı olabileceğini Göthze, Kizvatna isimli eserinde belirtmektedir. Tegarama ismi, Asur kaynaklarında Tilgarimmu şeklinde geçen bu şehrin genellikle Gürün İlçesi olduğu kabul edilmektedir. Bu bilgilere göre: Kapadokya belgelerinde Tegarama, Hitit metinlerinde Tagarama, Asur kaynaklarında Tilgarimmu diye geçmektedir. Tarihin aydınlanmaya başladığı dönem olarak kabul edilen M. Ö: 4000 yıllarında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden yaşamakta olan insan gruplarından birisi olan ve Tevrat'ta Nuh Peygamber'in oğullarından Yafes'in torunlarından oldukları belirtilen Togaramalar/Tegarammalar, tarihin bilinmeyen zamanlarından gelerek Malatya ile Maraş bölgelerine yerleşmişler, başta Gürün İlçesi olmak üzere Darende gibi bölgelerde bir takım yerleşim merkezleri kurarak bu şehirlerin coğrafi konumlarına göre veya kendi isimlerini vererek yaşamaya başlamışlardır. Tarihi kaynaklarda Tegarammaların Malatya ve Maraş ve Kayseri'ye kadar uzanan bölgelerde yaşamış oldukları belirtilmektedir. Bu nedenle bu bölgelerin ismi de Tegaramma bölgesi olarak adlandırılmaktadır. Asur kaynaklarında Tilgarimmu, Kapadokya metinlerinde Tagarama, Hitit

belgelerinde Tegarama olarak zikredilen şehrin bugünkü Gürün İlçesi olduğu belirtilmektedir. Garstang'a göre; Tilgarimmu ismi bir şehrin(Gürün İlçesi'nin)ismi olduğu gibi, Malatya'dan Kayseri'ye, yine Kayseri'den Maraş'a kadar olan tüm bu bölgenin ismi de Tegaramma Bölgesi olarak zikredilmekteydi. Dolayısıyla Darende İlçesi de tarihin aydınlanmaya başladığı dönem olarak kabul edilen M. Ö: 4000'li yıllarında Tegaramma Bölgesinin içinde yer almaktaydı. Bir başka deyimle Tegaramma ismi, bir şehir adı olarak bugünkü Gürün İlçesi'nin ismi olduğu gibi, aynı zamanda Malatya ve Maraş arasındaki (Darende ve havalisi de dahil olmak üzere) tüm bölgelerin de genel adı olarak kullanılmaktaydı. Tarih öncesi çağlarda, M. Ö: 6000-4000'li yıllarda, Proto-Hititler zamanında, Gürün İlçesi'nin ismi Tegarama/Tagarama'dır. Divriği İlçesi'nin adı "Tepriche", Darende İlçesi'nin ismi ise, Timelika / Timelkeia'dır" şeklinde önemli açıklamalara yer verir..

Tiptaksi: Asur kral listesi (14616)de adı geçen bir kral olarak belirtilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Tiros: Asurlar döneminde bir krallıktı. Asur kralı Tiglatpilesar III'ün baskıları sonucu vergi ödemeye razı olan bir krallıktır.

Toros: Asurluların bölgesinde bir sıradağdır. Bölgenin kuzeyinde yer alır.

Tuba: Babil kentinin surlarla çevrili olduğu İ.Ö.yaklaşık II bin çıvarında kentin içinde yer alan on semtten birinin adı. Bu semt Fırat nehrinin batı yakasında bulunurdu. Kent adını İ.Ö.III civarında Sümer ve Akkad krallıklarına bağlı kentlerden adını alır.

Tudiya: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. İ.Ö.2500 civarında egemenlik yaptığı belirtilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Tudiya adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersiz-

liğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Tuhana: (Ya da Tyana, Tuvana.) Geç Hitit krallığına bağlı Tebal beyidir. Türkiye'de Niğde ilinin Bahçeli, Kemerhisar beldelerinin Hititler dönemindeki adı olarak kaynaklarda yer alır. Asurlar döneminde Anadolu'da bir krallık bölgesi. Varpalav'sın ülkesi olarak bilinir. Kaşkalar'ın dışında Atuna (Bulgar madeni yakınları), Iş-tunda (Ceyhan nehri üzerindeki Karatepe), ve Hupisna (Ereğli bölgesi) krallıkları Tuhana bölgesinde hüküm sürmüşlerdi. Başkent konumunda olan bir kent olarak belirtilmektedir. Bölge tarihsel olarak son derece kültürel bir mozaik olarak biliniyor. Bu kentte Krallar, kraliçeler, tanrılar, tanrıçalar, Apollon gibi bilge insanlara ev sahipliği yaptı. İhsan Beyhan'ın hazırladığı Tauna (Tuwana / Tyana) adlı çalışması bölge ile ilgili önemli bilgileri sağlar. Tuana adından yola çıkan belde halkı "Tauna festivali" adında bir eğlence töreni düzenlerler. Dört yıldır bu eğlence devam etmektedir. Tauna günümüz Türkiye'sine hizmet ettiği gibi tarihte de Hattilere, Luvilere, Hititlere, Firiglere, Asurlulara, Kimmerlere, Taballara, Perslere, Helenlere, Romalılara, Abbasilere, Bizanslılara, Selçuklulara, Karamanoğullarına ve Osmanlılara ev sahipliği yapmıştır. Kent İ.S.10 yüzyılda Bizanslılar döneminde gerileme dönemi yaşar. Kral Urpalla'nın ölümünden yaklaşık yüz yıl sonra kent; Asur, Frig ve Kimmerlerin istilalarıyla baş başa kalır. İ.Ö.609 yılında Asur kralı Asarhaddon kenti kuşatır. İskender'in Anadolu seferi olan İ.Ö.333/34 yılına kadar kent Asur hakimiyeti altında kalır. Kent bir süre Roma ve Bizans yönetimi altında da kalır. Bir dönem arap komutanlar olan Halife Velid, Harun-ı Reşid, Me'mun, kenti kuşatmak için çeşitli askeri akınlar yaptılar. Araştırmacılar kente farklı şekillerde bakarak isimlendirmeler yaparlar; Avram Galanti, "Niğde ve Bor tarihi" adlı yapıtında Niğde'nin merkezinin Tyana olduğunu belirtir. Al-

bert Gabriel "Niğde Tarihi" adlı yapıtında "Tyana" adının Boğazköy tabletlerinde yazıldığını ve Niğde'nin bulunduğu bölgede bu adın verildiğini ifade eder. Prof.Dr. Ekrem Memiş ise "Eskiçağ Türkiye Tarihi" adlı yapıtında Eti imparatorluğunda krallık kadar yetkisi bulunan "Tavananna" adlı bir kraliçeden söz eder. Hititler Niğde bölgesine "Tuvanuva" Tabal krallığı "Tuhana" Persler "Ane" Helenler "Dana, Dunai, Ana"Romalılar "Özepya" İmparator Tahos ise "Thoana" adını koymuşlardı.

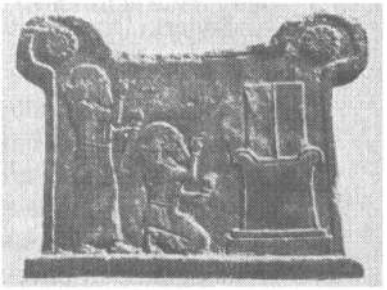
Tukultı-apil-Eşarra: Bak Tiglat-pilesar I.

Tukulti-Ninurta.I: İ.Ö.1233-1197 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda da İ.Ö.1244-1208 ve İ.Ö. 1260-1232/İ.Ö.1243-1207 tarihleri olarak ele alınmış) Asur kralı Salmanasar I'in halefi olarak bilinir. Devamlı genişlemekte olan Asur toprakları Tukulti-Ninurta I döneminde kuzey ve doğu bölgelerini ele geçirdiler. Bu kral göçebelere karşı adeta bir soykırım gerçekleştirdi. Göçebeleri kılıçtan geçiren bir kral olarak Asur'da ün yaptı. Böylece güneydeki Babil için büyük bir tehlike oluşturmuştu. Onun döneminde Babil'de Kaştiliaş IV adında biri kraldı. Tukulti-Ninurta I bu kral ile savaşmak için bahaneler arıyordu. Daha sonraki günlerde Babil'e askeri saldırı düzenleyerek kralları olan Kaştilliaş IV'ü esir alarak saraya getirdi. Babil'e İ.Ö.1215 yılında girerek bölgedeki önemli kaynakları, tarihi nitelikteki dokümanları alıp Asur'a getirdi. Hatta Babil'e ait olan bazı önemli yazılı tabletleri de aldığı anlatılır. Bu zaferini daha sonra şiirsel bir destanla kendini barış getiren bir kral şeklinde tanıttı. Diktirdiği bir yazılıtaşta"...Orduma öncülük eden yüce tanrılar ve benim efendilerim Asur, Enlil ve Şamaş'ın yardımıyla ve yerin ve göğün tanrıçası İştar'ın desteğiyle savaşı başlatmak için Karduniaş kralı Kaştilaş ile karşılaştım. Yenilgiyi kabullenmeleri için birliklerini zorladım ve savaşçılarına çimen yoldurdum. Savaşın ortasında Kassistlerin kralı Kaştiliaş'ı kendi ellerimle yakala-

dım. Onun soylu kıçına, eşeğin ardına vurulduğu gibi, tekmelerimi yerleştirdim. Onu tutsak alarak zincirlere vurdurdum ve Asur'a efendilerime götürdüm. Gücümü tüm Sümer Akkad ülkelerinin sınırlarına, güneşin doğduğu aşağı deniz/Basra körfezine kadar yaydım, ülkemin sınırlarını genişlettim..." şeklinde bir yazı yazdırmıştı. Babil'de tahta çıktıktan sonra bölgeyi valilerin denetimine verdi. Dicle nehrinde kurduğu liman kentine de "Tukulti-ninurta-limanı" anlamında tanımlanan "Kar-Tukulti-Ninurta" adını verdi. Bu liman kentini Asur tanrısının emriyle yapmış olduğunu belirtir. Bununla ilgili bir yazıtta "... O zamanlar tanrı Asur benden, efendim benden, benim şehrimin (Asur'u kastetmekte) öte kıyısında tanrıların merkezi olan bir din şehri ve orada ona bir tapınak inşa etmemi istemişti. Beni seven tanrı Asur'un emri üzerine Asur şehrimin karşı tarafına (...) otlak bölgeler ve işlenmemiş araziler üzerine ne evin ne de konutun bulunduğu, tepelerin ve toprağın üst üste yığılmadığı, kiremitlerin döşenmediği karşı kıyıda bir yere Tanrı Asur şehrini inşa ettim. Adı Kar-Tukulti-Ninurta..." şeklinde bir yazılı tablet hazırladı. Tukulti-Ninurta kendini çeşitli Babil ünvanlarıyla tanıtmaya başladı. Bu ünvanlar: ["Karduniaş kralı, Sümer ve Akkad kralı, Babil ve Sippar kralı, Dilmun ve Meluha kralı, Aşağı ve yukarı denizlerin kralı"] şeklindeydi. Yaptırdığı saraylarla bir anda günün adamı olan bu kral tapınakların tadını çıkaramadan öldü. Ölüm tarihi İ.Ö.1197 tarihi olarak kayıtlara işlendi. Araştırmacılar bu kralın oğlu tarafından öldürülmüş olabileceğini ifade ediyorlar. Ölüm nedeni Tukulti-Ninurta'nın Marduk tapınağını yağmalamasına bağlandığı anlatılır. Oğlu halk ile birleşerek sarayına hapsedip, sarayla beraber ateşe verdiler. Tukulti-Ninurta I'in ölümüne ışık verecek bazı buluntular da Tell Sabi Abyad adlı yerleşim yerinde yapılan arkeolojik buluntularda elde edilen belgelerle aydınlığa kavuşacak gibiydi.Bu tabletler arasında bölge sorumlusu Man-

nu-ki-Adad adındaki yöneticiye Asur'da bulunan Ubru adında bir adamdan aldığı mektuplar Tukulti-Ninurta I'in ölümüyle ilgili gizli bilgiler içeriyordu.

Tukulti-ninurta.II: İ.Ö.890-884 tarihleri arasında egemenlik sürdüren Asur kralıdır. (Bazı kaynaklarda İ.Ö.891-884 tarihleri olarak ele alınmıştır) Adad-nirarı II'nin oğludur. Babasının yayılma politikasını olduğu gibi devam ettirdi. Van gölü çevresine saldırarak Mardin ve Diyarbakır'ı Asur topraklarına kattı. Babası döneminde alınan toprakları korumak için bir dizi önlem aldı. Cizre dolaylarında yaşayan ve savaşçı olarak ün yapan Utuateleri yenilgiye uğratarak ezdi, esirleri toplayıp Asur'a getirdi. Hindanu, Lake ve Sirku beyliklerini vergiye bağlamayı başardı.

Tukulti-Ninurta'nın İştar tapınağındaki sunağının bir tasviri

Tulul-al-gar: Asurların yaşadıkları bir yer. Burada yapılan kazılarda yüzey incelemelerinde Asur kralı Tukulti-Ninurta I tarafından Asur tanrısının emriyle yaptığını söylediği Kar-Tukulti-Ninurta'nın kalıntıları bulundu. Yapılan ölçümlerde bu kentin 240 hektarlık bir alan içinde olduğu tespit edildi. Alanda Asur tanrılarına ayrılmış kutsal tapınaklar ve tören alanları bulundu.

Tu-ma-na: Ya da Tu-ma-za. Asur dilinde sözcük anlamı "fışkırtmak" şeklinde tanımlanmıştır. Sümer dilinde bu sözcük, Tunatta/Tunattak şeklinde yazılmıştır.

Tu-me-na-URU: Sözcük karşılığı "iki şehir "dir.

Tunube: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat-pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta

kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Tuali: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat-pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyledir: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni.

Turtanu: Salmanasar'ın bir askeri komutanıdır. Turtanu-Şamsi-ilu adıyla da tanınmaktadır. Eyalet valiliği yapmış olduğu belirtilir. Salmanasar'ın Urartulara yaptığı seferde askerlerin başında olan biri olarak tanıtılıyor. Turtanu ile ilgili yazıtlar, Til-Basrib kentinin duvarlarında gösterilmiştir. Turtanu, aynı zamanda Asur yönetiminde kraldan sonra gelen ve veliaht prensle aynı tutulan bir komutan olarak da belirtilmektedir.

Turtanu-Şamsi-ilu: Bak Turtanu.

Tuşhan: Bugünkü Diyarbakır kentinin yakınında bulunan bir kent. Asurlular bu kente saldırıp yakıp yıktılar ve onun hemen yanında başka bir kent kurdular. Kente yapılan saldırı Asur-nasirpal II tarafından yapıldı.

Tuşratta: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır. İ.Ö.1400 civarında genç yaşta krallık koltuğuna oturdu. Mitannilerin en genç kralı olarak tarihteki yerini aldı. O sırada güçlenen Hitit kralı Şuppiluliuma I, bu fırsatı değerlendirerek hemen Hurrilere saldırarak Mitanni krallığını çökertmeyi başardı. Asurlular da Hititlerin bu saldırılarından yararlanarak İ.Ö.1350 civarında Eriba-Adad'ın oğlu Asur-Ubalit'in önderliğinde bir ayaklanmayla Hurrilerin egemenliğinden kurtuldular. Babil'e giden oğlu daha sonra Suppiluliuma I'e iltica ederek onun kızıyla evlendi. Şuppiluliuma I'in bu evliliği Mitannilerin topraklarını Asur sınırlarında tampon bölge olarak kullanmasını sağlamak için yapmış olduğunu ifade eden belgeler var.

Türban: Günümüz insanının siyasal ve sosyolojik açıdan değer verdiği gibi karşı durduğu bir kıyafet şekli olarak bilinmesine rağmen, çoğu inançlarda kadının örtünmesi şeklinde değerlendirilerek gelenek haline getirilmiştir. Neden kadının örtünmesi gerektiğine hiçbir açıklama getirmeyen dinsel mitolojilerin içinde akla aykırı olarak belirtilen bir kin bir öç şeklinin yer aldığı görülmektedir. Yaratılış öykülerinin çoğunda bir belirleme için kullanılan türban şeklinin daha sonraki mitolojilerde tanrısal bir kapanış şekli olarak kadına uygulanmış ve bu şekilde hem kadının toplum içindeki sınıfsal özelliği belirtilmiş ve hem de tanınmaması açısından bir izolasyon olarak görülmüştür. Önemli tarihsel gelişmelere önderlik yapmış olarak belleklerde yer alan Mezopotamya uygarlığında ilk defa görülen Türbanın, mitoloji kahramanı olarak belirtilen tanrıça İnanna tarafından özellikle kullanılması dö-

nemin yöneticileri tarafından uygun görülerek benimsenmiş olarak görülmektedir. İnanna tapınaktaki kültüne eş değerde yürütülen farklı bir sosyal yaşamın ortaya çıkmasına belki de farkında değildi. Tapınak salonlarından birinde kendi yönetimi altına aldığı kadınları, erkeklere para ve mal karşılığı pazarlayarak bir anlamda tanrısal tapınmada yardımcı olduğuna kendisini inandıran Mezopotamya bölgesinin aşk ve sex tanrıçası şeklinde tapınılmıştı. Onun döneminde uygulamaya koyduğu böyle bir yaşam tarzını tanrıları hoşnut etmek amacıyla yaptığı belirtilmektedir. Kendisine yardımcı olan dört kadının da aynı şekilde tanrı adına kültün zenginleştirilmesi açısından erkeklerin mutluluk yolunu çizmiş ve döneminde bu yönüyle tapınılmıştı. Böylece tapınakta kadının erkeklerle hayat kadını şeklinde görev yapması onların sokaklarda tanınmadan dolaşmaları için başlarını bir bez parçasıyla kapatmasına yol açmıştı. Yani Mezopotamya'daki kentlerde İnanna ve yardımcıları olan kadınlar bir nevi türbana benzer bir bezle kafalarını örtüp, sokaklarda taciz edilmemeleri bu örtünme doğrultusunda sağlanmıştı. Bu moda çok daha sonraları Asur bölgesinde egemenlik sürdüren kralların evli ve nişanlı kızlara da uygulandığı görülür. Asur sosyal yaşamında özellikle evli ve nişanlı kızların taciz edilmemesi nedeniyle kralların türbanı bir anlamda gizlenme giysisi şeklinde uygulamaya koydukları görülmektedir. Daha sonra da günümüz dinlerin tümünde kutsal hale getirilerek sembolleştirilmiştir.

U

Uadkun: Urartuların bölgesinde yer aldığı belirtilen bir kent. Salmanasar I Urartular üzerine yaptığı askeri saldırıda bu kenti ele geçirerek haraca bağladığını belirtir. Çağın gereksinmeleri gereği krallar kuşattığı yerlerdeki ganimetle-

re haraç gözüyle bakar ve daha sonraki yıllarda da bunun tekrarını yaparlardı. Salmanasar I bu kuşatma hareketini bir yazılıtaşta kendini göklere çıkarırcasına belirtmişti.

Uaiaiş: Asurlular tarafından bugünkü Bitlis kentine verilen bir ad.

Ubru: Asurlu bir kişi. Bölge sorumlusu olan Mannu-ki-Adad adındaki kişiye Tukultı-Ninurta I'in ölümünü aydınlatacak bir mektup gönderir. Bak Mannu-ki-Adad.

Ugina: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat-pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Uiram: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat-pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni,

Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Ulai: Mezopotamya bölgesinde bir nehir. Asurbanipal ile Elam kralı Teuman burada kanlı bir savaş yaparlar. Elamlılar yenilir ve krallarının başi ise Asurlular tarafından kesilir. Asurlular bu savaşta Elam kenti Susa'yı yerle bir ederler.

Ulamburiaş: Deniz ülkesi I hanedanın son kralı olarak anlatılır. İ.Ö.1530-1510 tarihleri arasında hüküm sürdüğü söylenmektedir. Ea-ga-mil'in devrilmesinden sonra Deniz Ülkesi Hanedanlığını kuşatır ve Babille birleştirir. Kaştilaş II'nin de kardeşidir. Deniz-eli ülkesine askeri sefer yaparak kral Eagamil'i yener. Kendisini de kente kral ilan eder. Kazılarda taştan yapılmış olan bir gürz üzerinde Ulamburiaş için "deniz eli kralı" yazılmaktadır.

Uklum: Asur dilinde lider anlamında tanımlanmıştır.

Ukin-zer: Kaldeni prensidir. Kaldeni kökenli bir soyluydu. Aram kralıydı. İ.Ö.731-729 tarihleri arasında hüküm sürdü. Nabu-şum-ukun tarafından görevinden uzaklaştırılmıştı. Babil kenti kralı Ukın-zer, Şapia'ya gelerek vergi ödedi..

Ukumeni: Gute halkının yaşadığı bir bölge olarak bilinir. Asur kralı Tukulti-Ninurta bu bölgeye askeri sefer düzenledi. Bölgenin dağlık olması bu kralı korkutmadı. Buradaki göçerleri kılıçtan geçirerek şefleri olan Abulli'yi de esir alarak Asur'a getirdi.

Ulligarra: Asur kentinin harabeleri arasında bulunan ve İ.Ö.800 tarihine endekslenen bir tablette yaratılışın başka bir anlatımı yer almıştı. Sümerlerin yaradılışının bir başka formatı şeklinde düşünülen tabletlerde iki ilk insan olan Ulligarra ve Zalgarra'dan söz edilmektedir. Tabletlerin kopyalarını da Ebeling adındaki araştırmacı yazardır. Tabletin ön yüzünde 41 arka yüzünde de 31 satır yer almaktaydı. Ön yüzün çevirisinde "...(1) Gök uzaktaki gü-

venilir ikiz, yerden ayrıldığı, (2) ve tanrıçaların anası var edildiği zaman, (3) yer meydana çıkarıldığı (ve) toprak biçimlendirildiği zaman, (4) göğün ve yerin yazgıları saptandığı zaman; (5) hendeğe ve kanala doğru yön (leri) verildiği, (6) (ve) Fırat'la Dicle'nin kıyı setleri yerine konduğu zaman, (7) (işte o zaman) Anu, Enlil, Şamaş (ve) Ea, (8) büyük tanrılar, (9) (ve) Annunakiler, büyük tanrılar...." şeklinde devam eder. Tabletin arka yüzünde ise "...(1) sınırı (?) gözetip korumak için, (2) doldurmak (?) için anbarı, 3-4-5 satırlar okunmuyor, (6) Anunnakilerin tarlasına bol ürün verdirmek için, (7) arttırmak için toprağın verimini, (8) kutlamak için tanrılar (onuruna) bayramları, (9) dökmek için soğuk su, (10) tanrıların büyük evine, ki layıktır yüce bir kutsal yer olmağa..." şeklinde ifadeler yer almıştı.

Ulmaşitum: Babil tanrıçasıdır. Agade kentinde tanrıça Anunitu ile birlikte İnanna'nın iki görünümü şeklinde belirtiliyor.

Ulluba: Ya da Ulliba. (Urartu dilindeki karşılığı Uliba (ni) olarak yazılır.) Asur sınırları içinde olan bir kent krallığı. Kral Menua tarafından kuşatılmış olduğu belirtilmektedir..

Umman-manda: Asur dilinde bir sözcük. "Barbar sürüleri" anlamında tanımlanmıştır. Barbar sürüleri dedikleri şey Medlerdir.

Ummanıgaş: Elam kralıdır. Sargon II'nin saldırılarını püskürtmeyi başaran ordusunun başındaydı.

Unzamuni: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat-pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluş-

turduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andiabe, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paiteri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

Upper Chambers: Asur kralı Asur-nasir-apli'nin Salmanasar III'in (Salmanu-aşared III) Kalhu'da yaptırdığı sarayın güneyinde Adad-nirari III tarafından yaptırılan saraya verilen bir ad. Yapılan arkeolojik kazılarda bu saraydan günümüze önemli kalıntıların olmadığı belirtilmektedir. Tarihçilerin anlatımlarına bakılırsa; Adad-nirari III'ten sonra tahta geçen Salmanasar IV (Salmanu-aşared IV), Asur-dan III (Aşşur-dan III) ve Asur-nirari V'in (Aşşur-nirari V) bu sarayı ikametgah olarak kullanmış oldukları söylenir. Ancak Til-Basrip'deki Eyalet sarayının krallar tarafından daha çok kullanılmış olduğu ifade edilir.

Ur: Sümerlerde bir kent. Sümer dilinin yaygın olduğu kentlerden bir tanesidir. Burası Sümerlerden Önce Mezopotamya'da bir krallık olarak bilinmektedir. Asurlar döneminde bile bölge Ur krallığının valileri tarafından kontrol edilmekteydi. Leonard Woolley bu kentte kazılar yaptı. Babil kralı Kurı-Galzu tarafından yapılan bir tapınak yer alır. Tapınak kemerlerle çevriliydi. Tuğla çalışması bu dönemde ortaya çıktı. Bakınız, A'dan Z'ye Sümer, Ali Narçın, Ozan Yayıncılık-2007.

Urartular: İ.Ö.900-600 yılları civarında Van gölü civarında kurulan bir krallıktır. (Bir kaynakta 1988 yılında Horovitz "Babil Dünya Haritasında" Urartuların Eski Doğunun siyasal coğrafyasında yer alan bir krallık olduğunu yazar. Sippar ya da Borsipa'da bulunan tabletlerde Assur'un kuzeyinde yer alan bir krallık olarak belirtilmektedir.) İlk yazılı kaynaklar ise Asur kralı Salmanasar I (İ.Ö.1263-1234) tarafından yazılmış yazıtlarda tarihçilerin karşısına

çıkar. Bu yazıtta "...Onların görkemli dağlarının kayalarına çıktım. Himme, Uatkun, Masgun, (Ya da Margun), Salua, Halıla, Luha, Nilpahrı (ya da Z/Sallipahri) ve Zingun ülkelerini fethettim. 8 ülkeyi ordularıyla birlikte yendim. 51 kentini yakıp, yıktım. Tüm mal varlıklarını ellerinden aldım. Bütün Uruatrı ülkesini 3 gün içinde yendim. Assur'a boyun eğdirdim. Gençlerini seçtim ve hizmetime aldım. Onlara (Yani Urartu ülkelerine) her zaman için ağır bir haraç yükünü zorla kabul ettirdim. (Grayson 1972:81)..." ifadeler yer almıştı. Başkentleri Tuşpa (Bugünkü Van ilidir.) ("Ur-artu") ([yukarı ülke, yüksek memleket"]) Mezopotamya'daki Ur kenti de, Sümerlerin dilinde yukarı, yüksek anlamında tanımlanmıştır. Şalmaneser I (İ.Ö.1274-1245) Urartu ülkesi için "Uruatri(u)" şeklinde söz eder. Önceleri 8 krallık ile kurulan bir uygarlık olduğu ve daha sonraları da sayıları yaklaşık 60 civarında bulunan beyliklerden oluşmuş bir krallık olarak söz edilmektedir. Tiglat-pilesar I yazdığı yazıtta Urartu adını "Maşgan" ve "Meldi" Malatya) kentleriyle beraber kullanmıştı. Sami, Hint-Avrupa, Hatti dilinden başka Hurilerin kullandığı farklı bir dili de kullanıyorlardı. İncil Urartu ülkesini "Ararat" olarak belirtir. Kendilerini "evrenin kralları" olarak tanımlayan krallarıyla Anadolu'daki yüksek tepelerin başında üçyüz yıl gibi uzun bir dönem yaşamlarını sürdürdüler. İ.Ö.810-730 en kuvvetli oldukları dönemdir. Güneyde Asur ülkesi batıda ise Hatti ülkesine yayıldılar. Feodal bir devletti. Asurlular yazıtlarında bu halk için "Nairi" diye yazmışlardı. Buna örnek olarak Asurluların kralı Salmanasar II Dicle nehri civarında oturanlara Nairi, Fırat civarında oturanlara da Urartu adını vermişti. Bunların ne iyi denecek tarlaları ve ne de altın madenleri vardı. Yoksulluk içinde çileli bir yaşam sürmüş bir krallık olarak tarihçilerin belleğinde yer aldı. İ.Ö.yaklaşık 1300 yıllarında yaşamış olduğu tahmin edilen bu uygarlık, 1827 yılına kadar Asurlularla karıştırılmıştı.

İşte ne olduysa 1827'den sonra oldu. Fransa'daki "Asya Araştırma Derneği" 1827 yılında Alman araştırmacı Friederich Eduard Schulz'u Van iline araştırma yapmak üzere görevlendirdi. Genç bilim adamı 1827 yılında Van'daki araştırmalarını yaparken bulduğu her şeyin bir kopyasını elle çizerek Fransa'ya gönderdi. 1829 yılında ise bu talihsiz genci Hakkari'de önlenemez bir şansızlık bekliyordu. Başkale'nin yüksek dağlarında Urartularla ilgili araştırma yaparken burada kendisini ağardığı öne sürülen Kürt ağaları tarafından öldürülmüş olduğu söylenmektedir.(?!) Bu genç bilim adamının 1827 yılındaki araştırma tarihi Urartular için bir başlangıç olarak arkeoloji tarihine geçti. Bu tarihten yaklaşık 13 yıl sona yani 1840 yıllarında Van'da gezmeye gelen Sir Henry Layard (Asur başkentleri olan Nimrud ile Ninova'nin kazılarından dolayı tanındı.) bu kentte gördüğü yazıtların Asurluların yazıtlarından farklı bir çalışma olduğunu gördü. Bu yazıtların Van iline özgü bir uygarlık olduğunu anladı. Daha sonraki yıllarda yanı 1900 yıllarına doğru Asurluların uygarlığı olmadığını anlayınca Van ve civarındaki uygarlığın Urartulara ait bir uygarlık olarak dünya tarihine girmişti. Sir Henry Layard'ın bu açıklamalarından sonra yani 1880 yılında İstanbul hükümeti Van bölgesinde kazılar yapmak üzere bir ekip görevlendirdi. Bu kazı ekibi Musul kökenli bir Protestan olan Hormuzd Rassam başkanlığında yürütüldü. Toprakkale kayalığında yaptığı bilinçsiz kazılar nedeniyle tepe, açılan kanallar yüzünden çökmüştü. Aynı yerde Londra'daki Biritis Museum ekibinin kazılarında çeşitli buluntular ele geçmesine karşın Rassam'ın yaptığı çalışmalar hayal kırıklığı yaratmıştı. 1898/99 yılında Alman ekibinin yaptığı kazılardan sonra 1911/12 ve 1915/17 tarihlerinde Ruslar kazılar yürüttüler. Toprakkale kayalığı kazı ekipleri tarafından delik deşik edilmişti...Kazılar sonucunda elde edilen eserler ise dünyanın çoğu yerlerine dağılmıştı...Anadolu'da varlığı ortaya çı-

kan bu uygarlığa sahip olmayan yetkililer eserlerin yurt dışına taşınmasına engel olamamıştı. Bu eserler arasında Urartuların tanrılar panteonunun baş tanrısı Haldi'nin de tunçtan yapılmış heykelcikleri süslü tahtı ne yazık kı çalınan eserler arasındaydı. Zaten bu bölgede yaşayan halka Asurlular "Urartu" adını takmışlardı. Nasıl oluyor da Asur kazılarını yapanlar Van bölgesindeki Urartu eserlerini ülkelerine götürebiliyorlardı? Bölgede egemenlik kuran Urartular, kendilerini "Biaini" şeklindeki bir lakapla tanıtıyorlardı. Bu sözcük halk arasındaki söyleniş biçiminden uzaklaşarak deformasyona uğramış "Bian" ve bazen de "vian" şeklindeki söylenişiyle bu günkü Van sözcüğünün yaratılmasını sağladılar. Urartu krallığının temelleri Aramu adlı bir bey tarafından atılmış olduğu belirtilmişse de ilk defa devlet olarak tanınması Sarduri I tarafından gerçekleşmiştir. Burası Anadolu uygarlığının çatısı olarak bilinir. Bir ara kazıların bittiği bu bölgede ikinci dünya savaşından sonra yeniden başladığı göze çarpar. 1939 yılında sonra Urartuların Ermenistan'da bulunan Karmir Blur, Erebuni ve Armavir kaleleri Rus arkeologlar tarafından incelemeye alındı. Türkiye nedense ancak 1959 yılından sonra bu bölgeye önem vermeye başlayarak kazıları başlattı. Emin Bilgiç, Afif Erzen, Kemal Balkan ve Tahsin Özgüç gibi Türk Arkeologları kazı ekipleriyle çalışmalara katıldılar. Bunların arkeolojik çalışmaları bu bölgeye verilen değerin ortaya çıkmasını sağladı. 1980 ile 1990 yıları arasında Baki Öğün, Altan Çilingiroğlu, M. Taner Tarhan, Veli Sevin ve Oktay Belli yeni arkeolojik kazılara başladılar. Bu kazılardan halen devem edenler de vardır. Araştırmacı arkeologların çalışmalarıyla bu uygarlığın dili, dinsel varlığı ve uygarlığıyla ilgili ana hatlar ortaya çıkmıştı. Burada yaşayan halk Hint-Avrupa dillerin dışında bir dil daha kullanıyordu. Aynı yörede daha sonra nereden geldikleri bilinmeyen (Araştırmalarda Urartu kralı Menua'nın Ermenilerin yaşadıkları kente saldırarak

gençlerini, kızlarını ve kadınlarını bölgeye esir olarak getirmiş olduğu görülmektedir.) Ermenilerle aynı dili konuşmuyorlardı. Urartular İ.Ö. 2000'de Kuzey Suriye, Doğuanadolu ve Kuzey Mezopotamya'yı etkisi altına alan Hurri diliyle aynı paraleldeydi. Genellikle Güneydeki Asurluların kullandığı çivi yazısını kullanıyorlardı. Aynı zamanda da Hitit hiyerogliflerine benzer bir yazı şekilleri de vardı. Özellikle ekonomileri hayvancılığa dayanan bu halk aşiretler halinde bir yaşam sürdürdü. Yapılan arkeolojik kazılardaki açıklamalar bu halkın göçer hayatından kurtulamadığı ve kentleşmeye önem vermedikleri saptandı. Bu halk ile ilgili ilk yazılı bilgiler Asurlular tarafından verilmiştir. Bu yazıtlara göre yaklaşık İ.Ö.1300 yılları civarında "Uruatri" ile "Nairi" adında iki güçlü devletten söz edilir. Bunlardan Uruatri Van bölgesi Nairi ise Diyarbakır bölgesinde etkiliydiler. Bu iki güçlü devletin sınırları ayrı,dilleri ise aynıydı. Aşiretlerin yoğun olarak yer aldığı krallıklardı. Bu iki krallık daha sonraları yaklaşık İ.Ö. 830 yılları civarında birleşerek Urartu krallığını oluşturdular. Van yöresinde kısa sürede büyüyerek kaleler ve koruma alanları yaptılar. Asur kralı Salmanasar I (Salmanu-aşared) İlk işi güçlenen Urartu krallığına saldırmak oldu. Urartular Asur saldırılarına ancak üç gün dayanabildiler. Asur askerleri Urartulara ait Arinna kentini ele geçirip yağmaladılar. Tiglat-pilesar I (Tukulti-apil-Eşarra) Krallık tacını takar takmaz Van bölgesinde tehlikeli bir çıkış yapan Urartulara karşı sefer hazırlığına başladı. Tiglat-pilesar I Van gölü ve Van'a "Tuşpa" adını taktı. Böylece Urartu devleti İ.Ö.850-730 arasında 120 yıl bölgede gücünü gösterdi. Sınırları doğuda Hazar denizi, batıda Fırat ırmağı, güneyde Toroslar ve kuzeyde Kafkasya içlerine kadar büyüdü. Savaşlarda elde ettikleri ganimetlerle oldukça zenginleşti. Kayalara oyulmuş bir tapınağın duvarlarında (Meher kapı yazıtı olarak kodlanmıştır) devleti temsil eden 79 kadar tanrı ve tanrıçanın adları liste halin-

de belirtilmişti. Bu liste çivi yazısı kullanılarak hiyerarşik bir düzenlemeyle belirtilmişti. Bunlar için adak olarak kesilecek koç ve boğaların sayıları da belirtilmişti. Buna göre listenin ilk sırasında 17 boğa ve 34 koç savaş tanrısı Haldi'ye, 6 boğa ve 12 koç fırtına tanrısı Teişeba'ya, 4 boğa ve 8 koç Güneş Tanrısı Şivini için verilecekti. Tanrıçalar listenin altında yer alarak onlar için 1 inek ve bir koç adak olarak verilmişti. Urartular, Başkent Van'ın yakınlarında Anzaf, Kevenli, Elmalık ve Çavuştepe'de, Muradiye yakınındaki Körzüt'ta, Ağrının Patnos ilçesinde, Iğdır Karakoyunlu'da, Muş'un Varto ilçesinin yakınındaki Habipuşağı'nda ve Ermenistan'daki Armavir'de kartal yuvalarına benzetildiği çok kaleler yaptılar. İ.Ö. yaklaşık 8 yüzyıl civarında Asur saldırıları karşısında gücünü kaybederek yavaş yavaş yok oldu. Ancak etkinliklerini İ.Ö 7'nci yüzyıl sonlarına kadar sürdürdüler. Son kralları Rusa'nın çabaları da çözüm getiremeyince tarih sahnesinden Asurlular gibi silindiler... Asurlular Urartular için "Nairi" adını takmışlardı. Geride onlar için "Alarodialılar"ve "Khaldler" adıyla söz ettiler. Bu uygarlık ile ilgili bulunan bazı tarihi buluntular yurt dışındaki Müzeleri süslemektedir. Türkiye'de ise Van, Gaziantep, Ankara, Adana ve Sadberk Hanım müzelerinde sergilenmektedirler. Bu uygarlık ile ilgili Tunçtan yapılmış süs eşyaları Frigya ve Etrüsklerde bulundu.Van (Tuşpa) ilinde yapılan arkeolojik kazıların sonuçlarında yerleşim yaşamının İ.Ö.5000 yıllarına kadar ulaştığı anlatılır. Bugün Van'da yapılmış olan havaalanı sınırları içinde yer alan Tilkitepe Höyüğü ile Van -Erciş karayolunun 40 kilometresine yakın Yılantaş Höyüğü Urartuların kültürel izlerini taşıyan iki önemli höyüktür. Bu iki höyükte bulunan bazı arkeolojik buluntular bölgenin çok daha eski kültürlerinden izler verir. 1899 yılında Tilkitepe Höyüğünde yapılan arkeolojik kazılarda üç ana kültür tabakasının varlığı görüldü. Bunlardan en eskisi İ.Ö.5000 yıllarına ait olduğu tahmin edildi.

Burada bulunan bir diğer buluntu ise Mezopotamya kültüründe "orta kalkolitik" kültürünü simgeleyen "Ubaid" adlı kültürle çağdaş olduğu söylenir. Tilkitepe'de bulunan çanak çömlekler ise İ.Ö.3000 tarihlerini gösterir. Yakındoğu'da güçlü Asur devletinin yazılı kaynaklarına göre, Van gölü çevresinde askeri seferler düzenledikleri ele alınmıştır. İlk askeri saldırı İ.Ö.1274 yılında olunca burada yaşayanların çizmekte olduğu bir siyasal değişimi ifade etmişti. Asur kralı Adad-Nirari'nin oğlu Salmanasar I kral olur olmaz onların kuzeyinde bulunan bölgelere askeri seferler yapmaya başlar. İ.Ö.1274 yılında yapılan ilk Asur saldırılarında Uruadri adlı ülkeden söz eder. Uruadri halkı dağınık ve göçebe bir yaşam sürdürdükleri için krallık otoritesini bilmiyorlardı. Bu halkın taşıdığı "Uruadri" adı daha sonraki yıllarda Asur yazıtlarında "Urartu" olarak geçmişti. Bu dağınık beyliklere sefer düzenleyen Salmanasar.I bir yazıtta savaşı ve nasıl kazandığını ifade ediyordu. Bu yazıtta: "...Rahipliğimin başlangıcında Uruadri ülkesi ayaklandı (benden yabancılaştı ve düşmanlık yarattı.) ve Asur'a ve yüce tanrılara ellerimi yukarıya kaldırarak dua ettim. Ordumu harekete geçirdim ve güçlü dağ kalelerine doğru sefere çıktım. Himme, Uadkun, Bargun, Salua, Halila, Luba, Nilipabri, Zingun ülkelerini, güçleriyle birlikte (bu) sekiz ülkeyi fethettim. 51 kentini ele geçirdim. Yaktım, mallarına haraç olarak el koydum. Uruadri ülkesinin tümünü üç günde tanrım Asur'un ayakları önüne dize getirdim..." şeklinde ifadelere yer vermişti. Urartuların kullandığı dil üzerinde yapılan araştırmalar "Endo-German" ve "Sami" dilleri üzerinde bir yoğunluk yaşadılar. Ancak araştırmacılar ilgilendikçe bu iki dil gurubunun Urartular tarafından kullanılmadığı kesinlik kazanmıştır. Bunların kullandıkları dilin ön Asya dilleri olan "Hurrice, Likce, Etice" dilleriyle yakınlık içinde olduğu belgelendi. Ancak Urartu kralları (beyleri) tüm yazıtlarını Asur çivi yazısıyla yazmıştır. 1859 da Hinks,

St.Guyards, Sayce; 1898'de de W.Belek, Lehman-Haupt Urartuların kullandığı dil üzerinde önemli araştırmalar yaptılar. Urartular ile Hurriler akraba iki krallıktı. Kullandıkları dil de Asiatik bir dil gurubunda Hurri dili ile benzerliği vardır. Ayrıca Doğu Kafkasların dil ailesinden olan Çeçence ve İnguşça ile benzerliklerin olduğu da söylenir. Araştırmacı ve yazıtbilimci Mirjo Salvini Urartu dili üzerine "...Kil tabletler ve bullalar üzerindeki yazılar aynı özelliği göstermemektedirler. Urartu yazısının bundan başka da özellikleri vardır: Bazı yeni değerler dikkat çeker; örneğin İştar işareti için sar (dizin işareti sar) okunuşunun neredeyse tamamen Sarduri isminin yazılışındaki (sar-du-ri) jestlerinin kullanılması olarak göze çarpar. Bundan başka Urartu yazısı "Mİ" sesini veren işareti içermez, bunun yerine "ME" işareti "mi" okunuşu için verilmiştir. (örneğin Mi-nu-a). "G"-sesini içeren işaretlerin boşluk doldurmadaki kullanımı (örneğin gi'nin i yerine kullanılması: yer adı Ugisti, Asur yazıtlarındaki Uistis'tir. Kuguni fiilinde ju yerine gu getirilmiştir) veya a sesinin wa ile yazılması Asur çivi yazısının Urartu dilinin fonetik yapısına uydurulmasına yönelik karakteristik özellikleridir..." şeklinde ifade etmişti. Asur kralı İ.Ö.1274 yılında Urartulara yaptığı saldırıyı yazar. Ararat adı da Urartularla bağlantılı bir sözcük olarak karşımıza çıkar. Bugüne kadar bulunan yazılı dokümanlar Urartular hakkında henüz bilgi verememiştir. Bu halkların nereden geldikleri hangi dili konuştukları ve neye tapındıkları önemle izleniyor olmasına rağmen hala belirlenmemiş belki de yüzlerce başlık bulunmaktadır. Araştırmacılar yazılı belgelerin toplamının 450 civarında olduğunu anlatırlar. Bunlardan 22 tanesi kil tablettir. Urartuların yazıtları Urartu dilinden çivi yazısıyla yazılmıştır. İlk yazılı belgeleri ise Van kalesinin kuzeybatısında Madruburç üzerindeki Lutipri oğlu Sarduri'ye ait yazıttır. Bu yazıt Asur diliyle yazılmıştır. Urartular oldukça fazla beylikle kurulduğu için yöre-

sel dillerin çok olması doğallığını koruyor. Urartu kralların bıraktığı yazılıtaşlardan anlaşıldığı kadarıyla Urartu dili Hindistan Avrupa dil ailesinden değildir. Bu dil Türkçe dili gibi bitişken (aglutinativ) ve ergatif yapılı bir dil olarak incelendi. Çoğu bilim adamlarının Urartu dili üzerinde birleştikleri tek nokta Hurice diliyle birbirlerine çok yakın oluşudur. Kısacası Hurricenin diyalektiğinden geldiği ele alınır. Bu dille olan benzerliği Hurilerin İ.Ö.2 bin yılları civarında Van gölü çevresinde yaşamalarına bağlanıyor. Urartu dilinde bazı örnek cümlelerin yazılışı ve Türkçe karşılıkları: Ardini-di nuna-li İspuini-nisarduri-hi Minbua İspuini-hi (Türkçe anlamı ise. Sarduri'nin oğlu İspuini (ve) İspuini'nin oğlu Minua Ardini'ye (Musasir) geldiler.) İese ini pili agu-bi (Türkçe anlamı ise. Bu kanalı ben götürdüm.) Haldi-ni-li sesti-li sidistu-ali (Türkçe anlamı ise, Minua Haldi kapılarını inşa etti.) Sarduruhini-se iese Minuase İspuini-hi-ni-se-İnuspua-se Minua-hi-ni-se haldi-ei susi sidistu-se (Türkçe anlamı ise, Ben Sarduri-li'nin oğlu, İspuini'nin oğlu Minua ve Minua'nın oğlu İnuspua, biz Haldi'nin bir Susi tapınağını inşa ettik.) şeklindedir. Urartu dili üzerine Prof.Dr.Veli Sevin, Anadolu Arkeolojisi adlı eserinde "...Urartu dili Hurice ile akrabaydı. Her ikisi de Hint-Avrupa ve Sami dillerle ilişkisi olmayan Doğu Kafkasya dil ailesine mensuptur. Bu iki dilin Proto-Hurri denilebilecek ortak bir atadan kaynaklanıp, Doğu-anadolu, Transkafkasya ve Kuzeybatı İran'da Urmiye gölü havzasına yayılmış eski anavatanda birbirlerinden ayrı ayrı geliştikleri sanılır. Urartular Hititler gibi çivi yazısı ve resim yazısı (Hiyeroglif) kullanıyorlardı. Çivi yazısı taş anıtlar, tunç eserler, iri depo küpleri, kil tabletler ve mühürler üzerine; resim yazısı ise daha çok mühürler ve kap kacak üzerine yazılıyordu. Resim yazısı az gelişmişti ve genellikle gündelik işlerde kullanılıyordu. IX yüzyılın sonlarında ortaya çıkan çivi yazısı Asur'dan alınmıştı ve hecelerden oluşuyordu..."şeklinde bir açık-

lamada bulunmuştu. Urartular Asurlardan öğrendikleri çivi yazısının paralelinde yerel olarak Hiyeroglif tarzında bir yazı şeklini de kullanmışlardı. Araştırmacıklar Hititlerin de çivi yazısı dışında bir hiyeroglif yazı çeşidini kullandıkları belirtilir. Hititlerin kullanmış oldukları hiyeroglif yazılar çoğunlukla çözülmelerine rağmen henüz Urartu hiyerogliflerinin çözülememiş olmasından yakınılıyor. Buluntuların az oluşu da bu yazının çözülmesini zora sokmaktadır. Bulunan bazı hiyerogliflerin ise kısmen de olsa çözüldüğü belirtilir. Berlin'deki Vorderasiatisches Müzesinde koruma altındaki bir tablet ve Cenevre'de bir tunç disket üzerinde hiyeroglif yazılar incelenmeye alınmıştı. Yazı yerine kullanılan sembollerin krallar ile ilgili bir ilişkinin olup olmadığı henüz bilinmiyor. Bazı küpler ve kaplar üzerine hiyerogliflerde kullanılan yazı sembolleriyle çivi yazsının karışık olarak işlendiğinin görüldüğü anlatılır. Sayıların küçük daire ve noktalarla işaret edildiği görülür. Sovyet araştırmacı A.A.Vayman(1978) yılında bu yazıları incelemeye almış ve çözmesi için uğraşmıştır.

Urartu kültürü hakkında sağlıklı bir şekilde bilgi sahibi olmak için coğrafyasını çok iyi bilmekle yetinmiyor. Bölgede yapılacak kazı sonuçlarının sağlıklı olarak tamamlanması bu uygarlık ile ilgili kültürünün de açığa çıkmasını ifade eder. Akla ilk gelen Urartuların başkentleri olan Tuşba'nın (bugünkü Van ili) kuzey ve doğusunu bir kordon gibi çevreleyen mızmız dağlarının eteklerindeki arkeolojik kalıntıları araştırmak olacak. Bu bölgede yer alan Toprakkale ise kültürün ifadesi için adeta kurtarıcı bir bölge olarak ele alındı. Toprakkale'nin kurulduğu yerler dağlık alan olduğu için belki kazıların yapılması zorluk derecesi olarak bilinecekti, ama sonuçta bu bölge de Urartular için önemli bir kazı merkezi olacaktı. İlk kazı British Museum'dan geldi. Arkeologlar Capitain Clayton ve Dr.Raynolds 1879 yılında bu bölgede kazıya başladılar. Ancak bu iki arkeolog uzun süreli kazıyı sürdüremeyince

onların yerine Rassam kazıya devam eder. Bulunan belirtilerle Toprakkale'nin Urartuların İ.Ö.735 tarihinde birinci merkezleri olarak anlaşılmıştır. Kazılar sırasında birinci, ikinci ve üçüncü Rusa tarafından yaptırılmış olan dinsel bir tapınak ortaya çıkarıldı. Bu tapınaklarda çeşitli eşyalar bulunarak Urartuların varlığı yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştı. Ancak British Museum kazıdan el çekince, bölge halkı denetimsiz olan bu tarihi yerlerde talana başlamışlardı bile...1899 da Rudlof Virchov yeniden bu bölgede kazılara başladı. Daha sonraları ise ikinci kazı işlemleri Rusar tarafından ele alındı. 1916 yılında Marr yönetiminde bir kazı ekibi Van'da incelemeye başladılar. Ruslar Urartu beyi Sarduri III dönemine ait çeşitli yazıt taşlar ortaya çıkardılar. Bu tarihten sonra kazı için inanılmaz bir boşluk başladı. 1938 yılına kadar bu boşluk devam etti. 1938 yılında Harvard Üniversitesinden bazı Amerikalı arkeologlar inceleme yapmaya başladılar. Bulunan yazıtlardan Urartuların İ.Ö.900-600 yılları arasında yaşamış olmalarıydı. Kral İşpuini'nin gösterdiği askeri başarılar, Urartu yönetimi ve dinsel gelişmesi üzerine önemli derecede etkili olmuştur. Bu kral döneminde Urartu dini şekil bulmaya çalışmıştır. Yapılan tapınaklar ve yazılıtaşlar bunun en iyi göstergesi olarak ele alındı. Dinin şekil almasını gösteren bir yazılıtaş Van ili sınırlarındaki Zımzım dağı eteklerinde "Meherkapı yazıtı" olarak bilinen kayaya oyulmuş bir niş içindeki yazıttır. Meherkapı yazıtında bütün tanrı ve Tanrıçaların isim listesiyle yapılacak olan kurbanlık hayvanların özellikleri yazılmıştır. Urartu dini ile ilgili diğer komşu krallıkların dinsel yapılarının bilinmesine karşılık burada hiç bir bilgi bulunamamıştır. Bu uygarlıkta tapınaklar, kutsal alanlar, yapılmış olabileceği düşünülen dinsel törenler hakkında ne yazıktır ki henüz yeterli belge bulunamamıştır. Tanrılar aleminin oluşumu, rahipler ve kralların durumları, ölümden sonraki yaşamın özelliklerini belirtecek dinsel bir belirti yoktur. Bulunan

22 kil tablette dinsel yaşam anlatılmadığı gibi kralların diktirdikleri yazıttaşlarda da bu konuya nedense değinmemişler, ancak krallar civar beyliklerle yaptıkları savaşlarını abartarak anlatmışlar. Genelde kralların yazıtları Tanrı Haldi'ye yapılan övgülerle başlar ve daha sonra bir kaç tanrının adıyla lanetler okunur gibi anılırlar. Adı geçen tanrılarla ilgili tapınaklar, tören alanları ve tapınma alanları yapılmasına rağmen ikonografilerinde nedense tanrılardan hiç söz etmemişler. Meherkapı yazıtında tanrılarla ilgili bilgi veren tek yazıt olma özelliğini hala koruyor. Bu yazıtta Urartu tanrılar panteonunda geçen 79 tanrı ve tanrıçanın adları yazılı olduğu gibi kesilecek kurbanlık hayvanın da cinsi ve miktarı belirtilmiştir. Tanrı ve tanrıça adlarının dışında kutsal göl, dağ ve kentlere de kurbanlar verilmiştir. Meherkapı yazıtındaki listede yer alan tanrılardan 63'ü erkektir. Tanrıçalar sıralamasında ise Arubani, Huba ve Tuşbea ilk üç sırayı alırlar. Bazı kentler de kutsal göründüğü için listede yer almışlardır. Bu kentlere de kurbanlar kesilmiştir. Listedeki kentler, Musasir (Ardini) kent tanrısına, Kumenu kenti tanrısına, Haldi kapılarına, Göller tanrısına, sınırlar tanrısına, dağlara ve nişi kentindeki tanrı Ua kapısına şeklinde listede sıralanmışlardır. Urartuların tanrılarına şölenler eşliğinde kurban sunmaları bir dini etkinlik şeklinde yapılırdı. Bir tablette yazılanlar dini etkinlikle ilgili önemli bir belirti olarak gösterilir. Tablette "...Ağaçların meyveleri(?) toplandığında(?), Haldi'ye 3 koyun kesilmelidir. (ve) 3 koyun da tanrılar heyetine; bağ...(olasılıkla: bağ bozumu yapıldığında) Haldi'ye 3 koyun kesilmeli (ve) tanrılar heyetine de 3 koyun; üzümler sıkıldığında (?) Haldi'ye 3 koyun kesilmeli (ve) tanrılar heyetine de 3 koyun ve şarap da sunulmalıdır..." şeklindeki metnin geri kalanının anlaşılmaz ifadelerle dolu olduğu belirtilir. Ayrıca bendimahi çayının kıyısında yer alan bir köşkte bulunan stelde de "...eğer bağ...1 sığır ve 3 koyun kurban edilir. Haldi ka-

pısında stel önünde şarap sunusu verilir…" şeklinde ifadelerin bulunduğu belirtiliyor. Muşaşir'deki Haldi tapınağında da sunu gereçlerinden söz eden bir yazıtta"…Urartu krallarının Haldi'ye adamak için sundukları ve şarapla doldurdukları, tunçtan büyük ayaklığıyla birlikte tunçtan büyük bir haru kazanı…" şeklinde açıklamalar yer almıştı. Urartularla ilgili geniş açıklamalar bu seriden yayınlanacak olan ve Ali Narçın tarafından hazırlanan "A'dan Z'ya Urartu" adlı eserde yer almıştır. Bak A'dan Z'ye Urartu-Ozan Yayıncılık-İst.

Ura-Tarhunzas: Kargamiş kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Uraş: Babil'de bir dini merkezinin adıdır. Burada zamanla büyük tanrıça İştar, Marduk, güneş tanrısı Şamaş, fırtına ve elementlerin tanrısı Adad, tanrıların eski kralı Enlil'e tapınılmıştı. Uraş dini merkezde bir kapının adı olarak da belirtiliyor. Bir diğer dini merkez (ya da dini kapı) Zababa adını taşır.

Uruk: Sümerlerde bir kent. Sümer dilinin yaygın olduğu kentlerden bir tanesidir. Leonard Woolley bu kentte kazılar yaptı. Kent devlet niteliğindeki konumuyla önemli ticaret ve siyasal merkez olarak bilindi. Bakınız Ali Narçın-A'dan Z'ye Sümer-Ozan Yayıncılık-2007

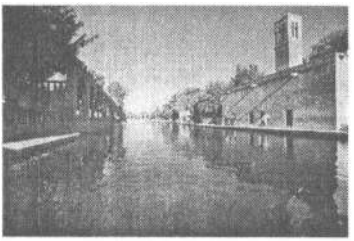
Uruki: Que kralıdır. Asur kralı Tiglat-pilesar III'ün saldırılarına karşı Urartu kralı Sarduri II'nin önerdiği güç birliğini kabul etti. Kurulan koalisyonda yer aldı. Bu koalisyonda ayrıca; Arpad kralı Agusi'nin oğlu Mati-ilu, Malatya (Melitealhe) kralı Sulumeli, Kargamişli Pisisris ve Samallı (Zincirli) Panammu vardı. Bu koalisyona rağmen Urartular Asur saldırılarında büyük kayıplar verdiler.

Urdu: Asur'da kölelere verilen bir ad. Ancak bazı araştırmacılar bu adın kölelere verilmesinin yanlış olduğunu ele alırlar. Bunlar özgür olmadıkları gibi bağımlı olan kişiler olarak sınıflandırılırlar.

Urdu-aheşu: Asarhadon'un bir uşağı olduğu söylenir.

Urdu-Mullissu: (Adrameleh) Sanherib'in üvey oğludur. Asarhaddon'un da üvey abisi olduğu söylenmektedir. Bak Sanherib.

Urşanabil: Tufan sırasında Utanapiştim (Nuh) gemisinin dümenciliğini yapan kişinin adı. Gılgamış gezisinin sonuna doğru bu adamla karşılaşır ve gemisiyle ölüm sularının karşısına geçirmesini ister. Urşanabil'de Gılgamış'tan ormanda 60 gez (Kübit) uzunlukta 120 direk ister. Gılgamış bu isteği yerine getirir ve onunla birlikte Utanapiştim'in yanına gelir.

Urfa'dan bir görünüm

Urfa: Tarihte önemli bir konum sergileyen Urfa ilinde Ebla, Akkad, Sümer, Babil, Hurri, Mitanni, Asur ve Aramiler egemenlik sürdüler. Kazılarda bulunan belgeler bu krallıkların Urfa bölgesinde izlerinin olduğunu belirtiyor. Eski krallıklarla beraber yeni Babil (Keldaniler) Makedon, Med/Pers, Seleukos, Osrhone ve Romalılar bu kentte iz bırakan uygarlıklardı. Eski belgeler arasında yer alan yazıtlarda İ.Ö.XV yy Suriye merkezli Ebla krallığı tarafından kuşatılmış ve onların egemenliklerine girdiği belirtilir. Ebla krallığının merkezi olan Ebla (Tell-el-Marduk) arşivlerinde İ.Ö.2500 civarında Harran ovasında Zugalum adlı bir kraliçenin hüküm sürmüş olduğu belgeleniyor. Kronolojik olarak Akkad kurucusu Sargon I (İ.Ö.2340-2284), Naram-sin (İ.Ö.2260-2220) Sonraki dönemlerde Ur III Hanedanlığı (İ.Ö.2060-1960) döneminde Urfa yöresinde bulunan insanlar onların kültürlerine boyun eğmek zorunda kalmışlar. Babil kralı Hammurabı (İ.Ö.1792-1750), Huriler, (kentte bulunan Hitit çivi yazılarında bu krallıklardan söz edilmektedir.) bölgede savaşlar yaparak kenti yağmalamış ve egemenliklerine katmışlardır. Urfa bölgesi Asur

krallığı döneminde Hanigalbat sonraki yıllarda ise Hate ülkesi olarak anılmıştır. Asur kralı Adad-Nirari II (İ.Ö. 1307-1275), Salmanasar I (İ.Ö.1274-1245) kentte saldırılar düzenleyen kral-lar olarak belgelenir. Anadolu'da hüküm süren Hitit İmparatorluğunun yıkılmasını fırsat bilen Asurlular yeni-den kente göz koyarlar.

Urta: Yazılı kaynaklarda Kalhu/Kalah adlarıyla tarihsel kimliğini bulan Bugünkü Nimrud kentinde yer alan bir tapınak adıdır. Bu tapınağın girişinde Asur kralı Asur-nasirpal'ın yıllıklarına rastlanır. Bu yıllıklarda Nairi ve Uruadrı ilkelerine yapılan askeri seferlerden de söz edilir.

Urtaki: Asarhaddon'un kardeşidir. Elam kralının ölümünden sonra yerine kral oldu. Kardeşinin orada kral olmasıyla Asur ve Elamlılar arasında da iyi ilişkiler başladı.

Ushipa: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. 2020 civarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor. Araştırmacılar bazı tabletlerde Ushipa adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Utnapiştim: (Bazı kaynaklarda Utanapiştim şeklinde yazıldığı da görülmektedir) Ziusudra'nın Sami dilindeki adıdır. Sümerlerde tufan kahramanı. Bilge tanrı Enki mert ve dürüst olan Utanapiştim'e bir gemi yaparak güvenenleri gemiye doldurup bölgeden ayrılması fikrini olabilecek tufandan dolayı bilgi verdi. Utanapiştim Tanrıların bu önerisini dinleyerek bir gemi yaptırır ve her canlının erkek ve dişilerini kurtarır. Ozanlar bunu daha sonra şiirleştirirler."...Tüm rüzgarlar olağanüstü güçte vuruyordu birleşip/aynı anda da sel aşıyordu tapınakların üzerinden/yedi gün ve yedi gece geçti aradan/Su altındaydı bütün ülke/ve görkemli sandalı yüksek suların üzerinde sel çalkalıyordu kesintisiz/yere ve göğe ışık saçan Utu, birkaç adım attı/Ziusudra görkemli sandalın bir lom-

bozunu açtı/kahraman utu ışınlarını saçıyordu sandalın içine/Kral Ziusudra / Utu-nun önünde yere attı kendini/ve bir öküz kesti, kurban etti kınalı bir koçla..." şeklinde ifadelerle tufan anlatılmıştı. [Şiirin ozanının kim olduğu bulunamadı]. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız, Ali Narçın-A'dan Z'ye Sümer-Ozan Yayıncılık-2007

Uruk'ta bulunan bir heykel

Uzumu: Nippur kentinde kutsal bir tören alanı olduğu belirtiliyor.

Uzula: Bir kent krallığıdır. Prizma yazıtında adı geçen kent krallıklarından biridir. Tiglat-pilesar I'in beş yıllık krallığı sırasında icraatlarını anlattığı yazıta "Prizma yazıtı" adı verilmiştir. Daha önce her yıl yazılmayan yıllıklar, Tiglat-pilesar I döneminde her yıl yazılmaya başlanır. Yazıtta kendisinden önce Asur, Enlil, Sin, Şamaş gibi tanrılardan uzunca sözeder. Yaptığı icraatlardan da kendini göklere çıkartırcasına söz eder. Bu yazıtta Urartuları oluşturduğu belirtilen Daiaeni ve Nairi ülkeleriyle yaptığı savaşlara değinirken, kent krallıklarının adlarını da belirtmektedir. Daiaeni ve Nairi ülkelerinden başka yazılan kentlerin adları da şöyle: Tunube, Tuali, Kindari, Uzula, Unzamuni, Andia-be, Pilakini, Aturgini, Kulibarzini, Şinibirni, Himua, Paite-ri, Uiram, Şururia, Abaeni, Adaeni, Kirini, Albaia, Ugina, Nazabia ve Abarsiuni'dir.

W

Wabartum: (Ya da wabrum-ubrum) Sözcük karşılığı "Misafir" olarak tanımlanmıştır. Kervan yolu üzerinde yapılmış ve bugün "Hotel" olarak adlandırılan konukevlerine Asur dilinde verilen ad. Ayrıca Asurlu tüccarlar mallarını sat-

mak için bir yerde depolama yaparlardı. Bu depolama yapılan yerlere verilen addır.

Walter Andrae: Alman Arkeolog. Robert Koldewey ile birlikte kazı çalışmaları yaptı. Robert Koldewey 1930 yılında kazılardan çekilince o devam etti. Asur kentindeki kazılarda bulduğu kil tabletleri çözerek Asurlularla ilgili bazı bilgilerin ortaya çıkmasına yardımcı oldu.

Wasaşatta: Yaklaşık İ.Ö.1500-1274 tarihleri arasında Mezopotamya bölgesinde etkili olan Mitanni kent devletinin egemenliğinde bulunan bir kraldır.

Waşşukannı: Mitannilerin başkentiydi. Adad-Nirarı bu kente saldırarak işgal etmiş ve kral Şattura'yı da esir almıştı. Şattura, fidye vererek serbest kalmış ve ülkesine geri dönmüştü. Şattura'nın ölümünden sonra oğulları anlaşamayınca Adad-Nirari bölgeye tamamen egemen olarak Mitanni krallığına son verdi.

V

Vatis: Kargamiş kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Vauş dağı: Bugünkü adı Sahend. Bu dağda Urartularla Asurlular savaştılar. Savaştan önce dağın betimlenmesi ise şöyleydi: "…Vauş dağında, o yüksek dağda, zirveleri gökyüzündeki bulutlara kadar uzanan, diyarlarını ilk çağdan beri tek bir canlının geçmediği, hiçbir gezginin yol bulamadığı, göğün hiçbir kanatlı kuşunun üzerinden uçmadığı ya da büyütmesi için yavrularına yuva yapmadığı bu sivri dağ, bir bıçak sırtı misali yükselen, uçurumlarının ve çok uzaktaki dağların, nehirlerinin kestiği (…) üzerinde gece gündüz kar olan, bütün varlığı buzla kaplı olan, içinde herkesin bedeninin fırtınanın hiddetiyle yere düştüğü ve etinin soğuğun gücüyle yandığı bu dağ…" şeklinde anlatılmıştı. Bir başka kaynakta Asur kralı Urartu-

larla yaptığı savaşı belki de kazandıktan sonra "...Onun birliğinde korkunç bir katliam yaptım, savaşçılarının ölülerini malt gibi dağıttım, dağın çukurlarını doldurdum onlarla. Kanlarını yarıklardan ve sekilerden nehir misali akıttım, vadileri, açık arazileri ve bayırları gelincikler gibi kıpkırmızıya boyadım. Savaşçılarını onun (kastedilen Urartu kralı Rusa I) ayaklarının dibinde koyun gibi boğazladım ve kafalarını kestim..." şeklinde dağın başka bir özelliğe büründüğünü belirtti.

Varpalana: Tuvana kralıdır. Asur yazılı kaynaklarda Tuhana kent kralı Urballa olarak belirtilmiştir. İvriz anıtını yaptığı bir kral olarak ifade ediliyor. Hatta Asur kralı Tiglat-pilesar III, yazıtlarda Urballa adını kullanmaktadır.

Vaşu-Şarma: Asurların saldırılarına uğrayan Tabal Kralıdır. Önceleri vergi veriyorlardı. Daha sonra baş kaldırarak vergi vermeyi reddeder. Kaynaklar Vaşu-Şarma'nın İ.Ö. 730 civarında vergisini ödememeye başlayınca Asurlular tarafından tahttan indirilmiş ve onun yerine Asur yanlısı olan ve "Hiç kimsenin oğlu" olarak tanımlanan Hulli adında biri getirildi. Krallığı ve siyasal kimliği hakkında belge yetersizliğinden daha detaylı açıklamalar yapılamıyor.

Vaşşukani: Mitanni krallığının başkentiydi. Hitit kralı Şuppiluliuma I'in saldırılarına uğrayıp yağma edildi.

Venüs tabletleri: Babiller dönemindeki birinci hanedan döneminde gezegenlerin hareketlerinin yazıldığı tabletlere arkeologların verdileri addır.

Y

Yaba: Tiglat-pilesar III'ün eşidir. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında bilgi verilemiyor. Kalhua'da toprağa verilmiştir.

Yahdu-Lim: Zimrilim'in babasıdır. Lim Hanedanlığından gelen soylu bir bey olduğu belirtiliyor.

Yangi: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Yangi adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Yarim-Lim: Halep (Yamhat) kralıdır.

Yariris: Yariris'in sözcük karşılığı "yönetici" olar tanımlandı. (ya da Araras) Kargamiş kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında bilgi verilemiyor.

Yasmah-Adad: Şamşi-Adad'ın oğludur. Mari genel valisi olduğu belirtiliyor. İ.Ö.1796-1720 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu söylenir. Şamşi-Adad ülkesinin civarında tehlike saçan kabileler için oğluna gönderdiği mektupta "...Kuzey kabileler üzerindeki bütün zorunlu idari ve hukuki haklarından vazgeçmenle ilgili bir soru sormuştun bana. Bu haklardan vazgeçmek doğru değildir. Eğer vazgeçersen, şu anda Fırat'ın öteki yakasındaki Yamhad ülkesinde bulunan akrabaları yani "Rabbaya" kabileleri bunu duyarlar ve o kadar kızarlar ki buraya, yurt topraklarına geri dönmezler. Bu yüzden kuzey kabileleri üzerindeki haklardan vazgeçme... Onları şöyle azarla: Kral [askeri] bir sefere çıktığında, çocukları varana kadar herkes hemen toplanmalıdır. Bütün adamlarını toplamayan bir şeyh, geride tek bir adam dahi bıraksa, krala karşı gelmiş demektir..." şeklinde öneri içeren bir mektup göndermişti. Elçisi Bahdi-Lim vasıtasıyla gelen ikinci mektup ise son derece önemli bir davranışın sergilenmesi anlamında belirtilmiştir. Mektupta "...Kararlaştırılan yerde beş gündür "Hana" destek kuvvetlerini bekliyorum ama askerler toplanmıyorlar. Hana kuvvetleri açık araziden çıktılar ama şimdi kendi kamplarında kalıyorlar. Bir iki kez ileti gönderdiğim halde bir araya gelmediler. Aslında üç gün oldu ve hala toplanmadılar. Şimdi eğer

efendim uygun görürse, hapiste tutulan biri idam edilsin. Kafası kesilip Hutnim ve Appan kadar uzak kampların etrafında dolaştırılsın ki, askerler korkup burada hemen toplansınlar.." şeklindeydi.

Mitanni modeli halı

Yakdun-Lim: Mari kent devletinin kralларından biridir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Yakmesi: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Ilu-Mer'in oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Yakmeni: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Yakmesi'nin oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Yanık Saray: Bak Burned Building.

Yazkur-el: Mezopotamya bölgesinin ata krallarından biri olduğu söylenmektedir. Yakmeni'nin oğludur. Muhtemelen çadırlarda yaşamını sürdürdü. Kaynak yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli açıklama yapılamıyor.

Yedi bilge: "akıllı adamlar ya da bilge adamlar" olarak tanımlanan tufan öncesi yaşayan bilgelerdi. Bunların sözcük karşılığı da "apküllü" şeklinde yazılırdı. Eski Babil ve Asur'da bu yedi tanrının adları ve geldikleri ülkeler öykülerde gösterilmiştir.

Yehoyakim: Kudüs kralıdır. Nabukadnezar bu krala karşı bir askeri sefer yapma girişimindeyken kralın ölüm haberini alır. Bu karmaşalıktan kent eslim olur. Kral Yehoyakim'in oğlu Yehoyakin Asurlular tarafından tutsaklarla birlikte Babil'e götürülür. İbrani kaynakları esirlerin toplamının onbin civarında olduğunu belirtiyorlar. Asurlular kenti yağmaladılar ancak Süleyman'ın sarayından sadece vergi aldılar. Daha sonra Yehoyakim'in amcası olduğu söylenen Zedekya Kudüs'ün başına getirildi. Kralın ailesi Babil'de kral sarayında esir tutulurken peygamber sıfatıyla bilinen Hezekiel ve yandaşları da Nippur kentinde gözaltında tutuldular.

Yeni Babil krallığı: Asur imparatorluğu bir dizi başarıdan sonra kralların yönetimsizliği ve civar aşiretlerin krallığa başkaldırmasıyla zayıflayarak yıkılmıştı. Onların yıkılışından sonra Babil yeniden güç kazanarak yükselmeye başladı. Babil'de yönetici sınıf olarak Kaldeliler vardı. Kaldeliler Sümer kenti olan Ur'un çevresinde yaşayan Mezopotamya halklarının en eskilerindendi. Kaldeli Nabukadnezar II İ.Ö.605-562) Kalde imparatorluğu adı altında Babil krallığını kurdu. Babil kentini görkemli saraylar tapınaklar surlar ve kapılarla donattı. İ.Ö.586 yılında Kudüs ve Yahuda krallıklarını kuşatıp, kenti yağmaladı ve tutsak Yahudileri de Babil kentine yerleştirdi. Babil olarak tarihe geçen Kalde imparatorluğunun sınırları Fırat nehrinden Mısır devletinin sınırlarına, Ermenistan'dan Arabistan topraklarına kadar uzanıyordu. Yeni Babil krallığı döneminde sanatsal işler ticaret ve sanayi oldukça gelişmişti. Ancak Nabukadnezar'ın ölümünden sonra gelenler iyi yönetemeyince çöküş dönemine girer. Önce Pers İmparatorluğunun kurucusu olan Büyük Kiros İ.Ö.539 yılında Babil'i ele geçirdi. Daha sonra Büyük İskender bu kenti Perslerle yaptığı savaşta kuşatır. İ.Ö.323 yılında Büyük İskender Nebukadnezar'ın sarayında öldü. İskender'den sonra Selevkoslar Babil'i kuşatırlar. Sonraki yıllarda Seleukeia adında yeni bir başkent kurarak Babil'de

yaşayanları bu kente yerleştirerek kentin unutulmasına neden oldular.

Yeni Asur Krallığı: İ.Ö.1050-750 Tarihleri arasında hüküm sürmüş bir krallık olarak tanımlanmaktadır. Yaklaşık 300 yıl hüküm sürmüş olan yeni Asur Krallığının İ.Ö.890-894? tarihlerinde hüküm sürmüş olan Tukulti-Ninurta II'nin krallığıyla sona ermiş olabileceği tahmin edilmektedir. Araştırmacı tarihçiler bu dönemin ilk yıllarını yapılanma ve Tukulti-Ninurta II'den sonraki yılları da gelişme olarak kaydetmektedirler. Yeni Asur Krallığı siyasal anlamda ilk milliyetçilik ideolojisini ele alan bir dönemle ortaya çıkmıştır. Nedeni de kralların geçmişteki atalarını örnek gösterip onların yaptıkları işleri övmeleri ve benzer işler yapmalarına bağlanmaktadır. Bu dönemdeki krallar ise Tukulti-Ninurta II, Tukulti-Ninurta'nın oğlu Asur-Nasirpal II, Salmanasar III, Şamşi-Adad V, Adad-Nirari III, Salmanasar IV, Tiglat-pilesar III olarak tanıtılmaktadır. Korsabad kral listesinde adı geçen krallar dışında belgelerin eksikliği nedeniyle ayrıntılı açıklama yapılamıyor. Belgeler doğrultusunda Yeni Asur kralları ise; Assur-rabi II (1012-972), Assur-res-işi II (971-967), Tiglat-pilesar II (966-935), Assur-dan II (934-912), Adad-nirari II (911-891), Tukulti-Ninurta II (890-884), Aşurnasirpal II (Ya da "Assur-nasir-apli") (883-859), Şalmaneser II (858-824), Şamşi-Adad V (823-811), Adad-nirari III (810-783), Şalmaneser IV (782-773), Assur-dan III (772-755), Assur-nirari V (754-745), Tiglat-pilesar III (744-727), Şalmaneser V (726-722), Sargon II (721-705), Sennaherib (Ya da "Sîn-ahhe-eriba, Sanhêrib") (704-681), Esarhaddon (Ya da "Assur-aha-iddina") (680-669), Aşurbanipal (Ya da "Assur-bani-apli, Osnappar") (668-627), Assur-etel-ilani (626-?), Sin-şumulişir, Sin-şarra-işkun (?-612), Assur-uballit II (611-609) adlarıyla tarih sayfasında yerlerini aldılar.

Yeni Asur Dönemi kazıları: Veli Sevin "Yeni Asur Sanatı (I) Mimarlık" adlı yapıtında Asur İmparatorluğunun kalıntı-

larını araştıran araştırmacı yazarların çalışmalarıyla arkeolojik kazıları sıralayarak önemli bir belge haline getirmiştir. Asurlularla Babillilerin yıllarca süren sürtüşmesinden sonra Medlerle birlik olan Babillerin galip gelmesi tarihsel anlatımların belki de vazgeçemedikleri gelişmelerden biridir. Bölgede ilk kazının 1820 yılında başladığı söylenmektedir. İlk kazıyı gerçekleştiren de İngiliz Claudius James Rich'in Ninive'de yaptığı kazı çalışmalarıdır. Daha sonraki yıllarda Paul Emil Bota (1802-1870), Eugene Napoleon Flandin (1809-1876), Austin Henry Layard (1817-1894), Victor Place (1819-1875), Henry Creswicke Rawlinson (1810-1895), Hormuzd Rassam (1826-1910), William Kennett Loftus (1821-1858), Georghe Smith (1840-1876), E.A.Wallis Budge, L.V.King, Walter Andrae (1875-1956), Thurcau-Dangin (1872-1944), Gordon Loud, Max Edgar Lucien Mallowan (1904-1978), Tarık.A.Madhloum, Hazim Abdülhamid ve Janusz Meusynski adlı kişiler olarak belirtildiler.

Yeni Babil Kralları: Araştırmacıların ortaya çıkardıkları belgelerin çözümüyle ortaya çıkan yeni İ.Ö.625-539 tarihleri arasında egemenlik yapmış olan Babil kralları ise; Nabopolassar (Ya da "Nabu-apla-usur") (625-605), Nebukadnezzar II (Ya da "Nabu-kudurri-usur") (604-562), Amel-Marduk (Ya da "Evil-Merodah") (561-560), Neriglissar (Ya da "Nergal-şar-usur") (559-556), Labaşi-Marduk (------556), Nabonidus (Ya da "Nabu-na'id") (555-539) adlarıyla tarih sayfalarında yer aldılar.

Yeni yıl törenleri: Bu törenler Babil geleneğinde bahar ayı olarak bilinen Nisannu ayının birinden yirmisine kadar olan sürede kutlanırdı. Babil'de genellikle Marduk kültüyle kutlanan bu törenler başka kentlerde o kentin yerel tanrısıyla kutlanırdı. Üçüncü Ur Hanedanlığı döneminde Nanna için yapılan törenin adı "akiti" şeklindeydi. (Sözcük kökeni Akkad dilindeki "Akitu"dan gelir) Babil törenleri: a) bahar ayında yapılan "arpa hasadı" bayramı, b)

şehir tanrısı Marduk'un tahta çıkış yıldönümü, c) Babil yaratılış destanına atfen koruyucu bir tören, d) Yeni yılın takvim başlangıcının törenleri, e) Kralın bayramı, f) Tanrı Nabu'nun tahta çıkışı şeklinde törenler, geleneksel olarak her yıl kutlanırdı.

Yeremya: Yahudilerin kutsal saydıkları bir kral ve din adamı. Tevrat'ta bu kral Babil'in Nabukadnezar tarafından yaptırılmış duvarlarından övgüyle söz etmektedir.

Yıldız: Yıldızlar, bütün uygarlıkların kozmolojik düşüncelerini etkilediği gibi Babilleri de ilgilendirmiştir. Yıldızların göksel bir anlam olduğu düşünülmüştür. Sümer kaynaklı metinlerde yıldızlarla ilgili notların olduğu ifade edilir. Sekiz uçlu yıldız, tarih öncesi uygarlıklarda bilindiği gibi Neo-Babil uygarlığında da bilinmiştir. Aşk ve savaş tanrıçası İnanna'nın sembolü olarak kullanılan Venüs gezegenini örnek olarak gösterebiliriz. Yıldız, yaygın bir çizim olan etrafı bir disk ile çevrili olarak tanımlanmıştır. İnanna'nın Asur dilindeki adı olan İştar'ın da üstünde yıldızların kaplandığı o dönemde gök cismi olarak bilinen yıldıza verilen önem ortaya çıkmaktadır.

Yohanan: İ.Ö.587 yılında Kudüs'ü işgal eden Nabukadnezar Yahudiye'nin son kralı olan Yohanan. Yahudiye'nin Kalde kökenli valisi Gedalya'nın öldürülmesi olayına adı karışmış olacağını düşünerek korkup, Yeremya ve Yahudilerden bir kısım halk ile Mısır'a kaçtı.

Yom Kippur: Yahudiler tarafından kutlanan bir bayramdır. Bu bayram Babil kralı Nebukadnazer'in yaklaşık yetmiş yıl esaret altında tuttuğu Yahudilerin kurtuluş bayramıdır. Bu gün hala bu bayramı kutlarlar. Bu esaretten kurtuluşu kutsal kitaplar ele alırlar.

Yoncalı yazıtı: Asur kralı Tiglat-Pilesar I ile Nairi ülkesi olarak adlandırdığı Urartularla savaş yaptığı yerin adından hazırlanan bir yazıttır. Bu yazıtta Asur kralı Tiglat-Pilesar I ile Urartu (Nairi) kralının yapmış olduğu savaş anlatılır. Yoncalı yazıtı olarak kodlanan yazıtta "...Tiglat-pilesar,

güçlü kral, evrenin kralı, Asur ülkesinin kralı, dört ülkenin kralı, Tumme'den Daiaeni'ye dek uzanan Nairi ülkesinin fatihi, Kirhi'den Büyük denize kadar yer alan ülkelerin fatihi..." şeklinde yazdırır.

Z

Zababa: Babil'in önemli kentlerinden Kiş kentinin tanrısı olarak tapınıldı. Yerel bir tanrıydı. Karısı da İştar'dı. (İnanna) Kiş kentinde İnanna'ya tapınılma Zababa'nın değerini yükseltmiştir. Savaşçı bir kişiliği olan tanrı şeklinde anlatımlar var. Bazı metinlerde "savaşçı Marduk" olarak betimlendiği görülür. Kült merkezi ise Kiş kentindeki "E-mete-ursag" tapınağıydı. Kartal başlı bir asa taşırdı.

Zababa-şum-iddin: Babil kralıdır. İ.Ö.1174 civarında hüküm sürmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Zabiba: Arap kraliçesidir. Asur kralı Tiglat-pilesar III'e vergi ödeyen krallıklar arasında yer aldı.

Zagros: Kuzey Suriye'ye yakın konumda olan bir bölgedir. Tiglat-pilesar III, bu bölgeden yaklaşık 65 bin insanın iç ayaklanmaları önlemek için başka yerlere yerleştirdiğini anlatır.

Zagros: Doğu Anadolu bölgesinde bir dağ geçidi. Zagros dağlarının oluşturduğu bir geçittir. Asurlar Urartulara saldırırken bu yüksek dağları ve dağlardaki geçitleri kullanmışlar. Asur kralları tarihsel nitelik taşıyan tabletlerde çok sıkıntılı günler geçirdiklerini belirtirler. Hatta Urartulara saldırı yapmak için bahar aylarını bekler ve saldırılardı.

Zagros: Asyanın batı kısmında bulunan sıradağların adıdır. Zagros dağları Türkiye sınırları dahil İran, Azerbaycan, Irak ve Hürmüz boğazına kadar uzanır. Bazı kaynaklarda sadece Van gölü ile Huristan arasındaki dağlara Zagros adı verilir. Sıradağlar özelliğinde fars ve Laristan sıradağ-

ları katılmıyor. 4.270 metrelik yüksekliğiyle Alp sıradağlar sisteminin düzgün kollarından biri olarak belirtilir. 1.800 km uzunluğunda ve 200 km genişliğinde sıra halinde uzun bir jeolojik dönemde oluşmuş olduğu belirtilir. Zap, Ziyale, Kerka, Karun dağları bu sıradağların kıvrımlı olduğu bölgesinde yer alır. İlkbahar'da göçebe kabileler bu sıradağlardaki yaylalarda konaklarlar. Kürtler Mezopotamya'nın Dicle kıyısına iner ve Musul bölgesinde konaklarlar. Bahtiyarı adlı başka Kürt aşireti ise İsfahan yakınında konaklar. Lurlar Şiraz'a giderler.

Zakar: Mezopotamya bölgesinde Babil'de tapınılan rüyalar ve mesajların tanrısı olarak tapınıldı.

Zakatu: (Zakutu ya da Zakuti, Bak Naqi'a.) Asurlarda adı geçen bir kraliçe. Tanrı Nabu'nun annesidir. Oğlunun kültünün yayılması ve özellikle tapınılması için halka destek verdiği anlatılır. Bu kraliçenin vasıtasıyla Asarhadon'un veliaht olduğu anlatılıyor. Asarhadon'un kardeşleri onun veliaht olmasına karşı çıktılar. Kaynaklar Asarhadon'un annesi olduğunu ifade ediyorlar. Zakuti, Sahnerib'in Babilli eşiydi. Bak Naqi'a.

Zaku: Asurlularda yaşayan bir azınlık. Asur dilinde bu azınlıklara "Zaku" adı verilmişti.

Zalgarra: Bak Ulligarra.

Zariku: Asur kralıdır. İ.Ö.2225 civarında hüküm sürdüğü tahmin ediliyor. Amar-sin'in kent valisi olarak da anlatılır.

Zazaku: Devlet yazmanı.

Zedekya: Nabukadnezar'ın Kudüs'ü işgal etmesinden sonra orada kalanların başına getirilen bir kişi olarak tanımlanıyor. Daha sonra Asurlara yanlış yaparak Mısır tarafını tuttuğu gerekçesiyle Asurluların saldırısına uğradı, ancak kaçtı. Sonra Eriha kenti yakınlarında yakalanarak Nabukadnezar'ın Suriye'deki Orontes (Asi) karargâhına getirildi. Zedekya Orontes'te önce gözleri önünde oğulları öldürülür ve daha sonra da gözleri kör edilerek Babil'e gö-

türülür. Kudüs ikinci defa yağma edildi. Tapınaklar yıkıldı ve Asur karşıtı olanlar da öldürüldü.

Ziggurat: Mezopotamya'ya özgü bir terim olduğu belirtiliyor. Çoğu zaman "Tanrı dağı" anlamında tanımlanıyor. Basamaklı piramit şeklinde olan bir yapı. Bu yapı Sümerlerin dinsel alandaki simgesidir. Bak Etemenanki.

Zimri-Lim: Mari kent devletinin krallarından biridir. İ.Ö. 1779-1757 tarihleri arasında hüküm sürmüş olduğu belirtilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Zingun: Urartuların bölgesinde yer aldığı belirtilen bir kent. Salmanasar I Urartular üzerine yaptığı askeri saldırıda bu kenti ele geçirerek haraca bağladığını belirtir. Çağın gereksinmeleri gereği krallar kuşattığı yerlerdeki ganimetlere haraç gözüyle bakar ve daha sonraki yıllarda da bunun tekrarını yaparlardı. Salmanasar I bu kuşatma hareketini bir yazılı taşta kendini göklere çıkarırcasına belirtmişti.

Ziusudra: Bak Utnapiştim.

Zuabu: Çadırlarda yaşadıkları öne sürülen Erken Dönem kralı olarak ifade edilmektedir. Araştırmacılar bazı tabletlerde Zuabu adının geçmesiyle Erken Dönem kralı olabileceğini tahmin ederek listeye almışlardır. Belge yetersizliğinden dolayı krallığı ve siyasal kişiliği hakkında aha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Dizin

A

Abalı, Abarakku, Abarsiuni, Abazu, Abaeni, Abdi-Mulkuti, Abieşuh, Abirattaş, Abulli, Ada, Adad, Adad-apla-iddina, Adad-idri, Adad-Nirari, Adad-Nirari.I, Adad-Nirari.II, Adad-nirarı.III, Adad-nirari IV, Adad-apla-iddin, Adad-salulu, Adad-şuma usur, Adad-şum-iddin, Adad-şum-nassir, Adaman-dug-ga, Albaia, Adaeni Adamu, Adapa, Adara-Kalamaş, Adda-guppa, Adasi, Adiabenos, Agum I, Agum.II, Aguşaya, Ahas, Adhem, Adyton, Ahlamu, Ahuni, Ahurri, Ahşeri, Aja, Akkad, Akad dili, Akitu, Akitu avlusu, Akiya, Akrep İnsanlar, Akur-ulanna, Ala, Alaku, Allatu, Al-da-ra, Algar, Amanos, Ambaris, Amel-Marduk, Aminu, Ammi-ditana, Ammi-Madar, Ammi-Rabih, Ammi-şaduga, Amtar, Amukkanu, Amurru, An, Anavarza Kalesi, Andiabe, Andrae Walter, Anu, Ana, Ana ittusu, Anarşi, Ankuwa (Alişar), Anunakı, Anunitu, Anschar, Antiokhos (Büyük).III, Antiokhos-Epiphanes.IV, Antiokhos-Eupator.V, Antiokhos-Epiphanes. VI, Antiokhos-Sidetas.VII, Antiokhos-Gryphus.VIII, Antiokhos-Soter.I, Antiokhos, Theos.II, Anshar, Anzu, Apiashal, Apil-sin, Appan, Apum, Arbail, Arbela, Arrapha , Arakdi, Aramlılar, Arami dili, Arda-Gula, Arda-Mulisi, Ardıçlı Saray, Ares, Arik-den-ili, Arman, Arno Peobel, Artakserkses.I, Artakserkses.II (Memnon), Artakserkses.III (Okhos), Artaşummara, Artatama I, Artatama II, Arwad, Arrafa, Arappa, Arpad, Arsakes, Asarhaddon, Asarluhi, Asatuwatimais, Asdod, Asinum, Aslan, Aspu, Astabi, Asu, Asur-Shaduni, Asur-aha-iddina, Asur-aha-iddin Sarayı, Asur Tarihi, Asur,Asur'un yeni tarihi, Assur, Asurlular, Asurluların kökeni, Asur-Urartu İlişkileri, Asurlarda dil, Asur edebiyatı, Asurlarda din, Asurlarda kadın, Asur yazısı, Asurların yıkılışı, Asur Sanatı, Asurlarda konut, Asur mitolojisi, Asur sarayları, Asur'da tapınaklar, Asurlarda arkeoloji, Asurlarda eğitim, Asur'da Tıp, Asurlarda türban, Asur'da tapınaklar, Asurluların yükselişi, Asur mezarları, Astiruvas, Asurbanipal, Asur-ahu-iddina, Asur-etel-ilani, Asur-etel-ilani-mukin-apli, Asur-ban-apli, Asur-ban-apli

Sarayı, Asur-bel-kala, Asur-bel-nişesu, Asur-dan.I, Asur-dan.II, Asur-dan.III, Asur-dugul, Asur-idini, Asur-nasirpal.I, Asur-nasirpal.II, Asur-Nirarı.I, Asur-Nirari.II, Asur-nirari.III, Asur-nirari.IV, Asur-nirarı.V, Asur-Nadin ahee I, Asur-Nadin ahhe II, Asur-nasir-apli sarayı, Asur-nadin-apli, Asur-nadin-şumi, Asur-rabi.I, Asur-rabi.II, Asur-reşa-işi.I, Asur-reşa-işi.II, Asur-rim-nişesu, Asur-ubalit.I, Asur-uballit.II, Asur-bel-kala, Asutumatimais, Asyuvatamanzas, Aşaret-apil-Ekur, Aşipu, Aşuşunamir, Aşşurşarrat, Asur-Ketti-Leşir, Aşipu, Atalia, Aturgini, Austin Henry Layard, Avil-Marduk, Aya, Ayar, Azarah, Azuzu.

B

Baba-aha-iddina, Babanu, Babu, Bab-Lugalira, Babelat-hegallı, Babil kulesi, Babiller, Babil, Babil yaratılış miti, Babil'in planı, Babil Tufanı, Babillon, Babil yazısı ve dili, Babil dini, Babil Hukuku, Babillerde Matematik, Babil'deki semtler, Babil'de gözlemevi, Babil İsyanı, Babil kulesi, Balası, Balvat, Balawat mamu tapınağı, Bantiu, Bardiya, Bargun, Barrakab, Bavian yazıtı, Bazaa, Bazaia, Bazi hanedanı, Beka vadisi,Bel-şimanni, Bel, Bel, Bel-eter Agibi, Bel-bani, Bel pahiti, Bel-harran-belu-usur, Belih, Bel-ibni, Beltia, Belsazar, Bel-şarussur, Bel-şalti-nannar, Belu, Belu-bani, Berossos, Bet-Ammon, Biblos, Bingöl, Bitlis, Bitanu, Bit-Adini, Bit hilani, Bit-Dakuru, Bit-Yakin, Bit-redüti, Bitu, Bit-akitu, Bit-Silanı, Bit-Sa'alli, Bit-Zamani, Boğazköy, Budge E.A Wallis, Burned Building, Burna-Buriş I, Burna-buriş.II.

C

Campbell Thompson, Cebel-ı Maklub, Ceila, Cervan, Cezire, Cyrus.II.

Ç

Çivi yazısı.

D

Daduşa, Dagan, Dagara, Daian-Asur, Dakkuru, Damaskus, Damiqiluşu, Damqi-iti, Darius.I, Darius.II, Darius.III, Dayyan-Assur, De-

metrius-Soter.I, Demetrius-Nikator.II, Dicle, Didanu, Dilbat, Dirria, Diş kurtçuğunun öyküsü, Dur-Katlimmu, Dur-Kurıgalzu, Dur-Assur-Ketti-Leşir, Dur-papsukal, Du'usu, Dur-Şamukin, Dur-Şarrukin II, Dur-Şarrukin, Dur-Şarrukin Nabu tapınağı, Duvar resimleri.

E

Ea, Eagamil, Ea-mukin-zeri, Eanna, Ebih, Edom, Egalmeşarra, Egal, Egibi, Ehli-Teşup, Ehulhul, Ekallu, Ekalltun, Ekal iş dupranı, Ekal-maşartı, Ekurmeşarra, Ekur, Elamlılar, Elli-bani, Elmeshu, El Obeyt kültürü, Elyakim, Enlil-nirari, Ellil-kudurrı-ussur, Enki, Enlil, E-kisiga, E-kurul, Elamlılar, Ellil, Ellil-nadin-ach, Ellil-nadinşum, Enlillutu, Enlil-nadi-ahi, Enlil-nadin-ahhe, Enlil-Nasir I, Enlil-Nasir II, Entu, Enuma-Eliş, Enmeserra, Eponymenkanom, Era, Eriba Adad.I, Eriba-Adad.II, Eriba-marduk, Eridu, Erişu, Erişum I, Erişum II, Erisum III, Ereşkigal, Ereshkegal, Eriba-marduk, Erıshkegal, Erıshkıgal, Erişum.I, Erischum.II, Erzincan, Esegila, Eserhaddon, Eşgalşiddidua, Eski Asur Krallığı, Eski Babil krallığı, Eşarra, Eşnuna, Etana, Etemenanki, Eulmaş-şakin-şumi, Eumenes, Evil-merodah, Evil-Marduk, Ezida, Ezoterik.

F

Fal bakma, Fırat, Fildişi Evi, Flandin Eugene Napoleon, Forth Shalmaneser, Frigler.

G

Galla, Gambulu, George Smith, Gandaş, Gaziantep, Gez, Giddara, Gidara, Gişzida, Gıbıl, Gılgamış, Gılgamış destanı, Gimmiri, Gipar, Girtablullu, Guazana, Gula, Gulkiş, Gulkişar, Günziani, Gurgum, Guzana.

Ğ

Ğar.

H

Hadadasar, Hadatu, Hadatu Sarayı, Halıla, Hale, Hama, Hana, Ha-

na, Hanigalbat, Hanigalbat, Hanno, Harran, Harharu, Har-su, Hattena, Hatti, Hattina, Hattuşaş, Hayani, Hazanu, Hazianu, Himme, Himua, Hindanu, Hosea, Hubur ana, Hubuşna, Hubuşkia, Hubuşna, Hulli, Hullupu, Humbaba, Huriler, Hutnim, Huziriana.

I

Ibqı-İshtar, Ibıgadad, Ikunum, Ikunum, Ilu-Mer, İlushuma, Imgur-Enlil, Imsu, Iptar-Sin.

İ

İaşar-Lim, İbal-piel, İddin-kakku, İgigi, İkunum, İlabarat, Ilakabkaba, İlişuma, İluhadda, İluma-ilum, İlumen, İmgur-enlil, İrişu, İrişum, İskender.III (Büyük), İtiti, İtti-ti, İtti-ili-nili, İskender.IV, İskender Balaş, İskender Zabinas.II, İstanbul Arkeoloji Müzesi, İşba, İşhara, İşkibal, İşme-dagan I, İşşiakum, İştar, İştar-kidmuru, İştaran, İştar Ölüler dünyasında, İştara, İştarı, İştarı, İştar Kidmuru, İtti-Marduk-Balatu, İzalla, İzirtu, İzzuzu.

J

Jean Bottero.

K

Kadaşman-Enlil I, Kadaşman-turgu, Kadaşman harbe II, Kadingirra, Kalah, Kalhu, Kalhu Orta Saray, Kaldeliler, Kalu, Kamanis, Kambyses.II, Kanadallanu, Kaneş, Kaniş, Kainimakku, Karahardaş.II, Kardeş savaşı, Karaindaş, Karduniaş, Kargamış, Karkar hisarı, Kar-Tukulti-Ninurta, Karum, Kaslar, Karşarrukin, Kaşka, Kaşku, Kassitler, Kassit tanrıları, Kaştiliaş.IV, Kaşşular, Kaşşu-nadinahi, Katna, Katuvas, Kehanetler, Kelek, Kent Suru Sarayı, Kepu, Kikika, Kilamuva, Kikika, Kimmerler, Kingu, Kindari, Kirini, Kirta, Kirugu, Kishar, Kişallu-rabu, Kişallu-babanu, Kiş, Kişar, Kiurru, Konstantin Petroviç Matfiyef, Korsabad, Kozan Kalesi, Kserkses.I, Ktesiphon, Kuara, Kubaba, Kudurru, Kudur-nahhunte, Kulla, Kullab, Kullaba, Kulibarzin, Kumme, Kumenu, Kumukh, Kunukku, Kuri-Galzu I, Kurı-Galzu.II, Kurı-Galzu.III, Kurkh steli, Kurmuhi,

Kurtçuk, Kuştaşpili, Kutah, Kutmuhi, Kuti, Kuyuncuk, Kuzallu, Kujmar, Kulla, Kumarbı, Küros, Kültepe, Kybele.

L

Labaşi-Marduk, Lagaş, Lake, Lakist, Lamasu, Lamassu, Lamaştu, Lamga, Lapis Lazulı, Larsa, La-tarak, Leonard Woolley, Libaia, Libilhengalla, Lion Room, Lloyd Seton, Loftus William Kenet, Loud Gordon, Luba, Lu-ba-a-a, Lubarna, Lubda, Luhas Hanedanı, Luhas I, Luhas II, Lulla-a, Lullaia, Luludanitu, Lullubü, Lulume, Lupti.

M

Maden, Mamlu, Mamu tapınağı, Mamu, Mandaru, Manneler, Maniştuşu, Mannu-ki-Adad, Mar-biti-apla-usur, Mar-biti-ahhe-iddina, Mar-sarrı, Marduk, Marduk adı, Marduk'un yaratılış öyküsü, Marduk-balassu-ikbi, Marduk-bel-usate, Marduk-bel-zeri, Marduk-Nadin-ahhe, Marduk-nesir, Marduk-Zahir-Şum I, Mar-duk-Zahir-şum, Marduk-zakir-şumi, Marduk-apla-idin, Marduk-ahhe-eriba, Marduk-Zer-x, Marduk-apla-ıddina I, Marduk-apla-iddina.II, Marduk-şapik-zerimatı, Marduk-Şapik-Zeri, Marduk-kabit-ahheşu, Marduk-apla-usur, Mar Şamun, Mari, Marie-Joseph Steve, Maşmaşu, Maşnu, Mati-ilu, Mattivaza, Medler, Melamma, Melamkurkurra, Meli-Şipak, Melişipak II, Menahem, Merdiven büyüğü, Merkes, Merodachbaladan I , Merodachbaladan II, Mezopotamya, Mikku, Mina, Mitanni devleti, Mizri, Moab, Moummou, Muballitat-Şerua, Mul-apin, Mullissu, Mullissumnukannişat-Ni-nua, Mukin-zerri, Mukin-zerri, Mukiş, Mumu, Musri, Muşezib-marduk, Muşku, Muşdamma, Muşkiler, Mutakkil-nusku, Mut-Ashkur, Mutkuni, Muşaşir, Müzeler.

N

Nabonassar, Nabonid, Nabonidos, Nabonidus, Nabopolassar, Nabu, Nabu tapınağı, Nabu-kudurri-Asur, Nabu-mukin-apli, Nabu-mukin-zeri, Nabu-şuma-ukin.I, Nabu-şuma-işkun, Nabu-şumulibur, Nabu-şallim-şunu, Nabu tapınağı, Nabu-aneeriba, Nabunaid, Nabunaşir, Nabu-apla-iddin, Nabu-nadin-zer, Nabu-şum-ukin.I, Nabu-şuma-ukin.II, Nadinu, Nahur, Nairi denizi, Nakia, Nambur-

bi, Nana-suen, Nanaya, Napoloas-Sar, Naqi'a, Naram-sin l, Naram-Sin II, Naru, Nasir-Sin, Nazıbugaş, Nazimarutaş, Nebo, Nebukadnezar I, Nebukadnezar.II, Nabukadnezar.III, Nabukadnezar.IV, Nabukodnosor, Nabulpolassar, Nakia-Zakatu, Nazabia, Neriglissar, Nergal, Nergal-şarrra-ussur, Nergalıa, Nergal-uşezib, Nimit-Enlil, Ningişzida, Nikkal, Nilipabri, Nimrud, Nimrod, Nin, Ninhursag, Ninive, Ninlil, Ninos, Ninurta, Ninurta-apil ekur I, Ninurta-apla-x, Ninurta-apal-ekur I, Ninurta-apal-ekur II, Ninurta-tukul-Asur, Ninurta-nadin-şumi, Ninurta-kudduri-usur.I, Ninurta-kudduri-usur.II, Nippur, Ninşursag, Nisara, Nisroch, Nisipis, Nitgimhi, Nuabu, Numuşuda, Nur-adad, Nuri Gökçe, Nur-ili, Nurrugum, Nusku, Nuzi,.

O

Opis, Orta Asur Krallığı, Orta Asur Kanunları.

Ö

Ölüm sonrası, Ölüm ve törenler.

Q

Qıngu.

P

Panammu, Panamımuya, Panammuya.II, Paiteri, Paul Emile Bota, Papsukkal, Parratarna, Parsatatar, Parşuımaş, (X)-Pazitis, Pazuzu, Peruka, Persler, Peşgal, Peşgaldaramaş, Philip-Arrhidaeus, Pilakini, Pisiris, Prizm yazıtları, Pukku, Pukudu, Pul, Puluhtu, Puruşhanda, Puzzur-Asur I, Puzzur-Asur II, Puzur-Asur.III.

R

Rab-şa-reşi, Rab ekalli, Rabbaya, Rabnikidate, Ramman, Rassam Obeliski, Res, Revandiz, Rim-sin, Rimu, Rimuş, Robert Koldewey.

S

Sabium, Saddam Hüseyin, Sahallim-ahhe, Salmanasar I, Salmanasar.II, Salmanasar.III, Salmanasar IV, Salmanasar.V, Salman-nu, Sa-

lua, Samani, Sam-al, Samarya, Sammuramat, Samsi-muruna, Samsu-ditana, Samsu-iluna, Sandu-arri, Sin-ahhe-eriba, Sanherib, Sardanapal, Sarpantiu, Sargon.II, Sayıların büyüsü, Sasturas, Schamasch-schumu-ukin, Schanschi-Adad, Sebene-su, Seleukeia, Selevkos.V, Selevkos Nikator.I, Selevkos Kallinikos.II, Selevkos Soter.III, Selevkos Philopator.IV, Seleukeia, Semiramis, Senkretizm, Sennacherib, Sennaşerib, Sentor, Sezare, Shadu, Shamash, Sharma-Adad I, Sharma-Adad II, Shutu, Shu-Ninua, Sibitti, Sibitti tapınağı, Sidon, Siduri, Simbar-Şipak, Sinnaherib, Sin-ahhe-riba Sarayı, Sin, Sinbalasu-ikbi, Sin-muballit, Sin-muballit, Sin-mudammeg, Sin-Namir, Sin-Şar-İşkun, Sin-şum-lişir, Sin-shar-ishkum, Sigi-Papsukkal, Sinahuşur, Sinhasur Konağı, Sirruş, Sin-şar-işkun, Sippar, Sirku, Suhis.I, Suhis.II, Suhlamu, Sullat, Sulmanu-aşared, Suluili, Sulumeli, Sukkal mah, Sumu-abum, Sunuh-Rammu, Sumulael, Sun-şum-lişir, Sursunabi, Suru, Sutü, Synchronous Tarihi.

Ş

Şadanu, Şala, Şalimahum, Şam, Şam'al, Şamaş, Şamaş-mudammık, Şamaş-netu-uballit, Şamauh-şuma-ukin, Şamaş-Şum-ukki, Şamaşeriba, Şamsi-Adad.I, Samsi-Adad II, Şamşi-Adad.IV, Şamşi-adad.V, Şamşi-İlu, Şamnu-ranat, Şaşi, Şarma-Adad,Şarrat-niphi, Şarru-ken, Şarru, Şarru rabu, Şarumken, Şarrat-niphi, Şar kişattı, Şarru-kin sarayı, Sauştatar, Şa-reşi, Şa-muhhi-bitani, Şatammu, Şattiwaza, Şattuara I, Şattuara II, Şattuara III, Şedu, Şehna, Şeru-a-eterat, Shamash, Şi-şumu-Lesehir, Şinibirni, Şinukki, Şirikti-Şukamuna, Şubat-Enlil, Şulaia, Şuanna, Şururia,Şuşşi, Şuşşi, Şutruk-nahhunte, Şuttarna I, Şuttarna II, Şuttarnas, Şuzup.

T

Tabal, Takultu, Tanrıça, Tarzu-gurumaş, Taşmetu, Taşmetum alanı, Tebet, Tell Brak, Tell Bderi, Tell Mozan, Tell Sabi Abyad, Tell Ahmar, Teşrin, Teşup, Teuman, Thureau-Dangin, Tıamat, Tidu, Tıkulti-Ninurabil, Til-Barsip, Tiglat-pileser.I, Tiglat-pileser.II, Tig-lat-pileser.III, Til-Abna, Til-Basrip, Til-Basrip sarayı, Tilgarummu, (Tiptaksi, Tiros, Toros, Tuba, Tudiya, Tuhana, Tukultı-apil-Eşarra, Tukulti-Ninurta.I, Tukulti-ninurta.II, Tulul-al-gar, Tu-ma-na, Tu-

me-na-URU, Tunube, Tuali, Turtanu, Turtanu-Şamsi-ilu, Tuşhan, Tuşratta.

U

Uadkun, Uaiaiş, Ubru, Ugina, Uiram, Ulai, Ulamburiaş, Uklum, Ukin-zer, Ukumeni, Ulligarra, Ulmaşitum, Ulluba, Umman-manda, Ummanıgaş, Unzamuni, Upper Chambers, Ur, Ura-Tarhunzas, Uraş, Uruk, Uruki, Urdu, Urdu-aheşu, Urdu-Mullissu, Urşanabil, Urfa, Urta, Urtaki, Ushipa, Utanapiştim, Uzula
Uzumu.

W

Wabartum, Walter Andrae, Wasaşatta, Waşşukannı.

V

Vatis, Vauş dağı, Varpalana, Vaşu-Şarma, Vaşşukani, Venüs tabletleri.

Y

Yaba, Yahdu-Lim, Yangi, Yarim-Lim, Yariris, Yasmah-Adad, Yakdun-Lim, Yakmesi, Yakmeni, Yanık Saray, Yazkur-el, Yedi bilge, Yehoyakim, Yeni Babil krallığı, Yeni Asur Krallığı, Yeni Asur Dönemi kazıları, Yeni Babil Kralları, Yeni yıl törenleri, Yeremya, Yıldız, Yohanan, Yom Kippur, Yoncalı yazıtı.

Z

Zababa, Zababa-şum-iddin, Zabiba, Zagros, Zagros, Zagros, Zakar, Zakatu, Zaku, Zalgarra, Zariku, Zazaku, Zedekya, Ziggurat, Zimri-Lim, Zingun, Ziusudra, Zuabu.

Açıklamalar

Mezopotamya kronolojisi

Mezopotamya'daki kent devletlerin krallarını ve hüküm sürdürdükleri tarihleri "Babil" adlı eseriyle Joan Oates hazırlamış. Diğer krallıklar listesine bakıldığında bu yazarın daha detaylı bir çalışması gözler önüne serilmektedir. Yazar Mezopotamya krallar kronolojisinde belirtilen tarihlerin hiçbirinin kesin tarih olmadığını belirtiyor. Bu listeyi Sollberger ve Kupper 1971; Smith, s. 1940, Alalakh and Chronolgy (Londra); Brinkman 1976, Parker, R.A.ve Dubberstein, W, H. 1956. Babylonian Chronology 626 BC-AD 75 (providence) eserlerinden yararlanarak hazırlanmış olduğunu ifade ediliyor. Bu bağlamda Sümer uygarlığında rol almış kralların kesin tarihlerinin bu listedeki tarihler olmayacağını hatırlatmakta yarar görüyorum. Gün geçtikçe araştırmalarda, kazılarda bulunan yazılı tabletler bu tarihlerin değişikliğe uğramasına yol açıyor.

Sargon öncesi Kiş kralları (İ.Ö.2630-2316)

(En)-mebaragesi	İ.Ö.2630-2600
Mesalim	İ.Ö.y.2550

Lagaş(İ.Ö.2570-2342)

En-hegal	İ.Ö.y.2570
Lugal-şa-engur	İ.Ö.y.2550
Ur-nanşe	İ.Ö.2494-2465
Akurgal	İ.Ö.2464-2455
E-ana-tuma	İ.Ö.2454-2425
E-ana-tuma.I	İ.Ö.2424-2405
En-temena	İ.Ö.2404-2375
En-ana-tuma.II	İ.Ö.2374-2365
En-entar-zi	İ.Ö.2364-2359

Lugal-anda	İ.Ö.2358-2352
Uru-ka-gina	İ.Ö.2351-2342

Sümer Kralları

En-şakuş-ana	İ.Ö.2432-2403
Ku-baba	İ.Ö.?
Puzur-sin	İ.Ö.?
Ur-zababa	İ.O.2340-2316

Akad Hanedanı (İ.Ö.2334-2154)

Sargon	İ.Ö.2334-2279
Rimuş	İ.Ö.2278-2270
Maniştuşu	İ.Ö.2269-2255
Naram-suen(Naram-sin)	İ.Ö.2254-2218
Şar-kali-şarri	İ.Ö.2217-2193
İgigi	İ.Ö.?
Nanium	İ.Ö.?
İmi	İ.Ö.2192-2190
Elul-dan	İ.Ö.?
Dudu	İ.Ö.2189-2169
Şu-Turul	İ.Ö.2168-2154

Lagaş Ensi'leri (İ.Ö.2230-2111)

Gudea	İ.Ö.2141-2122

Üçüncü Ur sülalesi (İ.Ö.2112-2004)

Ur-Nammu	İ.Ö.2112-2095
Şulgi	İ.Ö.2094-2047

Amar-suen(Amar-sin) İ.Ö.2046-2038

Şu-suen(Şu-sin)	İ.Ö.2037-2029
İbbi-sin	İ.Ö.2028-2004

Birinci İsin Sülalesi(İ.Ö.2017-1794)

İşbi-erra	İ.Ö.2017-1985
Şu-ilişu	İ.Ö.1984-1975

İddin-Dagan	İ.Ö.1974-1954
İşme-dagan	İ.Ö.1953-1935
Lipit-eştar (Lipit-iştar)	İ.Ö.1934-1924
Ur-Ninurta	İ.Ö.1923-1896
Bur-sin	İ.Ö.1895-1874
Lipit-Enlil	İ.Ö.1873-1869
Erra-imitti	İ.Ö.1868-1861
Enlil-bani	İ.Ö.1860-1837
Zambiya	İ.Ö.1836-1834
İter-pişa	İ.Ö.1833-1831
Urdukuga	İ.Ö.1830-1828
Sin-Magir	İ.Ö.1827-1817
Damik-İlişu	İ.Ö.1816-1794

Larsa Sülalesi(İ.Ö.2025-1763)

Naplanum	İ.Ö.2025-2005
Emisum	İ.Ö.2004-1977
Samium	İ.Ö.1976-1942
Zabaya	İ.Ö.1941-1933
Gungunum	İ.Ö.1932-1906
Abisare	İ.Ö.1905-1895
Sumu-el	İ.Ö.1894-1866
Nur-adad	İ.Ö.1865-1850
Sin-iddinam	İ.Ö.1849-1843
Sin-eribam	İ.Ö.1842-1841
Sin-ikişam	İ.Ö.1840-1836
Silli-adad	İ.Ö. (?)-1835
Varad-sin	İ.Ö.1834-1823
Rim-sin	İ.Ö.1822-1763

Birinci Babil Sülalesi(İ.Ö.1894-1595)

Sumu-abum	İ.Ö.1894-1881
Sumulael	İ.Ö.1880-1845
Sabium	İ.Ö.1844-1831
Apil-sin	İ.Ö.1830-1813

Sin-muballit	İ.Ö.1812-1793
Hammurabi	İ.Ö.1792-1750
Samsu-iluna	İ.Ö.1749-1712
Abi-eşuh	İ.Ö.1711-1684
Ammi-ditana	İ.Ö.1683-1647
Ammi-saduka	İ.Ö.1646-1626
Samsu-ditana	İ.Ö.1625-1595

Kassit Sülalesi

Gandaş	İ.Ö.-.1730
Agum.II(Kakrime)	İ.Ö.-.1570
Burna-buriaş.I	İ.Ö.y.1510
Kaştilaşu.III.(Ulamburiaş)	İ.Ö.(?)
Agum.III	İ.Ö.-.1465
Kara-indaş	İ.Ö.-.1415
Kadaşman-harbe.I	İ.Ö.(?)
Kurigalzu.I	İ.Ö.-.1390
Kadaşman-Enlil.I	İ.Ö.-.1370
Burna-Buriaş.II	İ.Ö. 1359-1333
Kara-hardaş	İ.Ö…(?)-1333
Nazı-bugaş	İ.Ö….(?)-1333
Kurigalzu.II	İ.Ö.1332-1308
Nazi-maruttaş	İ.Ö.1307-1282
Kadaşman-turgu	İ.Ö.1281-1264
Kadaşman-enlil.II	İ.Ö.1263-1255
Kudur-enlil	İ.Ö.1254-1246
Şagaraktı-Şuriaş	İ.Ö.1245-1233
Kaştilaşu.IV	İ.Ö.1232-1225
Tukulti-Ninurta	İ.Ö.(?)-1225
Enlil-nadin-şumi	İ.Ö.(?)-1224
Kadaşman-harbe.II	İ.Ö.(?)-1223
Adad-şuma-idina	İ.Ö.1222-1217
Adad-şuma-usur	İ.Ö.1216-1187
Meli-şipak	İ.Ö.1186-1172
Marduk-apla-idina.I	İ.Ö.1171-1159

Zababa-şuma-idina	İ.Ö.(?)-1158
Enlil-nadin-ahi	İ.Ö.(?)
Enlıl-şuma-usur	İ.Ö.1157-1155

İkinci İsin sülalesi(İ.Ö.1157-1026)

Marduk-kabit-ahheşu	İ.Ö.1157-1146
İtti-Marduk-balatu	İ.Ö.1139-1132
Ninurta-nadin-şumi	İ.Ö.1131-1126
Nabukadnezar.I	İ.Ö.1125-1104
Enlil-nadin-aplı	İ.Ö.1103-1100
Marduk-nadin-ahhe	İ.Ö.1099-1082
Marduk-şapik-zeri	İ.Ö.1081-1069
Adad-apla-iddina	İ.Ö.1068-1047
Marduk-ahhe-eriba	İ.Ö.(?)-1046
Marduk-zer-x	İ.Ö.1045-1034
Nabu-şumu-libur	İ.Ö.1033-1026

Asur kralları

Şamşi-Adad.I	İ.Ö.1813-1781
İşme-Dagan.I	İ.Ö.1780-1741
Puzur-Asur	İ.Ö.-.1520
Asur-bel-nişeşu	İ.Ö.1417-1409
Asur-uballit.I	İ.Ö.1363-1328
Enlil-Nirari	İ.Ö.1327-1318
Arik-dan-ili	İ.Ö.1317-1306
Adad-nirari.I	İ.Ö.1305-1274
Salmanaser.I	İ.Ö.1273-1244
Tukulti-Ninurta.I	İ.Ö.1243-1207
Asur-nirari.III	İ.Ö.1202-1197
Asur-dan.I	İ.Ö.1178-1133
Asur-reşa-işi	İ.Ö.1132-1115
Tiglat-pilesar.I	İ.Ö.1114-1076
Asur-bel-kala	İ.Ö.1073-1056
Şamşi-adad.IV	İ.Ö.1053-1050

İkinci deniz sülalesi (İ.Ö.1026-1005)

Simbar-şipak	İ.Ö.1025-1008
Ea-mukin-zeri	İ.Ö.(?)-1008
Kaşşu-nadin-ahi	İ.Ö.1007-1005

Bazi sülalesi (İ.Ö.1004-986)

Eulmaş-şakin-şumi	İ.Ö.1004-988
Ninurta-kudurri-asur	İ.Ö.987-985
Şirikti-Şukammuna	İ.Ö.(?)-985

Elam sülalesi

Mar-biti-apla-usur	İ.Ö.984-979

E Sülalesi (İ.Ö.978-732)

Nabu-mukin-aplu	İ.Ö.978-943
Ninurta-kudurri-asur.II	İ.Ö.(?)-943
Mar-biti-ahhe-idina	İ.Ö.(?)-942
Şamaş-mudammik	İ.Ö.y.905
Nabu-şuma-ukin.I	İ.Ö.y.895
Nabu-apla-iddina	İ.Ö.y.870
Marduk-zakir-şumi	İ.Ö.854-819
Marduk-balassu-ikbi	İ.Ö.818-813
Baba-aha-iddina	İ.Ö.(?)-812

(Bilinmeyen 5 kral)

Ninurta-apla-x	İ.Ö.?
Marduk-bel-zeri	İ.Ö.?
Marduk-apla-usur	İ.Ö.?
Eriba-Marduk	İ.Ö.y.770
Nabu-şuma-işkun	İ.Ö.760-748
Nabonassar	İ.Ö.747-734
Nabu-nadin-zeri	İ.Ö.733-732
Nabu-şuma-ukin	İ.Ö.(?)-732
Adad-nirari-II	İ.Ö.911-891
Tukulti-ninurta.II	İ.Ö.890-884
Asurnasirpal.II	İ.Ö.883-859
Salmaneser.III	İ.Ö.858-824

Şamşi-adad.V	İ.Ö.823-811
Adad-nirari.III	İ.Ö.810-783
Salmaneser.IV	İ.Ö.782-773
Asur-dan	İ.Ö.772-755
Asur-nirari.V	İ.Ö.754-745
Tiglat-pileser.III	İ.Ö.744-727
Salmaneser.V	İ.Ö.726-722
Sargon.II	İ.Ö.721-705
Sinnaherib	İ.Ö.704-681
Esarhaddon	İ.Ö680-669
Asurbanipal	İ.Ö.668-627
Asur-etel-ilani	İ.Ö.626-623
Sin-şumu-lişir	İ.Ö.(?)-623
Sin-şar-işkun	İ.Ö.623-612
Asur-uballit.II	İ.Ö.611-609

Dokuzuncu Babil Sülalesi

Nabun-mukin-zeri	İ.Ö.731-729
Tiglat-pileser(pulu).III	İ.Ö.728-727
Salmaneser(ululaiu).V	İ.Ö.726-722
Merodah-baladan.II	İ.Ö.721-710
Sargon.II	İ.Ö.709-705
Sinnaherib	İ.Ö.704-703
Marduk-zakir-şumi	İ.Ö.(?)-703
Merodah-baladan	İ.Ö.(?)-703
Bel-ibni	İ.Ö.702-700
Asur-nadin-şumi	İ.Ö.699-694
Nergal-uşezib	İ.Ö.(?)-693
Muşezib-Marduk	İ.Ö.692-689
Sinnaherib	İ.Ö.688-681
Esarhaddon	İ.Ö.680-669
Şamaş-şuma-ikin	İ.Ö.667-648
Kandalanu	İ.Ö.647-627

Kalde sülalesi (İ.Ö.625-605)

Nabopolassar	İ.Ö.625-605
Nabukadnezar.II	İ.Ö.604-562
Evil-merodah	İ.Ö.561-560
Neriglisar	İ.Ö.559-556
Labaşi-marduk	İ.Ö.(?)-556
Nabonidus	İ.Ö.555-539

Ahemeniş hükümdarları

Cyrus.II	İ.Ö.538-530
Kambyses.II	İ.Ö.529-522
Bardıya	İ.Ö.(?)-522
Nabukadnezar.III	İ.Ö.(?)-522
Nabukadnezar.IV	İ.Ö.(?)-521
Darius.I	İ.Ö.521-486
Kserkses.I	İ.Ö485-465
Bel-şimani	İ.Ö.(?)-482
Şamaş-eriba	İ.Ö.(?)-482
Artakserkses.I	İ.Ö.464-424
Darius.II	İ.Ö.423-405
Artakserkses.II,Memnon	İ.Ö.404-359
Artakserkses.III,Okhos	İ.Ö.358-338
Arses	İ.Ö.337-336
Darius.III	İ.Ö.335-331

Makedon krallar

Büyük İskender.III	İ.Ö.330-323
Philip Arhidaeus	İ.Ö.323-316
İskender.IV	İ.Ö.316-307(?)

Selefki sülalesi

(Selevkoslar döneminin 1.yılı=	İ.Ö.311)
Selevkos, nikador.I	İ.Ö.311-281
Antiokhos,soter.I	İ.Ö.281-261
Antiokhos,Theos.II	İ.Ö.261-246

Selevkos,Kallinikos.II	İ.Ö.246-225
Selevkos,soter.III	İ.Ö.225-223
Antiokhos(Büyük).III	İ.Ö.223-187
Selevkos,philopator.IV	İ.Ö.187-175
Antiokhos,Epiphanes.IV	İ.Ö.175-164
Antiokhos,eupator.V	İ.Ö.164-162
Demetrius,Soter.I	İ.Ö.162-150
İskender Balas	İ.Ö.150-145
Demetrius,nikator.II	İ.Ö.145-139
Antiokhos,Epiphanes.VI	İ.Ö.145-142
Antiokhos sidetes.VII	İ.Ö.139-129
Demetrius,nikator.II	İ.Ö.129-125
İskender zabinas.II	İ.Ö.128-123
Antiokhos,gryphus.VIII	İ.Ö.125-96
Selevkos.V	İ.Ö.(?)-125

Part ya da Arsak sülalesi

Arsakes	İ.Ö.y.250-248
Mitridates.II	İ.Ö.y.122

Eva Cancik-Kırschaub'un hazırladığı Asurlar (Tarih, Toplum, Kültür) adlı eserinde "Ana hatlarıyla Asur Tarihi" ve Asur krallar listesi değiştirilmeden bilgilenme açısından bir kez daha gösterilmiştir.

Zaman dilimi Güney Mezopotamya Asur

İ.Ö.28-24. yy. İlk dönem şehir devletleri Asur.

İ.Ö.23-22. yy. Akkat Hükümdarlığı Asur, Akad İmparatorluğunun bir parçası.

İ.Ö.22-21. yy sonu. Ur'da III Hanedanlık dönemi. Asur, Ur egemenliği altında.

İ.Ö.21-17 yy sonu İsin, Larsa, Eşnunna, Uruk Asur'da bir hanedanlık kuruluyor.

Babil (Babillon) ve Mari Luyor. Eski Asur Çağı (20/19. yy.) şehirlerindeki hükümdar Asaur, kendi bölgesi ve bölge Hanedanları siyasi harita- dışını kapsayan bir ticaret ağının merkezi.

İ.Ö.16 /12 yy başı. Güney Mezopotamya Kassit 16. ve 15. yy. Mitanni Devleti Hanedanı'nın egemenliği altında. Yukarı Mezopotamya'nın büyük bölümünü egemenliği altına almış durumda; Asur'un durumu belirsiz.

İ.Ö.14. yy. başından itibaren Asur teritoryal bir Asur devletinin merkezi oluyor.

İ.Ö. 12. yy. ortaları. İsin'de II. Hanedanlık Arami kavimlerinin akını.

İ.Ö.11. yy. ortaları. Arami kavimlerinin akınları.

İ.Ö.1. bin yılda. Babil'de (Babilon) farklı Yeni Asur Çağı; Teritoryal Asur Hanedanlar hüküm sürüyor. Devlet istikrar kazanıyor ve yeniden genişliyor.

İ.Ö.8.yy. ortasında Asur hükümdarları Babil'in büyük bölümünü fethediyor. Asur devleti büyüyüp İmparatorluk oluyor.

İ.Ö.7. yy. sonları Asur hegemonyasından kurtuluş; genişleme; Asur'un son hükümdarı Babil'de Kal-Med Koalisyonunun saldırılarına yenik düşüyor.

İ.Ö.609, Asur Devleti siyasi açıdan büyük bir devlet olma özelliğini kaybediyor.

Asur kralların listesi

Asur-Niarı.II	İ.Ö.1414-1408
Asur-bel-nişesu	İ.Ö.1407-1399
Asur-rim-nişesu	İ.Ö.1398-1391
Asur-Nadin ahe	İ.Ö.1390-1381
Eriba Adad.I	İ.Ö.1380-1354
Asur-ubalit	İ.Ö.1353-1318
Ellil-nirari	İ.Ö.1317-1308
Arik-den-ili	İ.Ö.1307-1296
Adad-nirari.I	İ.Ö.1295-1264

Salmanasar.ı (Salmanu-aşared	İ.Ö.1263-1234
Tukulti-Ninnurta.I	İ.Ö.1233-1197
Asur-nadin-apli	İ.Ö.1196-1193
Asur-nirari.III	İ.Ö.1192-1187
Ellil-kudurrı-usur	İ.Ö.1186-1182
Ninurta-apil ekur	İ.Ö.1181-1169
Asur-dan.I	İ.Ö.1168-1133
Ninurta-tukul-Asur	İ.Ö.1133-?
Asur-reşa-işi.I	İ.Ö.1132-1115
Tiglatpileser.I (Tukultı-apil-Eşarra	İ.Ö.1114-1076
Aşaret-apil-Ekur	İ.Ö.1075-1074
Asur-bel-kala	İ.Ö.1073-1056
Eriba - Adad.II	İ.Ö.1055-1054
Şamşi-Adad.IV	İ.Ö.1053-1050
Asurnasirpal.I	İ.Ö.1049-1031
Salmanasar.II	İ.Ö.1030-1019
Asur-nirari.IV	İ.Ö.1018-1013
Asur-rabi.II	İ.Ö.1012-972
Asur-reşa-işi.II	İ.Ö.972-967
Tiglatpileser.II(Tukulti-apil-eşarra)	İ.Ö.966-935
Asur-dan.II	İ.Ö.934-912
Adad-nirari.II	İ.Ö.911-891
Tukulti-ninurta.II	İ.Ö.890-884
Asurnasirpal.II(Asur-nasir-apli)	İ.Ö.883-859
Salmanasar.III(Salmanu-aşared)	İ.Ö.858-824
Şamşi-adad.V	İ.Ö.823-810
Adad-nirarı.III	İ.Ö.809-783
Salmanasar.IV(Salmanu-aşared)	İ.Ö.782-772
Asur-dan.III	İ.Ö.771-755
Asur-nirarı.V	İ.Ö.754-745
Tiglatpileser.III(Tukultı-apil-Eşarra)	İ.Ö.744-727
Salmanasar.V(Salmanu-aşared)	İ.Ö.726-722
Sargon.II(Şarru-ukin)	İ.Ö.722-705
Sanherib(Sin-ahe-eriba)	İ.Ö.704-681
Asarhaddon(Asur-ahu-iddina)	İ.Ö.680-669

Asurpanipal(Asur-bani-apli	İ.Ö.668-631(ya da 627)
Asur-eter-ilanı	İ.Ö.627-625?
Sin-şar-işkun	İ.Ö.629/7-612
Asur-uballit.II	İ.Ö.612-609

Babil, Asur kralları ve krallıklarıyla ilgili önceleri Sir Leonard Wooley, daha sonraki tarihlerde ise Ernst F.Weidner'in araştırmaları doğrultusunda geçici bir liste oluşturulmuştur. Bu liste C.W.Ceram'ın "Tanrılar, Mezarlar ve Bilginler" adlı eserinde yayımlanmıştır.

Babil kralları
İbi-isin, Ellilbani, Rim-sin, Şamsuiluna
Asur
Zariku (Asur), İlişuma (Asur), İrişu, Şamsi-adad, Samsu-ditana (Ammur).
Deniz memleketi I Hanedan
Ulamburiaş, Ea-ga-mil, Kadaşman-enlil I, Burnaburiasch II, Kurigaklzu III, Asur-uballit, Nazimarutaş, Kadaşman-turgu, Ellil-narari, Arik-den-ilu, Adad-nirari I, Salmanasar I, Tukulti-Ninurta I, Ellil-nadin-şum, Kadaşman-harbe II, Adad-şum-iddin, Ellil-kudur-ussur, Melişipak II, Merodachbaladan, Zababa-şum-iddin, Ellil-nadin-ach.
İsin Hanedanlığı
Nebukadnezar I, Marduk-nadin-ach, Asur-nadin-apal, Asur-nirari, Adad-şum-nasır, Ninurta-apal-ekur I, Asur-dan I, Nihurta-tukulti-Assur, Mutakil-Nusku, Asur-reş-işi I, Tiglat-pilesar I.
Deniz Memleketinin II Hanedanı
Şamaş-mudammik, Nabuşum-ukin I, Nabu-apal-idin, Ninurta-apal-ekur II, Asur-bel-kala, Eriba-adad II, Şamsi-adad IV, Asur-nasirpal I, Salmanasar II, Asur-nirari IV, Asur-rabi II, Asur-reşi-işi II, Tiglat-pilesar II, Asur-dan II, Tukulti-ninurta II, Assurna-

sirpal II, Salmanasar III, Marduk-zakir-şum, Marduk-bel-usati, Marduk-balatsu-ikbi, Eriba-Marduk, Nabu-şim-uşkun, Nabunassir, Şamsi-adad V, Semiramis, Adad-nirari III, Salmanasar IV, Asur-dan III, Asur-nirari V, Tiglat-Pilesar III, Nabu-nadinzer, Nabu-şum-ukin II, Ukin-zer, Salmanasar V, Merodachbaladan II, Sargon II, Bel-ibni, Asur-nadin-şum, Nergal Uşezib, Sanbherib, Muşezib-Marduk, Şamaş-şum-ikin, Asur-etil-ilani, Sin-şum-lişir, Nabupolassar, Nebukadnezar II, Amel-marduk, Nergal-şar-ussur, Nabunaid, Balthazar (Bel-şar-ussur), Sin-şar-uskun, Asur-uballit II.

Mezopotamya kültür evreleri

Jeremy Black ile Anthony Green tarafından hazırlanmış bir başka Mezopotamya krallıklarının listesidir. Bu listeler çoğaltılabilir. Çünkü her araştırmacı kısmen de olsa kendi kişisel görüşünü ilave ederek zenginleştirir. Arkeologların son çalışmalarındaki bilgiler de bunlara ilave edilerek yeni krallıklar listeye eklenir.

Tarih Öncesi Kültürler:
İ.Ö.7000 (Buzul dönemi sonrası-Kuzeybatı Avrupa'daki Mezolitik kültür.
Ubaid (Obeyt) Kültürü:
İ.Ö.6000 (ya da 5000-5500/4000)
Kuzey Ubaid Kültürü:
İ.Ö.5000-4000
Erken ve Orta Uruk Dönemleri:
İ.Ö.4000-3500 (Kuzey Mezopotamya'da Gawra Kültürü-Batı Avrupa Megalitik Kültürü)
Geç Uruk dönemi:
İ.Ö.3500-3000 (Kuzey geç Uruk kültürü)
Erken Hanedanlık dönemi:
Sümer şehir devletleri İ.Ö.3100-2390 (Büyük Keops Piramidi)
İ.Ö.2500 (çeşitli gelişmeler) (Ninevite 5 kültürü-Taş devrinin başlangıcı)
İ.Ö.2390-2210 Akad-Sargon krallığı

Guti kralları
Neo Sümer dönemi
Lagaşlı Gudea
İ.Ö.2168-2050 III.Ur hanedanlığı
İsin ve Larsa krallıkları:
İ.Ö.2073-1819
İ.Ö.1950-1651 Eski Babil dönemi (İ.Ö.1869-1837 Eski Asur dönemi-Şamsi Adad I)
İ.Ö.1848-1806 Babilli Hammurabi
Orta Babil Kassit Dönemi (Taş devrinin sonu)
İ.Ö.1631-1157
İ.Ö.1500-1350 Mitannı krallığı
İ.Ö.1350-1000 Orta Asur dönemi (Akhenaton-Tutankhamon)
Neo Asur İmparatorluğu:
İ.Ö.883-612
Neo Babil İmparatorluğu:
İ.Ö.625-539

Altan Çilingiroğlu tarafından hazırlanan "Urartu tarihi" adlı eserinde Urartu kralları belirtilmektedir. Bu listede Asur krallar dönemine denk düşen Urartu kralları gösterilmiştir.

Asur Kralları	Urartu Kralları
Salmanasar.III(İ.Ö.858-824)	Arame(İ.Ö.858-832)
Şamsi-adad V(İ.Ö.824-811)	Sarduri I(İ.Ö.832-825)
Adad-nirari III(İ.Ö.810-783)	İşpuini(İ.Ö.825-810)
Salmanasar IV(İ.Ö.782-773)	Menua(İ.Ö.810-786)
Asur-dan III(İ.Ö.772-755)	Argişti I(İ.Ö.786-764)
Asur-Nirari V(İ.Ö.754-745)	Sarduri II (İ.Ö.764-734)
Tiglat-pilesar III (İ.Ö.745-727)	
Salmanasar V (İ.Ö.726-722)	
Sargon II (İ.Ö.721-705)	Rusa I(İ.Ö.734-714)
Sanherib(İ.Ö.704-681)	Argişti II(İ.Ö.714-685)

Eserhaddon(İ.Ö.680-669)	Rusa II(İ.Ö.685-645)
Asurbanipal(İ.Ö.668-627)	Sarduri III(İ.Ö.645-635)
Asur-etil-ilani(İ.Ö.626-623?)	Erimena(İ.Ö.635-?)
Sin-şar-işkun(İ.Ö.622-610 ?)	Sarduri IV(?)
Asur-ubalit II(İ.Ö.611-609)	Rusa III(?)
	Rusa IV(İ.Ö.?-583)

http://fef.marmara.edu.tr sitesindeki Eski Mezopotamya krallar listesi de aşağıda belirtilmiş olduğu gibi tarihlenmiştir.Ders konusu olarak verilen bu listenin karşısındaki açıklamalarında da "...Bu listeye Mezopotamya krallıklarını yöneten tüm krallar alınmamıştır. Kronoloji tablosu, Brinkman, J. A., "Mesopotamian Chronology of the Historical Period", Ancient Mesopotamia, Portrait of Dead Civilization, A. L. Oppenheim, Chicago 1964: 335-352; Paroda, E.- Hansen, D. P.- Dunham, S.- Babcock, S. H., "The Chronology of Mezopotamia, ca 7000-1600 B.C. ", Chronologies in the Old World Archaeology I-II, (Ed. R. W. Ehrich) (Chicago 1992): 77-121, 90-124; Grayson, A. K., Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859), II (858-745), Toronto 1991, 1996 ve Roaf, M., Mezopotamya ve Eski Yakındoğu (Çev. Z. Kılıç), İstanbul 1996'dan derlenmiştir..." bilgilere yer verilmiş. K. Köroğlu'nun Eski Mezopotamya Tarihi. Başlangıcından Perslere Kadar, İstanbul 2006, adlı yayınından alınmıştır.

Eski Mezopotamya Kronolojisi

Hassuna-Samarra Dönemleri 7. binyıl sonu-6. bin yılın ilk yarısı

Halaf Dönemi	İ.Ö. 5600-5000
Obeyd Dönemi	İ.Ö.5500-4000
Uruk Dönemi	İ.Ö.4000-3100
Cemdet Nasr Dönemi	İ.Ö.3100-2900
Erken Hanedanlar Dönemi	İ.Ö.2900-2350

Akkad Sülalesi İ.Ö.2350-2150

Sargon	İ.Ö.2334-2279
Rimuş	İ.Ö. 2278-2270
Maniştuşu	İ.Ö. 2269-2255
Naram-Sin	İ.Ö.2254-2218
Şar-kali-şarri	İ.Ö.2217-2193
Dudu	İ.Ö.2189-2169
Şu-Turul	İ.Ö.2168-2154

III. Ur Sülalesi İ.Ö.2112-2000

Ur-Nammu	İ.Ö.2112-2095
Şulgi	İ.Ö.2094-2047
Amar-Sin	İ.Ö.2046-2038
Şu-Sin	İ.Ö.2037-2029
İbbi-Sin	İ.Ö.2028-2004

Birinci İsin Sülalesi

İşbi-Erra	İ.Ö.2017-1985
Şu-İlişu	İ.Ö.1984-1975
İddin-Dagan	İ.Ö.1974-1954
İşme-Dagan	İ.Ö.1953-1935
Lipit-İştar	İ.Ö.1934-1924

Larsa Sülalesi

Naplanum	İ.Ö.2025-2005
Emişum	İ.Ö.2004-1977
Samium	İ.Ö.1961-1942
Zabaya	İ.Ö.1941-1933
Gungunum	İ.Ö.1932-1906
Abisare	İ.Ö.1905-1805
Rim-Sin	İ.Ö.1882-1763

Eski Assur Kralları

I. Erişum
İkunum

I.Sargon (Şarru-kin)	
II.Puzur-Assur	
Naram-Sin	
II.Erişum	
I.Şamşi-Adad	İ.Ö.1813-1781
I.İşme-Dagan	İ.Ö.1780-1741

Mari Kralları

Yakdun-Lim	
Yaşmah-Adad	İ.Ö.1796-1780
Zimri-Lim	İ.Ö.1779-1757

Eski Babil Kralları

Sumuabum	İ.Ö.1894-1881
Sumulael	İ.Ö.1880-1845
Sabium	İ.Ö.1844-1831
Apil-Sin	İ.Ö.1830-1813
Sin-muballit	İ.Ö.1812-1793
Hammurabi	İ.Ö.1792-1750
Samsuiluna	İ.Ö.1749-1712
Abi-eşuh	İ.Ö.1711-1684
Ammiditana	İ.Ö.1683-1647
Ammisaduka	İ.Ö.1646-1626
Samsuditana	İ.Ö.1625-1595

Kassit Kralları

Gandaş	
Agum	
I.Kaştiliaş	
II.Agum	İ.Ö.1570-?
I.Burnaburiaş	
Karaindaş	İ.Ö.1415-?
I.Kurigalzu	
I.Kadaşman-Enlil	
II.Burnaburiaş	İ.Ö.1375-1347

Mitanni Kralları (yaklaşık İ.Ö.1500-1274)

Kirta
I.Şuttarna
Parratarna
Parsatatar
Sauştatar
I. Artatama
II.Şuttarna
Tuşratta,
Artaşummara
II. Artatama
III.Şattuara
Şattiwaza
I.Şattuara
Wasaşatta
II.Şattuara

Orta Assur Kralları

Assur-uballit	İ.Ö.1365-1330
Enlil-nirari	İ.Ö.1329-1320
Arik-den-ili	İ.Ö.1319-1308
I.Adad-nirari	İ.Ö.1307-1275
I.Şalmaneser (Şulmanu-aşared)	İ.Ö.1274-1245
I.Tukulti-Ninurta	İ.Ö.1244-1208
I.Assur-reş-işi	İ.Ö.1132-1115
I.Tiglat-pileser (Tukulti-apil-Eşarra)	İ.Ö.1114-1076
Aşared-apil-Ekur	İ.Ö.1075-1074
Assur-bel-kala	İ.Ö.1073-1056
II.Eriba-Adad	İ.Ö.1055-1054
IV.Şamşi-Adad	İ.Ö.1053-1050

Yeni Assur Kralları

II. Assur-rabi	İ.Ö.1012-972
II. Assur-res-işi	İ.Ö.971-967
II. Tiglat-pileser	İ.Ö.966-935

II. Assur-dan	İ.Ö.934-912
II. Adad-nirari	İ.Ö.911-891
II. Tukulti-Ninurta	İ.Ö.890-884
II. Aşurnasirpal (Assur-nasir-apli)	İ.Ö. 883-859
III. Şalmaneser	İ.Ö.858-824
V. Şamşi-Adad	İ.Ö.823-811
III. Adad-nirari	İ.Ö.810-783
IV. Şalmaneser	İ.Ö.782-773
III. Assur-dan	İ.Ö.772-755
V.Assur-nirari	İ.Ö.754-745
III. Tiglat-pileser	İ.Ö.744-727
V. Şalmaneser	İ.Ö.726-722
II.Sargon	İ.Ö.721-705
Sennaherib (Sîn-ahhe-eriba, Sanhêrib)	İ.Ö.704-681
Esarhaddon (Assur-aha-iddina)	İ.Ö.680-669
Aşurbanipal (Assur-bani-apli, Osnappar)	İ.Ö.668-627
Assur-etel-ilani	İ.Ö.626-?
Sin-şumu-lişir	-
Sin-şarra-işkun	İ.Ö.?-612
II. Assur-uballit	İ.Ö.611-609
Yeni Babil Kralları	**İ.Ö.625-539**
Nabopolassar (Nabu-apla-usur)	İ.Ö.625-605
II. Nebukadnezzar (Nabu-kudurri-usur)	İ.Ö.604-562
Amel-Marduk (Evil-Merodah)	İ.Ö.561-560
Neriglissar (Nergal-şar-usur)	İ.Ö.559-556
Labaşi-Marduk	İ.Ö.------556
Nabonidus (Nabu-na'id)	İ.Ö.555-539

Mezopotamya'da Pers Yönetimi İ.Ö.538-331

Asur ve "Deniz-eli" Hanedanlarındaki kralların çakışan dönemleri: Bu dönemlerin tablosu Prof. Dr. Ekrem Memiş'in "Eskiçağda Mezopotamya" adlı eserinden değiştirilmeden alınmıştır.

Asur	Deniz-eli
Asur(14616) krallar sinkronistik listesi	
Adasi	Damiq-ilişu
Bel-bani	İşkibal
Lu-ba-a-a	Şuşşi
Şarma-Adad	Gülkişar
Likkut-Şamaş (Tabletin kırık olduğu belirtiliyor)	
Baza	Peşkaldaramaş
Lulla-a	Adara-Kalamma
Şi-ninuva	E....Alamma
Şama-adad II	Melam-kurra
Erişu III	Eagamil

Babil A/B kralları:

Babil A kral listesi	Babil B kral listesi
İlumen (60 sene)	İluma-ilum
İtti-ti (56 sene)	İtti-ili-nili
Damqi-iti(36 sene)	Damiq-iluşu
İşba(15 sene)	İşkibal
Şuşşi(24 sene)	Şuşşi
Gülkiş(55 sene)	Gülkişar
Peşgal(50 sene)	Peşgaldaramaş
Al-da-ra(28 sene)	Adara-kalamaş
E-kurul(26 sene)	Akur-ulanna
Melamma(7 sene)	Melam-kurkurra
Eagamil(9 sene)	Eagamil

Eski Mezopotamya Kronolojisi

Turan Dursun'un K.Köroğlu'nun "Eski Mezopotamya Tarihi" adlı eserinden yararlanarak hazırladığı krallar listesi.

Hassuna-Samarra Dönemleri 7. binyıl sonu-6. bin yılın ilk yarısı
Halaf Dönemi İ.Ö.5600-5000
Obeyd Dönemi İ.Ö.5500-4000
Uruk Dönemi İ.Ö.4000-3100
Cemdet Nasr Dönemi İ.Ö.3100-2900
Erken Hanedanlar Dönemi İ.Ö.2900-2350

Akkad Sülalesi İ.Ö.2350-2150
Sargon İ.Ö.2334-2279, Rimuş İ.Ö. 2278-2270, Maniştuşu İ.Ö.2269-2255, Naram-Sin İ.Ö.2254-2218, Şar-kali-şarri İ.Ö.2217-2193, Dudu İ.Ö.2189-2169, Şu-Turul İ.Ö.2168-2154

III. Ur Sülalesi İ.Ö. 2112-2000
Ur-Nammu İ.Ö.2112-2095, Şulgi İ.Ö. 2094-2047, Amar-Sin İ.Ö. 2046-2038, Şu-Sin İ.Ö.2037-2029, İbbi-Sin İ.Ö.2028-2004

Birinci İsin Sülalesi
İşbi-Erra İ.Ö.2017-1985, Şu-İlişu İ.Ö.1984-1975, İddin-Dagan İ.Ö.1974-1954, İşme-Dagan İ.Ö.1953-1935, Lipit-İştar İ.Ö.1934-1924

Larsa Sülalesi
Naplanum İ.Ö. 2025-2005, Emişum İ.Ö.2004-1977, Samium İ.Ö.1961-1942, Zabaya İ.Ö.1941-1933, Gungunum İ.Ö.1932-1906, Abisare İ.Ö.1905-1805, Rim-Sin İ.Ö.İ.1882-1763

Eski Assur Kralları
I. Erişum, İkunum, I.Sargon (Şarru-kin), II.Puzur-Assur, Naram-Sin, II.Erişum, I.Şamşi-Adad İ.Ö.1813-1781, I.İşme-Dagan İ.Ö.1780-1741

Mari Kralları
Yakdun-Lim, Yaşmah-Adad İ.Ö.1796-1780, Zimri-Lim İ.Ö.1779-1757

Eski Babil Kralları

Sumuabum İ.Ö.1894-1881, Sumulael İ.Ö.1880-1845, Sabium İ.Ö.1844-1831, Apil-Sin İ.Ö.1830-1813, Sin-muballit İ.Ö.1812-1793, Hammurabi İ.Ö.1792-1750, Samsuiluna İ.Ö.1749-1712, Abi-eşuh İ.Ö.1711-1684, Ammiditana İ.Ö.1683-1647, Ammisaduka İ.Ö.1646-1626, Samsuditana İ.Ö.1625-1595

Kassit Kralları
Gandaş, Agum, I.Kaştiliaş, II.Agum İ.Ö.1570-?, I.Burnaburiaş, Karaindaş İ.Ö.1415-?, I.Kurigalzu, I.Kadaşman-Enlil, II.Burnaburiaş İ.Ö.1375-1347

Mitanni Kralları (yaklaşık İ.Ö.1500-1274)
Kirtai, I.Şuttarna, Parratarna, Parsatatar, Sauştatar, I. Artatama, II.Şuttarna, Tuşratta, Artaşummara, II. Artatama, III.Şattuara, Şattiwaza, I.Şattuara, Wasaşatta, II.Şattuara

Orta Assur Kralları
Assur-uballit İ.Ö.1365-1330, Enlil-nirari İ.Ö.1329-1320, Arik-deni-ili İ.Ö.1319-1308, I.Adad-nirari 1307-1275, I.Şalmaneser (Şulmanu-aşared) İ.Ö.1274-1245, I.Tukulti-Ninurta İ.Ö.1244-1208, I.Assur-reş-işi İ.Ö. 1132-1115, I.Tiglat-pileser (Tukulti-apil-Eşarra) İ.Ö.1114-1076, Aşared-apil-Ekur İ.Ö.1075-1074, Assur-bel-kala İ.Ö.1073-1056, II.Eriba-Adad İ.Ö.1055-1054, IV.Şamşi-Adad İ.Ö.1053-1050

Yeni Assur Kralları
II. Assur-rabi İ.Ö.1012-972, II. Assur-res-işi İ.Ö.971-967, II. Tiglat-pileser İ.Ö.966-935, II. Assur-dan İ.Ö.934-912, II. Adad-nirari İ.Ö.911-891, II. Tukulti-Ninurta İ.Ö.890-884, II. Aşurnasirpal (Assur-nasir-apli) İ.Ö.883-859, III. Şalmaneser İ.Ö.858-824, V.

Şamşi-Adad İ.Ö. 823-811, III. Adad-nirari İ.Ö.810-783, IV. Şalmaneser İ.Ö.782-773, III. Assur-dan İ.Ö.772-755, V.Assur-nirari İ.Ö.754-745, III. Tiglat-pileser İ.Ö.744-727, V. Şalmaneser İ.Ö.726-722, II.Sargon İ.Ö.721-705, Sennaherib (Sîn-ahhe-eriba, Sanhêrib) İ.Ö.704-681, Esarhaddon (Assur-aha-iddina) İ.Ö.680-669, Aşurbanipal (Assur-bani-apli, Osnappar) İ.Ö.668-627, Assur-etel-ilani İ.Ö.626-?, Sin-şumu-lişir, Sin-şarra-işkun İ.Ö. ?-612, II. Assur-uballit İ.Ö.611-609

Yeni Babil Kralları İ.Ö.625-539,
Nabopolassar (Nabu-apla-usur) İ.Ö.625-605, II. Nebukadnezzar (Nabu-kudurri-usur) İ.Ö.604-562, Amel-Marduk (Evil-Merodah) İ.Ö.561-560, Neriglissar (Nergal-şar-usur) İ.Ö.559-556, Labaşi-Marduk İ.Ö. ?---556, Nabonidus (Nabu-na'id) İ.Ö.555-539, Mezopotamya'da Pers Yönetimi İ.Ö.538-331

Asur tarihinin dört bölümü:

Araştırmacı yazarlar Sümer ve Akadların parçalanmasından sonra ortaya çıkan kent krallıklarından Asur uygarlığını dört ana bölümden ele alarak incelemişlerdir.

a) Eski Asur krallığı (İ.Ö.2000-1700)

b) Orta Asur krallığı (İ.Ö.1700-1050)

c) Yeni Asur krallığı (İ.Ö.1050-750)

d) Yeni Asur Krallığı (İ.Ö.750-612)

Erken Dönem:

"Çadırlarda yaşayan krallar"

Ikunum (?), Tudiya (İ.Ö 2500), Adamu, Yangi, Suhlamu, Harharu, Mandaru, Imsu, HAR-su, Didanu, Hana, Zuabu, Nuabu, Abazu, Belu, Azarah, Ushpia (İ.Ö 2020)

"Atalarımız olan krallar"

Apiashal, Ushpia'nın oğlu, Hale, Apiashal'ın oğlu, Samani, Hale'nin oğlu, Hayani, Samani'nin oğlu, Ilu-Mer, Hayani'nin oğlu, Yakmesi, Ilu-Mer'in oğlu, Yakmeni, Yakmesi'nin oğlu,Yazkur-

el, Yakmeni'nin oğlu, Ila-kabkaba, Yazkur-el'in oğlu, Aminu, Ila-kabkaba'nın oğlu

"Eponimleri yok edilen krallar(?)"

Sulili, Aminu'nun oğlu, Kikkia (İ.Ö 2000-MÖ 1985), Akiya (İ.Ö 1985-İ.Ö 1970), Puzur-Ashur I (İ.Ö 1970-İ.Ö 1960), Shallim-ahhe (İ.Ö 1960-İ.Ö 1945), Ilushuma (İ.Ö 1945-İ.Ö 1906) (güney Mezopotamya'ya yayıldı)

Eski Asur Dönemi:

Erishum I (İ.Ö 1906-İ.Ö 1867), Ikunum (İ.Ö 1867-İ.Ö 1860), Sargon I (İ.Ö 1860-İ.Ö, 850) (Nimud tapınağı/ kalesinde hükmetti, Puzur-Ashur II (İ.Ö 1850-İ.Ö 1830), Naram-Sin (İ.Ö 1830-İ.Ö 1815), Erishum II (İ.Ö 1815-İ.Ö 1809), Shamshi-Adad I (İ.Ö 1809-İ.Ö 1781), Ishme-Dagan I (İ.Ö 1780-İ.Ö 1741), Mut-Ashkur (İ.Ö 1730-İ.Ö 1720), Rimush (İ.Ö 1720-İ.Ö 1710), Asinum (İ.Ö 1710-İ.Ö 1706), *anarşi* (İ.Ö 1706-İ.Ö 1700), Assur-dugul "hiçbir kralın oğlu değildir, hükümdarlığa uygun değildir", Assur-apla-idi (hiç bir kralın oğlu olmayan ilk kral), Nasir-Sin, Sin-namir, Ibqi-Ishtar, Adad-salulu, Adasi, Belu-bani (İ.Ö 1700-İ.Ö 1691), Libaia (İ.Ö 1690-İ.Ö 1674), Sharma-Adad I (İ.Ö 1673-İ.Ö 1662), Iptar-Sin (İ.Ö 1661-İ.Ö 1650), Bazaia (İ.Ö 1649-İ.Ö 1622), Lullaia (İ.Ö 1621-İ.Ö 1618), Shu-Ninua (İ.Ö 1615-İ.Ö 1602), Sharma-Adad II (İ.Ö 1601-İ.Ö 1598), Erishum III (İ.Ö 1598-İ.Ö 1586'), Shamshi-Adad II (İ.Ö 1567-İ.Ö 1561, Ishme-Dagan II (İ.Ö 1561-İ.Ö 1545), Shamshi-Adad III (İ.Ö 1545-İ.Ö 1529), Ashur-nirari I (İ.Ö 1529-İ.Ö 1503), Puzur-Ashur III (İ.Ö 1503-İ.Ö 1479), Enlil-nasir I (İ.Ö 1479-İ.Ö 1466), Nur-ili (İ.Ö 1466-İ.Ö 1454), Ashur-shaduni (İ.Ö 1454), Ashur-rabi I (İ.Ö 1453-İ.Ö 1435), Ashur-nadin-ahhe I (İ.Ö 1435-İ.Ö 1420), Enlil-nasir II (İ.Ö 1420-İ.Ö 1414), Ashur-nirari II (İ.Ö 1414-İ.Ö 1407), Ashur-bel-nisheshu (İ.Ö 1407-İ.Ö 1398), Ashur-rim-nisheshu (İ.Ö 1398-İ.Ö 1390), Ashur-nadin-ahhe II (İ.Ö 1390-İ.Ö 1380)

Orta Asur Dönemi:

Eriba-Adad I (İ.Ö 1380-İ.Ö 1353), Ashur-uballit I (İ.Ö 1353-İ.Ö 1317), Enlil-nirari (İ.Ö 1317-İ.Ö 1307), Arik-den-ili (İ.Ö 1307-İ.Ö 1295), Adad-nirari I (İ.Ö 1295-İ.Ö 1263), Shalmaneser I (İ.Ö 1263-

İ.Ö 1233), Tukulti-Ninurta I (İ.Ö 1233-İ.Ö 1196), Ashur-nadin-apli (İ.Ö 1196-İ.Ö 1193), Ashur-nirari III (İ.Ö 1193-İ.Ö 1187), Enlil-kudurri-usur (İ.Ö 1187-İ.Ö 1182), Ninurta-apal-Ekur (İ.Ö 1182-İ.Ö 1179), Ashur-Dan I (İ.Ö 1179-İ.Ö 1133), Ninurta-tukulti-Ashur (İ.Ö 1133), Mutakkil-nusku (İ.Ö 1133), Ashur-resh-ishi I (İ.Ö 1133-İ.Ö 1115), Tiglath-Pileser I (İ.Ö 1115-İ.Ö 1076), Asharid-apal-Ekur (İ.Ö 1076-İ.Ö 1074), Ashur-bel-kala (İ.Ö 1074-İ.Ö 1056), Eriba-Adad II (İ.Ö 1056-İ.Ö 1054), Shamshi-Adad IV (İ.Ö 1054-İ.Ö 1050), Ashur-nasir-pal I (İ.Ö 1050-İ.Ö 1031), Shalmaneser II (İ.Ö 1031-İ.Ö 1019), Ashur-nirari IV (İ.Ö 1019-İ.Ö 1013), Ashur-rabi II (İ.Ö 1013-İ.Ö 972), Ashur-resh-ishi II (İ.Ö 972-İ.Ö 967), Tiglath-Pileser II (İ.Ö 967-İ.Ö 935), Ashur-Dan II (İ.Ö 935-İ.Ö 912),

Yeni Asur Dönemi:

Adad-nirari II (İ.Ö 912 - İ.Ö 891), Tukulti-Ninurta II (İ.Ö 891 - İ.Ö 884), Ashur-nasir-pal II (İ.Ö 884 - İ.Ö 859), Shalmaneser III (İ.Ö 859 - İ.Ö 824), Shamshi-Adad V (İ.Ö 822 - İ.Ö 811), Adad-nirari III (İ.Ö 811 - İ.Ö 783), *(Semiramis), vekaleten, (İ.Ö 811 - MÖ 805),* Shalmaneser IV (İ.Ö 783 - İ.Ö 773), Ashur-Dan III (İ.Ö 773 - İ.Ö 755), Ashur-nirari V (İ.Ö 755 - İ.Ö 745), Tiglath-Pileser III (İ.Ö 745 - İ.Ö 727), Shalmaneser V (İ.Ö 727 - İ.Ö 722), *Asur Kral Listesi* olarak bilinen dökümanının sonu; bundan sonraki krallar liste düzenlendikten sonra hükümdarlık yapmışlardır.Sargon II (İ.Ö 722 - İ.Ö 705), Sennacherib (İ.Ö 705 - İ.Ö 681), Esarhaddon (İ.Ö 681 - İ.Ö 669), Ashurbanipal (İ.Ö 669 - İ.Ö 631 ya da İ.Ö 627), Ashur-etil-ilani (İ.Ö 631/İ.Ö 627 - İ.Ö 623) (631-627 yılları arasında babası Ashurbanipal yerine vekillik yapmıştır.), Sin-shumu-lishir (İ.Ö 623), Sin-shar-ishkun (İ.Ö 623 - İ.Ö 612), İ.Ö 612'de, Asur başkenti Nineveh Babillilerin eline geçti; Mısır'lılar tarafından desteklenen Asurlu bir general Harran'dan Asur yönetimini birkaç yıl daha sürdürdü. Bu kişi Ashur-uballit II idi, Ashur-uballit II (İ.Ö 612- İ.Ö 609)

Kaynaklar

Ansiklopediler

Ana Britanika-Hürriyet Yayınları-İstanbul.
Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ans-Eski Mısır-İletişim Yayınları-İstanbul
Başlangıçtan Bu güne Dünya Tarihi-Kaynak Yayıncılık-İst-1974
Büyük Ansiklopedi-Milliyet Yayınları-İst-1990
Büyük Dünya Tarihi-Jacques Pienne-Meydan Yayınları-İst
Büyük Larousse-Sözlük Ansiklopedi-Milliyet Yayınları-İstanbul.
Çok Lüzümlü Tarih Ans-Paul Kuttner-Aykırı Yayıncılık-İst-2002
Dictionarıe Larousse/Ansiklopedi sözlük-Milliyet Yayınları-İstanbul.
Din Bilimleri(1 ve 2 cilt)-Ankuzem Yayınları-İstanbul-2006
Dünya Coğrafyası-Prof.Dr.İbrahim Atalay-İnkılap Yayıncılık-İst-2001
Dünya tarihi-Kaynak Kitapları-İst.
En Ünlü Dünya Yazarları-M.Türker Acaroğlu-Kaya Yayınları-1988
Gelişim Corafya Ansiklopedisi-Gelişim Yayınları-İstanbul.
Gelişim Hachette-Gelişim Yayınları-1983-İst
Gençler için Genel Bilgi Ans-Niyazi Akşit-Ferruh Sanır ve Ark Serhat yayınevi-İst- 1981.
Genel Bilgi Ans-Niyazı Akşit/Ferruh Sarır-Serhat Dağ-Ankara-1981
Grand Master/Genel Kültür Ansiklopedisi-Milliyet Yayınları-1992-İstanbul
Groıler International Americana Encyelopedia-Sabah Gazetesi Yayınları-1990-İst.
Guınness-Genel Kültür Ansiklopedisi-Güneş Gazetesi Yayınları-İstanbul
Harikalar Ansiklopedisi-Tercüman Gazetesi - İst.
Herodot Tarihi-Heredotos-Remzi Kitabevi-İst-1983
Kısa Dünya Tarihi-H.G.Wells-Varlık Yayınları-İst-1959
Lexikon-Alfabetik Genel Kültü Ansk. Özbaşkan Yayınları-İst
Memo Larousse Ansiklopedi-Milliyet Yayınları-İstanbul.
Meydan Larousse/Büyük Lugat Ansiklopedisi-Sabah Yayınları-İstanbul
Meydan Larousse-Meydan Yayınları - İst .
Ne nerededir-Sımonne Monlaü-Georges Monlaü-Başkan yayınları-İst

Sanat Ansiklopedisi-Celal Esad Erseven-Mey Yayınları-İst-1966
Sanat Tarihi ve Ansiklopedisi-Bateş Yayınları-İst-1980
Sanat tarihi ve Ansk. Gina Pischel-Görsel yayınlar-İst-1981
Tarih Ansiklopedisi-Karagöz Yayınları-İst
Tarih Atlası-Faik Reşit Unat-Kanaat yay-1983
Tarih Bilinci-Arnold Toynbee-Bateş Yayınları-İst.
Tarihi Şahsiyetler ve Eserler-Hasan Aktaş-Çizgi Yay-2002
Temel Britanika-Ana Yayıncılık-İstanbul.
Themea Larousse Ansiklopedisi-Milliyet Yayınları-İstanbul.
Türk ve Dünya Tarihi Ansk-Gelişim yay-İst-1985

Kaynak Kitaplar

5000 yıllık Sümer-Türkmen Bağları-Gerey begmyret-Kültür Sanat Yayınları-2004
A.bagg-Assyrische Wasserbauten.Mainz 2000
A'dan Z'ye Mısır-Ali Narçın-Ozan Yayıncılık-İstanbul-2007
A'dan Z'ye Sümer-Ali Narçın-Ozan Yayıncılık-İst-2007
Altan Çilingiroğlu-Anadolu Araştırmaları-İ.Ü.E.F.yayını-1977
Anadolu Arkeolojisi-Prof.Dr.Veli Sayın-Der Yayınları-2003-İstanbul
Anadolu Kültür tarihi-Ekrem Akurgal-Tübitak-Ankara-2000
Anitta'nın Laneti-Mahfi Eğilmez-Om Yayınları-İstabul-2001
Asur Soykırımı-Gabriele Yonan-Pencere Yayınları-199-İst
Asur Tarihi-Erol Sever-Kaynak Yayınları-İstanbul-1993
Asurlular ve Modern Çağda Asur Sorunu-K.P.Matfiyef(Bar Mattay)-Kaynak Yayınları-1996
Asurlular-Eva Cancik-Kırschbaum-İlya Yayınları-İzmir-2004
Babil-Beatrice Andre-Salvını-Dost Yayın-2006-Ankara
Babil-Beatrice Andre-Salvını-Dost Yayın-2006-Ankara
Babil-Joan Oates-Arkadaş Yayınları-Ank-2006
Babil-Joan Oates-Arkadaş Yayınları-Ankara-2004
Bilim ve Din -A.Adnan Adıvar- Remzi Kitapevi-1980-İst
Doğu Mitolojisi-Joseph Campbell-İmge-Ank-1992
Dr.Edip Yüksel-Türban Nedir? Ne değildir?-Ozan Yayıncılık-2008-İst
Dünya Halklarının Dinler tarihi-Sergei Aleksandrovich Tokarev-Ozan 2006.
Dünya tarihi Ans-Milliyet Yayınları-1991-İstanbul
E.Heinrich,Die palaste im alten Mesopotamien-Berlin-1984
Enuma Eliş-Alexander heidel-Ayraç Yayınları-2000-Ankara
Eski Mezopotamya Tarihi-Füruzan Kınal- A.Ü.D.T.C.F Yayını-1983

Eski Mezopotamya tarihi-Kemalettin Köroğlu-İletişim Yayınları-İstanbul-2006
Eski Yakın Doğu-Jean Bottero-Dost Yayın-Ankara-2005
Eskiçağda Mezopotamya-Ekrem Memiş-Ekin Yayınları-2007
Evvel Zaman İçinde Mezopotamya-Jean Bottero/Marıe-Joseph Steve-YKY-
Gılgamış Destanı-Jean Bottero-Yapı Kredi Yayınları-İst-2005
Hititler ve Hattuşa-Muazzez İlmiye Çığ-Kaynak Yayınları-İst-2006
Hititler-Birgit Brandau/Hartmut Schickert-Arkadaş Yayınları-2003-Ank.
Hititler-Birgit Brandau/Hartmut Schickert-Arkadaş Yayınları-2003-Ank.
Hititler-Stefano de Martino-Dost Kitabevi-ankara-2003
Kibele-Dr.Mehmet Yaşar Ünal-Kendi Yayını-2003-Ankara(İnkansa Ofset)
Kitabi Mukaddes-Kitabi Mukaddes Yayınları-İst-1988
Kral Hammurabi ve babil Günlüğü-Klengel.H.-İstanbul-2001
Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni-Muazzez İlmiye Çığ-Kaunak Yayınları-2006
Kurban-Gürbüz Enginer-YKY-İstanbul-1997
Kültürümüzün Şafağı Babil-Jean Bottero-Yapı ve Kredi Yayınları-2004
M.Salvini-Geschichte und Kultur der Urartaer. Darmstadt-1995
Mehmet Ali Öz-Bütün Yönleriyle Gürün İlçesi(I)Tarih ve Coğrafyası-Sivas Matbaa-Eylül 2002
Mezopotamya Mitolojiş Söz-Jeremy Black-Anthony Gren-Aram Yayınları-2003
Mezopotamya(Ana hatlarıyla) - Hans J.Nissen- Ark ve Sanat Yayınları-İst-2004
Mitoloji Üzerine Araştırmalar-Prof.Dr.Bilge Seyidoğlu-Dergah Yayınları-2002
Ortadoğu Mitolojisi-Samuel Henry Hooke-İmge Kitapevi-İst-1995
Resimli Rehber-İstanbul Arekoloji Müzesi-İstanbul-1962
Sanat Ans-Milliyet Yayınları-1991-İstanbul
Sümer Medeniyeti Mali Hayatı-Mustafa Zühtü-Ankara
Sümer Mitolojisi-Samuel Noah Kramer-kabalcı Yayınları-İstanbul-2001
Sümer, Babil, Assur kanunları ve Ammi-Şaduga fermanı Kadriye Yalvaç,Mebrure Tosun-TTK-Ankara
Sümer, Babil, Asur Kanunları-Prof. Dr. Mebrure Tosun-Doç. Dr. Kadriye Yalvaç-TTK-Ank-1975

Sümerler-Samuel Noah Kramer-Kabalcı-İst-2002
Tarih Sümer'de Başlar-Samuel Noah Kramer-Kabalcı Yayınları-İstanbul-2002
Tarihte Süryaniler- Cebrail Aydın- Kendi Yayınları-İst-1979
Türkiye ve Dünya Rehberi-Hürriyet Gazetesi-İst-
Urartu tarihi ve Kültürü-Mırjo Savlını-Ark San Yayınları-İst-2006
Uygarlık tarihi-Ivar Lıssner-Milliyet Yayınları-1973-İst.
W.Andre-Lebenserinnerungen eines Ausgrabes-2.Aufl.berlin-1988
Yazı Kitabı-Carl faulmann-İş Bankası Yayınları-İst-2005
Yazı Kitabı-Carl Faulmann-İşbank Yayınları-2005
Yeni Asur Sanatı(I)-Mimarlık-Veli Sevin-T.T.K Yayınları-1999-Ankara
Yıldızlara Dönüş-Erich Von Daniken-cep Kitapları-1988-İstanbul

Kaynak Sözlükler

Arkeoloji sözlüğü-Secda Saltuk-İnkılap Kitapevi-1990-İstanbul
Büyük Sözlük-Arkın Yayınevi-İst
Coğrafya Terimler Sözlüğü-Prof.Dr.Reşat İzbırak-MEB-Ank-1992
Kültür sözlüğü-Aziz Çalışlar-Altın Kitaplar-1983-İstanbul
Mitoloji Sözlüğü-Azra Erhat-Remzi Kitabevi-İst-1993
Mitoloji Sözlüğü-Pıerre Grımal-Sosyal Yayınları - İst.
Modern Tarih sözlüğü-Güneş Gazetesi Yayınları-İstanbul
Oxford Ans-sözlük-Sabah Yayınları-İstanbul
Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü-Mehmet Zeki Pekalın-M.E.Y.1946-İst.
Tarih Terimler Sözlüğü-Prof.Dr.Bekir Sıtkı Baykın-TDK-Ank-1974
Tarihsel Terimler Sözlüğü-A.Timur Bilgiç-Piramit Yayınları-2005-İst
Türkçe sözlük-TDK-Milliyet Yayınları-İstanbul(2 cilt)
Ünlü kişiler sözlüğü-Tanju Göksel/Teoman Tunçdoğan-Gelişim-1978-İst.

Ali Narçın

A'dan Z'ye ASUR

Sümerler; Mezopotamya egemenliğini Sargon I'in darbesiyle Akkadlara, oradan da Babil ve Asur gibi kent krallıklarına devrederken, bölgedeki ezoterik rüzgârın çevreye de yayılacağından haberdar değillerdi. Krallık ve beyliklerin istikrarsızlık içinde bulunmaları nedeniyle, Akkadlardan sonra Asur ve Babil adlı iki kent krallığı ortaya çıktı.

Bölgede yaşamın savaşlara endekslendiğini belirten tarihsel kaynaklar, diğer uygarlıklardan farklı olarak, savaşmak için askeri eğitime verilen önemi Asur kent krallığının her bölgesinde görmenin mümkün olduğunu bildirmektedir. Eğitimdeki farklı bir uygulama da, İgmil-sin'in Ur kentindeki okullarda yaptığı uygulamadır. İgmil-Sin, "Adaman-dug-ga" adı verilen yazıcıları halktan seçerek, eğitimde bir devrim yapar ve Asur'da okuryazarlık oranının yükselmesini sağlar.

Eğitimin yapıldığı okullarda, öğrenciler "tablet evinin oğlu", öğretmenler "okulun babası", üst sınıf öğrencileri de "büyük kardeş" şeklinde sınıflandırılırlardı. Bilindiği gibi Sümerler "Edduba" adlı okullarda matematik, astronomi, coğrafya, tarım ve benzeri dallarda eğitim yaptırmışlardı. Asur'da ise daha çok savaş eğitimine önem verildiği görülmektedir.

Kitapta; Ali Narçın, Sümerler ve Akkadlardan kopup bölgeyi hareketlendiren Babil, Asur kent krallıklarını, tarihsel ve kültürel açıdan inceleyerek, döneme dair terminolojiyi, alfabetik sırayla günümüze taşımıştır.

ISBN 978-9944-143-22-6

9 789944 143226

www.ozanyayincilik.com